13.060 058 C 94

CUMIDAVA

II

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

MUZEUL JUDEȚEAN BRAȘOV

CVMIDAVA
II

B060

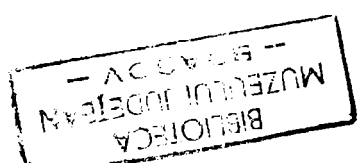

1968

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

C V M I D A V A

CULEGERE DE STUDII ŞI CERCETĂRI
A MUZEULUI JUDEŢEAN BRAŞOV

COLEGIUL DE REDACŢIE

MIRCEA BĂLTESCU, *redactor responsabil,*
IOAN POP, *secretar de redacţie.*
GÉZA BAKÓ, NICOLAE BĂRBUŢĂ, CAIUS TEODORESCU, *membri*

Orice corespondenţă referitoare la publicaţia CVMIDAVA se va adresa: Muzeul judeţean Braşov, Piaţa 23 August, nr. 30. Telefon: 21375

Anschrift der Redaktion CVMIDAVA: Muzeul judeţean Braşov, Piaţa 23 August, nr. 30.

S. R. RUMÄNIEN

Tiparul executat la Întreprinderea poligrafică Sibiu

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

C U P R I N S

I S T O R I E V E C H E

IOAN POP, Date arheologice privitoare la istoria Braşovului în secolele IX—XII 9
GÉZA BAKÓ, Probleme privind unitatea economică şi organizatorică de bază precum şi formele de proprietate din ţara noastră în secolul IV e. n. . 27
MARIANA MARCU, Săpături arheologice la Cristian — Braşov . . . 43

I S T O R I E M E D I E

SILVIU DRAGOMIR şi SABIN BELU, Contribuţii la istoria aşezărilor româneşti din Munţii Apuseni (secolele XIII—XVI) 53
FLOREA COSTEA, Obiecte metalice descoperite în cetatea de pe Măgura Codlei 79
GERNOT NUSSBÄCHER, Statutul breslei arcarilor din Braşov . . . 91
FLOREA COSTEA, Date despre strîngerea censului în satele domeniului Bran în anii 1556—1560 97
ARNOLD HUTTMANN, Consideraţii privind venirea diaconului Coresi la Braşov 103
CAIUS T. JIGA, Braşovul şi lupta antiotomană a ţărilor române la începutul secolului al XVI-lea 111
EMIL MICU, Braşovul şi mişcarea revoluţionară condusă de Tudor Vladimirescu 119
DAN MIHĂILESCU, Din activitatea editorială în epoca iluminismului în sudul Transilvaniei 147

I S T O R I E M O D E R N Ă

NICOLAE BĂRBUŢĂ, Date noi referitoare la Conferinţa intimă a fruntaşilor Partidului Naţional Român, ţinută la Sibiu în 14 iunie 1899 . . . 155
ŞERBAN POLVEREJAN, Contribuţii statistice privind şcolile româneşti din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea 161
* * * *Semicentenarul Unirii Transilvaniei cu România* (1918—1968)
ION NICOARĂ, Glasul Ardealului — ziarul braşovean al unirii naţionale de la 1 decembrie 1918 211
EMIL POENARU, Unele principii ale Declaraţiei de la Alba Iulia . . . 225
MIRCEA BĂLTESCU, Contribuţii privind lupta naţional-politică a lui Pompiliu Dan 233

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ISTORIE CONTEMPORANĂ

MIRCEA MUŞAT, Unele consideraţii privind activitatea, doctrina şi ideologia Partidului ţărănesc în perioada 1918—1921 285
ARON PETRIC, Trăsăturile generale ale dezvoltării României în primul deceniu interbelic 311

ARTĂ POPULARĂ ŞI ETNOGRAFIE

CONSTANTIN CATRINA, Borda, dărdaica şi mulţămita — trei obiceiuri agrare din Feldioara (Ţara Bîrsei) 335
OLIVIA MORARU, Contribuţii la studiul portului din Şcheii Braşovului . 343

ARTĂ PLASTICĂ

DINU VASIU, Portretul în plastica braşoveană . 359

ŞTIINŢELE NATURII

IULIU MORARIU şi PANTELIMON ULARU, Vegetaţia halofilă de la Băile Perşani (Munţii Perşani) 383
FRIEDRICH THOMAS şi LIVIU MUNTHIU, Avenele din Piatra Craiului . 395

MUZEOLOGIE

ION ARDELEANU, Prezentarea istoriei moderne şi contemporane în muzee . 417
HERBERT RABINOVICI, Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România. Din fondurile documentare . 425

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

I N H A L T :

F R Ü H G E S C H I C H T E

IOAN POP, Archäologische Beiträge zur Geschichte von Brașov (Kronstadt) im IX.—XII. Jahrhundert 9
GÉZA BAKÓ, Fragen betreffend die wirtschaftliche und organisatorische Grundeinheit sowie die Eigentumsformen auf dem Gebiete Rumäniens im IV. Jahrhundert u. Z. 27
MARIANA MARCU, Die archäologischen Ausgrabungen von Cristian-Brașov (Neustadt bei Kronstadt) 43

M I T T E L A L T E R L I C H E G E S C H I C H T E

SILVIU DRAGOMIR und SABIN BELU, Beiträge zur Geschichte der rumänischen Siedlungen in den Westkarpaten (XIII.—XIV. Jahrhundert) 53
FLOREA COSTEA, Metallgegenstände aus der „Schwarzburg" von der Măgura Codlei (Zeidner Berg) 79
GERNOT NUSSBÄCHER, Das Statut der Bognerzunft aus Brașov (Kronstadt) 91
FLOREA COSTEA, Daten über die Besteuerung des Dominiums Bran (Törzburg) in den Jahren 1556—1560 97
ARNOLD HUTTMANN, Die Niederlassung des Diakon Coresi in Brașov (Kronstadt) 103
CAIUS T. JIGA, Die Rolle der Stadt Brașov (Kronstadt) im Kampf gegen die Türken am Anfang des XVI. Jahrhunderts 111
EMIL MICU, Die Stadt Brașov (Kronstadt) und die von Tudor Vladimirescu geführte revolutionäre Bewegung 119
DAN MIHĂILESCU, Aus der Verlagstätigkeit in Südsiebenbürgen zur Zeit der Aufklärung 147

M O D E R N E G E S C H I C H T E

NICOLAE BĂRBUȚĂ, Neue Angaben über die vertrauliche Konferenz der Rumänischen Nationalpartei in Sibiu (Hermannstadt) am 14. Juni 1899 155
ȘERBAN POLVEREJAN, Statistische Beiträge zur Lage der rumänischen Schulen Siebenbürgens in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts . 161

50 Jahre seit der Vereinigung Transsylvaniens mit Rumänien (1918—1968)

ION NICOARĂ, „Glasul Ardealului", die Zeitung der nationalen Vereinigung vom 1. Dezember 1918 211
EMIL POENARU, Einige Prinzipien der Erklärung von Alba Iulia . . 225
MIRCEA BĂLTESCU, Beiträge über den national-politischen Kampf von Pompiliu Dan 233

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ZEITGENÖSSISCHE GESCHICHTE

MIRCEA MUŞAT, Betrachtungen über die Tätigkeit, die Doktrin und die Ideologie der Bauernpartei (Partidul ţărănesc) in den Jahren 1918—1921 285
ARON PETRIC, Das wirtschaftliche und sozial-politische Leben in Rumänien im ersten Jahrzehnt nach dem ersten Weltkrieg 311

VOLKSKUNST UND ETHNOGRAPHIE

CONSTANTIN CATRINA, „Borda", „Dărdaica" und „Mulţămita", drei bäuerliche Bräuche aus Feldioara (Marienburg im Burzenland) . . 335
OLIVIA MORARU, Beiträge betreffend die Volkstracht aus der Oberen Vorstadt (Şchei) bei Braşov (Kronstadt) 343

BILDENDE KUNST

DINU VASIU, Das Porträt in der bildenden Kunst von Braşov (Kronstadt) . 359

NATURWISSENSCHAFTEN

IULIU MORARIU und PANTELIMON ULARU, Die Vegetation der Salzwiese bei Bad Perşani im Geisterwald (Perşaner Höhenzug) . . . 383
FRIEDRICH THOMAS und LIVIU MUNTHIU, Die Schächte des Königsteins (Piatra Craiului) 395

MUSEOLOGIE

ION ARDELEANU, Die Darstellung der modernen und zeitgenössischen Geschichte in den Museen der Sozialistischen Republik Rumänien. . . 417
HERBERT RABINOVICI, Über die Sammlungen des Museums für Geschichte der Kommunistischen Partei und der revolutionären und demokratischen Bewegung in Rumänien 425

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ISTORIE VECHE

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

DATE ARHEOLOGICE PRIVITOARE LA ISTORIA BRAŞOVULUI ÎN SECOLELE IX—XII

de IOAN POP

În colecţiile Muzeului din Braşov există o serie de materiale ceramice feudale timpurii, provenite din diferite descoperiri de pe teritoriul oraşului, care prin factură, ornamentaţie şi alte caracteristici se deosebesc net de ceramica secolelor XIII—XIV, apărută în diverse părţi ale Braşovului şi în împrejurimi [1].

Studierea acestui material prezintă un deosebit interes deoarece contribuie la lămurirea unor probleme legate de istoria oraşului înainte de colonizarea germană şi înainte de atestarea lui documentară.

Ceramica pe care intenţionăm s-o prezentăm aici se poate încadra în două grupuri cronologice, care însă în privinţa genezei şi a evoluţiei se leagă strîns între ele.

Primul grup, mai vechi, este atestat deocamdată în Bartolomeu, pe Dealul Şprenghi şi în împrejurimi, pe Tîmpa şi în Blumăna.

În continuare dăm descrierea pieselor provenite din aceste puncte.

În cartierul Bartolomeu, la poalele Dealului Şprenghi, lîngă terasamentul de cale ferată s-a descoperit partea inferioară a unui vas cu fundul îngust şi pereţii zvelţi, de culoare gălbuie-negricioasă. Pasta, poroasă, este amestecată cu nisip şi pietricele. Este ornamentat cu o bandă de linii drepte în spirală care înconjura vasul de mai multe ori. Diametrul fundului: 6,3 cm; grosimea peretelui: 0,6 cm (inv. nr. 2866, fig. 1/1).

Tot din Bartolomeu, din groapa de pietriş de lîngă fosta rafinărie de petrol „Photogen" provine un fragment de perete de vas de culoare negricioasă. Pasta este poroasă, amestecată cu nisip. Ornamentaţia constă din benzi de linii în val. Grosimea peretelui, mai accentuată în partea superioară, variază între 0,5 şi 0,6 cm (inv. nr. 4410, fig. 1/2).

În aceeaşi zonă, în groapa de pietriş de lîngă şoseaua care duce la Cristian au fost descoperite următoarele materiale: Fragment din partea superioară a unui vas de culoare roşiatică, cu pete negre. Pasta, zgrunţuroasă, conţine ca degresant nisip. Buza, scurtă şi tăiată oblic, este uşor răsfrîntă în exterior. Ornamentaţia constă din benzi de striuri orizontale. Grosimea peretelui: 0,7 cm

[1] Materiale de pe Dealul Şprenghi, Tîmpa, cetatea de pe Măgura Codlei, cetatea Hălchiului etc.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

(inv. nr. 4633, fig. 1/3). Fragment de perete de vas, pe ambele suprafeţe de culoare brun-roşiatică, cu miezul cenuşiu-negriu. Pasta, zgrunţuroasă, conţine nisip şi multe pietricele. Este ornamentat cu benzi compuse din cîte două linii drepte. Grosimea peretelui: 0,9 cm (inv. nr. 4634, fig. 1/4). Fragment de buză de vas de culoare cenuşiu-gălbuie. Pasta, zgrunţuroasă, conţine nisip. Buza, scurtă şi tăiată oblic, este uşor răsfrîntă în afară. Suprafaţa exterioară este ornamentată cu benzi de linii în val. Grosimea peretelui: 0,9 cm (inv. nr. 4635, fig. 1/5).

De pe Dealul Şprenghi provine un perete de vas fragmentar de culoare brun-roşcată. Pasta, poroasă, este amestecată cu nisip. Ornamentaţia constă dintr-un şir de liniuţe oblice şi două linii drepte, superficiale, dispuse orizontal. Grosimea peretelui, mai accentuată spre gît, variază între 0,5 şi 0,7 cm (inv. nr. 6953, fig. 1/6).

Pe şaua Tîmpei înspre cetatea feudală s-au descoperit două fragmente de pereţi de vase. Primul este de culoare brun-negrie în exterior şi brun-cenuşie în interior. Pasta, poroasă, conţine nisip şi pietricele. Este decorat cu un şir de alveole, o linie în val, iar dedesubt linii aproximativ paralele, executate cu beţişorul cu capătul bont. Grosimea peretelui, mai accentuată în partea superioară, variază între 0,6 şi 0,7 cm (inv. nr. 6930, fig. 1/7). Al doilea fragment este de culoare brun-gălbuie, cu miezul cenuşiu-negricios. Pasta este poroasă, amestecată cu nisip şi pietricele. Ornamentaţia, executată cu beţişorul, constă dintr-un şir de împunsături încadrat de linii drepte; în partea inferioară, urmele unei linii în val. Grosimea peretelui, mai accentuată înspre gît, variază între 0,7 şi 1,0 cm (inv. nr. 6934, fig. 1/8).

De pe teritoriul fostei fabrici de acid sulfuric, situată în cartierul Blumăna, provin următoarele materiale: Fragment de buză de vas de culoare cenuşiu-gălbuie, cu miezul cenuşiu-negriu. Pasta este poroasă şi conţine ca degresant nisip. Buza, uşor răsfrîntă în afară, are muchia tăiată oblic. Este ornamentat cu benzi de linii drepte, alternînd cu benzi de linii în val. Grosimea peretelui variază între 0,8 şi 0,9 cm (inv. nr. 4997, fig. 2/1). Fragmente din peretele şi partea superioară a unui vas de culoare brun-roşcată, cu miezul cenuşiu-negriu. Pasta, poroasă, este amestecată cu nisip şi pietricele. Buza, uşor răsfrîntă în afară, are muchia rotunjită. Ornamentaţia constă din linii dese, asemănătoare unor caneluri, adîncite cu beţigaşul cu capătul bont. Pe suprafaţa exterioară prezintă urme de ardere secundară. Grosimea pereţilor: 0,8 cm (inv. nr. 4998 şi 5009, fig. 2/2). Fragment din partea inferioară a unui vas de culoare cenuşiu-gălbuie, în interior negricioasă. Pasta, poroasă, conţine nisip. Este ornamentat cu benzi de linii drepte. Grosimea peretelui variază între 0,6 şi 1,0 cm (inv. nr. 4999, fig. 2/3). Fragment de perete de vas de culoare brun-roşcată în exterior şi brun-cenuşie în interior, cu miezul cenuşiu-negricios. Pasta, poroasă, conţine nisip. Decorul constă din benzi compuse din cîte trei linii drepte. Grosimea peretelui: 0,7 cm (inv. nr. 5003, fig. 2/4). Fragment de perete de vas de culoare cenuşiu-gălbuie cu miezul negricios. Pasta, poroasă conţine nisip. Este ornamentat cu o bandă de linii drepte şi o alta de linii în val. Grosimea peretelui, mai accentuată spre partea superioară, variază între 0,6 şi 0,8 cm (inv. nr. 5004, fig. 2/5). Fragment de perete de vas întru totul

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

identic, în ceea ce priveşte culoarea, pasta şi decorul cu cel de la inv. nr. 4999. Grosime: 0,7 cm (inv. nr. 5005, fig. 2/6).

Tot din raza Braşovului, fără a se cunoaşte cu certitudine locul de descoperire, provine un vas (fig. 2/7a) cu ambele suprafeţe de culoare gălbuie-roşcată şi cu miezul alburiu. Pasta, caolinoidă, este amestecată cu nisip fin. Buza, scurtă, tăiată oblic, este uşor răsfrîntă în afară. Pe umăr este ornamentat cu un şir de tăieturi piezişe care pe o porţiune se dublează. Pe corp decorul constă dintr-o linie în spirală care înconjoară vasul de mai multe ori. Pe fund poartă o ştampilă în relief (fig. 2/7b). Pe pereţi sînt vizibile urmele loviturilor de tîrnăcop. Vasul, fiind întreg, se pare că aparţinea unui inventar funerar. Dimensiuni: înălţime: 15 cm; diametrul gurii: 14 cm; diametrul fundului: 10 cm; grosimea pereţilor variază între 0,5 şi 0,6 cm.

Caracterizînd materialul în ansamblu, putem spune că în general avem de-a face cu vase modelate la roata înceată. Pasta este impură, conţinînd ca degresant nisip şi pietricele, poroasă, insuficient frămîntată. Arderea, oxidantă, este în cele mai multe cazuri neuniformă. Culoarea obţinută în urma arderii este foarte variată, prevalînd însă cea roşiatică, gălbuie, cenuşie-negrie. În ceea ce priveşte formele, vasele aveau fundul relativ îngust, pereţii zvelţi, gîtul scurt, buza de asemenea scurtă, uşor arcuită în exterior, tăiată oblic sau rotunjită. O caracteristică a mai multor fragmente o constituie tendinţa de îngroşare a peretelui de la umăr spre gît. Ornamentaţia cea mai frecventă o formează banda compusă din linii drepte sau ondulate, executate cu pieptenele (fig. 1/1, 2, 5; 2/1, 4, 5). Pe lîngă acestea mai întîlnim decorul compus din linii izolate drepte sau ondulate obţinute cu beţişorul (fig. 1/7, 8; 2/2, 7 a), precum şi alveole executate cu acelaşi instrument (fig. 1/7, 8; 2/7 *a*). Vasele în majoritate sînt de dimensiuni mijlocii şi cu pereţii relativ groşi. După cum am arătat, vasul întreg are o ştampilă de fund asupra căreia vom reveni.

Piesele descrise mai sus au fost în atenţia noastră încă de mai mult timp, însă datarea şi încadrarea lor culturală mai precisă nu s-a putut face deoarece ne lipseau analogiile apropiate, mai cu seamă din sud-estul Transilvaniei. În urma săpăturilor efectuate în diferite părţi ale ţării, precum şi pe baza materialului ceramic provenit din aşezarea feudală timpurie de la Hărman[2], azi problema poate fi lămurită cu certitudine.

Din comparaţiile făcute rezultă că piesele noastre sînt strîns înrudite cu ceramica din nivelul feudal timpuriu de la Hărman.

După cum s-a constatat destul de clar în cazul materialului de la Hărman, ceramica aparţinătoare acestei categorii, care în ultimul timp a fost atestată şi în alte părţi din Ţara Bîrsei[3], pledează în ansamblul ei pentru începuturile epocii feudale timpurii. Pe de o parte, lipsa totală a buzelor alveolate sau crestate, prezenţa cu totul sporadică a ceramicii lucrată cu mîna[4] — care sînt

[2] Săpături executate de Muzeul din Braşov, în colaborare cu Institutul de Arheologie din Bucureşti. La determinarea materialului ne-au dat indicaţii preţioase prof. I. Nestor, Eugenia Zaharia, A. D. Alexandrescu, Z. Székely şi G. Bakó, pentru care le aducem mulţumiri. Pentru analogii cu materialul de la Braşov dăm cîteva reproduceri (fig. 3).

[3] De exemplu, la Sînpetru (sondaje M. Marcu) şi Măgura Codlei (săpături F. Costea). Ceramică de acest tip s-a descoperit şi la Cristian (inv. nr. 4875, 4888).

[4] La Braşov ceramica de acest fel lipseşte deocamdată.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

caracteristice descoperirilor de la sfîrşitul secolului al VII-lea şi din prima jumătate a secolului al VIII-lea (Cipău-Sf. Gheorghe, Sălaşuri, Bezid, Gherla etc.)[5], iar pe de altă parte, aspectul mai arhaic faţă de ceramica din complexele secolelor XI—XII arată că ceramica de la Hărman poate fi încadrată în perioada cuprinsă între sfîrşitul secolului al VIII-lea şi mijlocul secolului al X-lea. Datarea unei părţi a ceramicii de la Hărman în secolul al X-lea este indicată şi de o serie de caracteristici tîrzii care îşi găsesc analogia în descoperirile din regiunile sudice ale ţării noastre, cum ar fi spre pildă buzele profilate, cele atîrnate în jos, benzile ondulate trasate peste linii drepte, precum şi buzele alungite, pîlniate.

De menţionat că în aşezarea feudală timpurie de la Hărman s-au putut distinge două faze bine conturate. Faza întîi, care datează de pe la sfîrşitul secolului al VIII-lea şi din secolul al IX-lea, este caracterizată prin prezenţa cu exclusivitate a unei ceramici de factură mai arhaică. În faza a doua, datată pe la sfîrşitul secolului al IX-lea şi în prima jumătate a secolului al X-lea, persistă ceramica arhaică, alături de care apare însă şi o ceramică mai evoluată.

Făcînd o comparaţie între materialul de la Hărman şi cel de la Braşov, se poate constata că acesta din urmă se încadrează parţial în faza a doua de la Hărman, iar în parte este chiar mai tîrziu, acoperind şi perioada din a doua jumătate a secolului al X-lea şi prima jumătate a secolului al XI-lea.

Astfel deci, materialul de la Braşov datează din intervalul de timp cuprins între sfîrşitul secolului al IX-lea şi mijlocul secolului al XI-lea. Pentru încadrare tîrzie pledează de exemplu fragmentele ceramice de pe Tîmpa[6].

O trăsătură semnificativă a grupului ceramic căruia-i aparţine şi materialul de la Braşov constă în faptul că acesta are legături strînse cu ceramica lucrată la roată de tip Sălaşuri — Bezid din secolele VII—VIII[7]. Aceasta constituie o dovadă neîndoielnică a facturii locale a materialului nostru.

Pe de altă parte este deosebit de important că acest material are strînse afinităţi cu ceramica arsă oxidant din cultura străromânească Dridu[8]. Astfel, dintre elementele comune sînt de subliniat buzele tăiate oblic[9], benzile de

---

[5] K. Horedt, *Şantierul arheologic Moreşti*, în *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 646, fig. 3/6—16; Z. Székely, *Contribuţii la cultura slavă în sec. VII—VIII în sud-estul Transilvaniei*, în *SCIV*, XIII, 1962, 1, p. 47—56; E. Orosz, *Ösembertani adatok Erdélyből*, în *OTTÉ*, XXIII, 1901, p. 31 (lucrarea din urmă ne-a fost indicată de G. Bakó).

[6] Alveolele caracteristice acestora, ca şi vasului întreg, nu apar nici pe ceramica din regiunile sudice ale ţării înainte de mijlocul secolului al X-lea: Maria Comşa, *Cu privire la evoluţia culturii balcano-dunărene în sec. IX—XI*, în *SCIV*, XIV, 1963, 1, p. 110 şi pl. I. De asemenea, tendinţa de îngroşare spre gît este caracteristică şi ea vaselor datate în secolele X—XI: E. Comşa, *Limesul dobrogean*, în *Materiale*, V, 1959, p. 763, fig. 3/4, 6; M. Rusu, *Contribuţii arheologice la istoricul cetăţii Biharea*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, III, 1960, pl. I/20, 28; K. Horedt, *Cercetările arheologice din regiunea Hoghiz-Ugra şi Teiuş*, în *Materiale*, I, 1953, p. 813, fig. 14/3, 6 (materiale aparţinătoare fazei timpurii a ceramicii de tip Ciugud, databilă în secolele X—XI). De menţionat că pe vasele din această categorie îşi găsesc analogiile cele mai perfecte şi alveolele fragmentelor de pe Tîmpa: E. Comşa, *op. cit.*, p. 763, fig. 3/4; M. Rusu, *op. cit.*, pl. I/28.

[7] Z. Székely, *op. cit.*, p. 49, fig. 1/1—2, p. 50, fig. 2/1—3, 5—9.

[8] Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu*, Bucureşti, 1967, p. 79—85.

[9] *Ibidem*, p. 171, pl. VI/12, p. 174, pl. IX/8, p. 175, pl. X/2 şi altele.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

linii drepte şi în val [10], liniile spiralice care înconjoară vasul de mai multe ori [11], alveolele [12] precum şi celelalte elemente ornamentale.

În ceea ce priveşte ştampila de fund a vasului întreg (fig. 2/7 *b*), aceasta redă un semn binecunoscut în aria culturii Dridu. Ca analogie mai apropiată în spaţiu putem aminti semnul identic din rîndurile grafitelor de la Slon [13]. Acelaşi semn apare şi în Transilvania, însă într-o formă mai evoluată, în grupul al doilea al grafitelor rupestre de la Ditrău, datat în secolele IX—X [14].

Aceste afinităţi cu ceramica arsă oxidant a culturii Dridu dovedesc existenţa unor strînse raporturi economice-culturale între populaţia autohtonă de pe cele două versante ale Carpaţilor.

Luînd în considerare datarea, factura locală şi nu mai puţin legăturile cu ceramica culturii străromâneşti Dridu, putem conchide că ceramica din secolele IX—XI de la Braşov aparţine populaţiei autohtone româneşti din aceste părţi.

• •
•

Grupul al doilea îl constituie ceramica de tip Ciugud pe care o prezentăm mai jos.

De pe şaua Dealului Şprenghi din cartierul Bartolomeu, provine un fragment de fund de vas ştampilat de culoare brun-negrie în exterior, brun-gălbuie în interior şi cenuşiu-negrie în spărtură. Pasta, poroasă, este amestecată cu nisip şi pietricele. Fundul este uşor albiat spre interior. Ştampila, în relief, constă dintr-o cruce încadrată într-un cerc, cu braţele ieşite în afară şi terminate în cruciuliţe [15]. Grosime: 0,7 cm (inv. nr. 191, fig. 4/1).

Tot în Bartolomeu, pe teritoriul cetăţii de pe Dealul Şprenghi, s-a descoperit fragmentul de buză a unui vas cu umărul dezvoltat, de culoare brun-roşcată, în secţiune negricioasă. Pasta, poroasă, este amestecată cu nisip. Pe ambele suprafeţe prezintă canelurі largi — urme ale modelării la roată. Buza, mult răsfrîntă în exterior, are marginea profilată. Pe umăr este ornamentat cu două rînduri de inciziuni piezişe, executate cu beţişorul. Grosimea peretelui variază între 0,6 şi 0,7 cm (inv. nr. 7192, fig. 4/2).

În acelaşi cartier Bartolomeu, pe latura terasamentului de cale ferată dinspre Dealul Şprenghi, în gropile de pietriş situate în imediata apropiere a şoselei care duce la Cristian au fost descoperite următoarele fragmente ceramice: Partea superioară a unui vas de culoare gălbuie-negricioasă. Pasta, poroasă, este amestecată cu nisip. Umerii sînt dezvoltaţi şi pereţii zvelţi. Buza, uşor răsfrîntă în afară, are marginea rotunjită. Ornamentaţia constă dintr-un şir de împunsături situat în jurul gîtului, iar pe corp linii orizontale de forma unor canelurі largi, superficiale, trase cu un instrument cu

---

[10] *Ibidem*, p. 168, pl. III/2, 6, 9, 12, p. 170, pl. V/4 şi altele.

[11] Radu Florescu, în *Capidava*, I. Bucureşti, 1958, p. 195.

[12] Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 123, fig. 49/6, p. 168, pl. III/5; Radu Florescu, *op. cit.*, p. 176, pl. VIII/2—3, 7, 11, p. 187, pl. XVIII/1—9.

[13] Maria Comşa, *Die bulgarische Herrschaft nördlich der Donau während des IX. und X. Jh. im Lichte der archäologischen Forschungen*, în *Dacia*, N. S., IV, 1960, p. 402, fig. 3/12.

[14] G. Bakó, *Încă o mărturie cu privire la dominaţia primului stat bulgar la nord de Dunăre*, în *SCIV*, XIII, 1962, 2, p. 462, fig. 1/9.

[15] A. Eichhorn, *Die Töpfer*, în *MBSM*, 4, 1940, p. 70, fig. 33.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

capătul bont. Grosimea pereţilor variază între 0,4 şi 0,5 cm (inv. nr. 6767, fig. 4/3). Fragment din partea superioară a unui vas de culoare brun-cărămizie, cu miezul cenuşiu-negriu. Pasta, poroasă, este amestecată cu nisip. Buza, uşor răsfrîntă în sus, are marginea profilată. Suprafaţa exterioară prezintă urme de ardere secundară. Pe umăr, unde sînt vizibile urmele lucrării la roată, ornamentaţia constă dintr-un şir de inciziuni piezişe în formă de virgule, imprimate cu beţişorul. Grosimea peretelui: 0,5 cm (inv. nr. 6768, fig. 4/4). Fragment de fund de vas ştampilat de culoare brun-gălbuie în exterior, cărămizie în interior, cu miezul cenuşiu-negriu. Pastă poroasă, amestecată cu nisip şi pietricele. Ştampila, în relief, constă din trei pătrăţele concentrice [16]. Grosime: 0,5 cm (inv. nr. 6774, fig. 4/5).

În capătul sud-vestic al cartierului Şchei, la Pietrele lui Solomon, pe locul denumit „Între pietre" s-au descoperit următoarele materiale ceramice: Două fragmente din partea superioară a unui vas cu umărul dezvoltat, de culoare brun-roşcată, în secţiune cenuşiu-negrie. Pastă poroasă, amestecată cu nisip şi pietricele. Buza, răsfrîntă în afară, are muchia dreaptă. Motivul ornamental este compus din linii ondulate. Prezintă urme de ardere secundară. Grosimea pereţilor: 0,6 cm (inv. nr. 1258 şi 1261, fig. 4/6). Două fragmente ale unui perete de vas de culoare brun-negrie în exterior, cărămizie în interior, cu miezul negriu. Pastă poroasă, amestecată cu nisip şi pietricele. Ornamentaţia constă dintr-o linie ondulată. Pe suprafaţa exterioară prezintă urme de ardere secundară. Grosimea pereţilor: 0,5 cm (inv. nr. 1275, fig. 4/7). Fragment de fund de vas ştampilat de culoare cărămizie, în secţiune cenuşie. Pastă impură, nisipoasă, poroasă. Ştampila, în relief, o roată cu opt spiţe dintre care patru au capetele încîrligate. Pe suprafaţa exterioară, urme de ardere secundară. Grosime: 0,5 cm (inv. nr. 1276, fig. 4/8).

Făcînd o caracterizare a materialului de tip Ciugud din Braşov putem spune următoarele:

Toate fragmentele provin din vase lucrate la roată, şi anume, la o roată cu învîrtire mai lentă, după cum arată aspectul lor şi ştampilele de fund.

Pasta este insuficient frămîntată, poroasă şi conţine ca degresant nisip şi pietricele de obicei mărunte. Arderea este superficială iar culoarea suprafeţelor cărămizie sau brună cu nuanţe cărămizii, roşcate, negrii. În secţiune miezurile au o culoare negricioasă sau cenuşiu-negrie.

Majoritatea fragmentelor prezintă urme de ardere secundară, ceea ce arată că erau probabil folosite la vatra deschisă care, alături de cuptoare, este caracteristică aşezărilor transilvănene din această vreme.

În ceea ce priveşte formele, cu toate că nu dispunem de vase întregi, fragmentele caracteristice arată că avem de-a face cu vasul-borcan, cu funduri plate destul de largi şi prevăzute cu ştampile. Un fund ştampilat este uşor albiat spre interior (fig. 4/1). În unele cazuri vasele sînt pîntecoase (fig. 4/4), iar în altele ele au umerii dezvoltaţi (fig. 4/2,6). Gîtul este scurt iar buzele,

[16] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

mai mult sau mai puţin răsfrînte în afară, au muchia profilată, rotunjită sau tăiată drept.

Ornamentaţia este executată cu beţişorul şi constă din linii drepte sau ondulate, alveole, tăieturi piezişe şi împunsături.

De menţionat că două funduri (fig. 4/1,8) au o astfel de stratificare a pastei încît ea constituie un indiciu că pereţii au fost lipiţi pe partea superioară a plăcii de fund care era întinsă pe roata lucrătoare.

Căutînd analogii pentru materialul nostru, putem constata că el se încadrează perfect în aşa-numita ceramică de tip Ciugud, cunoscută pînă acum mai cu seamă în împrejurimile oraşului Alba Iulia, dar atestată şi în alte părţi ale Transilvaniei [17].

Cele mai apropiate analogii pentru materialul de la Braşov sînt, de pildă, acele fragmente ceramice de la Ciugud [18] pe care apare linia dreaptă şi ondulată, tăieturile piezişe în formă de virgule sau tăieturile drepte, împunsăturile, identice cu ornamentaţia unora dintre exemplarele noastre (fig. 4/2, 3, 4, 6, 7).

Ca şi în cazul nostru, la Ciugud forma cea mai frecventă este vasul-borcan [19] cu buza răsfrîntă în afară, cu muchia profilată, tăiată drept sau rotunjită [20].

La Ciugud nu s-au observat ştampile de fund [21], dar în alte descoperiri aparţinătoare aceleiaşi grupe [22] ele sînt des întîlnite.

Mai înspre răsărit, ceramica de la Braşov are cea mai bună analogie cu ceramica descoperită în groapa de lîngă cuptorul feudal timpuriu de la Guşteriţa (Sibiu) [23].

Ceramică similară cu cea de la Braşov s-a mai găsit şi în alte părţi din sudul şi sud-estul Transilvaniei [24].

---

[17] Pentru caracterizare, cf. K. Horedt, *Ceramica slavă din Transilvania*, în *SCIV*, II, 1951, 2, p. 196, nr. 16; idem, *op. cit.*, în *Materiale*, I, 1953, p. 813, fig. 14 şi p. 814; I. Berciu, *Descoperiri din epoca feudală timpurie în raionul Alba Iulia*, în *Materiale*, IV, 1957, p. 351—352 şi pl. II; M. Chişvasi-Comşa, *Unele concluzii istorice pe baza ceramicii din secolele VI—XII*, în *SCIV*, VIII, 1957, p. 285—286.

[18] I. Berciu, *op. cit.*, pl. II/4, 5, 8, 11.

[19] *Ibidem*, p. 351—352; K. Horedt, *op. cit.*, în *SCIV*, II, 1951, 2. p. 196, nr. 16.

[20] K. Horedt, *op. cit.*, în *Materiale*, I. 1953, p. 813, fig. 14/2, 5; I. Berciu, *op. cit.*, p. 351—352.

[21] K. Horedt, *op. cit.*, în *SCIV*, II, 1951, 2, p. 196, nr. 16.

[22] De exemplu, la Rădeşti, Ocna Sibiului etc.; K. Horedt, *op. cit.*, p. 200, nr. 33, p. 201, nr. 39 şi pl. V/8, XII/7, 8.

[23] N. Lupu, *Un cuptor prefeudal lîngă Guşteriţa (Sibiu)*, în *Studii şi comunicări* (Muzeul Brukenthal), I, Sibiu, 1956, p. 7—10 şi pl. II.

[24] De exemplu, la Mediaş (K. Horedt, *op. cit.*, p. 199, nr. 27 şi pl. X/10), Sighişoara sau împrejurimi (Muzeul din Sighişoara, inv. nr. 306 şi 307), Sf. Gheorghe-Bedeháza (K. Horedt, *Aşezarea de la Sf. Gheorghe-Bedeháza*, în *Materiale*, II, 1956, p. 21 şi fig. 15/1—2, p. 29), Reci (Z. Székely, *Cercetări arheologice efectuate în Regiunea Autonomă Maghiară*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 196, fig. 7/2, 4, 5 şi p. 198—199).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Pentru încadrarea cronologică şi atribuirea etnică a materialului de la Braşov este important faptul că ceramica de tip Ciugud a fost datată în secolele X—XII [25] şi atribuită populaţiei româneşti [26].

Datarea mai restrînsă a materialului nostru în cadrul acestei epoci este asigurată de ornamentaţie şi de alte cîteva caracteristici.

În general, ceramica de tip Ciugud, pe baza motivelor ornamentale poate fi încadrată în două categorii. Prima, databilă în secolele X—XI şi începutul celui de-al XII-lea, se caracterizează prin benzi de linii drepte şi ondulate executate cu pieptenele, prin ornamente formate din alveole imprimate de asemenea cu pieptenele şi motive imprimate cu rotiţa dinţată. Pe lîngă acestea apare sporadic linia dreaptă, ondulată şi alveolele executate cu beţişorul. A doua categorie se încadrează în secolul al XII-lea. Aici lipsesc motivele în benzi şi alveolele grupate, aceasta în urma dispariţiei pieptenului, continuînd însă motivele ornamentale executate cu beţişorul: linia dreaptă şi ondulată, alveolele, tăieturile piezişe, împunsăturile, dispuse izolat [27].

Analizînd ceramica de tip Ciugud de la Braşov constatăm că aici lipsesc totalmente motivele executate cu pieptenele (benzi formate din linii drepte sau ondulate şi alveole grupate), prezentă fiind numai ornamentaţia obţinută cu ajutorul beţişorului, adică linia ondulată sau dreaptă, alveolele, tăieturile, împunsăturile, toate acestea dispuse izolat.

Prin urmare, materialul de la Braşov cunoscut pînă în prezent poate fi încadrat în a doua categorie a descoperirilor de această factură, adică în secolul al XII-lea. De altfel, în acelaşi secol au fost incluse de către K. Horedt cîteva dintre fragmentele descoperite la Braşov [28]. Tot în secolul al XII-lea a fost încadrată şi ceramica de tip Ciugud de la Guşteriţa, la care ornamentaţia cu pieptenele se întîlneşte doar într-un singur caz [29].

Pentru o fază tîrzie (respectiv secolul al XII-lea) pledează de asemenea două fragmente de la Braşov (fig. 4/2, 6), ce provin de la vase cu umerii dezvoltaţi, dintre care unul (fig. 4/2) îşi găseşte analogia, atît în privinţa ornamentaţiei cît şi a formei, în descoperirea de la Mediaş din secolul al XII-lea [30].

De menţionat apoi cele două funduri ştampilate (fig. 4/1, 8), la care stratificarea pastei arată că pereţii au fost aplicaţi pe partea superioară a fundului. După cum s-a precizat, în epoca feudală timpurie avem de-a face cu două procedee mai importante de îmbinare a pereţilor cu fundul vaselor. Primul procedeu, folosit pînă în secolul al XII-lea, constă în lipirea peretelui pe partea

---

[25] K. Horedt, *op. cit.*, in *Materiale*, I. 1953, p. 814—815; idem, *op. cit.*, în *SCIV*, II, 1951, 2, p. 196, nr. 16 şi p. 209; M. Chişvasi-Comşa, *op. cit.*, p. 285—286; I. Berciu, *op. cit.*, p. 355—357. Pentru încadrarea descoperirilor tîrzii din Transilvania aparţinătoare aceleiaşi categorii, cum ar fi cele de la Mediaş, Sf. Gheorghe-Bedeháza, Guşteriţa, cf. K. Horedt, *op. cit.*, p. 199, nr. 27; idem, *op. cit.*, în *Materiale*, II, 1956, p. 21; N. Lupu, *op. cit.*, p. 9—10.

[26] M. Chişvasi-Comşa, *op. cit.*, p. 286 şi I. Berciu, *op. cit.*, p. 355.

[27] Pentru evoluţia motivelor ornamentale ale ceramicii din Transilvania din secolele X—XII, cf. K. Horedt, *op. cit.*, în *SCIV*, II, 1951, 2, p. 208—209; N. Lupu, *op. cit.*, p. 9.

[28] K. Horedt, *op. cit.*, p. 201, nr. 35, unde menţionează cîteva dintre fragmentele noastre (fig. 4/2, 4, 6).

[29] N. Lupu, *op. cit.*, p. 9—10 şi pl. II/e.

[30] K. Horedt, *op. cit.*, p. 199, nr. 27 şi pl. X/10.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

superioară a fundului vasului, iar al doilea, care apare în secolul al XIII-lea, constă în lipirea peretelui de partea laterală a fundului [31]. Prin urmare fundurile cu ştampile ale ceramicii de la Braşov pledează pentru perioada anterioară secolului al XIII-lea.

Pe lîngă cele arătate, este important şi faptul că pe Dealul Şprenghi ceramica de acest tip a fost descoperită într-un strat situat *sub* nivelul cetăţii de piatră, construită în a doua parte a secolului al XIII-lea [32].

În concluzie, motivele ornamentale şi celelalte caracteristici descrise mai sus datează materialul nostru într-o fază posterioară secolului al XI-lea şi anterioară secolului al XIII-lea (cînd în Transilvania alveolele dispar), adică în secolul al XII-lea.

• •
•

Pe baza concluziilor recente, atît ceramica culturii Dridu, de care se leagă materialul nostru din secolele IX—XI, cît şi ceramica de tip Ciugud aparţin populaţiei autohtone româneşti, fapt care se confirmă şi în cazul descoperirilor de la Braşov.

După cum se ştie, în Ţara Bîrsei colonizarea germană începe după anul 1211 [33]. Pe de altă parte, din scrisoarea episcopului Wilhelmus din anul 1213, care pomeneşte doar de „ungurii şi secuii ce vor vrea să treacă în numita ţară" (Ţara Bîrsei, n. n.), rezultă că la data respectivă în Ţara Bîrsei nu existau încă nici aşezări maghiare [34]. Prin urmare, descoperirile ceramice de care ne-am ocupat în această lucrare nu pot fi atribuite decît populaţiei autohtone româneşti.

Pînă nu de mult, primele atestări documentare cu privire la Braşovul medieval datau din a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Cu cîţiva ani în urmă s-a publicat o listă de mănăstiri, referitoare la anul 1235, care aminteşte de „Corona" în dioceza Cumaniei, denumire ce se poate identifica cu Braşovul [35].

Descoperirile prezentate aici arată însă că pe teritoriul Braşovului existau mai multe aşezări ale populaţiei locale româneşti încă înainte de atestarea lui în documente.

Astfel, răspîndirea materialului ceramic aparţinător secolelor IX—XII confirmă pentru acea vreme existenţa mai multor puncte de locuire în perimetrul actualului oraş. Descoperirile din cartierul Bartolomeu de pildă, atestă o vieţuire în jurul Dealului Şprenghi. Probabil populaţiei de aici îi servea, ca loc de refugiu în caz de pericol cetatea de pămînt de pe acel deal — o fortificaţie

---

[31] N. Parádi, *Technikai vizsgálatok népvándorláskori és Árpád-kori edényeken*, în *Régészeti füzetek*, 12, 1959, p. 34—35; lucrarea ne-a fost indicată de G. Bakó.

[32] A. Prox, *Die Burgen des Burzenlandes*, în *Siebenb. Archiv*, I, Köln-Graz, 1962, p. 48.

[33] G. Bakó, *Cavalerii teutoni în Ţara Bîrsei*, în *Studii*, X, 1957, 1, p. 145, 151.

[34] *Ibidem*, p. 149.

[35] F. Oszvald, *Adatok a magyarországi premontreiek Árpád-kori történetéhez*, în *Művészettörténeti Értesítő*, VI, 1957, 2—3, p. 237 (lucrarea ne-a fost indicată de G. Bakó); P. Binder, *Etimologia, sensul iniţial şi evoluţia numelui topic „Braşov"*, în *Limbă şi literatură*, VIII, 1964, p. 411—412; N. Backmund, *Monasticon praemonstratense, Straubing*, I, 1949, p. 449; III, 1952, p. 402.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

anterioară incintei de piatră care i s-a suprapus cel mai devreme în a doua jumătate a secolului al XIII-lea [36].

De menţionat că tot din vecinătatea Dealului Şprenghi provine o monetă bizantină mare de argint, databilă în epoca indicată de descoperirile ceramice amintite mai sus [37].

Fragmentele ceramice găsite pe Tîmpa şi la Pietrele lui Solomon în cotlonul denumit „Între pietre" situat la capătul sud-vestic al cartierului Şchei, provin de la populaţia românească a vechilor aşezări din această parte a oraşului [38], care folosea probabil locurile respective tot ca adăposturi în vremuri grele. Pentru folosirea muntelui Tîmpa ca loc de refugiu încă înaintea construirii cetăţii de piatră pare să pledeze şi o cisternă despre care s-a presupus că a existat în locul fîntînii capelei, cisterna fiind deci anterioară ridicării cetăţii şi capelei respective [39]. Cetatea feudală de pe Tîmpa şi capela din interior fiind construite în secolul al XIII-lea [40], cisterna — întrucît admitem existenţa ei, este databilă anterior, fiind prin urmare contemporană cu ceramica feudală timpurie găsită aici.

În sfîrşit, ceramica din cartierul Blumăna atestă o vieţuire pe la începutul epocii feudale timpurii, şi în această parte a Braşovului.

Deoarece este vorba de vestigii ale populaţiei băştinaşe dintr-o perioadă anterioară colonizării germane în Ţara Bîrsei putem menţiona că, în afara ceramicii prezentate, de pe teritoriul Braşovului mai provine şi un tezaur de argint, descoperit în anul 1878 şi datat în epoca feudală timpurie [41]. Din tezaur fac parte: o diademă de tipul celei cunoscute în tezaurul de la Streza-Cîrţişoara (jud. Sibiu — îngropat pe la mijlocul secolului al XII-lea, un cercel cu globule, o brăţară analogă cu cea din tezaurul de la Amnaş din apropierea Sibiului şi alte obiecte de aceeaşi factură, achiziţionate în parte de Muzeul Naţional din Budapesta [42]. Tezaurul de la Braşov, care prin compoziţia sa se leagă de cele de la Streza-Cîrţişoara şi Amnaş, aparţine unui grup compact de descoperiri răspîndite în Transilvania, îndeosebi în regiunile sud-estice, atribuit populaţiei autohtone româneşti [43]. După cum s-a arătat, acest grup de

---

[36] Pentru datarea cetăţii de piatră în urma noilor săpături, cf. A. D. Alexandrescu şi N. Constantinescu, *Săpăturile de salvare de pe Dealul Şprenghi*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 676. Pentru cetatea de pămînt, cf. G. Treiber, *Die Anlage der Befestigungswerke*, în *Das Burzenland*, III, 1, Braşov, 1928, p. 60, fig. 9; idem, *Die Burg auf dem Gesprengberg*, în *MBSM*, 2, 1937, p. 44—47; G. Bakó, *Elemente de origine locală şi răsăriteană în arhitectura militară a epocii feudale timpurii din Transilvania*, în *Studii şi articole de istorie*, III, 1961, p. 58, 62.

[37] L. Szádeczky, în *ErdMúz*, XVI, 1898, p. 240; lucrarea ne-a fost indicată de G. Bakó.

[38] P. Binder, *op. cit.*, p. 411 şi nota 4.

[39] I. Keöpeczi Sebestyén, *A Cenk-hegyi Brasovia-vár temploma*, în *ErdMúz*, XLV, 4, 1940, p. 275; lucrarea ne-a fost indicată de G. Bakó.

[40] V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale în Ţările Române*, I, Bucureşti, 1959, p. 12.

[41] G. Bakó, *Contribuţii la istoria Transilvaniei de sud-est în secolele XI—XIII*, în *SCIV*, XII, 1961, 1, p. 115, 117.

[42] Informaţie de la G. Bakó.

[43] G. Bakó, *op. cit.*, în *SCIV*, XII, 1961, 1, p. 113—118.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

descoperiri pledează pentru o influenţă economică-culturală a regiunilor sudice ale ţării noastre asupra sud-estului Transilvaniei [44].

De menţionat că atît ceramica din secolele IX—XI, cît şi cea de tip Ciugud au în multe privinţe afinităţi cu materialul aşezărilor contemporane din sud-estul ţării noastre [45]. Acest lucru subliniază încă o dată unitatea culturală a populaţiei româneşti de pe ambele versante ale Carpaţilor.

În concluzie, descoperirile de la Braşov constituie un argument în plus în combaterea învechitei teorii a unor istorici din trecut după care, înainte de colonizarea germană, Ţara Bîrsei ar fi fost pustie şi nelocuită. Materialul arheologic de care dispunem dovedeşte că această regiune a fost locuită şi înainte de colonizare, aici existînd o numeroasă populaţie locală românească.

[44] *Ibidem*, p. 116—117.

[45] I. Berciu, *op. cit.*, p. 353—355.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1

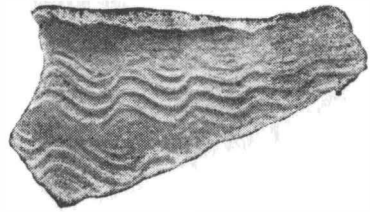

2

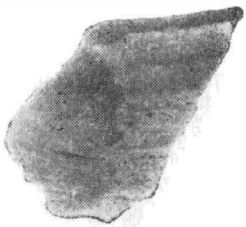

3

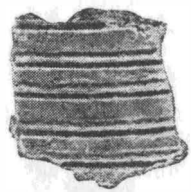

4

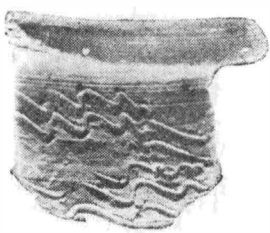

5

6

7

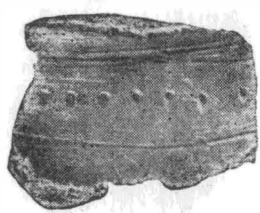

8

Fig. 1. — Ceramică din secolele IX—XI, de la Braşov. 1—5, Bartolomeu; 6, Dealul Şprenghi; 7—8, şaua Tîmpei.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

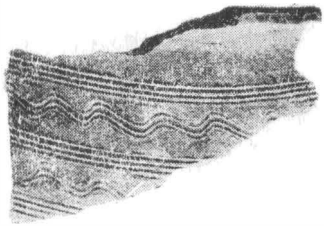

1

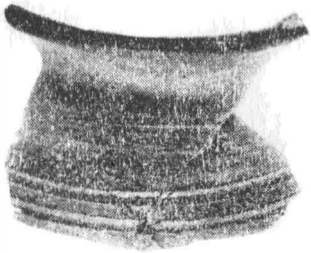

2

3

4

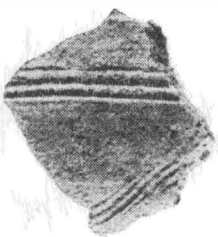

5

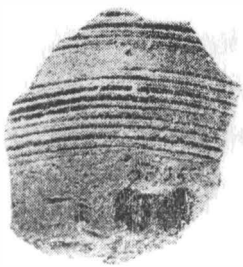

6

a

7

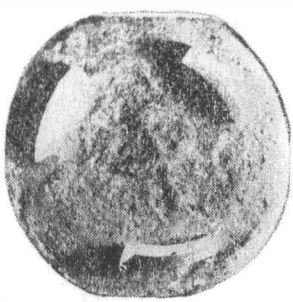

b

Fig. 2. — Ceramică din secolele IX—XI, de la Brașov. 1—6, Blumăna; 7 a-b, loc necunoscut.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

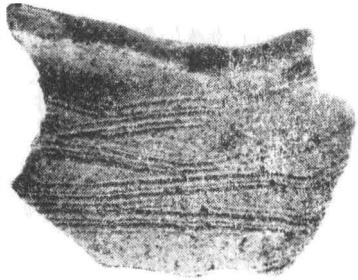

1

2

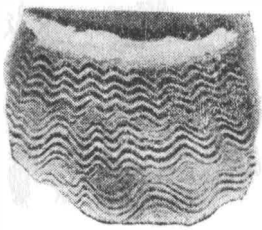

3

4

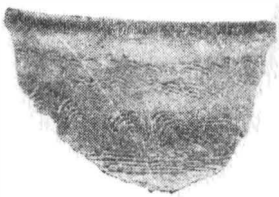

5

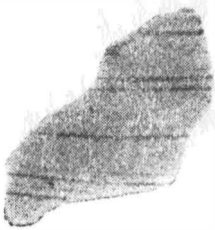

6

7

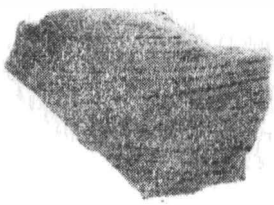

8

Fig. 3. — Ceramică din secolele IX—X, de la Hărman.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

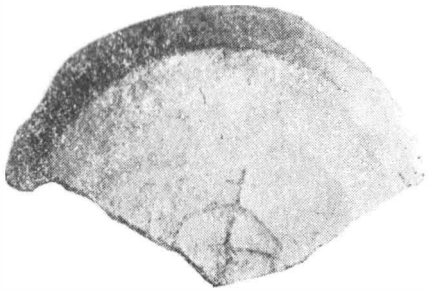

1

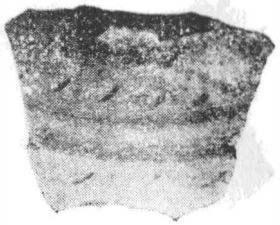

2

3

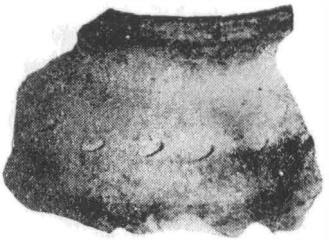

4

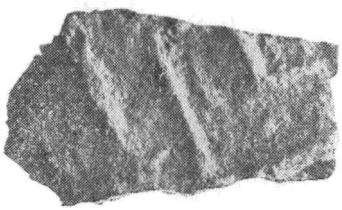

5

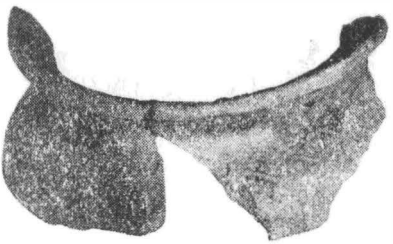

6

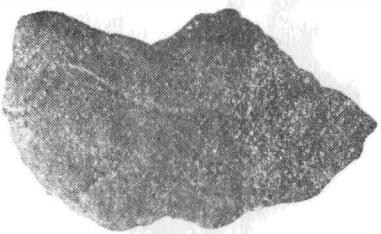

7

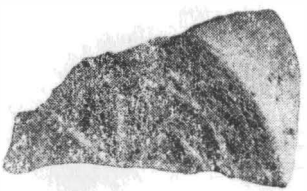

8

Fig. 4. — Ceramică din secolul al XII-lea, de la Brașov. 1, șaua Dealului Șprenghi; 2, Dealul Șprenghi; 3—5, Bartolomeu; 6—8, Șchei-„Între pietre".

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ARCHÄOLOGISCHE BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE VON BRAŞOV (KRONSTADT) IM IX.—XII. JAHRHUNDERT

(ZUSAMMENFASSUNG)

In den archäologischen Sammlungen des Kronstädter Museums gibt es frühfeudale Keramik, die auf dem heutigen Stadtgebiet entdeckt wurde und viel zur Klärung einiger Fragen der Geschichte Kronstadts vor der deutschen Besiedlung und vor den ersten schriftlichen Erwähnungen der Stadt und des Burzenlandes beitragen kann.

Diese Keramik kann zwei zeitlich verschiedenen Gruppen zugewiesen werden, die sich aber nach Herkunft und Entwicklung sehr nahestehen.

Die erste, ältere Gruppe, ist bei Bartholomä, am Gesprengberg, im Zinnensattel und in der Blumenau vertreten. Sie lässt sich zeitlich zum Teil in die zweite Phase des frühfeudalen Niveaus von Honigberg (Hărman) eingliedern, die vom Ende des IX. und aus der ersten Hälfte des X. Jahrhunderts stammt. Ein Teil des in Kronstadt gefundenen Keramikmaterials reicht jedoch über diese Zeitspanne hinaus und gehört der zweiten Hälfte des X. Jahrhunderts an. Das im Text genauer beschriebene Keramikmaterial weist Beziehungen zu der auf der Drehscheibe gearbeiteten Keramik der Kultur Sălaşuri-Bezid aus dem VII.—VIII. Jahrhundert und zur unter Luftzufuhr gebrannten Keramik der frührumänischen Dridu-Kultur auf. Diese Verwandtschaft zeigt die einheimische Herkunft dieser Keramik sowie die wirtschaftlich-kulturellen Beziehungen zwischen der bodenständigen Bevölkerung die beiderseits der Karpaten lebte.

Die zweite Keramikgruppe ist am Gesprengberg, bei Bartholomä und in der Oberen Vorstadt (Şchei) bei den Salamonsfelsen belegt. Das Material dieser Gruppe gehört seinen Merkmalen nach der zweiten Phase der bodenständigen Ciugud-Keramik an und stammt aus dem XII. Jahrhundert.

Auf Grund der letzten Forschungsergebnisse ist sowohl die Keramik der Dridu-Kultur — an die sich unser Material aus dem IX.—XI. Jahrhundert anschliesst — als auch die Ciugud-Keramik der bodenständigen rumänischen Bevölkerung zuzuschreiben, was auch die Kronstädter Funde bestätigen.

Urkundlich belegt beginnt die deutsche Besiedlung des Burzenlandes nach dem Jahre 1211. Aus einer Urkunde des siebenbürgischen Bischofs Wilhelm von 1213, wo nur von „Ungarn und Széklern, die in jenes Land (Burzenland — Anm. d. Verf.) ziehen wollen" die Rede ist, lässt sich ableiten, das damals im

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Burzenlande auch noch keine ungarischen Ansiedlungen bestanden. Folglich können Keramikfunde die in dieser Arbeit behandelt werden nur der bodenständigen rumänischen Bevölkerung zugeschrieben werden.

Bis vor kurzem waren urkundliche Belege für die Existenz des mittelalterlichen Kronstadt erst aus der zweiten Hälfte des XIII. Jahrhunderts bekannt. Erst vor einigen Jahren wurde eine Liste der Klöster aus 1235 veröffentlicht, wo „Corona" in der Diözese von „Kumanien" vorkommt. Dies „Corona" kann als Kronstadt identifiziert werden.

Die in der Arbeit behandelten Funde zeigen jedoch, dass auf dem Gebiete des heutigen Kronstadt mehrere Ansiedlungen der einheimischen rumänischen Bevölkerung noch vor den ältesten urkundlichen Erwähnungen bestanden haben.

So bestätigt die Verteilung der bisher bekannten Fundstücke das Bestehen solcher bodenständiger Ansiedlungen bei Bartholomä, in der Blumenau und in der Oberen Vorstadt (bei den Salamonsfelsen), deren Bewohner in engen Beziehungen zur rumänischen Bevölkerung aus dem Südosten Rumäniens standen.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. — Keramik aus dem IX.—XI. Jahrhundert, Fundort Braşov (Kronstadt); 1—5, Bartholomä; 6, Gesprengberg; 7—8, Zinnensattel.

Abb. 2. — Keramik aus dem IX.—XI. Jahrhundert, Fundort Braşov (Kronstadt); 1—6, Blumenau; 7 a—b, unbekannter Fundort.

Abb. 3. — Keramik aus dem IX.—X. Jahrhundert, Fundort Hărman (Honigberg).

Abb. 4. — Keramik aus dem XII. Jahrhundert, Fundort Braşov (Kronstadt); 1, Gesprengbergsattel; 2, Gesprengberg; 3—5, Bartholomä; 6—8, Obere Vorstadt, bei den Salamonsfelsen („Între pietre").

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

PROBLEME PRIVIND UNITATEA ECONOMICĂ ŞI ORGANIZATORICĂ DE BAZĂ PRECUM ŞI FORMELE DE PROPRIETATE DIN ŢARA NOASTRĂ ÎN SECOLUL IV e.n.

de GÉZA BAKÓ

Literatura noastră de specialitate acordă un interes deosebit problemelor organizării social-economice şi politice din perioada de trecere la feudalism. În cadrul acestor preocupări obiectivul principal îl constituie studiul stării sociale, economice şi politice a populaţiei autohtone, precum şi al raporturilor de această natură dintre băştinaşi şi migratori [1].

Într-o lucrare de dimensiunile celei de faţă nu ne putem angaja la sinteza generală a problemelor amintite. Prin urmare ne vom mărgini doar la faza de început a perioadei respective şi la cîteva aspecte cheie, care au o importanţă hotărîtoare în cunoaşterea stării sociale. Este vorba de trei obiective, de care intenţionăm să ne ocupăm: unitatea economică de bază a societăţii, unitatea organizatorică de bază, precum şi formele de proprietate, care constituie elementul hotărîtor al relaţiilor de producţie.

După cum am arătat într-o altă lucrare, studiul condiţiilor social-economice şi al documentaţiei istorice-arheologice din epoca romană dovedeşte că la majoritatea populaţiei autohtone, rămasă pe teritoriul provinciei după anul 271, nucleul de bază al societăţii era familia individuală [2]. Concluzia este confirmată şi de caracterul aşezărilor autohtone de pe la începutul epocii migraţiilor, care aveau locuinţe cu spaţiu locuibil potrivit unor familii individuale. Deosebit de importante sînt din punct de vedere sociologic şi gropile de provizii, situate alături de locuinţe. Acestea denotă că familiile individuale erau într-adevăr unităţi economice separate, adică nuclee de bază ale societăţii [3].

Examinarea materialului arheologic a arătat că chiar şi la acele grupuri dacice şi daco-carpice, dinafara provinciei, la care marea familie s-a menţinut, această comunitate nu mai era de tip arhaic, ci se afla pe o treaptă mai

---

[1] Referindu-ne numai la lucrările recent apărute, putem aminti sinteza Mariei Comşa, *Cu privire la caracterul organizării social-economice şi politice de pe teritoriul ţării noastre în epoca migraţiilor*, în *SCIV*, 18, 1967, 3, p. 431—442, precum şi studiul nostru de cercetare: G. Bakó, *Date privind structura socială şi apartenenţa purtătorilor culturii Sîntana-Cerneahov din Transilvania*, în *SCIV*, 19, 1968, 1, p. 63—80.

[2] G. Bakó, *op. cit.*, p. 64—65.

[3] *Ibidem*, p. 74—75.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

avansată a evoluției, caracterizată prin separarea familiilor individuale în sînul ei și transformarea lor în unități de consum, cu gospodărie casnică proprie. Fenomenul este reflectat, de exemplu, atît în necropolele cît și în așezările carpice din secolul al III-lea [4].

Am insistat mai sus asupra problemei familiei individuale la populația autohtonă din perioada studiată, deoarece existența ei ca unitate economică de bază, adică ca nucleu de bază al societății, are un rol decisiv în determinarea gradului evoluției social-economice. Bunăoară, este cunoscut că apariția și, mai cu seamă, generalizarea familiei individuale ca unitate economică de bază a avut loc în epoca de naștere a societății de clasă. De asemenea, este știut și faptul că, o dată cu separarea familiilor individuale și transformarea lor în unități economice de bază a avut loc apariția proprietății private, care era o premisă esențială a nașterii societății împărțită în clase antagoniste [5].

Familia individuală nu putea însă trăi într-o totală izolare economică. Din această cauză era necesară existența unor unități organizatorice de bază, în cadrul cărora familiile individuale își găseau mijloace potrivite de colaborare în vederea rezolvării intereselor comune. La populația autohtonă a țării noastre de pe la începutul epocii migrațiilor, unitățile organizatorice de bază erau obștile sătești de vecinie.

În țara noastră obștea sătească a apărut încă înainte de cucerirea romană. Ea s-a menținut apoi și în timpul stăpînirii romane, mai cu seamă în regiunile periferice ale provinciei, unde populația dacică trăia în grupuri mari compacte. În urma evoluției economice-sociale din secolele II—III a avut loc și la grupurile dacice, daco-carpice dinafara provinciei înlocuirea obștii gentilice cu cea sătească [6]. Astfel, la data încetării stăpînirii romane în Dacia obștea sătească era răspîndită pe tot teritoriul țării noastre. După ce activitatea administrației romane a încetat, și populația daco-romană din interiorul provinciei a adoptat obștea sătească, fie după modelul cunoscut din regiunile periferice, fie sub influența carpilor și dacilor, care, în urma destrămării granițelor, s-au așezat în aceste părți [7].

Așa stînd lucrurile, sînt deci juste aprecierile, după care în jurul anului 300 s-a generalizat deja obștea sătească, creîndu-se pe tot teritoriul țării noastre, dinafara granițelor imperiului, un nivel comun al dezvoltării social-economice a populației autohtone [8].

În ultimul timp s-a făcut și o altă precizare importantă, anume că obștea sătească autohtonă din epoca studiată era mai evoluată din punct de vedere

---

[4] G. Bakó, *Date cu privire la structura socială a carpilor din secolul al III-lea, pe baza analizei planului arheologic al cimitirului de la Poienești*, în *SCIV*, 17, 1966, 1, p. 33—41; idem, *op. cit.*, în *SCIV*, 19, 1968, 1, p. 76.

[5] K. Marx—F. Engels, *Opere*, vol. 21, București, Edit. politică, 1965, p. 64, 67, 68, 159.

[6] M. Comșa, *op. cit.*, p. 432.

[7] *Ibidem*, p. 432; pentru așezarea dacilor liberi și a carpilor în Transilvania cf. N. Vlassa, *O pătrundere din vest a dacilor pe teritoriul fostei provincii Dacia, în secolul al IV-lea e.n.*, în *SCIV*, 16, 1965, 3, p. 501—518; Ioan I. Pop, *Pandantive în formă de căldăruşă din sud-estul Transilvaniei*, în *SCIV*, 17, 1966, 1, p. 175—179; G. Bakó, *op. cit.*, în *SCIV*, 19, 1968, 1, p. 73.

[8] M. Comșa, *op. cit.*, p. 433.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

social-economic decît obştea sătească de tip arhaic, îmbinînd proprietatea comună cu cea privată asupra pămîntului şi constituind, deci, una din premisele feudalismului [9]. Acest dualism al formelor de proprietate este firesc, deoarece, pe de o parte, existenţa obştii săteşti condiţiona dăinuirea unor forme ale proprietăţii colective, iar, pe de altă parte, familia individuală ca unitate economică de bază presupunea apariţia proprietăţii private.

Cunoscînd cele arătate şi luînd în considerare situaţia de mai tîrziu, din epoca feudală, formele de proprietate din cadrul obştii autohtone a epocii analizate pot fi reconstituite astfel: locul de casă şi, în majoritatea cazurilor, o parte a pămînturilor cultivate se afla în proprietatea privată a familiilor individuale; restul pămînturilor cultivate, păşunile, pădurile şi apele continuau să fie proprietate comună a întregii obşti săteşti [10].

Trecerea pămîntului arabil în proprietatea privată a familiilor individuale, care constituia prima ruptură în relaţiile clasice de obşte, deschidea cale liberă spre societatea de clasă, deoarece, impulsionînd adîncirea inegalităţii de avere, a dus cu timpul la dependenţa economică a majorităţii membrilor obştii faţă de o minoritate înstărită [11].

Pe temeiul fenomenelor ce caracterizează obştea sătească locală, putem accepta că populaţia autohtonă a ţării noastre din epoca migraţiilor, se afla nu în faza destrămării comunei primitive, ci în perioada de trecere la feudalism. Aşadar, pentru populaţia autohtonă epoca migraţiilor era într-adevăr „o perioadă de trecere la feudalism nu numai din punct de vedere cronologic, ci şi din punctul de vedere al conţinutului social-economic" [12].

În decursul secolului al IV-lea în regiunile noastre au staţionat vremelnic o serie de grupuri migratoare germanice. În cadrul acestora un rol de frunte îl aveau vizigoţii, mai exact grupurile eterogene vizigoto-sarmatice [13]. Ca urmare, caracterizînd societatea migratorilor staţionaţi la noi în secolul al IV-lea, pentru a nu depăşi limitele lucrării, ne vom referi numai la prezentarea situaţiei economice-sociale a grupurilor goto-sarmatice ale epocii.

Pînă nu de mult structura socială a migratorilor goto-sarmatici cerneahovieni era cunoscută doar în linii mari, în măsura în care permiteau aceasta ştirile literare. Pentru a putea face o comparaţie concludentă între gradul evoluţiei sociale a populaţiei autohtone şi a migratorilor din secolul al IV-lea, într-o lucrare apărută recent am examinat, cu ajutorul metodei de analiză a planului necropolelor, situaţia socială a grupurilor goto-sarmatice [14].

În urma cercetărilor am constatat că la goto-sarmaticii cerneahovieni nucleul de bază al societăţii era marea familie patriarhală de tip arhaic, în cadrul căreia nu începuse separarea familiilor individuale [15].

---

[9] Acad. C. Daicoviciu, acad. Em. Petrovici şi Gh. Ştefan, în *Istoria României*, I, 1960, p. 801.

[10] *Ibidem*, p. 800.

[11] *Ibidem*, p. 802—803.

[12] M. Comşa, *op. cit.*, p. 439—440.

[13] Aceste grupuri pot fi numite goto-sarmatice, deoarece în toate cimitirele aparţinătoare lor s-a constatat clar convieţuirea dintre elementele gotice şi sarmatice.

[14] G. Bakó, *op. cit.*, p. 65—72.

[15] *Ibidem*, p. 65—67, 69—70.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Concluzia este firească, deoarece încă F. Engels, folosindu-se de cercetările făcute pînă în vremea lui, a dovedit existenţa marii familii la vechile populaţii germanice [16]. Acest lucru a fost confirmat apoi şi de arheologie. Aşa de exemplu, analizînd planul cimitirului alaman din secolele V—VII de la Holzgerlingen, Walter Veeck a ajuns la concluzia că aici înmormîntările se făceau în ordinea comunităţilor casnice, adică a marilor familii, conducătorii acestora fiind reprezentaţi de mormintele bogate cu arme [17]. Este interesant că în cazul cimitirului de la Holzgerlingen la un mormînt de conducător familial reveneau în medie 11 alte morminte [18]. Acest lucru arată că generaţia unei mari familii avea în medie 12 membri.

Structura societăţii triburilor germanice nordice şi răsăritene, dintre care făceau parte şi goţii, a fost studiată în ultimele decenii de către cercetătorii polonezi şi germani. În acest scop au fost analizate o serie de necropole şi aşezări din preajma şi de pe la începutul marilor migraţiuni [19]. Din aceste studii reţin atenţia micile aşezări, compuse din cîteva case cu spaţiu locuibil foarte mare, care pledează pentru existenţa marii familii [20]. De menţionat că aspectul acestor aşezări este identic cu cel al cimitirului de la Sîntana de Mureş, ceea ce confirmă încă o dată valabilitatea rezultatelor analizei noastre în cazul necropolei amintite [21].

Revenind la problema goto-sarmaticilor cerneahovieni, un alt lucru de semnalat este faptul că cel puţin la o parte a lor organizarea gentilică născută pe cale naturală s-a descompus, înlocuită fiind de o altă organizare, cu împărţire decimală, creată în mod artificial, după modelul ei [22]. În cazul acestor grupuri goto-sarmatice, unitatea organizatorică de bază era obştea compusă din cinci mari familii patriarhale, atestată, printre altele, în cimitirul de la Sîntana de Mureş [23].

---

[16] K. Marx—F. Engels, *op. cit.*, p. 136—137.

[17] W. Veeck, *Reihengräberfriedhöfe des frühen Mittelalters und die historische Forschung*, în *16. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts*, 1927, p. 42—46 şi fig. 4.

[18] *Ibidem*, p. 45.

[19] R. Hachmann, *Die Gliederung des Gräberfeldes von Gross Romstedt*, în *Archaeologia Geographica*, I. 1950, 2, p. 17—20; idem, *Das Gräberfeld von Rondsen (Radz), Kr. Graudenz (Grudziadz) und die Chronologie der Spätlatènezeit im östlichen Mitteleuropa*, în *Archaeologia Geographica*, 2, 1951, 1—2, p. 84—85; idem, *Zur Gesellschaftsordnung der Germanen in der Zeit um Christi Geburt*, în *Archaeologia Geographica*, 5, 1956, p. 7—24 + 19 planuri şi 3 tabele; I. Marciniak, *Cmentarzysko cialopalne z okresu poznolatenskiego w Wilanowie koło Warszawy*, în *Materialy Starozytne*, II, 1957, p. 7—174; idem, *Znaczenie planigrafii dla badan archeologicznych*, în *ArchPolski*, IV, 1959, 1, p. 47—66; M. Danuta-R. Wolagiewiczowie, *Uzbrojenie ludnosci Pomorza Zachodniego u progu naszej ery*, în *Materialy Zachodnio-Pomorskie*, IX, 1965, p. 75—98.

[20] R. Hachmann, *op. cit.*, în *ArchGeogr*, 5, 1956, p. 10—12, p. 26, fig. 5.

[21] Pe teritoriul ţării noastre nu s-au descoperit încă aşezări atribuibile cu precizie migratorilor goto-sarmatici (G. Bakó, *op. cit.*, p. 77—78). Analogia aspectului social-economic denotă însă că populaţia cimitirelor de tip Sîntana-Cerneahov a trebuit să aibă aşezări identice cu cele nordice din preajma epocii migraţiilor.

[22] Pentru caracterul organizării gentilice decimale, cunoscută la romanii din epoca aşazişilor regi, cf. K. Marx—F. Engels, *op. cit.*, p. 117, 124.

[23] G. Bakó, *op. cit.*, p. 70.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În ceea ce priveşte componenţa obştilor goto-sarmatice, sînt semnificative mărturiile cimitirului de la Sîntana de Mureş. În cazul acestei necropole se poate constata că, pe cîtă vreme la familia A, cea a conducătorului comunităţii şi la familia B dominau caracteristicile germanice[24], la familiile C, D şi E aceste caracteristici erau mai slab reprezentate, predominînd în schimb cele sarmatice[25]. Aşadar, în ciuda influenţelor reciproce dintre cele două populaţii convieţuitoare, se remarcă clar că, iniţial două dintre marile familii de la Sîntana de Mureş erau de origine gotică, iar trei de origine sarmatică[26]. Nu este întîmplător faptul că familia cea mai înstărită (A), adică familia conducătorului comunităţii, era şi ea de origine gotică. Aceasta exprimă o realitate istorică, deoarece în cadrul coaliţiei goto-sarmatice rolul conducător le revenea goţilor.

Pentru a defini caracterul obştilor goto-sarmatice, trebuie să ţinem seama de faptul că unitatea lor economică de bază era marea familie de tip arhaic[27]. Or, este neîndoielnic că, marea familie de tip arhaic, ca unitate economică de bază, exclude posibilitatea apariţiei proprietăţii private asupra pămîntului şi presupune existenţa proprietăţii obşteşti, care frînează adîncirea mai accentuată a diferenţierii economice-sociale dintre membrii obştii[28].

Vorbind de vechii germani, F. Engels a subliniat că nici în vremea lui nu se mai putea pune chestiunea dacă la aceştia pămîntul se afla în proprietate obştească sau în proprietate privată, ci se punea problema formei proprietăţii obşteşti[29].

Pe baza datelor cunoscute se ştie că la vechii germani existau două forme de aşezare şi de organizare a teritoriului[30]. Forma mai veche, răspîndită în nordul Germaniei şi în nord-estul Franţei, ocupat de franci, se caracteriza prin aşezări închise şi cîmpuri deschise, care se aflau iniţial în proprietatea comună a întregii colectivităţi a satului. Aceste sate aveau cimitire întinse, folosite în comun de marile familii din cadrul obştii. Ca exemple amintim cimitirele de la Holzgerlingen şi Schretzheim, analizate de W. Veeck[31].

Studiind caracterul acestor comunităţi, ele pot fi identificate cu mărcile germane de tip arhaic.

Forma nouă, care apare la germanii apuseni mai cu seamă în secolul al V-lea, se caracteriza prin sate risipite, compuse din aşezări izolate ale marilor familii, asociate fiecare cu cîte un cimitir familial. Caracterul acestor sate arată că, în cazul lor, pămînturile cultivate erau date, cu anumite restricţii,

---

[24] Obiceiul depunerii în morminte a pieptenilor, a unui număr mare de vase, portul a două fibule etc.

[25] Aici se concentrează de exemplu majoritatea mormintelor cu înmormîntare chircită, cu caracter pregnant sarmatic.

[26] Pentru originea sarmatică pledează şi divizarea în subunităţi a marilor familii C şi E, care era caracteristică la sarmaţii din regiunile nord-pontice: G. Bakó, *op. cit.*, p. 68—69, 77.

[27] *Ibidem*, p. 75—76.

[28] Acad. C. Daicoviciu, acad. Em. Petrovici şi Gh. Ştefan, *op. cit.*, p. 802.

[29] K. Marx—F. Engels, *op. cit.*, p. 136.

[30] Henri H. Stahl, *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti*, I, Biblioteca istorică, VII, 1958, p. 80—82 (cu sinteza principalelor lucrări aferente, apărute pînă atunci).

[31] W. Veeck, *op. cit.*, p. 41—46.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

în proprietatea colectivă a membrilor unor mari familii, acestea așezîndu-se pe parcelele primite. De relevat că nici în cazul satelor risipite așezările marilor familii nu erau situate la voia întîmplării, ci cîte 3—6 într-un cuib, formînd unități economice-organizatorice. Aceste unități erau mărcile germane de tip mai evoluat, în cadrul cărora pămînturile cultivate au fost parcelate și date în proprietatea obștească a marilor familii, pășunile, pădurile și apele rămînînd în proprietatea colectivă a întregii unități.

Cea de-a doua formă de așezare și de organizare a teritoriului era frecventă în părțile sudice, în Bavaria, în Württemberg și în alte regiuni ocupate relativ tîrziu de germani. Amintirea lor este păstrată, de exemplu, de micile cimitire familiale ale epocii merovingiene, situate cîte 3—6 pe teritoriul unor localități de astăzi [32].

După cunoștințele noastre, cel mai concludent exemplu pe baza căruia se poate reconstitui marca evoluată a germanilor apuseni este localitatea Kuglthal din Bavaria. Aceasta era alcătuită din patru „ogrăzi" risipite, odinioară așezări ale unor mari familii, alături de care s-a descoperit și cîte un cimitir familial merovingian [33]. Un alt exemplu este localitatea Oberesslingen din Württemberg, pe teritoriul căreia s-au descoperit trei cimitire familiale de asemenea merovingiene [34]. Aceste cimitire semnalează trei așezări risipite, de odinioară, ale unor mari familii, ale căror loturi cultivate erau separate de două pîrîuri. În cazul acesta așezările familiale s-au extins cu timpul și s-au contopit, ocupînd marea parte a vechilor loturi. Ca urmare, au fost deșelenite noi ogoare, în afara vetrei satului, separîndu-se deci locul de așezare de terenurile cultivate [35]. Aceeași dezvoltare a avut loc la majoritatea așezărilor risipite, de acest tip, ale populațiilor germanice apusene.

În ceea ce privește triburile germanice nordice și răsăritene, din preajma epocii migrațiilor, după cum am amintit, forma lor de așezare era satul mic, închis, compus din cîteva locuințe foarte spațioase, aparținătoare unor mari familii [36]. Cimitirele, ca cele ale culturilor Oksywia, Jastorf, Przeworsk etc., deși erau folosite relativ scurt timp, aveau în general un număr mare de morminte [37]. Astfel, în cazul cimitirelor culturii Oksywia, analizate pînă în prezent la răstimpul unei generații reveneau 40—60 și uneori chiar mai multe morminte [38]. Întrucît din studiile făcute rezultă că la populațiile germanice ale

---

[32] *Ibidem*, p. 37—39 și fig. 1—2; P. Reinecke, *Altbajuwarische Siedlungsanlagen nach den zugehörigen Reihengräberfunden*, în *Germania*, 20, 1936, 4, p. 261—269 și fig. 1—3.

[33] P. Reinecke, *op. cit.*, p. 266 și fig. 3.

[34] W. Veeck, *op. cit.*, p. 39, fig. 2.

[35] În cazul satelor risipite, așezarea familială și principalul loc de muncă, adică terenul cultivat, constituiau o singură unitate, așa-numita unitate de așezare și de loc de muncă (T. Mendöl, *Általános telepiilés-földrajz*, Budapesta, 1963, p. 218).

[36] R. Hachmann, *op. cit.*, p. 10—12, p. 26, fig. 5; De menționat că satele risipite și, legat de acestea, forma a doua a proprietății colective asupra pămîntului apar la germanii nordici numai după plecarea goților: pentru o asemenea așezare risipită a se vedea la R. Hachmann, *op. cit.*, p. 26 fig. 6.

[37] Cf. nota 19.

[38] M. Danuta-R. Wolagiewiczowie, *op. cit.*, p. 87.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

epocii numărul membrilor generaţiei marii familii nu depăşea cifra 15[39], este evident că majoritatea cimitirelor culturii Oksywia aparţinea unor comunităţi gentilice, compuse din mai multe mari familii.

În consecinţă, aşezările închise şi cimitirele mari ale populaţiilor germanice nordice şi răsăritene din preajma epocii migraţiunilor pledează deopotrivă pentru prima formă a proprietăţii colective asupra pămîntului.

Cunoscînd cele arătate este neîndoielnic deci că, goţii plecaţi din vechile lor locuri de aşezare au adus cu ei forma arhaică a proprietăţii colective asupra pămîntului. Această formă de proprietate s-a menţinut apoi timp îndelungat, fiind caracteristică şi grupurilor goto-sarmatice din secolul al IV-lea. Dovadă e faptul că necropolele goto-sarmatice aveau în general un număr împortant de morminte, iar analiza sociologică a arătat că ele erau folosite de comunităţi compuse din mai multe mari familii. Aşadar, şi cimitirele goto-sarmatice pledează pentru aşezări închise şi, ca urmare, pentru forma arhaică a proprietăţii comune asupra pămîntului.

În concluzie, forma de proprietate existentă la goto-sarmaticii cerneahovieni arată că obştile lor erau încă de tip arhaic.

Precum s-a văzut deci, cel puţin la unele dintre grupurile goto-sarmatice din secolul al IV-lea, organizarea gentilică născută pe cale naturală, s-a descompus înlocuită fiind de o altă organizare creată artificial, după modelul ei[40]. Pentru determinarea mai exactă a gradului evoluţiei sociale este însă semnificativ faptul că obştile lor erau de tip arhaic. De asemenea, este grăitoare, cu privire la această problemă, şi constatarea că la grupurile goto-sarmatice din vremea respectivă nu începuse încă separarea vîrfurilor sociale de mase şi nici transformarea lor în clasă dominantă[41].

Pe temeiul fenomenelor esenţiale ale evoluţiei sociale se poate conchide că grupurile migratoare goto-sarmatice se aflau, cel puţin în vremea sosirii lor la noi, în faza finală a descompunerii orînduirii comunei primitive. Concluzia

---

[39] În cimitirul de la Holzgerlingen media era 12 (cf. nota 18). La familia A de la Sintana de Mureş generaţia completă avea 11 membri, iar în cimitirul de la Privolnoe o generaţie încadra 13—14 morminte (G. Bakó, *op. cit.*, în *SCIV*, 19, 1968, 1, p. 64, fig. 1, p. 66, fig. 4). În necropola de la Bandu de Cîmpie din secolul al VII-lea, care conţinea şi elemente germanice orientale, numărul cel mai mare al membrilor adulţi ai generaţiei marilor familii era numai 9 (G. Bakó, *A mezőbándi temető népének és anyagi kultúrájának eredetéről*, în *AÉ*, 1960, 1, fig. 1 în afara textului; idem, *Elemente slave în necropola de la Bandu de Cîmpie*, în *SCIV*, XIII, 1962, 2, p. 452, fig. 1).

[40] G. Bakó, *op. cit.*, în *SCIV*, 19, 1968, 1, p. 70—71.

[41] *Ibidem*, p. 70. Este interesant de amintit că, la alte grupuri germanice răsăritene separarea de mase a păturii conducătoare a început încă în jurul anului 100 e. n. (R. Hachmann, *op. cit.*, în *Archaeologia Geographica*, 5, 1956, p. 17—19, pentru răspîndirea mormintelor „princiare" de tip Lubieszewo-Lübsow fig. 17; M. Danuta-R. Wolagiewiczowie, *op. cit.*, p. 95—97). De aici rezultă că goţii, în vremea plecării lor din regiunea situată la revărsarea Vistulei, adică pe la anul 200 e.n., făceau parte dintre acele grupuri germanice nord-estice, la care evoluţia diferenţierii economice-sociale era mai puţin avansată. De altfel se ştie că la populaţiile germanice, care au staţionat vremelnic pe teritoriul ţării noastre, aşa-numitele morminte „princiare" izolate au început să apară de-abia în secolul al V-lea (G. Bakó, *op. cit.*, p. 70). Privitor la această problemă putem menţiona că şi în răsărit numai în preajma invaziei hunice începuse desprinderea de mase a vîrfurilor sociale ostrogotice şi aşezarea lor în oraşele nord-pontice (I. Bona, *Az újhartyáni germán lovassít*, în *AÉ*, 1961, 2, p. 202).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

aceasta corespunde întru-totul caracterizării făcută de F. Engels, după care vechii germani din vremea respectivă aveau aceeaşi organizare care s-a dezvoltat la grecii din epoca eroică şi la romanii din epoca aşa-zişilor regi [42]. Prin urmare, ca şi în cazul romanilor din epoca amintită, fenomenele care au avut loc la goţi în această perioadă a dezvoltării lor social-economice, nu au schimbat caracterul fundamental iniţial al orînduirii [43], ea rămînînd în esenţă orînduirea comunei primitive, chiar dacă se afla pe ultima treaptă a descompunerii sale.

În urma celor expuse, comparaţia ne convinge că migratorii goto-sarmatici, sosiţi pe teritoriul ţării noastre, se aflau pe o treaptă inferioară a evoluţiei economice-sociale faţă de populaţia autohtonă. Această deosebire a dezvoltării social-economice este un factor important, deoarece are un rol hotărîtor în aprecierea caracterul raporturilor dintre autohtoni şi migratori.

Judecînd problema sub acest aspect este evident că migratorii goto-sarmatici nu impulsionau evoluţia societăţii autohtone, ci stînjeneau dezvoltarea forţelor de producţie locale şi progresul intern, care tindea spre o nouă formaţiune social-economică [44].

În schimb populaţia autohtonă a trebuit să aibă o influenţă pozitivă asupra dezvoltării societăţii migratorilor goto-sarmatici, care, ca orice cuceritor cu formă de orînduire socială înapoiată faţă de aceea din regiunile ocupate, căutau, în mod firesc, să se adapteze situaţiei economice-sociale locale [45].

Grupurile goto-sarmatice, stabilite la noi vremelnic, au ocupat regiuni cu o numeroasă populaţie autohtonă. Dominaţia asupra acestor teritorii, supunerea şi exploatarea primitivă a populaţiei locale nu putea fi asigurată însă cu ajutorul organelor orînduirii comunei primitive, care nu aveau putere de constrîngere. Astfel, ocuparea noilor regiuni a grăbit procesul desprinderii organelor vechi de rădăcinile lor din popor şi transformarea lor în organe de dominare [46]. De asemenea, situaţia creată a contribuit la întărirea cetelor, deoarece acestea constituiau singura forţă prin care se putea asigura supremaţia [47]. Ca urmare a întăririi rolului cetelor a crescut şi autoritatea „regilor" şi a altor conducători militari, a căror putere se baza pe aceste cete strînse în jurul lor.

În acelaşi timp, datorită influenţei obştii autohtone evoluate, şi în cadrul obştilor migratorilor a trebuit să aibă loc o puternică evoluţie economică-socială.

Grupurile vizigoto-sarmatice au stat însă la noi prea puţin timp, pentru ca evoluţia descrisă mai sus să se fi putut cristaliza la ei în trecerea la societatea de clasă. Aceasta a avut loc doar mai tîrziu, după stabilirea lor în sud-vestul Europei.

După cum se ştie, vizigoţii stabiliţi în sud-vestul Europei au adoptat încă de la început formele de proprietate întîlnite acolo, au renunţat la reîmpăr-

---

[42] K. Marx—F. Engels, *op. cit.*, p. 140.

[43] *Ibidem*, p. 124.

[44] Gh. Ştefan, în *Istoria României*, I, 1960, p. 670.

[45] M. Comşa, *op. cit.*, p. 438.

[46] Cu privire la acest proces în general: K. Marx—F. Engels, *op. cit.*, p. 160.

[47] M. Comşa, *op. cit.*, p. 439.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ţirea periodică a pămînturilor cultivate, dîndu-le în proprietatea familiilor [48]. Cu privire la această schimbare a formelor de proprietate, trebuie să avem în vedere negreşit influenţa organizării rurale parcelară gallo-romană şi a proprietăţii private, încetăţenită de mult timp în sud-vestul Europei. Cu toate acestea, adaptarea atît de rapidă a vizigoţilor la noile condiţii economice nu se poate explica decît ţinînd seamă de influenţele anterioare, primite din partea populaţiei autohtone din ţara noastră şi din partea lumii romane din imperiu. Datorită acestor influenţe la vizigoţi s-au creat premisele adoptării încă de la început a formelor de organizare teritorială parcelară şi de proprietate întîlnite în sud-vestul Europei.

În încheiere ţinem să subliniem încă o dată că, în lucrarea noastră, necesarmente limitată, am abordat doar cîteva aspecte ale istoriei social-economice a ţării noastre din secolul al IV-lea. Lămurirea tuturor problemelor complexe ale epocii necesită încă cercetări, ale căror rezultate vor putea fi sintetizate în studii de dimensiuni mai mari.

---

[48] K. Marx—F. Engels, *Opere*, vol. 19, Bucureşti, Edit. politică, 1964, p. 345—346; Henri H. Stahl, *op. cit.*, p. 83.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

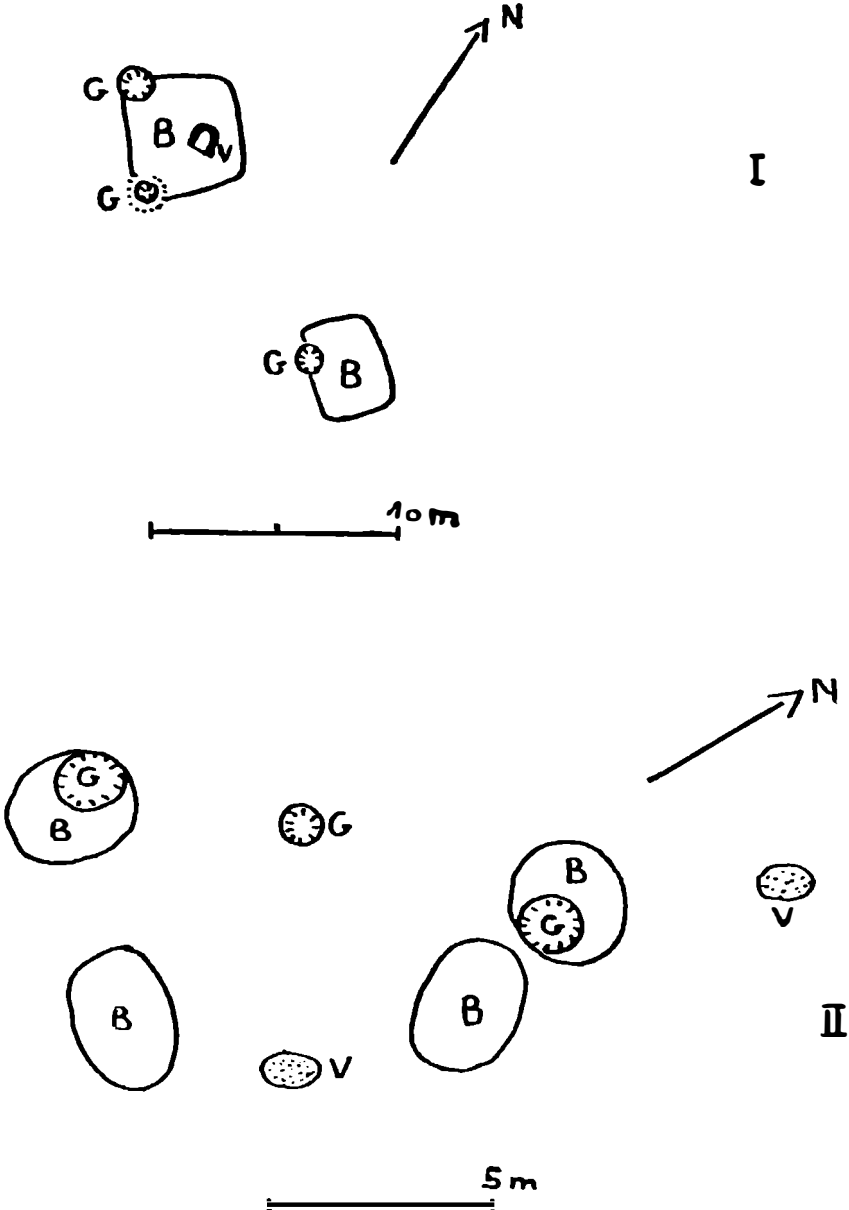

Fig. 1. — Planul unor locuinţe autohtone din secolele III—IV, cu gropi de provizii. I, Alexandria (extras din planul publicat de C. Preda, în Materiale, VII, 1961, p. 212, fig. 3); II, Poiana-Dulceşti „Varniţă" (întocmit după planul publicat de Gh. Bichir, în SCIV, 16, 1965, 4, p. 681, fig. 6: gropile din interiorul celor două locuinţe aparţin nivelului II, mai nou). Legenda: B, locuinţe; G, gropi de provizii; V, vetre de foc.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

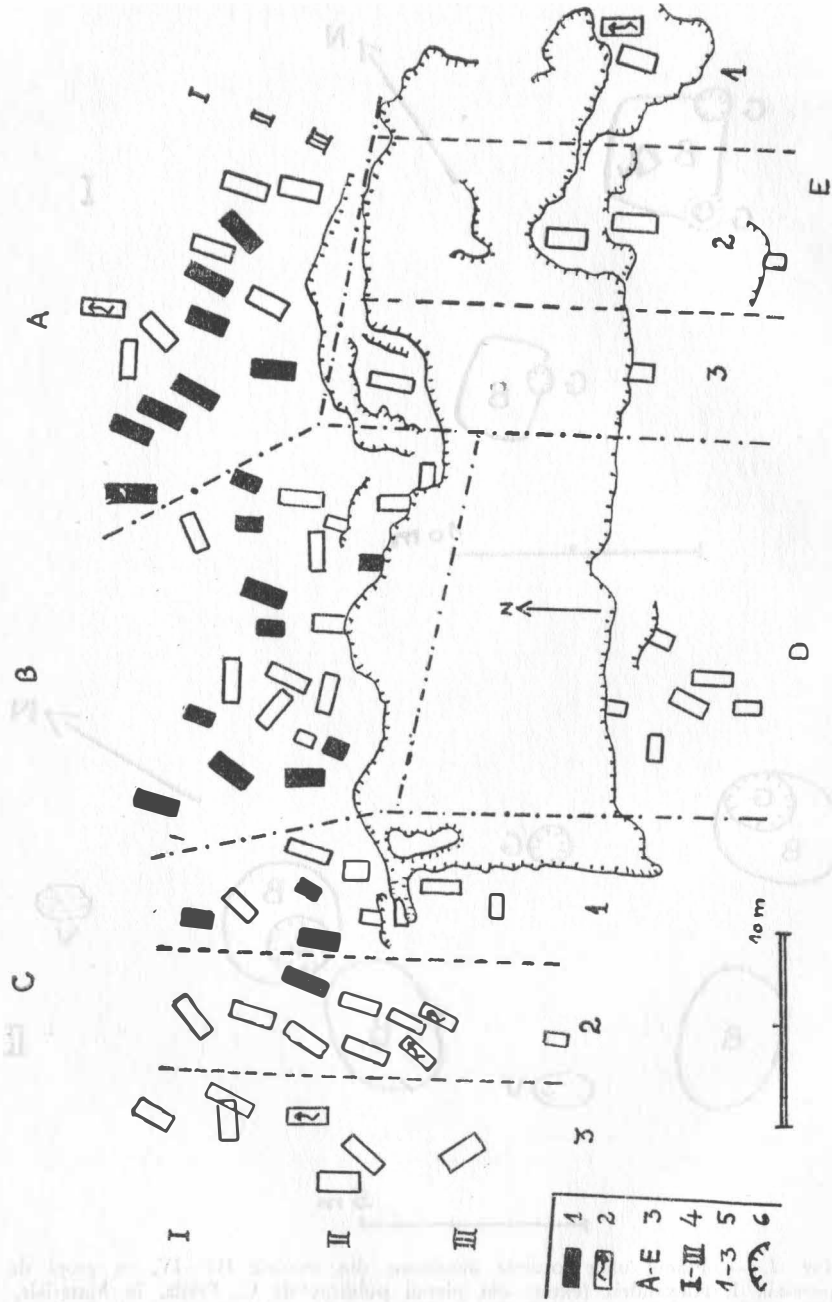

Fig. 2. — Planul analitic al necropolei de la Sîntana de Mureş. Legenda: 1, morminte cu inventar bogat; 2, înmormîntări chircite; 3, grupuri de morminte ale marilor familii; 4, generaţiile; 5, grupuri de morminte ale subunităţilor marilor familii; 6, limitele exploatării de nisip.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

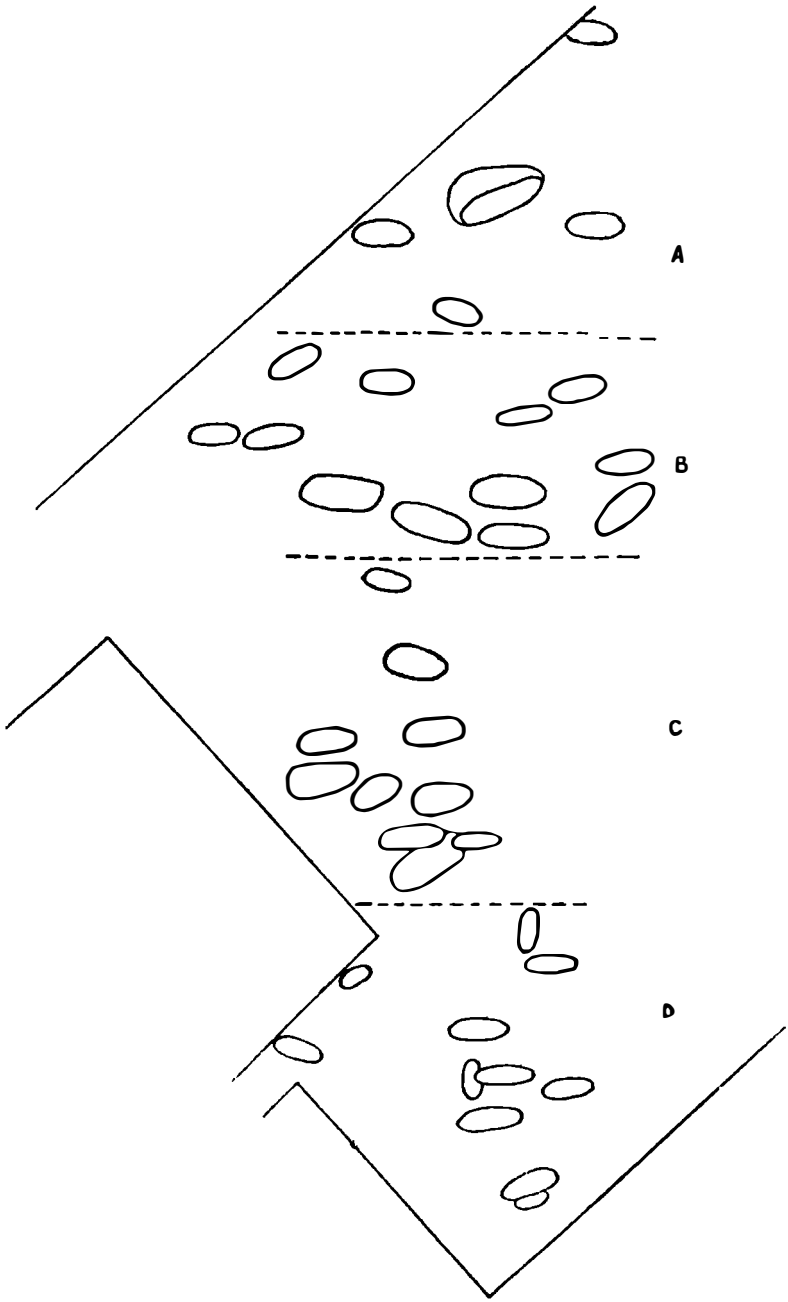

Fig. 3. — Zona de înmormîntări a unei unităţi goto-sarmatice în necropola de la Tîrgşor (extras din planul publicat de Gh. Diaconu, Tîrgşor, necropola din secolele III—IV, e.n., Bucureşti, 1965, Pl. III). Legenda: A—D, grupuri de morminte ale marilor familii,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

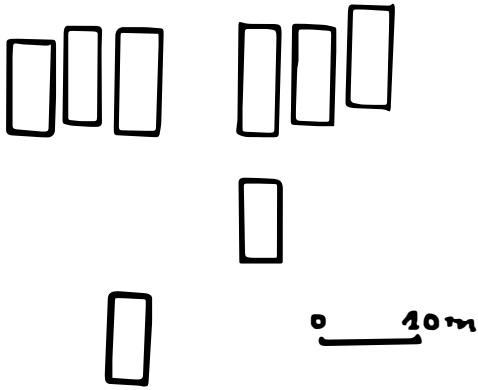

Fig. 4. — Planul unei vechi aşezări germanice, închise, cu locuinţe ale marilor familii (reconstituire după planul publicat de R. Hachmann, în Archaeologia Geographica, 5, 1956, p. 26, fig. 7).

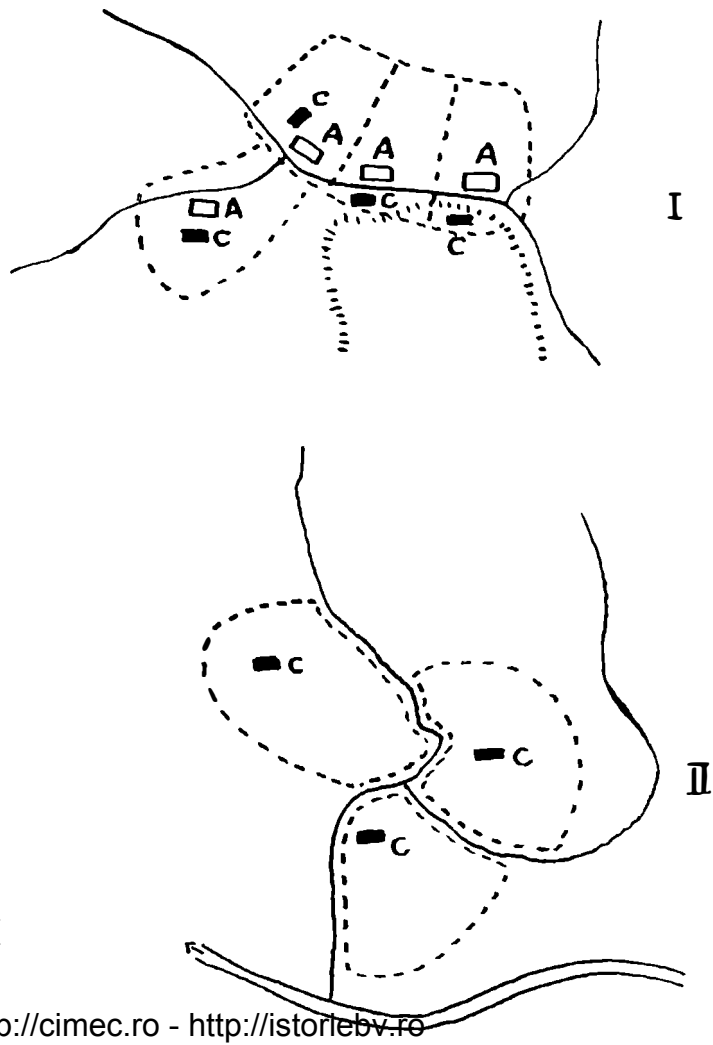

Fig. 5. — Reconstituirea unor mărci germane de tip evoluat. I, Kuglthal; II, Oberesslingen. Legenda: A, aşezări ale marilor familii; C, cimitire familiale merovinginene.

http://cimec.ro - http://istorlebv.ro

FRAGEN BETREFFEND DIE WIRTSCHAFTLICHE UND ORGANISATORISCHE GRUNDEINHEIT SOWIE DIE EIGENTUMSFORMEN AUF DEM GEBIETE RUMÄNIENS IM IV. JAHRHUNDERT U. Z.

(ZUSAMMENFASSUNG)

In dieser Arbeit behandelt der Verfasser einige Schlüsselfragen der Gesellschafts- und Wirtschaftsgeschichte auf dem Gebiete Rumäniens im IV. Jahrhundert u. Zr., und zwar die Grundzelle der Gesellschaft, die organisatorische Grundeinheit und die Eigentumsformen.

Auf Grund der angeführten Daten gelangt der Verfasser zum Schluss, dass bei der einheimischen Bevölkerung im IV. Jahrhundert u. Zr. die Einzelfamilie die Grundzelle der Gesellschaft bildete, während die organisatorische Grundeinheit die entwickelte Dorfgemeinschaft war, in deren Rahmen der Privat- und Gemeinbesitz an Grund und Boden nebeneinander bestanden.

Wenn man den Charakter der einheimischen Dorfgemeinschaft in Betracht zieht, kann man die Meinung vertreten, dass die einheimische Bevölkerung der Völkerwanderungszeit sich nicht in der Phase des Verfalls der Urgemeinschaft befand, sondern in der Übergangsperiode zur feudalen Gesellschaftsordnung.

Aus der Untersuchung der archäologischen Quellen geht hervor, dass bei den westgotisch-sarmatischen Völkergruppen im IV. Jahrhundert u. Zr. die grosse patriarchalische Familie archaischen Typs die Grundzelle der Gesellschaft bildete, während die archaïsche Gemeinschaft die organisatorische Grundeinheit war, innerhalb deren das Privateigentum an Grund und Boden noch nicht bestand.

Die sich hieraus ergebende Schlussfolgerung ist, dass die westgotisch-sarmatischen Wandervölker auf einer niedrigeren Stufe der sozial-ökonomischen Entwicklung standen als die einheimische Bevölkerung.

Deshalb konnten die gotisch-sarmatischen Völkergruppen die Entwicklung der einheimischen Gesellschaft nicht fördern, im Gegenteil, sie hinderten deren Entwicklungstendenz zu einer neuen, höheren Gesellschaftsordnung.

Dem gegenüber hatte die einheimische Bevölkerung einen positiven Einfluss auf die gesellschaftliche Entwicklung der Wandervölker. Dieser Einfluss, zusammen mit dem des Römischen Reiches, bildet die Voraussetzung, die die Anpassung der Westgoten im Südwesten Europas an die dortigen sozial-ökonomischen Verhältnisse möglich machte.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. — Grundrisse einiger einheimischen Wohnungen mit Vorratsgruben aus dem III.—IV. Jahrhundert. I, Alexandria (Ausschnitt aus dem von C. Preda in Materiale, VII, 1961, S. 212, Abb. 3 veröffentlichten Plan); II, Poiana-Dulceşti „Varniţă" (angefertigt nach dem von Gh. Bichir in SCIV, 16, 1965, 4, S. 681, Abb. 6 veröffentlichten Plan; die Vorratsgruben im Innern der zwei Wohnungen gehören dem II. Niveau an, das jünger ist). Zeichenerklärung: B, Wohnung; G. Vorratsgruben; V, Feuerherde.

Abb. 2. — Analytischer Plan der Necropole von Sîntana de Mureş. Zeichenerklärung: 1, Gräber mit reichen Grabbeigaben; 2, Hockergräber; 3, Gräbergruppen der Grossfamilien; 4, Generationen; 5, Gräbergruppen der Unterabteilungen der Grossfamilien; 6, Rand der Sandgrube.

Abb. 3. — Begräbnisplatz einer gotisch-sarmatischen Gemeinschaft in der Nekropole von Tîrgşor (Auszug aus dem von Gh. Diaconu in Tîrgşor, necropola din secolele III—IV e.n., Bukarest 1965, Tafel III veröffentlichten Plan). Zeichenerklärung: A—D, Gräbergruppen der Grossfamilien.

Abb. 4. — Plan einer alten germanischen geschlossenen Siedlung mit Wohnungen der Grossfamilien (Ergänzt nach dem von R. Hachmann in Archaeologia Geographica, 5, 1956, S. 26, Abb. 7 veröffentlichten Plan).

Abb. 5. — Skizze einiger entwickelten germanischen Markgenossenschaften. I, Kuglthal; II, Oberesslingen. Zeichenerklärung: A, Ansiedlungen der Grossfamilien; C, Familienfriedhöfe der Merowingerzeit.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

SĂPĂTURI ARHEOLOGICE LA CRISTIAN — BRAŞOV

de MARIANA MARCU

Ţara Bîrsei este o zonă arheologică interesantă ale cărei localităţi actuale se găsesc în majoritatea cazurilor pe locul unor aşezări mai vechi marcînd nivele de locuire care coboară de-a lungul epocilor istorice pînă în paleolitic sau neolitic.

Informaţiile asupra trecutului istoric îndepărtat al multor localităţi s-au obţinut în urma unor descoperiri arheologice întîmplătoare şi a unor săpături sistematice ale căror materiale au fost publicate sau se găsesc în colecţia Muzeului judeţean Braşov.

Descoperiri întîmplătoare mai vechi atestă şi pe teritoriul şi în împrejurimile comunei Cristian numeroase urme de locuire constînd din ceramică neolitică şi din perioada de trecere la epoca bronzului, un depozit de unelte de bronz şi ceramică din epoca bronzului, o fibulă celtică, un vas roman de bronz, un mormînt dacic de incineraţie cu urnă din sec. al III-lea î.e.n., un pandantiv de fier în formă de căldăruşe din se. III—IV e.n. vehiculat de carpi[1] şi ceramică din aceeaşi perioadă. Majoritatea acestor materiale provin de pe dealul Măguricea (Bachel) din apropierea comunei[2].

De curînd, seria acestor documente s-a îmbogăţit cu noi descoperiri. Este vorba de numeroase fragmente ceramice şi o fusaiolă aparţinînd culturii Coţofeni, găsite (de data aceasta pe teritoriul comunei) de învăţătorul Günter Hergetz în curtea sa şi de fragmente ceramice databile în sec. III—IV e.n. depistate de învăţătorul Horia Apostol pe un teren pe care se săpau fundaţiile unor locuinţe.

Dată fiind importanţa acestor descoperiri am început un sondaj arheologic în această localitate, care s-a soldat cu cîteva observaţii interesante.

În curtea lui G. Hergetz din str. 7 Noiembrie nr. 41 am trasat un şanţ de 20 m, în imediata apropiere a punctului în care s-a descoperit materialul ceramic de tip Coţofeni. Începînd de la 0,70 m pînă la 1,20 m adîncime au

---

[1] Ioan I. Pop, *Pandantive în formă de căldăruşă din sud-estul Transilvaniei*, în *SCIV*, 1, 17, 1966, p. 176, fig. 1.

[2] J. Teutsch, *Aus der Urzeit des Burzenlandes*, în *Das sächsische Burzenland einst und jetzt*, Braşov, 1925, p. 1—14.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

apărut fragmente ceramice (Pl. 1, fig. 3—4) care marcau un strat de cultură destul de gros, fapt care atestă o locuire destul de îndelungată a acestei zone în perioada de trecere de la neolitic la epoca bronzului. La baza acestui strat de cultură au apărut şi cîteva fragmente ceramice neolitice (Pl. 1, fig. 1—2).

Dată fiind importanţa acestei descoperiri, asupra ei vom reveni cu alt prilej.

Al doilea punct arheologic important, nou descoperit la Cristian este pe un teren de la capătul străzii Gării, la cîţiva zeci de metri de şoseaua Braşov—Rîşnov. Acest teren, pînă acum nelocuit, a fost dat în folosinţa cîtorva familii care au început săparea temeliilor a patru locuinţe aliniate aproximativ pe direcţia NE—SV de-a lungul străzii. Cu ocazia săpării acestor fundaţii, înv. H. Apostol a observat că în pămîntul degajat se găseau fragmente ceramice şi a anunţat la rîndul său muzeul. Ne-am deplasat la faţa locului, dar nu am mai putut organiza un sondaj propriu-zis în acest punct, rămînînd doar să supraveghem aceste lucrări.

Observaţiile stratigrafice au dus deocamdată la constatarea că pe toată această zonă nu se găseşte decît un singur strat de cultură marcat de fragmente ceramice, pietre şi chirpici, care se menţine constant la 0,45—0,55 m adîncime.

În colţul de sud al casei Chirchernea (a doua de la capătul de NV al terenului) s-a observat o aglomerare de pietre mari şi mici care pornea de la adîncimea de 0,50 m pînă la 1,20 m descriind în profilul şanţului o formă ce ar putea semăna cu un cuptor, dar urme de arsură şi cărbune nu s-au semnalat decît sporadic şi nu pe profilul cu pietre ci pe cel din faţa lui, unde pietre nu mai apăreau. Din acest punct au rezultat fragmente ceramice de vase de provizii de tip Krausengefäss de culoare cenuşie.

Pe profilele unei camere a locuinţei a treia, (casa Zărnescu) s-au putut face cîteva observaţii mai clare, săpătura surprinzînd în acest punct cîteva complexe.

Astfel, pe profilul de sud-est (Pl. 2, profilul 2), la adîncimea de 0,40—0,50 m, linia mai marcată (prin fragmente ceramice şi chirpici) a nivelului antic de călcare, pe o lungime de 2,50 m, poate fi podeaua unei locuinţe de suprafaţă.

Pe profilul de nord-vest (Pl. 2, profilul 1), de la nivelul antic de călcare porneşte o groapă care se pare că a tăiat marginea de NE a podelei unei alte locuinţe, marcată printr-un strat de pietre şi chirpici, pe o lungime de 2,20 m.

Linia de chirpici şi cărbune care apare în profilul de sud-vest (Pl. 2, profilul 3) perpendicular pe cel anterior, se pare că este podeaua aceleiaşi locuinţe menţionate mai sus.

Dimensiunile acestor podele sînt aproximativ 2,50 x 3,50 m iar distanţa dintre cele două locuinţe de suprafaţă este de 4,50 m. Pentru o eventuală verificare a acestor observaţii este necesar un sondaj arheologic pe spaţiul nesăpat

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

din grădina vecină, unde va trebui să urmărim dacă mai apar locuinţe, pentru a putea dezveli şi studia în întregime atît elemente legate de construcţia lor, cît şi un material arheologic mai concludent, ca să ne putem pronunţa asupra caracterului şi datării acestei aşezări.

Din observaţiile făcute pînă acum rezultă că pe terenul la care ne referim s-ar întinde o aşezare din care s-au surprins deocamdată două locuinţe de suprafaţă, o groapă şi un complex de pietre asupra căruia nu ne putem încă pronunţa.

Sumarelor observaţii făcute în legătură cu aceste locuinţe li se adaugă cele asupra ceramicii pe care nu o putem încă prezenta pe complexe ci în ansamblul ei după cum urmează:

Ea este de două categorii: la roată şi cu mîna.

A. Cea la roată cuprinde fragmente din pastă fină, şi zgrunţuroasă.

a. Ceramica foarte fină este de culoare cenuşie cu nuanţe mai deschise sau mai închise, cu excepţia a două fragmente de culoare cărămizie de factură romană (Pl. 1, fig. 5—6). Ca forme se întrevăd unele străchini cu fundul inelar, cu buze uşor răsfrînte şi retezate, oale cu buza teşită, o cană bitronconică. Ornamentele folosite sînt canelurile orizontale, cîte una sau două paralele (Pl. 1, fig. 7—8), în cîte un caz.

b. Ceramica zgrunţuroasă este şi ea din pastă mai fină sau mai grosolană. Formele cele mai clare sînt de vase de provizii cu buze late, gălbui, cenuşii sau negre, ornamentate cu linii drepte sau în val pe umeri (Pl. 1, fig. 9) şi oale cu fund drept, gros, buza răsfrîntă. Singurul ornament este o linie incizată în jurul fundului unui vas cărămiziu (Pl. 1, fig. 10).

B. Ceramica lucrată cu mîna predomină cantitativ. Este lucrată din pastă mai poroasă sau mai compactă, care conţine pietricele, cioburi pisate şi nisip. Culoarea ei variază de la brun-gălbui la brun-negricios, uneori pe acelaşi vas din cauza arderii neuniforme. Formele sînt cele de oale-borcan, mari şi mici, zvelte, cu funduri groase, drepte sau evazate, buze foarte puţin îngroşate şi răsfrînte în afară sau înăuntru. Ornamentele constau din alveole pe buze (Pl. 1, fig. 13), sau în jurul fundului vaselor (Pl. 1, fig. 14), din linia incizată în val, brîul în relief vălurit pe umeri (Pl. 1, fig. 11), sau brîul drept, crestat sub buză (Pl. 1, fig. 12).

Materialele din acest punct au analogii cu cele de la Hărman, care se datează în sec. al IV-lea e. n.

După aspect această ceramică are însă şi elemente mai timpurii, ceea ce ar sugera încadrarea ei într-o perioadă mai largă cuprinsă între sfîrşitul secolului al III-lea şi sec. al IV-lea e. n.

Asocierea ceramicii de factură romană fină, (ce e drept în cantitate mică) şi zgrunţuroasă, cu cea dacică cu mîna şi la roată vorbeşte de o populaţie dacică romanizată în această aşezare.

Pentru verificarea acestor constatări va fi însă necesară continuarea cercetărilor atît la Hărman cît şi la Cristian. Ele vor fi foarte importante pentru cunoaşterea istoriei începutului perioadei de trecere la feudalism în Ţara Bîrsei.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

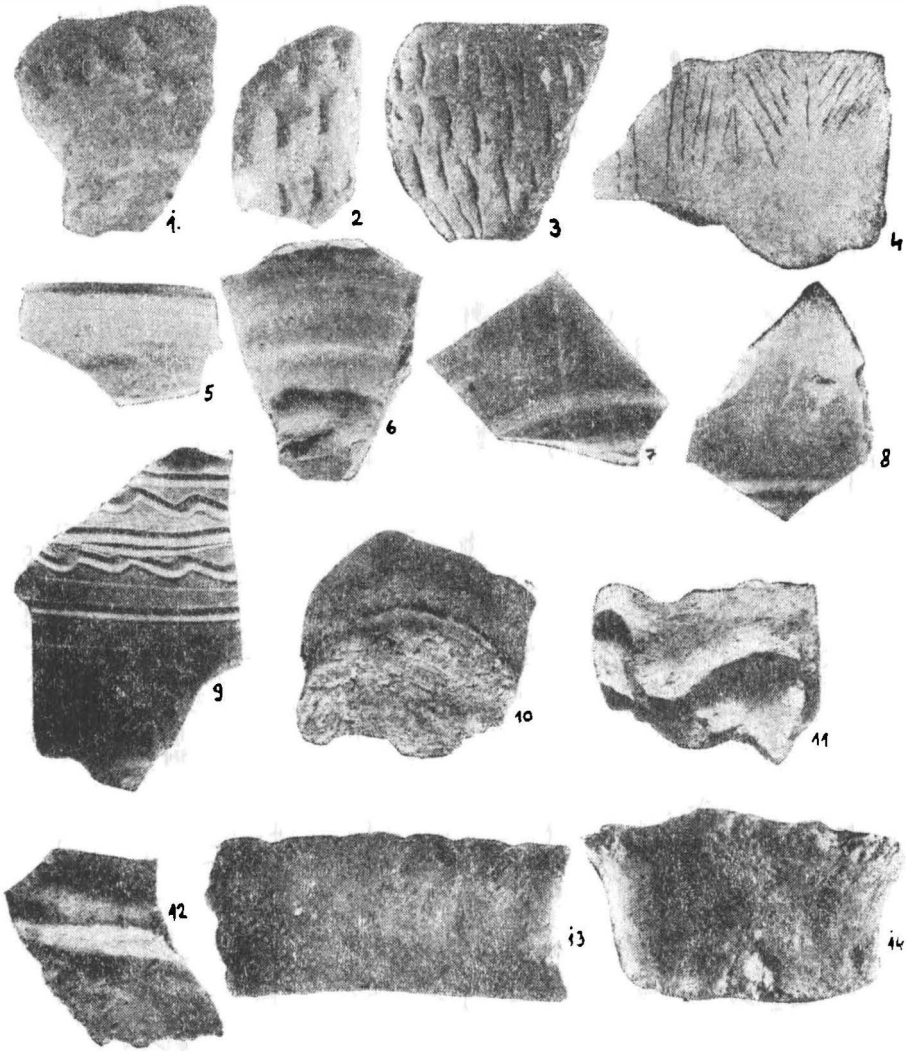

Pl. 1. — Cristian, 1969, ceramică.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

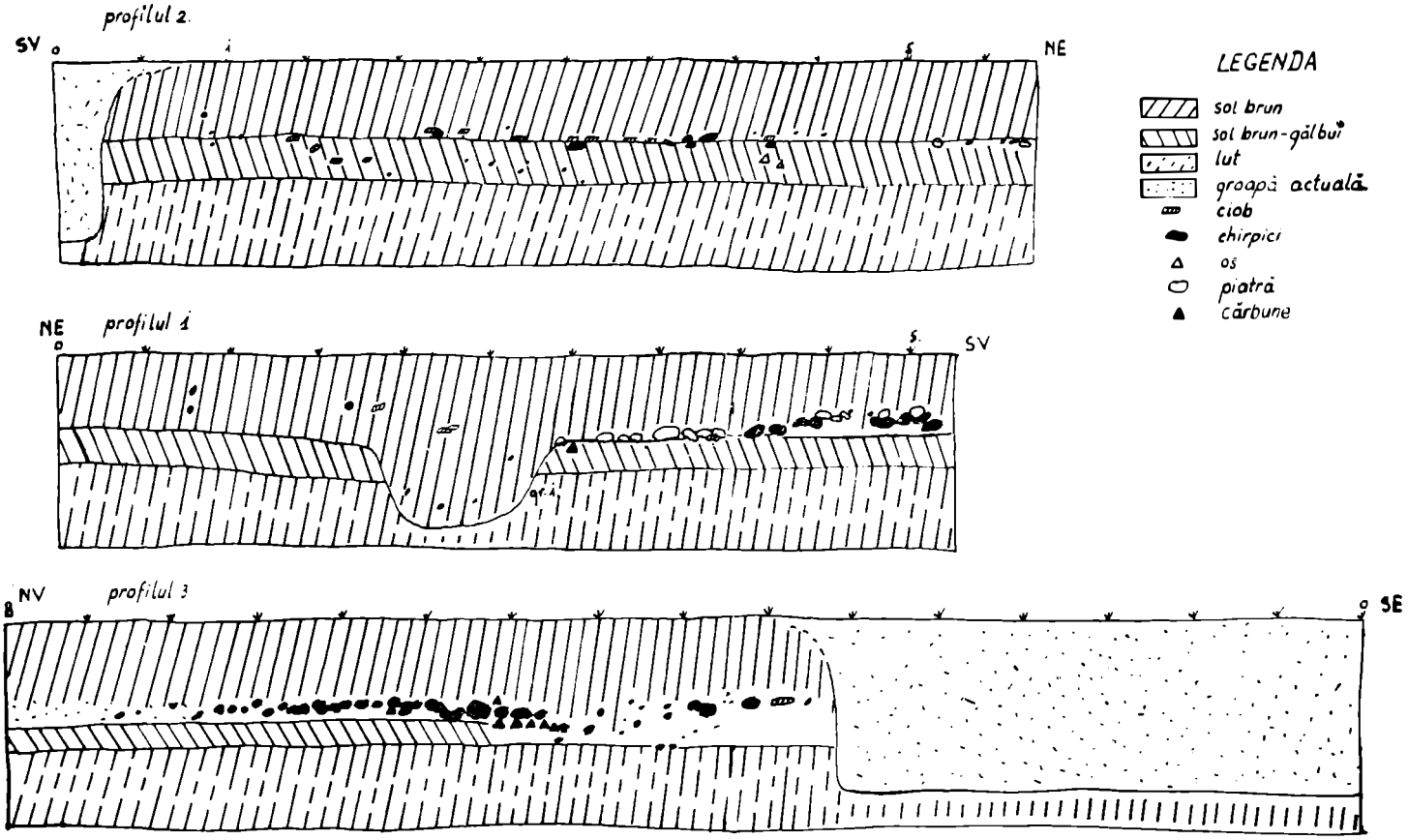

Pl. 2, Cristian, 1969, profilele 1—3.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

DIE ARCHÄOLOGISCHEN AUSGRABUNGEN VON CRISTIAN — BRAŞOV (NEUSTADT BEI KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die archäologischen Ausgrabungen von Cristian (Neustadt) ergaben einige interessante Entdeckungen die neue Ergebnisse für die alte Geschichte dieser Gemeinde brachten.

Es wurden Keramikfragmente der Coţofeni-Kultur und aus dem 3.—4. Jahrhundert u.Z. geborgen.

Der Wert dieser Funde zeigt die Notwendigkeit der Fortsetzung der Ausgrabungen an beiden Fundorten.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. — Cristian (Neustadt), 1969, Keramik.
Abb. 2. — Cristian (Neustadt), 1969, Grabungsquerschnitte 1—3.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ISTORIE MEDIE

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

CONTRIBUŢII LA ISTORIA AŞEZĂRILOR ROMÂNEŞTI DIN MUNŢII APUSENI (SECOLELE XIII—XVI)

de SILVIU DRAGOMIR şi SABIN BELU

1

Românii din depresiunea Mureşului şi din centrul Munţilor Apuseni

Menţiunile istorice privitoare la populaţia românească de pe teritoriul situat la miazăzi de Munţii Apuseni sînt din jumătatea a doua a secolului al XIII-lea, cînd încep să apară tot mai multe documente privind organizarea clasei feudale şi străduinţele acesteia de a ocupa, şi aici, obştile săteşti ale băştinaşilor. Aria pe care se întîlnesc românii, dintru început, în depresiunea Mureşului, constituie un argument hotărîtor pentru vechimea lor. Ei ocupă întreg spaţiul de la poalele munţilor precum şi toate căile de acces spre interiorul acestor munţi prea bine cunoscuţi prin bogăţia aurului exploatat, neîntrerupt, de la daci încoace.

Prima menţiune istorică în care românii sînt pomeniţi în mod clar datează din anul 1293, cînd regele Andrei al III-lea, confirmînd un document de pe vremea lui Ladislau al IV-lea, îngăduie aşezarea, pe moşiile capitlului catolic de la Alba Iulia, anume la Baia, Ampoiţa şi Fileşd, a şaizeci de gospodării de români, scutite de cincizecime, de dijme şi de alte dări [1]. Două din aşezările pomenite erau situate nu departe de Alba Iulia, iar Daia la miazăzi de Mureş. Ampoiţa se numea la 1299 „*villa Ompey seu Regulustelke*", iar în 1338 „*Ompoieza*". Aşezarea şi-a luat numele de la singurul rîu, care a păstrat aici numirea antică, Ampoiul. Numele Fileşdiului, situat la revărsarea Ampoiţei în Ampoi, încă în 1276 se aminteşte ca pădure, „*silva Filesd*" aflată în proprietatea episcopiei şi a capitlului de la Alba Iulia, iar în 1326 sînt pomeniţi aici trei cneji români [2]. Menţiunea celor două aşezări româneşti e legată de procesul de organizare a proprietăţii feudale bisericeşti. La 7 noiembrie 1293 un nou act cuprinde donaţia gospodăriilor aparţinînd acestor români (*mansiones olacorum*), în număr de şaizeci. De astă dată se pomenesc însă posesiunile din Fileşd şi Aiud, ambele ale capitlului din Alba Iulia. Românii erau veniţi aici de pe alte moşii (*olaci extorres*) şi au fost scutiţi de

---

[1] *Documente privind istoria României*, C. Transilvania, sec. XIII/II, (1251—1300), Bucureşti, 1952, p. 396. În continuare vom cita această colecţie: *DIR.C.*

[2] *DIR.C.*, sec. XIV/II (1321—1330), Buc., 1953, p. 174.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

orice bir sau dare regală [3]. În sfîrşit, într-un al treilea document, tot Andrei al III-lea, confirmînd din nou donaţia lui Ladislau al IV-lea, permite capitlului să păstreze pe domeniul de la Aiud, cele şaizeci de gospodării româneşti. Documentele acestea, dacă sînt autentice [4], confirmă prezenţa, încă de pe vremea regelui Ladislau, a populaţiei româneşti, pe valea Ampoiului.

Mărturiile documentare din secolul următor atestă în şi mai mare măsură prezenţa populaţiei româneşti pe teritoriul situat la miazănoapte de Mureş, pînă adînc în văile care coboară din munţi. In 1326 sînt pomeniţi cnejii din Fileşd, Stanislau şi fiul său Nicolae, zis Thuz, Cîndeci cu fratele său Roman *(keneziis nostris de Filesd)*, precum şi Petru, fiul lui Muşna, care au bătut crunt pe magistrul Garman şi au omorît pe Petru, fratele acestuia. Ei au fost osîndiţi să plătească suma de 50 de mărci şi un cal în valoare de 5 mărci. Magistrul de care e vorba fusese mai înainte castelan al cetăţii Sfîntul Mihail, situată la nord de Alba Iulia şi învecinată cu satul Fileşd, iar cnejii români aparţineau capitlului bisericii catolice [5]. În socotelile de dijme din anul 1351 ale aceluiaşi capitlu se menţionează că strîngătorul cincizecimii româneşti *(exactor quinquagesime nostre olacalis)* a încasat de la toţi cnejii, partea lor anuală, în sumă de nouă mărci şi un fertun, de argint bun, şi se face observaţia că trei fertuni de argint bun, datoraţi de cneazul din Poiana Aiudului (Nirmezeu) i s-au iertat de către canonicii capitlului [6]. Desigur că alături de Poiana Aiudului vor fi plătit datul oilor şi românii din aşezările Aiud, Aiudul de Sus, Bucerdea, Fileşti, Miceşti, Metieş, Măgina, Ampoiţa, Gîrbova de jos, care şi ele sînt pomenite ca proprietate a capitlului. În acelaşi an cnejii şi juzii români au mai dat capitlului şi douăzeci de păturí („cerge") şi paisprezece

---

[3] *DIR.C.*, sec. XIII/II, p. 400—401.

[4] *Ibidem*, p. 396, un extras din actul care menţionează moşiile din Daia, Ampoiţa şi Fileşd, după regestul publicat în *Történelmi Tár* (Magazin istoric), 1895, p. 236, 238. O copie a actului confirmat în 1323 de Carol Robert, se găseşte în arhiva episcopiei catolice din Alba Iulia. Cel de al treilea act, care aminteşte doar Aiudul, s-a păstrat de asemenea numai într-o copie confirmată de regele Carol Robert în 1323. Şi această copie se găseşte în arhiva episcopiei catolice din Alba Iulia. Regestul se află în *Történelmi Tár*, 1892, p. 502 şi la Lukinich E., *Documenta historiam valachorum in Hungariam illustrantia usque ad annum 1400 p. Ch.*, Budapesta, 1941, p. 40. Nici actul publicat în întregime în *DIR.C.* sec. XIII/II nu s-a păstrat în original. O „transcriere" din 1293—1301 datorită arhiepiscopului Ioan de Kalocsa se păstrează în Arhivele Statului din Budapesta. Tot la Arhivele Statului din Budapesta mai există încă „o transcriere" din anul 1456, făcută la conventul din Cluj-Mănăştur. Subliniem faptul că editorii publicaţiei *Documenta Valachorum* întrebuinţează termenul de „transcriere" iar nu de „confirmare", dar înţeleg să precizeze că-i o transcriere legalizată, şi nu o „simplă copie". Existenţa celor trei formule privind aceeaşi donaţie regală trezeşte îndoieli, cu atît mai mult cu cît nu s-a păstrat originalul nici uneia din ele. Actul din 7 noiembrie 1293 pare suspect şi pentru motivul că e întocmit, evident, din două părţi, independente una de alta. Într-unul din regeste se face confuzie între averea capitlului şi între pămînturile episcopiei („permite capitlului... să se aşeze pe moşiile episcopului"; *DIR.C.*, XIII/II, p. 396). În *DIR.C.*, XIV/II, p. 401 (doc. din 1293 noiembrie 7) se corectează această inadvertenţă („a îngăduit ca pe nişte pămînturi ale acestui capitlu numtie Fylesd şi Aiud, deosebite şi separate de pămînturile episcopale"). Dispoziţia regelui, ca *toţi românii aşezaţi pe moşiile nobililor sau pe ale oricui altora*, să fie rechemaţi, readuşi şi siliţi să se întoarcă, chiar fără voie, pe moşia regală numită Cunţa, dacă cumva nu ar consimţi să se supună poruncii date, pare de asemenea suspectă.

[5] *DIR.C.*, sec. XIV/II, p. 174—175.

[6] *Ibidem*, sec. XIV/III (1331—1340), Bucureşti, 1954, p. 17.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

caşi. Cu această ocazie s-a înregistrat termenul vechi întrebuinţat pentu juzii români *(de ipsis kenezis et zondis nostris): sînd* din vechiul slav: сѣдь [7]. Numele aşezării Sîncel, la miazăzi de Mureş, derivă din acest cuvînt (sînd+cel). Menţiunea relativ veche a aşezării (Zonchel 1252) dovedeşte totodată şi existenţa populaţiei româneşti [8].

În 1346 cu prilejul unei plîngeri formulate de un reprezentant al episcopiei catolice din Alba Iulia, apare şi posesiunea din Bucerdea, a capitlului. Această aşezare, una din cele mai bogate *(que est una de melioribus villis)* a fost ocupată de oamenii vicevoievodului Petru care a împiedicat capitlul să-şi strîngă veniturile, i-a produs pagube şi a bătut şi schingiuit pe iobagi. Mai mult chiar, din porunca vicevoievodului s-au pus bazele „între vechile hotare şi margini ale acestui sat", la o altă aşezare românească (*quandam aliam villam olacalem)*, ai cărei locuitori aveau sarcina să slujească cetăţii Kechkes [9] (Caprii). Din textul documentului e clar că ambele comune erau româneşti, deşi Bucerdea veche se va numi mai tîrziu „Bucerdea Ungurească", spre deosebire de cea nouă, denumită de către autorităţi „Bucerdea Românească". Azi însă nu există aici, pe valea Bucerdei, decît o singură aşezare cu un asemenea nume: Bucerdea Vinoasă. Cetatea „Caprei" s-a ruinat cu timpul. Urme de ziduri se văd pe o coastă a muntelui, numit azi Piatra Craivii (1080 m). De ce i s-o fi zis acestei cetăţi „*Kechques castrum*" nu ne putem da seama. Comuna aşezată la poalele ei se numeşte Craiva, nume provenit din vechiul toponimic „Craiova". În secolul al XVIII-lea se numea încă „Craiova", cum rezultă dintr-o inscripţie [10] aflată în altarul mănăstirii din Rîmeţi, ceea ce ne îndreptăţeşte să presupunem acestui nume o vechime mai mare decît toponimicului maghiar.

În vecinătatea Craivei, de-a lungul văii Tibrului, exista un deal sădit cu vie, ce aparţinea mai multor aşezări. Pentru viile de aici s-a iscat în 1352 un conflict între nobilii şi ceilalţi oameni din Teiuş, Mesentea şi Gald pe de o parte şi între românii de neam schismatic *(per gentes scismaticos videlicet per olacos)*, aparţinători cetăţii Craivei (Kechkes), pe de altă parte. Românii au intrat în viile amintite şi, după ce au alungat paznicii, le-au prădat. Vicevoievodul Transilvaniei dispune să se hotărnicească dealul Tibrului *(mons Tybur)*, iar românii să fie opriţi de a mai prăda viile [11]. Aşezarea Tibru, cu populaţie exclusiv românească, există şi astăzi. Într-un document din 1445 se numeşte Tiburczpataka [12], iar mai tîrziu a fost numită Tiborpataka (Valea Tiberului).

---

[7] *Ibidem*, p. 18.

[8] Zimmermann-Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Sibiu, 1892, p. 79 şi 111. De subliniat că în scrisoarea capitlului din Alba Iulia numele acesta se scrie *Zonchel*, în timp ce cancelaria regală îl redă cu forma *Zanchalteleky*. Cu privire la derivarea din „sînd" nu încape nici o îndoială.

[9] *DIR.C.*, sec. XIV/IV (1341—1350), Bucureşti, 1955, p. 307—308.

[10] T. Ciuruş, *Biserica mînăstirii din Geoagiul de Sus* în *Apulum* (Buletinul Muzeului Regional Alba Iulia) II, 1946, p. 410. Autorul a citit însă greşit Karilova în loc de Kraiova. Şi în urbariul din 1820 al satului Tibru se spune: „hotarul Tibrului e împreună cu al Cricăului şi al Craivei"; St. Meteş, *Viaţa agrară economică a Românilor din Ardeal*, I, Bucureşti, 1921, p. 170.

[11] *Anjoukori okmánytár* (Documente din epoca angevină), Budapesta, 1887, p. 603.

[12] Iszkovits E., *Az erdélyi Fehérmegye a középkorban* (Comitatul Alba din Transilvania în evul mediu), Budapesta, 1939, p. 63.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Şi Geomalul apare în 1349 ca o aşezare românească *(villa olahalis Dyomal)*[13]. Sîntem deci îndreptăţiţi a o considera ca atare şi în 1282, cînd este menţionată[14] pentru întîia dată. În 1354 este amintită lîngă Mureş o posesiune numită Bukenzeg, azi dispărută, avînd o parte a aşezării pe malul drept al Mureşului, la sud de Bărăbanţi, iar cealaltă parte pe malul stîng, lîngă Dumitra de azi. Hotarul posesiunii atingea aici vatra unui sat dispărut, trecînd printre gospodăriile lui Dragomir şi ale lui Şuşman. Casele celor doi se numesc „curii" *(inter curias)*[15], şi ei sînt români, mai presus de orice îndoială. Numele Dragomir e frecvent şi azi în această regiune (spre pildă în Ohaba), iar „Şişman" sau Şuşman este luat din calendarele sau sinaxarele medio-bulgare ale epocii.

Numele Mirăslăului derivă tot de la populaţia românească, dar aici s-au aşezat foarte curînd colonişti unguri, care vor asimila populaţia românească. De remarcat însă faptul că şi ei au păstrat vechea numire slavo-română.

După cîte se vede, cele mai vechi documente nu vorbesc decît de procesul de instalare şi de acaparare a nobilimii, pentru care populaţia autohtonă nu reprezintă decît inventarul viu al moşiilor. Noii stăpîni de cele mai multe ori nu respectă numirile vechi ale aşezărilor, ci le dau nume noi. Sau pe cele vechi le tălmăcesc în limba lor, sau le adaptează potrivit legilor fonetice ale graiului lor propriu: în loc de Ampoiţa vor zice Regulustelke, în loc de Nucet — Diod, în loc de Spini — Tövis, în loc de Ohaba — Ujfalău, în loc de Poiana — Polanteluk sau Nyrmezö. Numirile noi nu se împămîntenesc de îndată. Unele, în documentele ulterioare, revin la forma veche, altele se modifică cu desăvîrşire. Populaţia locală cu timpul adoptă şi ea numirile date de feudali, denaturînd de multe ori chiar propriile nume româneşti. Aceasta e explicaţia frecvenţei numelor ungureşti (toponimice) într-un ţinut cu populaţie masiv românească, ca cel situat pe partea de miazăzi a Munţilor Apuseni. În vederea exploatării cu mai mare profit a proprietăţilor dobîndite, feudalii caută să le populeze cu cît mai mulţi oameni. Cei colonizaţi de ei sînt în număr precumpănitor români, căci românii constituiau şi în veacurile XIII—XV masa covîrşitoare a populaţiei din Transilvania[16]. Uneori însă ei aduc şi ţărani maghiari sau saşi, ai căror descendenţi s-au păstrat pînă în zilele noastre. Religia deosebită şi avantajele de care beneficiază aceşti nou veniţi îi feresc de deznaţionalizare, cum e cazul celor din Bărăbanţi, Ighiu, Sîntimbru sau Oieşdea, în ţinutul de la nord de Mureş, sau al celor de pe malul stîng: Sîncrai, Ciumbrud, Gîmbaş. Listele de dijme papale, întocmite între 1332 şi 1337, menţionează, în acest ţinut, preoţi catolici, în Alba Iulia, Aiud, Gîrbova, Teiuş, Stremţi (Diod), Sîntimbru, Galda, Bucerdea, Aiudul de Sus, Benic, Geoagiu, Cricău, Ighiu, Ciugud, Mirăslău, Măgina, Ciuguzel, Bărăbanţi[17]. În toate aceste comune a existat o populaţie maghiară sau săsească, care însă nu s-a menţinut, pînă în zilele noastre, decît doar în Mirăslău, Aiudul de Sus, Ighiu, Bărăbanţi şi în Alba Iulia şi Aiud. Puţin numeroasă şi împrăştiată, ea s-a stins

[13] *DIR.C.*, sec. XIV/IV, p. 469.
[14] *Codex diplomaticus patrius*, VIII, Budapesta, 1891, p. 23.
[15] *Documenta Valachorum*, p. 130—131.
[16] *Istoria României*, II, Ed. Acad. Bucureşti, 1962, p. 242—245.
[17] *DIR.C.*, sec. XIV/III, p. 123—124, 137—138, 153, 180, 192, 194, 205—208.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

cu desăvîrşire, în celelalte aşezări. Pe malul stîng al Mureşului aşezările ungureşti, mai compacte dintru început, au rezistat cu mai mult succes. Şi vechile aşezări din Cîlnic, Petreşti, Vingart, Berghiu şi altele încă, situate la sud de Mureş, au rezistat toate, dar coloniile germane din Vinţ, Cricău şi Ighiu, mai puţin compacte [18] au dispărut în veacurile următoare.

În prima jumătate a secolului al XII-lea Alba Iulia devine reşedinţa voivodului Transilvaniei şi tot atunci se mută aici şi episcopia catolică a ţării. Vechea numire a „Bălgradului" va fi tălmăcită de noii veniţi în limba lor, dar „Fehérvár", cetatea cu ziduri albe, se va numi pe urmă „al lui Iula", în latineşte Alba Iulae, mai probabil după numele unui Iula (Gyula), care o stăpîneşte la începutul secolului al XIII-lea [19]. Vechea numire slavă o păstrează doar populaţia românească, trecînd însă numele slav „Bălgrad", prin filiera limbii ungureşti. Numele vechi românesc se păstrează doar în poezia populară: „Cîte fete'n Ţarigrad — 'n Ţarigrad şi Beligrad" [19a] şi în cîteva vechi patronimice din Săliişte şi din Scheii Braşovului, aici însă modificat prin înrîurirea săsească, cu forma „Peligrad". La Deva se menţionează în 1849 un cîntec popular despre „Ana Beligrădeana".

Un întreg secol a durat acţiunea de cucerire şi de organizare întreprinsă de regalitatea feudală maghiară în sudul Mureşului. Cînd ea se încheie, prin colonizarea saşilor şi a secuilor şi prin înjghebarea primelor comitate, granita ţării se mută pe Carpaţii răsăriteni şi în cei de la miazăzi. Teritoriul de la nordul Mureşului a fost încadrat treptat în organizaţia administrativă feudală, deja consolidată în restul Ungariei. Regele dăruieşte chiar şi cetatea din Alba Iulia unor nobili credincioşi, apoi episcopului catolic. „Posesiunile", adică vechile aşezări din depresiunea Mureşului le distribuie, de asemenea, fie feudalilor eclesiastici, fie unor nobili laici, cu rosturi bine precizate. Cu prilejul donaţiunilor acordate de rege apar primele menţiuni despre români. Vechile lor obşti săteşti vor fi cotropite nu deodată, ci pe rînd, de nobilii feudali. Consolidarea definitivă a noii orînduiri nu ia însă sfîrşit decît în cursul secolului al XIV-lea.

În afară de cetatea din Alba Iulia au existat, în tot evul mediu, încă două puternice întărituri, al căror rost era nu numai să susţină dominaţia feudală şi să controleze drumurile înspre munţi, ci şi să creeze puternice centre de exploatare economică. Unde apar asemenea „cetăţi" desigur că a existat şi o numeroasă ţărănime. „Cetatea Caprii" am amintit-o mai sus. Cealaltă cetate de pe valea Geoagiului, era nu departe de satul Stremţi, lîngă drumul întortochiat ce duce spre Abrud [20]. Numele Geoagiului e format din ungurescul Diod, pe româneşte „Nucet". Aşa se va fi numit aşezarea veche, al cărei

---

[18] Herbert Schönebaum, în *Leipziger Vierteljahrschrift für Süd-Osteuropa*, II/1 (1938), p. 24—25.

[19] Cetatea se numeşte mai întîi *Alba Transilvana* (1201, *Codex diplomaticus patrius*, V, p. 5), sau simplu *Alba* (1246, Zimmermann-Werner, *op. cit.*, I, p. 81): *Alba, quae est sedes episcopatus)* şi *Alba Iulae* (1291, Zimmermann-Werner, *op. cit.*, I, p. 177).

[19a] G. D. Teodorescu, *Poezii populare româneşti*, Bucureşti, 1885, p. 640.

[20] Iczkovits E., *op. cit.*, p. 54. Vezi şi Szabó I., *Tanulmányok a magyar parasztság történetéböl* (Studii din istoria ţărănimii maghiare), Budapesta, 1948, unde se arată rostul acestor cetăţi (p. 167 şi urm.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

nume, tradus în ungureşte s-a atribuit şi cetăţii (Diod, Gyod). Tot pe valea aceea exista şi un sat românesc, numit Geoagiul de sus, spre deosebire de Geoagiul din comitatul Hunedoarei. După ce cetatea, pierzîndu-şi importanţa, a fost părăsită, satul din apropiere apare cu numele de „Stremţi", dar nu în documentele latineşti oficiale, ci în gura poporului şi în actele bisericeşti: o amintire fie a coloniştilor sîrbi din Sirmiu (Srem, Sremţi, oameni din Srem), fie a unor oşteni sîrbi din cetate, aşezaţi statornic pe pămînturile cultivabile din apropiere. Astăzi şi această comună are populaţie exclusiv românească.

O ştire păstrată într-o cronică germană spune că regele Ştefan învingînd pe Gyula, care îşi avea reşedinţa în cetatea de la Bălgrad, ar fi luat de la acesta o pradă bogată [21]. Ştirea ne îndreptăţeşte să presupunem aici existenţa unei populaţii numeroase şi înstărite. De fapt, regiunea de la Vinţ pînă la Mirăslău a fost întotdeauna una din cele mai fertile ale Transilvaniei, datorită climei sale calde şi pămîntului deosebit de prielnic agriculturii şi viticulturii.

Regiunea de la miazăzi de Munţii Apuseni nu are acces înspre Abrud şi Cîmpeni, decît pe vechiul drum roman, care urcă pe valea Ampoiului, spre Zlatna şi traversează apoi Dealul Mare. Drumul de munte care duce de la Geoagiu de sus (precum şi din Aiud) spre Mogoş, e mult mai scurt dar e greu accesibil. În tot evul mediu legătura cu regiunea auriferă s-a făcut pe drumul care trece pe la Zlatna. Aşezările, nu prea numeroase, din preajma acestui drum, au fost locuite exclusiv de români. Ampoiţa e amintită în 1293, Meteşul în 1338, Galaţiul abia în 1505, ca posesiuni ale capitlului catolic din Alba Iulia [21a]. Presaca şi Pătrîngenii nu apar înainte de anul 1500. O expansiune a populaţiei româneşti înspre inima munţilor, care să se fi desfăşurat în direcţia drumului e improbabilă. Mai curînd se poate afirma că Mogoşul a fost înfiinţat în prelungirea viguroaselor aşezări româneşti de la Geoagiu şi Galda.

Abrudul şi Zlatna sînt amintite destul de curînd în documente. În 1271 voievodul Matei al Transilvaniei confirmă faptul că regele Ştefan (cel Tînăr) a donat capitlului din Alba Iulia „posesiunea Obruth", situată lîngă Ampoi [22]. Această posesiune aparţinuse mai înainte, tot în temeiul unei donaţii regale, banului Iula şi apoi lui Zubuslău Săcuiul [23].

În 1320 „*terra Obruth*" cuprindea şi Zlatna [24]. În acelaşi an capitlul din Alba Iulia obţine confirmarea posesiunilor sale Ampoiţa şi Abrudul (*Ompeicha et Obrudbania*). În 1366 se menţionează districtul posesiunii „Obrugh", împreună cu Zlatna şi cu satele situate în teritoriul său. Cu acest prilej se vorbeşte şi de minele de argint, de aur şi de alte metale aflătoare aici [25]. „Abrudul" e un nume foarte vechi, nici slav, nici unguresc, poate dacic, transmis însă prin intermediul unei populaţii româno-slave autohtone [26]. „Zlatna" îşi datorează

---

[21] *Istoria României*, II, Ed. Acad., 1962, Bucureşti, p. 53—54; *Scriptores Rerum Hungaricarum*, II, Budapesta, 1938, p. 389.

[21a] Iczkovits E., *op. cit.*, p. 55.

[22] *DIR.C.*, sec. XIII/II, p. 139.

[23] Tóth Z., *Mişcările tărăneşti din Munţii Apuseni pînă la 1848*, Bucureşti, 1955, p. 9.

[24] Zimmermann-Werner, II, p. 263.

[25] Tóth Z., *op. cit.*, p. 10.

[26] N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV*, Bucureşti, 1933, p. 485 şi urm. Despre Zlatna la p. 494 şi urm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

numele unui rîu din nisipul căruia s-a cules aur în tot evul mediu. Numele e slav şi l-a păstrat aceeaşi populaţie băştinaşă, care ocupă aşezările de la Bistra, Sohodol sau Vidra, sau cele de la Ampoiţa, Bucium şi Cărpiniş. Nici în această regiune a Munţilor Apuseni nu se cunoaşte în tot evul mediu vreo aşezare cu altă populaţie decît românească. Abrudul, Zlatna şi Roşia vor face excepţie din momentul în care regalitatea feudală ungară va începe să se intereseze de minerit (1326), aducînd aici lucrători străini, mai întîi germani, apoi unguri. Dar cînd vin aceştia, ba chiar şi mai înainte, cînd cele două localităţi au trecut în posesiunea capitlului din Alba Iulia (1271) în Transilvania nu mai exista populaţie slavă. Toponimicele cu caracter slav intraseră de mult în patrimoniul limbii româneşti. De altminteri nu există nici o mărturie care să confirme vreo acţiune de colonizare a populaţiei româneşti în această regiune, din partea bisericii catolice, a regatului feudal ungar, a principilor transilvăneni. Satele româneşti de aici au o populaţie străveche, care s-a menţinut, deşi nu prea numeroasă, luptînd cu cele mai aspre condiţii de viaţă. Această regiune s-a alimentat neîntrerupt din surplusul de elemente româneşti, infiltrate din două direcţii, din valea Almaşului spre Zlatna, şi mai ales din valea Arieşului spre Lupşa şi Cîmpeni.

Abrudul a obţinut în 1491 privilegiul de oraş liber, cu jurisdicţie independentă de cea a comitatului. Privilegiul său, în virtutea căruia locuitorii oraşului nu mai erau obligaţi să plătească decît o taxă de un florin anual, a fost confirmat şi recunoscut apoi de toţi regii ţării[27]. Zlatna însă nu a reuşit să se emancipeze ca oraş liber, cu toate că locuitorii de aici s-au bucurat şi ei de privilegiile minerilor din regat[28]. Oraşul a rămas în proprietatea capitlului din Alba Iulia, care, ca stăpîn feudal, a impus pe locuitori la obligaţii, „la fel ca ceilalţi iobagi". Aşa se explică împrejurarea că Abrudul va evolua în condiţiile create celorlalte oraşe din Transilvania, asigurînd privilegii cetăţenilor săi germani şi maghiari, în timp ce Zlatna va rămîne o posesiune nobiliară, pe care doar habsburgii o vor transforma în centru al sistemului lor de exploatare minieră, creînd trei domenii, puse sub o administraţie unitară. În legătură cu Abrudul rămîne, credem, o singură problemă de lămurit: care din cele două aşezări e mai veche, oraşul sau „Abrud-satul" ? Socotim că în chip logic populaţia care a păstrat numele vechi trebuie considerată la obîrşia aşezării. Coloniştii străini germani şi maghiari, întemeiază propriu-zis o aşezare nouă, deosebită de vechiul Abrud românesc, devenit sat iobăgesc, în care situaţia se va menţine pînă la sfîrşitul epocii feudale, deşi ca parte a oraşului urma să aibă alt tratament[29]. Sub „coloniştii" germani şi maghiari de aici

---

[27] Tóth Z., *op. cit.*, p. 15.

[28] *Ibidem*, p. 15—16.

[29] Istoriografia burgheză e săracă în studii privitoare la epoca veche a comitatului Alba. Cartea lui R. Patiţia, *Ţara Topilor*, Orăştie, 1912, nu se ocupă decît tangential de istoricul aşezărilor. Destul de redusă este şi analiza lui N. Iorga în *Istoria Românilor din Ardeal*, Bucureşti, 1915. Ceva mai întins studiul acestei regiuni la Şt. Manciulea, *Aşezările româneşti din Ungaria şi Transilvania în secolele XIV—XV*, Blaj, 1941, p. 154—158. Tr. Popa înfăţişează cel mai complet problema care ne preocupă în *Românii din judeţul Alba în veacurile XII—XV*, în *Apulum*, II, Alba Iulia, 1946, p. 102—136. Dintre istoricii saşi Fr. Michaelis, *Zur Geschichte der Dörfer Krampundorf und Krakau*, în revista *Siebenbürgische*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

înţelegem pe meşterii şi lucrătorii mineri, aduşi fără întrerupere, atît în evul mediu, cît şi în secolele de mai tîrziu, pentru a asigura exploatarea metalelor preţioase.

2

Românii de pe Arieş şi cei dintre izvoarele Someşurilor şi ale Crişului Repede

Acelaşi rol pe care l-a avut Alba Iulia pentru consolidarea stăpînirii regatului feudal maghiar în Transilvania, l-au deţinut, dintru început, şi cetăţile Turda şi Cluj. Amîndouă îşi vor pierde însă cu timpul importanţa strategică, devenind fie centre ale comerţului cu sare, fie paznice ale drumului principal, care lega jumătatea de miazăzi şi cea de răsărit a Transilvaniei, cu apusul ţării. Din ambele cetăţi plecau artere de comunicaţie spre inima Munţilor Apuseni [30].

Turda e situată nu departe de gura Arieşului. Aşezările secuilor aduşi şi aşezaţi aici în jumătatea a doua a secolului al XIII-lea, îi vor întări poziţia dominantă. Dar în legătură cu populaţia băştinaşă alte trei cetăţi, Iara, Lita şi Trăscăul, situate mai adînc în munţi, vor deţine un rol deosebit. Ele controlau toate aşezările româneşti de la poalele munţilor, şi nu doar pentru a

---

Vierteljahrschrift, 1936, oct.-dec., p. 280—285. H. Schönebaum se ocupă de organizarea politică a Transilvaniei în două studii: *Der politische und kirchliche Aufbau Siebenbürgens bis zum Tartareneinfall*, şi *Der politische und kirchliche Aufbau Siebenbürgens bis zum Ende des Arpadenreiches*, ambele tipărite în *Leipziger Vierteljahrschrift für Südosteuropa*, I, 1937, p. 14—52 şi II, p. 1—55, atingînd şi problema românilor, fără a fi însă imparţial şi deci fără a ţine seama de ceea ce exista dincolo de drepturile şi privilegiile clasei nobiliare. Literatura istorică maghiară dispune de o prezentare succintă a problemei aşezărilor din comitatul Albei în *Documenta Valachorum*, citată mai sus. Studii toponomastice are Kniezsa I., *Magyarország népei a XI században* (Popoarele Ungariei în sec. al XI-lea) în *Szent István Emlékkönyv* (Carte de omagiu Sfîntului Ştefan) Budapesta, 1938. De asemenea studiul lui Iczkovits E. consacrat comitatului Alba, *Az erdélyi Fehérmegye a középkorban*, pe care l-am citat mai sus.

[30] Studii despre românii din aceste două comitate nu sînt. Menţionăm doar pe Şt. Manciulea, *Aşezările românilor din Ungaria şi Transilvania în secolele XIII—XIV—XV*, p. 159—162. Din publicaţiile istoriografiei maghiare ne-a fost de mare folos cercetarea migăloasă şi critică a lui Csánki D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* (Geografia istorică a Ungariei în epoca Huniadeştilor), Budapesta, 1913, vol. V (Turda p. 671 şi urm., iar Clujul p. 299 şi urm.). Autorul caută să stabilească critic vechimea tuturor aşezărilor, pînă la sfîrşitul secolului al XV-lea, folosind bogatul material, în cea mai mare parte inedit, aflător în Arhivele de Stat ale R. P. Ungare. Lucrarea se bazează însă pe mărturiile istorice care menţionează posesiunile clasei nobiliare. De aceea menţiunile iobagilor români sînt doar întîmplătoare, frecvente doar în ţinuturile în care cnejii şi voievozii români au reuşit să intre în rîndurile nobilimii. Acesta nu e cazul nici în comitatul Turda, nici în comitatul Cluj. Privitor la Turda ne-am folosit de vechile studii ale lui Orbán B., *Torda város és környéke* (Oraşul Turda şi împrejurimile sale), Budapesta, 1889 şi *Toroczkó és völgyének ismertetése* (Trăscăul şi valea sa), Budapesta, 1871. Privitor la comitatul Clujului s-a scris de asemenea o monografie: Balász E., *Kolozs Megye kialakulása* (Formarea comitatului Cojocna), Budapesta, 1939.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

le supraveghea, ci mai ales pentru a organiza exploatarea lor economică. Sistemul domeniilor aparţinînd la asemenea cetăţi devine predominant în tot regatul feudal maghiar (sec. al XIV-lea şi al XV-lea)[31].

Prima cetate care este menţionată este Trăscăul (1289): *castrum Turozkeu*[32], de care aparţineau aşezările Trăscău, Colţeşti, Vălişoara (fosta Vale), Izvoarele (fost Bedeleu), Sălciua de jos şi cea de sus (Szolcsva sau Zsolcova), Poşaga (Pótsága), Lunca, Vidolm şi Buru. Aşezări cu populaţie maghiară erau doar Trăscăul (azi Rimetea), şi Colţeşti (Sîngeorgiu-Trăscăului). Celelalte erau locuite exclusiv de români.

Într-o hotărnicie din anii 1342—43 dintre nobilii din Trăscău şi capitlul din Alba Iulia se pomeneşte satul românesc Vălişoara (*villam wolachalem ... Gerthyanus*). Tot aici am identificat şi Poiana (Nyrmezew)[33]. De cetatea Trăscăului ţin şi aşezările de secui din triunghiul format de gura Arieşului şi Mureş, unde se va constitui un „scaun secuiesc". Secuii aşezaţi aici au fost aduşi din Chezdi, de către regele Ladislau (1289). Urmaşul său, Andrei, le-a stabilit apoi posesiunile pe care urmau să le ocupe. Între ele figurează două cu nume evident românesc: Dumbrava (Dumburou) şi Poiana (Polanteluk), ceea ce ne îndreptăţeşte să afirmăm că teritoriul primit de ei nu era „pustiu" şi că noii veniţi s-au aşezat alături de vechea populaţie românească. Faptul se confirmă şi prin menţiunea din registrul cincizecimii din anul 1461 unde aşezările Hidişul (*Hydas Siculorum*, Măhăceni) şi Trascăul sînt consemnate ca avînd o numeroasă populaţie românească înstărită şi cu multe oi. Colonizarea secuilor de pe valea Arieşului la sfîrşitul sec. al XIII-lea a constituit o importantă acţiune de întărire a regalităţii în Transilvania. Asimilaţi politiceşte secuilor din Carpaţii Răsăriteni şi ocrotiţi permanent, secuii s-au menţinut aici pînă în zilele noastre cu etnicul lor particular[34].

Date despre cetatea Lita se pot urmări de la 1324[35]. În 1419 se pomenesc posesiunile ei „ungureşti şi româneşti", iar în 1456 se înşiră cu numele: Lita Săvădisla, Feneşul Săsesc (Kis Fenes), Hăşdate, Bărbat (azi dispărut), Săcel (Aszonfalva), Filea de sus şi cea de jos, Agriş, Plaiuri (Hagymás), Lékbik (dispărut), Sîncrai (azi Crăieşti), Pădureni (poss. Monyoróság, 1456), Şutu (Siitmeg) şi Vălişoara (Bachişul Român).

---

[31] Szabó I., *op. cit.*, p. 167—170.

[32] Csánki D., *op. cit.*, V, p. 678.

[33] *DIR.C.*, sec. XIV/IV, p. 82.

[34] *Ibidem*, sec. XIII/II, p. 312—314 şi 370—371. Între celelalte posesiuni din *„terra castri de Torda Oronos vocata"* mai sînt probabil româneşti: Măhaciul (Muhach) şi Igrichi. Această din urmă localitate şi-a păstrat numele vechi: *Inoc*. Dacă sub *Obrothusa* se înţelege Abrudul, cum propune Schönebaum, sub *Farkaszug* urmează să presupunem Lupşa sau Lupeştii, o mină veche din această comună. Vezi *Leipziger Vierteljahrschrift für S.O. Europa*, II, 1, p. 27. Cf. I. Minea, în *Cercetări Istorice*, X—XII, p. 47 n. 3. Registrul cincizecimei din anul 1461 în *Fraţilor Al.* şi *I. Lăpedatu* (Omagiu), Bucureşti, 1936, p. 597. Numărul mare al oilor dovedeşte şi o populaţie numeroasă.

[35] Csánki D., *op. cit.*, V. p. 672.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Cetatea Ierii e menţionată mai tîrziu (1417: „posesiunea Iara şi cealaltă Iară, împreună cu castrul de asemenea Iara, denumit cu alt nume Belwar"), deşi se pare că era cea mai mare. Tot atunci se face amintire de „posesiunile ungureşti şi româneşti" care-i aparţineau, iar în 1438 se înşiră cu numele Iara de Sus, Iara de Jos, Surduc, Remetea (dispărută), Berghieş (azi Borzeşti), Sînd (azi Săndulești), Boldoţi (comuna dispărută: *possessio Boldoch* 1426; *poss. Boldocz* 1438), Băişoara (1426 *possessio Banya*, 1438 *possessio Olahbanya*)[36].

Cele mai multe din aceste sate aparţinătoare celor trei cetăţi există pînă în ziua de azi cu o populaţie exclusiv românească. Prin secolul al XV-lea se menţionează „cnejii români din Filea, Hăşmaş, Sîncrai (*possessio nostra volahalis Zenth Kyral*), Sălciua. La Petreşti sau Petrid[37] (1297 *terra Peturd Hasdata vocata;* 1483 Petherd), se menţionează judele satului (*iudex*) precum şi biserica (*capella volahorum*) şi o cruce românească sub deal. De pe la 1407 există trei sate cu acest nume, şi anume două româneşti şi unul unguresc („*in tribus possessionibus, videlicet in Peterd hungaricali et duabus Peterd volachorum*"), care posedă un munte la Hăşdate. Nomenclatura satelor păstrează cîteva numiri vechi, care merită să fie subliniate: *Buru*, ungureşte *Borrév* (vadul Bor) redă foarte probabil cuvîntul românesc „bunu", rotacizat. Regiunea e, de fapt, rotacizantă. De aci numele „Buruţ", al cunoscutului scriitor transilvănean din secolul al XVIII-lea. Filea de sus şi de jos, ca şi „Muntele Filii" îşi datorează numele unui antroponimic românesc (Fila, Filea=fie, fiică), după cum a arătat N. Drăganu[38]. Faptul că Săcelului i s-a spus în ungureşte Aszonfalva (satul femeii), dovedeşte că s-a încercat să se tălmăcească denumirea de Filea, care e situată în vecinătatea imediată. Cel mai interesant toponimic e însă fără îndoială „Sîndul", comună aşezată nu departe de Turda. „Sînd". vechi cuvînt românesc a fost răspîndit odinioară în regiunea Mureşului. E împrumutat din limba veche slavă traducînd exact termenul „jude". În fostul comitat Turda se mai întîlneşte odată cu forma *Szengyel* adică diminutivul „Sîndel", acesta dublînd formele „sîncel"-„sîndie" atestate şi în alte regiuni din Transilvania[39]. Fonetismul vechi slav dovedeşte vechimea cuvîntului, anterior deci epocii mediobulgare, cînd „judeţele" din Oltenia (sec. XIV) se numesc „săd" sau „sădstvo". Instituţia „sîndului" şi a „sîndelului" e o reminiscenţă din perioada simbiozei slavo-române, caracteristică acestei regiuni (Alba Iulia — Turda — Reghin).

De la Sălciua în sus valea Arieşului era dominată de oraşul Ofenbaia[40], azi Baia de Arieş, locuită de prin secolul la XIV-lea şi de mineri germani. În 1325 cînd i se acordă previlegii de oraş, ea se numeşte „*civitas Onumberg seu Aranyasbanya*", iar în 1427 „*civitas Offenbanya alias Aranyasbanya*".

---

[36] Csánki D., *op. cit.*, V, p. 671 şi urm.

[37] *Ibidem*, p. 725—726, 739.

[38] N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV*, p. 311.

[39] I. Minea, în *Cercetări Istorice*, X—XIII, p. 53—55.

[40] Csánki D., *op. cit.*, V, p. 679 şi urm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Locuitorii oraşului se ocupau cu mineritul, dar făceau şi negoţ. De prin 1486 în Ofenbaia sînt pomeniţi şi locuitori de neam maghiar. Oraşul dispunea de un domeniu propriu, pe care lucrau iobagii români din Ofenbaia şi cei din aşezările Ciora (azi Boereşti), Muncel, Sartăş şi Brăzeşti. După 1486 oraşul pune stăpînire şi pe cele două Lupşe, în temeiul unei donaţii a regelui Matia, dar le pierde curînd. Teritoriul situat pe valea Arieşului de la Lupşa în sus aparţinea însă comitatului Alba. Documentar nu se menţionează decît Bistra (1437), cu un cneaz, desigur român, ca posesiune aflată, în 1386, în proprietatea capitlului din Alba Iulia [41]. De Cîmpeni nu se pomeneşte nimic în evul mediu. Numele românesc nu indică originea locuitorilor de pe „cîmpie", care aici se numeau „ţereni", ci indică o aşezare de cîmp a populaţiei româneşti, care s-a urcat, din secolul al XV-lea încoace, tot mai sus, pe Valea Arieşului, defrişînd pădurile seculare. Originea „Cîmpenilor" o arată mai clar numele unguresc: Topónfalva, care ar putea să însemne „satul de ţopi". În procesul purtat de familia Lupşeştilor (sec. XV) se menţionează[42] un munte „Topajnoszahavasa" şi un izvor „Topajnoszakuta" din care se poate lesne descifra termenul „ţopăneasa". Procesul de formare a aşezărilor situate pe Rîul Mare (Secătura, Neagra, Albac, Scărişoara) se poate urmări doar în cursul secolului al XVIII-lea. La început toate erau cuprinse într-un complex de crînguri, denumite Rîul Mare, pentru ca să se despartă apoi treptat şi să se constituie în sate separate. Ponorul (azi Ponorel) şi Vidra trebuie să fie însă mai vechi, dar în secolul al XVIII-lea există două sate cu acest din urmă nume: cea de jos şi cea de sus, cărora în ultima sută de ani li s-a adăugat cea de-a treia: Vidra de mijloc. Locurile de unde au plecat locuitorii care s-au aşezat în aceşti munţi trebuie căutate deci nu prea departe. Ei se recrutau din „ţopii" şi „mocanii" din valea Arieşului, care curăţau locurile împădurite, făceau „runcuri", se împrăştiau în crînguri şi botezau fiecare conformaţie de teren cu nume româneşti păstrate pînă în zilele noastre. Instanţele feudale de judecată care au judecat procesul dintre familia Lupşeştilor şi oraşul Ofenbaia le traduc din capul locului în ungureşte sau de multe ori le născocesc nume noi, care sînt străine de realităţile de pe teren. Urmărind actul de hotărnicire din 1486, analizat de I. Minea, remarcăm următoarele toponimice: Muntele Dobra, muntele Thopaynoza (havasa), mai probabil „Topăneasa" decît „Giupîneasa"; un şes pietros „Geos" (adică Jos), Leş, munte cu pădure bătrînă de brad; Éleskew (=piatra ascuţită); Muncel (*ad montem idiomate Wolahyko Monchel vocatum); Hayospatak* (=valea Hăiuş); Mélárok (=rîpa adîncă), muntele zis româneşte Thyzel („Tisel"), iar ungureşte Thyzahegh (*ad quendam montem quem in walachali Thyzel, in vngaricali vero Thyzahegh nuncuparent*); Walareh „zisă româneşte Zwlyeze (sulişe)", iar în ungureşte Zwlczahegye;

[41] Csánki D., *op. cit.*, V. p. 681.
[42] *Ibidem*, p. 694; *kenezius de Byzere* (1437).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Dalulchore (Dealul Ciorii) alias Warywhegye; o potecă a „Parafinciolului" (*semitam Parrafynczolwy vocatam*); o pădure Magura; un drum vechi duce la pădurea *Play;* muntele Nyrazul (Niraşul), pe al cărui povîrniş curge valea Mogoş; Valea Mlăcii (Mlachpothaka); Dalwlbrazda (dealul Brazda); muntele Călugărul (Kalagyerhegye); „Fîntîna Stevei" (Sztevejekuta); şi Muskapataka (deci Muşca, numele comunei, care azi se numeşte aşa în graiul popular).

Populaţia românească din fostul comitat al Clujului se afla aşezată pe podişul de la răsărit al Munţilor Apuseni, în tot evul mediu şi anume pe teritoriul celor două cetăţi Gilău şi Bologa. Cetatea şi oraşul Cluj n-au dispus de posesiuni proprii decît mai tîrziu. Floreştii de azi (Feneşul săsesc de odinioară) ţin de Lita sau de Gilău, ca şi Vlaha, denumită în documente Oláh Fenes, ambele trecînd mai tîrziu în proprietatea episcopului catolic din Transilvania. Gilăul e pomenit ca aşezare încă în secolul al XIII-lea (1263: Villa Gylo; 1298: Giolo), cetatea de aici apare însă mult mai tîrziu, schimbîndu-şi foarte frecvent stăpînii[43]. Între posesiunile ei aflăm în sec. al XV-lea sate româneşti: Someşul Cald, Someşul Rece şi Agîrbiciul. În această epocă proprietar al domeniului de la Gilău era episcopul catolic, care primise, îndată după invazia tătarilor, încuviinţarea (1246) să-şi populeze proprietăţile. Coloniştii noi vor fi scutiţi — se spune în document — de jurisdicţia voievodului şi a comiţilor, întocmai ca vechii locuitori. Ei vor avea drept judecători doar pe juzii lor proprii şi pe episcop. În temeiul acestui document au fost aşezaţi în Feneş (Floreşti) coloniştii saşi, numindu-se această aşezare de acum „Feneşul Săsesc", spre deosebire de „Feneşul Românesc", situat mult mai la sud, peste dealurile învecinate (1332—37: *„oláh Fenes")*[44]. Coloniştii cei mai numeroşi de aici trebuie să fi fost însă unguri, deoarece ei au reuşit în veacurile următoare să schimbe cu totul caracterul original al acestei aşezări, atestat nu numai prin cele dintîi menţiuni documentare, ci şi prin numirea veche „Vlaha", păstrată pînă în zilele noastre. Feneşul Românesc trebuie deci socotit mai vechi decît cel „Săsesc", iar numirea „Vlaha" o putem adăuga la puţinele urme sigure de simbioză a românilor cu slavii. Existenţa populaţiei române în punctele acestea o confirmă şi un act din anul 1344 mai 12, al voievodului Transilvaniei[45], în care se menţionează „românii domnului episcop al Transilvaniei, aflaţi în Valea Gîrbăului", tot spre sud de Floreşti. Acest *„Gorbo walachalis"* este menţionat şi în veacul următor, aparţinînd episcopului catolic (1437, 1558). Sînt pomeniţi şi un voievod şi un cneaz *(wayuoda in Gorbo walachali: kenesii in eadem Gorbo)* şi se amintesc cu numele trei iobagi evident români: Krystyen Péter, Aranyos

---

[43] Cetatea Gilăului prezentată la Csánki D., *op. cit.*, V, p. 299, comitatul Clujului, unde se găsesc şi comunele ce-i aparţineau.

[44] *DIR.C.*, sec. XIV/III, p. 130.

[45] *Ibidem*, sec. XIV/IV, p. 188, 236.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

László şi Lewkes Miklos. În 1450 acelaşi episcop îi dăruieşte lui Nicolae, voievodul român din Gîrbău *(waywode wolachorum nostrorum de Olah Gorbo)* o posesiune în vecinătate, numită Olahtothfalu, adecă Tăuţii, obligîndu-l să garanteze îndeplinirea tuturor obligaţiilor impuse sătenilor, dar mai ales slujbele datorate cetăţii Gilăului (Gylow) şi să ia parte la expedi-ţiile militare. În anul 1498 se menţionează aici voievozii Ioan şi Sandrin *(Ioannes waywoda, Sandrinus similiter waywoda de Olah Gorbo).* Tăuţii indică după nume, o aşezare de slavi, sau, mai precis, slovaci colonizaţi într-un sat românesc, care în 1448 avea un cneaz, iar în 1468 un iobag de aici se numeşte Manciu, fiul lui Danciu. Spre miazăzi de această aşezare sînt două sate româneşti cu nume identic „dar unuia i se zice de prin secolul al XIV-lea Selicea, iar celuilalt Săliştе". Slav e şi numele aşezării Stolna din aceeaşi regiune. Someşul Cald şi Someşul Rece se amintesc cu cnejii lor mai întîi în anul 1448 [46].

La miazăzi şi răsărit de Cluj se întîlnesc mai multe sate româneşti menţionate încă în secolul al XIV-lea. În 1358 apare satul Banabic (azi Vîlcele), împreună cu satele româneşti şi cu proprietăţile ce-i aparţin *(ac villarum olachalium et terrarum ad eandem pertinentium),* formînd în vechime *(de antiquo)* posesiunea familiei Gerendi [47]. În 1336 se pomenesc românii din Desmir şi Someşeni *(valachi de Deszmer et Szamosfalva),* iar în 1367 şi 1377 cei din Feleac *(villam olachorum Felek),* aceştia din urmă aşezaţi în pădurea oraşului pentru paza drumului spre miazăzi [48]. Cei din Rediu şi Boj sînt amintiţi [49] în anul 1398. În Rediu se menţionează casele românilor *(cum sessione olacaly ac domibus et Holacys in eisdem residentibus)* şi biserica lor *(cum capella Volacali)* [50].

Cetatea Bologa e situată la apus de Huedin, în apropierea marginii voievodatului Transilvaniei [51]. Un document cu data de 23 ianuarie 1399 atestă că o vreme ea a aparţinut lui Mircea cel Bătrîn, domnul Ţării Româneşti [51a]. Înainte de sfîrşitul secolului al XV-lea, împreună cu tot teritoriul ei, aparţinea comitatului Bihor (1498: *Castrum Sebeswar alio nomine Hwnyadwar vocatum alias in Byhoriensi nunc vero per translationem in de Kolos comitatibus existens).* Ungureşte i s-a zis Sebesvár (cetatea Sebeşului), după rîul de munte, care curge în Criş dar uneori i se zice şi „Cetatea Huedinului" sau chiar „Kalataszeg" (colţul Călatei), aceasta din urmă este o denumire sub care se înţelege întregul ţinut al aşezărilor ungureşti dintre Huedin şi Gilău (1522: *castrum Sebeswar*

---

[46] Csánki D., *op. cit.*, V, p. 355—356; N. Densuşianu, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, (1346—1453), I, 2, Bucureşti, 1890, p. 762; Balász E., *op. cit.*, p. 46.

[47] *Anjoukori Okmánytár*, VII, p. 42.

[48] Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente*, I, 2, p. 134—136.

[49] Balász E., *op. cit.*, p. 60—61.

[50] *Documenta Valachorum*, p. 506—507.

[51] La Csánki D., *op. cit.*, V, p. 299 şi urm. Posesiunile ce-i aparţin a se vedea în înşirarea alfabetică a autorului (satele).

[51a] I. Pataki, *Ceva despre relaţiile Ţării Româneşti cu Ungaria la sfîrşitul veacului al XIV-lea*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, II, 1957, p. 421—429.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

alio nomine Kalathazeg). Era o cetate regală, trecută la începutul secolului al XVI-lea în proprietatea familiei Bánffi. La 1519 îi aparţineau, în afară de oraşul Huedin, 17 sate, unele româneşti, altele ungureşti: Domuşul, pomenit mai întîi în 1408: *(villa Damus)* şi Noarşova (1391: *possessio regalis Nyrozo)* au pînă azi populaţia mixtă, română şi maghiară. Tetişul (1399: Ketesd) şi Saula (1391: *possessio regalis Saluasara)* sînt aşezări ungureşti, în timp ce Remetea (1439: *possessio Remethe),* contopită mai tîrziu cu Hodişul, trebuie să fi fost locuită de români. Româneşti mai erau Molosigul (azi Brăişor; 1519: Malomszeg), Bologa (1519: Váraljy), Poienii (1493: *possessio Nagysebes)* şi Valea Drăganului (1439: *Kissebes*), Ciucea (1451: *Chiche*). Tot românesc era şi satul Morlaca, dacă Mortonlaka pomenit în 1519 e identic cu Marótlaka. Călata, care a dat numele său şi regiunii din jur, e o comună românească, menţionată în 1439 *(possessio Kalatha).* Între 1461—1474 apare aici un „voievod" român *(wayuoda wolahalis),* numit Ilie, împreună cu fiul său Mihai. Era probabil nobil şi stăpînea satul Incel *(Enchel Elye waywode*, 1461). Interesant acest nume pe care îl întîlnim şi în Vidra lui Avram Iancu ca toponimic (Inceşti). În hotarul aşezării un pîrîu se numeşte „Nedeviţa", cu un afluent Hîrcea (Hercse), un cîmp „Kom" şi o potecă a lui Dorislav (Doroslo). Ni s-a păstrat din 1493 şi numele cîtorva iobagi români din Călata, reproduse de Csánki în chipul următor: Gavrila, Gavrila György, Pap János, Krajnik János, Székely Dán, Bot Divadar, Crupoc şi Flóra (deci Florea). Mai sînt pomenite şi alte trei sate de iobagi români: Boci (1408: *possessio Boch*), Buteni (1439: *possessio Beken)* şi Hodoş azi Hodiş (1519). Cei din Buteni [52], supuşi ai magistrului Ioan, întovărăşiţi cu iobagi unguri (*hungari videlicet et olachi),* devastează în 1373 Aghireşul. O aşezare situată pe apa Căcuieului, numită în document Ţigăneşti (1507: *Czigányfalva)* a dispărut. Trei iobagi sînt menţionaţi în 1493 în Buteni: István, Durmul, Iankó. Fildurile, situate la nord de Crişul Repede, apar tot ca sate româneşti. In 1415 e vorba de Fildul de sus, Fildul de mijloc şi Fildul de jos *(tres possessiones volachales Haromfyld). Terra Fild* e pomenită întîia dată în 1249, cînd aparţinea Bihorului; a fost posesiune regală pînă în 1412, cînd regele Sigismund o donează nobililor „Kenesi Sándor şi András", care erau români, fiindcă Sándor se numeşte şi „Sandrin". Toate trei şi-au păstrat populaţia românească pînă în zilele noastre. Totuşi, toponimicile din hotarul Fildului şi ortografia însemnată în documentele din anii 1437 şi 1451, sînt ungureşti: Bodabércz (Creasta lui Boda), Farszegevárhel (capătul cetăţii), Ravaszlik (un deal), Fildpataka (valea Fildului), Farkaspataka (valea Lupului), Dragnapataka (valea Dragnei), Egreskut (fîntîna Agrişului), Bűdöskut (izvorul mineral), Hidegkut (izvorul rece), Gereben (deal), Vajhova (deal). Un loc se numeşte Veres Estvánkereszte helyen (locul crucii lui Ştefan Roşu). Tot aşa se înfăţişează şi numirile din Mărgău, o aşezare situată în dreapta drumului care duce de la Huedin, înspre Someşul Cald. Ungureşte i se zicea Meregjó (1408: *possessio Mereghyo).* Între multele denumiri ungureşti de aici abia dacă se pot descifra cîteva româneşti: Chicera (deal, 1408: Chyechere), Ponor (1408) şi *semita ad Gwrgwlyata* (1408: calea spre Gurguliata). Iobagii, desigur foarte

[52] *Documenta Valachorum,* p. 258.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

mulţi, români, sînt înregistraţi de asemenea cu nume ungureşti: Stoika, Mene Simon, Kerleg János, Gergel Iános, Vass Iános, Koresas Mihály (toţi din anul 1499), Dosjok Iános (1501) şi Mandra Sorbán (1505). Adăugăm că dintre rîuri se menţionează şi izvorul Beliş (1408: Belees), care apare întîia dată la 1369 (*fluvius Beles*)[53]. Aşezările Mănăştur (1332—1337: Gyereömonostor sau Monostur Olachale: 1376 şi Olahomonostor: 1486)[54], Săcuien (1461: Zekelyo; 1475: *in pertinentiis Kalathaszeg*), Incel (1408: *possessio Inchal* aparţinînd în 1461 voievodului Ilie, ung. Elyas vajda) şi Călăţele (1408: *possessio Kelechech;* 1446: *possessio Kelechel*) erau indiscutabil româneşti[55], dar Căpuşul Mare era unguresc (1332: Kapus; 1391: Magyar Kapus), în timp ce Căpuşul Mic, azi numai pe jumătate românesc, se numeşte în 1391 Olahkapus.

Dintre satele de azi aşezate în masivul dintre izvoarele Crişului şi ale Someşurilor lipsesc doar cîteva: Tranişul, Vişagul, Rogojelul, Răchiţele. La 1485 se menţionează însă valea Răcătăului — Rakato, Dîngăul şi Bedeciu, precum şi Zam, Sîncrai, Văleni, Izvorul Crişului, aceste din urmă ungureşti. Unele dintre acestea s-ar putea să fie aşezări mai noi.

3

Românii din Zarand

Munţii Apuseni se întind la apus pînă dincolo de Buteni, de-a lungul Crişului Alb, care curge spre cîmpia Tisei. În evul mediu şi în perioada următoare pînă către sfîrşitul secolului al XIX-lea, ţinutul de aici făcea partea din comitatul Zarandului, cuprinzînd porţiuni însemnate din regiunea Hunedoarei (Băiţa, Baia de Criş, Bradul)[56]. Zarandul nu este nume românesc, probabil e unguresc (de la un nume de persoană Sarand)[57], deşi teritoriul său a fost locuit, după mărturia istoriei, exclusiv de români. Documentar românii sînt menţionaţi mai întîi în anul 1318, cînd regele Carol Robert dăruieşte unui om al său mănăstirea veche de lîngă Boraşinău (Dyenusmonostor) împreună „cu satele româneşti şi cu celelalte" *(cum villis olachalibus ... et aliis)* ce ţineau

[53] B a l á s z E., *op. cit.*, p. 22.

[54] *Documenta Valachorum*, p. 263—264.

[55] În ce priveşte toponimia din regiunea Călatei, cea din satele maghiare a fost culeasă sistematic de S z a b ó T. A., *Kalotaszeg helynevei*, I, *Adatok* (Toponimia regiunei Călata), Cluj, 1942. Toponimia dovedeşte strînsa convieţuire a românilor cu maghiarii.

[56] Despre Zarand studiul lui S. D r a g o m i r tipărit în revista „Transilvania" 1917 (Sibiu): *Studii din istoria mai veche a românilor de pe teritoriul diecezei arădene*, folosind vasta monografie a lui M á r k i S., *Aradvármegye története* (Istoria comitatului Arad) I, Arad, 1892. În 1938 a publicat T r. M a g e r o monografie: *Ţinutul Hălmagiului*, care cuprinde date preţioase. O monografie mai veche este a lui P. K o z m a, *Zaránd-Vármegye leírása* (Descrierea comitatului Zarand), Cluj, 1846; Şt. M a n c i u l e a se ocupă de această regiune în lucrarea *Aşezările româneşti* ..., p. 100 şi urm., C s á n k i D. a strîns datele privitoare la Zarand în vol. I din *Magyarország tört. földrajza* ..., Budapesta, 1890, p. 718—756.

[57] N. D r ă g a n u, *Românii în veacurile IX—XIV*, Bucureşti, 1933, p. 306. Despre Zarand, p. 308—320.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

de ele[58]. Menţiunea, relativ tîrzie, se explică prin faptul că regiunea a fost destul de tîrziu amintită într-un document. Bogat în mine, dar sărac în locuri bune pentru agricultură, Zarandul nu oferea nimic ademenitor, la prima vedere, pentru nobilimea exploatatoare. Dintru început aproape întreg teritoriul său a aparţinut cetăţii Şiria, situată la marginea cîmpiei dinspre apus. Această cetate stăpînea cinci oraşe şi aproape 160 de sate şi era posesiune regală. În 1390 ea trece în stăpînirea comitelui Ladislau al Timişului, iar în 1391 în cea a lui Ladislau, fiul lui Petru de Sarow[59]. În 1439 o primeşte ca feudă despotul sîrb Gheorghe Brancovici, iar în 1441 a trecut în posesiunea comitelui din Arad Ladislau Marothi, împreună cu satele ce-i aparţineau. Revenind la despotul sîrb, acesta o cedează în 1444 lui Ioan de Hunedoara, cu toate posesiunile ei „şi cu nobilii maghiari şi români" ai cetăţii[60].

Satele domeniului erau împărţite în districte, al căror număr variază. În 1390 se înşiră districtele româneşti (*necnon districtibus olahalibus*) Hălmagi, Căpîlna, Ciuci, Izvoarele Crişului, Arăneag şi Cladova[61]. În documentul respectiv se vorbeşte de teritorii şi sate care au atît populaţie românească, cît şi maghiară (*cum territoriis et villis plebem et hungaricalem et olachalem in se continentibus*), dar se precizează că ungurii locuiesc în aşezările Şiria, Galşa, Zarand, Palyllyuse (Pálűlése, probabil Păuliş) şi Cladova Ungurească (*hungaros populos habentibus*), situate toate la periferia sud-vestică a comitatului. Pe timpul lui George Brancovici şi al lui Ioan de Hunedoara se pomenesc opt districte româneşti: al Cladovei, Arăneagului, al Ciuciului, Căpîlnei, Hălmagiului, al Băii de Criş, al Ribiţei şi al Băiţei[62]. O scrisoare a banului de Mačva e adresată în 1445 către şase voievozi români anume Moga şi Ladislau de Băiţa, Ştefan de Birtin, Ioan de Brad, Şerban şi Ioan de Ribiţa[63]. Cinci ani mai tîrziu Ioan de Hunedoara dăruieşte voievodului Moga din Hălmagiu, fiilor săi Mihai şi Sandrin voievodatul (*waywuodatum*) de Căpîlna, Hălmagiu şi Băiţa, în comitatul Zarand[64]. În temeiul acestor documente se poate trage concluzia că în fruntea fiecărui district stătea cîte un voievod, şi că nici numărul, nici întinderea districtelor româneşti din comitat nu erau strict delimitate. Ele variau după împrejurări, ceea ce ne îndreptăţeşte în presupunerea că erau legate de voievozii care cîrmuiau în temeiul unei împuterniciri. Observăm că sub numele de „Izvoarele Crişului" (Keresfew) se înţelegea foarte probabil Crişciorul, iar sub cel de „Căpîlna", o localitate dispărută între timp, care era situată lîngă satul Răstoci.

Organizaţia voievodală de aici apare în scris în secolul al XV-lea, dar ea trebuie să fie mult mai veche. Mulţi dintre voievozii români de aici reuşesc să obţină titluri nobiliare. Ei sînt „nobilii români" ai cetăţii Şiria, menţionaţi la mijlocul secolului al XV-lea. Alţii sînt cunoscuţi ca ctitori de biserici, spre

---

58 *DIR.C.*, sec. XIV/I, (1301—1310), p. 294—295.

59 *Documenta Valachorum*, p. 405—407.

60 S. Dragomir, *Studii*..., p. 8—9.

61 *Documenta Valachorum*, p. 398.

62 S. Dragomir, *op. cit.*, p. 9.

63 Tr. Mager, *op. cit.*, p. 32; Hurmuzaki-Densuşianu, I, 2, p. 717.

64 *Ibidem*, p. 177—178.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

pildă Bîlea şi Laslău din Crişcior (1370—1420) şi Vladislav şi Miclăuş din Ribiţa (1417). La numele unora dintre ei se poate recunoaşte o înrîurire ungurească, ce va cuceri, pretutindeni în Transilvania, pe nobilii români. Femeile lor poartă însă vechi nume româneşti, ca Vişa lui Bîlea şi fiicele acestuia Sora şi Filea, sau Stana, soţia lui Vladislav şi Sora soţia lui Miclăuş din Ribiţa. Numele Sora pare răspîndit în această epocă; îl întîlnim şi în familia nobilului român „Keresi" din regiunea Crişului Repede, de lîngă Huedin, citit ungureşte de istoricul Csánki D. „Szora" (1487). Istoricul Kemény şi lingvistul Réthy l-au citit însă greşit, Zora care e un nume evident sîrbesc. Ei constată şi în Filea un nume cu acelaşi caracter: Vilka (zînă)[65]. N. Drăganu a recunoscut în numele de Filca diminutivul de la Filia, Filea. Filca înseamnă deci „fiică". Nume des folosit la nobilii români din Munţii Apuseni pare, în sec. al XV-lea, şi „Sandrin", întîlnit şi în familia Lupşa de pe valea Arieşului (1486), precum şi la alţii.

Numele aşezărilor din Zarand apar în documente, ca şi în celelalte ţinuturi din Transilvania, aproape numai în formă ungurească. Istoricul Márki a făcut socoteala că din 442 de aşezări 376 aveau nume ungureşti, 70 slave şi numai 6 româneşti. Regiunea Zarandului a fost locuită în partea muntoasă totuşi aproape exclusiv de români, din evul mediu şi pînă în zilele noastre. Colonişti unguri n-au fost aduşi decît pe cursul inferior al Crişului Alb, în ţinutul ce se mărgineşte cu Bichisul, unde au existat şi latifundii dăruite nobililor de origine maghiară. Chiar şi nobilii unguri menţionaţi în cuprinsul cetăţii Siria trebuie aşezaţi în regiunea de la poalele dealurilor, la apus de Buteni şi de Arăneag. Listele de dijme papale din anii 1332—1337 menţionează doar 30 de parohii catolice (unguresti) în regiunea Zarandului situate toate spre apus de Buteni. În ţinuturile Hălmajului, Bradului sau a Bistrei nu exista nici o parohie catolică[66]. Toponimia ungurească dovedeşte doar tendinţa diecilor de a maghiariza numele româneşti sau slave, sau de a le înlocui cu nume neaoşe unguresti. Aşa s-a format din Ţărmuri — Czermonfalva, din Brusturi — Borosdfalva, din Baia de Criş întîi Nagy Bánya, apoi Czibebánya şi în fine Körösbánya, din Băita — Medvepataky, şi mai pe urmă Kisbánya, din Bucuresti — Bokorfalva, din Băneşti — Bányafalva, din Buteni — Bökény. Toponimicele româneşti din Zarand însă vor izbuti să reziste în mai mare măsură acestei tendinţe decît în Bihor sau în regiunea Clujului. Populaţia păstrează aici cu încăpăţînare numirile proprii, româneşti sau româno-slave, astfel că administraţia feudală nu va modifica decît în foarte redusă măsură caracterul hărţii etnice a acestui vechi ţinut. Tononomastica confirmă mai presus de orice îndoială constatarea aceasta, care reiese şi din examinarea atentă a expunerii istorico-geografice a istoricului Csánki Dezső.

Un document din secolul al XV-lea menţionează ca slave cîteva comune din partea apuseană a Zarandului. Astfel, după ce într-un act din 1406—1409 se pomenesc patru sate ungureşti aparţinătoare cetăţii din Agriş (Egregy), se înşiră încă un număr de posesiuni „slave" ale aceleiaşi cetăţi: Chermeczfalva

[65] S. Dragomir, *Vechile biserici din Zarand.*

[66] *DIR.C.*, sec. XIV/III, p. 249 şi urm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

(villa sclavonicalis Chermechfalua), Siklós *(ville sclavonicales Nagsiclus, Kuzepsiclus et Felsewsiclus)* şi Fejéregyház *(villa Feyeregyhaz)* precum şi satele situate „lîngă apa Şiclăului":*Dombpapfalua, Rathmanfalua, Dorözlofalua, Papfalua, Lalfalua „et alie tres ville Balamerfalva"*. Între timp toate aceste sate au dispărut, dar pe primele trei, Cerneţ, Siclăuş şi Biserica Albă istoricul Csánki le situează nu departe de Agriş şi Pîncota [67]. Celelalte şi anume Popeştii de deal, Radimna, Dorislava, Popeştii, Laleştii şi Balominele au rămas neidentificate, dar cercetările nu lasă îndoială că aici e vorba de sate româneşti (oláh falvak) şi nu slave. Într-adevăr la începutul secolului al XV-lea nu mai există nici o urmă din vechea populaţie slavă în aceste regiuni, iar colonizarea sîrbilor nu va începe decît spre sfîrşitul secolului reuşind să treacă Mureşul doar în secolul următor şi îndeosebi în răstimpul dominaţiei turceşti. O evidenţă din anul 1667 menţionează în comitatul Zarandului doar două aşezări cu populaţie sîrbească: Seleuş şi Sicula [68]. Dar a existat o colonie sîrbească şi în împrejurimea Hălmagiului, menţionată de la 1561 încoace, întîi cu numele Ráczfalva (=sat de sîrbi), apoi Szerb, adică „Sîrbi", cum i se zice pînă în ziua de astăzi. Populaţia sîrbească de aici s-a asimilat însă de mult cu românii, nelăsînd în urma ei decît două-trei nume caracteristice (Bora, Duşan) şi unele particularităţi în portul ţăranilor din comună [69]. Avînd în vedere toate acestea socotim pe deplin îndreptăţită concluzia că „satele slave" pomenite în 1406 sînt româneşti. În actele cancelariei regale ungare nu se întîmpină o asemenea confuzie decît doar o singură dată, cînd regele Ludovic de Anjou ia măsuri aspre [70] împotriva preoţilor ortodocşi din regiunea situată în sudul Banatului (1366: *„sclavos sive schismaticos sacerdotes"*). De data asta însă preoţii expulzaţi s-ar putea să fi fost într-adevăr slavi, deveniţi neoportuni din pricina conflictul cu bulgarii. Pentru a preciza adevărul în ce priveşte identitatea populaţiei din această parte a Transilvaniei trebuie să subliniem constatarea că în dosul toponimicelor slave nu se poate presupune întotdeauna o populaţie slavă, nici măcar pentru evul mediu, ci o populaţie românească care a păstrat toponimice străvechi (Tudjuk mily sok szláv eredetű, hangzású helynév van, hazánkban, oly helyen, hol ma, sőt a középkorban sem merészeljünk szláv lakosságot keresni) [71].

4

Românii din Bihor

Dacă geograficeşte regiunile din Bihor care cad în raza cercetării noastre, par a forma trei blocuri deosebite, al Crişului Repede, al Beiuşului şi al Beliului, despărţite între ele prin munţi înalţi, acoperiţi de codrii străvechi,

[67] Csánki D., *op. cit.*, I, p. 722, 744.
[68] S. Dragomir, *Studii ...*, p. 11 şi urm.
[69] Tr. Mager, *Ţinutul Hălmagiului*, I, p. 164—166.
[70] Hurmuzaki-Densuşianu, I, 2, p. 132.
[71] Századok 1889 (anexă privitoare la excursia societăţii istorice în comitatul Maramureş, p. 38).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

din punct de vedere etnografic, lingvistic şi istoric, ele au aspect omogen, constituind o „ţară" întinsă, şi un teritoriu unitar. Vechimea aşezărilor omeneşti de aici nu se cunoaşte, fiindcă nu apar la lumina istoriei decît în secolul al XIII-lea, cu toate că ungurii, în înaintarea lor lentă, în Transilvania, le-au atins cu un veac mai curînd. Lipsa de informaţii din perioada premergătoare nu ne îngăduie să stabilim evoluţia acestor aşezări. Originea lor se poate pune pe seama mişcării fireşti a populaţiei preocupată a-şi întinde păşunile, înspre obîrşia văilor, atunci cînd spaţiul în care trăia se dovedea neîndestulător. Ceea ce trebuie remarcat însă e faptul că aşezările româneşti din toate aceste regiuni nu apar cantonate exclusiv în zona munţilor înalţi; din timpuri străvechi, urmele lor se găsesc şi în cîmpie şi în întreaga zonă a regiunilor deluroase. De aceea districtele foarte populate situate la nord de Crişul Repede (Borodul) şi cele de pe cursul inferior al Crişului Negru (Ceica şi Tinca) fac de asemenea parte firească din prelungirile Munţilor Apuseni.

Rezumînd rezultatul cercetărilor critice de pînă acum, pare mai presus de orice îndoială că penetraţia maghiară nu a atins aceste regiuni decît către sfîrşitul secolului al XI-lea [72].

În cronica Notarului Anonim este pomenită aici o populaţie autohtonă, care însă nu erau nici kazari nici bulgari, deoarece nici unul din aceste două popoare nu a lăsat vreo urmă pe teritoriul Bihorului [73]. Urmele vechi indică mai curînd caracterul româno-slav al organizaţiei prestatale care a existat inainte de înstăpînirea regatului feudal maghiar.

---

[72] Literatura istorică a Bihorului e bogată. În istoriografia română nu avem însă nici un studiu critic, care să analizeze toate ştirile păstrate din evul mediu. Şt. Manciulea s-a ocupat cu regiunea aceasta în *Aşezările româneşti din Ungaria şi Transilvania în sec. XIV—XV*, Blaj, 1941, p. 99—103. Studiul lui N. Iorga, *Vechimea şi originea elementului românesc în părţile Bihorei*, Oradea Mare, 1921, nu aprofundează problema. O expunere mai folositoare dă profesorul din Beiuş, C. Pavel, în monografia sa privitoare la *Şcoalele din Beiuş*, Beiuş, 1928, care întregeşte informaţia istorică cu date etnografice în studiul *Contribuţii la etnografia Biborului* (f.a. f.l.). Dar nici profesorul Pavel n-a aprofundat critic trecutul Bihorului. Aceasta nici nu s-ar fi putut încerca fără cunoaşterea temeinică a materialului arhivistic aflat în număr mare cu privire la această regiune. Istoriografia maghiară s-a ocupat susţinut de problemă, dată fiind împrejurarea favorabilă că dispune de bogate şi importante depozite de materiale documentare. Cercetarea ştiinţifică o inaugurează Márki S. printr-un studiu privitor la Crişul Negru şi regiunea sa: *A Fekete Körös és vidéke* (Crişul Negru şi împrejurimile sale), Oradea, 1877 şi o continuă, apoi, Bunyitai V. cu studiul *Biharvármegye oláhjai és a vallásunió* (Valahii din comitatul Bihorului şi mişcarea religioasă), Budapesta, 1892, în care întrebuinţează, în largă măsură, materialul cules din arhive. Jakó Zs. dă cercetării de materiale documentare o întindere şi mai mare în lucrarea: *Bihar megye a török pusztitás előtt* (Comitatul Bihorului înainte de pustiirea turcească), Budapesta, 1940. Studiul face parte din seria de publicaţii privitoare la istoria colonizărilor şi a populaţiilor aşezate pe teritoriul Ungariei medievale. Apoi Györffy I. publică rezultatele cercetărilor sale în două studii: *Délbihar népesedési és nemzetiségi viszonyai negyedfélszázad év óta* (Relaţiile din Bihorul de sud sub raportul populaţiei şi al naţionalităţilor în ultimii 350 ani), Budapesta, 1915 şi în: *A Feketekörös-völgyi magyarság települése. Az erdélyi magyarság eredete* (Despre aşezările ungurilor din valea Crişului Negru, în legătură cu originea ungurilor din Transilvania), Budapesta, 1914; Györffy Gy., *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* (Geografia istorică a Ungariei arpadiene), Budapesta, 1963, p. 569—692.

[73] Ne referim la cronicarul anonim al regelui Bela, şi la observaţia lui Györffy, *A Feketekörös-völgyi . . .*, p. 31, că în Bihor nu există nici o urmă despre „Cosari", „Cazari" (Chazari), Bulgari de asemenea nu au existat.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Ştirile istorice sporesc pe măsură ce regalitatea feudală începe să organizeze acest teritoriu, şi ele apar abia în sec. al XIII-lea. Regele îşi pune şi aici slujbaşi ca să administreze ţinutul nu de mult cucerit şi începe apoi să dăruiască moşii întinse feudalilor, dintre care distinge cu favoarea sa deosebită pe episcopul catolic din Oradea. Pivotul de căpetenie al stăpînirii feudale l-a format timp îndelungat cetatea Bihorului, situată la nord de Crişul Repede, Oradea va deveni centrul comitatului mult mai tîrziu, în măsura în care sporeşte prestigiul scaunului episcopal de aici, înfiinţat pe timpul regelui Ladislau.

Trebuie subliniat că numele comitatului de curînd înfiinţat: Bihor, există ca denumire orografică şi în Carpaţii nordici şi în Serbia. Forma „Biharia" („Muntele Bihăriei") e nouă, poate după ungurescul „Biharország" (ţara Bihorului). Cetatea care e străveche, e situată la miazănoapte de Oradea. Originea ei slavă nu-i contestată. Noi o socotim slavo-română, iar nu bulgaro-slavă sau chiar slovacă, şi fără îndoială că numele ei a fost transmis de populaţia care a avut aici o organizaţie proprie. Cetatea străveche era construită — ca toate cetăţile din acea vreme — din pămînt [74].

Cele mai vechi ştiri privitoare la români datează de la sfîrşitul secolului al XIII-lea. În 1283 se amintesc, cu prilejul unei judecăţi făcute de regele Ladislau, trei aşezări din comitatul Bihorului: Uileacul de Criş, Cuieşd şi Olahteluk, situate toate nu departe de Aleşd, de-a dreapta Crişului Repede. Olahteluk înseamnă „aşezare a românilor"; prin aceasta se atestă documentar, pentru întîia dată, prezenţa acestora în Bihor. Şi numele „Cueştilor" are de asemenea aspect românesc, cu toate că e format din ungurescul „Kövesd". În 1294 se pomenesc românii de pe valea Crişului Negru, într-un document dat de voievodul Roland, care împresurase cetatea Finişului [75]. El permite unora din cei asediaţi să iasă din cetate promiţîndu-le să-i ocrotească "faţă de unguri, de români (olachi), fie de ai noştri, fie de ai bisericii, care se află între întăriturile din Şoimuş—Petroasa, sau în afara lor" [76]. Cetatea Finişului e situată la sud-vest de Beiuş iar întăriturile de la Şoimi, mult mai spre apus, în preajma drumului ce duce la Oradea.

Nici cu prilejul acestor prime menţiuni şi nici în secolele următoare nu se face vreo pomenire că populaţia românească de aici ar fi venit de undeva. „Olahii" documentar reprezintă şi în părţile bihorene pe autohtonii bine cunoscuţi de către regalitatea feudală maghiară şi de feudalii dăruiţi cu moşii în aceste părţi. Denumirea „Teliucului Român" şi menţiunea „românilor" de la Şoimuş, alături de „unguri", arată şi faptul că la sfîrşitul veacului al XIII-lea ungurii pătrunseseră deja pînă la poalele Munţilor Apuseni, românii rămînînd totuşi elementul precumpănitor atît în regiunea din dreapta Crişului Repede, cît şi pe întreg cursul de mijloc al Crişului Negru.

Teliucul Român se pomeneşte [77] şi în secolul următor, în 1336, 1360 şi în 1394, iar pentru ultima dată în 1490. În 1384 sînt pomeniţi iobagii români şi

---

[74] Györffy I., *op. cit.*, p. 31; Jakó S., *op. cit.*, p. 24; *Istoria României*, II, p. 43.

[75] *DIR.C.*, sec. XIII/II (1251—1300), p. 246.

[76] *Ibidem*, p. 405.

[77] Bunyitay V., *Bihar Vármegye oláhjai* . . . , p. 4.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

unguri *(iobagiones... tam ungaros, quam olahos)*. În 1360 apare încă o aşezare, numită „Loc", menţionată mai pe urmă (1389 şi 1393) împreună cu alte şase sate româneşti (*possessionem Lok, in qua sex villae valakales haberentur*)[78]. Toate sînt situate mai spre răsărit în teritoriul din dreapta Crişului Repede. În 1366 apar în Lok cnejii Tatamir şi Maximian. Nu departe de aici se va forma în curînd încă un însemnat centru de aşezări româneşti pe vasta proprietate a cetăţii Piatra Şoimului (Solyomkő), căreia îi aparţin posesiunile româneşti de la intrarea în Bihor a Crişului Repede, pînă dincolo de Aleşd. Dintre acestea trebuie remarcat îndeosebi Borodul, stăpînit în secolul al XIV-lea de voievodul român Comorzovan şi apoi de fiul său Petru. În sec. al XV-lea Borodul aparţine tot unei familii de voievozi români, ai Vinţireştilor [79], care îi administrează posesiunile prin „voievozi", „cnezi" şi „crainici". Cei din Borod obţin în 1532, odată cu privilegiile nobiliare şi însărcinarea de a păzi trecătoarea, devenită acum hotar de ţară [80].

Românii amintiţi în 1294 în valea Crişului Negru, aproximativ între Uileac şi Şoim, fac parte dintr-o altă grupă de aşezări româneşti a căror vechime este cu neputinţă de stabilit. Regatul feudal maghiar pătrunde în regiunea superioară a acestui rîu abia în secolul al XIII-lea. Tot acum sînt menţionate şi aşezările de la marginea cîmpiei, din apropierea Salontei (Şoimuş-Inonda, Gurbediu, Ianoşda, Sititelec) şi cîteva chiar din regiunea deluroasă: Ginta, Şoimuş, Sigeti, Buza [81]. În secolele următoare întregul ţinut apare ca un teritoriu compact românesc. Pentru determinarea specificului său etnic ne bazăm pe o mărturie de mare valoare: conscripţiile dijmelor papale [82], întocmite aici între 1332—1337. În districtul Vaşcăului nu este pomenită nici o parohie catolică. În al Beiuşului şapte aşezări aveau preoţi catolici: Tărcaia, Beiuşul, Feneş, Sînt-Benedic, Şoimuş, Uileac, Sîrmiclăul de Beiuş. În districtul Tinca s-au înregistrat 11 parohii catolice: Seplac, Sigheti, Buza, Girişul Negru, Bator, Gurbediu, Hususăul de Tinca, Ianoşda, Oşand, Sititelec, Şanaieu. În districtul Ceicăi nu s-a găsit decît una singură: Hidaş, aşezare dispărută, care era situată poate în apropierea Hodoşului. În districtul Beliului nu existau decît trei aşezări cu populaţie maghiară: Beliu, Călacea şi Chişlaca [83]. Aşezări româneşti nu sînt înregistrate în conscripţiile papale, deoarece credincioşii români nu plăteau dijme. Nici Registrul de la Oradea nu pomeneşte împricinaţi români, fiindcă „proba de foc" se aplica exclusiv credincioşilor catolici. De aceea s-ar greşi dacă s-ar deduce din tăcerea acestor izvoare lipsa totală de aşezări cu populaţie românească.

În măsura în care sporesc informaţiile apar tot mai multe aşezări, cele mai multe cu populaţie românească, astfel că la sfîrşitul secolului al XVI-lea românii formează 90% din întreaga populaţie a celor cinci districte. Calculul numeric nu se poate întocmi decît pe baza numelor celor înscrişi în listele de

---

[78] Jakó S., *Bihar megye a török pusztitás...*, p. 292.

[79] *Ibidem*, p. 143—144.

[80] *Ibidem*, p. 144.

[81] Györffy I., *A Fekete-körös völgyi...*, p. 2 şi urm.

[82] Interpretate de Györffy I, *op. cit.*, p. 4.

[83] Jakó S., *Bihar megye a török...*, după harta anexată de autor.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

impuneri şi de dijme precum şi în conscripţiile urbariale. Cercetătorul maghiar Györffy István[84] a stabilit, ocupîndu-se de această epocă, că în 57 de aşezări, din jurul Vaşcăului existau în 1595 cca 8406 capi de familie dintre care români 83%. În secolul următor cifra ungurilor scade pînă în 1704, la 4%, dar în secolul al XVIII-lea se va reduce la 3%, după cum se constată din recensămîntul lui Iosif al II-lea (1778).

În jurul Beiuşului sînt la 1595 un total de 89 de aşezări şi 12.650 capi de familie. Populaţia maghiară se cifrează aici la 16%, faţă de 84% români; în 1704 raportul este de 14% faţă de 86% români, iar în 1778 de numai 10% în raport cu 90% români.

În jurul aşezării Tinca sînt 39 de sate cu 4884 capi de familie; calculul acesta a stabilit pentru anii 1595—1600, 75% unguri faţă de 25% români, proporţie inexplicabilă, deoarece în 1778 ea apare inversată: românii se cifrează la 77%, iar ungurii la 23%.

În ţinutul Beliu, cu 52 de aşezări şi 2589 capi de familie, în 1595, nu se poate stabili proporţia etnică. Györffy cifrează însă numărul ungurilor la 12% în 1720 şi la 2,5% în 1778, faţă de 88% şi 97,5% români în anii respectivi.

Date pentru aşezările din jurul satului Ceica nu se găsesc decît pentru anii 1720 şi 1765—78. Ungurii se cifrează la 10% în 1720, şi la 1% în 1768—78, faţă de numărul în proporţie covîrşitoare al românilor: 90% dintr-un total de 2916 capi de familie în 1720 şi 99% dintr-un total de 14.586 capi de familie în 1768—78.

S-au dat felurite explicaţii neştiinţifice care nu rezistă la o analiză judicioasă, asupra numărului covîrşitor al populaţiei româneşti de pe versantul nordic al Munţilor Apuseni.

Dacă nu se poate pune la îndoială infiltraţia foarte veche a elementului maghiar (sec. XI—XII) înspre şesul Bihorului şi chiar înspre regiunea deluroasă şi succesele recoltate de feudalitatea care primeşte şi aici posesiuni întinse, nu e mai puţin adevărat că nobilii, care au venit, ca şi episcopatul şi capitlul catolic, sau ordinul premonstratensilor, trebuie să fi găsit aici pe locuitorii băştinaşi. Presupunerea că feudalii au luat în posesiune aceste regiuni complet lipsite de populaţie, este evident absurdă. Feudalii împroprietăriţi aici ca şi în alte părţi, foloseau forţa de muncă a locuitorilor aflaţi pe cuprinsul domeniului. Cînd nu le ajungeau oamenii, se făcea tot posibilul să se ademenească colonişti noi, şi aceştia erau aproape totdeauna români. De unde erau aceşti colonişti documentele nu ne spun. O singură dată li se cere cnejilor să-i aducă „din afară", deci nu din aşezările lor. Concludent rămîne faptul că numărul mare al populaţiei româneşti, constatată în secolele al XIV-lea şi al XV-lea, ne dă dreptul să presupunem existenţa unei mase compacte de autohtoni. Toponimia româno-slavă, prezentă la venirea ungurilor în Bihor, precum şi cea românească, păstrată pînă azi, poate fi invocată în sprijinul acestei păreri. Ca pretutindeni pe pămîntul românesc, şi în Bihor, există două feluri de toponimice slave. Unele au fost preluate de-a dreptul de la populaţia slavă, altele s-au format din apelative care au trecut de mult în tezaurul limbii române. Din prima cate-

[84] Györffy I., *Délbihar népesedési és nemzetiségi* ...

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

gorie se întîmpină în Bihor, spre pildă, toponimicile Bihor, Borod, Bîrzeşti, Beznea, Birtin, Bojai, Derna, Deda, Dubricionești, Dușești, Goila, Călata, Seben, iar din cea de a doua toponomicile: Suhar, Brata, Dumbrăveni, Dumbrăviţa, Dragonești, Laz, Lazuri, Lunca, Prisaca, Poiana, Poieni, Răztoaca, Sohodol, Topliţa, Pociovelişte. Trebuie subliniat îndeosebi numele satului Stei, din apropierea Vaşcăului, care apare tîrziu [85], e drept, în documente (1580: Skeey, 1588: Skey) dar e evident mult mai vechi. Numele e românesc şi se întîmpină şi în alte regiuni pentru a desemna pe vechii slavi sau pe bulgarii din evul mediu. În Transilvania se poate identifica în această formă doar în regiunea Hunedoarei în sec. al XV-lea (Skley), precum şi în Zarand (Stei), unde se menţionează însă abia în secolul trecut [86]. Cînd s-a dat acest nume trebuie să fi existat încă slavi, care se deosebeau de populaţia românească. Coloniştii mai noi de origine slavă sînt numiţi în Bihor „tăuţi", ca în cazul comunei „Tăutei" (din forma ungurească Tóth), în teritoriul cetăţii Piatra Şoimului, sau „Tăutelec" (din magh. Tóttelek); *„possessio walachalis"* Tothalmas, menţionat mai întîi în 1291 (Alumas), se numeşte azi „Sîrbi", după ce prin sec. al XVI-lea s-au aşezat aici refugiaţi de naţionalitate sîrbă. Comuna aceasta e situată la miazănoapte de Teliucul Român. Alţi coloniști slavi, de origine cehă, se numesc şi în româneşte cu numele lor, imitînd numirea oficială: Chehi (1220) de lîngă Oradea, se numeşte pînă astăzi „Cihei", iar Csehtelek (1305) se cheamă „Ciutulec". Evident că în graiul curent al românilor nu s-a mai păstrat vechiul „şchei" ca termen general pentru „slavi". Deci „Scheii" din Bihor reproduc numele din epoca simbiozei slavo-române. Nu puţine toponimice sînt în Bihor autentic româneşti: Bărbi, Brădet, Bucium, Budureasa, Burdea, Căcăceni, Cărbunari, Cărpinet, Cîrpa, Cîmp, Coleşti, Copăcel, Crînceşti (din Crăinicești), Fericea, Folteşti, Fînaţe, Groşi, Gruiu-Lung, Gurani, Leleşti, Loc, Măgura, Negreşti, Pantoşeşti, Petrani, Şipot, Saca şi altele. Românesc e şi toponimicul „Craiova", care se întîlneşte şi în Bihor de două ori. Aşa se numea odinioară Vaşcăul (1595, 1600: Craiova) şi tot aşa o altă aşezare din regiunea Beliului menţionată pentru întîia dată în 1344 cu forma ungurească Keralmezei, iar în 1429 tot cu numele unguresc „Kyralmezey" („cîmpul craiului"). Toponimicul acesta se găseşte şi în alte regiuni ale Transilvaniei: în judeţul Alba satul Craiva s-a numit Craiova. Tot aşa o altă aşezare din Banat. După cum arată numele Craiovei din Oltenia toponimicul nu are nici o legătură cu vreun „crai" ci e format fie din „crai" (kraj-district, din care şi „crainic"), fie din hipocoristicul Crai (din Craiamir, Craislav), care într-o epocă tîrzie a simbiozei slavo-române a dat, în loc de Krajevo, fonetismul străin limbilor slave: Craiova, după analogia altor toponimice frecvente, mai ales în Banat (Cliciova, Vasiova, Ciclova, Blajova etc.). Traducerea ungurească „Cîmpul Craiului" se datorează astfel unei înţelegeri greşite a sensului ce-l are toponimicul românesc [87].

---

[85] Şt. Lupşa, *Istoria parohiei Stei*, Beiuş, 1942, p. 9; în 1777 se scria încă Schei, nu Stei.

[86] Csánki D., *op. cit.*, V., Budapesta, 1912.

[87] Györffy I., *A Feketekörös völgyi*..., p. 20 presupune că originea numelui „crai" ar putea veni de la craina, regiune de margine sau de la kralj — rege.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Toponimia Bihorului se prezintă — cu tot numărul mare al aşezărilor cu nume româneşti — amestecată cu numiri maghiare, în măsură mult mai mare decît în celelalte regiuni din Transilvania. Faptul se explică prin influenţa firească a etnicului maghiar vechi, strîns legat de populaţia română. De aceea apar cu nume unguresc foarte multe aşezări aflate din vechime în mediul pur românesc: Şunciuişul de lîngă Beiuş (1422: Sonkolyos), sau Şuncuiuşul de la sudul Crişului Repede (1257: Sunkulus). Lorăul de la gura văii Iadului (1406: Lorew); Ravaszlik (lîngă Sărand, în aşa-zisul „oláh vidék"), sat dispărut, amintit în 1483, Valea Neagră (1392: Nagypatak). Nagykosár (sat dispărut, lîngă Beiuş, 1588, cu populaţie românească). Hidip (1508: Alsóhydassel). Nermiş (1580: Nyrmeogh). Mizieş (1580: Mezess). Meziad (1552: Mezigedh). Botfeiu (1599: Bottfeo). Cărbunari (1588: Zenfalva) şi altele. Faptul acesta face nesigure calculele întocmite în temeiul toponimicelor sau antroponimicelor. Cazul Bihorului e deosebit de instructiv în această privinţă, fiindcă lămureşte pe deplin procesul de formare a numelor străine într-un teritoriu atît de românesc.

Tot Györffy I. a stabilit modul în care li se impuneau iobagilor români numele ungureşti. Se ştie că într-o bună perioadă a evului mediu oamenii nu aveau decît nume de botez. De aceea la întocmirea conscriptiilor, de după 1600, autorităţile adaugă de obicei la fiecare şi numele părintelui, sau poreclа. Sînt frecvente şi cazurile cînd unii iobagi iau numele moşierului. În ceea ce priveşte felul cum se scria numele acestora, scriitorul care de cele mai multe ori era ungur, dacă exista numele şi în calendarul catolic, îl scria cu ortografia ungurească. Tot aşa se scriau şi numele care desemnează oarecare însuşiri fizice ale persoanei (Bodor-cret, Csonka-mutilat, Mogos-înalt, Tarkos-lacom, Ordas-lup); ocupatia (Fürész-ferăstrău, Biró-primar, Csapos-tejghetar, Csebres-ciubărar); sau locul de origine: Hortobágyi-de pe Hîrtibaci, Varady-de la Oradea, Erdélyi-ardelean. Dar uneori se maghiarizau de-a dreptul numele româneşti: Derenki-Drîngă, Ianky-din Iancu, Iezai-din Isaia, Maholányi-din Măhălean. Numele româneşti care arată originea străină a posesorului se scriau de asemenea exclusiv cu forma maghiară: Román, Tatár, Basa, Bimbaş, Török (turci), Szerb sau Rácz, Zsidó, Szász, Székely, Cigány. Regula din urmă e întărită şi printr-o excepţie: într-una din comunele româneşti s-au înregistrat şase capi de familie, care se numesc *Ungur* iar nu Magyar.

Ţinînd seama de aceste constatări avem explicaţia pentru numărul excesiv de mare al numelor ungureşti la aşezările bine cunoscute ca avînd populaţia pur românească. Ele arată în ce măsură se poate greşi dacă toate numele impuse iobagilor se iau drept criteriu pentru a stabili caracterul etnic al populaţiei. Pentru a evita concluzii false, Györffy nu s-a mulţumit cu o simplă analiză a numelor aflate în conscripţii, ci a căutat să stabilească naţionalitatea persoanei numai după ce a făcut legătura şi cu numele tatălui sau al fiului şi cu omonimii aflători în aceeaşi aşezare. Rezultatele obţinute astfel se apropie, fireşte, în mai mare măsură de adevăr, deşi, uneori, nici acest procedeu nu e sigur, ca în cazul regiunii Tinca, unde se pare că cercetătorul nu a dispus de suficiente elemente de comparaţie.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

De altminteri istoria românilor din Bihor, şi îndeosebi a celor aşezaţi în sudul comitatului, se deapănă în clasica formă de viaţă din societatea feudală. Masa ţărănească o formează categoria iobagilor cîrmuiţi de voievozi. Unii dintre voievozi izbutesc să se ridice în clasa nobililor ca să se asimileze complet cu feudalii stăpînitori; alţii, cei mai mulţi stăruind însă alături de iobagi, îşi pierd încetul cu încetul, atribuţiile vechi. De la un timp ei vor fi înlocuiţi cu administratorii stăpînilor de moşii. Dată fiind situaţia lor periferică nici biserica nu a reuşit a-şi înjgheba o organizaţie proprie, decît tîrziu în sec. al XVI-lea, sub ocrotirea calvinismului.

BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER RUMÄNISCHEN SIEDLUNGEN IN DEN WESTKARPATEN (XIII.—XVI. JAHRHUNDERT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Auf Grund von Dokumentensammlungen und auch von Dokumenten aus Archiven untersuchen die Verfasser das Auftreten der ersten schriftlichen Erwähnungen über die rumänischen Siedlungen in den Westkarpaten.

Aus der Analyse geht hervor, dass die rumänische Bevölkerung in der ganzen untersuchten Gegend in grosser Zahl ansässig war.

Aber die Tatsache, dass die schriftlichen Erwähnungen aus einer ziemlich späten Zeit stammen, bedeutet nicht, dass die Rumänen nicht schon vor diesen Daten dagewesen waren, sondern dass ihr Dasein erst dann ans Tagelicht getreten ist, als es aktenkundig wurde. Diese Akten beziehen sich aber auf die Ausbeuterschichte und diese ist diejenige gewesen, die später hergekommen war.

Was die Namen, die die rumänischen Siedlungen im Mittelalter bekleidet haben, anbelangt — wie auch sehr oft die Personennamen — stellen die Verfasser anhand von Beispielen eine Tendenz zur Magyarisierung seitens derjenigen, die die Dokumente ausgestellt haben, fest.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

OBIECTE METALICE DESCOPERITE ÎN CETATEA DE PE MĂGURA CODLEI

de FLOREA COSTEA

Săpăturile arheologice efectuate de Muzeul din Braşov în anii 1966-1968[1] la cetatea feudală de pe Măgura Codlei[2] au scos la iveală un material bogat, a cărui studiere va contribui la lămurirea unor probleme legate de feudalismul timpuriu în sud-estul Transilvaniei. În cele ce urmează ne vom ocupa de un număr restrîns de piese de metal (pinteni, vîrfuri de săgeţi, chei, un lăcat şi două inele de bronz)[3], încercînd a desprinde cîteva concluzii care ne vor ajuta ulterior în stabilirea epocii, caracterului, duratei şi apartenenţei cetăţii.

Pinteni (fig. 7/1—8). S-au descoperit peste 15 piese. Aici vom prezenta numai 8 (cele care au putut fi tratate în laborator), răspîndirea lor fiind aproape uniformă în incinta cetăţii, lipsind în schimb în toate secţiunile din afara zidurilor. Cele mai multe au fost însoţite de potcoave sau caiele.

1. Descoperit în S II, careul 5, adîncimea 1,16 m. Unul din braţe este rupt iar celuilalt îi lipseşte orificiul de prindere a cataramei şi rotiţa, care, după dimensiunile gîtului de susţinere, nu putea avea un diametru mai mare de 16 mm. Nu are ornamente.

2. Provine din acelaşi loc; adîncimea 0,15 m. Se păstrează un braţ şi unul din suporţii rotiţei. Lipseşte rotiţa al cărei diametru era de aproximativ 40 mm, dimensiune maximă pentru piesele descrise. Nu este ornamentat.

3. S XIII A; adîncimea 0,20 m. Este singura piesă păstrată în întregime. Rotiţa are 6 spiţe de formă piramidală cu baza pe ax. Diametrul ei: 30 mm. Ornamentaţia constă doar din două şănţuleţe longitudinale, simetrice faţă de făgaşul rotiţei.

4. S XIII; adîncimea 0,28 m. Este asemănător cu exemplarul nr. 1. Nu este ornamentat.

5. S V A; adîncimea 0,60 m. Se deosebeşte de exemplarul nr. 3 prin geometria rotiţei ale cărei spiţe, tot în număr de 6, au un profl foliform.

---

[1] În anul 1964 s-a făcut un sondaj de către Ioan Pop, care a participat şi la săpăturile din 1966.

[2] Cunoscută în documente sub denumirile de Feketeholm, Fekethewhalom, Fekethehewygh: *DIR.C.*, veacul XIII, II ,1952, p. 91, 97, 111 etc.

[3] Deoarece săpăturile continuă, restul materialului va fi prezentat împreună cu cel viitor.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Diametrul acesteia: 26 mm. Un braţ este rupt. Ornamente: două şanţuri simetrice faţă de axul roţii.

6. S V A; adîncimea 0,25 m. Un braţ este rupt. Lipseşte rotiţa. Ornamentaţia: două caneluri paralele.

7. S XVI; adîncimea 0,75 m. Se păstrează doar un braţ, un suport al rotiţei şi axul. Ornamentaţia este compusă din următoarele elemente: 15, respectiv 18 incizii liniare pe fiecare braţ, înclinate în unghi de 45 grade, cu capătul inferior spre centrul piesei; urmează, pe fiecare braţ, alte patru linii scurte obţinute tot prin incizie.

8. Provine din acelaşi loc ca nr. 7. Se păstrează fragmentar. Rotiţa, care nu putea avea un diametru mai mare de 24 mm, lipseşte. Ornamentaţia: trei caneluri dispuse simetric faţă de centrul piesei împart suprafaţa triunghiulară a acesteia în tot atîtea reliefuri succesive. Pe bordura inferioară şi superioară se observă cîte 10, respectiv 11 linii incizate, orientate cu capătul de sus spre călcîi. Urmează trei reliefuri obţinute prin pilire: primul de forma unui romb, al doilea un trapez iar al treilea se apropie ca aspect de primul. Suprafeţele acestor reliefuri sînt striate „în plasă".

În mediu asemănător pieselor descrise mai sus, aproape întotdeauna împreună cu cărbune de lemn, s-au găsit şi cîteva chei (fig. 9/1—4). Două dintre acestea se disting prin formă şi dimensiuni: nr. 1 şi 3. Lungimea lor este de 22,5, respectiv 22 cm, tija plină, cu patru muchii, floarea cu două crestături aproape simetrice iar urechiuşele în formă de romb sau de cruce. Celălalt exemplar, cu floarea asemănătoare, are tija tubulară şi terminată cu un inel. Lungimea: 14 cm.

În anul 1966, în S II, la adîncimea de 0,60 m s-a descoperit un lacăt cilindric (fig. 8) puternic oxidat. Exemplarul nu este izolat, piese asemănătoare cunoscîndu-se atît din descoperirile de la noi cît şi din străinătate. Este cazul celor de la Garvăn[4], Bîtca Doamnei[5] sau dinafara graniţelor ţării noastre[6].

Vîrfuri de săgeţi. Exceptînd cuiele de la construcţiile de lemn, acestea sînt cele mai numeroase. Un singur exemplar s-a găsit în afara zidurilor. Distingem două tipuri principale: A, cu tub de înmănuşare şi B, cu peduncul.

A. Dintre acestea vom prezenta 6 piese, patru cu aripioare şi două de forma unor conuri. Două din cele cu aripioare au fost descoperite în aceeaşi secţiune (XII A), la adîncimea de 1,20 m (fig. 3/1) şi 1,55 m (fig. 3/2); a treia (fig. 3/3) în apropiere iar ultima în S V B, tot la adîncimi mari: 1,20, respectiv 1,35 m. Mediul în care s-au păstrat le-a asigurat un grad diferit de conservare, partea cea mai deteriorată fiind tubul. Aripioarele au deschideri diferite faţă de tub. Dimensiuni: lungimea oscilează între 53 şi 65 mm, deschiderea aripioarelor între 23 şi 35 mm iar diametrul tubului între 7 şi 13 mm.

---

[4] Gh. Ştefan, I. Barnea şi B. Mitrea, *Şantierul arheologic Garvăn* (Dinogetia), în *Materiale*, VIII, 1962, p. 680, fig. 6/4.

[5] Constantin Scorpan, *L'ensemble archéologique féodal de Bîtca Doamnei*, în *Dacia*, N. S.,IX, 1965, p. 450, fig. 7/11—12.

[6] R. L. Rosenfeld, *Russkie zamki domongolscogo vremeni*, în *RS*, XLIX, 1953, p. 32—38; Witold Hensel, *Slowianszczyna wczesnosredniowiecna*, Varşovia, 1956, p. 150—151, fig. 99.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Împreună, în S XII, la adîncimea de 0,75 m, au fost găsite două vîrfuri conice (fig. 4/1—2), slab conservate, de dimensiuni diferite, unul bine ascuţit, celălalt bont.

B. Vîrfurile de săgeţi aparţinînd acestui tip sînt mai numeroase şi au forme mai variate, o diferenţiere netă neputîndu-se însă face decît după forma lamei în secţiune: ovală şi variată (romb, pătrat etc.). Vîrfurile de săgeţi cu lama ovală în secţiune (fig. 1/1—4; 2/1—4) au fost descoperite la adîncimi ce oscilează între 0,20 şi 1 m. Conservarea lor este diferită, unele neavînd miez metalic. Nici unul nu are inel despărţitor între lamă şi peduncul. Cîteva sînt deformate sau chiar rupte (fig. 1/1—3; 2/2—4). Lungimea este cuprinsă între 40 şi 84 mm iar lăţimea maximă a lamelor între 11 şi 18 mm.

Uniform răspîndite au fost şi vîrfurile de săgeţi cu lama variată în secţiune (fig. 2/5—7; 6/1—5). De subliniat totuşi că cinci piese (fig. 6) erau grupate pe o suprafaţă mică, în apropierea porţii dinspre nord. Cu excepţia uneia (fig. 6/5), care are spinul rupt, celelalte sînt bine conservate. Adîncimea la care au fost găsite coboară de la 0,20 la 1,55 m. Secţiunea este pătrată sau romboidală, excepţie făcînd un singur exemplar (fig. 2/7) care spre partea anterioară se prezintă ca un trunchi piramidal cu baza la aproximativ 2/5 din lungime, loc în care muchiile se curbează brusc formînd umeri proeminenţi. De aici pînă la peduncul are o formă octogonală. Lungimea acestor vîrfuri variază între 55 şi 122 mm.

Inele (fig. 5/1—2). Comparativ cu obiectele de fier cele de bronz sînt mai puţin numeroase. În afara unor aplice şi a unor fragmente de vase, mai importante ni s-au părut două inele descoperite în anul 1967, în acelaşi loc (S XIV, la adîncimea de 0,64 m). Primul, puţin deformat, este lucrat dintr-o singură bucată, capetele fiind lipite după ce s-a procedat la pilirea lor. Chatonul nu are o formă regulată. Ornamentaţia, obţinută prin excizie, cuprinde următoarele elemente: un şănţuleţ circular, puţin adînc şi lat de 1 mm; în cîmpul închis de şănţuleţ se înscriu două romburi concentrice cu laturile paralele. În rombul mic, interior, se găsesc alte patru figuri geometrice identice, unite în centru sub forma unei cruci sau a unei flori cu patru petale. Mijlocul petalelor este marcat de cîte o excizie punctiformă sau alungită. Pe verigă, de o parte şi de alta a chatonului se află cîte cinci linii excizate.

Celălalt inel este mai mic, lucrat în aceeaşi manieră dar decorat diferit: chenarul marginal este mai lat iar şănţuleţul mai adînc. Cîmpul mărginit de şănţuleţ cuprinde: în partea inferioară două păsări stilizate privind în direcţii opuse, despărţite pe distanţa corespunzătoare înălţimii picioarelor de o linie verticală. Aproximativ în centrul discului se află un punct excizat. În partea superioară se distinge imaginea unei cruci cvadruple, destul de complicată. Pe verigă, cîteva linii scurte excizate încadrează o steluţă.

Trecînd la concluzii, în cele ce urmează vom încerca o datare a obiectelor descrise mai sus. Întrucît nu ne putem baza pe stratigrafie vom face apel la tipologie.

Pintenii. În legătură cu aceştia se impun unele observaţii. În primul rînd faptul că aproape toţi sînt înrudiţi ca formă şi dimensiuni. Excepţie

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

în privinţa formei ar putea fi considerat exemplarul nr. 2 prin aceea că braţele erau frînte într-un unghi de 127 grade. Perforaţiile terminale sînt întotdeauna circulare şi numai cîte una pe fiecare braţ. Un amănunt interesant este acela că în canelurile exemplarelor nr. 3 şi 5 se păstrează urme de argint. Cei mai mulţi sînt de la piciorul stîng. După ornamentaţie şi formă se pare că piesele nr. 3, 5, 7, 8 aparţineau unor persoane cu un anumit rol militar şi social. Forma iniţială le-a fost dată prin turnare după care s-a procedat la ornamentare prin pilire sau excizie [7].

Datarea lor este uşurată în parte de faptul că lipsesc exemplare specifice secolelor XI—XII. Toţi aparţin tipului cu rozetă. Cei doi suporţi ai rozetei nu sînt încă lungi, aşa cum se vor întîlni la pintenii din secolul al XIV-lea şi, mai ales după aceea. Suporţii au baza pe arcul format de braţe, aşa cum se observă şi la pintenii descoperiţi la Piatra Craivii şi la Tăuţi [8], dataţi în secolele XIII—XIV. Braţele drepte, uşor curbate sau în unghi, lipsa ornamentaţiei bogate, perforaţia circulară, sînt elemente care pledează pentru datarea pintenilor de la Măgura Codlei în secolele XIII—XIV, exemplarele nr. 2 şi 8 plasîndu-se la sfîrşitul acestei perioade [9].

Deşi dispunem de mai puţine analogii, ele ne ajută să datăm cele două inele descrise mai sus. Exemplare asemănătoare primului prezentat de noi s-au mai găsit şi în alte regiuni [10], pentru ele ajungîndu-se la concluzia că erau destul de răspîndite în secolele XII—XIII, răspîndire la care au contribuit în primul rînd purtătorii de origine germană. Ornamentaţia de pe inelul mare de la Măgura Codlei se întîlneşte şi pe obiecte de podoabă descoperite în ţara noastră. Este cazul unei brăţări de la Oţeleni pe care autorul o datează în secolul al XIII-lea şi la începutul celui următor [11]. Atribuind aceleiaşi perioade inelele descoperite în cetatea de pa Măgura Codlei mai subliniem că, date fiind locul comun de găsire, dimensiunile şi ornamentaţia, ele par să fi fost purtate de persoane de sex diferit, eventual de soţ şi soţie.

Lucrări speciale privind lacătele şi cheile nu s-au publicat la noi. În lipsa acestora vom aminti studiile lui Temesváry Ferenc [12]. Chei similare numerelor 1 şi 3 găsim şi la autorul maghiar [13], datate în secolul XIV şi la începutul celui următor [14]. Cele descoperite la Măgura Codlei, deşi au evidente asemănări cu o serie de exemplare semnalate pe teritoriul Ungariei [15], atribuite secolelor

---

[7] Analizele tehnice şi de laborator au fost făcute de K. Seidel.

[8] Gh. Anghel şi Ion Berciu, *Cetăţi medievale din sud-estul Transilvaniei*, Bucureşti, 1968, p. 31, fig. 16/10—11 şi p. 10, fig. 3/1—3; 4/1.

[9] Vezi şi articolul lui G. Nagy, *A szabolcsmegyei múzeum középkori sarkantyúi*, în *AÉ*, XVIII, 1898, p. 60—64.

[10] Un asemenea inel este publicat de I. Hampel, în *AÉ*, XIII, 1893, p. 455.

[11] Dan Gh. Teodor, *Obiecte de podoabă din tezaurul feudal timpuriu descoperit la Oţeleni*, în *Arheologia Moldovei*, II—III, 1964, p. 354 şi p. 347, fig. 3/1.

[12] Temesváry Ferenc, *Kulcstípusok zár-mechanizmusok fejlődése a XV. században*, în *Folia Archaeologica*, XIII, 1961, p. 151—181 (pentru exemplare mai vechi sau mai noi vezi şi lucrările aceluiaşi autor în *Folia Archaeologica*, XII, XIV).

[13] Temesváry Ferenc, *op. cit.*, fig. 47.

[14] *Ibidem*, p. 152.

[15] *Ibidem*, fig. 49/16—20.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

XII—XIII[16] sînt mai evoluate decît acestea şi au analogii chiar în Ţara Bîrsei, pe un basorelief de la biserica din Sînpetru, datat în secolul al XIII-lea[17]. Adăugînd formei în general, dar mai ales tijei şi florii, amănuntul că pe nici una nu se întîlneşte inelul median, apărut pe la mijlocul secolului al XIV-lea, apreciem că toate cele patru chei datează din secolul XIII şi din prima jumătate a celui de-al XIV-lea.

Despre lacătele cilindrice se susţine că se întîlnesc pe un teritoriu întins, în secolele X—XI şi dăinuie pînă la mijlocul veacului XII [18]. Deşi unii cercetători le numesc de tip „kievian", pentru că acolo era un centru de producere a lor, cei mai mulţi au ajuns la concluzia că sînt de origine romană[19]. La Dinogetia exemplarele cu cilindrul mic nealipit de corpul lacătului sînt considerate mai noi decît cele cu aceste două elemente alipite, şi datate în secolele XI—XII, în categoria lor încadrîndu-se şi cel descoperit la Măgura Codlei.

Datorită pluralităţii formelor vîrfurilor de săgeţi şi a răspîndirii lor pe zone geografice întinse, nu s-a ajuns la un consens în ceea ce priveşte etnicitatea şi locul celor care au folosit pentru prima oară sau au preluat aceste tipuri de arme. Deşi cele cu aripioare lipsesc din nivelele feudale timpurii de la Garvăn-Dinogetia, Capidava etc., se pare că ele au fost utilizate la noi cu mult înainte, chiar dacă nu au formele şi dimensiunile la care ajung în epoca feudală. Astfel de vîrfuri au fost decoperite de exemplu în mormintele din secolul VII de la Vereşmort [20], şi din alte părţi. În afara graniţelor ţării noastre ele se întîlnesc în complexe din perioada statului morav, datate în secolul IX, înainte de căderea acestuia în anul 906[21]. În ceea ce priveşte Moldova se crede că au fost aduse de tătari[22]. Săpături recente[23] efectuate pe teritoriul oraşului Bucureşti au scos la iveală un vîrf de săgeată cu aripioare şi tub de înmănuşare, într-un semibordei din secolele VI—VII [24]. În cetatea de pe Măgura Codlei vîrfurile cu aripioare au fost surprinse în nivelele inferioare, de obicei mai jos decît cele cu peduncul.

În general se admite că vîrfurile cu peduncul au fost folosite pentru prima oară de către romani [25] de la care s-au răspîndit în Europa [26]. Ele se găsesc şi

---

[16] *Ibidem*, p. 160.

[17] *Das Burzenland*, IV, 1929, pl. 80.

[18] I. Barnea, *Meşteşugurile locuitorilor din aşezarea feudală timpurie*, în *Dinogetia*, I, 1967, p. 76 (vezi şi nota 26 în acelaşi loc).

[19] *Ibidem*, p. 76, notele 29—30; pentru lacăte asemănătoare vezi nota 28.

[20] M. Roska, *Das gepidische Grabfeld von Vereşmort-Marosveresmart* (Turda-Torda-aranyos, Siebenbürgen), în *Germania*, 18, 1934, 2, p. 123 şi urm. şi fig. 2C/1.

[21] Iozef Poulik, *Jizni Morava zeme davny slovanu*, Brno, 1934, p. 50.

[22] Gh. Diaconu şi N. Constantinescu, *Cetatea Scheia*, Bucureşti, 1960, p. 89, nota. 1.

[23] Valeriu Leahu, *Raport asupra săpăturilor arheologice efectuate în 1960 la Căţelu Nou*, în *Cercetări arheologice în Bucureşti*, I, 1963, p. 39, fig. 25.

[24] *Ibidem*, p. 38.

[25] Vezi nota 22.

[26] Pentru o ilustrare a răspîndirii acestui tip vezi şi: Maria Comşa, A. Rădulescu şi N. Harţuchi, *Necropola de incineraţie de la Castelu*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 652 nota 1—2, p. 653 nota 1—2.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

în est la Alcedar, Novotroiţk [27] etc. La noi [28] vîrfurile de acest tip cunosc o mare extindere în timp, dăinuind pînă în secolul al XVI-lea, respectiv pînă la înlocuirea arcului cu armele de foc. În străinătate sînt cunoscute şi înainte de secolul XI: în Cehoslovacia, Bulgaria [29] etc., datate tot înainte de anul 906. La Măgura Codlei un exemplar a fost descoperit împreună cu fragmente ceramice lucrate la roata înceată, restul fiind însoţite de ceramică mai nouă. Dintre vîrfurile cu peduncul se detaşează, în special prin dimensiuni, cei cinci bolţi de arbaletă (fig. 6), în general mai puţin răspîndiţi şi cu o existenţă mai scurtă. Pentru ei se află analogii peste hotare dar şi în cetăţile feudale transilvănene din secolele XIII—XIV (de exemplu: Tăuţi, Piatra Craivii [30]).

Considerentele arătate ne determină să afirmăm că cele două tipuri de săgeţi descoperite în cetatea de pe Măgura Codlei au fost folosite concomitent în secolele XIII—XIV cu menţiunea că, în parte, cele cu aripioare le-au precedat pe cele cu peduncul.

În încheiere menţionăm că aceste constatări, desprinse din analiza materialului prezentat, nu au un caracter de concluzii finale, ele urmînd a se îmbogăţi şi aprofunda o dată cu continuarea săpăturilor.

---

[27] I. I. Liapuşkin, *Gorodişce Novotroiţkoe*, Moscova-Leningrad, p. 22, fig. 9/10 şi pl. XCIII/18.

[28] Exemplare identice la Em. Zaharia şi N. Zaharia, *Sondajul de salvare din necropola de la Probota*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 604 şi urm.; Ion Ioniţă, *Săpăturile de salvare de la Trifeşti*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 737 şi urm.

[29] Iozef Poulik, *op. cit.*, p. 99; Ivan Welkov, *Eine Gotenfestung bei Sadowetz* (Nordbulgarien), în *Germania*, 19, 1935, 2, p. 149 şi urm., pl. 19, fig. 1/3—5.

[30] Gh. Anghel şi Ion Berciu, *op. cit.*, p. 26, fig. 13/3; p. 31, fig. 16/5.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

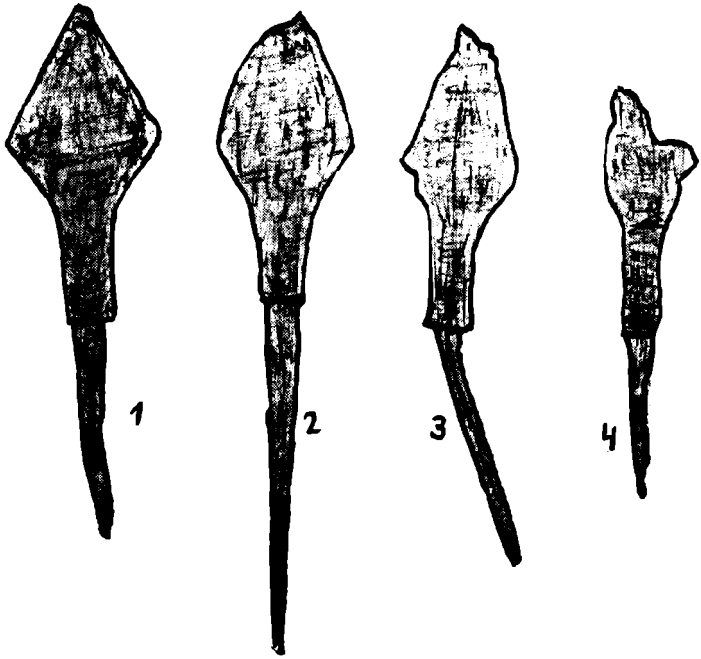

Fig. 1. — Vîrfuri de săgeţi cu peduncul, cu lama ovală în secţiune.

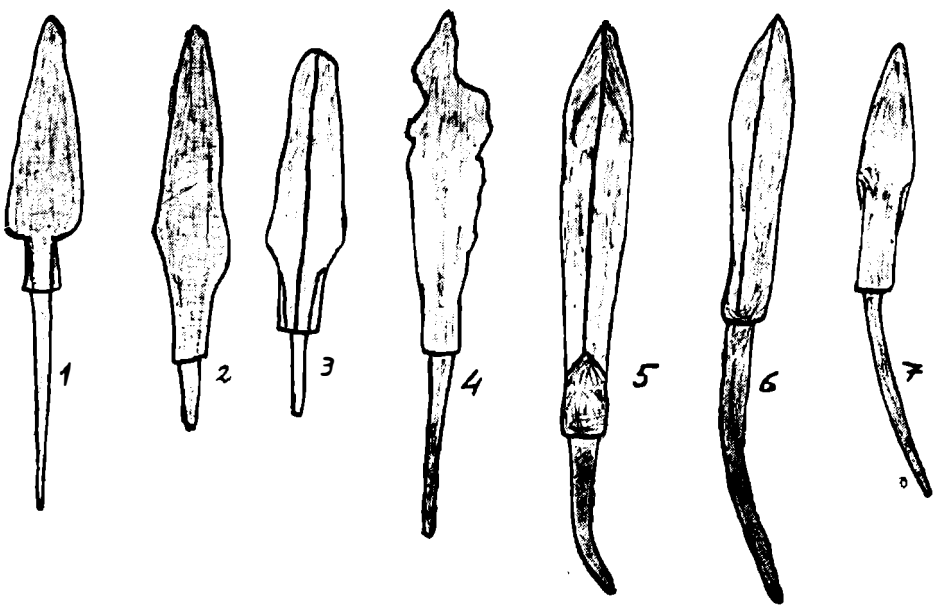

Fig. 2. — 1—4, Vîrfuri de săgeţi cu peduncul, cu lama ovală în secţiune; 5—7, vîrfuri de săgeţi cu lama romboidală în secţiune.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

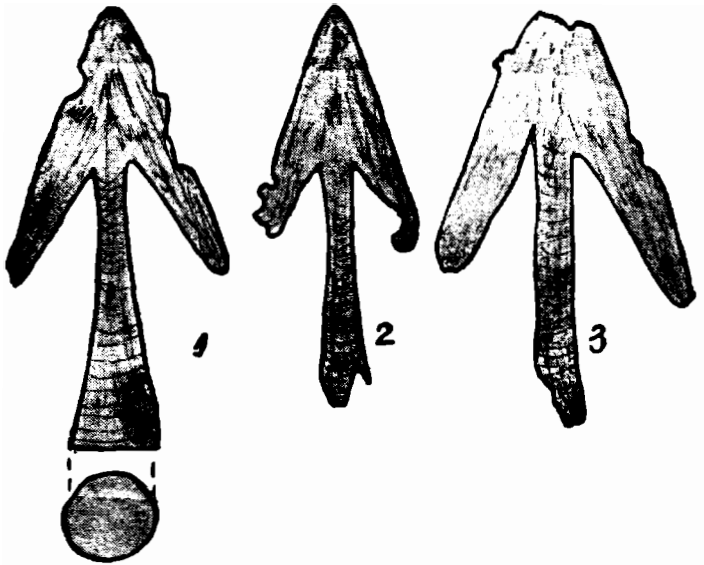

Fig. 3. — Vîrfuri de săgeţi cu tub de înmănuşare şi aripioare.

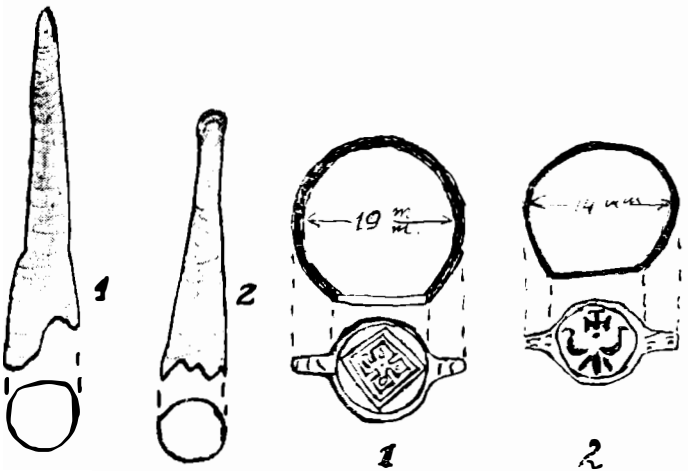

Fig. 4 — Vîrfuri de săgeţi conice.

Fig. 5. — Inele de bronz.

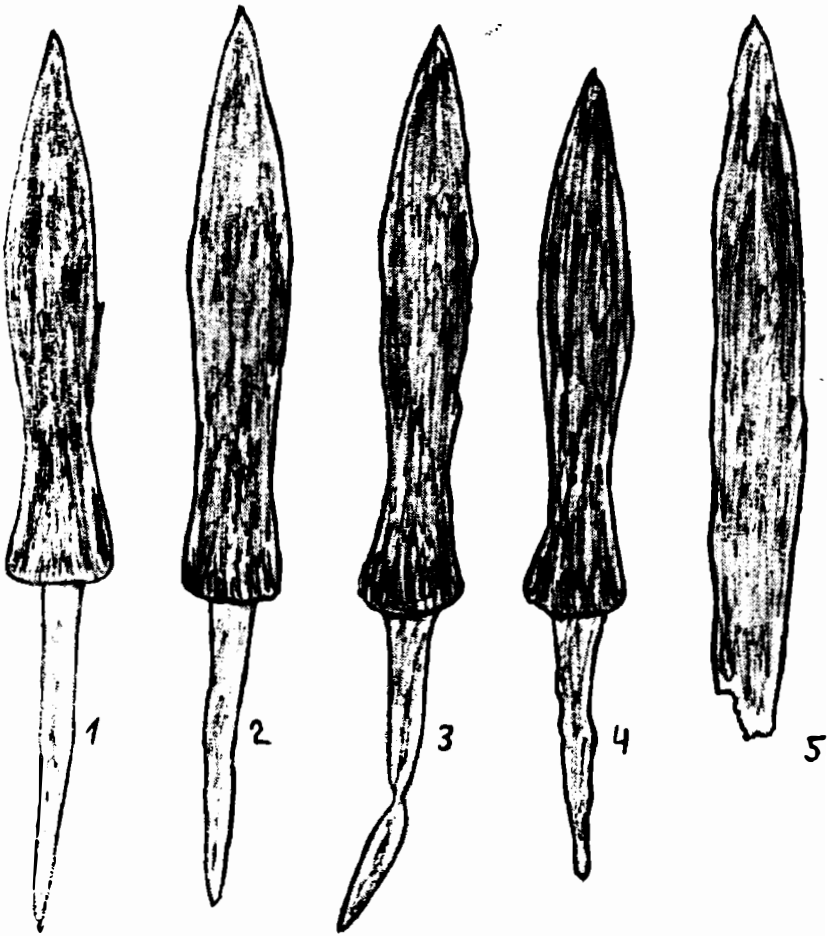

Fig. 6. — Bolţi de arbaletă.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

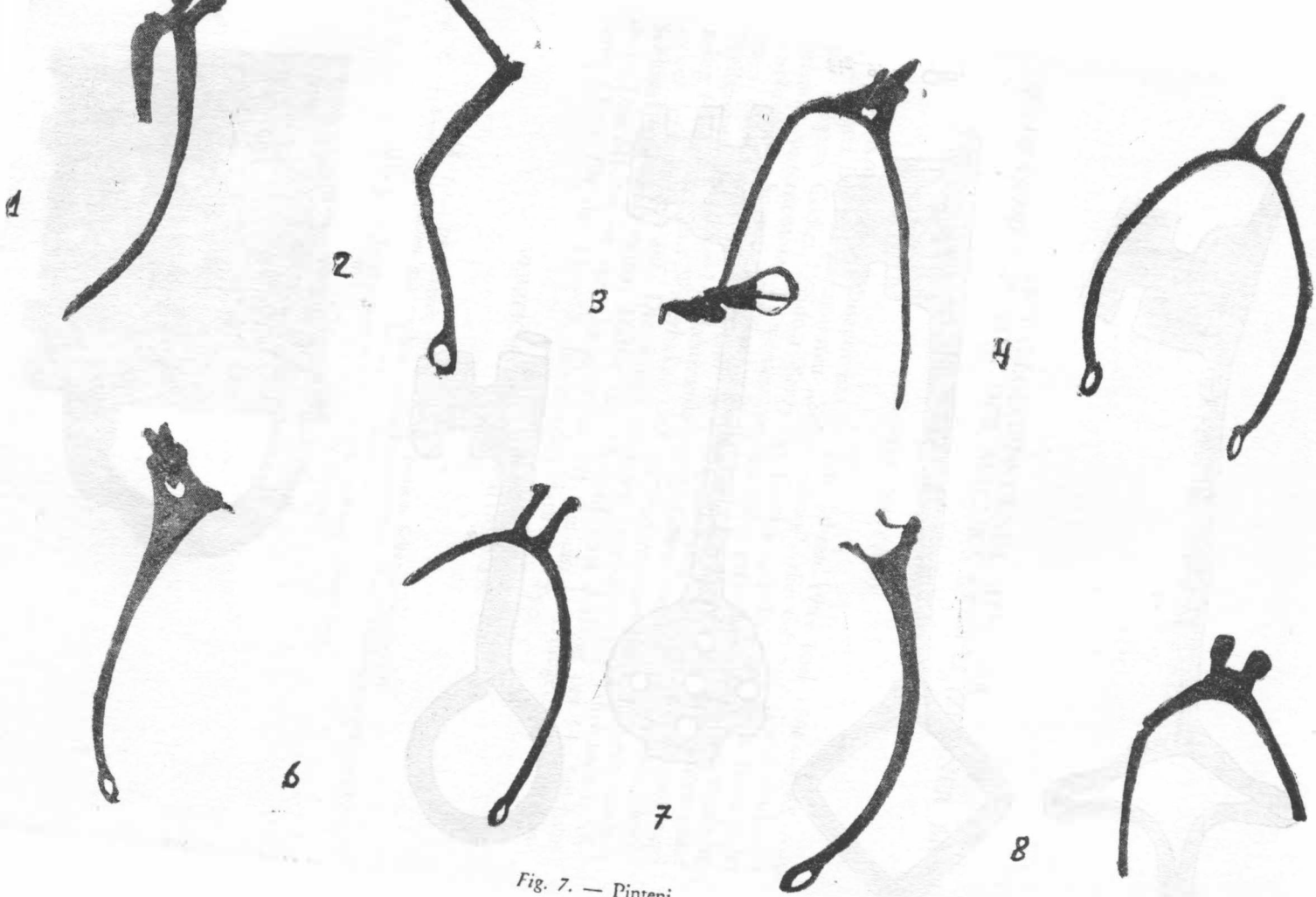

Fig. 7. — Pinteni.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 8. — Lacăt.

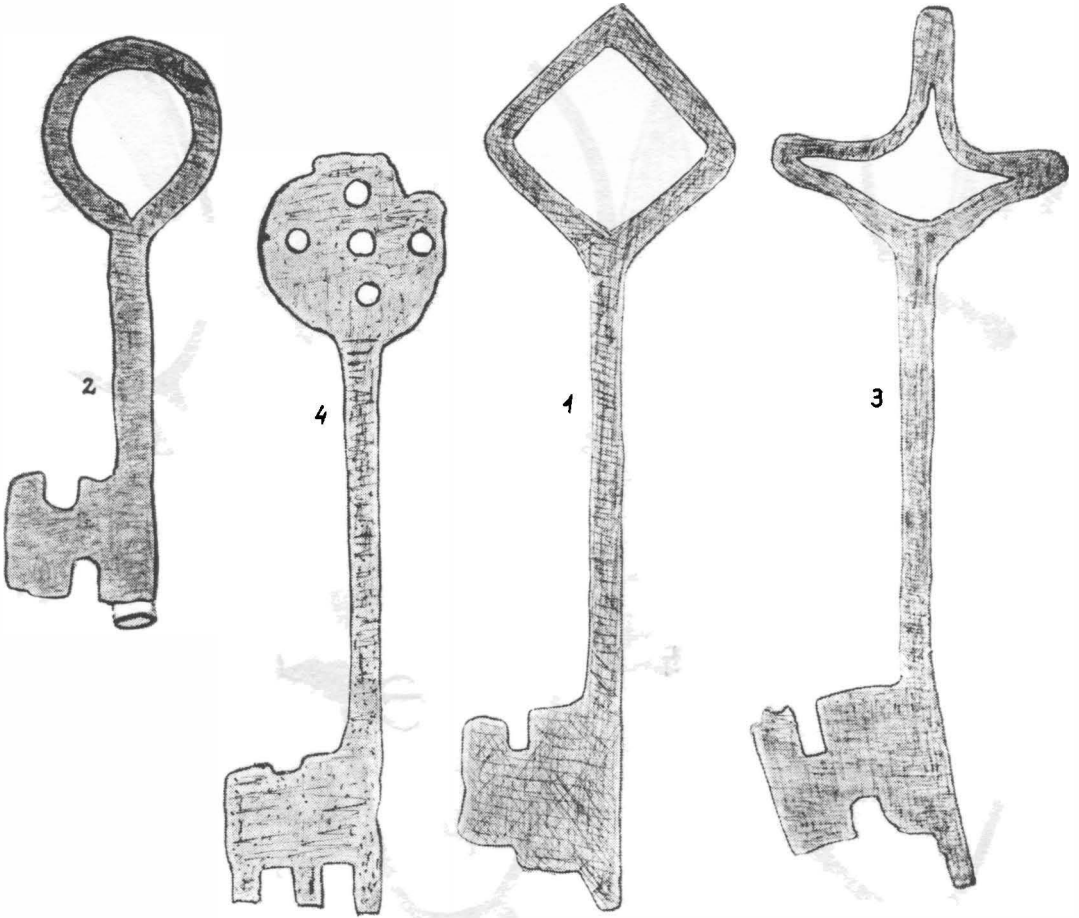

Fig. 9. — Chei.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

METALLGEGENSTÄNDE AUS DER „SCHWARZBURG“ VON DER MĂGURA CODLEI (ZEIDNER BERG)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Das Kronstädter Museum hat in den Jahren 1964 und 1966—1968 Ausgrabungen bei der sogenannten „Schwarzburg“, die sich auf einem Ausläufer der Măgura Codlei (Zeidner Berg) bei Codlea (Zeiden, im Kreis Kronstadt) befindet, unternommen. Es werden von den dabei gefundenen Metallgegenständen beschrieben: Sporen, Schlüssel, Pfeil- und Bolzenspitzen, ein Schloss und zwei Bronzeringe. Auf Grund der Untersuchung können die Sporen und Pfeilspitzen dem 13.—14. Jahrhundert zugewiesen werden. Es wurden gleichzeitig Pfeilspitzen mit Widerhaken und mit Stiften verwendet, letztere tauchen jedoch erst später auf. Die Ringe stammen aus dem 13. Jahrhundert, die Schlüssel aus der zweiten Hälfte des 13. und vom Anfang des 14. Jahrhunderts. Das Schloss ist von der gleichen Art wie ein in Dinogeția und an anderen Orten für das 11.—12. Jahrhundert datierter Typ.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. — Pfeilspitzen mit Stift, mit ovalem Schneidenquerschnitt
Abb. 2. — 1—4 Pfeilspitzen mit ovalem Schneidenquerschnitt, 5—7 Pfeilspitzen mit eckigem Schneidenquerschnitt
Abb. 3. — Pfeilspitzen mit Schaftloch und mit Widerhaken
Abb. 4. — Konische Pfeilspitzen
Abb. 5. — Bronzeringe
Abb. 6. — Spitzen von Armbrustbolzen
Abb. 7. — Sporen
Abb. 8. — Schloss
Abb. 9. — Schlüssel

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

STATUTUL BRESLEI ARCARILOR DIN BRAŞOV

de GERNOT NUSSBÄCHER

În evul mediu producţia de arme de diferite feluri s-a dezvoltat în centrele urbane ale Transilvaniei, fiind influenţată de existenţa pericolului otoman[1]. Confecţionarea arcurilor s-a dezvoltat ca un meşteşug aparte. Încă în prima legiferare (din 1376) a statutelor breslelor din Sibiu, Sighişoara, Sebeş şi Orăştie, arcarii (arcufices) apar ca breaslă separată[2].

Din documente mai tîrzii cunoaştem însă, că în mai multe oraşe, meşterii arcari făceau parte din bresle care cuprindeau meşteşugari din diferite branşe. Astfel, la Cluj, în 1484, arcarii erau organizaţi în aceeaşi breaslă cu şelarii, curelarii, săbierii, scutarii şi săgetarii[3]. La Mediaş, în 1538, meşterii săbieri, săgetari şi scutari formau o breaslă comună cu arcarii[4]. La Sibiu, după cum arată statutul din 1545, săgetarii, arcarii, pieptănarii şi scutarii alcătuiau o singură breaslă[5], iar din Bistriţa, dintr-un statut din anul 1552[6] cunoaştem breasla şelarilor, săbierilor şi arcarilor.

La Braşov, meşteşugul arcarilor era cunoscut pînă în prezent prin menţionarea senatorului Nycolaus Arcufex, care apare într-un document din 1397[7] şi a senatorului Clemens Arcufex (Arcupar, Bogner), din perioada 1505—1515, care a fost villic al oraşului în 1515 şi castelan de Bran în anii 1507 şi 1524[8]. De asemenea, din registrele de impozite din ultimul pătrar al veacului al XV-lea cunoaştem nominal aproximativ 20 de arcari[9], iar din socotelile Braşovului din prima jumătate a veacului al XVI-lea încă 12 arcari[10].

---

[1] Şt. Pascu, *Meşteşugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1954, p. 70.

[2] Zimmermann-Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, II, Sibiu, 1897, nr. 1057, p. 452.

[3] Şt. Pascu, *op. cit.*, p. 136.

[4] Dr. Victor Werner, *Die Mediascher Zunft-Urkunden*, Mediaş, 1910, p. 48.

[5] Arh. st. Sibiu, Litteralia Instrumenta, V, nr. 1419, fila 27 verso — fila 28 recto.

[6] Arh. st. Cluj, Arhiva oraşului Bistriţa, Documente, anul 1552, nr. 3.

[7] Zimmermann-Werner, *op. cit.*, III, 1902, p. 175 (nr. 1391).

[8] Friedrich Stenner, *Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt)*, Braşov, 1916, p. 13; cf. şi *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, I, 1886, p. 582. Un document semnat de Clemens Arcufex este publicat de N. Iorga în *Hurmuzaki*, XV, 1, p. 235—236 (nr. 430).

[9] Cf. *Quellen* . . ., III, 1896, p. 842, s. v. Bogner.

[10] *Ibidem*, I, p. 696, s. v. Arcufex şi Arcupar şi p. 700 s. v. Bogner; II, 1889, p. 708 s. v. Arcufex şi p. 715 s.v. Bogner; III, 842 s.v. Bogner.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Într-o confirmare din 6 septembrie 1547 ni s-a păstrat şi statutul breslei arcarilor din Braşov, întocmit la 25 august 1505. Acest document, încă nepublicat, constituie singura dovadă asupra existenţei la Braşov a unei bresle separate a arcarilor [11]. Documentul nu este cuprins nici în cunoscutul repertoriu al documentelor de breaslă din Braşov, editat în 1886 [12]. El a fost înregistrat în perioada 1887—1892 în inventarul colecţiei de privilegii din arhiva oraşului, de către arhivarul Friedrich Stenner.

*

Vom prezenta mai întîi pe scurt conţinutul documentului, al cărui text original îl dăm în anexă.

Senatorul Klement Bogner [13], împreună cu Stephen [14] şi Kristel Bogner [15], cetăţeni din oraş şi meşteri arcari, au cerut magistratului Braşovului aprobarea statutului breslei arcarilor; după ce statutul a fost verificat, îndreptat şi aprobat a fost transcris de notarul oraşului, Nicolaus, şi eliberat breslei. Statutul conţine următoarele prevederi:

1. Cel care a învăţat meşteşugul în afara breslei, la Braşov, în Moldova, Ţara Românească, Transilvania sau altundeva, să nu fie tratat ca meşter, decît după ce a plătit taxele de meşter.

2. Ucenicii să nu fie ţinuţi neangajaţi oficial mai mult de 14 zile, dacă nu sînt fii de meşteri. Taxa de intrare la ucenicie este de 2 florini, iar meşterul şi noul ucenic trebuie să dea împreună un ospăţ pe seama breslei.

3. Timpul de ucenicie este de 4 ani. După terminarea uceniciei, dacă calfa vrea să se căsătorească, să dea breslei 4 florini, un cozonac şi două octavale de vin şi să facă lucrarea (proba) de meşter.

4. Pentru fiii de meşteri, taxa de intrare la ucenicie şi timpul de ucenicie sînt reduse la jumătate, iar taxa de meşter este de numai 1 florin, un cozonac şi două octavale de vin.

5. Lucrarea de meşter.

6. Excluderea pe viitor de la intrarea în breaslă a celor ce nu erau germani.

7. Nici un meşter să nu lucreze în Moldova, Ţara Românească sau în Secuime, altfel pierde dreptul de meşter.

8. Meşterul să ţină numai un singur ucenic sau un lucrător plătit cu săptămîna.

9. Importul de arcuri se pedepseşte de jude, iar dacă un meşter membru al breslei ar face acest lucru, pierde dreptul de meşter, pe care îl poate redobîndi numai plătind din nou taxa de meşter.

10. Dacă un meşter n-are de lucru, să nu lucreze drept calfă, ci cu ziua la un alt meşter.

---

[11] Arh. st. Braşov, Fondul Primăria Braşov, Colecţia Privilegii, nr. 753.

[12] *Verzechnis der Kronstädter Zunft-Urkunden*, Braşov, 1886, VII + 53 pag.

[13] Vezi nota 8.

[14] Probabil identic cu cel care apare între 1486—1497; cf. *Quellen*, III, p. 747 şi la 1502, cf. *Hurmuzaki*, XV, 1, p. 158 (nr. 290).

[15] Probabil identic cu Crestel Bogner din cartierul Portica care apare între 1489—1500 (*Quellen*, III, p. 660), deoarece alţi doi Crestel Bogner din cartierul Corpus Christi apar numai pînă la 1490 resp. 1488 (*Quellen*, III, p. 691 şi p. 697).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

11. Jignirile şi calomniile în cadrul breslei sînt pedepsite cu o amendă de 12 aspri.

12. Meşterul care cumpără coarne de bivol fără ştirea starostelui, să fie pedepsit cu 1 florin.

13. Starostii să controleze calitatea produselor şi să confişte arcurile necorespunzătoare.

14. Dacă lucrarea de meşter este executată necorespunzător, se plăteşte o amendă de 2 florini.

15. Cine nu respectă statutul să fie anunţat judelui pentru a fi pedepsit.

*

Statutul, după cum se poate vedea, conţine prevederi destul de amănunţite şi prezintă caracteristicile generale ale breslelor, în primul rînd constrîngerea de breaslă. Prevederile statutului arată că meşteşugul arcarilor era practicat şi în Moldova şi în Ţara Românească. Se pare că au fost chiar cazuri în care şi meşteri arcari din Braşov practicau meşteşugul în ţările române, iar unii dintre arcarii braşoveni au învăţat meseria în atelierele de acolo. Breasla, pentru a-şi păstra monopolul asupra producţiei de arcuri, interzice acest lucru şi pretinde meşterilor care n-au comenzi suficiente, să lucreze în cadrul breslei cu ziua. Aceasta este o prevedere originală şi neîntîlnită în alte statute. Caracterul restrîns al sistemului de breaslă şi tendinţa de exclusivitate se manifestă şi în prevederile care avantajează fiii meşterilor şi exclud de la dreptul de a fi primit în breaslă pe cei care nu erau germani. Meşteşugul arcarilor, la data întocmirii statutelor era în decădere din cauza folosirii în măsură crescîndă a arbaletelor şi a armelor de foc [16]. De aceea, prevederile care îngreuiau accesul în breaslă au şi un sens economic, întrucît ele permiteau să exercite meşteşugul numai atîţi meşteri pentru cîţi această îndeletnicire asigura o existenţă echitabilă. Acelaşi scop îl urmăresc şi prevederile cu tendinţe de nivelare, care caută să împiedice ridicarea economică prea mare a unor meşteri prin folosirea de ajutoare.

La 6 septembrie 1547 arcarii Michael, Andreas, Joannes şi Joseph au prezentat, în numele tuturor membrilor breslei arcarilor, magistratului Braşovului statutul din 1505, scris pe hîrtie, cu rugămintea de a fi confirmat. Cererea lor este îndeplinită şi notarul oraşului transcrie statutul pe pergament, documentul fiind autentificat cu sigiliul oraşului din 1429 [17]. Pecetea este aplicată în ceară roşie într-o capsulă de lemn, atîrnată cu un şnur roşu-alb.

Legăturile arcarilor braşoveni cu ţările române, care reies din prevederile statutului, sînt confirmate şi de registrele vigesimale. Astfel, în registrul de vigesimă din 1480—1481, privind comerţul cu Moldova, apare Johannes Bogner [18]. În registrele de vigesimă privitoare la comerţul cu Ţara Românească apar în

---

[16] Şt. Pascu, *op. cit.*, p. 173—174.

[17] Cf. F. Zimmermann, *Die mittelalterlichen Siegel der Stadt Kronstadt und des Burzenländer Distrikts*, în *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, I, 1878, p. 116.

[18] *Quellen*, III, p. 2.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1503 Clemens Arcufex [19] şi Cristoff Bogner [20], iar în 1530 este menţionat Michael Arcufex [21]. Acesta din urmă mai apare de patru ori în registrul de vigesimă din 1542 [22], apoi în cel din 1543 [23] şi din 1545 [24]. Trebuie arătat însă că în registrele de vigesimă nu este vorba de arcuri, ci de produse pe care arcarii braşoveni le aduceau din ţările române. Aceste produse erau însă achiziţionate probabil cu banii realizaţi în urma vînzării arcurilor.

Statutul breslei din 1505 şi confirmarea din 1547 aduc o nouă contribuţie la istoria breslelor din Braşov şi din Transilvania. Documentul constituie totodată o dovadă a practicării meşteşugului arcarilor şi în ţările române, cu care arcarii braşoveni aveau legături comerciale, atestate de registrele vigesimale.

ANEXE

I

1505 august 25, Braşov — Magistratul Braşovului, la cererea reprezentanţilor breslei arcarilor din Braşov confirmă statutul acestei bresle.

Confirmat de magistratul Braşovului la 6 septembrie 1547.

Arh. st. Braşov, Fondul Primăria Braşov, colecţia Privilegii Nr. 753.

Im Jar des Herren Tausent Fünfhundert Fünff am nechsten Montag nach S. Bartholomeus tag des heyligen Zwelffbotten, seind komen for vns Richter vnd Burger dieser Statt Kronn, die Ersamen Mayster der Bogner, nemlich der weys vnd vorsichtig Herr Klement Bogner ein geschworner Burger dieser Statt Kronn, mit sampt Stephan vnd Kristel Bognern, alle Einwoner dieser Statt Kronn, haben vns diese nachgeschriebene Artickel in vnser Gegenuertikayt vorbracht, vnd vns fleyssich gebeten das wir solche Artickel lesen, vnnd czu Behaltung vnnd Bekrefftigung irer Bruderschafft des Bognerhantwercks dieselben bestetigen wolten, so haben wir Richter vnd Rat diese nachgeschribene Artickel billich geordnet, gelesen, gelobt vnd vor gueit angesehen, vnd dieselbigen zu einer Erhaltung, vnd Czunemen dieses offt gedachten Hantwercks, durch den ersamen Magistrum Nicolaum vnsern geschwornen Stadtschreyber fleyssig abgeschrieben, mit vnsern gewanligen Stattsigel bestetigt vnd bekrefftigt. Welche von Wort czu Worten lauten also :

Zum Ersten. So yemant das Bognerhantwerck ausserhalb der Czech gelernet hett, es wer hie czu Kronn oder in der Molda, oder in Bleschlandt, in Sybemburgen, oder anders wo, der soll alhie nicht gefüdert werden von den maystern, allein er richtet sich zuvor mit der Zech als es zimlich vnd recht ist.

Zum Anderen. So ein Mayster einen Leeriungen wolt dingen, der dann nicht eines Maysters Son were, so sol er in nicht lenger vngedingt lassen bey im halten, als vierczehen Tag, sunder er soll den Jungen dingen und der Leeriung soll bey den Aldamasch niderlegen zwen Gulden, der Mayster mitt dem auffgenommen Leeriungen sollen ein Mall miteinander der Czech geben, der Mayster die Hellfft vnd der Leeriung auch den halben Tayl.

---

19 *Ibidem*, p. 13.
20 *Ibidem*, p. 21.
21 *Ibidem*, II, p. 225.
22 *Ibidem*, III, p. 189, 193, 201, 207.
23 *Ibidem*, p. 236.
24 *Ibidem*, p. 297.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Auch soll er nicht mehr Leer Jar dienen als vier Jar, vnnd wo der Leeriung redlich aussgedient hett, vnd sich in dy Ee woit seczen, soll er der Czech geben vier Gulden, vnd keyn Mall soll er czu der Zeytt, sunder ein Klotsch vnd zway Achteyl Weins soll er verpflicht seyn czu geben, vnnd das Maysterstück soll er einczeygen.

Ist er eines Maysters Sunn, so soll er bey den Aldamasch nit mer als ein Gulden, vnd das Mall die Helfft geben, vnd soll nicht mer als czway Jar dienen, vnnd wenn er sich verendert, soll er geben ein Gulden vnnd kein Mall, sunder ein Klotsch vnd czwey Achteil Weins.

Das Maisterstück dieses Hantwercks, das erst ist ein Kopphorn geschnitten vnd geschlicht, das annder Stück er soll einen Pogen guett czu ruck eziehen, das dritte, er soll den Pogen rechtschaffen aussbereitten.

Dy Vnger die yeczundt inn der Czech sein, die sollen auch hinfur dar ein bleyben mit sampt iren Synen, aber czukunfftig sol man keinen aus andern Czungen aufts Hantwerck nemen als nur Deudtschen.

Es soll kein Meyster yn die Molda, Blechlandt, ader Czekelandt czihen, czu arbeytten daselb, bey verlierung der Czech.

Es soll auch kein Mayster czween Leeriungen, auch nicht czween Wochenknecht auff ein mal halten, sonder ein Mayster mag einen Leeriungen halten ader einen Wochenknecht, vnd nicht einen Leeriungen, vnd auch eynen Wochenknecht miteinander.

So yemandt der nicht inn der Czech wer, anderstwoher Bögen wurd bringen, der ist sy verfallen dem Gericht, würd aber ein Maister auss der Czech das thuen, so verfelt er die Czech, vnd sol sich auff ein newes einrichten.

Wenn das ein Meyster czu weilen nicht Arbeytt hett, so soll er nicht inn Gesellen Stat arbeyten, sondern er sol mitt dem Tagwerck arbeyten ynn der Czech, die Mayster sollen in nicht verwerfen.

So einer den anderen in der Czech vnert vnd schmehet mitt Wortten, der ist verfallen czu einer Straff Asper zwelff.

Item kain Mayster sol Pyffel Hörner kauffen, on Wissen des Cechmaysters, bey der Straff eines Guldenn.

Item die Czechmayster sollen dy Arbeyt besehen, das mann gutt Arbeytt mach, wer aber nicht rechtschaffene Arbeytt wirt machen, der hatt die Arbeyt verloren.

Wer das Maysterstuck nicht rechtschaffenen virdt machen, der hatt verlallen czween Guldenn.

Wer der Czech in diesen Artickelen allen miteinander nicht wird gehorsam sein, den sollen die Mayster dem Herren dem Richter anczeigen, der wirdt inn nach der Verschuldung wol wissen czu straffen.

II

1547 sept. 6, Braşov — Magistratul Braşovului confirmă pentru breasla arcarilor din Braşov statutul emis la 25 august 1505.

Arhivele Statului Braşov, Fondul Primăria Braşov, Colecţia Privilegii nr. 753.

Orig., perg., pecete atîrnată cu şnur roşu-alb. Pe verso menţiunea ulterioară: Der Bogner Zechbrieff Von einem W. W. Rhatt.

Wir Johannes Benckner Richter, Martinus Draud, Johannes Kemmell, Johannes Hach, Mattheus Greff Honn, Crystannus Hyrser, Petrus Schneider, Jacobus Kirsch, Michael Rott, Lucas Gruingras, Johannes Of, Stephanus Gryessing, Simon Goldschmit, Damasius Krauss, Simon Dilch, Walentinus Wagner, Dominicus Kirsner, vnnd Thomas mitt dem Bartt, geschworne Burger dieser Statt Kronn, thuen kundt, vnd czu wissen, das nach dem wir am Dinstag vor dem Feyrtag Marien Geburt in vnserm Ratthaus in ainem sitzenden Rat beyeinander versamlet, vnd gesessen weren, sein vor vns erschinen die ersamen Man Michael, Andreas, vnd Joannes, Joseph, alle Bogner, Einwoner vnd Mitburger dieser Statt Kronn, in

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Namen vnd Person, aller anderer Mayster des Bogner Hantwercks dieser Statt Kronn, haben vns aingeczaygt vnd dargeraicht etliche Artickel ires Hantwerck der Bogner Czech belangent, auff einem Pappyr geschryeben vnd mitt vnten auffgetrucktem Sigel bekrefftigt, innen von einem erbarn Ratt vnsern Voreltern czugesagt, haben vns fleyssig angelangt vnd gebeten das wir solche Artickel inen auff ein Pergamen geschrieben vnd mitt vnserem Stattsygil bekrefftigt bestettigen wolten, auff das sye in Krafft desselbigen vnnsers Prieffs nach Laut dieser vnten geschriebnen Artickell in einer gueter rechtgeschaffener Ordnung ire Bogner Czech, vnd Bruderschafft möchten erhalten, welcher Artickel Laut vnd Inhalt ist dieser, als ernach folgt: (Urmează documentul din 25 august 1505, reprodus mai sus ca Anexa I). Darum wir oben gedachten Richter vnd Ratt so wir diese Artickel der Bognerpruederschafft Fleyssig besen, gelesen, verstanden vnd vor guet angeseen haben, sonderlich der Vrsachen halben das dy namhafftigen ersamen vnd weysen Herren vnser Vorelter derselbigen Czaytt dieser Stadt Radtsherren (Seliges Gedechtnüs) solche guette Ordnung in dieser Czech des Bogner Hantwercks czu machen, sich hoch beflissen vnnd bemuet haben, auch angesehen die fleyssige vnd demutige Pitt, der offtgedachter Mayster der Bognerbruderschaft, haben diese Artickel alle gelobt (gleich wie auch vnsere Vorelter) auff ein Pergamen lassen abschreyben vnd dieselbigen mitt vnserem grösseren anhangenden Stattsigel bekrefftigt, ynen günstickleychen czugesagt vnd gegeben.

Ist geschehen in vnserem Radthaus am tag obengeschrieben im Jar des Herrn Tausend fünffhundert syeben vnd vierczig.

Notă: Ortografia originalului a fost păstrată, numai inconsecvențele folosirii literelor majuscule au fost înlăturate, aplicînd regulile actuale, adică scrierea cu majuscule a numelor proprii, la început de propoziție și a substantivelor.

DAS STATUT DER BOGNERZUNFT AUS BRAȘOV (KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Der Verfasser veröffentlicht das in der Fachliteratur bisher noch unbekannte Statut der Kronstädter Bognerzunft vom 25. August 1505, das in einer Bestätigungsurkunde vom 6. September 1547 erhalten ist. Das Statut ist ein neuer Beitrag zur Zunftgeschichte Kronstadts, wo am Anfange des 16. Jahrhunderts eine selbständige Bognerzunft bestand. In anderen Städten — Klausenburg (1484). Mediasch (1538), Hermannstadt (1545) und Bistritz (1552) — waren die Bogner in gemeinsamen Zünften mit Meistern anderer Gewerbe zusammengeschlossen. Das Kronstädter Statut enthält ausführliche Bestimmungen, aus denen die allgemeinen Merkmale der Zunftwesens — in erster Reihe der Zunftzwang — ersichtlich sind. Das Statut ist gleichzeitig ein Beweis für die Ausübung des Bognerhandwerks auch in der Moldau und Walachei. Die Arbeit behandelt die Handelsbeziehungen der Kronstädter Bogner zu den rumänischen Fürstentümern.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

DATE DESPRE STRÎNGEREA CENSULUI ÎN SATELE DOMENIULUI BRAN ÎN ANII 1556—1560

de FLOREA COSTEA

Cetatea regală Bran împreună cu domeniul conferit [1] ajunge, în urma zălogirii din anul 1498 [2] sub stăpînirea Braşovului. În secolul al XVI-lea domeniul era format din cele şapte sate săcelene (Cernatu, Turcheş, Baciu, Satu Lung, Tîrlungeni, Purcăreni şi Zizin) la care se adaugă Crizbavul şi Apaţa. Scoase de sub jurisdicţia nobiliară în anul 1500 de către regele Vladislav [3], alături de alte concesii pe care acesta le face Braşovului, satele săcelene vor deveni importante surse de venituri pentru oraş. Ca şi cheltuielile, veniturile au fost riguros consemnate într-o bogată documentaţie păstrată în arhive. Cea anterioară anului 1555 a fost publicată de Hurmuzaki-Densuşianu [4]. Cum pentru perioada următoare informaţiile sînt sărace, [5] ne-am propus să prezentăm cîteva date care, îmbogăţite în viitor, să cuprindă răstimpul dintre 1555 şi 1600.

Treburile administrative, atît ale domeniului cît şi ale cetăţii, sînt şi acum atribuite castelanilor (Burggrawen). Între 1556 şi 1560 documentele înscriu doi castelani pentru fiecare an: Mihail Roth, ajutat în 1556 de Simion Aurarul, iar din anul următor de către Stephan Greyssing. Ambii castelani aveau grijă de întocmirea registrelor de venituri şi cheltuieli de care erau răspunzători în faţa consiliului municipal braşovean.

Din lista satelor supuse Braşovului la 1498, lipsesc cele din imediata apropiere a cetăţii Branului. Aşezări de agricultori şi păstori, acestea erau încă libere, situaţie de care se vor bucura pînă către sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Domeniul însă rămîne subordonat Braşovului, economic şi juridic, pînă în secolul al XIX-lea.

Censul era, ca şi mai înainte, repartizat pe curţi, unităţi impozabile ce corespundeau gospodăriilor. Înscrierea se făcea pe cap de familii. De obicei persoana înscrisă plătea singură o anumită sumă. Există însă cazuri — deşi

---

[1] Alcătuirea domeniului va suferi repetate modificări în urma daniilor pe care regele le face unor persoane particulare, biserici şi mănăstiri.

[2] Cf. D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul XVI*, II, Bucureşti, 1968, p. 621.

[3] *Ibidem*, p. 622.

[4] Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente*, vol. II/3, II/4, II/5.

[5] Acest neajuns a fost înlăturat de ampla lucrare a acad. D. Prodan citată mai sus. Articolul de faţă conţinînd elemente de detaliu am considerat utilă publicarea lui.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

puţine — cînd suma era achitată de două persoane. Nu era necesar ca obligaţia să aibă o valoare ridicată pentru a fi divizată. Aşa stînd lucrurile se poate afirma că listele censuale oglindesc fidel situaţia gospodăriilor ţărăneşti şi oferă date preţioase referitoare la numărul locuitorilor, la evoluţia şi stratificarea lor. Pentru a ilustra aceste aspecte prezentăm:

1. Numărul gospodăriilor impuse la plata censului în anii 1556—1560:

Satul / Anul	Apaţa	Baciu	Cernatu	Crizbav	Purcăreni	Satu Lung	Tîrlungeni	Turcheş	Zizin	Total
1556	73	33	44	63	21	103	30	70	15	452
1557	72	32	43	59	20	102	31	69	14	442
1558	77	33	47	59	22	106	33	72	14	463
1559	77	33	47	56	23	103	31	79	15	464
1560	74	34	47	56	21	109	35	77	14	467

2. Evoluţia censului în aceşti ani pe familii, sate şi domeniu.

Satul / Anul	Apaţa	Baciu	Cernatu	Crizbav	Purcăreni	Satu Lung	Tîrlungeni	Turcheş	Zizin	Total
1556	48,29	18,31	33,40	40,05	15,33	62,17	20,05	40,35	12,33	292,28
1557	49,22	17,16	30,20	39,39	15,33	61,49	20,10	41,45	12,32	288,37
1558	75,32	26,43	45,22	57,47	23,11	94,15	30,32	63,48	18,42	436,43
1559	77,38	27,07	46,27	60,04	23,27	94,13	30,17	66,30	18,42	445,05
1560	79,05	26,38	46,45	60,15	23,33	94,40	31,36	65,47	18,48	448
Total sat	330,26	116,33	203,04	258,12	101,37½	407,34½	133,½	279,7½	81,47	

Tot domeniul: 1911 florini 14 aspri

Pe domeniu trăiau deci un număr de familii impozabile ce oscila între 442 şi 467. Cu excepţia anului 1557 a existat o permanentă tendinţă de creştere a numărului lor. În acest an însă un spor se înregistrează numai la Tîrlungeni (o familie), în celelalte sate constatîndu-se o scădere de 1—4 contribuabili. La Crizbav scăderea numărului celor impuşi devine un fenomen perpetuu, în 1560 numărul familiilor fiind cu 6 mai mic decît în 1556. Creşteri se realizează la Tîrlungeni (5 faţă de 30), Turcheş (7 faţă de 70), Satu Lung (6 faţă de 103), fenomen care poate avea la bază numai sporul natural. Faţă de începutul secolului creşterea este însă considerabilă: Baciu (1560) 34 familii faţă de 11 (1514), Turcheş 77 faţă de 35, Cernatu 47 faţă de 27, Satu Lung 109 faţă de 50, Tîrlungeni 35 faţă de 20, Purcăreni 21 faţă de 16, Crizbav 56 faţă de 36, Apaţa 74 faţă de 31. Numai în Zizin cifra rămîne aceeaşi: 14. Chiar între 1555 şi anul următor există deosebiri: Baciu 29 faţă de 33, Turcheş 65 faţă de 70, Cernatu 42 faţă de 44, Satu Lung 98 faţă de 103, Tîrlungeni

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

27 faţă de 30, Crizbav 60 faţă de 63, Zizin 14 faţă de 15, cu excepţia Purcărenilor unde rămîne constant (21) şi a satului Apaţa unde scade de la 73 la 70. Comparativ cu creşterea masivă dintre 1514 şi 1560 — în unele localităţi de peste două ori — cea dintre acest din urmă an şi sfîrşitul secolului este mai lentă (între 1 şi 15 familii, exceptînd Tîrlungenii unde celor 35 li se mai adaugă 24). Doar în Cernatu, în 1599, sînt cu trei mai puţine decît în 1560.

În liste nu s-au găsit precizări din care să reiasă provenienţa celor care apar în plus. Este greu de admis, cel puţin pentru o parte din sate, că diferenţa dintre 1514 şi 1556 să se fi realizat numai pe cale naturală. În schimb cea dintre 1556 şi 1560 pare a nu avea altă sursă. Satul Turcheş contribuie singur cu un sfert din creşterea globală din cei 5 ani. În 1560 extremele sînt: Zizinul cu 14 gospodării şi Satu Lung cu 109. Apreciind că fiecare familie era compusă din 5 membri rezultă că pe domeniu trăiau peste 2 300 persoane (în 1560), cifră care indică o densitate ridicată pentru acea epocă. În 9 sate din Bihor numărul familiilor se ridica (în 1570) la 260 [6], iar în Solnocul de Mijloc (în 1569), în 40 de aşezări, din care trei urbane, trăiau 1500 familii de iobagi [7].

Analizînd sumele încasate de la ţărani în aceşti ani se poate lesne observa o creştere substanţială începînd cu 1558. În primii doi ani (1556-1557) se face specificaţie şi pentru stipendiu, care se percepea o singură dată. Din 1558 stipendiul trebuia achitat în două rate după cum indică şi termenii sub care este menţionat: „summa prioris stipendii" şi „summa posterioris stipendii". Cele două rate sînt în general egale. Valoarea lui depăşeşte de regulă pe cea a censului ordinar. Din 1558 însă, pe aceleaşi liste cu censul nu se mai înscriu şi stipendiile. În schimb se revine la strîngerea censului de două ori pe an: primăvara, la sărbătoarea sfîntului Gheorghe şi toamna, la sărbătoarea sfîntului Martin, aceasta în urma aplicării unui decret mai vechi al reginei Isabella. Consecinţa este că faţă de anii anteriori censul urcă apreciabil, de la 292 florini şi 28 aspri în 1556 la 448 florini în 1560. Pe întreaga perioadă se plătesc 1911 florini şi 14 aspri, sumă ce echivala cu aproape 1/5 din tributul anual datorat Porţii de către Transilvania [8], cu valoarea arenzii vigesimei oraşului [9], sau cu jumătate din preţul unui sat din Ţara Românească vîndut în acelaşi timp cu iobagi cu tot [10].

Censul permite şi aprecieri privind stratificarea ţăranilor. Avînd în vedere că un florin se plătea pentru o sesie întreagă se poate constata că: 30% posedau o jumătate de sesie, 9,5% patru cincimi de sesie, 8,5% o jumătate de sesie, restul de 52% beneficiind de un sfert din această suprafaţă sau de mai puţin. Comparată cu cea de pe alte domenii, situaţia ţăranilor de pe domeniul Bran se înscrie pe o linie medie, în orice caz inferioară celor din nordul ţării

---

[6] I. Pataki, în *Istoria României*, II, 1962, p. 891.

[7] *Ibidem*.

[8] Tributul a fost fixat în 1541 la suma de 10.000 florini şi s-a menţinut astfel pînă în 1575.

[9] Radu Manolescu, *Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul* (Secolele XIV—XVI), Bucureşti, 1965, p. 84 şi 178.

[10] D. Mioc, *Cuantumul birului în Ţara Românească în secolul XVI*, în *SMIM*, V, 1962, p. 153.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

(domeniul Baia Mare la 1566 [11]). Ca greutate a sarcinii, pentru aceeaşi supraţaţă, nu existau deosebiri, în toată Transilvania beneficiarul unei sesii trebuind să plătească un florin. Repartizarea pămîntului pe familii se deosebea însă de la un domeniu la altul. Pentru aceeaşi perioadă în comitatul Solnocului de Mijloc gospodăriile cu o sesie reprezentau doar 4% din total, în Bihor 12,30% etc., în timp ce la Bran numărul lor se ridica la aproape o treime. În schimb familiile cu o jumătate de sesie erau mai numeroase în Solnoc şi Bihor. Între cei săraci echilibrul este evident. Dintre cele 9 sate, cel mai înstărit era Zizinul unde 66,33% din gospodării erau înscrise cu o sesie. Situarea terenurilor la limita dintre munte şi cîmpie transforma însă cantitatea respectivă într-o noţiune foarte relativă. În aceste condiţii obligaţia censuală devenea deosebit de incomodă şi nu întotdeauna solvabilă. Pentru a înlesni o orientare mai exactă asupra a ceea ce înseamnă ea pentru ţărani vom da preţurile unor mărfuri vîndute pe piaţa braşoveană în perioada respectivă: 1 găleată de ovăz = 6,5 aspri (1560); 1 găleată de mazăre=32 aspri (1562); 1 butelie de vin de Dumbrăveni=10—16,5 aspri (1560); 1 vadră de bere=9 aspri (1560); 1 bou=3 florini şi 33 aspri (1555); 1 cal=5 florini (1560); 1 maramă=17 aspri (1560); 1 majă de plumb=4 florini (1560) [12].

Florinul şi asprul sînt singurele monede menţionate. (Din calcule rezultă că un florin era echivalat cu 50 aspri).

Din liste se mai desprinde constatarea că atît numărul celor impuşi cît şi censul erau într-o neîntreruptă creştere. Urcarea censului nu are la bază numai înscrierea de noi gospodării, destul de puţine de altfel. Plusul înregistrat de la an la an se datoreşte creşterii individuale a impozitului mai ales la familiile aflate în posesia unei jumătăţi de sesie sau mai puţin. În 1560 numărul scutiţilor de plata impozitului este mic, cazuri mai dese întîlnindu-se înainte de 1558. Înlocuirile care se făceau în liste erau întotdeauna prilejuri de majorări (familiile noi se înscriu anual, de regulă la începutul tabelelor). Creşterea cea mai pronunţată s-a obţinut însă prin impunerea dublă, începînd din 1558. Chiar din primul an ea aduce vistieriei Braşovului un venit în plus de 148 florini şi 6 aspri. Noua formă de percepere echivalează cu o creştere între 100% (Crizbav, Zizin) şi 125% (Apaţa). Individual censul oscila între 1 florin (în fiecare sat exista un număr de familii care plăteau această sumă) şi 3 aspri (Cernatu, Zizin).

Despre alte obligaţii, în bani sau în natură, nu mai întîlnim menţiuni în listele censuale .

Din cele expuse rezultă că la mijlocul secolului al XVI-lea pe domeniul supus Braşovului trăia o populaţie numeroasă.

Obligaţia în bani a ţăranilor de pe domeniu, pentru pămîntul pe care-l lucrau, era similară cu cea de pe alte domenii din Transilvania, mai uşoară însă decît în Ţara Românească din acelaşi timp [13]. Profitînd de un decret regal aplicat din 1558, castelanii de la Bran, în colaborare cu municipalitatea

[11] D. Prodan, *op. cit.*, p. 242.

[12] Preţurile sînt extrase din socotelile Branului pe anii respectivi.

[13] D. Mioc, *loc. cit.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Braşovului, au recurs la o serie de măsuri prin care se urmărea creşterea sumei percepute. Ca urmare, începînd din acest an, în unele localităţi obligaţia a crescut de peste două ori în comparaţie cu deceniul anterior. Sporirea ei permanentă — paralel cu creşterea numărului locuitorilor — va deveni o cauză importantă a pauperizării ţăranilor de pe domeniu şi izvorul multor nemulţumiri despre care documentele vremii fac dese mărturisiri.

DATEN ÜBER DIE BESTEUERUNG DES DOMINIUMS BRAN (TÖRZBURG) IN DEN JAHREN 1556—1560

(ZUSAMMENFASSUNG)

Das im 14. Jahrhundert gebildete Dominium Bran (Törzburg) wurde der Stadt Braşov (Kronstadt) im Jahre 1498 verpfändet. Die Einnahmen aus der Besteuerung der Bauern stellten einen wichtigen Posten der Einkünfte des neuen Grundherren dar.

Anhand der Steuerlisten des Dominiums aus den Jahren 1556-1560 untersucht der Verfasser die Höhe der Steuer, die Anzahl der Haushalte und Bewohner u.a.

Das Dominium umfasste die sogenannten „Sieben Dörfer" — von denen heute vier die Stadt Săcele bilden — und die Dörfer Apaţa und Crizbav.

Die Anzahl der Familien im genannten Zeitraum bewegt sich zwischen 442 (1557) und 467 (1560). Die Gesamtbevölkerung des Dominiums betrug 1560 über 2.300 Personen, was eine grössere Bevölkerungsdichte anderen Gebieten Siebenbürgens gegenüber in dieser Zeit darstellt.

Die Grundsteuer (Census) wurde im Verhältnis zu dem von einer Familie bearbeiteten Grund festgesetzt. Als Grundeinheit wurde eine „Session" angenommen, für die die Grundsteuer 1 Gulden betrug. Diejenigen die weniger Boden bearbeiteten bezahlten entsprechend weniger Grundsteuer, bis zu 3 Aspern (1 Gulden = 50 Aspern). In den Jahren 1556-1560 war die Gesamtsumme der Grundsteuer 1 900 Gulden 14 Aspern (fast $^1/_5$ des von Siebenbürgen der Hohen Pforte jährlich gezahlten Tributs oder die jährliche Pachtsumme des Kronstädter „Zwanzigsten" (Verkaufszoll).

1556 und 1557 mussten die Bauern ausser der Grundsteuer noch das sogenannte „Stipendium" zweimal jährlich zahlen. Seit 1558 wurde die Grundsteuer zweimal jährlich — im Frühjahr und im Herbst — eingehoben, zum Unterschied von früher, wo sie auf einmal gezahlt wurde. Gleichzeitig steigt auch ihre Höhe und erreicht in einigen Ortschaften das Doppelte.

Durch den natürlichen Bevölkerungszuwachs wird auf dem Gebiete des Dominiums von Bran am Ende des 16. Jahrhunderts eine besonders hohe Bevölkerungsdichte erreicht.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

CONSIDERAŢII PRIVIND VENIREA DIACONULUI CORESI LA BRAŞOV

de ARNOLD HUTTMANN

Se ştie că diaconul Coresi a tipărit la Braşov, **între anii 1556 şi 1583,** cu litere chirilice, mai multe cărţi cu conţinut religios, fiind tipograful român care în secolul al XVI-lea a depus cea mai complexă activitate tipografică. Opera sa se compune din 23 cărţi în limba slavonă, 9 în limba română şi 3 slavo-române. Cu toate că nu s-a născut la Braşov, dar activînd aici, cu unele întreruperi, timp de 27 ani, putem privi pe diaconul Coresi ca cetăţean al acestui oraş.

Înainte însă de a veni la Braşov, diaconul Coresi a lucrat în tipografia slavonă a lui Dimitrie Liubavici la Tîrgovişte, unde probabil a şi învăţat meseria de tipograf.

Ultima tipăritură a lui Dimitrie Liubavici din Tîrgovişte, ce ni s-a păstrat este un *Apostol* slavonesc, care a apărut în anul 1547. În epilogul acestei cărţi, Liubavici spune: „M-am trudit la aceasta împreună cu ucenicii mei Oprea şi Petru... Şi s-au săvîrşit aceste sfinte cărţi de la facerea lumii în anul 7055, iar de la naşterea lui Hristos 1547... în cetatea de scaun Tîrgovişte"[1].

Dintre ucenicii lui Liubavici, unul, pomenit în *Apostol,* şi anume Oprea, a devenit mai tîrziu meşter tipograf, executînd în anii 1556—1557, la Braşov, prima tipăritură slavonă din acest oraş, şi anume un *Octoih,* în epilogul căruia diaconul Coresi figurează ca cel de-al doilea tipograf. Se spune în această carte că ea a fost tipărită „din porunca jupînului Haniş Begner, judeţul Braşovului"[2], timp în care domnea „în ţara Ungurească crăiasa Isabela, fiul ei Ianăş, craiul cel tînăr, fiul marelui Ianăş craiul. Şi în Ţara Românească era Petraşco Voevod. Şi în ţara Moldovei era Alexandru Voevod"[3].

---

[1] Ioan N. Bembea şi Nicolae N. Bembea, *Apostolul tipărit în 1547 la Tîrgovişte de Dimitrie Liubavici,* în revista *Biserica Ortodoxă Română,* 78, 1960, p. 510.

[2] I. Bianu şi D. Simonescu, *Bibliografia românească veche,* IV (1508—1830), Bucureşti, 1944, p. 3.

[3] I. Bianu, în *Analele Acad. Române,* Seria II, vol. 32, 1909—1910, Partea administrativă şi desbaterile, p. 18; N. Cartojan, *Istoria literaturii româneşti,* vol. I, Bucureşti, 1940, p. 5; I. Bianu şi D. Simonescu, *loc. cit.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Precum vom vedea în cele ce urmează, aproape toate persoanele amintite au exercitat o influenţă, directă sau indirectă, asupra stabilirii diaconului Coresi la Braşov.

Trebuie subliniat că diaconul Coresi apare în prima carte la care a colaborat ca tipograf numai la locul al doilea, deci ca ajutor al logofătului Oprea. Cartea a fost terminată la data de 14 ianuarie 1557, iar după cîteva luni, la 8 iulie 1557, Coresi începe la Tîrgovişte tipărirea unei noi cărţi, un Triod-Penticostar slavonesc, în epilogul căruia el este pomenit ca tipograf la locul întîi, fiind ajutat de 10 ucenici [4]. Aceasta dovedeşte că diaconul Coresi a devenit între timp meşter tipograf. După aceea, el se întoarce iar la Braşov, unde rămîne, cu unele întreruperi, timp mai îndelungat, în calitate de conducător al tipografiei cu litere chirilice.

Pentru a cunoaşte motivele care l-au determinat pe diaconul Coresi să vină la Braşov, trebuie să analizăm mai întîi situaţia generală în Ţara Românească şi în Transilvania în anul 1556.

După cum se ştie, turcii în general nu admiteau în ţările ocupate de ei sau aflate sub suzeranitatea lor, existenţa unor tipografii [5]. Din acest motiv, tipografia din Tîrgovişte a avut de întîmpinat mari greutăţi şi nu a putut funcţiona decît între anii 1508—1512 şi 1545—1547. Pe de altă parte la Braşov umanistul transilvănean Johannes Honterus a înfiinţat încă în anul 1533 sau 1535 o tipografie, care a scos tipărituri latine, greceşti şi germane.

O greutate foarte mare pentru tipografii secolului al XVI-lea a fost procurarea hîrtiei. În ultima carte, tipărită la Tîrgovişte în 1547 de Dimitrie Liubavici şi de ucenicii săi Oprea şi Petre, se găsesc cinci feluri diferite de filigrane de provenienţă veneţiană [6] ceea ce dovedeşte „că Dimitrie Liubavici n-a putut să se aprovizioneze dintr-o dată cu hîrtia necesară, dintr-un centru de producţie, ci a fost silit să o cumpere de la diferiţi negustori, care vindeau aici în ţară hîrtie cu amănuntul" [7].

La Braşov, situaţia a fost alta. Aici s-a înfiinţat încă în anul 1545, de către meşterul făcător de hîrtie Hans Frue, o moară de hîrtie, care a aparţinut patricienilor Hans Fuchs şi Johannes Benckner. Această moară a început să producă hîrtie în anul 1546. Aici s-a putut procura relativ ieftin hîrtia în cantităţi îndestulătoare [8]. Relevăm faptul că diaconul Coresi a consumat mai tîrziu pentru activitatea tipografică anual aproximativ 25% din producţia morii de hîrtie din Braşov [9].

---

[4] N. Cartojan, *loc., cit.*

[5] Ioan Bianu, *Din cărţile vechi*, în *Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor 70 de ani*, Bucureşti, 1903, p. 175; Dan Simonescu, *Cronica lui Balthasar Walther despre Mihai Viteazul în raport cu cronicile interne contemporane*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, III, Bucureşti, 1959, p. 59.

[6] I. N. Bembea şi N. N. Bembea, *loc., cit.*

[7] *Ibidem*, p. 530—531.

[8] A. Huttmann, *Die Kronstädter Papiermühle. Zur Geschichte unserer Papierindustrie*, în *„Neuer Weg"*, nr. 5249 din 17 martie 1966.

[9] Gebhard Blücher, *Filigranele braşovene şi tipăriturile chirilice din secolul al XVI-lea*, în *Revista Bibliotecilor*, XX, 1967, 7, p. 425.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În afara acestora trebuie să ţinem seama şi de faptul că în puternicul oraş al Braşovului tipograful şi ajutoarele sale s-au bucurat de siguranţă. Acest fapt a fost desigur unul din motivele care au determinat mutarea tipografiei între zidurile Braşovului. În epilogul primei cărţi tipărite aici (Octoihul slavonesc) se spune: „S-au început aceste cărţi în luna lui iunie (1556) în 12 zile, s-au sfîrşit în luna lui ianuarie (1557) 14 zile, în cetatea Braşovului“ [10].

În ceea ce priveşte venirea şi stabilirea diaconului Coresi la Braşov, problema a fost studiată de numeroşi cercetători. Fără pretenţia de a trece în revistă diferitele păreri, amintim dintre lucrări cea a lui C. Lacea, în care se presupune o şedere de scurtă durată a lui Coresi la Braşov în prima jumătate a anului 1557 şi aşezarea lui definitivă aici în toamna anului 1558 [11]. Al. Procopovici a arătat pe de altă parte că diaconul Coresi a fost adus la Braşov de Pătraşcu cel Bun, voievodul Ţării Româneşti care în anul 1556 a făcut împreună cu voievodul Moldovei, Alexandru Lăpuşneanu o expediţie în Transilvania [12].

Studiul documentelor vremii ne-a arătat că încă din ianuarie 1556 s-a putut observa un du-te-vino, la Braşov sosind Ioan, slujitorul lui Pătraşcu cel Bun, şi ceva mai tîrziu Sava al lui Buzdugan [13] iar în 12 aprilie trei soli, care sînt în drum spre regentul ţării [14]. Din partea braşovenilor este trimis la 14 februarie, şi mai tîrziu încă o dată, călăreţul orăşenesc Matthias cu scrisori la Pătraşcu [15], iar mai tîrziu în mai multe rînduri Dobre, scribul braşovean, însărcinat cu corespondenţa românească [16].

Din socotelile Braşovului reiese că în ziua de 1 mai 1556 vine la Braşov un preot român, specificîndu-se în aceste registre că este vorba de slujitorul lui Pătraşcu-Voievod: „Feria Sexta post Dominica Jubilate: Honoris ergo misi famulo Dni. Petrasko Waywodae Popa. Vinum Semelos et Carnes p. asp. 10“ [17] (vezi figura). Conducerea oraşului îl „cinsteşte“ deci cu carne, jimble şi vin în valoare de 10 aspri. Presupunem că este vorba de diaconul Coresi, trimis pentru a constata dacă poate să stabilească la Braşov tipografia sa.

Este cunoscut că turcii au poruncit în acelaşi an voievozilor din Ţara Românească şi din Moldova să înscăuneze în Transilvania pe principele Ioan Sigismund. Într-adevăr, Alexandru Lăpuşneanu a plecat după rusalii din Moldova spre Transilvania, avînd tabăra lîngă Prejmer, unde conducerea oraşului îi trimite diferite daruri [18].

---

[10] I. Bianu şi D. Simonescu, *loc. cit.*

[11] C. Lacea, *Aşezarea definitivă a lui Coresi la Braşov*, în *Revista filologică*, II, 1929, 2, p. 354.

[12] Al. Procopovici, *De la Coresi diaconul la Teofil mitropolitul lui Matei Basarab*, în *Omagiu lui I. Bianu*, Bucureşti, 1927, p. 294.

[13] Arh. st. Braşov, Fondul Primăria Braşov, Socoteli alodiale, V/9 (cota veche III C 10), p. 238 şi 262.

[14] *Ibidem*, p. 263.

[15] *Ibidem*, p. 243.

[16] *Ibidem*, p. 247 şi 262.

[17] *Ibidem*, p. 266.

[18] *Ibidem*, p. 278, 280 şi 286.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În ziua de 9 iulie vine la Braşov din nou un preot ca sol al lui Pătraşcu-Vodă [19], iar la data de 1 august 1556 castelanul din Bran notează că a intrat în ţară Pătraşcu cel Bun, primind de la cei din castel ca dar diferite alimente [20]. În ziua de 23 august 1556 este trimis din Braşov senatorul Joannes Greff cu daruri în întîmpinarea lui Pătraşcu cel Bun în tabăra acestuia [21], iar cu o zi mai tîrziu este chemat la Pătraşcu-Vodă judele Braşovului, care pleacă cu senatorii Ştefan Greissing, Johannes Greff şi Johannes Augustin, ducînd voievodului şi boierilor săi, drept cadouri, cupe de aur, stofe, alimente, vin şi altele [22]. Ceva mai tîrziu se trimite voievodului la Racoş o cantitate de vin [23], iar în ziua de 28 august vine din nou la Braşov preotul voievodului, care este cinstit din partea oraşului: „Feria Sexta post Festo Beatj Bartolomej Ingresso popa ipsius (waywodae) misi honoris ergo p. asp. 10" [24].

În ziua de 17 octombrie oraşul trimite din nou cadouri voievozilor Ţării Româneşti şi Moldovei, aflaţi la Cluj [25], ceea ce dovedeşte că relaţiile Braşovului cu cei doi domnitori români au fost foarte bune în acea vreme. Întoarcerea lui Pătraşcu cel Bun în Muntenia a avut loc în toamna aceluiaşi an, iar voievodul n-a trecut nici de data aceasta prin Braşov, ci prin Codlea, Ghimbav şi Vulcan [26].

Din aceste date se pot trage următoarele concluzii: În primul rînd se constată că Pătraşcu cel Bun, cînd a plecat în vara anului 1556 să înscăuneze pe principele Ioan Sigismund, a intrat în Transilvania în luna august pe la Bran, dar nu a trecut prin Braşov, ci şi-a continuat drumul prin Ţara Bîrsei. Încă înaintea plecării sale din Ţara Românească, vine, la 1 mai şi 28 iunie, la Braşov un preot, care este intitulat în socotelile orăşeneşti prima dată slujitorul voievodului, iar a doua oară delegatul voievodului. Acesta vine a treia oară la Braşov în ziua de 28 august, după ce s-a trimis voievodului o cantitate de vin la Racoş, deci probabil din tabăra voievodului, care se găsea în drum.

Cu toate că numele preotului nu este specificat în socotelile orăşeneşti ale Braşovului, credem că este vorba de diaconul Coresi. Numele său nu este menţionat în socoteli, fiind la aceea dată încă la începutul carierei sale şi deci necunoscut braşovenilor. În orice caz, acest preot nu vine ca subaltern al mitropolitului Ungro-Vlahiei şi nici ca duhovnic al voievodului, deci nu în funcţie de ecleziast, ci ca angajat şi trimis al lui Pătraşcu cel Bun, deci nu pentru îndeplinirea unor sarcini de cult, ci pentru efectuarea altor misiuni. Pe vremea aceea nefiind cunoscut nici un alt preot aflat în serviciul civil al voievodului Ţării Româneşti, tragem concluzia că această persoană se poate identifica cu diaconul Coresi.

---

19 *Ibidem*, p. 293: „Feria Quinta post Dominica V. Trinitatis-venien [ti] quendam popa legato Petrasko Waywodae:misi vinum Semelos et pisces p. asp. 10".

20 *Ibidem*, III/5 (cota veche III. A. 12), p. 45.

21 *Ibidem*, V/9 (cota veche III C 10), p. 303.

22 *Ibidem*, p. 304.

23 *Ibidem*, p. 306.

24 *Ibidem*, p. 307.

25 *Ibidem*, p. 317.

26 *Ibidem*, p. 328.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Întrucît acceptăm această identificare, Coresi a venit la 1 mai 1556 la Braşov, probabil pentru a pregăti mutarea tipografiei chirilice de la Tîrgovişte la Braşov. Tipărirea Octoihului slavonesc a început la Braşov, precum se ştie, la data de 12 iunie 1556, lucrările tipografice fiind conduse la început probabil de către logofătul Oprea. După ce Coresi vine la 28 august 1556 din tabăra lui Pătraşcu cel Bun a treia oară la Braşov, el nu mai este pomenit un timp îndelungat ca oaspete al oraşului, ceea ce poate însemna că aici s-a stabilit pentru o perioadă mai lungă, pentru a ajuta la tipărire pe logofătul Oprea, al cărui elev şi ucenic probabil a fost.

Precum se ştie, Octoihul slavonesc, editat de către Oprea şi Coresi în anii 1556—1557 la Braşov şi Triod-Penticostarul, tipărit de diaconul Coresi în anii 1557—1558 la Tîrgovişte, au fost tipărite cu literele întrebuinţate anterior de Dimitrie Liubavici la Tîrgovişte, în timp ce în tipăriturile braşovene de mai tîrziu ale lui Coresi apar alte litere [27]. Aceste constatări dovedesc că Coresi, atunci cînd în anul 1556 a venit la Braşov, a adus cu sine tipografia din Tîrgovişte, transportînd-o din nou înapoi după terminarea Octoihului slavonesc.

Din datele de mai sus se pot stabili cu oarecare siguranţă motivele care l-au determinat pe Pătraşcu cel Bun şi pe diaconul Coresi să-şi stabilească tipografia tocmai la Braşov. Este vorba în primul rînd de motive de ordin politic şi anume: nesiguranţa din ţările ocupate de turci, care nu vedeau cu ochi buni înfiinţarea unei tipografii, iar apoi de relaţiile bune ale lui Pătraşcu cel Bun cu braşovenii. De luat în considerare apoi şi siguranţa, de care se bucura o tipografie înăuntrul zidurilor puternice ale unui oraş bine apărat. Nu fără importanţă au fost desigur şi motivele economice: existenţa morii de hîrtie în Braşov care asigura cantităţi suficiente de hîrtie, la un preţ convenabil, economisindu-se astfel cheltuielile de transport. Au existat cu siguranţă şi motive tehnice, datorite existenţei unei alte tipografii la Braşov şi deci şi a unor meşteri, care puteau să repare la nevoie teascurile şi celelalte unelte tipografice. În plus, la Biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului se găseau multe manuscrise şi traduceri ale unor scrieri teologice ortodoxe, întocmite de preoţii acestei biserici [28], care puteau servi la tipărire şi care au fost folosite mai tîrziu de Coresi.

În sfîrşit, Braşovul a fost ales probabil ca sediu al tipografiei chirilice şi din motivul că era situat relativ aproape de Tîrgovişte şi deci se puteau transporta acolo destul de uşor cărţile tipărite.

Iată deci contextul politic şi economic în care se încadrează venirea şi stabilirea diaconului Coresi la Braşov, oraş în care activitatea sa tipografică prodigioasă urma să întemeieze faima sa printre contemporani şi urmaşi, pînă în zilele noastre.

---

[27] D. R. Mazilu, *Diaconul Coresi*, Ploieşti, 1933, p. 13; Florica Dimitrescu, *Tetraevanghelul tipărit de Coresi Braşov 1560—1561*, Bucureşti, 1963, p. 9; Ludovic Demény, *L'imprimerie cyrillique de Macarios de Valachie*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, 8, 1969, p. 561.

[28] Candid C. Muşlea, *Biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului*, I, Braşov, 1943, p. 251.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

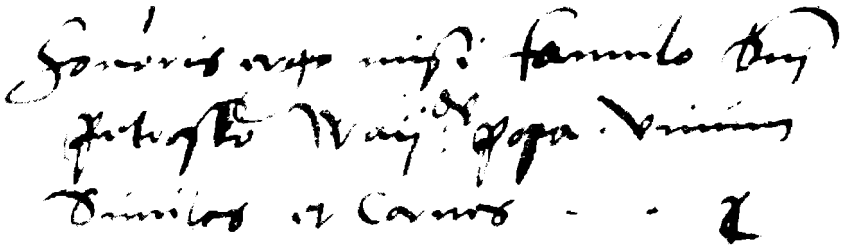

Notiță din socotelile vilicului brașovean din 1 mai 1556.
Notiz aus dem Rechnungsbuch des Kronstädter Stadthannen vom 1. Mai 1556.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

DIE NIEDERLASSUNG DES DIAKON CORESI IN BRAŞOV (KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Im Bestreben, den Zeitpunkt des Eintreffens und der Niederlassung in Kronstadt des Diakon Coresi — des Begründers des Kronstädter kyrillischen Buchdrucks — festzustellen, ebenso wie auch die politischen und wirtschaftlichen Gegebenheiten, unter denen dies Ereignis erfolgte, wurden für das Jahr 1556, ausser den bereits bekannten und veröffentlichten Quellen auch einige unveröffentlichte Kronstädter Quellen verwendet. Es sind dies vor allem die Kronstädter Stadthannenrechnungen und die Rechnungen des Törzburger Kastellans.

Es ist bekannt, dass auf Geheiss der Türken im Jahre 1556 die Fürsten der Walachei, Pătraşcu der Gute, sowie der Moldau, Alexandru Lăpuşneanu, nach Siebenbürgen kamen, um den Fürsten Johann Sigismund in seine Würde einzuführen. Noch vor dem Aufbruche Pătraşcu des Guten aus der Walachei kam am 1. Mai 1556 und am 9. Juli des gleichen Jahres ein Geistlicher nach Kronstadt, der zum ersten Male als Gefolgmann und zum zweiten Male als Delegierter Pătraşcus des Guten bezeichnet wird. Derselbe trifft noch einmal am 28. August in Kronstadt ein und zwar anscheinend aus dem Racoşer Lager des Fürsten, der sich auf dem Weg nach Klausenburg befand.

Da dieser Geistliche nicht in kirchlicher Mission kam, glauben wir ihn mit dem Diakon Coresi identifizieren zu können. Da derselbe zu jener Zeit noch am Anfang seiner Karriere als Buchdrucker und somit den Kronstädtern unbekannt war, wird er nicht namentlich in den Rechnungen des Kronstädter Stadthannen angeführt.

Der Druck des ersten Buches („Octoih slavonesc", eines Buches mit kirchlichen Gesängen), an dem ausser dem Buchdrucker Oprea auch der Diakon Coresi teilnahm, begann in Kronstadt am 12. Juni 1556, Pătraşcu der Gute überführte diese Buchdruckerei von Tîrgovişte nach Kronstadt aus politischen Gründen (da die Türken in den Ländern unter ihrer Oberhoheit keine Buchdruckereien duldeten), aus Sicherheitsgründen (gegeben durch die Befestigungswerke Kronstadts) und aus wirtschaftlichen Gründen (wobei mit der Existenz der Kronstädter Papiermühle gerechnet wurde, die genügende Papiermengen zu günstigen Preisen liefern konnte). Dazu kamen noch technische Gründe, gegeben durch das Vorhandensein der Buchdruckerei von Honterus in Kronstadt, wie auch das Vorhandensein von Manuskripten mit religiösem Inhalt, die sich in der St. Nikolauskirche in der Kronstädter Oberen Vorstadt (Şchei) befanden und die auch später von Coresi zum Druck verwendet wurden.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

BRAŞOVUL ŞI LUPTA ANTIOTOMANĂ A ŢĂRILOR ROMÂNE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVI-LEA

de CAIUS T. JIGA

Unitatea de limbă şi de cultură dintre cele trei ţări româneşti, a format baza făuririi şi dezvoltării raporturilor economice, culturale şi politice dintre ele. În timpul secolelor XV şi XVI raporturile politice au avut un scop comun: lupta împotriva dominaţiei otomane.

Datorită dezvoltării sale economice şi a rolului său comercial internaţional, Braşovul a avut o importanţă deosebită în sprijinirea şi promovarea raporturilor politice.

Cunoaşterea cît mai neîntîrziată a mişcării armatelor turceşti, a pregătirii lor în vederea unei invazii a Europei de răsărit şi de apus, era o preocupare constantă a contemporanilor.

În prima jumătate a secolului al XVI-lea, documentele timpului ne dau o imagine clară asupra solicitărilor aproape neîntrerupte făcute braşovenilor în acest sens.

Vicevoievodul Transilvaniei cere (1502, ian. 1) braşovenilor confirmarea unor zvonuri despre anumite pregătiri şi concentrări de trupe turceşti la sudul Dunării în vederea unei invazii[1].

Pe arena politică internaţională a Europei se produc anumite fapte, menite să-i slăbească puterea de rezistenţă. Regele Ungariei, Vladislav al II-lea este cuprins de mari griji. În 1503, noiembrie 9 el scria dogelui Veneţiei: „Ştefan cel Mare, Domnul Moldovei, e chinuit de o boală lungă şi a ajuns la grele bătrîneţe“ [2]. „Atletul“, „eroul“, „scutul puternic“ din răsărit al civilizaţiei, cum fusese numit Ştefan cel Mare, era pe patul de suferinţă.

Pentru ca lucrurile să nu ia o întorsătură neaşteptată, se dau dispoziţii de pregătire militară intensă braşovenilor (1504, febr. 25) [3].

Deşi pe patul de moarte, Ştefan cel Mare avusese grijă să anunţe starea gravă în care se găsea Moldova; fiind singură, lipsită de orice ajutor, nu putea

---

[1] Hurmuzaki-Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV, partea I, Acte şi scrisori din arhivele oraşelor ardelene (Bistriţa, Braşov, Sibiu), Bucureşti, 1914, p. 157 („... Cezar Turcorum nunc validum instaurare fecisset exercitum ...“).

[2] Sanuto, Diarii, V, p. 581; cf. I. Ursu, *Ştefan cel Mare domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 pînă la 2 iulie 1504*, Bucureşti, 1925, p. 275—276. Relaţiile cu transilvănenii şi cu regele Ungariei Vladislav al II-lea au rămas cordiale pînă la moarte.

[3] Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV/I, p. 164.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

să reziste mult timp unui atac masiv al trupelor otomane. Brașovenii primesc (1504, iulie) ordin să păzească bine toate drumurile și potecile care duc spre Moldova și, dacă au, să trimită îndată noi știri despre turci [4].

Între timp Ștefan cel Mare închide ochii [5] spre regretul unanim, iar cererile adresate brașovenilor pentru transmiterea știrilor sînt insistente (1504, iulie 20) [6] și se repetă (1504, sept. 17) [7]. Totuși, buni organizatori, ei știu să mențină cele mai bune relații cu voievozii țărilor române pe care îi informează la timp despre cele ce se petrec în lumea din Apus. Astfel, voievodul Țării Românești, Radu cel Mare, le mulțumește (1504, oct. 22) [8] pentru veștile trimise, dar la cîtva timp după aceea nu uită să-i informeze că sultanul l-a chemat la Poartă cerîndu-i 4000-5000 de pribegi [9].

Prin grija continuă și cunoașterea tuturor măsurilor de prevedere, administrația Brașovului reușește să organizeze un bun serviciu de aflarea și transmiterea tuturor știrilor, atît de folositoare în lupta comună împotriva otomanilor.

Știind cît de grele și costisitoare sînt trimiterile de oameni peste hotare, regele Ungariei, Vladislav al II-lea se adresează (1508, ian. 10) [10] tuturor solilor, trimișilor și curierilor, rugîndu-i ca atît la plecarea, cît și la întoarcerea din ținuturile transilvane să nu solicite localnicilor cai, căruțe și alte lucruri.

Sacrificiile oricît de mari, pe care le fac brașovenii nu îi opresc de la obligația transmiterii știrilor.

Astfel ei comunică (1509, ian. 1) [11] voievodului Transilvaniei primele știri privind evenimentele petrecute în Țara Românească pe timpul lui Mihnea cel Rău.

În acțiunea menținerii bunelor raporturi, brașovenii sînt ajutați și de alți demnitari transilvăneni. Cîțiva soli munteni care se reîntorc din Țara Românească în 1510, primesc scrisoare de protecție de la Mihai Horváth, castelanul cetății Făgărașului [12]. Ceea ce nu se spune în act, dar vom găsi în alte surse contemporane și în socotelile Brașovului, este că trimișii voievozilor Țării Românești și ai Moldovei, primeau aproape întotdeauna însoțitori și conducători (ghizi) pentru a-i feri de riscurile trecerii munților, care se făcea în condițiuni deosebit de grele.

---

[4] *Ibidem*, p. 165.

[5] Se știe că Ștefan cel Mare a decedat la 2 iulie 1504, orele 4 dimineața; I. Ursu, *op. cit.*, p. 277.

[6] Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV/I, p. 166; cf. și Arh. st. Brașov, Fond Primăria Brașov, Colecția Fronius, I, nr. 94.

[7] *Ibidem*, p. 168 („... ut omnia quae ex parte Turcorum atque Wayvodarum Moldaviae et Transalp. cognoscere potestis, nobis per hunc nuncium significare velitis...").

[8] *Ibidem*.

[9] *Ibidem*, p. 169—170.

[10] *Ibidem*, p. 179 și Arh. st. Brașov, Fond Primăria Brașov, Colecția Privilegii, p. 283 („... nec non currum pro vectura ordinacionem ... et damnum non modicum... «compellere» ...").

[11] *Ibidem*, p. 189, nota 4, cu numele celor răpuși.

[12] Arh. st. Sibiu, Documenta Litteralia, U. V. nr. 125.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Ştirea atacării Moldovei de către tătari (1511, aug. 1) este adusă la Braşov, împreună cu ştirea despre 200 de soldaţi trimişi drept ajutor de Regele Ungariei Vladislav al II-lea. Acesta cere însă şi alte informaţii despre turci [13].

Făcîndu-şi datoria în mod conştiincios, braşovenii primesc (1512, iunie 18)[14] mulţumiri, dar şi invitaţia de a continua cu aceeaşi conştiinciozitate transmiterea ştirilor.

Şi între anii 1513-1523 braşovenii continuă să primească aceleaşi solicitări. Rînd pe rînd, voievodul Transilvaniei Ioan Zápolya (1516, aprilie 4) [15], (1519, ian. 18) [16], vicevoievodul Transilvaniei Ludovic Barlabássy (1519, aprilie 14) [17], (1519, iulie 27) [18], (1521, mai 9) [19], apoi regele Ungariei Ludovic (1521, aug 12) [20], sau vicevoievodul Transilvaniei Ştefan Báthori (1521 dec. 29) [21], le cer ştiri despre turci şi le mulţumesc pentru cele aflate şi transmise.

Anii 1522-1523 sînt deosebit de bogaţi în schimbări rapide, datorită evenimentelor ce se succed în urma incursiunilor repetate ale turcilor în Ţara Românească. Alungarea voievodului Vladislav, înlocuirea lui prin Teodosie, pe care se grăbeşte să-l schimbe Mehmed-beg, dar fără succes din cauza victoriilor lui Radu de la Afumaţi, sprijinit de voievodul Transilvaniei Ioan Zápolya, formează o serie de interese diverse. Ele se răsfrîng şi în activitatea trimişilor şi curierilor care sosesc şi pleacă din Braşov.

Dovezi ample asupra acestei perioade de intensă activitate diplomatică, găsim în socotelile Braşovului [22].

În socotelile Braşovului au fost notate de fiecare dată cheltuielile municipalităţii, făcute cu prilejul sosirii şi plecării unor înalţi demnitari, oameni de încredere sau slujbaşi. Cheltuielile erau înscrise la rubrica debitelor, fiind considerate drept sume plătite ca avans pentru ceea ce astăzi am putea numi „cheltuieli de reprezentare" sau de „protocol". Sumele nu erau aceleaşi, fiind în funcţie de categoria din care făcea parte cel trimis sau primit în găzduire.

De la început trebuie să facem deosebire între mai multe categorii de reprezentanţi diplomatici şi de trimişi.

---

[13] Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV/I, p. 211.

[14] Arh. st. Braşov, Fond Primăria Braşov, Colecţia Fronius, I, nr. 111, inedit, Regele Ungariei Vladislav al II-lea către braşoveni.

[15] Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV/I, p. 232.

[16] *Ibidem*, p. 238: vicevoievodul L. Barlabássy comunică braşovenilor ştirile primite de la voievodul Moldovei asupra primejdiei unui mare atac al tătarilor şi turcilor. Îi roagă să pregătească 40 de călăreţi buni.

[17] Arh. st. Braşov, Fond Primăria Braşov, Colecţia Fronius, I, nr. 138; vicevoievodul Transilvaniei L. Barlabássy îi roagă să trimită dincolo oameni de încredere care să afle ştiri despre turci pe care să le transmită imediat.

[18] *Ibidem*, Colecţia Fronius, I, nr. 140, inedit confirmînd primirea veştilor despre turci; acelaşi vicevoievod roagă pe braşoveni să recompenseze cu 2 florini pe curierul care a transmis ştirile, căci s-a purtat cu deosebită credinţă.

[19] Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV/I, p. 250, acelaşi vicevoievod şi despre intenţiile lui Mehmed-beg de a invada Transilvania.

[20] *Ibidem*, p. 253—254.

[21] *Ibidem*, p. 256.

[22] *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, I, 1503—1526, Braşov, 1886 (mai jos Quellen).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Prima categorie era formată din trimişii extraordinari ai voievozilor Ţării Româneşti, sau ai Moldovei, cît şi ai regelui Ungariei, ai voievodului Transilvaniei, sau ai municipalităţii braşovene. Boieri sau reprezentanţi ai claselor feudale cu funcţii de mare răspundere, ei veneau să îndeplinească anumite misiuni de încredere deosebită în numele domnitorului, al regelui, sau al consiliului municipal braşovean. Aproape niciodată nu veneau singuri şi nici nu plecau singuri de la Braşov, ci aveau însoţitori. Fiecare din ei primea la Braşov şi în altă parte, găzduirea la care îi dădea dreptul rangul şi misiunea deosebită ce avea de îndeplinit.

Un trimis extraordinar al voievodului Ţării Româneşti, Vladislav al III-lea, venea în octombrie 1520 la Braşov să anunţe moartea sultanului Selim [23]. O misiune de aceeaşi importanţă o formează transmiterea acestei veşti printr-un înalt demnitar transilvan la curtea regelui Ungariei Ludovic, la Pesta, unde acesta rămîne cinci săptămîni [24]. Însuşi regele Ungariei Ludovic ţine să mulţumească braşovenilor pentru grija ce-au avut-o, comunicîndu-i această veste importantă şi nu uită să adauge că se va bucura dacă vor continua să-i trimită tot ce pot afla, mai ales în privinţa pregătirilor sau mişcărilor de trupe turceşti [25].

Cu veşti despre turci vin din partea voievodului muntean Radu de la Afumaţi, boierii Sava (1521, ian. 2) [26], (1521, mai 30)[27] şi Mogoş (1523, febr.) [28], care aduce ştirea căderii Rodosului, apoi vornicul Sabin [29] şi Radu Grămăticul (1523, martie 23) [30]. Aceştia din urmă vin din partea aceluiaşi voievod muntean cu scrisori de bună vecinătate şi dorinţa de a menţine cele mai bune relaţii cu principatul Transilvaniei. O misiune de mare importanţă are de îndeplinit şi logofătul Paul (1523) [31], care este primit cu toate onorurile cuvenite unui reprezentant personal al voievodului Radu de la Afumaţi. Fiind alungat de Vladislav al III-lea, însuşi voievodul Radu de la Afumaţi vine la Braşov (1523, mai) [32] pentru strîngerea oştilor împrăştiate.

Şi trimişii voievodului Moldovei au parte de aceeaşi primire [33].

---

[23] *Ibidem*, p. 281: „... oratori domini waywodae Transalpinensis qui venerat bonum nuncium de mortem ejusdem imperatoris referendum, vinum, panes et carnes, dono dato, (et 2 cubulos avenae) pro asp ...").

[24] *Ibidem*, p. 283: „... ad Budam ... mortem imperatoris Thurcorum Zelym, denuntianti ..." şi alte cheltuieli.

[25] Arh. st. Braşov, Fond Primăria Braşov, Colecţia Fronius, I, nr. 144; regele Ungariei, Ludovic către braşoveni, mulţumind pentru grija avută prin comunicarea morţii sultanului turcesc; îi roagă să continuie.

[26] *Quellen*, p. 324: „... nuntio domini waywodae Transalpinensis ... dono dato fl. 4 asp. 25 ...".

[27] *Ibidem*, p. 339, 1521, mai 30: „... quando tulit rumores de ipsis Thurcis ...".

[28] *Ibidem*, p. 508; „... nuntio domini waywodae Transalpinensis, ferenti rumores de captione urbis Rhodianae ...", însoţit de J. Kisch.

[29] *Ibidem*, p. 509: „... Czbin Wornik avenam ..." vine călare.

[30] *Ibidem*, p. 510.

[31] *Ibidem*, p. 505.

[32] *Ibidem*, p. 513.

[33] *Ibidem*, p. 526.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Pe de altă parte, solii transilvani, fie că sînt trimişi de voievozii Transilvaniei sau de municipalitatea Braşovului, aveau cîte doi sau trei însoţitori. De cele mai multe ori trăsurile şi caii însoţitorilor făceau parte din suita trimisului, ceea ce era specificat de fiecare dată.

Cu diferite misiuni importante sînt trimişi: judele Matei Zeller (1512, oct. 21) [34], Ion Ursino [35], solul Petru Schram (1523, ian.) [36], Benedict Czako (1523, febr.) [37], dar mai ales cunoscutul patrician braşovean Ioan Fuchs, însoţit de Tyss, a căror misiune (1523, apr. 30) [38] reclamă cheltuieli extraordinare. Una din aceste delegaţii, probabil aceea condusă de I. Ursino, răspunde invitaţiei voievodului Neagoe Basarab (1520, apr. 26) [39] de a asista la sfinţirea mănăstirii Curtea de Argeş. Probabil ca urmare a unei cereri ajunsă la Braşov prin boierul Magsin (1523, iunie 10) [40] este retrimis patricianul braşovean Martin Druden la voievodul Moldovei, cu 200 fiorini [41]. Tot în cadrul unei misiuni extraordinare pleacă în Moldova cărturarul („baccalaureo") George (dec. 12) [42], cu un prieten al său.

A doua categorie de trimişi era formată din cei care îndeplineau slujba de curier, fiind un „credincios" sau „apropiat" („familiarus") al voievodului sau al principelui.

Se ştie că pentru a-şi putea îndeplini mai bine însărcinările, curierii principelui Transilvaniei purtau o tablă mică de argint pe care era săpată pajura principatului, fapt pentru care erau numiţi „tabellarius" [43]. În aceeaşi categorie ar intra însoţitorii, oamenii de încredere, conducătorii sau ghizii solilor cu misiuni extraordinare. Aceştia, fiind trimişi de municipalitatea Braşovului sau de alte foruri ale administraţiei transilvane în interes de serviciu, primeau o indemnizaţie fixă, socotită după numărul de zile petrecute în misiune. Astfel de însărcinări îndeplinesc în 1523, curierii Bartusch (aprilie 24) [44], Ianos (martie 25) [45], Medves (aprilie) [46] şi Zold (aprilie) [47], care însoţesc diferiţi boieri din Ţara Românească. Acelaşi oficiu îl îndeplineşte curierul Francisc Barthok (oct.) [48], cît şi fiul lui George Bumback, reconducînd în Moldova pe un sol al boierilor moldoveni (sept. 30) [49].

Cum era şi firesc, curierii, adeseori oameni de încredere sau apropiaţi voievozilor români, aduceau scrisori importante, ca aceea relativă la situaţia

---

[34] *Ibidem*, p. 196: „... iudici et domino M. Zeler ad Transalpinum"
[35] *Ibidem*, p. 280—282, 284, 289, 290—292.
[36] *Ibidem*, p. 519 şi 522.
[37] *Ibidem*, p. 506.
[38] *Ibidem*, p. 509 şi 511.
[39] *Ibidem*, p. 281.
[40] *Ibidem*, p. 517.
[41] *Ibidem*, p. 518.
[42] *Ibidem*, p. 534.
[43] *Ibidem*, V, p. 558: „... bemeldter tabellarius".
[44] *Ibidem*, I, p. 513.
[45] *Ibidem*, p. 511: „... cum Radul boyarone ... pro salarium octo dierum ... asp. 32".
[46] *Ibidem*, p. 512: „... ad regnum Transalpinum inducere expensas et salarium ... flor. 1 asp. 28 ...".
[47] *Ibidem*, p. 510.
[48] *Ibidem*, p. 530.
[49] *Ibidem*, p. 526: „... pro subsidio flor. 1 asp. 12 ...".

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

turcilor (1520, mai 17)[50], sau cele adresate direct voievodului Transilvaniei (1521, mai 17)[51]. Chestiuni importante de înarmare rezolvă şi trimisul spătarului Stanislav (1520, mai 27)[52], cît şi curierul personal al voievodului Vladislav al III-lea[53].

O misiune de bună vecinătate îndeplinesc curierii voievodului muntean cu invitaţia la nuntă (1520, ian. 21)[54], cît şi muntenii Coman[55], Alexe[56] şi Cristian[57], care vin de mai multe ori la Braşov.

Însărcinările „oamenilor de încredere" transilvani sînt asemănătoare. Misiunea lui Mihai Raţiu în Moldova (1520, ian. 8)[58], este cunoaşterea intenţiilor tătarilor, iar a lui Aldea în Muntenia (1520, iunie 20)[59] să afle despre eventuale concentrări de trupe turceşti. De fiecare dată Ianoş (1523, martie 26)[60] şi Medves (oct.)[61], aduc şi retransmit scrisorile voievozilor din principate către conducătorii transilvani.

Schimbarea voievozilor din Ţara Românească, lupta pentru reocuparea scaunului domniei, dusă de Radu de la Afumaţi împotriva lui Vladislav al III-lea şi a comisului Radu Bădica, ajuns domn cu ajutorul turcilor, au drept urmare o succesiune neîntreruptă de curieri care vin şi pleacă de la Braşov (mai-decembrie 1523)[62].

Adeseori curierii execută drumuri şi misiuni variate: Ştefan Medves duce în Moldova (1523, oct. 7)[63] scrisori ale domnului Gaspar de Som[64], dar la întoarcere trece prin Tîrgovişte, trimis de fiul lui Valentin Kelmes, pentru a pleca apoi în Transilvania la vicevoievozi cu rezolvarea chestiunilor ce le primeşte.

Buni cunoscători al împrejurărilor politice, oameni de încredere, în acelaşi timp patricieni înstăriţi ai Braşovului, primesc în timpul anului 1523 şi însărcinări dificile. Ion Kemmel (sept. 19)[65], Martin Druden[66], George Basy (oct. 7)[67] şi Paul Schyrber (dec.)[68] au greaua sarcină de a găzdui şi ospăta pe boierii moldoveni refugiaţi la Braşov, deşi cunosc resentimentele şi nemulţumirile

---

50 *Ibidem*, p. 269.
51 *Ibidem*, p. 329: „... ferenti litteras domini Bozzorab waywodae ...".
52 *Ibidem*, p. 273: „... uni familiari domini waywodae Transalpini...".
53 *Ibidem*, p. 515.
54 *Ibidem*, p. 258.
55 *Ibidem*, p. 330 (1521 martie): „... domini waywodae familiari...".
56 Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV/I, p. 159: Alexe vine la Braşov în 1506 şi 1507 pentru cumpărături; cf. şi *Quellen*, I, p. 273.
57 *Quellen*, I, p. 271.
58 *Ibidem*, p. 324: „... in Moldavia prescurtatus est ...".
59 *Ibidem*, p. 276.
60 *Ibidem*, p. 511.
61 *Ibidem*, p. 527.
62 *Ibidem*, p. 519, 526, Voievodul Radu de la Afumaţi se refugiază la Braşov, este ajutat cu bani, în 27 iunie pleacă în Ţara Românească, iar în 30 sept. îl găsim la Sibiu.
63 *Ibidem*, p. 527.
64 *Ibidem*, p. 524: „... oratore regio ad Moldauiam ...".
65 *Ibidem*, p. 525—526.
66 *Ibidem*, p. 526.
67 *Ibidem*, p. 527.
68 *Ibidem*, p. 535.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ce ar putea trezi în viitoarele misiuni pe care le vor avea la domnul Moldovei, Ştefăniţă Vodă. Totuşi, din încredinţare superioară boierii moldoveni primesc subvenţia frumoasă de 400 de florini [69] şi sînt găzduiţi cum se cuvine la Braşov.

Altă categorie de trimişi, nu mai puţin importantă, avea însărcinarea de a afla ştiri despre anumite pregătiri de război ale turcilor, ale tătarilor, ale altor grupări ostile sau aliate, cît şi despre starea de spirit, despre sprijinul, aderenţii unui conducător, sau despre tulburările pricinuite de schimbările de situaţii, răscoale, foamete, invazii etc.

Situaţia politică şi diplomatică de alianţe, sau război din ţările româneşti, în continuă schimbare din cauza împrejurărilor, a intereselor diverse, a primejdiei invaziei otomane etc., trebuia să fie bine cunoscută de forurile conducătoare. Aceasta era misiunea iscoadelor numite şi „exploratores". Ele circulau pe drumuri ascunse, pe poteci de munte, pentru a nu fi observate de nimeni. Nu li se dădeau misiuni anumite şi nici rezultatul încredinţării avute nu era notat în registre. Totuşi, găsim că unele au stat de veghe în vara anului 1515 [70], cînd zvonuri despre o invazie a turcilor se primeau des la Braşov; altă dată un rutean îndeplineşte (1520, iulie) [71] o misiune de informare în contul voievodului muntean. Din partea municipalităţii braşovene sînt trimişi românii Grama şi Dumitru în repetate rînduri în Ţara Românească [72]. Însărcinări asemănătoare primesc românul Toader de la Zărneşti (1521, martie) [73] şi Dimitrie de Rosis cu tovarăşul său Mihai (1523) [74] şi alţii.

Cei doi rivali la scaunul domnesc al Ţării Româneşti, voievozii Bădica şi Vladislav al III-lea trimit amîndoi aproape simultan iscoade în Transilvania (1523, oct. 19) [75] pentru a şti fiecare din ei care erau sprijinitorii şi duşmanii lor.

În general, aceşti colaboratori sînt anonimi şi în socotelile municipalităţii Braşovului sînt trecuţi sub denumirea colectivă de „iscoditori" („exploratores").

Unii sînt de la Braşov (1521, martie şi 1523, aprilie) [76], alţii sînt de la Rîşnov [77] şi din nou de la Braşov [78]. Fiecare din ei primeşte pentru serviciile prestate suma de unu sau doi florini [79] ceea ce, dacă raportăm la acele timpuri, era o recompensă bănească importantă.

Astfel, datorită încrederii, devotamentului şi priceperii acestor trimişi, cetatea Braşovului s-a dovedit a fi la începutul secolului al XVI-lea un centru de intensă şi variată activitate diplomatică.

---

[69] *Ibidem*, p. 535: „... bovaronibus illis perfugis ex Moldauia ... flor. 400".

[70] *Ibidem*, p. 207: „... qui in alpibus excubies et vigilias tenuerunt ...".

[71] *Ibidem*, p. 277.

[72] *Ibidem*, p. 346; între 1521, iulie 10 şi 1522, martie 5 sînt plecaţi în misiune, care ţine 12—13 zile.

[73] *Ibidem*, p. 333: „... Wollacho Toder de Czerne ...".

[74] *Ibidem*, p. 515: „... rebus explorandis ...".

[75] *Ibidem*, p. 528.

[76] *Ibidem*, p. 514: „... duobus exploratoribus ex suburbio Belgerev ...".

[77] *Ibidem*, p. 339: „... cuidam exploratori de Rosno ..."; p. 514: „... duobus exploratoribus de Rosinaw ad partes Transalpinas missis ...".

[78] *Ibidem*, p. 514: „... item aliis similiter duobus Bulgaris illic missis ...".

[79] *Ibidem*, p. 339: „... item duobus exploratoribus ... missis ad partes Transalpinas expensas ... flor. 1 asp. 40".

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

DIE ROLLE DER STADT BRAŞOV (KRONSTADT) IM KAMPF GEGEN DIE TÜRKEN AM ANFANG DES XVI. JAHRHUNDERTS

(ZUSAMMENFASSUNG)

Indem sich der Verfasser auf zeitgenössische Kronstädter Stadtrechnungen stützt, weist er nach, dass die Stadt eine erstrangige Rolle bei der Übermittlung von Nachrichten über den Stand des Kampfes gegen die Türken in den Jahren 1502—1523 innehatte. Die Fürsten Munteniens und der Moldau, die Könige Ungarns, die siebenbürgischen Wojwoden verlangten und erhielten von den Kronstädtern laufend Nachrichten über den Stand der Türkenheere, ihre Angriffsvorbereitungen oder Einfallsabsichten.

Wegen der wiederholten Türkeneinfälle nach Muntenien folgen die Ereignisse rasch aufeinander, so dass der Verkehr der Abgesandten und Boten in Kronstadt in den Jahren 1521—1523 sehr rege ist.

Der Verfasser unterscheidet erstens ausserordentliche Abgesandte, die einen Sonderauftrag durchzuführen hatten, denen manchmal auch Begleiter mitgegeben wurden, zweitens gewöhnliche Boten, Stadtdiener, die oft als Führer für fremde Boten dienten, drittens Kundschafter, die auf Schleichwegen geschickt wurden.

Die Kronstädter Stadtbehörde (Magistrat) unterstützte materiell und militärisch sowohl die zahlreichen Versuche des muntenischen Fürsten Radu de la Afumaţi, die Unabhängigkeit vom Türkenjoch wieder zu erlangen, als auch die Beilegung der inneren Konflikte der Moldau.

Die Aussöhnung des moldauischen Fürsten Stefăniţă mit der nach Kronstadt geflohenen spalterischen Bojarengruppe, stellt ebenfalls ein anerkennenswertes Verdienst des Kronstädter Magistrates dar.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

BRAŞOVUL ŞI MIŞCAREA REVOLUŢIONARĂ CONDUSĂ DE TUDOR VLADIMIRESCU

Cîteva date şi documente privind refugiaţii din Ţara Românească în districtul şi oraşul Braşov

de EMIL MICU

Mişcarea revoluţionară din anul 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, prin conţinutul şi dinamica ideilor sale politico-sociale, a depăşit cu mult coordonatele geografice ale ţinuturilor unde s-a desfăşurat efectiv, cuprinzînd într-un spirit unitar şi înnoitor istoria celor trei ţări româneşti: Ţara Românească, Moldova şi Transilvania.

În Transilvania dominată de spectrul lui Horea, spiritul revoluţionar îndreptat contra clasei stăpînitoare mocnea ameninţător aşteptînd momentul descătuşerii. În aceste condiţii, mişcarea revoluţionară condusă de Tudor Vladimirescu a stîrnit printre românii din Transilvania furtuna îndemnurilor de a relua lupta.

Spiritul revoluţiei, aprins la Padeş, se va resimţi extrem de puternic în sudul Transilvaniei, în regiunile Braşovului şi Sibiului, unde mai multe zeci de mii de refugiaţi din Ţara Românească îşi căutau adăpost.

Mulţi făceau parte din clasa stăpînitoare a Ţării Româneşti şi deci, erau refractari ideilor mişcării revoluţionare conduse de Tudor. Alţii însă, erau adepţi ai ideilor revoluţionare, constituind un pericol iminent pentru structura feudală a imperiului austriac, din care cauză vor fi urmăriţi cu străşnicie de autorităţile civile şi militare.

Braşovul anului 1821 era unul dintre cele mai importante centre industriale şi comerciale din Transilvania. Dezvoltarea sa economică a fost influenţată în considerabilă măsură, atît de aşezarea sa geografică — pe principalul drum comercial care lega, în evul mediu, Apusul Europei cu Levantul — cît şi de privilegiile comerciale acordate de domnii români din Ţara Românească şi Moldova în decursul veacurilor, începînd cu secolul al XIV-lea.

Legăturile Braşovului cu ţările române, pe plan economic şi cultural au fost permanente în tot cursul istoriei şi acest fapt explică de ce refugiaţii din principatele române se considerau în acest oraş ca la ei acasă.

Ocrotit de obstacole naturale, de puternice ziduri de apărare şi de fortificaţii exterioare, oraşul Braşov a devenit de timpuriu un loc sigur de adăpost pentru refugiaţii din ţările române, dar mai ales pentru cei din Ţara

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Românească, în epocile cînd datorită diferitelor evenimente se vedeau siliţi să apuce drumul pribegiei pe cărările şi trecătorile munţilor, spre „Libera cetate a Braşovului".

Cel mai mare număr de refugiaţi în oraşul Braşov şi în comunele învecinate este înregistrat în anul 1821.

Pînă în ultima vreme, „procesul imigraţiei politice din Braşovul anilor 1821-1822" nu-şi avea „încă adunate piesele relevante la dosar spre a i se studia definitiv aspectele şi rezultatele" [1].

Publicarea în anul 1967 de către acad. Andrei Oţetea, în colecţia Eudoxiu de Hurmuzaki (seria nouă) vol. III, a unui număr de 525 documente inedite, provenite din Arhivele de stat din Budapesta, privind *„Solidaritatea românilor din Transilvania cu mişcarea lui Tudor Vladimirescu"*, aduce istoriografiei noastre o bogată şi preţioasă contribuţie referitoare la această problemă. Dar pe cînd aceste documente se referă în general la dispoziţiuni şi ordine pornite de „sus în jos", considerăm de o valoare deosebită rapoartele şi adresele autorităţilor locale, care reflectă stări de fapt şi diferite consecinţe sociale, politice, juridice şi economice, izvorîte din măsurile luate de autorităţile militare, orăşeneşti şi comunale ca răspuns la ordinele superioare. În această privinţă Arhivele de stat ale oraşului Braşov cuprind cîteva sute de documente care aşteaptă să fie studiate şi publicate integral, nu sporadic şi fragmentar. Dar, pînă atunci, cu gîndul de a atrage atenţia asupra acestor acte inedite din arhivele Braşovului, încercăm în lucrarea de faţă, ca din cuprinsul acestor documente să prezentăm cîteva date şi aspecte privind problema refugiaţilor din Ţara Românească în districtul şi oraşul Braşov, în perioada anilor 1821-1822.

Cît de mare a fost numărul acestora se poate stabili din diferitele date statistice menţionate în unele scrieri şi documente.

Astfel, numai oraşul Braşov, fără împrejurimi, adăpostea la un moment dat între bătrînele sale ziduri şi suburbii, după cum ne indică contele Gyulai Lajos, 12.000 de refugiaţi [2], iar oraşul Sibiu şi împrejurimile, 17.000 [3].

Oraşul Sibiu avea la acea epocă 12.396 locuitori, iar oraşul Braşov cca. 14.000.[4] Prin urmare, numărul refugiaţilor comparativ cu al locuitorilor era destul de mare.

În Arhivele de stat ale oraşului Braşov se găsesc statistici în limba germană, alcătuite în lunile iunie şi iulie 1821, în care sînt înregistraţi refugiaţii stabiliţi în diferitele comune ale districtului Braşov, precum şi cei din oraşul Braşov.

În aceste statistici, intitulate *„Însemnări"*, se arată: numele şi rangul capului de familie, totalul persoanelor care îl însoţesc, numărul copiilor pe sexe, numărul servitorilor pe sexe, precum şi numele şi adresa gazdelor unde locuiesc refugiaţii.

---

[1] Emil Vîrtosu, *1821 Date şi fapte noi*, Bucureşti, 1932, p. XXIV—XXV.

[2] *Ibidem*, p. VI.

[3] Andrei Oţetea, *Tudor Vladimirescu şi mişcarea eteristă în Ţările Româneşti 1821—1822*, Bucureşti, 1945, p. 221.

[4] Carol Göllner, *Refugiaţii din Ţara Românească la Sibiu în anul 1821*, în *Studii şi comunicări* (Muzeul Brukenthal), Sibiu, 1956, 1, p. 22.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Din statistica intitulată: *Însemnarea persoanelor străine care se găsesc în oraş şi în suburbii*", rezultă că numărul refugiaţilor din Braşov stabilit pe vecinătăţi era pe la mijlocul anului 1821 de 7.204 [5], iar din „*Situaţia numerică a tuturor străinilor din Ţara Românească, care se găsesc în prezent în districtul Braşov*", se constată că numărul total al refugiaţilor stabiliţi în diferitele comune din district era la aceeaşi dată de 4.859 [6].

Numărul real al refugiaţilor însă este greu de stabilit, atît din cauza mişcării continue a acestora, cît şi datorită faptului că, mulţi dintre ei, arnăuţi, panduri sau oameni politici, aveau tot interesul să se strecoare peste graniţă şi să locuiască clandestin, pentru a evita eventualele urmăriri, mai ales că, potrivit ordinelor autorităţilor Guberniului Transilvaniei, cei dovediţi „eterişti sau rebelişti", trebuiau să fie îndrumaţi sub pază în Bucovina [7], şi în ţinutul din sudul Rusiei [8].

Emigrarea peste Carpaţi, ca număr şi componenţă socială, s-a precipitat în ritmuri neegale, în funcţie de fizionomia şi desfăşurarea evenimentelor din Ţara Românească.

După cum se ştie „cu mult înainte ca turcii să treacă Dunărea spre a potoli şi a pedepsi răscoala lui Tudor Vladimirescu şi a eteriştilor" ţara „începe să se împrăştie, biciuită de teamă... Boierii mari sau simpli cinovnici, avuţi şi mai puţin avuţi, porneau buluc în pribegie, spre pămîntul chesarocrăiesc al Ardealului şi Banatului" [9].

După plecarea la Braşov a consulului austriac de la Bucureşti Fleischackel von Hakenau şi a consulului rus Alexandru Pini, însoţiţi de boierii Iordache şi Grigore Filipescu, Alecu Ghica, Nicolae Mavros, Constantin Samurcaş şi alţii, întîmplată la 16/28 martie 1821, „emigraţia a luat forme de panică" [10].

În Banat, la Lugoj şi în toate satele din împrejurimi s-au stabilit refugiaţi din Oltenia, mai ales mici negustori şi mulţi foşti „rebelişti" [11].

La Sibiu au venit mulţi boieri şi îndeosebi boierii craioveni, în frunte cu episcopul Galaction al Rîmnicului [12].

Mulţi refugiaţi însă s-au stabilit temporar la Braşov.

---

[5] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 2424/1821, anexa 5. Documentul respectiv este reprodus la nr. 43. Acelaşi document, avînd conţinutul identic, îl găsim publicat şi în Colecţia Hurmuzaki (Serie nouă), vol. III, p. 303, de acad. A. Oţetea. Noi l-am reprodus după originalul aflat în Arh. st. Braşov, deoarece gruparea vecinătăţilor este redată în altă ordine topografică.

[6] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 2424/1821, anexa 4. Această statistică este reprodusă şi în Colecţia Hurmuzaki (Serie nouă), vol. III, p. 304, dar ea este redată mult mai sumar, decît în documentul din Arh. st. Braşov, folosit de noi, care pe lîngă indicarea cifrei totale de 4859 refugiaţi repartizaţi pe cele 20 de comune, ne arată şi numărul capilor de familie, numărul copiilor pe sexe, precum şi numărul servitorilor pe sexe. Este de remarcat faptul că din 4859 de refugiaţi, alcătuind 861 de familii, numărul servitorilor siliţi să urmeze pe stăpînii lor este de 1578, adică aproape o treime din totalul refugiaţilor.

[7] Emil Vîrtosu, *op. cit.*, p. VIII.

[8] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 3186/1821.

[9] Emil Vîrtosu, *op. cit.*, p. III.

[10] Andrei Oţetea, *op. cit.*, p. 221.

[11] Emil Vîrtosu, *op. cit.*, p. IV.

[12] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Urmînd drumul văii Prahovei, marea majoritate a boierilor munteni, împreună cu mitropolitul Dionisie Lupu, s-au stabilit în oraşul Braşov, unde boierii mari erau recunoscuţi oficial atît de autorităţile chesaro-crăieşti, cît şi de magistratul Braşovului „ca reprezentanţi autorizaţi ai regimului legal din Ţara Românească, refugiat incidental la Braşov" [13].

O parte dintre refugiaţii din Ţara Românească s-au îndreptat spre oraşul Braşov şi satele învecinate, urmînd vechiul drum comercial care străbătea trecătoarea Branului.

O altă cale importantă de pătrundere în Transilvania era prin trecătoarea Buzăului.

Pentru supravegherea acestor trecători, încă din luna martie 1821 maiorul Dorsner, comandantul batalionului din regimentul 2 secuiesc cu reşedinţa la Ozun, fiind însărcinat să intervină cu unitatea sa în cazul unei invazii din partea răsculaţilor, a cerut magistratului oraşului Braşov ca, împreună cu autorităţile locale din comunele Satulung şi Tîrgulungeni, să instaleze ruguri de semnalizare pe culmile dealurilor de la Şanţul-Vechi, de la Tîrlungeni şi mai departe pînă deasupra Bicfalăului pe înălţimile de la Pirişul Nou. În caz de pericol aceste ruguri erau aprinse, dîndu-se astfel alarma.

Asemenea ruguri de semnalizare, pentru paza trecătorilor au mai fost ridicate şi pe dealul Furcilor, Şanţul Popii, Straja, Lădăuţi şi Boroşneul Mare [14].

Deoarece mulţi refugiaţi. din diferite motive, căutau să pătrundă în Transilvania în mod clandestin, pe cărări tăinuite, orice punct de trecere de pe frontieră era păzit cu ştrăşnicie de pichete instalate din loc în loc, pe culmile munţilor de-a lungul hotarelor dinspre Ţara Românească şi Moldova, alcătuind un adevărat cordon de pază şi izolare.

Imperiul austriac, care cuprindea în acea epocă între hotarele sale şi Transilvania situată în imediata apropiere a focarului revoluţionar care izbucnise în ţările române, fiind un stat multinaţional, avea toate motivele să se intereseze îndeaproape de mersul evenimentelor din Muntenia şi Moldova.

Mişcarea revoluţionară condusă de Tudor Vladimirescu şi intrarea lui Alexandru Ipsilanti în Moldova erau urmărite nu numai de Guberniul Transilvaniei, ci chiar şi de curtea imperială de la Viena, unde Metternich încearcă să ţeasă firele politice ale statului său absolutist, pe baza echilibrului forţelor europene.

„Suveranii întruniţi la congresul de la Lavbach aflaseră, la începutul lui martie (1821, — n.n.) prin depeşele lui Pini şi prin adresa lui Tudor Vladimirescu către împăraţii Rusiei şi Austriei, de evenimentele din Ţara Românească. Motivul întrunirii lor — înăbuşirea răscoalei din Italia — avea să le dicteze atitudinea şi faţă de răscoala din Oltenia" [15].

În Transilvania, forul suprem „care se ocupa cu problema refugiaţilor era Guberniul Transilvaniei cu sediul la Cluj" [16].

---

[13] Emil Vîrtosu, *op. cit.*, p. VII—VIII.
[14] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 1068/1821, anexa 1.
[15] Andrei Oţetea, *op. cit.*, p. 201.
[16] Carol Göllner, *op. cit.*, p. 13.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Pentru a preîntîmpina extinderea mişcării revoluţionare în Transilvania, unde condiţiile de exploatare erau mai grele decît cele din ţările române, deci spiritul revoltei mocnea, aşteptînd momentul descătuşării, au fost mobilizate toate autorităţile civile şi militare. Agenţiile chesaro-crăieşti din Bucureşti şi Iaşi au fost obligate să informeze în mod regulat cabinetul particular al curţii de la Viena asupra mersului evenimentelor.

Semnificativă în această privinţă este copia prezidenţială Q. 34 din 24 martie 1821 trimisă din Sibiu de baronul Schustekh, maiorului Dorsner, comandantul batalionului din regimentul 2 secuiesc cu reşedinţa la Ozun, din care rezultă clar teama extinderii revoluţiei şi în Transilvania.

„Conform unei înştiinţări a agenţiei c. c. din Iaşi din 2 ale lunii curente (martie, — n.n.) pe care cabinetul particular al curţii o comunică consiliului de război c.c. al curţii — a sosit la Iaşi la începutul lunii ianuarie, Stoian Cîrstici, duhovnic militar al corpului de voluntari iobăgesc desfiinţat în 1814, căruia i s-a dat o pensie de milă de 200 florini ren. şi a făcut datorii care se urcă aproximativ la 2000 de piaştri. Din această cauză a fost urmărit de agenţie şi a fost pus sub supraveghere, dar el a reuşit să scape fugind în noaptea de 25 spre 26 februarie. Agenţia a lansat pretutindeni mandate de arestare, fără rezultat şi există presupuneri că acest turbulent, împreună cu mai mulţi compatrioţi ai săi, au trecut în Ţara Românească pentru a intra în slujba răsculatului sluger Tudor Vladimirescu. Deoarece este de temut că Vladimirescu nu se va da îndărăt să semene duhul nemulţumirii şi al răscoalei în provinciile noastre mărginaşe, mai ales *însă printre românii înrudiţi îndeaproape ca origine şi credinţă cu partizanii săi* (sublinierea noastră) şi apoi din cauza cunoştinţelor pe care şi le-a dobîndit Cîrstici despre împrejurările sociale ale supuşilor noştri români, a legăturii dintre ei şi a influenţei pe care o exercită asupra mai multor mărgineni de ai noştri în urma funcţiei lui preoţeşti de mai înainte, este obligat domnul maior să-şi îndrepte atenţia în districtul în subordine asupra acestui om periculos, iar în caz că ar intra în ţară să-l aresteze îndată şi să-l trimită sub escortă corespunzătoare“ [17].

Neliniştea provocată de mişcarea revoluţionară din ţările române se cuibărise chiar şi în palatul imperial de la Viena, care dorea să vadă cît mai grabnic înăbuşit focarul revoluţiei care izbucnise ameninţător la graniţele imperiului.

Relevatoare în această privinţă este o adresă trimisă de maiorul Dorsner „cinstitului magistrat al oraşului şi districtului Braşov“, din 24 martie 1821 din care desprindem următoarele amănunte semnificative:

„Pentru a li se tăia răsculaţilor de dincolo, din Ţara Românească şi Moldova, orice posibilitate de a fi ajutaţi pe ascuns de aici din ţară, se ordonă prin înalt ordin prezidenţial al comandamentului general din 24. l. c. în baza scrisorii autografe a maiestăţii sale împăratului şi regelui, de sub Q. 35

[17] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 1039/1821, anexa 2. În documentele din Arhivele de stat din Budapesta, reproduse în Colecţia Hurmuzaki (Serie nouă), vol. III, numele preotului militar Stoian Kerstici (Cîrstici) este menţionat de mai multe ori, în diverse împrejurări, fapt care atestă teama autorităţilor privind activitatea revoluţionară a acestuia.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

să nu se livreze răsculaţilor şi partizanilor lor, la o eventuală cerere, nici un fel de armament sau muniţii sau orice fel de lucrări necesare războiului, ci să se vegheze cu severitate la toate punctele de trecere ca nu cumva aceste lucruri să le fie trecute răsculaţilor pe furiş. De aceea, comandamentul grăniceresc roagă pe cinstitul magistrat să binevoiască să interzică vînzătorilor de praf de puşcă şi negustorilor de aici, precum şi armurierilor, vînzarea prafului de puşcă, a plumbului şi a tuturor felurilor de arme. Apoi comunică comandamentul grăniceresc cinstitului magistrat în copie, un înalt ordin prezidenţial al comandamentului general din 24 al l. c. de sub Q. 35 cu rugămintea să urmărească cu toată atenţia arestarea în districtul de sub ordine, a periculosului preot (Cîrstici - n. n.) a cărui descriere s-a făcut, acest lucru este chiar în propriul său interes" [18].

Pentru menţinerea liniştei în districtul şi oraşul Braşov se iau toate măsurile dictate de împrejurări: se cere concursul „taţilor de vecini" pentru descoperirea instigatorilor şi a răsculaţilor, graniţele sînt păzite cu străşnicie, forţele armate, al căror efectiv a fost mărit, sînt gata să intervină în orice moment, întărindu-se totodată puterea şi autoritatea comandamentului de frontieră, castelanul de la Bran este obligat să raporteze de îndată orice eveniment petrecut pe hotarele Branului, iar persoanele suspectate de a simpatiza sau a avea legături cu revoluţionarii sînt supravegheate şi chiar arestate.

La Bran, dată fiind importanţa trecătorii, cît şi apropierea de Ţara Românească, funcţionează un comandament grăniceresc de frontieră şi un comandant al Pasului Bran.

Din registrul închisorii oraşului Braşov pe anii 1818-1822, rezultă că la 5 aprilie 1821 primul arestat este Oprea Juvelcă, de 22 ani din Schei „din cauza vorbirii revoluţionare", iar al doilea este Oprea Petecilă de 30 de ani din Bran, arestat la 4 mai 1821, fiind „suspectat de a fi întreţinut legături cu răsculaţii din Ţara Românească" [19] şi anume, că ar fi participat la tulburările provocate în Ţara Românească de răsculaţii din grupul lui Ciontulac, în regiunea Cîmpulung-Muscel [20].

Menţinerea ordinei în districtul şi oraşul Braşov cădea în sarcina magistratului, care avea în subordine forţele de poliţie şi instanţele judecătoreşti. El primea rapoartele de la comandamentul grăniceresc din Braşov, de la castelanul din Bran care lucra în colaborare cu comandamentul grăniceresc de pe frontieră şi de la toţi cei însărcinaţi cu supravegherea păstrării liniştei publice. În baza acestor rapoarte, el lua măsurile dictate de împrejurări, dînd dispoziţiunile necesare.

La 26 martie 1821 magistratul oraşului Braşov primeşte informaţia de la maiorul Dorsner că pe teritoriul Branului de sus „s-ar afla mulţi fugari şi s-ar putea alătura acestora şi alţi vagabonzi, de aceea comandamentul grăniceresc roagă pe cinstitul magistrat să impună autorităţilor locale de la Bran

---

[18] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 1039/1821, anexa 1.

[19] Arh. st. Braşov, Registrul închisorii oraşului Braşov 1818—1822, nr. curent 1025 şi 1064.

[20] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 1494/1821.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

să oblige pe colibaşii de sus să declare pe orice fugar de dincolo pe care îi vor primi de acum încolo, ca şi pe străini, comunicînd fără întîrziere numele lor şi al membrilor familiei, cît şi servitorimea, care se va declara însă numai numeric" [21].

La 29 martie 1821 castelanul de la Bran, Bokros Andreas (1807-1849), informează prezidiul magistratual despre refugiaţii din Ţara Românească veniţi pe teritoriul Branului şi despre starea lor de spirit, menţionînd totodată că unii brăneni au trecut în Ţara Românescă alăturîndu-se răsculaţilor:

„De la ultimul meu raport — scrie Bokros — din 18 al lunii curente (martie — n.n.) încoace, s-au aşezat mai mulţi boieri din Ţara Românească aici în teritoriul Branului de sus şi pe fiecare zi ce trece vin tot mai mulţi. Cum se cunosc părerile fugarilor şi ale locuitorilor de aici, care sînt de aceeaşi credinţă şi neam cu răsculaţii de dincolo, nu găsesc de oportun să li se îngăduie o şedere mai îndelungată aici în teritoriul de mai sus, cu atît mai vîrtos cu cît slujitorii boierilor refugiaţi, cît şi oamenii răi de aici (Bran — n.n.) trec în Ţara Românească şi se alătură răsculaţilor de dincolo şi astfel se periclitează siguranţa publică şi este de temut că aceşti dezertori să treacă dincoace într-o noapte, cu o ceată nestăpînită, pentru a jefui pe stăpînii lor lăsaţi aici, a căror situaţie o cunosc prea bine şi astfel şi în această regiune, care este situată foarte aproape de graniţă, dincolo de linia contumaciei, ar putea să fie tulburată liniştea, aici unde nu se poate opune decît prea puţină rezistenţă sau chiar de loc. Astfel, am crezut de cuviinţă să comunic acestea cu adaosul că nu este bine să se îngăduie şederea îndelungată a boierilor dimpreună cu slujitorii lor, dincolo de linie, ci să li se pună în vedere sau să treacă dincolo de linie, sau să se întoarcă dincolo de graniţă" [22]

La 10 aprilie 1821, castelanul de la Bran, Andreas Bokros, raportează prezidiului magistratual că „locuitorii mărginaşi din Ţara Românească, în special rucărenii, au adus aici tot felul de arme şi se spune că le-au depus în divizia noastră Sirnea, dar nu se cunoaşte cu ce intenţie, pentru siguranţa lor, sau cu gînduri duşmănoase" [23].

Primind dispoziţii să cerceteze acest caz, la 29 aprilie 1821, castelanul Andreas Bokros trimite, conform inventarului, 13 puşti, 12 pistoale şi o sabie, confiscate de la colibaşii din Branul de Sus [24].

La 13 aprilie 1821, maiorul Dorsner comunică magistratului oraşului Braşov copia prezidenţială Q. 69, semnată de generalul de brigadă baron Schustekh, prin care se stabileşte regimul ce se va aplica refugiaţilor veniţi din Moldova şi Ţara Românească.

Potrivit celor stabilite „se va explica respectivilor că nu pot aştepta nici un ajutor bănesc din vistieria statului austriac. Acela care sînt în stare să se susţină din mijloace proprii vor fi înştiinţaţi că sînt autorizaţi sau să aştepte în ţările monarhiei austriace momentul prielnic întoarcerii în patria lor, sau

[21] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 1068/1821, anexa 1.

[22] *Ibidem*, nr. 1082/1821, anexa 1.

[23] *Ibidem*, nr. 1218/1821, anexa 1.

[24] *Ibidem*, nr. 1338/1821.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

să plece îndată într-o provincie turcească. În cazul dintîi, ei nu vor fi lăsaţi în apropierea graniţei, ci vor fi trimişi în interiorul ţării şi aici vor fi ţinuţi sub pază, severă, pentru ca prin contactul lor cu supuşii austreci de aceeaşi origine şi credinţă să nu constituie un pericol pentru ţară. Acelora care nu sînt în stare să se susţină din mijloace proprii, trebuie să li se comunice că nu vor fi primiţi în ţările chesaro-crăieşti şi trebuie să se întoarcă în patria lor, adică în provinciile turceşti, prin acele puncte unde nu au să se teamă pentru siguranţa lor armele, de ex. pe la Orşova Nouă. Refugiaţii sînt obligaţi să depună armele la graniţă şi acestea li se vor restitui numai la întoarcerea în patria lor" [25].

În privinţa conduitei pe care refugiaţii trebuiau să o adopte, Comandamentul de frontieră aduce la cunoştinţă o notă din 4 mai a prezidiului consiliului de război al curţii, în baza căreia „să fie invitate cu concursul autorităţilor civile, persoanele care s-au refugiat din Moldova şi Ţara Românească în ţările coroanei austriece şi să li să pună în vedere să se comporte în linişte şi să se abţină de la orice întrunire sau consfătuire în legătură cu evenimentele care se petrec în provinciile de dincolo. Iar dacă între aceşti refugiaţi se găsesc elemente care sînt cunoscute autorităţilor prin participarea lor la aceste evenimente, sau dacă adoptă în viitor o conduită care ar tulbura liniştea, să fie imediat îndepărtate din localităţile situate în apropierea graniţei şi să fie îndrumate spre interiorul ţării şi să fie astfel împrăştiate, încît să nu mai fie în stare să pericliteze siguranţa publică. În general trebuie băgat de seamă că aceşti refugiaţi să nu poată intra în legături periculoase cu locuitorii de dincolo" [26].

Pentru a cunoaşte doleanţele boierilor refugiaţi, în vederea comunicării măsurilor oficiale, autorităţile chesaro-crăieşti numesc pe Iordache Florescu, ca intermediar între autorităţi şi boieri.

Grija pentru stăvilirea şi înăbuşirea mişcării revoluţionare, se reflectă în cuprinsul a numeroase ordine şi dispoziţiuni prin care se interzice în permanenţă vînzarea de arme şi alte materiale de război, precum şi trecerea frontierei de către supuşii austrieci, spre Moldova şi Ţara Românească.

În acest sens la 5 mai 1821 Georg Bánffy, guvernatorul Transilvaniei, trimite judelui primar al oraşului şi districtului Braşov, Francisc Klompe von Kronberg, următoarea adresă semnificativă prin conţinutul ei:

„Izbucnind în vecinele provincii, Ţara Românească şi Moldova răscoale şi rebeliuni, pentru a putea menţine stăpînirea legitimă şi legală a maiestăţii sale împăratul şi regele nostru şi pentru a stăvili acţiunea răsculaţilor şi scopurile lor ilegale, s-a dispus la 16 martie a.c. într-un milostiv ordin adresat comandamentului suprem al armatei, ca nimeni să nu cuteze sub nici un motiv să dea răsculaţilor din Ţara Românească şi Moldova nici arme, nici alte lucruri necesare războiului, pe răspunderea proprie. Acest lucru se aduce la cunoştinţa dumneavoastră şi vi se dă dispoziţia să aduceţi acest ordin la cunoştinţa tuturor şi îndeosebi agricultorilor, negustorilor şi meseriaşilor şi totodată să vegheaţi cu atenţie şi să dispuneţi să se ia

[25] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 1241/1821, anexa 1.
[26] *Ibidem*, nr. 1593/1821.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

măsuri în consecinţă. Iar la ducerea la îndeplinire a acestui ordin al maiestăţii sale să se aibă îndeosebi în vedere, ca nu cumva răsculaţii să cumpere aici pe ascuns arme, sau muniţii sau alte materiale de război. Cu acest prilej, am ţinut să vă avertizez pe cale oficială că în actuala conjunctură să nu daţi în nici un caz şi sub nici un motiv paşaport de trecere în Ţara Românească sau Moldova acelora care ar intenţiona să plece acolo, pe oricît de scurt timp, pînă nu veţi primi alte dispoziţii de la mine iar pe cei care vor insista din cale afară, să-i trimiteţi la mine"[27].

În completarea acestor hotărîri, privind eliberarea paşapoartelor, guvernatorul Georg Bánffy, la 11 mai 1821, scrie din Cluj magistratului Braşovului, că a dat dispoziţia anterioară determinat de două motive şi anume: „În primul rînd mi-a venit ştirea oficială din mai multe părţi că turcii au omorît la Brăila pe oierii noştri şi le-au luat oile şi în al doilea rînd, că în întreaga Ţară Românească domneşte o asemenea nesiguranţă pe toate drumurile şi în toate locurile încît nimeni nu poate intra în această ţară fără o evidentă primejduire a vieţii şi a averii sale".

În continuare, analizînd temeinicia acestor motive, guvernatorul Georg Bánffy, revenind în parte asupra celor hotărîte mai înainte, dispune:

„Deşi această împrejurare din urmă n-a fost încă deplin înlăturată, dar s-a atenuat mult în ceea ce priveşte pe sudiţii chesaro-crăieşti care sînt acum mai respectaţi, iar motivul dintîi cu privire *la situaţia oierilor* s-a lămurit pe deplin, fiind vestea de mai sus falsă şi născocită numai de partida grecească a ipsilanţilor, care a răspîndit-o, astfel stînd lucrurile m-am hotărît să atenuez dispoziţiunile din ordinul meu anterior, autorizînd să se dea paşapoarte pentru scurt timp în Ţara Românească acelor oieri demni de încredere a căror moralitate a fost verificată, îndeosebi acelor oieri care vor să-şi aducă la vărat oile în păşunile de aici, sau acelor persoane care vor să plece în afaceri negustoreşti urgente, cît şi acelor cărăuşi care vor să ducă îndărăt pe refugiaţii de aici. La reîntoarcere însă este nevoie ca aceste persoane să fie supuse celei mai severe paze şi supravegheri în ceea ce priveşte comportarea lor"[28].

Persoanele suspectate de a fi avut legături cu răsculaţii, precum şi cele bănuite că ar intenţiona să provoace extinderea mişcării revoluţionare pe teritoriul chesaro-crăiesc sînt urmărite pe toate căile.

La 30 aprilie 1821, în urma comunicării comandamentului general sub nr. 4241, „Guvernul crăiesc informează despre un polonez zvelt, blond, care vorbeşte germana, italiana, franceza şi poloneza şi este adjunct al corpului de ulani proiectat în timpul tulburărilor din Ţara Românească şi care a plecat din Bucureşti spre Braşov cu intenţia de a îndemna la dezertare pe ostaşii din armata chesaro-crăiască, spre a se înrola în acel corp şi cum comandamentul general a luat din partea sa toate măsurile pentru a supra-

[27] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 1465/1821.
[28] *Ibidem*, nr. 170/1821.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

veghea pe acest om, să fie arestat imediat, iar după ce va fi prins să se raporteze faptul înaltului for“ [29].

Un ordin similar privind pe acelaşi polonez a fost dat şi către magistratul oraşului Sibiu [30].

În vederea executării ordinului de mai sus, magistratul Braşovului, în colaborare cu poliţia şi cu „taţii de vecini“, întreprinde cercetări minuţioase şi percheziţii în toate cartierele şi suburbiile oraşului.

Tot referitor la urmărirea şi arestarea persoanelor bănuite de complicitate cu revoluţionarii, senatorul şi directorul poliţiei von Brennerberg raportează că la 9 mai 1821, un oarecare Leontopolu, care a intrat în ţară pe la Bran fără paşaport, a fost arestat şi dus la contumacie, „iar pentru că a încercat să arunce nişte scripte cu conţinut suspect a fost dus la cinstitul comandament de frontieră şi de acolo a fost predat poliţiei cu toate lucrurile găsite asupra lui. La interogatoriul luat respectivul recunoaşte că în calitate de supus rus, el s-a alăturat la început la corpul de armată al lui Ipsilanti în credinţa că acesta a organizat revoluţia cu asentimentul guvernului rus, dar văzînd acum că ţarul rusesc nu-l sprijină pe Ipsilanti, l-a părăsit pe acesta şi de aceea a venit cu intenţia să plece în Rusia, prin Bistriţa“ [31]. În urma cercetărilor s-a hotărît ca arestatul să fie escortat cu foaie de drum în Rusia, prin Bistriţa şi Cernăuţi, trimiţîndu-i-se guvernului rus documentele ce au fost găsite asupra lui.

Un nou val de refugiaţi din Ţara Românească spre ţinuturile mărginaşe ale Transilvaniei se produce o dată cu intrarea turcilor în Ţara Românească cu scopul de a înăbuşi răscoala.

„Turcii au intrat în ţară, la 1/13 mai, prin trei părţi: primul corp, sub comanda paşei din Brăila, Iusuf Percofciali, din Brăila în Moldova, al doilea, corpul seraschierului Selim Mehemet de la Silistra, prin Giurgiu şi Călăraşi, în Muntenia, al treilea, de la Vidin, Ada Kaleh, Lom Palanca şi Rahova, prin Calafat şi Bechet, în Oltenia, sub comanda lui Serviş-Paşa din Vidin, la care s-a alăturat şi renumitul cîrjaliu, Cara Seiz, cu 15 000 oameni“ [32].

După înfrîngerea principalelor forţe ale revoluţionarilor, cete răzleţe de panduri şi arnăuţi au luat cărările munţilor încercînd să se adăpostească în Transilvania.

Astfel, la marele număr al refugiaţilor de pînă acum, se adaugă o nouă categorie: arnăuţii şi pandurii din armatele lui Ipsilanti şi Tudor, „care sosesc zi de zi la Braşov, unii strecurîndu-se prin înşelăciune ca negustori prin plaiurile obişnuit frecvente, alţii furişîndu-se prin poteci ascunse“ [33].

La Braşov, arnăuţii refugiaţi sînt semnalaţi încă de la sfîrşitul lunii aprilie 1821. E vorba printre alţii şi de căpitanul rus Andre Eschi Sambol, „considerat suspect de a fi partizan al răsculaţilor lui Ipsilanti, arestat împreună cu arnăuţii săi“ [34].

---

[29] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 1515/1821.
[30] Carol Göllner, *op. cit.*, p. 33.
[31] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 1560/1821.
[32] Andrei Oţetea, *op. cit.*, p. 303.
[33] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 293/1821.
[34] *Ibidem*, nr. 1371/1821.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Magistratul Braşovului, alarmat de marele număr de panduri şi mai ales de arnăuţi care pătrundeau înarmaţi în Transilvania, la 19 iunie, cere guvernatorului Transilvaniei, Georg Bánffy, prin curier special, instrucţiuni în privinţa regimului ce urmează să fie aplicat acestei noi categorii de refugiaţi, arătînd că în cazul cînd „aceşti oameni vor fi împinşi îndărăt în Ţara românească vor cădea direct în mîinile turcilor, iar în cazul cînd ar scăpa de turci se vor îndeletnici cu jafurile. Pe de altă parte arnăuţii şi pandurii aflînd că vor fi expulzaţi înapoi în Ţara Românească ar provoca tulburări chiar în Ardeal, constituindu-se în cete de jefuitori".

Adresa din 19 iunie 1821 a magistratului oraşului Braşov se bazează pe raportul senatorului şi directorului de poliţie v. Brennerberg care precizează următoarele: „De cînd au început să opereze armatele turceşti contra trupelor de răsculaţi ale lui Ipsilanti şi Tudor şi le împing pe acestea spre frontieră, sosesc aicea zilnic mulţi arnăuţi din aceste trupe de răsculaţi, trecînd graniţa în calitate de negustori, parte trecînd pe poteci oprite, dintre care unii sînt originari din Rusia, alţii din cele 7 insule greceşti, de sub suzeranitatea engleză şi din Moldova, apoi mai mulţi boieri şi negustori, refugiaţi din Ţara Românească care au fost jefuiţi de răsculaţi şi ei recunoscînd pe arnăuţii ce i-au jefuit au înaintat plîngeri contra lor, pretinzînd despăgubiri de la aceştia şi cerînd cu insistenţa arestarea lor. Cum însă, înaltul ordin prezidenţial al excelenţei sale domnului guvernator regesc cu privire la răsculaţii ce se refugiază aici pretinde ca ei să fie împinşi peste graniţă, iar în privinţa plîngerilor boierilor contra arnăuţilor, relativ la jefuirile pe care le-au suferit, nu s-a dat încă nici o dispoziţie care să precizeze dacă li se poate da curs, directorul poliţiei întreabă următoarele (pe magistrat): Dacă aceşti arnăuţi din trupele de răsculaţi ce încearcă să se refugieze aici, mai urmează să fie împinşi peste graniţă, fără nici o consideraţie, acuma cînd turcii au înaintat pînă la frontieră şi cînd căzuţi în mîna acestora ar fi expuşi unei morţi sigure, sau să fie duşi în Rusia prin Bucovina, pentru a se putea întoarce în patria lor? În cazurile cînd aceşti arnăuţi ar fi acuzaţi de către boierii şi negustorii pe care i-au jefuit şi s-ar găsi asupra lor cai furaţi sau alte bunuri luate de la ei, pot fi aceştia arestaţi, iar lucrurile furate restituite păgubaşilor, şi asemenea cazuri n-ar trebui oare judecate de cinstita judecătorie?" [35].

În baza acestui raport al poliţiei, magistratura Braşovului înaintează tot la 19 iunie 1821, guvernatorului Georg Bánffy, o adresă în care, analizează situaţia arnăuţilor şi pandurilor refugiaţi pe teritoriul Braşovului, cere instrucţiuni, dînd totodată şi anumite sugestii în legătură cu măsurile ce ar trebui luate.

În această adresă se spune: „În ceea ce priveşte punctul întîi, excelenţa sa este rugată nu numai să binevoiască să dea dispoziţie magistratului, ci şi înaltul comandament al ţării să dea instrucţiuni ca răsculaţii care trec graniţa să fie prinşi şi trimişi în Ţara Românească. Cum însă armatele turceşti au înaintat pînă la frontiera Transilvaniei risipind complet trupele răsculaţilor,

[35] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 1991/1821, anexa 1.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

aceşti arnăuţi, dacă vor fi împinşi peste graniţă, sau vor cădea în mîinile turcilor mergînd la o moarte sigură, sau se vor ascunde în munţi de frica turcilor şi se vor deda la noi jafuri. În consecinţă magistratul crede că scopul acestui înalt ordin se poate atinge dacă aceşti arnăuţi, din care cea mai mare parte au venit cu trupele lui Ipsilanti din Moldova şi Ţara Românească, să fie trimişi sub escortă militară prin Bistriţa şi Cernăuţi spre Basarabia. În sfîrşit, în ceea ce priveşte punctul al doilea, magistratul crede că în acele cazuri în care un boier sau un negustor recunoaşte în persoana unui arnăut refugiat pe acela care l-a jefuit, respectivul să fie arestat şi lucrurile lui să fie percheziţionate, iar dacă s-au găsit între ele obiecte furate de la păgubaş, acestea să fie predate păgubaşului, dar justiţia să nu-şi permită nici o altă acţiune în această cauză. În actualele împrejurări urgente, cînd închisorile noastre sînt pline de aceşti răsculaţi, cutezăm să înaintăm cu supunere aceste două chestiuni excelenţei voastre şi cerem o milostivă îndrumare pentru ca magistratul să ştie cum să procedeze în viitor"[36]. În răspunsul său din 9 iulie 1821, în legătură cu regimul ce urmează să fie aplicat acestor refugiaţi şi bunurilor aduse cu ei, guvernatorul Georg Bánffy precizează următoarele:

I. Răsculaţii au fost avertizaţi de soarta care îi aşteaptă în cazul că nu se liniştesc, făcîndu-se singuri vinovaţi. De altfel, dispoziţiunile transmise excelenţei sale şi generalului comandant sînt categorice şi au fost luate de cabinetul chesaro-crăiesc în înţelegere cu cel rusesc, iar ruşii le-au şi pus în aplicare.

II. Cabinetul nostru şi-ar strica relaţiile cu cel turcesc lăsînd să intre pe arnăuţi şi panduri, iar în cazul expulzării lor în provinciile ruseşti, unde există aceeaşi stare de lucruri, şi-ar strica relaţiile cu cel rusesc.

III. Tolerîndu-se aici rebeli s-ar ajunge la continue frictiuni între fugari şi între boiorii jefuiţi de ei, care ar putea duce chiar la acte de violenţă.

IV. Chiar fără expulzarea răsculaţilor care se găsesc acum în ţară, avem să ne temem de cete de jefuitori, din cauza înaintării armatei turceşti şi a împrăştierii trupelor de răsculaţi, dar acestea, după exemplul anilor trecuţi şi în urma dispoziţiunilor repetate, vor fi uşor de risipit, datorită intervenţiei puternice a armatei, în prezent întărită.

„În urma acestora — se spune în continuare — magistratul va dispune imediat arestarea acelora care intră în categoria celor ce trebuesc daţi peste graniţă conform înaltelor dispoziţiuni ale maiestăţii sale şi anume a rebelilor şi a celor ce au luat parte la răscoala din Ţara Românească şi Moldova cu arma în mînă şi să-i predea armatei fără întîrziere, pentru a fi expulzaţi în Ţara Românească. În ceea ce priveşte lucrurile aduse de aceştia dacă ele vor fi revendicate parţial sau integral de anumiţi boieri, iar aducătorii vor recunoaşte de îndreptăţite aceste revendicări şi vor intenţiona să le restituie adevăratului posesor, atuncea să i le restituie, în caz contrar însă să fie sechestrate, să fie sigilite cu sigiliul autorităţilor şi al posesorului, să fie prevăzute cu numele şi adresa aducătorului şi să fie luate în păstrare riguroasă,

[36] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 1991/1821.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

pentru ca îndată ce stăpînirea legală va intra în funcţiune în Ţara Românească, să fie predate, pentru a se putea stabili cu precizie legitimitatea pretenţiilor celor două părţi. În nici un caz nu se vor lua în discuţie cele petrecute în Ţara Românească şi nici nu se vor face comentarii asupra drepturilor de proprietate a bunurilor provenite din Ţara Românească"[37].

La 19 iunie 1821 generalul de brigadă Leibinger comunică lui Kronnenberg, judele oraşului Braşov, că „ieri s-au descoperit că sudiţii chesaro-craieşti se îndeletnicesc acuma cu ocupaţia secretă de a trece peste graniţă în loc de contrabandă de sare, chiar oameni. Este cazul celor 6 arnăuţi care au fost aduşi înarmaţi în Broşovul Vechi. Eu rog — spune mai departe generalul Leibinger — să se pună capăt acestor nelegiuiri, dîndu-se ordine severe şi ţin numai să adaug că eu dau dispoziţie tuturor posturilor de frontieră să tragă, drept răsplată, în primul rînd călăuzei un glonte în cap" [38].

În vederea executării acestui ordin, vice-notarul Tartler semnează în aceeaşi zi o decizie prin care se dispune: „Să se aducă la cunoştinţă pretutindeni în oraş, suburbii, localităţi libere, cît şi în Zărneşti, Tohan şi în cele şapte sate, că este strict interzis de a servi călăuză oamenilor care încearcă să treacă înarmaţi sau neînarmaţi în Ţara Românească, pe poteci ascunse, încoace şi îndeosebi pe arnăuţi, iar oamenii să se ferească cu atît mai mult să calce această dispoziţie, deoarece toate posturile de frontieră au primit ordinul să tragă asupra călăuzelor acestor refugiaţi, care încearcă să treacă încoace pe poteci ascunse" [39].

La 7 iulie 1821 generalul de brigadă Leibinger, comandantul trupelor de graniţă din Braşov, comunică magistratului oraşului Braşov că „a primit însărcinarea de la excelenţa sa comandantul suprem, să preia pe toţi indivizii care intră pe furiş în Ţara Românească şi pe care magistratul găseşte de cuviinţă să-i dea peste graniţă şi să-i ducă peste frontieră sub escortă", menţionînd că: „între aceşti oameni care ar trebui goniţi din ţară ar trebui să intre şi străinii din oraş şi împrejurimi, fără căpătîi şi curios îmbrăcaţi, care ar putea deveni periculoşi şi din cauza lipsei celor necesare traiului" [40].

Relativ la condiţiile intrării în Transilvania a rămăşiţelor de trupe din armata lui Ipsilanti, comandamentul de frontieră transmite o dispoziţie a comandamentului general din 2 iulie 1821, în care se prevede că „oamenii de rînd care vin la noi în ţară din trupele dezorganizate ale lui Ipsilanti, aparţinînd poporului de jos, să nu fie respinşi la graniţă, ca acei conducători şi căpitani care au participat activ la răscoală . . .". Mai departe, se prevede că „aceşti oameni, în cazul cînd nu au avere, pînă la plecarea lor în patrie, fie că sînt cetăţeni străini sau sudiţi, în cazul cînd sînt apţi de serviciul militar, să fie recrutaţi şi să fie trimişi, sub escortă la regimentele sau cercurile

---

[37] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 2140/1821.

[38] *Ibidem*, nr. 1990/1821, anexa 1.

[39] *Ibidem*, nr. 1990/1821.

[40] *Ibidem*, nr. 2150/1821.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

de recrutare respective. Dar sudiţii şi cetăţenii străini, care din cauza infirmităţilor nu sînt apţi de serviciul militar, cît şi acei străini care deşi apţi nu vor să intre în armată şi au mijloace necesare materiale să se susţină, pînă la întoarcerea lor în patrie, să fie predaţi sub supraveghere şi cu liste nominale celor mai apropiate autorităţi provinciale, pentru a fi trimişi mai departe"[41].

Tot privitor la soarta acestei categorii de refugiaţi şi la măsurile de siguranţă ce trebuiesc luate, guvernatorul Georg Bánffy comunică la 7 iulie 1821 că: „după biruinţa obţinută de turci asupra corpului de răsculaţi al prinţului Ipsilanti şi al lui Vladimirescu, o mare mulţime de răsculaţi şi de alţi emigranţi de mai demult, de neamuri diferite, împinşi de oastea turcească, să fie lăsaţi să intre pe la răslogii barierii, pentru propria lor siguranţă, în marele nostru principat".

„Avînd în vedere marele lor număr — se spune mai departe —nu se poate face o triere între oamenii paşnici şi răsculaţi şi în consecinţă domnul general comandant a dat dispoziţie armatei să permită intrarea în marele nostru principat celor ce depun armele, cu excepţia cunoscutelor căpetenii ale răsculaţilor şi a acelora, care s-au dedat la nelegiuiri, iar fugarii să fie predaţi celor mai apropiate instanţe de judecată provincială. Obligaţia acestor instanţe va fi să trimită pe băştinaşi instanţelor de la locul lor de origine, iar pe străini, jurisdicţiei celei mai apropiate de patria lor, pentru a fi expediaţi de acolo în patrie, cu certificatele sanitare ce li se vor înmîna"[42].

La 28 iulie 1821 directorul poliţiei, Franz von Brennerberg înaintează magistratului oraşului Braşov statistica străinilor care se găsesc în oraş şi suburbii, din care rezultă că în oraşul Braşov la acea dată erau 7204 suflete.

Redăm mai jos această statistică, interesantă prin faptul că ne arată modul de repartiţie al refugiaţilor pe vecinătăţi (cartiere), precum şi denumirile vecinătăţilor existente în anul 1821 în oraşul Braşov[43].

ÎNSEMNAREA PERSOANELOR STRĂINE CE SE GĂSESC ÎN ORAŞ ŞI SUBURBII:

suburbii:		numărul
1.	în vecinătatea din Tîrgul cailor	247
2.	do do din str. Vămii	420
3.	do do str. Nouă	148
4.	do do str. Sfîntul Ion	109
5.	do do de sus str. Porţii	214
6.	do do de mijloc str. Porţii	106
7.	do do de jos str. Porţii	57
8.	do do de sus str. Spitalului	64
9.	do do de jos str. Spitalului	58
10.	do do de sus str. Neagră	112
11.	do do de mijloc str. Neagră	77

[41] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 2172/1821.

[42] *Ibidem*, nr. 2360/1821.

[43] *Ibidem*, nr. 2424/1821, anexa 5.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

12. do	do de jos str. Neagră	30
13. do	do întîia str. Castelului	68
14. do	do a doua str. Castelului	158
15. do	do a treia str. Castelului	286
16. do	do a patra str. Castelului	87
17. do	do de sus str. Nouă	118
18. do	do str. Orfanilor	118
19. do	do str. Tîrgul Peştelui	272
	Totalul persoanelor din oraş	2.744

În suburbii

1. În vecinătatea din str. Porţii	391
2. În vecinătatea de jos str. Porţii	348
3. În vecinătatea de sus str. Lungă	190
4. În vecinătatea de mijloc str. Lungă	237
5. În vecinătatea de jos str. Lungă	195
6. În vecinătatea de sus str. Mijloc	159
7. În vecinătatea de jos str. Mijloc	26
8. În vecinătatea de sus str. Laterală	66
9. În vecinătatea de jos str. Laterală	13
10. În vecinătatea str. Ţîntaşilor	6
11. În vecinătatea str. Furcilor	4
12. În vecinătatea str. —	145
13. În vecinătatea str. —	75
14. În vecinătatea săsească din str. Fîntînii	110
15. În vecinătatea ungurească din str. Fîntînii	113
16. În vecinătatea ungurească din Curmătură	57
17. În vecinătatea primă din Schei	669
18. În vecinătatea a doua din Schei	661
19. În vecinătatea a treia din Schei	996
Total:	7.204

Tot la sfîrşitul lunii iulie 1821, slujbaşii şi arendaşii din diferitele comune ale districtului Braşov, înaintează magistratului „Î n s e m n ă r i" privind boierii şi străinii refugiaţi din Ţara Românească pe teritoriul comunei respective, indicîndu-se numele şi rangul capului de familie, numărul copiilor pe sexe, numărul servitorilor pe sexe, numele gazdelor precum şi nr. casei în care locuiesc.

Totalizînd aceste (Însemnări) întocmite în cursul lunilor iunie şi iulie 1821, s-a alcătuit următoarea:

„SITUAŢIE NUMERICĂ A TUTUROR STRĂINILOR DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ CARE SE GĂSESC ÎN PREZENT ÎN DISTRICTUL BRAŞOV":

Nr. crt.	Localitatea	Totalul tuturor persoanelor	Obs. Nr. servitorilor	
			de sex masculin	de sex feminin
1.	Ghimbav	5	3	1
2.	Vulcan	319	37	27
3.	Cristian	81	19	13
4.	Rîşnov	807	145	155

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Nr. crt.	Localitatea	Totalul tuturor persoanelor	Obs. Nr. servitorilor	
			de sex masculin	de sex feminin
5.	Codlea	18	9	1
6.	Hălchiu	6	2	—
7.	Feldioara	16	3	5
8.	Măieruş	4	—	—
9.	Sînpetru	9	—	—
10.	Hărman	103	15	15
11.	Prejmer	559	71	69
12.	Baciu	629	77	123
13.	Turcheş	743	109	125
14.	Cernatu	209	48	35
15.	Satulung	353	111	106
16.	Tărlungeni	75	2	5
17.	Purcăreni	106	9	17
18.	Zărneşti	442	96	70
19.	Tăhanul Nou	199	24	31
20.	Bran	176	2	8
	Total general:	4.859	774	804

Numărul mare al refugiaţilor, 7204 numai în oraşul Braşov şi 4859 în cele 20 de comune din districtul Braşov, la care se adaugă mereu tot mai mulţi arnăuţi şi panduri, dădea mult de gîndit autorităţilor chesaro-crăieşti, care erau în permanentă legătură cu magistratul oraşului şi autorităţile militare de pe frontieră şi din localităţile unde se stabiliseră vremelnic aceşti refugiaţi.

Teama de dezordine şi chiar provocare a unei răscoale în Transilvania la care s-ar fi alăturat şi populaţia oropsită din aceste părţi, era motivul principal care a determinat luarea unor măsuri severe de supraveghere, mai ales că şederea refugiaţilor se prelungea şi după înăbuşirea mişcării revoluţionare provocînd scumpirea vieţii.

Prima măsură care trebuia luată consta în îndepărtarea acestor refugiaţi din localităţile apropiate graniţelor dinspre Ţara Românească, în vederea stabilirii lor în interiorul Transilvaniei, deci, cît mai departe de focarul revoluţiei. Cum însă printre refugiaţi erau mulţi boieri mari care cereau să rămînă la Braşov şi Sibiu şi chiar se opuneau oricărei deplasări, pretextînd diferite motive, dispoziţiile guvernatorului Transilvaniei oscilau între măsuri categorice şi altele mai blînde, lăsîndu-se uneori magistratului libertatea de a aprecia şi a alege soluţia cea mai potrivită împrejurărilor.

În această privinţă „excelenţa sa guvernatorul ţării răspunde prin înaltul ordin prezidenţial din 16 iunie a.c. nr. 282 la raportul magistratului din 24 mai 1821, că magistratul va înţelege din dispoziţiunile prezidenţiale de pînă acum, pentru ce motive s-a ordonat să se evite aglomerările prea mari de străini în Braşov şi Sibiu, iar unul din motivele cele mai importante a fost

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

supravegherea acestor străini, a slujitorilor şi a corespondenţei lor; se comunică de aceea magistratului întrucît el crede că ar putea să îndeplinească pe proprie răspundere obligaţia lui de serviciu de a supraveghea pe străini. Avînd în vedere marele lor număr din Braşov, iar dacă această mare aglomerare de oameni nu va produce o exagerată scumpire a alimentelor şi îndeosebi a locuinţelor care pare că s-a ridicat la preţuri exorbitante, să se îndeplinească dorinţa boierilor care se găsesc acuma aici, lăsîndu-i deocamdată pe loc, pe viitor însă toţi străinii care vor mai veni să fie respinşi şi faţă de aceştia să se procedeze conform instrucţiunilor date, dar în satele curat româneşti să nu se admită nici un refugiat şi în special pe graniţă, ci să fie trimişi în satele săseşti şi ungureşti din interiorul ţării".

Cum acest ordin mai dispunea ca refugiaţii din Ţara Românească să nu fie lăsaţi în nici un caz în satele curat româneşti şi în special în cele situate pe graniţă, ci să fie îndrumaţi în comunele săseşti sau ungureşti, se cere magistratului „să dea ordin arendaşului din Bran şi celor din Tohanul Nou şi Zărneşti, să ia măsuri, în conformitate cu acest înalt ordin, cu precauţiunea necesară, pentru ca refugiaţii din Ţara Românească, care se găsesc acolo, să plece fără întîrziere în interiorul districtului şi să se aşeze în comunele săseşti şi ungureşti"[44].

Ca răspuns la aceste dispoziţiuni date de guvernatorul Georg Bánffy în luna iulie 1821 magistratului Braşovului, von Kronnenberg raportează următoarele:

„În legătură cu boierii care se găsesc în oraş, în suburbii şi district şi cu străinii refugiaţi al căror număr se ridică conform listelor statistice păstrate aici la 7204 suflete în oraş şi suburbii şi la 4859 în district, magistratul a fost de la venirea acestor străini într-o continuă aşteptare pînă acum, crezînd că ei se vor întoarce iarăşi în patria lor şi tocmai în această aşteptare, îndeosebi însă deoarece excelenţa voastră aţi binevoit să aprobaţi lăsarea deocamdată aicea a acestor străini prin înaltul ordin prezidenţial din 24 mai a. c. nr. 282, s-a dat curs dorinţei acestor străini şi ei nu au fost trimişi mai departe de aici în plăşile şi oraşele învecinate şi nu au fost îndepărtaţi mai mult de patria lor. Cum însă veştile din Ţara Românească nu sînt aşa de liniştitoare pentru aceşti boieri şi străini, pentru a se putea hotărî la o reîntoarcere, ci se pare că ei doresc să rămînă şi pe mai departe un timp oarecare în Transilvania, iar dacă ei vor rămîne, în special iarna aici în Braşov şi în district, este de temut că s-ar putea produce o scumpire extrem de mare a celor necesare traiului. În urma acestora magistratul a dispus — în conformitate cu ordinul mai vechi al excelenţei voastre — ca numai boierii cei mari şi familiile mai distinse să fie lăsate aici, a căror îndepărtare nu o poate pretinde magistratului fără să se atingă situaţia şi rangul lor, toţi ceilalţi străini însă, care se găsesc în oraş, în suburbii şi în comunele din district, sînt obligaţi fără nici o excepţie să plece pînă la sfîrşitul lui august să caute adăpost în alte districte ale Transilvaniei, iar pentru ca să aibă timp suficient pentru

[44] Arh. st. Braşov, Acte Domeniale, nr. 2139/1821.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

pregătirea plecării şi să nu aibă motiv să se plîngă de un tratament aspru, magistratul le-a şi adus la cunoştinţă termenul care li s-a impus pentru plecare. Magistratul îşi ia libertatea să facă acest supus raport excelenţei voastre despre dispoziţiile pe care le-a luat. Avînd însă în vedere că magistratul le-a mai comunicat şi mai înainte acestor boieri să plece în plăşile şi oraşele învecinate, iar aceştia au refuzat executarea ordinului, rog pe excelenţa voastră cu supunere să-mi dea instrucţiuni ce atitudine să adopte magistratul în cazul că şi de astă dată boierii şi ceilalţi străini nu vor respecta termenul ce le-a fost acordat pînă la sfîrşitul lui august" [45].

Este de menţionat că atît în Însemnările statistice, cît şi întreaga corespondenţă purtată între autorităţile chesaro-crăieşti, se face o distincţie clară între boierii divaniţi şi boierii mari, de o parte consideraţi ca prieteni, şi între negustorii, servitorii boierilor şi alţi refugiaţi de rang inferior, de altă parte, pomeniţi, de obicei sub denumirea de „străini".

În favoarea rămînerii pe loc a boierilor intervine chiar mitropolitul Ţării Româneşti, Dionisie Lupu, care se găsea şi el în oraşul Braşov. Astfel, la 7 august 1821 el înaintează magistratului o cerere a 44 boieri cu observaţia că „aceşti boieri nu sînt în situaţia de a pleca de aici cu atît mai mult, cu cît sînt în aşteptare de a li se îndeplini o cerere adresată guvernului crăiesc şi anume, acordarea unui împrumut dintr-un fond public, în schimbul unor ipoteci sigure pe valori imobiliare".

În locul acestor boieri, pentru a se uşura sarcinile oraşului, mitropolitul propune să fie trimişi în interiorul Transilvaniei alţi oameni, necăsătoriţi, care ar avea mai multă avere.

Magistratul restituie mitropolitului cererea cu următoarea rezoluţie: „Se poate uşor prevedea că în cazul cînd toţi străinii ce se găsesc acuma aici, ar rămînea în oraş peste iarnă, nu numai că s-ar produce o mare scumpete, ci ar ajunge la strîmtoare şi locuitorii de aici, care stau cu chirie, din cauza lipsei de locuinţe. Pentru a preîntîmpina aceste urmări neplăcute nu este altă soluţie decît, ca o parte din aceşti străini şi anume cei lipsiţi de mijloace să plece în district, iar cei mai înstăriţi în oraşele şi tîrgurile învecinate. Magistratul, care nu cunoaşte situaţia materială a fiecăruia, n-are nimic în contra ca înalt prea sfinţia sa împreună cu cîţiva boieri să facă această triere şi să nu întîrzie să-i comunice listele tuturor străinilor, în cazul cînd mitropolitul ar voi să-şi asume efectuarea acestei operaţii" [46].

Cu toate ordinele date, boierii însă rămîn şi pe mai departe în localităţile unde se stabiliseră încă de la început.

În privinţa arnăuţilor, guvernatorul Transilvaniei ordonă la 20 august 1821 „să fie îndepărtaţi în Bucovina toţi răsculaţii greci care se găsesc acum în ţară, sau vor intra pe furiş de acum încolo, a căror primire este strict interzisă şi a căror şedere în Transilvania nu se îngăduie şi cu atît mai puţin plecarea lor în interiorul monarhiei austriece" [47].

---

[45] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 2424/1821, anexa 2.

[46] *Ibidem*, nr. 2544/1821.

[47] *Ibidem*, nr. 2809/1821.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Deoarece unii refugiaţi greci din armata lui Ipsilanti se arătau în public în uniforma lor neagră de răsculaţi, provocînd prin aceasta perturbări, la 29 septembrie 1821 conducerea oraşului porunceşte din nou poliţiei „să urmărească cu tot zelul în toate vecinătăţile oraşului şi ale suburbiilor nu numai pe aceşti partizani ai lui Ipsilanti îmbrăcaţi în negru, ci şi pe ceilalţi arnăuţi şi răsculaţi şi să fie expulzaţi în Bucovina, conform înaltei dispoziţiuni“ [48].

Urmărirea revoluţionarilor refugiaţi, în special a celor suspecţi, continuă cu toată vigoarea. La 9 octombrie 1821, vice-notarul Tartler comunică poliţiei, slujbaşilor localităţilor libere din district şi juraţilor din domeniu, ordinul guvernului crăiesc al ţării din 16 august 1821 trimis cu nr. 7633 judeţului, oraşului şi districtului, domnului von Kronnberg, după care „conform unei adrese prezidenţiale a prea înaltei poliţii a curţii din 9 iulie a.c. care a fost primită de excelenţa sa domnul guvernator al ţării şi a fost comunicată de dînsul guvernului ţării, un oarecare Fabek, care se dă drept căpitan prusian s-a aliat cu răsculaţii greci, după ce şi-a dat în vileag la Iaşi principiile revoluţionare şi ideile exaltate, dar cînd s-au apropiat trupele turceşti a luat hotărîrea, după cum se poate deduce din mai multe indicii, să treacă în provinciile austriece, pentru a găsi azil. Cum în baza principiului adoptat, asemenea răsculaţi trebuiesc izgoniţi din statele chesaro-crăieşti, se dă însărcinarea să se cerceteze dacă nu cumva acest Fabek a venit în Transilvania, iar în cazul că va fi descoperit să fie arestat şi să se înainteze guvernului ţării pe lîngă semnalmentele lui şi un raport despre cele petrecute. În nici un caz să nu se permită, pe proprie răspundere a domnului judeţ, nici un refugiat necunoscut care nu are paşaport valabil şi este cît de puţin suspectat de a fi participant la răscoală, să circule liber prin Transilvania sau să stea ascuns“ [49].

La 9 octombrie 1821 guvernatorul Transilvaniei, contele Georg Bánffy anunţă pe magistratul oraşului Braşov, că a încredinţat rezolvarea problemelor refugiaţilor comisarului suprem, baronului von Brukenthal, cerînd magistratului să-i dea acestuia tot concursul şi ascultarea cuvenită [50].

Baronul von Brukenthal, în vederea executării acestei însărcinări, procedează cu toată energia. El studiază toate dispoziţiile date de guvernatorul Transilvaniei în problema refugiaţilor, iar în luna noiembrie 1821 se deplasează la Braşov pentru a examina la faţa locului situaţia refugiaţilor şi modul cum au fost îndeplinite de magistrat ordinele guvernatorului.

În baza celor constatate, baronul von Brukenthal, la 17 noiembrie 1821, înaintează magistratului o adresă prin care îl acuză că nu a îndeplinit ordinele în privinţa îndepărtării spre interiorul ţării a refugiaţilor din localităţile situate în apropierea graniţelor şi totodată „înălţimea sa dojeneşte pe magistrat pentru indulgenţa prea mare cu care a acordat şederea refugiaţilor aici, cu adausul că, în cazul cînd se vor ivi urmările dezastruoase ale unei

[48] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 3096/1821.

[49] *Ibidem*, nr. 3152/1821.

[50] *Ibidem*, nr. 3406/1821, anexa 1.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

prea mari aglomerări de refugiați, magistratul va fi răspunzător pentru această indulgență a sa"[51].

Rezoluția din 24 noiembrie 1821 a magistratului Brașovului, pe marginea acestei adrese, constituie un important document, lămurind o serie de probleme în legătură cu întreaga situație a refugiaților.

„Îndată după primirea acestei adrese — spune magistratul în rezoluția sa — s-a dat din nou ordin tuturor arendașilor din cele șapte sate, Bran Zărnești și Tohan, apoi slujbașilor din Rîșnov și Vulcan să le aducă din nou la cunoștință refugiaților români, așezați acolo, să se îndepărteze în termen de 8 zile din localitățile situate pe frontieră, sub amenințarea unor măsuri aspre de constrîngere, și să se ducă sau în districtele vecine, sau la Hălchiu, Codlea, Sînpetru, Bod, Feldioara, Rodbav, Măeruș, dar nici într-un caz în orașul Brașov. Un ordin similar s-a dat și poliției cu privire la refugiații de la Dîrste și s-au făcut publicații pretutindeni în oraș și suburbii ca nici un proprietar de casă să nu mai primească asemenea străini în casa sa, sub amenințarea unei amende de 12 florini și suportarea cheltuielilor de mutare într-o altă localitate. Dar, cum a fost de așteptat, în urma acestei înștiințări, s-au produs iar vechile tărăgăneli și refugiații refuză să părăsească de bună voie domiciliul lor actual, de aceea urmează să se înainteze domnului guvernator al țării, contelui Bánffy, în numele magistratului următoarea supusă cerere: Așa cum s-a întîmplat și pînă acuma la primirea ordinelor sosite de la excelența sa, magistratul a comunicat și acuma, la sosirea dispoziției trimise de comisarul suprem al țării și consilier gubernial crăiesc baronul v. Brukenthal, tuturor refugiaților români așezați cu familiile lor în localitățile de frontieră, să plece în decurs de 8 zile sau în districtele vecine sau în localitățile din districtul nostru, situate mai departe de graniță, dar nici într-un caz în orașul Brașov, sub amenințarea unor grave măsuri de constrîngere. Dar vechile tărăgănări s-au produs și de astă dată din partea străinilor, deoarece ei nu părăsesc de bună voie actualul domiciliu și au declarat că sînt gata să înfrunte măsurile extreme. În declarațiile lor făcute oral și în scris, și înaintate prin arhiepiscopul mitropolit, susțin următoarele:

I-tîi. În timpul șederii lor aici, ei s-au comportat pașnic și garantează și pentru viitor aceiași comportare pașnică din partea aparținătorilor lor și sînt hotărîți să se întoarcă în patrie îndată ce turcii vor fi părăsit Țara Românească.

2-lea. Capii familiei au și plecat în Țara Românească, pentru a se convinge despre starea lucrurilor de acolo, lăsîndu-și aici familiile și avutul, iar femeilor și copiilor rămași le va fi imposibil, fără capul familiei, să părăsească în acest început de iarnă locuințele din localitățile menționate, pregătite pentru iarnă și în parte anticipat plătite, neavînd mijloacele materiale, atît de greu de procurat.

3. Cea mai mare parte din gazdele lor actuale sînt oieri și crescători de vite, care își duc animalele în Țara Ramânească și aceștia s-au bucurat în

[51] Arh. st. Brașov, Actele magistratului, nr. 3757/1821, anexa 1.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

trecut şi profită şi în prezent în urma averilor pe care le posedă refugiaţii în Ţara Românească şi este o consecinţă naturală a acestor stări de lucruri, deoarece ei au fost nevoiţi în nenorocirea lor să se adăpostească cerînd ospitalitatea acelora, care la rîndul lor datorează recunoştinţă şi le-au oferit de bunăvoie adăpostul cerut, în apropierea patriei lor, restrîngîndu-se ei înşişi. O asemenea primire îndatoritoare nu pot să aştepte refugiaţii în localităţile îndepărtate, neavînd acolo cunoscuţi şi chiar reîntoarcerea lor în patrie, atunci cînd va sosi momentul prielnic, nu se va putea face din locurile mai îndepărtate atît de uşor şi cu aşa puţine cheltuieli ca din domiciliile lor actuale. Din aceste motive şi din altele a căror enumerare ar duce la o prea mare extindere, au cerut refugiaţii să fie lăsaţi în actualele localităţi, avînd în vedere şi fericita posibilitate a unei grabnice reîntoarceri în patrie, întrucît le-a devenit absolut imposibil, fiind vorba de un timp atît de scurt, să-şi părăsească locuinţele şi să se angajeze în cheltuieli de mutare, cînd banii le sînt necesari întreţinerii de toate zilele şi cînd ei primesc ajutoare de la cunoscuţi şi de la gazdele lor de aici, în schimbul unor restituiri viitoare, ajutoare pe care nu le-ar mai putea primi în interiorul ţării".

„În favoarea cererii lor, ei aduc şi argumentul că în timpul foametei de la noi, ei nu au refuzat azilul cerut în Ţara Românească tuturor supuşilor cezaro-crăieşti şi au aprovizionat ţara noastră cu cereale, iar dacă se ia în considerare specula care s-a produs aici de la venirea lor, prin scumpirea preţurilor, ea este compensată de veniturile pe care le-au realizat ţăranii şi meseriaşi de aici".

„În timp ce magistratul cutează să aducă la cunoştinţa excelenţii sale toate aceste împrejurări el comunică totodată că în conformitate cu ultimile raporte s-au întors în Ţara Românească 4.000 din aceşti străini şi adaugă — spre a-şi justifica felul de a proceda şi reproşul care i s-a făcut de a fi fost prea îngăduitor, acceptînd un prea mare număr de străini în acest mare principat — că, atunci cînd s-a dat dispoziţia ca străinii să fie trimişi în interiorul ţării, aceştia se şi aşezaseră în oraş şi în district, iar magistratul nu a avut nici ordinul formal şi nici n-a dispus de mijloace pentru a proceda cu forţa contra unui număr atît de mare de oameni, care şi atunci ca şi acum au refuzat să se îndepărteze din district cînd li s-a adus la cunoştinţă înaltul ordin".

„Jurisdicţia de aici, ale cărei lucrări s-au înmulţit din cauza prezenţei acestor străini, n-a avut nici un interes să reţină aici pe aceşti oameni şi a transmis cu punctualitate toate înaltele ordine, iar magistratul poate fi făcut cu atît mai puţin vinovat pentru faptul că aceşti străini au rămas în apropierea patriei lor, cu cît i s-a dat pe de altă parte instrucţiunea precisă să trateze aceşti oameni cu blîndeţe".

„Chiar şi în prezent numai forţa militară este în stare să determine aşa de mulţi oameni să-şi părăsească adăposturile actuale dacă, fără a se ţine seamă de obiecţiunile lor, va trebui să fie alungaţi din localităţile situate la graniţa românească toţi refugiaţii fără nici o considerare la situaţia lor personală sau familială — care nu constituie nici un pericol pentru a fi trimişi în interiorul ţării. Am ţinut seama chiar de interesele locuitorilor din oraş,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

care au avut prilej să-şi valorifice produsele manuale cîştigînd bani de la aceşti străini, şi ne-am străduit să aranjăm aşa lucrurile ca locatarii să nu rămînă fără locuinţe şi să nu se producă acţiuni de dare în judecată".

„Am rugat apoi comandamentul de frontieră — care emite singur, fără concursul autorităţilor locale civile paşapoartele celor ce se întorc în Ţara Românească şi este în măsură să cunoască scăderea sau sporirea numărului refugiaţilor străini, — să indice chiar pe paşaportul fiecărui străin care intră în acest principat, că n-are voie să rămînă în acest district, ci conform ordinului mai înalt este dator să meargă în interiorul ţării. De asemenea am interzis în oraş şi suburbii fiecărui proprietar să mai primească în casă asemenea refugiaţi români sub pedeapsa unei amenzi de 12 florini şi plata cheltuielilor de mutare, şi cred că nu s-a neglijat nimic ce a fost în puterea şi autoritatea magistratului. Magistratul îndrăzneşte să raporteze cele de mai sus, excelenţei sale în legătură cu explicaţiile date domnului comisar suprem al ţării, baronului v. Brukenthal, pentru a primi dispoziţii pentru viitor" [52].

În baza celor constatate la Braşov, comisarul superior von Brukenthal înaintează guberniului Transilvaniei, tot în cursul lunii noiembrie 1821, un raport, în care, în privinţa refugiaţilor din districtul şi oraşul Braşov, precizează că după indicaţiile magistratului s-a refugiat un număr de 13.324 suflete, dintre care 9.000 s-au adăpostit numai la Braşov, însă „este de presupus — spune Brukenthal — că unii străini au reuşit să scape vigilenţei poliţiei şi a funcţionarilor de scaun şi se crede în general că numărul refugiaţilor s-a ridicat la 16.000 de suflete şi chiar la mai mulţi" [53].

Numărul mai mare al refugiaţilor indicat de Brukenthal, comparativ cu numărul menţionat în primele statistici (de 7204 pentru oraşul Braşov şi 4859 pentru comunele din district), se explică atît prin faptul că statistica pomenită de Brukenthal a fost alcătuită în luna noiembrie 1821, iar statisticile anterioare sînt din luna iulie 1821, deci între timp au mai venit şi alţi refugiaţi, cît şi prin faptul că Brukenthal a cuprins probabil în numărătoarea sa şi pe arnăuţii şi pandurii, care nu sînt pomeniţi în primele statistici.

Cu toate măsurile luate de autorităţi de a sili pe refugiaţi să se reîntoarcă în patrie, sau să se stabilească în localităţile din interiorul ţării, mulţi refuzară orice deplasare.

La 24 noiembrie 1821 căpitanul von Seulen, arendaş din Satulung, raportează că deşi a adus la cunoştinţă refugiaţilor din Satulung de a părăsi localitatea în 8 zile, aceştia s-au rugat să rămînă pe loc date fiind greutăţile ivite din cauza iernii. Deci, „ei nu vor putea fi îndepărtaţi decît cu forţa" [54].

Tot la 24 noiembrie 1821, castelanul de la Bran, Bokros raportează magistratului că „în urma dispoziţiunilor primite a anunţat la Zărneşti, în ziua de 21, la Tohanul Nou în 22 şi la Bran în 23 noiembrie a. c. în mod public pe toţi străinii care se mai găsesc aici şi anume: în Zărneşti 13 familii, în Tohanul Nou 5 familii şi în Bran 8 familii, să plece în decurs de 8 zile

---

[52] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 3757/1821, anexa 1.

[53] Carol Göllner, *op. cit.*, p. 42

[54] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 3813/1821.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

şi le-a dat dispoziţie severă sau să meargă în Trei Scaune, sau aici în district la Hălchiu, Feldioara etc. sau îndărăt în Ţara Românească" [55].

Cele 8 familii de refugiaţi, stabilite în cumuna Vulcan, roagă, la 24 noiembrie 1821, să fie lăsate acolo pînă la întoarcerea lor în Ţara Românească din cauza situaţiei financiare strîmtorate.

Acelaşi lucru îl cer şi refugiaţii din Ţara Românească care se găsesc la Dîrste [56].

La 1 decembrie 1821 căpitanul de cavalerie Lang, arendaş din Purcăreni, raportează că refugiaţii români de acolo, în ciuda ordinului dat, nu fac pregătiri de plecare [57].

La aceeaşi dată, Litsken, arendaş din Tîrlungeni, raportează că refugiaţii din localitate şi-au ridicat paşapoartele pentru a se întoarce în patrie, cu excepţia a două persoane, care au adus adeseori cereale din Ţara Românească şi merită cu atît mai mult să fie lăsate acolo, cu cît aduc folos comunei şi se comportă liniştit [58]. La 3 decembrie 1821, Bokros, castelanul de la Bran, înaintează magistratului mai multe cereri ale refugiaţilor din Ţara Românească, aşezaţi în Bran, Zărneşti şi Tohanul Nou, care cer să fie lăsaţi în locuinţele lor din diferite motive, ca: aprovizionarea cu alimente făcută, chiria plătită anticipat, lipsa de bani şi alte motive asemănătoare [59].

Numărul cererilor de a rămîne pe loc, adresate magistratului la sfîrşitul anului 1821, este mare. Aceasta se explică nu numai datorită anotimpului înaintat şi situaţiei financiare precare a refugiaţilor, dar şi faptului că ştirile care veneau de acasă erau deseori alarmante, Ţara Românească fiind ocupată de trupele turceşti care se dădeau la jafuri şi omoruri.

Dacă familiile boierilor rămase la Braşov erau tratate cu multă consideraţie de către oficialităţile oraşului, în schimb lucrătorii din Braşov, manifestau faţă de boieri şi familiile lor o atitudine ostilă şi plină de ură, izvorîtă nu numai din cauza vieţii de petreceri şi huzur a acestor refugiaţi, dar mai ales pentru faptul că boierii erau consideraţi exponenţi principali ai clasei exploatatoare.

Semnificativă în privinţa atitudinii de ură şi revoltă a lucrătorilor din oraşul Braşov contra boierilor este adresa Direcţiei poliţiei nr. 88 din 2 mai 1822 în care se spune:

„S-au produs mai multe exemple care dovedesc că tineri lipsiţi de bună cuviinţă, ucenici, calfe şi salahori atacă fără ruşine şi obraznic, nu numai în plină stradă, pe promenadă, ci în special seara în faţa caselor pe boieri, soţiile şi fiicele lor, care circulă, şi îi insultă pe aceştia batjocorindu-i. De aceea se aduce încă o dată la cunoştinţă tuturor ca avertisment şi ordin totodată, că fiecare este dator să întîmpine pe boierii străini, care s-au refugiat aici, pe negustori şi pe ceilalţi oameni, politicos şi amabil, dîndu-le consideraţia cuvenită rangului lor şi nimeni să nu cuteze să-i insulte, sau să-i trateze în mod necuviincios, căci în acest caz li se va aplica,

[55] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 3885/1821, anexa 1.
[56] *Ibidem*, nr. 3806/1821.
[57] *Ibidem*, nr. 3878/1821.
[58] *Ibidem*, nr. 3879/1821.
[59] *Ibidem*, nr. 3963/1821.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

fără nici o considerare închisoarea sau alte pedepse grele, celor care se vor deda la acte duşmănoase..."

În aşteptarea restabilirii ordinii în Ţara Românească, unii refugiaţi fac demersuri la autorităţi de a rămîne pe loc, alţii obţinînd paşapoarte de trecere, pe care le elibera comandamentul de frontieră (în atribuţiunile căruia intra şi cenzurarea corespondenţei), trec dincolo de contumacia Branului, în satele din Branul de Sus, unde aşteptau informaţii asupra evenimentelor din ţară.

Numărul refugiaţilor porniţi spre Ţara Românească, dar stabiliţi temporar pe teritoriul Branului de Sus, era atît de mare încît maiorul Dorsner raportează magistratului la 15 mai 1822 că „puţine case mai sînt în care să nu se găsească străini şi că, staţionarea lor în satele de la frontieră ar putea provoca un atac chiar din partea turcilor" [60]. Maiorul Dorsner cere magistratului să dea dispoziţiuni castelanului de la Bran să trimită pe aceşti străini peste graniţă, în Ţara Românească sau în interiorul Transilvaniei.

La 19 iunie 1822 castelanul de la Bran raportează magistratului că a pus în vedere străinilor aşezaţi pe teritoriul Branului de Sus să se reîntoarcă în patria lor sau să meargă în interiorul Transilvaniei şi că cea mai mare parte au şi trecut în Ţara Românească, rămînînd numai vreo cinci familii, care pînă la sfîrşitul lunii vor pleca şi ele. În continuare, castelanul Bokros mai raportează că din informaţiile demne de încredere, date de clucerul Constantin Iliad, în noaptea de 16 spre 17 iunie 1822, rămăşiţe dintre „răsculaţi" au împuşcat mortal în locuinţa sa pe beşliul turcesc [61].

Ruina, anarhia şi flagelul incendiilor provocate în ţările române de ocupaţia turcească aveau să se termine numai după evacuarea principatelor de către oştirile turceşti şi înscăunarea domnilor pămînteni.

În Ţara Românească, Grigore Ghica Vodă a intrat în Bucureşti la 13/25 septembrie 1822, iar evacuarea completă a Ţării Româneşti s-a terminat la 15/27 septembrie 1822 [62].

Pentru stabilirea liniştii în interiorul ţării, după cum rezultă dintr-o adresă din 6 decembrie 1822 a agenţiei austriece din Bucureşti, „principele Ţării Româneşti din ordinul înaltei Porţi urmăreşte să cureţe această provincie de toţi indivizii suspecţi şi tulburători ai liniştii publice şi pe cît este posibil să le interzică intrarea în ţară". În acest sens se iau măsuri severe de siguranţă ca persoanele suspectate de a fi participat la mişcarea revoluţionară din Ţara Românească să nu se strecoare în ţară ca oieri ardeleni, sau cărăuşi prahoveni. Vătafii de plai din Ţara Românească au primit ordin „să cerceteze amănunţit aceste două categorii de oameni la intrarea lor în ţară şi să le permită intrarea numai acelora care posedă paşapoarte în regulă, în care să fie trecute atît numărul, cît şi persoanele însoţitoare, apoi fiecare oier sau prahovean trebuia să stea chezaş pentru integritatea morală a slujitorilor săi şi să se reîntoarcă cu acelaşi om cu care a intrat în provincie".

Răspunzînd la această adresă magistratul oraşului Braşov menţionează că guvernul „nu poate garanta pentru integritatea morală a tuturor străini-

60 Arh. st. Braşov, Fondul Bran, nr. 138/1822.
61 Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 2105/1822, anexa 1.
62 Andrei Oţetea, *op. cit.*, p. 332.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

lor care se întorc în ţară, iar pe de altă parte este foarte neplăcut pentru provincia noastră, dacă nu li se va permite marelui număr de străini care se mai găsesc aici întoarcerea lor în Ţara Românească de unde au venit, din cauza adeverinţei despre *integritatea lor morală*" [63].

După înăbuşirea mişcării lui Tudor, paralel cu măsurile pe care le iau autorităţile din Transilvania pentru trimiterea peste graniţă a refugiaţilor, persoanele bănuite că au încercat să provoace tulburări în Transilvania sau au căutat să recruteze din această provincie oameni pentru mişcarea revoluţionară din Ţara Românească, sînt urmărite cu toată severitatea.

Din cuprinsul unui act din 20 ianuarie 1823, redactat în limba latină, rezultă că, guvernul crăiesc al Transilvaniei cere magistratului Braşovului să cerceteze cu toată atenţia raportul servicialui tricesimal din Bran prin care „supusul turc Gheorghe Ciontulac, pretins originar din localitatea Cîmpulung din Ţara Românească şi locuind acum la Sibiu este acuzat de mai multe ilegalităţi şi anume de aceea că în timpul răscoalei izbucnite anul trecut în Ţara Românească ar fi încercat să convingă pe supuşii chesaro-crăieşti din împrejurimile Braşovului să-şi părăsească patria şi să urmeze steagurile principelui Ipsilanti" [64].

Reîntoarcerea refugiaţilor la vetrele lor s-a desfăşurat treptat şi concomitent cu restabilirea ordinii, astfel că pînă la sfîrşitul anului 1823 cei mai mulţi au părăsit districtul şi oraşul Braşov reîntorcîndu-se în patrie. Unii refugiaţi însă, mai rămîn 3—6 ani, aşteptînd o conjunctură favorabilă pe care o va oferi pacea de la Adrianopole.

Liniştea părea restabilită şi la Braşov, dar o serie de procese care se dezbat în faţa instanţelor judecătoreşti din oraşul de la poalele Tîmpei în anii 1822 şi următorii, amintesc încă multă vreme de episodul mişcării revoluţionare şi de perioada refugiului.

Astfel judecătoria oraşului şi districtului Braşov în anul 1822 a luat în cercetare reclamaţia negustorilor din Bucureşti, Iosif Mayer şi Iosif Isac, sudiţi cesaro-crăieşti, înaintată contra macedonenilor Iani sin Gheorghe şi Demeter sin Gheorghe, partizani ai lui Ipsilanti, învinuiţi că ar fi sustras la Breaza anumite obiecte de valoare aparţinînd reclamanţilor, pe care le transporta în lăzi spre Braşov cărăuşul zărneştean Aldea Dobre. Pîrîţii se apără susţinînd, pe baza depoziţiei lui Aldea Dobre, că lăzile au fost desfăcute la Braşov de căpitanul de răsculaţi Duca. Fiind arestaţi şi „lăsaţi pradă înfometării în toiul iernii", după cum se plîng în petiţiile lor, ei protestează în faţa magistratului arătînd că „noi nu sîntem hoţi de drumul mare sau răufăcători, ci ne-am răsculat pentru creştinătate şi pentru libertatea poporului nostru" [65].

Ultimul grup de refugiaţi, compus din toţi cei compromişi grav politiceşte faţă de turci, din cauza atitudinii lor rusofile în timpul mişcării revoluţionare condusă de Tudor, se reîntoarce în ţară de-abia după pacea de la Adrianopole.

---

[63] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 4171/1822.
[64] *Ibidem*, nr. 614/1823.
[65] *Ibidem*, Actele judecătoreşti nr. 4/1822.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

DIE STADT BRAŞOV (KRONSTADT) UND DIE VON TUDOR VLADIMIRESCU GEFÜHRTE REVOLUTIONÄRE BEWEGUNG

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die von Tudor Vladimirescu geführte revolutionäre Bewegung des Jahres 1821 in der Walachei überschritt bei weitem die geographischen Grenzen der Gebiete wo sie sich entfaltete. Wegen des Gehaltes und der Dynamik ihrer politischen und sozialen Ideen erfasste sie in einem einheitlichen und erneuernden Geist die Geschichte der drei rumänischen Länder: Walachei, Moldau und Siebenbürgen.

In Siebenbürgen machte sich der gegen die herrschende Klasse gerichtete revolutionäre Geist besonders stark in der Gegend von Braşov (Kronstadt) und Sibiu (Hermannstadt) bemerkbar, wo mehrere Zehntausend Flüchtlinge aus der Walachei Zuflucht suchten.

Viele der Geflüchteten gehörten selbst der herrschenden Klasse der Walachei an und waren demzufolge Gegner der Ideen der von Tudor Vladimirescu begonnenen revolutionären Bewegung. Andere jedoch waren Anhänger der revolutionären Ideen, und stellten eine Gefahr für die feudale Gesellschaftsordnung des Habsburgerreiches dar. Deshalb wurden sie auch von den zivilen und Militärbehörden streng verfolgt.

Aus zeitgenössischen Quellen geht hervor, dass in den Monaten Juni und Juli 1821 nur in der Stadt Kronstadt 7204 Flüchtlinge waren, während sich zur selben Zeit in den Gemeinden des Distrikts 4859 Flüchtlinge aufhielten.

Die große Zahl der Geflüchteten rief nicht nur in den siebenbürgischen Regierungskreisen eine grosse Unruhe hervor, sondern auch am Wiener Hofe, von wo die kaiserlich-königlichen Agentien angewiesen wurden, das kaiserliche Geheimkabinett über den Gang der Ereignisse auf dem Laufenden zu halten.

Eine Reihe von unveröffentlichten zeitgenössischen Dokumenten die der Verfasser benützt, bezeugen die Sorge vor der Ausdehnung der revolutionären Bewegung — über Kronstadt — nach Siebenbürgen. Es sind dies: kaiserliche Schreiben aus Wien, militärische Befehle und Berichte, Amtsschreiben der Zivilbehörden, Statistiken, Gerichtsurteile u.a. Aus ihnen geht hervor, dass zur Aufrechterhaltung der öffentlichen Ruhe in Stadt und Distrikt Kronstadt alle von den Umständen erforderten Sicherheitsmassnahmen ergriffen wurden. Die Nachbarväter wurden zur Entdeckung der Aufwiegler und der Aufständischen herangezogen; die zur Grenzwacht bestimmten Truppen wurden be-

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

deutend verstärkt, es wurde ein Grenzkommando geschaffen, der Kastellan von Bran (Törzburg) wurde angewiesen, sofort alle Ereignisse auf Törzburger Gebiet zu berichten und erhielt die Vollmacht, alle verdächtigen Personen zu verhaften.

In der Stadt Kronstadt und in ihrer Umgebung kam es zu Sympathiekundgebungen für die von Tudor Vladimirescu geführte Bewegung und zu Empörungen gegen die geflüchteten Bojaren. In den Akten wird Oprea Giuvelcă aus der Oberen Vorstadt von Kronstadt (Scheii Braşovului) erwähnt, der „wegen revolutionärer Reden" verhaftet wurde, ausserdem Oprea Petecilă aus Törzburg, „verdächtigt mit den Aufständischen aus der Walachei Verbindungen unterhalten zu haben". Die Arbeiter, Gesellen und Lehrjungen aus Kronstadt zeigten eine hasserfüllte Haltung gegenüber den ausbeuterischen Bojaren, weswegen sie auch mit Gefängnisstrafen bedroht wurden.

Die Ermordung von Tudor Vladimirescu und die Niederlage der revolutionären Bewegung, die von der Besetzung der Walachei und der Moldau durch die türkischen Armeen gefolgt war, hatte eine neue Welle von Flüchtlingen nach Siebenbürgen zur Folge, darunter viele Panduren und Arnauten, die den Truppen von Tudor Vladimirescu und Alexander Ypsilanti angehört hatten. Unter diesen Umständen befahlen die Regierungsbehörden und die Behörden den Flüchtlingen, das Grenzgebiet bei Kronstadt zu verlassen und sich im Inneren Siebenbürgens niederzulassen, oder in ihre Heimat zurückzukehren.

Die Rückkehr der Geflüchteten in die Walachei vollzog sich allmählich, in dem Masse, in dem sich die Lage in der Walachei beruhigte.

Die Geflüchteten die eine russlandfreundliche Haltung eingenommen hatten, kehrten erst nach dem Frieden von Adrianopel (1829) zurück, aber die Verfolgung der Personen, die verdächtigt waren, mit der revolutionären Bewegung Verbindungen gehabt zu haben, dauerte noch lange mit unverminderter Strenge an.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

DIN ACTIVITATEA EDITORIALĂ ÎN EPOCA ILUMINISMULUI ÎN SUDUL TRANSILVANIEI *

de DAN MIHĂILESCU

Dezvoltarea forţelor de producţie în Transilvania, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, a pus în evidenţă simptomele destrămării feudalismului şi apariţia relaţiilor de producţie capitaliste. Acest fapt se concretizează mai ales în veacul următor, cînd se înregistrează o creştere corespunzătoare a economiei. Statul austriac ia măsuri atît pentru protejarea industriei în ascensiune, cît şi de protecţie vamală, împotriva pătrunderii produselor din alte ţări.

Pe latifundiile senioriale, ţăranii sînt supuşi unei duble exploatări. Pe de o parte, nobilii comiteau tot felul de abuzuri în privinţa folosirii acestora la muncile obligatorii, iar pe de altă parte, statul austriac îi supunea la impozite şi prestaţii înrobitoare. Efectele acestei situaţii s-au reflectat în mişcările ţărăneşti de mare amploare, printre care se numără şi cea condusă de Horia, Cloşca şi Crişan.

În aceste condiţii social-economice, se încearcă de către Curtea de la Viena unele măsuri pentru ridicarea culturală a românilor din Transilvania în scopul consolidării stăpînirii habsburgice. În consecinţă, s-a dat în anul 1786 o patentă imperială care a creat posibilităţi mai largi tineretului de a învăţa la şcoli, din care rezultă obligativitatea copiilor de a merge la şcoală, precum şi distribuirea gratuită a cărţilor.

Această orientare a fost precedată şi într-un anumit fel pregătită, de apariţia unui număr relativ mare de manuale şcolare. Din anul 1777 încep să se tipărească mai multe abecedare şi cărţi cu caracter didactic[1]. Între 1777—1830, sînt tipărite în limba română la Blaj, Sibiu şi Braşov, 20 bucoavne, gramatici şi îndreptare pentru aritmetică[2].

Această operă de culturalizare a fost susţinută şi realizată de Şcoala ardeleană, reprezentată de Samuil Micu, Petru Maior, Ioan Budai-Deleanu, adepţi

---

* Capitol dintr-un studiu monografic intitulat *Din istoria cărţii, tiparului şi a bibliotecilor în sudul Transilvaniei*, de Dan Mihăilescu şi Pavel Binder (în ms.).

[1] C. Bodea, *Preocupări economice şi culturale în literatura transilvană dintre anii 1786—1830*, în *Studii*, I, 1956, p. 88.

[2] *Bucoavnă*, Blaj, 1777; *Abecedar*, Blaj, 1783; *A.b.c.* sau *Bucoavnă*, Sibiu, 1783; Gh. Şincai, *Îndreptar către aritmetică*, Sibiu, 1785; *Bucoavnă*, Sibiu, 1788; *Bucoavnă*, Sibiu, 1795; *Bucoavnă*, Sibiu, 1797; Radu Tempea, *Gramatica românească*, Sibiu, 1797; între 1803—1830 încă 11 bucoavne şi Gramatica românească a lui Eliade Rădulescu, tipărită în 1828 la Sibiu — vezi I. Bianu, N. Hodoş, D. Simonescu, *Bibliografia românească veche*, II, 1910, p. 544, 545, 547, 548, 549, 550—552; III, 1936, p. 734, 719—738; IV, 1944, p. 329, 340, 344.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ai iluminismului, care îmbrățișînd aspirațiile firești ale poporului nostru pe tărîm social, politic și educativ, au luptat pentru cucerirea drepturilor legitime ale românilor din Transilvania.

Gh. Șincai, care timp de 12 ani a fost directorul școlilor românești unite din Transilvania, a căutat să răspîndească cît mai multe manuale și cărți instructive pentru „luminarea poporului". El face o traducere din germană despre „Învățătura firească spre surparea superstiției norodului" care a văzut lumina tiparului numai în zilele noastre[3], scrie o broșură de popularizare științifică „Istoria naturii sau a firii" [4] și publică o lucrare cu caracter agrotehnic „Povățuirea către economia de cîmp spre folosul școlilor românești" [5].

Iluminismul reprezintă epoca răspîndirii tot mai susținute a cărților cu conținut laic, științific. Acest lucru se datorește și condițiilor concrete, a conjuncturii economice și politice în care se află Imperiul habsburgic în a doua parte a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

Pierderea Sileziei în timpul Mariei Tereza, perioada războaielor napoleoniene, cei trei ani de secetă (1814—1817), lupta popoarelor dinăuntrul monarhiei, sînt tot atîtea situații îngrijorătoare pentru guvernul de la Viena, care pentru a face față acestor situații dificile, ia o serie de măsuri tehnice, economice și instructive în interesul cultivării raționale a pămîntului. În acest scop s-au întocmit și răspîndit în rîndul țăranilor din Transilvania, diferite scrieri cu conținut agrozootehnic, prezentate la nivelul cunoștințelor de atunci:

— „Povățuiri pentru tăbăcirea pieilor dobitoacelor moarte" (1786)

— „Învățătura pentru combaterea gălbezii la oi" (1787)

— „Învățătura economiei poamelor de pămînt, crumpenii și folosul lor" (1815)

— „Îndreptare în ce chip se poate întrebuința ghinda spre hrana oamenilor, în loc de bucate" (1816)

— „Sădirea bumbacului" (1810)

— „Prășirea pomilor" (1812)

— „Despre agonisirea viței de vie sau măiestria de a face vin, vinars, oțet" (1813)

— „Cultura tabacului" (1823)

— „Învățătura de a face sirop și zahăr din mustul tulcilor de cucuruz sau din mustăreața de jugastru" (1812—1813)

— „Creșterea frăgarilor și cultura viermilor de mătase" (1823).

Aceste broșuri sînt, în cele mai multe cazuri traduceri sau adaptări după cărți franceze și germane de specialitate, lucrări apărute sub îngrijirea agronomului și profesorului de științe naturale de la universitatea din Pesta, Ludwig Mitterpacher (1734—1814). Ele sînt tipărite în limba germană, maghiară, sîrbă, română, cehă etc.[6]. Multe dintre acestea au circulat în

---

[3] Gh. Șincai, *Învățătura firească spre surparea superstiției norodului*, București, Edit. Științifică, 1964, p. 219.

[4] Șt. Pascu, în *Din istoria Transilvaniei*, ed. a II-a, I, 1961, p. 293.

[5] C. Bodea, *op. cit.*, p. 94.

[6] *Ibidem*, p. 89—90.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

rîndul țăranilor români, maghiari și germani, în special, în ținuturile mai productive.

Tirajul cărților agrotehnice tipărite pe cheltuiala statului oscila între 500—2500 exemplare. Se cunosc cazuri cînd numărul acesta era depășit; broșura „Învățătura economiei poamelor de pămînt ....." a ieșit în 4000 de exemplare. O parte din titlurile apărute sînt tipărite în tipografia lui Peter Barth din Sibiu. Alte lucrări sînt subvenționate de diferiți învățați sau negustori, cărora, pentru atenția de care au dat dovadă, li se acorda o dedicație pe prima pagină. Nicola Nicolau din Brașov, plătește tipărirea calendarului pe 100 de ani (Buda, 1814), precum și o „gheografie" sau „scrierea pămîntului" (Buda, 1815), iar Plutarh cel Nou după Pierre Blanchard este tradus și tipărit de N. Nicolau. Frații Boghici au tipărit pe cont propriu toate titlurile ieșite din tipografia Schobeln în perioada 1804—1817[7].

Paralel cu tipăriturile agrozootehnice, încep să apară în această perioadă și primele broșuri de știință popularizată, care abordează probleme de interes comun și la nivelul înțelegerii oamenilor simpli. Din aceste lucrări semnalăm:

— Budelko, „Cuprinderea meșteșugurilor" (Sibiu, 1788)
— „Începuturile istoriei de obște" (Sibiu, 1798)
— „Învățătura a vindeca boala sfrantului" (Sibiu, 1803)[8].

Încep să circule mai intens romanele populare „Alexandria", „Bertolda și Bertoldino" a lui Croce, povestea lui „Arghir și Elena"[9] de I. Barac, „Pildele lui Esop" ș.a., toate apărute în tipografiile din Sibiu și Brașov.

În anul 1810 s-a ivit o neînțelegere între Johanna Regina v. Schobeln[10] și tipograful sibian Peter Barth, cu privire la tipărirea unor cărți românești: Alexandria[11], Molitvetnic, Liturghia, Acatist.

Despre acest diferend a luat cunoștință guvernul care prin adresa cu nr. 3941 din 7 mai comunica: „Deoarece tipograful Peter Barth nu are nici un previlegiu exclusiv pentru tipărirea cărților românești *(der walachischen Bücherei kein ausschliessliches Privilegium)*, neputînd s-o înlăture pe Johana Regina v. Schobeln, ca proprietara unei tipografii, de la tipărirea unor astfel

---

[7] *Ibidem*, p. 90—92.

[8] I. Bianu, N. Hodoș, D. Simonescu, *op. cit.*, II, p. 550, IV, p. 328, 329, 330, 332.

[9] Titlul complet: „Istoria despre Arghir cel frumos și Elena cea frumoasă și pustiită crăiasă". Această lucrare este o povestire simbolică care reprezintă cucerirea Transilvaniei de către Traian. Vezi *Transilvania*, XXIV, nr. 4 din 15 apr. 1893, p. 118—119.

[10] În litigiile juridice, apare numele proprietarului J.B.v. Schobeln, deși în această perioadă tipografia era închiriată de C. Boghici. Ea a fost arendată între 25 mai 1804—1 august 1816.

[11] Alexandria, vechi roman popular de origine greacă, a pătruns la noi prin intermediul sîrbilor. În Transilvania, versiunea Alexandriei este cunoscută pe la jumătatea veacului al XVI-lea după o s riere sîrbească, copiată la Mănăstirea Neamțu din porunca mitropolitului Grigore. Originalul traducerii s-a pierdut. Au rămas însă cîteva copii; cea mai veche se găsește în „Codex Negoeanus", scrisă de Popa Ion din Sînpetru (Hunedoara). Primită favorabil de popor povestea lui Alexandru cel Mare vede lumina tiparului în Transilvania la Sibiu în 1794, în tipografia lui Peter Barth. Vezi N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, I, București, 1940, p. 77—78.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

de cărţi, se dă încuviinţare magistratului, să caute o înţelegere între cele două părţi, ca să nu-şi producă vreo pagubă prin tipărirea aceleiaşi cărţi".

În continuare se arată, că în cazul în care nu se cade la înţelegere, „să se trimită pentru fiecare carte ce urmează a fi tipărită, cîte un exemplar înaltului guvern, ca să rezolve diferendul" [12].

Urmărind Bibliografia Românească Veche, am observat că „Acatistul" şi „Istoria lui Alexandru Macedon" sînt tipărite la Sibiu (1810), iar „Molitvenicul" la Braşov (1811) [13]. („Liturghia„ care ar fi trebuit să fie tipărită de v. Schobeln, respectiv de C. Boghici la Braşov, nu mai figurează în B.R.V., ceea ce înseamnă că aceasta n-a mai apărut). Tipărirea lucrărilor în cele două centre confirmă faptul că între cele două tipografii a intervenit o înţelegere în vederea înlăturării unei producţii tipografice paralele.

După datele istorice confirmate, ştim că „Alexandria" a fost tipărită la Sibiu în 1794 şi 1810. După 1810 urmează un interval de 2—3 decenii, timp în care această lucrare nu mai apare în Transilvania. Absenţa „Alexandriei" se explică prin măsurile de interdicţie date de guvernul imperial cu privire la retipărirea acestui roman popular, fapt care reiese dintr-un document oficial al timpului.

În actele magistratului din Braşov cu nr. 236 din 1811 [14], se arată că înaltul guvern imperial restituie cu actul 10774 cărţile care i-au fost trimise de magistratul oraşului Braşov în 16 aprilie acelaşi an şi anume: „Istoria lui Alexandru cel Mare", [„Istoria lui] Bertolodo [şi] Bertoldino", „O bucoavnă cu un adaus pentru rînduiala slujbei", „Micul Octoih".

Documentul mai sus menţionat atrage atenţia că „în conformitate cu hotărîrea adusă de cenzura cărţilor şi confirmată de guvern, cea dintîi carte (Alexandria) nu se mai poate retipări, fiind plină de superstiţii şi născociri nefolositoare" şi din această cauză a fost considerată încă din secolul trecut drept o operă interzisă (schon im vorigen Jahrhundert verbotenes Werk).

Celelalte trei scrieri sînt admise pentru a fi retipărite, deoarece, aşa cum socotea cenzura, sînt folositoare tineretului de la ţară. Era în 1811 cînd cenzura imperială împiedica retipărirea „Alexandriei", afirmînd că această carte este interzisă de un secol, deşi din litigiul Schobeln-Barth reiese că guvernul aprobase retipărirea acestei cărţi, care a şi apărut la Sibiu în 1810. Din această controversă, se pare, că în primul caz al diferendului dintre cei doi tipografi, guvernul a aprobat în principiu felul cum putea să se rezolve situaţia.

În al doilea caz, cenzura fiind în posesia cărţilor ce urmau să fie retipărite, nu a mai îngăduit apariţia „Alexandriei". Astăzi, problema acestei interdicţii, nu surprinde numai prin inconsecvenţa faptelor, ci şi a lipsei de logică.

Pentru populaţia săsească, centrul activităţii iluministe a fost Sibiul. Acesta, între 1712—1790 este locul de reşedinţă al guvernului transilvan, unde se află şi sediul comunităţii săseşti.

În curînd, iluminismul se va resimţi şi pe plan publicistic, mai ales că în Sibiu funcţionau în perioada amintită mai multe tipografii care scoteau nume-

[12] Arh. st. Braşov, Actele magistratului, nr. 1462 din 1810.

[13] I. Bianu, N. Hodoş, D. Simonescu, *op. cit.*, III, p. 719—720.

[14] Aflate în Arh. st. Braşov, sub numărul indicat în text.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

roase lucrări originale. Concomitent cu acestea pătrund operele literare şi filozofice ale scriitorilor străini: Leibniz, John Locke, J. Chr. Wolf, J. J. Rousseau, Voltaire, Montesquieu ş. a.

Autorităţile bisericeşti şi de stat au luat măsuri severe pentru a zădărnici circulaţia lucrărilor care propagau ideile acestui curent.

Printre operele puse la index pentru acelaşi motiv, s-au numărat şi cele ale scriitorului M. Hissmann, originar din Sibiu [15].

Maria Tereza încă din 1754 a interzis frecventarea universităţilor din străinătate, iar în 1767 a dat un ordin prin care a dispus sistarea pătrunderii cărţilor iluministe şi ateiste [16].

Burghezia în ascensiune luptă pentru organizarea unor instituţii culturale cu caracter progresist. Se cunoaşte asociaţia înfiinţată de saşi: „Societas philohistorum Transilvaniae" şi cea iniţiată ceva mai tîrziu de iluministul sibian Ioan Molnar Piuariu, „Societatea filosoficească a neamului românesc".

Curentul iluminist, promovează literatura progresistă din apus, a enciclopediştilor francezi, în care sînt prezentate ideile lor ateiste şi materialiste. Sub influenţa acestor concepţii, apar şi în Transilvania primii adepţi ai noii filozofii. Unul din cei mai radicali materialişti de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, a fost Kiss Mihály, un timp preot la Vîrghiş (jud. Covasna), care a tradus lucrările lui Helvetius [17].

Reacţia oficială împotriva iluminismului s-a concretizat în represiunea lui Metternich, care în 1819 a interzis tinerilor transilvăneni să mai frecventeze universităţile din Germania. Pe de altă parte a oprit pătrunderea publicaţiilor de orice fel din străinătate, mai ales a celor politice din Austria, iar cabinetele de lectură organizate de burghezie au fost dizolvate [18].

---

[15] Carol Göllner, *Die Beziehungen des Aufklärungsphilosophen Michael Hissman zu seiner siebenbürgischen Heimat*, în *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, III, 1960, p. 79—98.

[16] Cf. volumul întocmit şi prefaţat de J. Hajós, *Kiss Mihály*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1953, p. 17.

[17] *Ibidem*, p. 15.

[18] Carol Göllner, *Elemente progresiste în gîndirea saşilor din Transilvania în secolul XIX*, în *Din istoria filozofiei în România*, III, Bucureşti, Edit. Academiei, 1960, p. 128.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

AUS DER VERLAGSTÄTIGKEIT IN SÜDSIEBENBÜRGEN ZUR ZEIT DER AUFKLÄRUNG

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Arbeit bringt Angaben über die Verlagstätigkeit zur Zeit der Aufklärung, als weltliche Bücher in einem erheblich grösseren Masse herausgebracht und verbreitet wurden als in den vorangegangenen Zeiten.

Diese Erscheinung wird in ihren Auswirkungen in Südsiebenbürgen verfolgt, wo — wie auch in anderen Landesteilen — am Ende des 18. und zu Beginn des 19. Jahrhunderts eine Reihe von Druckwerken über Landwirtschaft, Viehzucht, Technik, Gesundheitswesen, Geschichte usw. erschienen, die den damaligen Stand des Wissens widerspiegeln.

Neue und bisnoch unbekannte Tatsachen bringt die Arbeit über den Streit betreffend den Nachdruck des volkstümlichen rumänischen Romans „Alexandria", der am Anfang des 19. Jahrhunderts zwischen den Verlegern Schobeln aus Braşov (Kronstadt) und Barth aus Sibiu (Hermannstadt) entstanden war.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ISTORIE MODERNĂ

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

DATE NOI REFERITOARE LA CONFERINȚA INTIMĂ A FRUNTAȘILOR PARTIDULUI NAȚIONAL ROMÂN ȚINUTĂ LA SIBIU ÎN 14 IUNIE 1899

de NICOLAE BĂRBUȚĂ

După mișcarea memorandistă, care a avut un larg ecou atît în țară cît și peste hotare, făcînd cunoscută pretutindeni situația gravă a naționalităților din manarhia austro-ungară, lupta poporului român pentru eliberare națională și socială continuă.

Urmărind înăbușirea mișcării naționale a românilor din Transilvania, guvernul maghiar, după cum se știe, prin ordonanța ministerială nr. 321 din 16 iunie 1894, desființează Partidul Național Român pe motivul că, existența și activitatea acestuia „nu are bază legală" [1].

Ministrul de interne trimite prefecților și subprefecților din toate județele ordine prin care se cere înăbușirea oricăror acțiuni politice ale românilor, făcîndu-se cunoscut totodată că cei ce nu se vor supune legilor vor fi pedepsiți cu o amendă pînă la 100 florini și cu închisoare pînă la 15 zile[2]. A urmat apoi interzicerea celor două conferințe naționale convocate de Partidul Național Român pentru datele de 15 mai și 24 octombrie 1896 [3].

Față de înăsprirea măsurilor privind întrunirile publice, adunările populare și alte manifestații de protest, Gazeta Transilvaniei, nr. 225 din 1896, scria: „Din vara anului 1894 încoace, printr-un șir de ordinațiuni ministeriale și rezoluțiuni și deciziuni ale organelor administrative și comunale din comitate, am fost aduși acolo, încît nu mai știm dacă mai putem să ne considerăm în adevăr ca cetățeni ai acestui stat, ori că sîntem internați aici ca niște colonii de deportați, care nu mai au nici un drept, nici o speranță și privesc cu resignațiune la ceea ce fac și întreprind cu ei stăpînii soartei lor, de la a căror grație atîrnă. Mai întîi au dizolvat comitetul partidului nostru național și au oprit funcționarea acestui partid, apoi au interzis orice întruniri cu direcțiunea partidului nostru național, mai departe au oprit întrunirile noastre

---

[1] Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale a românilor de sub coroana ungară*, Sibiu, 1913, vol, VII, p. 67

[2] Zenovie Pîclișanu, *Politica minortiară a guvernelor ungurești (1867—1914)*, București, 1943, p. 48.

[3] T. Păcățian, *op. cit.*, p. 794—795.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

cu caracter național românesc și acum ne împiedică a ne întruni și organiza ca alegători".

Un alt prilej în care poporul român a căutat să ia atitudine față de evenimentele politice, a fost încercarea de organizare, la 3/15 mai 1898 la Blaj, a unei serbări pentru a aniversa cincizeci de ani de la revoluția din 1848. Dar și această acțiune a fost interzisă de oficialități[4].

Lupta politică a românilor transilvăneni nu a putut fi stăvilită nici prin aceste măsuri.

Față de asemenea situație, fruntașii politici întreprind noi acțiuni al căror scop era întărirea unității în jurul partidului precum și a conștiinței naționale.

Despre ținerea unei conferințe intime a partidului, care a avut loc la Sibiu în 14 iunie 1899, nu se fac mențiuni ample nicăieri. Este doar amintită ulterior de unele ziare românești și maghiare, ca de exemplu: Tribuna nr. 121, Gazeta Transilvaniei nr. 122, Tribuna poporului nr. 109, Országos Értesítő din 24 iunie 1899.

Totuși, din unele documente cercetate de noi în Arhiva Mureșenilor, rezultă că nepublicarea știrilor referitoare la împrejurările convocării ei, precum și a subiectelor discutate, a fost stabilită chiar în cadrul acestei conferințe.

În lucrarea noastră încercăm să stabilim istoricul și conținutul acestei conferințe intime, avînd la bază corespondența inedită a lui I. Rațiu, E. Dăianu, Amos Frîncu către Aurel Mureșianu privind convocarea conferinței și notițele amănunțite asupra celor discutate la conferință.

Din documentele cercetate rezultă că la data de 23 aprilie 1899, din inițiativa lui Francisc Hossu Longin, s-au întrunit la Deva, în casa acestuia, Alexandru Hossu Longin, Amos Frîncu, Nicolae Comșa, Iuliu Maniu și Aurel Vlad.

În urma discuțiilor purtate s-a redactat o scrisoare cu data de 1 iunie, către președintele partidului, I. Rațiu, prin care respectivii cereau convocarea unei conferințe publice, fixînd totodată problemele ce urmau a fi discutate.

Dată fiind importanța acestei scrisori inedite și întrucît din cuprinsul ei rezultă în mod clar problemele politice, sociale și economice care frămîntau pe unii dintre fruntașii burgheziei române, o redăm în întregime:

„Domnule președinte!

Cuprinși de legitime îngrijiri în fața situațiunii grave, ce evenimentele anilor din urmă a creat partidul nostru național și convinși că și D-voastră împărtășiți preocupările, ce în acest punct frămîntă întreaga noastră națiune, am convenit în dorința de a vă comunica vederile noastre, prin care credem, că s-ar putea iniția o lucrare pentru stabilirea dezorganizării, ce ne amenință.

---

[4] Ștefan Pascu, în *Desăvîrșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, 1968, p. 86.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Aderenţi convinşi ai programului partidului naţional şi al organismului său, noi credem că pentru conducerea oficială a partidului naţional român, pentru moment acţiunea cea mai necesară este:

Convocarea grabnică a conferinţei generale a delegaţilor alegătorilor români.

Drept modalitate potrivită socotim: observarea formelor de convocare uzitate pînă acum.

Aflăm însă, că este o condiţie sine qua non pentru asigurarea organizării partidului, ca deodată cu convocarea conferinţei publice menţionate, conducerea oficială a partidului să convoace în mod intim şi ad nominem pe toţi delegaţii la o conferinţă confidenţială prealabilă al cărui termen să se fixeze cu 48 de ore înaintea zilei menite pentru conferinţa publică.

Aflăm mai departe, că în condiţiile date singura garanţă pentru reuşită este, ca insinuarea conferinţei publice să se facă numai după ţinerea conferinţei confidenţiale în termenul minimal legal de 24 de ore.

Ne mai luăm voia a vă descoperi, că după reconsiderarea relaţiilor locale, conferinţa ar fi de dorit să se ţină în Orăştie.

Insistăm îndeosebi pentru convocarea conferinţei intime în scopul, ca nici într-un caz să nu se zădărnicească întrunirea şi reorganizarea partidului şi în consecinţă credem, că misiunea conferinţei intime este: De a vota toate moţiunile, care în caz de admitere a conferinţei publice să se enunţe drept hotărîri, iar în caz de oprire să se proclame în formă de manifest iscălit de toţi delegaţii drept voinţă şi directivă de acţiune, a mandatarilor alegătorilor români.

Luîndu-ne voia a supune aprecierii D-voastră vederile indicate prin ce credem a ne fi împlinit o românească datorinţă, semnăm cu distinsă stimă. Deva 23 aprilie 1899".

Urmează punctele de vedere ale semnatarilor:

1) Enunţarea susţinerii neştirbite a programului politic.

2) Convocarea de adunări de popor pentru popularizarea programului şi dezvoltarea conştiinţei naţionale.

3) Advertizarea cluburilor municipale pentru a susţine o vie şi continuă luptă cerînd prin propuneri de adrese, ce ar fi să se facă către toate forurile constituţionale, realizarea postulatelor înscrise în programul naţional.

4) Iniţierea şi continuarea luptei în comune pentru observarea dreptului de limbă şi a tuturor postulatelor programului.

5) Angajarea cercurilor bisericeşti pentru susţinerea autonomiei ambelor biserici române şi a şcoalelor noastre şi delăturarea tuturor ingerenţelor administrative şi a mijloacelor de corupţie a acelora.

6) Apel la conducătorii mişcării culturale româneşti pentru a propaga ideile de cultură naţională şi susţinerea independenţei culturii româneşti.

7) Apel la conducerea financiară pentru a opri pauperizarea elementului ţăran şi instituirea unei bănci generale agrare şi de asigurare pentru trebuinţele poporului român.

8) Apel la mijloace pentru susţinerea organelor de publicitate ale partidului.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

9) Reorganizarea comitetului central a clubunilor municipale și cercuale și introducerea unei discipline de rigoare în partid.

10) Cultivarea relațiunilor cu naționalitățile nemaghiare și traducerea lor în manifestațiuni.

11) Înlăturarea chiar și a aparențelor, că partide străine, ori partide din România, ar putea avea vreo înrîurire în conducerea politicii noastre.

„Pentru alimentarea spiritului public — se spune în continuare — sîntem de părere ca să se constituie reuniuni municipale cercuale în condițiunea ca în acelea să fie exclus orice element contrar elementelor noastre și ca prezidenții acestor reuniuni, prin contact confidențial, să insiste pe acțiuni concentrice intereselor singuraticelor cercuri.

Sprijinirea tuturor acțiunilor menite a exclude din manifestarea vieții naționale toate elementele nenaționale, compromise ori just suspecte din punctul vederilor noastre principiale politice și angajarea presei noastre în această direcțiune".

În urma acestei scrisori, președintele Ioan Rațiu, după supunerea spre aprobare în comitetul de la Cluj [5], convoacă 39 de persoane, „oameni sinceri ai cauzei" [6], la o conferință intimă, în locuința sa din Sibiu, în ziua de 14 iunie 1899, „cu scopul — după cum se menționa în convocatoare — de a preciza pașii ce se vor găsi potriviți întru sanarea stărilor noastre și prevenirea pericolelor ce amenință partidul nostru și cauza națională" [7].

La conferință au fost prezenți: Ioan Rațiu, George Pop de Băsești, Teodor Mihali, Dionisie Vaida, Ioan Vaida, Coriolan Brediceanu, George Popovici Verset, Onoriu Tilea, Iuliu Coroianu, Dr. Ilea, Iosif St. Suluțiu, Amos Frîncu, Francisc Hossu Longin, Aurel Vlad, Elie Dăianu, I. A. de Preda și V. Zehan [8].

Discuțiile au început prin citirea scrisorilor celor absenți, scrisori menite să motiveze neprezentarea acestora, precum și poziția lor față de situația partidului.

Mai întîi s-a dat citire scrisorii lui Alexandru Mocioni, care nu a participat la conferință, fiind bolnav [9].

Despre tactica și situația politică a Partidului Național Român, a cărui funcționare fusese oprită de guvernul maghiar, Mocioni scria: „. . . Unica armă ne este rezistența pasivă! Și unic corecta ținută este, a nu părăsi nici cît un fir de păr terenul legal, dar a susținea cu toată tăria sufletească bazele de drept ale organizării noastre politice, ale partidului național. Căci fără organizare politică nu se face luptă politică, și fără partidul național nu se face

---

[5] Arhiva Mureșenilor, nr. 267, scrisoarea lui Dr. Proca, din 27 IX 1899, Sibiu, către Aurel Mureșianu.

[6] *Ibidem*, nr. 3436, scrisoarea lui Amos Frîncu către Aurel Mureșianu, 9 iunie 1899, Sibiu.

[7] *Ibidem*, nr. 5741, convocatorul trimis de Ioan Rațiu lui A. Mureșianu, 1 iunie 1899, Sibiu.

[8] *Ibidem*, nr. 5740, notiță asupra celor discutate la conferință.

[9] *Ibidem*, nr. 3182, copia scrisorii lui Al. Mocioni trimisă lui I. Rațiu la conferință.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

politică națională. Iar partidul național va exista pînă atunci, pînă cînd el va trăi în inimile noastre" [10].

În cadrul ședinței s-a discutat apoi posibilitatea convocării unei conferințe, mulți din cei prezenți luînd cuvîntul și arătînd punctele lor de vedere în această privință. Astfel, Aurel Vlad a susținut propunerea fruntașilor români de la Deva, amintită mai sus.

Coriolan Brediceanu a declarat că pînă la revocarea ordinelor de dizolvare a partidului date de Hieronimi, ce o așteaptă de la guvernul Széll, nu este de acord cu convocarea conferinței naționale, nici publică, nici privată, fiindcă cea publică ar constitui o deviere de la calea legalității, deoarece ordinul de dizolvare este emanat de un for legal, deși e un abuz de putere, iar cea intimă ar lovi în organismul partidului de pînă acum, deoarece deciziile valide numai în public se pot aduce. Este pentru continuarea de consfătuiri intime în vederea strîngerii rîndurilor partidului.

Ioan Vaida este pentru hotărîrea de la Deva, dar cere numirea unei comisii pentru a pregăti materialul conferinței.

Teodor Mihali consideră că, în fața situației în care se află partidul, mai ales în urma grupării de la „Tribuna Poporului", nu este momentul de a se convoca o conferință publică.

Militînd pentru întărirea coeziunii partidului, Elie Dăianu consideră că primordial ar fi necesară unitatea de vederi a întregului comitet central, în scopul îndeplinirii cu succes a sarcinilor impuse de situația internă a Partidului Național Român și relațiile cu oficialitățile.

George Pop de Băsești susține părerea lui Mocioni. Arată greșelile comitetului partidului național, pentru care se face vinovat atît el cît și președintele I. Rațiu, de a nu fi convocat congresul naționalităților pe timpul conferinței interparlamentare de pace de la Budapesta. Este de părere să se convoace congresul naționalităților în luna septembrie. Cît privește conferința națională, aceasta să se amîne tot pentru luna septembrie, însă înainte să se țină o conferință intimă.

Mergînd pe linia intransigentă a grupării de la Deva, Amos Frîncu combate teoria de legalitate dezvoltată de Brediceanu și suspensiunea activității partidului cerută de Brediceanu și Mocioni pînă la revocarea ordinelor de dizolvare prin guvern. Arată că partidul există de iure și de facto, deci în timpul crizei de azi în care se află, trebuie pus imediat în funcționare supremul său organism — conferința națională.

Ioan Rațiu, față de cele susținute de George Pop de Băsești, a arătat stadiul alianței cu naționalitățile indicînd un manifest ori congres contemplat, rămas însă neconvocat în urma unei scrisori a lui Polit, fruntaș politic sîrb, care în vederea intereselor bisericii, a cerut amînarea.

Pentru convocarea imediată a unei conferințe publice, așa cum hotărîse grupul de la Deva, au votat: Amos Frîncu, Francisc Hossu Longin și Aurel Vlad, iar pentru amînare restul de cincisprezece. În acest fel s-a hotărît amî-

---

10 *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

narea și convocarea unei a doua conferințe confidențiale pentru luna septembrie [11].

După cum se arată în notița privind discuțiile purtate „ședința se încheie prin aceea că, un comunicat la ziar să nu se facă despre conținutul consfătuirii, ci numai să se constate că a fost conferință și a decurs în mod frățesc, fiind de față fruntași din toate părțile".

Conferința și-a avut însă însemnătatea ei, rezumată astfel de Ioan Rațiu în scrisoarea din 17 iulie 1899 către Aurel Mureșianu: „... conferința din 14 iunie a avut un rezultat îmbucurător, căci atît fruntașii care au participat la ea, cît și aceea care în urma convocării mele s-au adresat în scrisori, și-au exprimat dorința fierbinte, de a vedea cît mai curînd unite toate elementele bune sub stindardul partidului național".

NEUE ANGABEN ÜBER DIE VERTRAULICHE KONFERENZ DER RUMÄNISCHEN NATIONALPARTEI IN SIBIU (HERMANNSTADT) AM 14. JUNI 1899

(ZUSAMMENFASSUNG)

Der Kampf des rumänischen Volkes für nationale und soziale Befreiung ging auch nach der Bewegung für das „Memorandum" (1892) weiter, das sowohl im Lande als auch im Ausland einen weiten Widerhall auslöste, da es überall die schwere Lage der Nationalitäten in der österreichisch-ungarischen Monarchie bekannt machte.

Die ungarische Regierung und die Verwaltungs- und Polizeibehörden erschwerten die Tätigkeit der Rumänischen Nationalpartei durch eine Reihe von Zwangsmassnahmen. In dieser Lage beschlossen die Führer der Rumänischen Nationalpartei Massnahmen zu ergreifen, deren Zweck war, das Nationalbewusstsein des rumänischen Volkes lebendig zu erhalten.

Eine dieser Massnahmen war die Einberufung der Konferenz der Rumänischen Nationalpartei, die in Sibiu (Hermannstadt) am 14. Juni 1899 stattfand. Auf Grund einiger unveröffentlichter Dokumente behandelt der Verfasser die Geschichte dieser Konferenz und die dabei behandelten Fragen.

Die Hermannstädter Konferenz gehört zu einer Reihe von besonders wichtigen Geschehnissen, die zur Verstärkung des nationalen Kampfes der Rumänen beitrugen.

[11] Arh. Mureșenilor, nr. 816, Scrisoarea lui I. Rațiu către A. Mureșianu din 17 iulie 1899, Borsec.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

CONTRIBUŢII STATISTICE PRIVIND ŞCOLILE ROMÂNEŞTI DIN TRANSILVANIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

de ŞERBAN POLVEREJAN

Problema învăţămîntului elementar românesc din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, studiată în general puţin, este în mare măsură deficitară privind latura statistică. Datele referitoare la şcoli, şi învăţătorime, folosite atît de autorii unor studii speciale cît şi în lucrările cu caracter de sinteză, sînt luate din statistici oficiale, germane sau maghiare, care de cele mai multe ori, intenţionat sau nu, sînt departe de a reda realitatea aşa cum se prezintă ea [1].

Răspîndite în toate comitatele, districtele şi scaunele fostului principat al Transilvaniei [2], şcolile elementare româneşti sînt greu de cuprins într-o statistică globală, atunci cînd la această acţiune nu contribuie nemijlocit forurile confesionale care le tutelează. Nefiind sprijinite de către stat, dimpotrivă, adesea victime directe ale politicii de asuprire naţională, şcolile româneşti sînt susţinute de popor, de soarta căruia îşi leagă nemijlocit existenţa. De o oarecare stabilitate se bucură doar şcolile *principale* (capitale), aflate de obicei în centre mai mari (oraşe, comune) şi deservite, în cele mai multe cazuri, de către mai mulţi învăţători. Majoritatea însă a şcolilor elementare româneşti, incluse în categoria şcolilor *populare* sau „triviale", îşi leagă existenţa de prezenţa şi stabilitatea cadrelor didactice, de posibilităţile materiale ale comunităţii care le susţinea etc. Dintre acestea puţine au — chiar în perioada de relativă dezvoltare a învăţămîntului elementar din deceniul al şaptelea al sec. al XIX-lea — local propriu, corespunzător. În multe cazuri locuinţa dascălului serveşte, în acelaşi timp şi pentru local de şcoală sau clădirea şcolii — cînd ea exista — include şi locuinţa învăţătorului şi a familiei sale [3].

---

[1] Sînt utilizate cu precădere: E. A. Bielz, *Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens. Eine physikalisch-statistische-topographische Beschreibung dieses Landes*, Sibiu, 1857 şi *Magyar statisztikai évkönyv*, Budapesta, 1872 şi urm.

[2] După datele care le prezentăm, numai în scaunul Odorheiului nu sînt înregistrate şcoli româneşti în anul 1865

[3] Pentru detalii privind situaţia şcolilor elementare din acea epocă, vezi: Dr. P. Vasici, *Despre starea de acum a şcolilor noastre din Transilvania* în *Amicul şcoalei*, nr. 2, 1860, p. 158 şi urm.; G. Bariţiu, *Şcoalele autonome*, în *Gazeta Transilvaniei*, nr. 34, 1865, p. 133—134.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În cele ce urmează, vom încerca, pe baza unui material inedit descoperit în Arhivele Statului din Braşov [4], a pune în lumină date şi informaţii reale, netrecute prin filiera intereselor de clasă ale autorităţilor — acţiunea fiind întreprinsă în alt scop decît cel statistic — date care, credem, vor aduce preţioase servicii cercetării istoriei învăţămîntului transilvănean.

Materialul în discuţie cuprinde trei piese distincte: *o circulară* tipărită în limbile germană şi maghiară, emisă în „şedinţa guberniului regesc al ţării Transilvaniei ţinută la Sibiu, la 3 august 1865" (anexa I) şi *două „Conspecte"* (situaţii) privind şcolile „principale" şi „populare" româneşti şi învăţătorii care le deservesc, întocmite pe confesiuni — gr. orientale (anexa II) şi gr. catolice (anexa III) — ambele tipărite în limba română.

Circulara (ordinul) şi cîte un exemplar din fiecare „conspect", au fost trimise de către guberniu autorităţilor politico-administrative ale comitatelor, districtelor, scaunelor, precum şi ordinariatelor româneşti din Transilvania, cu scopul de a reglementa situaţia cadrelor didactice din învăţămîntul elementar —conspectele constituind documente de plecare în oficializarea încadrării personalului didactic — şi de a exclude posibilitatea eschivării de la serviciul militar a multor tineri care se angajau temporal ca dascăli.

Referindu-se la decretul Locotenenţei c.r. a Transilvaniei nr. 30561 din 5 ianuarie 1859 şi la prevederile acestuia privind scutirea învăţătorilor de serviciul militar [5], ordinul atrage atenţia asupra „abuzurilor" săvîrşite în numele acestei legi de către tinerii care vor să se sustragă de la recrutare. Pentru evitarea acestor dificultăţi, autorităţilor politice li se comunică „listele înaintate de către ordinariatele respective şi tipărite aici (Sibiu n.n.) pentru folosire în caz de nevoie" [6]. Primind listele, oficialităţile politico-administrative locale vor acorda drept de scutire numai acelor învăţători care sînt trecuţi nominal în ele, urmînd ca pe viitor ordinariatele să comunice anual (la sfîrşitul lunii octombrie) atît autorităţilor cercuale cît şi guberniului ţării, toate schimbările survenite în rîndurile corpului didactic. În ce priveşte întocmirea acestor liste (conspecte), reiese că ele au fost alcătuite către ordinariate şi consistorii, deci de forurile tutelare superioare ale şcolilor. Acestea le alcătuiseră, la rîndul lor, bazîndu-se pe rapoartele solicitate anterior prin „ordinaciuni consistoriale" care cer protopopiatelor să raporteze, pe bază de chestionar, despre situaţia şcolară

---

[4] Arh. st. Braşov, Fondul Primăria Braşov, Seria Actele Magistratului, 1865, Nr. 8757. Actul ne-a fost semnalat de către arhivistul Gernot Nussbächer, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

[5] Principiile acestei ordonanţe sînt următoarele: „Toţi învăţătorii primari şi secundari precum şi adjuncţii sunt scutiţi de miliţie dacă, a) vor produce decret de la Ordinariatul sau Consistoriul respectiv, ca de la suprema diecezană, [sic] în care se va arăta că concernintele [recrutul] este aşezat stabil la o şcoală sistematizată ca învăţător, subînvăţător sau adjunct. Contractele încheiate cu comunele nu sînt de lipsă, nici nu se cer. b) concernintele are să arete cu testimonii legale că a absolvit cu succes bun patru clase normale într-o şcoală capitală. Aceste măsuri au valoare numai pînă la finitul anului 1861, pînă cînd adică au să intre în viaţă pretutinde[ni] institutele preparandiale, cînd apoi, nimeni nu va mai fi scutit, care nu va absolva obiectele prescrise pentru pregătirea învăţătorilor"; cf. *Amicul şcoalei*, an. I, nr. 1, Sibiu, 1860, p. 82.

[6] Vezi anexa I.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

din protopopiatul respectiv [7]. Întocmite în acest fel, situaţiile exclud orice dubiu privind exactitatea şi autenticitatea lor.

Prima listă (anexa II) cuprinde şcolile româneşti de confesiune ortodoxă, pe care le grupează în cap. A. — *Şcoli principale* (Hauptschulen) şi cap. B — *Şcoli populare* (Volksschulen), sub următoarea rubricaţie verticală: Nr. curent [1], comitatul (districtul, scaunul) [2]; comuna (localitatea) [3]; numărul învăţătorilor [5]; numele învăţătorilor [6][8].

Cea de-a doua listă se ocupă de şcolile şi învăţătorii de confesiune greco-catolică. Autorităţile confesionale greco-catolice, folosind aceeaşi rubricaţie pe verticală, completează listele grupînd localităţile cu şcoli pe dieceze şi protopopiate. În ce priveşte şcolile principale greco-catolice, acestea sînt incluse printre şcolile populare, la comitatele şi protopopiatele respective, cu menţiunea „şcoală capitală".

În fine, pentru o mai bună orientare a celor interesaţi, prezentăm şi un tabel sinoptic (anexa IV) care, în rubrici deliberat alese, centralizează — pe unităţi administrative şi confesiuni — toate datele din cele două „conspecte".

Cele 12 şcoli *principale* aflate în 1865 pe teritoriul Transilvaniei, le găsim grupate cu precădere în regiunile cu populaţie românească compactă. Printre cele mai importante amintim, alături de cele din Braşov, Năsăud şi Reghin, şcolile principale din Răşinari cu 5 cadre didactice, Satulung (Săcele) şi Veneţia de Jos cu cîte trei învăţători. În cazul ultimelor două localităţi, şcoala principală este dublată de cîte una populară. Ambele fiind însă servite de acelaşi corp didactic, deducem că este vorba de fapt — ca şi în alte cazuri similare — de o singură instituţie, cu două cicluri. Există însă şi şcoli principale servite de un singur dascăl, fapt ce denotă că în 1865 nu toate şcolile din această categorie mai răspund prevederile legii „Ratio Educationis" de a vedea obligatoriu 3 învăţători. Unele dintre ele îşi păstrează se pare acest titlu şi implicit drepturile garantate de el, în virtutea unor hotărîri mai vechi. Cauzele diminuării potenţialului didactic al acestor şcoli trebuie căutate, credem, atît în fluctuaţiile posibilităţilor economice ale comunităţilor respective, cît şi în orientarea forurilor tutelare. Deoarece acest fenomen se observă mai ales la şcolile de confesiune greco-catolică, amintim aici, predilecţia episcopiei unite, manifestată încă din prima jumătate a veacului al XIX-lea, de a încuraja cu precădere dezvoltarea învăţămîntului mediu şi superior, cu scopul de a sprijini printr-un număr tot mai mare de intelectuali, lupta de emancipare naţională.

În ce priveşte şcolile *populare*, din totalul de 1471 şcoli, 704 erau de confesiune greco-orientală (ortodoxe) şi 767 greco-catolice (unite). Din totalul şcolilor populare, 1408 sînt deservite de cîte 1 învăţător, 41 de cîte 2—3 învăţători, iar 23 de şcoli nu au dascăli, posturile fiind vacante. Referitor la acestea din urmă, de remarcat că, cu o singură excepţie, toate posturile vacante se gă-

---

[7] „Circulara" Consistoriului din Sibiu, adresată protopopiatelor în 10 iulie 1865; cf. *Gazeta Transilvaniei*, nr. 54, 1865, p. 214.

[8] Pentru a înlesni utilizarea documentelor publicate sub anexa II şi III, am introdus după rubrica a treia o rubrică nouă [4], în care am trecut denumirea de azi a localităţii şi judeţul în care se află.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

sesc la şcolile greco-catolice, fapt care întăreşte cele amintite mai sus cu privire la şcolile unite.

În cele 1483 şcoli principale şi populare româneşti, în anul 1865 predau 1500 învăţători (735 de confes. gr. or. şi 547 gr. cat.). Dintre aceştia, 22 deservesc concomitent cîte 2 şcoli aflate în localităţi diferite, 5 predau la cîte 2 şcoli de grade diferite (principale şi populare) din aceeaşi localitate, iar 13 deservesc în aceeaşi localitate cîte 2 şcoli de confesiuni diferite (gr. or. şi gr. cat.).

Cîţi dintre aceşti dascăli vor fi avut pregătirea carespunzătoare ca absolvenţi de gimnazii şi preparandii, cîţi dintre ei îşi vor fi adunat cunoştinţele prin şcolile capitale sau chiar triviale de la sate, nu putem şti. Cert este că masa cadrelor didactice trebuie să fi avut o compoziţie — ca pregătire profesională — destul de eterogenă, incluzînd persoane cu cunoştinţe cîştigate în toate categoriile de şcoli româneşti şi străine.

Încadraţi cu „salarii" modeste, plătite — în bani sau în natură — la intervale neregulate şi întotdeauna mai mici decît la şcolile de stat, învăţătorii români erau adesea ţinta de atac a autorităţilor. Acestor neajunsuri li se adăugau, nu o dată, conflictele interne ivite între dascăli şi preoţii locali, care conduceau şcolile în calitate de directori. Condiţiile grele în care erau obligaţi să-şi desfăşoare activitatea — în cele mai multe cazuri, plină de abnegaţie şi cu frumoase rezultate — explică în bună parte fluctuaţia mare a cadrelor didactice. Aceleaşi motive fac ca alături de şcoli populare cu cîte doi învăţători, să întîlnim cazuri cînd două şi chiar trei şcoli să fie deservite de un singur dascăl. Lipsa de cadre şi motive de ordin economic determină angajarea aceluiaşi învăţător la două şcoli de confesiuni diferite, măsură ce contravine practicilor mai vechi, combătută insistent de către forurile confesionale din perioada de care ne ocupăm.

În fine, menţionăm că — aşa cum reiese din cele două „conspecte" — pe teritoriul fostului principat al Transilvaniei existau în 1865 un număr de 1341 localităţi cu şcoli principale şi populare româneşti, din care, 106 localităţi aveau şcoli elementare de ambele confesiuni.

Comentînd o lucrare statistică apărută la Viena în 1864 [9], G. Bariţiu deplînge lipsa unor evidenţe sistematice cu privire la şcolile româneşti din Transilvania [10]. Într-adevăr, încercînd acum să determinăm dezvoltarea învăţămîntului elementar după revoluţia de la 1848, ne lovim de acelaşi neajuns: lipsa de date şi de evidenţe centralizate. Luînd totuşi ca punct de plecare statistica alcătuită de E. A. Bielz pentru anul 1851, în care din totalul de 2164 şcoli populate aflate în Transilvania 742 sînt româneşti (371 gr.-cat., 367 gr.-or. şi 4 de altă religie) [11], constatăm că în decurs de 14 ani, numărul şcolilor elementare româneşti a crescut cu 741, deci s-a dublat. O reprezentare statistică a dezvoltării învăţămîntului, în cadrul acestei perioade de 14 ani, este însă greu

[9] *Statistisches Jahrbuch der Österreichischen Monarchie für das Jahr 1863. Herausgegeben von der k.k. statistischen Central-Commission*, Viena, 1864.

[10] În *Gazeta Transilvaniei*, nr. 4 şi 5, din 1865, p. 13, resp. p. 17—18.

[11] E. A. Bielz, *op. cit.*, p. 200—202.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

de făcut, deoarece puținele date existente au un caracter sporadic, sînt incomplete și adesea contradictorii. Așa de pildă, pentru anul 1858 *Telegraful român* arată că din 2398 școli primare existente atunci în Ardeal, 981 sînt românești, iar dintre acestea, 600 de confesiune ortodoxă [12]. Deci în cei 7 ani (1851—1858) în timp ce școlile ortodoxe — ca urmare a prodigioasei activități desfășurate de inspectorul școlar P. Vasici — se înmulțesc cu 233, cele unite (gr.-cat.) abia înregistrează un spor de 10. Pentru același an (1858) *Amicul școalei* dă însă cifra de 691 școli ortodoxe, cifră care crește în anul următor (1859) la 767 școli de aceeași confesiune [13].

Începînd cu deceniul al optulea, o dată cu apariția din 1872 a *Anuarului statistic maghiar* [14], informațiile statistice se înmulțesc. Utilizarea lor în scopul unei comparații cu datele prezentate de noi este însă dificilă, deoarece amintita publicație, prezentînd școlile românești în cadrul confensiunilor, le grupează pe dieceze, unități a căror arii — cu excepția Arhiepiscopiilor din Blaj și Sibiu — depășesc limitele fostului principat transilvan [15]. Pentru aceste două, *Anuarul* . . . prezintă pentru anul 1870 următoarele date: Arhiepiscopia Blajului — 721 școli confesionale cu 738 cadre didactice [16], iar Arhiepiscopia Sibiului — 746 școli, cu 815 dascăli [17]. Cu toate că aceste cifre includ toate școlile și învățătorimea de toate gradele din arhidiecezele respective, raportîndu-le la datele extrase din documentele prezentate de noi (529 școli cu 505 dascăli la Arhiep. Blajului și 710 școli cu 753 dascăli la Arhiep. Sibiului [18]), constatăm — în contrast cu perioada anterioară anului 1865 — o creștere considerabilă a numărului unităților școlare de confesiune greco-catolică și o stare de relativă stagnare pentru cele ortodoxe.

Limitîndu-ne la comparațiile de mai sus, conchidem că în situația statistică dată, documentele prezentate vor aduce — prin acuratețea și amplitudinea lor — o lumină nouă în cercetarea istoriei învățămîntului românesc transilvănean, din a doua jumătate a veacului al XIX-lea.

---

12 Cf. Gh. Tulbure, *Școala săteească din Ardeal în epoca lui Șaguna*, Cluj 1937, p. 43.
13 *Amicul școalei*, I, 1860, p. 160.
14 *Magyar statisztikai évkönyv*, I, Budapesta, 1872.
15 Cazul episcopatelor Lugoj și Gherla.
16 *Magyar statisztikai évkönyv*, I, Budapesta, 1872, p. 436—437.
17 *Ibidem*, p. 438—439.
18 Vezi anexa III și II.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ΛNEXΛ I

Act. Mag. Nr. 8757/1865.
528.1865.

Im Namen Sr. k. k. Apostolischen Majestät, Grossfürsten von Siebenbürgen und Grafen der Szekler, unseres allergnädigsten Herrn

dem Stadt und Destrikts Magistrat

in

Kronstadt.

Obschon die Bestimmung der im Landes-Gesetzblatte 1859, Abtheilung 2, Nr. 2, enhaltenen Statthalterei-Verordnung vom 5. Jänner 1859, laut welcher nach dem Jahre 1861 nur mehr absolvirte Präparandisten als Volksschullehrer anzustellen wären, jetzt noch nicht mit aller Strenge durchgeführet werden kann, so können darum doch die immer greller hervortretenden, dem Volksunterrichte, wie der Heeresergänzung gleich abträglichen Misstände, dass in stets steigenden Ziffer sogar unreife, des Lesens und Schreibens kaum kundige Jünglinge mit Anstellungs-dekreten als bleibende Lehrer und Unterlehrer an den gr. kath. und griech.-orientalischen Volksschulen versehen werden, welche als solche heirathen oder einen andern Befreiungstitel erschleichen, um dann im Genusse desselben auszutreten und einen andern Jünglinge für denselben Vorgang Platz zu machen, umsoweniger geduldet werden, als das griech.-kath. erzbischöfliche Unterseminar in Blasendorf und die Präparandie in Nassod, das griech.-orient. erzbischöfliche Seminar in Hermannstadt, dann die griechisch-orientalischen und griechisch-katholischen Gymnasien hinlängliche Quellen hieten, thunlichst nur vorgebildete, sich dem Lehrfach bleibend widmende Jünglinge als Schullehrer anzustellen. Kann auch nicht jeder Lehrer zu einer gewissen Dienstdauer verpflichtet oder das Heirathen verboten werden, u.s.w., so konnte man doch nicht umhin in Gemässheit des hohen Hofkanzlei-Präsidial-Erlasses vom 1. Jänner 1865, Z. 6043, die betheiligten Ordinariate des griech.-kath, und des griech.-orient. Ritus auf obige Missbräuche aufmerksam zu machen und im allgemeinen Interesse zu ersuchen, womöglich nur Präparandisten, Seminaristen, vorgerücktere Studierende, überhaupt nur solche Individuen bleibend anzustellen, welche sich zum Lehrerberuf bleibend widmen, da unter die Erfordernisse der eingangserwähnten Statthalterei-Verordnung niemals herabgegangen werden kann.

Ueber die systemisirten bleibenden Schullehrer und Unterlehrersposten werden den politischen Behörden die von den betreffenden Ordinariaten hieher eingesendeten und hier in Druck gelegten Verzeichnisse anliegend zur Benützung in vorkommenden Fällen mitgetheilt, so wie gleichzeitig auch die betreffenden Ordinariate darüber verständigt, dass im Geiste des § 19 des Heeresergänzungs-Gesetzes nur die bleibende Anstellung auf wirklich systemisirten Posten bei wirklichen Dienstausübung befreie, weshalb auch dringend ersucht wurde, den gänzlich aus dem Lehrfache Austretenden die Anstellungsdekrete abzunehmen, indem vazirende Lehrer keineswegs befreit werden dürfen, so wie ebensowenig auch eine überflüssige, nur die Gemeinden belastende Doppelbesetzung desselben Postens (die Nothwendigkeit von Paralellklassen ausgenomen) stattfinden kann.

In Gemässheit des bezogenen hohen Hofkanzlei-Erlasses wurde schliesslich den Ordinariaten an das Herz gelegt, die häufigen Wechsel und das zu frühe Heirathen der Lehrer in ihrem eigenen Interesse zu verhüten, weil alle politischen Behörden gleichzeitig angewiesen werden, diese Jünglinge im Falle ihres Anstrittes der Nachlosung zu unterziehen und den Befreiungstitel § 13, Punkt 4, des Heeresergänzungs-Gesetzes, betreff der Frage der Unentbehrlichkeit bei Hause zur Erhaltung der Gattin und des Kindes, sowie jeden andern von solchen Individuen erhobenen Befreiungstitel einer besonders strengen Prüfung zu unterziehen.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Endlich wurden die griech.-kath. und griech.-orien, Ordinariate ersucht die zeitweise vorgekommenen Veränderungen unter den Schullehrern alljährlich mit Ende Oktober sowohl den betreffenden Bezirksbehörden zur Würdigung bei den Reklamationen, wie auch dem k. Landes-Gubernium zur Kontrolle bei den vorkommenden Rekursen mitzutheilen, so wie die Namen der mit Schulen versehenen Gemeinden und der bei denselben angestellten Lehrer in die alljährig im Druck erscheinenden Diözesan-Schematismen auch aufzunehmen, wie es bei den übrigen Religionen geschieht und davon sodann je ein Exemplar den politischen Behörden und dem K. Landes-Gubernium zu überschicken.

Aus der zu Hermannstadt, am 3. August 1865 gehaltenen Sitzung des k. siebenbürgischen Landes-Guberniums.

ANEXA II

CONSPECTU DESPRE GRECO-ORIENTALE ŞCO[A]LELE PRINCIPALE ŞI POPULARE ŞI DESPRE INVAŢIATORII APLICAŢI LA ACELEA [19]

Nr. crt.	Comitatu, scaunu, districtu	Comuna [localitatea]	Denumirea de azi a localităţii. Judeţul [20]	Nr. invatiatorilor	Numele invatiatorilor
1	2	3	4	5	6
		A. HAUPTSCHULEN [Şcoli principale]			
1	Braşov	Braşov	— — j. Braşov [21]	8	Belisiacu Gregoriu Peligradu Iuon Dobsean Iuon Cioflec Dimitrie Murgu C-tin Andronic Androne Orojan Vasile Dr. Mesiota [Ion]
2	Hunedoara	Dobra	— — j. Hunedoara	3	Ghirea Alexie Montenescu Inotentiu Pacurar Avram
3	Sibiu	Răşinari	— — j. Sibiu	5	Mihaltian Nic. Chiorniţia Nic. Bobescu Nic. Simtion Petru Drocu Iuon

[19] La transcrierea documentelor s-a păstrat grafica originală.

[20] Rubrică introdusă de noi, vezi nota 8; pentru determinarea denumirii de azi a localităţilor am utilizat: Spiridon Fetti, *Charta Marelui Principat Transilvania*, ed. I, Sibiu, 1862; S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţionarul numirilor de localităţi cu poporaţiune română din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş*, ed. a II-a, Sibiu, 1919; Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, I—II,Bucureşti, 1967—1968; *Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România*, Partea I, Anul IV, 1968, Nr. 105—107.

[21] În cazurile în care denumirea localităţii a rămas neschimbată, la col. 4 s-a adăugat numai judeţul.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
4	Braşov	Satulung	Săcele, j. Braşov	3	Domnişoru D-trie Vezza Alexia Dorca Iuon
5	Sibiu	Săliște	— — j. Sibiu	2	Hociota Ilie Cuppu Bucur
6	Făgăraş	Veneţia inf.	Veneţia de Jos, j. Braşov	3	Poppa Nistor Valaţianu Georgiu Tataru Nicolae

B. VOLKSSCHULEN [Şcoli populare]

7	Hunedoara	Deva	— — j. Hunedoara	1	Chigsia Ivanitie
8	„	Santahalmu	Sîntuhalm [22], „	1	Şierban Iuon
9	„	San Andreşiu	Sîntandrei, „	1	Ocosiu Michail
10	„	Cristuru	— — „	1	Gila Ludovicu
11	„	Manerau	Mănerău, „	1	Toma Ilie
12	„	Valea Nandrului	— — „	1	Suciu Aron
13	„	Biscaria	— — „	1	Muntian Alex.
14	„	Tompa	Tîmpa, „	1	Spinian Adam
15	„	Bathizu	Batiz, „	1	Paveloniu Petru
16	„	Almaşiu Secu	Almaşu Sec „	1	Susanu Adam
17	„	Cozia	— — „	1	Almaşianu Iosif
18	„	Cargitiu	Cîrjiţi, „	1	Petran Alex.
19	„	Chergeşi	Cherghes, „	1	Tercia Ioachim
20	„	Minthia	Mintia [23], „	1	Lupsia Iuon
21	„	Bezsanu	Bejan, „	1	Betea Ioachim
22	„	Herepea	Herepeia, „	1	Sîrbu Serafin
23	„	Vuladu	Vulcez, „ (?)	1	Muntian Iuon
24	„	Lesnicu	Leşnic, „	1	Seulian Vasilie
25	„	Muncelu mare	— — „	1	Popoviciu Michaila
26	Alba de jos	Abrudu	— — j. Alba	1	Adamovic Dincius
27	„	Roşia	Roşia Montană, „	1	Cotioiu Eliecu
28	„	Ciuruleasu	Ciuruleasa, „	1	Sicse Dumitru
29	„	Cărpinişu	— — „	1	Molnar Iuon
30	„	Soharu	Soharu [24], „	1	Anca Georgie
31	„	Bucium Satu	— — j. Alba	1	Stanislau Iuon
32	„	„ Isbita	Izbita, „	1	Stanislau Iuon
33	„	„ Muntiaşu	Muntari, „	1	Stanislau Iuon
34	„	„ Poieni	Poeni, „	1	Paul Ştefan
35	„	„ Cierbu	Cerbu, „	1	Zigmund Thodor
36	„	Valea-dosului	Izvoru Ampoiului, „	1	Morariu Iuon
37	„	Trempoele	Trîmpoaiele, „	1	Stavar Andronic
38	„	Zlatna	— — „	1	Popescu Nicolae
39	„	Presaka	Presaca Ampoiului, „	1	Paul Iosif
40	„	Petrojeni	Pătrîngeni, „	1	Popoviciu Georgie

[22] Înglobat Deva; cf. *Buletinul Oficial al R.S.R.*, Partea I, Anul IV, 1968, Nr. 105—107, p. 963 (în continuare von cita: *Bul. Of.*,).
[23] Înglobat Deva; cf. *Bul. Of.*, p. 963.
[24] Înglobat Abrud; cf. *Bul. Of.*, p. 866.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
41	Alba de jos	Galatiu	— — „	1	Popoviciu Georgie
42	„	V. Bulzului	Valea Bulzului [25],	1	Popoviciu Georgie
43	„	Abrud Satu	Abrud-Sat [26], „	1	Cojocariu Ilie
44	„	Offenbaia	Baia de Arieş, „	1	Sabo Teodor
45	„	Sohadolu	Sohodol, „	1	Nartea Gerasimu
46	„	Pelesiu	Peleş, „	1	Furdui Petru
47	„	Vidra de jos	Vidra, „	1	Forasiu Georgiu
48	„	Valea Verde	— — „	1	unbesetzt [vacant]
49	„	Vidra de Sus	Avram Iancu, „	1	Miheţiu Ioan
50	„	Socatura	Vadul Moţilor, „	1	Fodoreanu Avram
51	„	Albacu	— — „	1	Gioldes Petru
52	„	Arada	Arada, „	1	Nicula Petru
53	„	Scarişioara	— — „	1	Popa Nicolae
54	Hunedoara	Bastea	Baştea, j. Hunedoara	1	Iuonescu Eliseu
55	„	Brisnicu	Brîznic, „	1	Furka Sofronie
56	„	Fodietelu	Făgeţel, „	1	Cielu Antonie
57	„	Fintoagu	— — „	1	Popescu Nic.
58	„	Holdea	— — „	1	Petroviciu Iosifu
59	„	Cosiesdi	Coşeşti, „	1	Lunpulescu Antasie
60	„	Lapuşnicu	Lăpuşnic, „	1	Criste Thoma
61	„	Lapugiu de josu	Lăpugiu de Jos, „	1	Danu Teodosie
62	„	Lapugiu de sus	Lăpugiu de Sus, „	1	Ignath Spiridon
63	„	Laceu	Lăsău, „	1	Popescu Iuon
64	„	Ohaba	Ohaba, „	1	Gura Iosif
65	„	Radulest	Răduleşti, „	1	Hadam Alexandru
66	„	Mihalest	Mihăieşti, „	1	Fogorasu Petru
67	„	Socmasu	Săcămaş, „	1	Josanu Georgiu
68	„	Stanceşti Ohaba	— — „	1	Simocu Wassilie
69	„	Stretia	Stretea, „	1	Mangu Michailu
70	„	Tisza	Tisa, „	1	Rubinovici C-tin
71	„	Teiu	Teiu, „	1	Nandra Adolf
72	„	Hondolu	— — „	1	Curiocu Simion
73	„	Haran	Hărău, „	1	Borzan Dimitrie
74	„	Rapoldu Mare	Rapoltu Mare, „	1	Mermezanu Nic.
75	„	Magura	Măgura, „	1	Jargoviciu Petru
76	„	Boholtu	— — „	1	Perja Petru
77	„	Deaula mare	Dealu-Mare, „	1	Perian Iuon
78	„	Porcurea	Purcăreţi, j. Alba (?)	1	Duma Petru
79	„	Pojana	Poiana, j. Hunedoara	1	Cibeanu Simion
80	„	Battia	Băcîia, „	1	Muntyan Samoilă
81	„	Cibu	Cib, j. Alba	1	Macaveiu David
82	„	Glodu	Glod, „	1	Hancheşiu Petru
83	„	Bozesiu	Bozeş, j. Hunedoara	1	Budai Iuon
84	„	Bocoinţi	Ceru-Băcăinţi, j. Alba	1	Maniu Petru
85	„	Homorodu	— — j. Hunedoara	1	Gavrilla Iacob
86	„	Mermezeu	Mermezeu-Văleni, j. Hunedoara	1	Bratu Moise
87	„	Rengentiu	Renghet, „	1	Paladie Nic.
88	„	Gisagiu	Geoagiu, „	1	Poppa Petru
89	„	Valea-mare	Valea Mare, j. Alba	1	Ardean Wassilie
90	„	Varmagu	Vărmaga, j. Huned.	1	Radu Simion
91	„	Secarambiu	Săcărîmbu, „	1	Florea Petru

[25] Contopit Zlatna; cf. C. Suciu, *op. cit.*, II, p. 226.
[26] Înglobat Abrud; cf. *Bul. Of.*, p. 866.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
92	Alba de sus	Bîrghisiu	Bîrghiş, j. Sibiu	1	Steagu Iuon
93	„ „	Conesiu	Coveş [27], „	1	Bersanu Alex.
94	„ „	Ibisdorf	Ighisu Vechi, „	1	Constantinescu Danila
95	„ „	Zlagna	— — „	1	Thoda Simion
96	„ „	Vecerdu	— — „	1	Candea Iuon
97	„ „	Ghisiasa de sus	Ghijasa de Sus, „	1	Pondre Ioan
98	Mureş	Erdö Szent-György	Sîngeorgiu de Pădure, j. Mureş	1	Piroska Zacharie
99	„	Corunca	— — „	1	David Wassilie
100	„	Nyárád Szt. Benedek	Murgeşti, „	1	Sturuban Iuon
101	„	Megyesfaleu	Mureşeni [28], „	1	Titieni Isidor
102	Mureş	Egerszeg	Cernăţel, „	1	Oroia Michaila
103	„	Nászná	Nazna, „	1	Mititelu Georgiu
104	„	Malomfaleu	Moreşti, „	1	Chisiu Filon
105	„	Bergenye	Berghia, „	1	Harado Georgie
106	„	Iclodu mare	Iclondu Mare „	1	Sorianu
107	Turda	Pete	Petea, j. Mureş	1	Redutiu Gligor
108	„	Idicelu I	Idicel, „	1	Siagonu Avram
109	„	Idicelu II	Idicel-Pădure, „	1	Siagonu Georgie
110	„	Potocu	Delenii, „	1	Bratanu Iuon
111	„	Jakonitia	Jabeniţa, „	1	Luca Nicolae
112	„	Hodacu	Hodac, „	1	Mera Simion
113	„	Ibanesci	Ibăneşti, „	1	Luciava Iuon
114	„	Urisiul de Jos	Urisiu de Jos, „	1	Maté Iuon
115	„	Nadosia	Nadeş, „	1	Maté Nic.
116	„	Sîngeru	Sînger, „	1	Simonis Georgiu
117	„	Gernasig	Gorneşti, „	1	Bretian Wassilie
118	„	Curtifaia	Periş, „	1	Mera Michailu
119	„	Luieriu	Luieriu, „	1	Muntyan Wassilie
120	„	Sacalu	Săcalu de Pădure, „	1	Duma Georgiu
121	„	Jeciu	Brîncoveneşti, „	1	Ciosianu Iuon
122	„	Maierau	Aluniş, „	1	Timar Gavrilu
123	„	Ripa de Jos	— — „	1	Panga Stefan
124	Cluj	Ripa de sus	Vătava, j. Mureş	1	Popescu Theodor
125	Turda	Dumbrava	— — j. Mureş	1	Oprea Theodor
126	„	Cuiesdiu	Cuieşd, „	1	Saca Zacharia
127	„	Deda	— — „	1	Murareiu C-tin
128	„	Filca	Filea, „	1	Gliga Wassilie
129	„	Rastosnea	Răstoliţa, „	1	Ludosi Iuon
130	„	Palota	Lunca Bradului, „	1	Runcanu Theodoru
131	„	Mesterhaza	Stînceni, „	1	Upia Gregoriu
132	„	Toplitia	Topliţa, j. Harghita	1	Moga Iosif

[27] Înglobat Tg. Mureş; *ibidem*, p. 991.
[28] Înglobat Agnita; *ibidem*, p. 1020.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
133	Alba de jos	Zsiomalu	Geomal, j. Alba	1	Radu Samoilă
134	„ „	Gioajiulu de sus	Geoagiu de sus, „	1	Neagoe Iuon
135	„ „	Ghirleova de sus	Gîrbova de sus, „	1	Antosu Moisi
136	„ „	Ampoitia	Ampoiţa, „	1	David Iuon
137	„ „	Cetea	— — „	1	Acileanu Avram
138	„ „	Tielna	Ţelna, „	1	Ratiu Antonie
139	„ „	Igielu	Ighiel, „	1	Topercianu Illie
140	„ „	Cricau	Cricău, „	1	Sieicanu Iuon
141	„ „	Bucerdea vino[a]sa rom.	Bucerdea Vinoasa, „	1	Geomalianu Petru
142	„ „	Tibau	Tibru, „	1	Sandru Iuon Rusan
143	„ „	Orda de jos	Oarda [29], „	1	Lobonţiu Nicolae
144	„ „	Totoiu	Totoi, „	1	Moldovan Georgie
145	„ „	Barnei	Berghin, „(?)	1	Marusca Matei
146	„ „	Mamaligaru	Mămăligani, „	1	Burlutiu Iuon
147		Mielesti	Miceşti, „	1	Negru Nic.
148	Hunedoara	Repas	Rîpaş, j. Hunedoara	1	Savu Chirilu
149	„	Ilia	— — „	1	Orbonaşiu Iuon
150	„	Bacea	Bacea, „	1	Olaru Sofronie
151	„	Muresia-Brethia	Bretea Mureşană, „	1	Farkasiu Michailu
152	„	Sirbi	Sîrbi, „	1	Pipernea Georgiu
153	„	Branisca	Brănişca, „	1	Cioranu Iuon
154	„	Tirnava	Tîrnava, „	1	Ursa Petru
155	„	Gialacuta	— — „	1	Popoviciu Pavel
156	„	Fersiora	Furcşoara, „	1	Clesz Adam
157	„	Vortya	Vorţa, „	1	Hegy Alex.
158	„	Viszca	Visca, „	1	Cusma Iuon
159	„	Fues-Begona	Valea Poienii, „	1	Matz Iuon
160	„	Bresseu	Brăşeu, „	1	Papp Georgiu
161	„	Danuleşti	Dănuleşti, „	1	Papp Georgiu
162	„	Certesu de josu	Certejul de Jos, „	1	Radoviciu Alex.
163	„	Cozsu	Coaja, „	1	Radoviciu Alex.
164	„	Boiu de sus	Boiu de Sus, „	1	Manga Lazar
165	„	Gothatia	Gothatea, „	1	Olariu Antonie
166	„	Ullesu	Ulieş, „	1	Luchu Iosif
167	„	Gurasada	— — „	1	Haida Iosif
168	„	Campeu-Surdacu	Cîmpuri-Surduc, „	1	Naicu Iuon
169	„	Bradatielu	Brădăţel, „	1	Petuiman Iosif
170	„	Runciaru	Runcşor, „	1	Niculescu Iuon
171	„	Godineşti	— — „	1	Hanu Grigorie
172	„	Almás-Seliste	Almaş-Săliişte, „	1	Caldaraşu Acentie
173	„	Micaneşti	Micăneşti, „	1	Popescu Nic.
174	„	Almaşielu	Almăşel, „	1	Derestianu Zacharie
175	„	Cserbia	Cerbia, „	1	Popescu Iosifu
176	„	Camartinescu	Cărmăzăneşti, „	1	Codrianu Cretiunu
177	„	Tataresti	Tătăreşti, „	1	Zsipa [?]
178	„	Burzucu	Burjuc, „	1	Lungu Alexie
179	„	Glud-Gileşti	Glodghileşti, „	1	Olariu Petre
180	„	Zamu	Zam, „	1	Olariu Iuon

[29] Înglobat Alba Iulia; *ibidem*, p. 866.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
181	Solnoc inter.	Berintia	Berinţa, j. Maramureş	1	Muresianu Andrei
182	„ „	Ciocatis	Ciocotiş, „	1	Pap Georgie
183	„ „	Faureşti	Făureşti, „	1	Barbatu Gerasimu
184	„ „	Firteusu mare	Finteuşu Mare, „	1	Dragus Vasilie
185	„ „	Fonatie	Finaţe, „	1	Mureşanu Gregore
186	„ „	Carbunaru	Cărbunari, „	1	Pasca Vurtolomei
187	„ „	Copelnicu	Copalnic-Mănăştur, „	1	Simon Wassile
188	„ „	Curtiunsiu	Curtiuşu Mare (?),	1	Vacele Simon
189	„ „	Leschia	Lăschia, „	1	Barbosu Gerasimu
190	„ „	Plopis	Plopiş, „	1	Barbosu Gerasimu
191	„ „	Sacatura	Luminişul, j. Sălaj	1	Buzura Wassile
192	„ „	Silnitic	Sălniţa, j. Maramureş	1	Popu Stefan
193	„ „	Valeni	Văleni, „	1	Luputiu Petru
194	„ „	Vilma mica	Vima Mică, „	1	Cionca Vasile
195		Trestie	Trestia, „	1	Popu Georgie
196	Cluj	Calata mare	Călata, j. Cluj	1	Lupu Wassile
197	„	Butiene	Buteni, „	1	Thodoritiu Georgiu
198	„	Valeó	Văleni, „	1	Bara Wassilie
199	„	Magyar-Gyerö Monostor	Mănăstireni, „	1	Condo Iuon
200	„	O. Monosturu	Mănăşturul Românesc, „	1	Goje Iuon
201	„	Bedetiu (Olah Bikal)	Bica, „	1	Lungu Gavrilă
202	„	Bedetiu (Bedecs)	Bedeciu, „	1	Teutelecan Ion
203	„	Calatiele	Călăţele, „	1	Todorutiu Nic.
204	„	Tintiu	Finciu, „	1	Muntyan C-tin
205	„	Rau-Giuraitia	Giurcuţa de Jos,	1	Igna Simion
206	„	Matieselu	Mărişel, „	1	Dumitrescu Ion
207	„	Măguri	— — „	1	Badea Ilie
208	„	Rogocelu	Rogojel „	1	Galu Ion
209	„	Sehaciulu Mare	Săcueu, „ (?)	1	Puşcariu Petru
210	„	Tamasa mare	Tămaşa, j. Sălaj	1	Poppu Andrei
211	„	Sombatu	Sîmboieni, j. Cluj	1	Stirbescu Iuon
212	„	Cublesu	Cubleşu, j. Sălaj	1	Geranu Gav.
213	„	Somesfalu	Someşeni, j. Cluj	1	Toutianu Georgiu
214	„	Cara	— — „	1	Moldovan Miron
215	„	Cosiocna	Cojocna, „	1	Metea Wassile
216	„	Barei	Bărăi, „	1	Moldovan Iuon
217	„	Bonabicu	Vîlcele, „	1	Petranu Iuon
218	„	Feneşu	Floreşti, „	1	Mitrofan Simion
219	„	Lona săsească	Luna de sus, „	1	Mitrofan Simion
220	„	Muntea-reu	Muntele Rece, „	1	Prigona Nic.
221	„	Somesiul-reu	Someşu Rece, „	1	Simocu Teodoru
222	„	Somesiul-caldu	Someşu Cald, „	1	Lucats Samoilă
223	„	Agribiciu	Agîrbiciu, „	1	Ghiran Filimon
224	„	Dangau	Dîngău Mare, „	1	Crainicu Simion
225	„	Görö-Osorheiu	Dumbrava, „	1	Veresiu Iuon
226	„	Gesstrade	Straja, „	1	Abrudianu Wassilie

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
227	Cluj	Laputesti	Lăpuştişti, „	1	Abrudianu Nicolae
228	„	Panicu	Panic, j. Sălaj	1	Teutelecanu Atanasiu
229	„	Nadasiul rom.	Nadăşu, j. Cluj	1	Popa C-tin
230	„	Dancu	Dîncu, „	1	Roşu Nic.
231	Rupea	Mercheasa	Mercheaşa, j. Braşov	1	Neagosiu Georgie
232	„	Tiumburu	Jimbor, „	1	Bubaiu Iosif
233	„	Ungra	— — „	1	Seracul Savu
234	„	Teinsiul rom.	Ticuşu Nou, „	1	Chiselitia Simion
235	„	Helmeagu	Hălmeag, „	1	Solea Ion
236	„	Siona	Şona, „	1	Raita Iuon
237	„	Felmeru	Felmer, „	1	Popoviciu Iuon
238	„	Lofnicu	Lovnic, „	1	Mircea Georgie
239	„	Covoru	Cobor, „	1	Pumanu Georgie
240	„	Tibertu	Jibert, „	1	Curia Wassilie
241	„	Stena	Dacia, „	1	Bobocu Iosif
242	„	Fisieru	Fişer[30], „	1	Ditku Nic.
243	„	Cohalm	Rupea, „	1	Berianu Iuon
244	„	Critiu	Criţ, „	1	Ricu Georgie
245	„	Mesindorfu	Meşendorf „	1	Bucur Michailu
246	Turda	Lupsa-sat	Lupşa, j. Alba	1	Sabo Wassilie
247	„	Hadaran	Hădărău, „	1	Sabo Wassilie
248	„	Siasa-Lupsa	Şasa, „	1	Ispasu Nicolae
249	„	Vinţia	Geamăna, „	1	Ispasu Nicolae
250	„	Valea Lupsei	Valea Lupşii, „	1	Tiurju Iuon
251	„	Ocolisulu mare	Ocoliş, „	1	Fodoru Iuon
252	„	Runcu	Runc, „	1	Fodoru Iuon
253	„	Cacovaeri	Cacova Ierii, j. Cluj	1	Rosiu Dimitru
254	„	Selciova de jos	Sălciua de Jos, j. Alba	1	Ciara Simion
255	„	Latureni	Lătureni[31] „	1	Ciara Simion
256	„	Selciova de sus	Sălciua de Sus, „	1	Gebenta Sofroniu
257	„	Subpiatra	Sub piatră, „	1	Gebenta Sofroniu
258	„	Posiaga de sus	Poşaga de Sus, „	1	Oara Gavrilă
259	„	Posiaga de jos	Poşaga de Jos, „	1	Oara Gavrilă
260	„	Bedeleu	Izvoarele, „	1	Moraru Nic.
261	„	Ocolisul mic	Ocolişel, „	2	Cosma Stefan
262	Mediaş	Mediaş	— — j. Sibiu	2	Colborianu Ilie
	„				Suciu Iuon
263	„	Agribitiu	Agîrbiciu, „	1	Dorca Nic.
264	„	Bertanu	Biertan, „	1	Marianu Nic.
265	„	Buzdu	— — „	1	Busu Ioanichie
266	„	Fraua	Axente Sever, „	1	Rutariu Iuon
267	„	Hasiagu	Haşag, „	1	Belascu Iuon
268	„	Atielu	Aţel, „	1	Romanu Theodor
269	„	Curciu	— — „	1	Albu Iuon
270	„	Copsa Mică	Copşa Mică, „	1	Dejanu Georgie
271	„	Silica mare	Şeica Mare, „	1	Banciu Iuon

[30] Înglobat Rupea; *ibidem*, p. 915.

[31] Cătun al satului Sălciua de Sus; cf C. Suciu, *op. cit.*, I, p. 354

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
272	Mediaş	Mosna	Moşna, „	1	Daicu Nic.
273	„	Nemsia	Nemşa, „	1	Miheţiu Gligoru
274	„	Brateiu	Brateiu, „	1	Manciu Iuon
275	„	Richisdorf	Richiş, „	1	Mohan Simion
276	„	Siorosiu	Şoroş pe Tîrnave [32], „	1	Chendi Iuon
277	„	Duppusdorf	Dupuş, „	1	Hanhoi Iuon
278	„	Velţiu	Velţ, „	1	Popoviciu Aftenie
279	„	Vurmloch	Valea Viilor, „	1	Telia Iuon
280	Miercurea	Doburca	Dobîrca, j. Sibiu	1	Hedelea Moise
281	„	Cărpinisiu	Cărpiniş, j. Alba	1	Isaku Iacob
282	„	Apoldu mic	Apoldu de Jos, j. Sibiu	2	Orestianu Iuon Popa Nicolae
283	„	Apoldu mare	Apoldu de Sus, „	1	Albu Moise
284	„	Ludosiu	Ludoş, „	2	Reu Georgiu Mitiu Iuon
285	„	Poiana	Poiana Sibiului, „	2	Banu Iuon Sierbu Iuon
286	„	Reciu	— — j. Alba	1	Blaga Iuon
287	„	Radu	Rod, j. Sibiu	1	Gelie Nicolae
288	„	Gîrbova	— — j. Alba	1	Blasieru Iuon
289	„	Miercurea	Miercurea Sibiului, j. Sibiu	1	Armeanu Nic.
290	„	Tapercea	Topîrcea, „	2	Greavu Iacob Greavu Nicolae
291	Alba de jos	Aciliu	— — j. Sibiu	1	Popovici Wasilie
292	„ „	Alamoru	Alămor, „	1	Vassiu Iuon
293	„ „	Armeni	— — „	1	Bratu Wassilie
294	„ „	Bozu	Boz, j. Alba	1	Muntyan Samoilă
295	„ „	Besinau	Secăşel, „	1	Dragiciu Avram
296	„ „	Guzu	Gusu, j. Sibiu	1	Muntyan Nic.
297	„ „	Lemnasiu	Loamneş, „	1	Moise Iuon
298	„ „	Mandra	Mîndra, „	1	Moise Iuon
299	„ „	Brosteni	Broşteni, „	1	Vintilă Ilie
300	„ „	Lupu	— — j. Alba	1	Manu Wassiliu
301	„ „	Cinadia	Cenade, „	1	Bogdanu Nic.
302	„ „	Springu	Şpring, „	1	Marcu Ilie
303	„ „	Contia	Cunţa, „	1	Rusu Ion
304	„ „	Singatinu	Sîngătin, j. Sibiu	1	Dobrate Nic.
305	„ „	Magu	Mag, „	1	Tarcea Nic.
306	„ „	Tau	Tău, j. Alba	1	Marcu Ioachim
307	„ „	Ocna de sus	Uioara de Sus [33] j. Alba	1	Baltezu Petru
308	„ „	Ocna de jos	Uioara de Jos [34],	1	Tarcea Nicolae
309	„ „	Szent-Benedek	Sînbenedic, „	1	Olariu Wassilie
310	„ „	Silia	Şilea, „	1	Filimon Grigore
311	„ „	Herepea	Herepea, j. Mureş	1	Satu Iuon
312	„ „	Seniacobu	Iacobeşti, j. Alba	1	Marginian Iuon
313	„ „	Batiu	Botez, j. Mureş	1	Germanu Nic.

[32] Înglobat Dumbrăveni; cf. *Bul. Of.*, p. 1021.
[33] Înglobat Ocna Mureş; *ibidem*, p. 867.
[34] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
314	Alba de jos	Gabura	Găbud, j. Alba	1	Hartiaganu Manuel
315	„ „	Hiria	Heria, „	1	Turcan [?]
316	„ „	Farau	Fărău, „	1	Popu Theodor
317	„	Ciongva	Ciunga [35], „	1	Nicoara Wassile
318	Nocrich	Nocrich	— — j. Sibiu	2	Morar Iosif Sania Danila
319	„	Altina	Alţîna, „	1	Timaru Nic.
320	„	Bendorf	Beneşti, „	1	Gligor Nic.
321	„	Magarei	Pelişor, „	1	Holerga Iuon
322	Cincu mare	Verdu	Vărd, j. Sibiu	1	Ieoachimu [?]
323	„ „	Vessudu	Veseud, „	1	Varga Samoilă
324	„ „	Siulenbergu	Dealu Frumos, „	1	Savu Iuon
325	„ „	Cincu mare	Cincu, j. Braşov	2	Stangu Iuon Mendosea Ignatz
326	„ „	Rodbavu	Rodbav, „	1	Lenga Iuon
327	„ „	Calbaru	Calbor, „	1	Micu Iuon
328	„ „	Cioncioru	Cincşor, „	1	Gojia Iuon
329	„ „	Gerdealu	Gherdeal, j. Sibiu	1	Bacilă Nic.
330	„ „	Tarcla	Toarcla, j. Braşov	1	Pascu Georgiu
331	„ „	Bruin	Bruiu, j. Sibiu	1	Varga Iuon
332	„ „	Samartinu	Şomartin, „	1	Rusu Iuon
333	Nocrich	Chirperu	Chirpăr, j. Sibiu	1	Muntyan Simion
334	„	Sasausin	Săsăuş, „	1	Butila Georgiu
335	„	Ilimbacu	Ilimbav, „	1	Matei Alex.
336	„	Marpodu	Marpod, „	1	Maeru Matei
337	„	Fofeldea	— — „	1	Chirtopu Nic.
338	„	Glimboca	Glîmboaca, „	1	Ciucanu Nic.
339	„	Hocmanu	Hosman, „	1	Banciu Iuon
340	„	Cichindealu	Ţichindeal, „	1	Dragoman Iuon
341	Orăştie	Orăstie	— — j. Hunedoara	1	Eli Dimitrie
342	„	Tibatu	Şibot, j. Alba	1	Penescu Iuon
343	„	Balomiru	Balomirul de Cîmp,	1	Marta Iuon
344	„	Vinerea	Vinerea [36], „	1	Barbu Cristian
345	„	Romosu	Romos, j. Hunedoara	1	Vaideanu Adam
346	„	Romosielu	Romoşel, „	1	Dublesu Moise
347	„	Vaidei	— — „	1	Danile Iosif
348	„	Sibisielu	Sibişel, „	1	Samoila Nic.
349	„	Castau	Căstău, „	1	Catoviciu Nic.
350	„	Beriu	— — „	1	Popoviciu Iuon
351	„	Seraca	Sereca, „	1	Popoviciu Iuon
352	„	Pricazu	Pricaz, „	1	Vladu Iuon
353	„	Turdasiu	Turdaş, „	1	Lula Nicoldim
354	„	Bintitiu	Aurel Vlaicu „	1	Avramescu David
355	Hunedoara	Costeşti	Costeşti, j. Hunedoara	1	Dercusivranu Pavel
356	„	Dancu	Dîncu Mare, „	1	Beza Iuon
357	„	Tamasiasu	Tămăşasa, „	1	Costescu Ifraptu

[35] Înglobat Uioara de Jos; cf. C. Suciu, *op. cit.*, I, p. 154.
[36] Înglobat Cugir; cf. *Bul. Of.*, p. 867.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
358	Hunedoara	Simeria	— — „	1	Theodoru Manasie
359	„	Falmariu	Gelmar, „	1	Budu Iuon
360	„	Ludesti	Ludeştii de Jos, „	1	Jovescu Florea
361	„	Pischiusiu	Pişchinţi, „	1	Popoviciu Lazaru
362	Alba de sus	Palosiu	Paloş, j. Braşov	1	Giajia Teofil
363	„ „	Mateiaşiu	Mateiaş, „	1	Seirbanu Chiriac
364	„ „	Fantina	Fîntîna, „	1	Maniu Iuon
365	„ „	Crihalma	— — „	1	Vladu Zacharie
366	„ „	Daisoara	Dăişoara, „	1	Michailu Georgiu
367	„ „	Galatiu	Galaţi [37] „	1	Groza Iuon
368	„ „	Mucundorfu	Grînari, „	1	Moisie Matei
369	„ „	Pesindorfu	Stejărenii, j. Mureş	1	Dobre Sosimu
370	„ „	Zoltanu	Mihai Viteazu, „	1	Bucsia Nicolae
371	„ „	Feleagu	Feleag, „	1	Popoviciu Wassilie
372	„ „	Sirpatoca	Şapartoc, „	1	Lapadat Dimitrie
373	„ „	Sirpotocu	Şapartoc, „	1	Vladu Zacharie
374	„ „	Besia	Stejărenii, „	1	Brasiviu Nic.
375	„ „	Crisiu	Criş, „	1	Giajia Nic.
376	„ „	Feltia	Floreşti, j. Sibiu	1	Opre Nic.
377	„ „	Malincravu	Mălîncrav, „	1	Chiristu Theodor
378	„ „	Noul săsesc	Noul Săsesc, „	1	Hertiagu Theodor
379	„ „	Rondeala	Roandola, „	1	Oprea Iuon
380	Sebeş	Sebeş	— — j. Alba	2	Savu Nicolae Moga Stefan
381	„	Lancrăm	Lancrăm [38], „	1	Macsimilianu Samoilă
382	„	Rahau	Rahău, „	1	Secasiu Nic.
383	„	Calnicu	Cîlnic, „	1	Andreiasiu Wassilie
384	„	Dealu	Deal, „	1	Opintia Simion
385	„	Petrifalau	Petreşti [39], „	1	Petrescu Lazar
386	„	Lomanu	Loman, „	1	Simion Nic.
387	„	Rechita	Răchita, „	1	Raica Nic.
388	„	Strungariu	Strungari, „	1	Stoica Istrate
389	„	Pian de sus	Pianu de Sus, „	1	Gotia Iuon
390	„	Pian de jos	Pianu de Jos, „	1	Lutiu Panfilie
391	Alba de Jos	Sibisielu	Sebeşel, j. Alba	1	Huntia Georgiu
392	„ „	Sasciori	Săsciori, „	1	Alliman C-tin
393	„ „	Lazu	Laz, „	1	Radeanu Pavel
394	„ „	Siugagu	Şugag, „	1	Csernatu Petru
395	„ „	Ciora	Sălişteа, „	1	Prodan Georgie
396	„ „	Tartania	Tărtăria, „	1	Filimon Wassilie
397	„ „	Sibisianu	Sibişeni [40], „	1	Cornea Iuon
398	„ „	Vinţu de jos	Vinţi de Jos, „	1	Bojianu Nic.
399	„ „	Acmariu	— — „	1	Moga Iuon
400	„ „	Sarecseu	Sărăcsău, „	1	Francu Titiu
401	„ „	Daea	Daia Română, „	1	Popa Georgiu

[37] Înglobat Făgăraş; cf. C. Suciu, *op. cit.*, I, p. 250.

[38] Înglobat Sebeş; cf. *Bul. Of.*, p. 867.

[39] *Ibidem.*

[40] Înglobat Vinţu de Jos; cf. C. Suciu, *op. cit.*, II, p 118

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

402	Alba de jos	Vingardu	Vingard, „	1	Păcuraru Dănilă
403	„ „	Ohaba	— — „	1	Proscanu Nic.
404	„ „	Berghinu	Berghin, „	1	Albu Nic.
405	„ „	Colibi	— — „	1	Popa Georgiu
406	„ „	Hapucia	Hopîrta, „ (?)	1	Chirila Iuon
407	„ „	Limba	Dumbrava, „	1	Bucur Georgiu
408	„ „	Ciugudiu	Ciugud, „	1	Popa Amos
409	Dobîca	Apahida	— — j. Cluj	1	Jucanu Stefan
410	„	Bonczida	Bonţida, „	1	Chifa Gregoriu
411	„	Diviciori-mari	Diviciorii Mari, „	1	Platon Theodor
412	„	Chechisiu	Chechiş, j. Sălaj	1	Prudan Emanuel
413	„	Giaca	Geaca, j. Cluj	1	Apahidianu Iuon
414	Alba de Jos	Satielu	Săcel, j. Sibiu	1	Patos Nicolae
415	Sibiu	Sibiu	— — j. Sibiu	3	Georgeoviciu Marian Curtianu D-tru Joandra Thoma
416	„	Cristian	— — „	1	Dandea Iuon
417	„	Turnisoru	Turnişor [41] „	1	Comsia Nic.
418	„	Gustericia	Guşteriţa [42] „	1	Radiciu Aron
419	„	Ruscioru	Ruşciori, „	1	Sasu Iuon
420	„	Poplaca	— — „	1	Bodila Petru
421	„	Gurarîului	Gura Rîului, „	2	Poppa George Catoiu Iuon
422	„	Galisiu	Galeş, „	1	Sasu Iuon
423	„	Tilişca	— — „	2	Lazar Iuon Danilu [Iosof] [43]
424	„	Valea	Vale, „	1	Nantea Nic.
425	„	Sina	Jina, „	1	Moga Daniel
426	„	Sibielu	Sibiel, „	1	Dragomir Stefan
427	„	Cacova	Fîntînele, „	1	Bonciu Petru
428	„	Amnasiu	Amnaş, „	1	Irimie Theodor
429	„	Bungardu	Bungard, „	1	Dandea Nic.
430	„	Boitia	Boiţa, „	1	Bobescu Iuon
431	„	Mohu	— — „	1	Dordea Georgiu
432	„	Selimbera	Şelimbăr, „	1	Wassilie Iosif
433	„	Rosia	Roşia, „	1	Posia Iuon
434	„	Siura mare	Şura Mare, „	1	Baila Dimitrie
435	„	Sadu	— — „	2	Barbu Iuon Hensch Dimitrie
436	„	Sacadatu	Săcădate, „	1	Prie Iuon
437	„	Slimnicu	Slimnic, „	1	Muntyan Nic.
438	Sibiu	Talmaselu	Tălmăcel „	1	Brana Elie
439	„	Rîu-Sadului	— — „	1	Vladu Illie
440	„	Avrigu	Avrig, „	1	Gusu Michaila
441	„	Porceşti	Turnu Roşu, „	1	Necsia Aron
442	„	Sebesiul de jos	Sebeşu de Jos, „	1	Bera Thoma
443	„	Sebesiul de sus	Sebeşu de Sus, „	1	Florea Simion

[41] Înglobat Sibiu; cf. C. Suciu, *op. cit.*, II, p. 208.

[42] Înglobat Sibiu; *ibidem*, I, p. 276.

[43] Cf. I. Bratu, *Monografia Şcoalei gr. orientale române din Tilişca*, Sibiu, 1913, p. 86.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
444	Sibiu	Cornatielu	Cornăţel, „	1	Calimanu Iuon
445	„	Colunu	Colun, „	1	Popoviciu Nic.
446	„	Nucetu [44]	Nucet, „	1	Ona Naftailă
447	„	Vurperu	Vurpăr, „	1	Morariu Iuon
448	„	Feldiora	Feldioara, j. Braşov	1	Stanciu Iuon
449	Alba de sus	Rucuru	Rucăr, j. Braşov	1	Costicia Moise
450	Sibiu	Ruşi	— — j. Sibiu	1	Popoviciu Nic.
451	Sighişoara	Sighişoara	— — j. Mureş	2	Ciseiu Iuon Pacală Michaila
452	„	Daneşiu	Daneş, „	1	Paranu Ioachim
453	„	Laslea	Laslea, j. Sibiu	1	Iancu Nic.
454	„	Heticaru	Hetiur, j. Mureş	1	Maieru Georgiu
455	„	Ferihaza	Albeşti, „	1	Ganea Iuon
456	„	Siaisiu	Şaeş, „	1	Rohanu Wassilie
457	„	Trapoldu	Apold, „	1	Urdea Illia
458	„	Hendorf	Brădeni, j. Sibiu	1	Grosa Nic.
459	„	Tieline	Ţeline, „	1	Lupu Ioachim
460	„	Satu-Daia	Daia, j. Mureş	1	Manzacu Illie
461	„	Saschisu	Saschiz, „	1	Rolbian Danila
462	„	Bundorfu	Bunesti, j. Braşov	1	Bancioru Nic.
463	„	Archita	— — j. Mureş	1	Vetesianu Nic.
464	„	Beia	— — j. Braşov	1	Bardasianu Onufrie
465	Solnoc int.	Baba	Băbeni, j. Sălaj	1	Mureşianu Gavrila
466	„ „	Gostila	— — „	1	Mihuţiu Georgie
467	„ „	Golgau	Gîlgău „	1	Campeanu Tanasie
468	„ „	Corneni	— — j. Cluj	1	Cristia Georgie
469	„ „	Vilma-Mare	Vima Mare, j. Maramureş	1	Biltiu C-tin
470	„ „	Ciceu-Poiana	Ciceu-Poeni, j. Bistriţa-Năsăud	1	Sigartau Alex.
471	„ „	Dingu	Dumbrăviţa, „	1	Giurjiuca Iuon
472	„ „	Curtinusiu	Curtuiuşu Dejului, j. Cluj	1	Machiam Georg.
473	„ „	Dobricelu	Dobricel, j. Bistriţa-Năsăud	1	Catutiu Iuon
474	„ „	Ciceu-Jurjeşti	Ciceu-Giurgeşti, j. Bistriţa-Năsăud	1	Muntyan Dimitru
475	„ „	Ciceu Corabie	Ciceu-Corabia, j. Bistriţa-Năsăud	1	Danciu Gavrila
476	„ „	Haciumasiu	Hăşmaşu Ciceului, j. Bistriţa-Năsăud	1	Drulea Iuon
477	„ „	Garbou	Gîrboua, j. Sălaj	1	Vaida Theodoru
478	„ „	Magojia	Măgoaja, j. Cluj	1	Cupsia Georgiu
479	„ „	Chineşti	Chiueşti, „	1	Bodea C-tin
480	Solnoc int.	Negrileşti	Negrileşti, j. Bistriţa-Năsăud	1	Juga Georgiu
481	„ „	Alpretu	Bobîlna, j. Cluj	1	Fauru Eremia

[44] Aparţinea Scaun. Nocrich; cf. Sp. Fetti, *op. cit.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
482	Solnoc int.	Ciobanca	Ciubanca, „	1	Fauru Danila
483	„ „	Ciobaniutia	Ciubăncuţa, „	1	Fauru Danila
484	„ „	Zeicu	Escu, „	1	Gaurusiu Nekitta
485	„ „	Osoiu	Osoi, „	1	Poppu Grigore
486	„ „	Borcuta	Borcut, j. Maramureş	1	Bolbosu Pavel
487	„ „	Valeni	Văleni, j. Sălaj	1	Alexa Iosif
488	„ „	Dobricu	Dobric, j. Bistr.-Năsăud	1	Perhaitza Iuon
489	„ „	Dobricelu mic [45]	Dobricel, „	1	Petrehuşiu Olosie
490	„ „	Inau	Inău, j. Maramureş	1	Tira Georgiu
491	„ „	Costeni	— — „	1	Heres Theodoru
492	„ „	Cupseni	— — „	1	Cupsa Timoftei
493	„ „	Libotinu	Libotin, „	1	Filip Pavel
494	„ „	Macsca	Răzoare „	1	Velle Mihaila
495	„ „	Peterdia	Peteritea, „	1	Velle Georgie
496	„ „	Poiana porcului	Fîntînele, „	1	Dhinea Nic.
497	„ „	Rogazu	Rogoz, „	1	Cosma C-tin
498	„ „	Rohia	— — „	1	Gierman Theodor
499	„ „	Suciulu de Sus	Suciu de Sus, „	1	Coman Iuon
500	„ „	Stoiceni	— — „	1	Grigutia Eliseiu
501	„ „	Ungureni	— — „	1	Buda Grigore
502	Treiscaune	Kezdi-martinus	Mărtănuş, j. Covasna	1	Popescu Iuon
503	„	Bretzku	Breţcu, „	2	Orciaiu Iosif Stanciu Damian
504	„	Cernatu de jos	Cernat, „	1	Sinrariu Georgiu
505	„	Covasna	— — „	1	... Iuon [sic]
506	„	Zagonu	Zagon, „	1	Negocseu Georgiu
507	„	Sita Buzău	Sita Buzăului, „	1	Comsia Alexie
508	„	Întorsura Buz.	Întorsura Buz. „	1	Neagoeviciu Alex.
509	„	Cobosna	Crasna, „ (?)	1	Usica Dumitru
510	Turda	Agribiciu	Viişoara, j. Cluj	1	Dragota Iuon
511	„	Ruha Agrisiu	Agriş, „	1	Copilu Iuon
512	„	Cristisiu	Oprişani, [46] „	1	Pintia Iuon
513	„	Maros Ludosiu	Luduş, j. Mureş	1	Lungu Iacob
514	„	Maros Chetia	Cheţani, „	1	Selcudianu Pavel
515	„	Vaidazeg	Gura Arieşului j. Alba	1	Danulu Basiliu
516	Cluj	Frata	— — j. Cluj	1	Blenke Theodor
517	„	Mihesiu	Miheşu de Cîmpie, j. Mureş	1	Fiscutian Iuon
518	„	Caleanu	Căianu, j. Cluj	1	Getiu Iuon
519	„	Soatu infer	Suatu, „	1	Lucaciu Theodor
520	Turda	Mociu	— — j. Cluj	1	Barsinianu Illie
521	Arieş	Sînmihali	Mihai Viteazu, j. Cluj	1	Gerendi Simion
522	„	Feldioara	Războieni-Cetate, j. Alba	1	Tarea Amoru

[45] Probabil contopit cu Dobricel.
[46] Înglobat Turda; cf. C. Suciu, *op. cit.*, II, p. 17.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
523	Arieş	Csagzu	Pietroasa, j. Cluj	1	Muntyan Georgie
524	Tîrnava	Deagu	Deag, j. Mureş	1	Preda Theodoru
525	„	Selcudu	Sălcud, „	1	Popu Iuon
526	„	Chintisiu	Chinciuş, „	1	Nann Onu
527	„	Bobohalma	— — „	1	Poppa Dimitrie
528	„	Cergidu mare	Cerghid, „	1	Trifanu Iuon
529	„	Cetatea de baltă	— — j. Alba	1	Luncanu Michailu
530	„	Boianu	Boian, j. Sibiu	1	Illioviciu Emanuilă
531	„	Blajelu	Blăjel, „	1	Vladutiu Ştefan
532	„	Paucea	Păucea, „	1	Aftenie Illie
533	„	Swinfaleu	Corneşti, j. Mureş	1	Oprea Iuon
534	„	Cucerdea	— — „	1	Silcudeanu Wassilie
535	„	Kesleru	Chesler, j. Sibiu	1	Precup Ilie
536	„	Subpădure	Sub Pădure, j. Mureş	1	Celza Vasilie
537	„	Custelnicu	Cuştelnic, „	1	Socaciu Iuon
538	„	Crăciunelu	Crăciunelu de Sus, j. Alba	1	Urianu Iuon
539	„	Vidraseu	Vidrasău, j. Mureş	1	Raduly Theodoru
540	„	Alma	— — j. Sibiu	1	Rusu Ion
541	„	Andrasfaleu	Săcel, j. Harghita	1	Maieru Iuon
542	„	Boiu mare	Boiu, j. Mureş	1	Gradaon Michailu
543	„	Laszlau	Laslău Mare, „	1	Popoviciu Nic.
544	„	Saimusiu	Şoimuş, „	1	Fulia Zacharia
545	„	Lepinde	Lepindea, „	1	Necsia Gerasim
546	„	Vaidacuta	— — „	1	Murza Illie
547	„	Csacu	Jacu, „	1	Maioru Iuon
548	„	Ernea	Ernea,[47] j. Sibiu	1	Costanu Ionichie
549	„	Darlosu	Dîrlos, „	1	Roman Andreiu
550	„	Nadasiu	Nadeş, j. Mureş	1	Orosu Theodor
551	„	Sardu	Şoard, „	1	Crisan Partenie
552	„	Balanu	Bălăuşeri, „ (?)	1	Cadina Iuoan
553	Dobîca	Miluanu	Miluani, j. Sălaj	1	Epurariu D-tru
554	„	Füzes S. Petru	Sînpetru Almaşului j. Sălaj	1	Petrula Wassilie
555	„	Stina	Stîna,[48] „	1	Poppa Iuon
556	„	Santa Maria	Sînta Maria, „	1	Morariu Iuon
557	„	Bosna	Bozna, „	1	Puscasiu Gavrila
558	„	Iresnea	Treznea, „	1	Jita Iuon
559	„	Racos	Racîş, „	1	Domsa Iuon
560	„	Dolu	— — „	1	Popp Anonie
561	„	Zsaku	Jac, „	1	Bria Petru
562	„	Romita	— — „	1	Bara Iuon
563	„	Baica	— — „	1	Domsa Gavrilla
564	„	Ungurasiu	Românaşi, „	1	Stan Dumitru
565	„	Galpaia	Gălpîia, „	1	Morotiu Macavei
566	„	Vascapu	Poarta Sălajului „	1	Curea Iuon
567	„	Hida	— — „	1	Buciuman Iuon
568	„	Chendremalu	Chendremal, „	1	Murasianu Iuon
569	Făgăraş	Făgăraş	— — j. Braşov	1	Barbatu Nic.
570	„	Betleanu	Beclean, „	1	Grama Georgiu

[47] Înglobat Dumbrăveni; cf. *Bul. Of.*, p. 1021.

[48] Înglobat Zalău; *ibidem*, p. 1016.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
571	Făgăraş	Dridifu	Dridif, „	1	Grama Iuon
572	„	Hurezu	Hurez, „	1	Cojocariu Georgiu
573	„	Recea	Recea, „	1	Boieru Ilie
574	„	Berivoiu mic	Berivoii Mici „	1	Coman Iuon
575	Făgăraş	Berivoiu mare	Berivoii Mari, „	1	Raduletiu Wassilie
576	„	Herseni	Hîrseni, „	1	Harciojia Iuon
577	„	Riusioru	Riuşor, „	1	Comsiula Simion
578	„	Mundra	Mîndra, „	1	Pacalu Georgiu
579	„	Toderita	Toderiţa, „	1	Grama Iuon
580	„	Sarcaitia	Şercăiţa, „	1	Barbatu Georg.
581	„	Sinca noua	Şinca Nouă, „	1	Scurtu Iuoane
582	„	Poiana mărului	Poiana Mărului „	1	Pasieu Iuon
583	„	Holbavu	Holbav, „	1	Mijia Iuon
584	„	Siercaia	Şercaia, „	1	Buncsiu Aron
585	„	Parau	Părău, „	1	Butyan Simion
586	„	Veneţia infer.	Veneţia de Jos, „	2	Tataru Nicolae Nistor [Poppa] [49]
587	„	Comana infer.	Comana de Jos, „	1	Popp Georgiu
588	„	Cuciulata	Cuciulata, „	1	Stroje Alex.
589	„	Lupsa,	Lupşa, „	1	Muntyan George
590	„	Comana sup.	Comana de Sus, „	1	Lascu Georgiu
591	„	Venetia sup.	Veneţia de Sus, „	1	Buta Mathei
592	„	Gridu	Grid, „	1	Rohan Iuon
593	„	Persiani	Perşani, „	1	Bulenciu Iacobu
594	Hunedoara	Hatiegu	Haţeg, j. Hunedoara	1	Cornea Iuon
595	„	Hunedóra	Hunedoara, „	1	Popoviciu Simion
596	„	Batielaru	Băţălar, „	1	Grecu Iuon
597	„	Santa Maria de peatră	Sîntămăria de Piatră, „	1	Teodorescu Nic.
598	„	Strei Secele	Strei-Săcel, „	1	Popoviciu Iuon
599	„	Gridu	Grid, „	1	Mandrescu Andrei
600	„	Ruda	— — „	1	Popoviciu Zacharie
601	„	Rusioru	Ruşor, „	1	Barlea Petru
602	„	Ohaba de sub peatră	Ohaba de sub Piatră, „	1	Mihalescu Iuon
603	„	Strei Plopi	Plopi, „	1	Tatulescu Iuon
604	Alba de sus	Elopatacu	Vîlcele, j. Covasna	1	Vladanianu C-tin
605	„	Arapatacu	Araci, „	1	Ciuflecu Aron
606	„	Armodiu	Ormeniş j. Braşov	1	Cosma Wassilie
607	„	Hegigu	Hăghig, j. Covasna	1	Bucsa Alex.
608	„	Arini	— — j. Braşov	1	Tompa Wassilie
609	„	Mico Uifalău	Micfalău, j. Covasna	1	Strezsa David
610	„	Bicsadu	Bicsad, „	1	Boeru Georgiu
611	„	Marcosiu	Mărcuş, „	1	Sierbanu Gerasimu
612	„	Telui	Teliu, j. Braşov	1	Dogaru Nic.
613	„	Budila	— — „	1	Ionescu George
614	„	Vamabuzăului	Vama Buzăului, „	1	Dogar Nic.
615	„	Agostinu	Augustin, „	1	Bucsia George

[49] Vezi poz. 6.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
616	Treiscaune	Sft. Gheorghe	Sfîntu Gheorghe, j. Covasna	1	Stoian Georgiu
617	„	Bolon	Belin, „	1	Csichi Iuon
618	„	Közepetita	Aita Medie, „	1	Csichi Alex.
619	Cincu mare	Agneta	Agnita, j. Sibiu	1	Corfariu Iuon
620	„	Ruja	Ruja,[50] „	1	Grecu Gavrilă
621	„	Prostea	Stejărişul, „	1	Solomon Michaila
622	„	Iacobeni	— — „	1	Lascu Iuon
623	Cincu mare	Noistatu	Noiştat, „	1	Nicóre Iuon
624	„	Hundrubechiu	Movile, „	1	Stirbetiu Thoma
625	„	Selistadt	Seliştat, j. Braşov	1	Capuitia Iuon
626	„	Soarsu	Şoarş, „	1	Ragneala Iuon
627	„	Boholtiu	Boholţ, „	1	Sórto Wassilie
628	„	Merghindealu	Merghindeal, j. Sibiu	1	Braniste Iuon
629	Făgăraş	Porumbacu inf.	Porumbacu de Jos, j. Sibiu	1	Mandialu Iuon
630	„	Porumbacu sup.	Porumbacu de Sus, j. Sibiu	1	Palin Nic.
631	„	Sarata	Sărata, „	1	Calefaru Samoilă
632	„	Scorei	Scoreiu, „	1	Marcu Nic.
633	„	Opre Chertisóre	Oprea-Cîrţişoara,[51] „	1	Budacu Nic.
634	„	Strezsa Chertisóre	Streza-Cîrţişoara,[52] „	1	Tarcea Ilie
635	„	Arpasu infer.	Arpaşu de Jos, „	1	Cucu Iuon
636	„	Arpasu sup.	Arpaşu de Sus, „	1	Dobrila Georgiu
637	„	Ucea inf.	Ucea de Jos, j. Braşov	1	Silia Georgiu
638	„	Ucea sup.	Ucea de Sus, j. Braşov	1	Barbatu Nic.
639	„	Corbi	— — „	1	Costea Georgiu
640	„	Vista inf.	Viştea de Jos, „	1	Silia Nic.
641	„	Vista sup.	Viştea de Sus, „	1	Fratila Nic.
642	„	Dragusiu	Drăguş, „	1	Bergia Savu
643	„	Sambata inf.	Sîmbăta de Jos, „	1	Stan Iuon
644	„	Voila	Voila, „	1	Vasilie Iuon
645	„	Lucia	Luţa, „	1	Stanu Eremia
646	„	Ludisora	Ludişor, „	1	Zacharie Nic.
647	„	Voivodeni màre	Voivodeni, „	1	Bica Eliseu
648	„	Voivodeni mică	Voivodenii mici,[53] „	1	Borza Iuon
649	„	Sambata sup.	Sîmbăta de Sus, „	2	Tosga Georgiu Bucsan Wassilie
650	„	Lisa	— — „	1	Szavu Moise Popa
651	„	Breaza	— — „	1	Borza Iuon Chirion

[50] Înglobat Agnita; cf. *Bul. Of.*, p. 1020.

[51] Azi: Cîrţişoara; *Idem*, p. 1021.

[52] *Ibidem.*

[53] Azi: Voivodeni; cf. *Bul. Of.*, p. 917.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
652	Braşov	Braşov	Braşov	2	Irimia Iuon Jantea Rad.
653		Stupini	Stupinii Prejmerului, j. Braşov	1	Berseanu Georgiu
654	„	Dîrste	— — „	1	Berseanu Anastasiu
655	„	Bicfalau	Baciu [54], „	2	Muntyan Nic. Jeremia Alexa
656	„	Turcheş	— — „	2	Soiu Nic. Odoru Alesie
657	„	Cernatu	Cernatu, „	2	Ghimboşan Dimit. Oanca Wassilie
658	„	Satulung	— — „	5	Domnişoru Dimit. Veza Alexandru Darca Iuon Murar Iuon Petrik Iuon
659	Braşov	Tarlungeni	Tărlungeni, „	2	Ivantea Jeremia Popescu Jeremia
660	„	Purcareni	Purcăreni, „	1	Vursu Alexiu
661	„	Zesinu	Zizin, „	1	Bogdan Opre
662	„	Halchiu	— — „	1	Tieranu Nic.
663	„	Tientiaru	Dumbrăviţa, „	2	Schiopu Wassilie Popescu Iuon
664	„	Herman	Hărman, „	2	Nan Andrei Oan Wassilie
665	„	Sanpetru	Sînpetru, „	3	Conga Iuon Doganu Eusevie Doganu George
666	„	Feldióra	Feldioara, „	2	Muraru Iosif Baciu Dia
667	„	Rotbav	— — „	1	Leicu Iosif
668	„	Magerus	Măieruş, „	1	Cherciu Georg.
669	„	Apatia	Apaţa, „	1	Goga Nic.
670	„	Crisbavu	Crizbav, „	1	Turbure Iuon
671	„	Nou	Satu Nou, „	1	Comanits Gerasim
672	„	Presmiru	Prejmer, „	2	Colceru Iuon Ponta Nic.
673	Treiscaune	Dobarlau	Dobîrlău, j. Covasna	1	Comsa Iuon
674	„	Lisneu	Lisnău, „	1	Olariu Georgiu
675	„	Doboli de jos	Dobolii de Jos, „	1	Popovits Iuon
676	„	Chichisiu	Chichiş, „	1	Stoianu Dimitrie
677	Braşov	Vlădeni	Vlădeni, j. Braşov	1	Maximilian Nic.
678	„	Codlea	— — „	1	Vladu Petru
679	„	Ghimbav	— — „	1	Popovits Georgiu
680	„	Cristianu	Cristian, „	1	Papp Zacharie
681	„	Resnovu	Rîşnov, „	2	Proca George Cristoloneanu Iuon

[54] Localităţile Baciu, Turcheş, Cernatu şi Satulung, sînt înglobate azi în oraşul Săcele, jud. Braşov.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
682	Braşov	Vulcan	— — „	1	Radoiu Simion
683	„	Tohanu nou	Tohanu Nou, „	1	Popovits George
684	„	Sohadalu	Sohodol, „	1	Puscariu Leontin
685	„	Porta	Poarta, „	1	Balca Iuon
686	„	Predealu	Predeal, „	3	Reitu Nic.
687	„	Simanu	Şimon, „	1	Danu Nicodimu
688	„	Mociu inf.	Moeciu de Jos, „	1	Guguianu Nic. Gherbacia Buma Lolo Georgiu
689	„	Mociu sup.	Moeciu de Sus, „	1	Csunea Georgiu
690	„	Fundata	— — „	1	Senovits Enescu
691	„	Sirnea	Şirnea, „	1	Nedelu Moise
692	„	Pescerea	Peştera, „	1	Comsa Dimitrie
693	„	Măgura	— — „	1	Runceanu Alex.
694	„	Zernesti	Zărneşti, „	2	Comsia Nic. Mosoiu Georgiu
695	Năsăud	Borgo-Bistriţa	Bistriţa Bîrgăului, j. Bistriţa-Năs.	2	Munda Jakob Rusu Simion
696	„	Borgo-Prund	Prundu-Bîrgăului, j. Bistriţa-Năs.	1	Morar David
697	Năsăud	Borgo-Szuszeny	Susenii Bîrgăului, j. Bistriţa-Năs.	1	Bondinsiu Gabriel
698	„	Borgo-Mijloceni	Mijlocenii Bîrgăului j. Bistriţa-Năs.	1	Rusu Gabrielu
699	„	Borgo-Szoszeny	Josenii Bîrgăului, j. Bistriţa-Năs.	1	Pohone Iuon
700	„	Borgo-Russ	Rusu Bîrgăului, j. Bistriţa-Năs.	1	Baloiu Gregoriu
701	Dobîca	Cusma	Cuşma, j. Bistriţa-Năs.	1	Bozesianu Iacob
702	„	Budusu	Buduş „	1	Cimbalosu Teodor
703	„	Simontelik	Simioneşti, „	1	Pascu Danila
704	„	Berladu	Bîrla, „	1	Sinteu Eremia
705	„	Sajo mare	Şieu, „	1	Floritia Stefan
706	Cluj	Ida mare	Viile Tecii, j. Bistriţa-Năs.	1	Rusu Stefan
707	Dobîca	Galatiu	Galaţii Bistriţei, j. Bistriţa-Năs.	1	Cosma Ilie
708	„	Chentelcu	Chintelnic, „	1	Danu Iuon
709	„	Sfîntulu	Şieu-Sfîntu, „	1	Mura Michaila
710	„	Caila	Caila, „	1	Popovits Petru
711	„	Balaszfalău de jos	Blăjenii de Jos, „	1 1	Chifa Iacob
712	„	Balaszfalău de sus	Blăjenii de Sus, „	1 1	Gileacu Theodoru

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ANEXA III

CONSPECTU DESPRE ŞCO[A]LELE PRINCIPALE ŞI POPULARE [GRECO-CATOLICE] ŞI DESPRE ÎNVAŢIATORII APLICAŢI LA ACELEA

Nr. crt.	Comitatu, scaunu, districtu	Comuna [localitatea]	Denumirea de azi a localităţii. Judeţul	Nr. invatiatorilor	Numele invatiatorilor
1	2	3	4	5	6
		A. ARHIEPISCOPATUL GR.-CAT. DIN BLAJ			
		I. PROTOPOPIATUL BLAJULUI			
1	Alba de Jos	Blaj (şcoală capitală)	— — j. Alba	1	Balint Iuon
2	„	Bucerdea	Bucerdea Grînoasă, „	1	Moldovan Nic.
3	„	Cenadea	Cenade, „	1	Banciu Nic.
4	„	Cergaul mare	Cergău Mare, „	1	Vonia Vasiliu
5	Alba de Jos	Cergaul mic	Cergău Mic, „	1	Rusu Nic.
6	„	Cisteu micu	Cisteiu, „	1	Aldea Aron
7	„	Ciufudu	Izvoarele, „	1	Muntyan Niceforu
8	„	Craciunel	Crăciunelu de Jos „	1	Ganga Efremu
9	„	Lupu	— — „	1	Puianu Teodoru
10	„	Manaradea	Mănărade, „	1	Coste Nic.
11	„	Mihaltiu	Mihalţ, „	1	Florian Nic.
12	„	Obreja	— — „	1	Vlatiu Nic.
13	„	Spatucu	Spătac, „	1	Zdrenghea Petre
14	„	Türiu	Tiur,[55] „	1	Zdrenghea Iuon
15	„	Veza	Veza,[56] „	1	Aldea Iuon
		II. PROTOPOPIATUL CLUJ			
16	Cluj	Agrisiu	Aghireş. j. Sălaj (?)	1	Popoviciu Petru
17	„	Baciu	— — j. Cluj	1	Lucca Gabrielu
18	„	Berindu	— — „	1	Kassai Ioan
19	„	Dretea	— — „	1	Lucutiu Georgiu

[55] Înglobat Blaj; cf. *Bul. Of.*, p. 867.

[56] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
20	Cluj	Dios	Deuşu, „	1	Goga Antonie
21	„	Agires	Aghireşu, „	1	Horváth Gabrielu
22	„	Argyiora	Arghişu, „	1	Hertiu Ioane
23	„	Feiurdu	Feiurdeni, „	1	Nestoru Alecs.
24	„	Feleacu	— — „	1	Nicore Wassilie
25	„	Zsileu	Gilău, „	1	Rohu Simon
26	„	Chintau	Chinteni, „	1	Popu Ioan
27	„	Samara	neindentificat	1	Sturdea Stefan
28	„	Szin Paulu	Sînpaul, j. Cluj	1	Popu Wassilie
29	„	Petrindul mare	Petrindu, j. Sălaj	1	Matheiu Ioane
30	„	Manastur	Mănăştur [57], j. Cluj	1	Markus Ioane
31	„	Cluj	— — „	1	Muresan Iacob
32	„	Corusiu	Coruşu, „	1	Nandrulescu Zacharia
33	„	Lapu	Ruginoasa, j. Sălaj	1	Damian Iuon
34	„	Girbeu	Gîrbău, j. Cluj	1	Parvu Pascu
35	„	Meskas Unguresc	Măcicaşu, „	1	Cuibus Wassilie
36	„	Nadasielu	Nădăşelu, „	1	Farago Wassilie
37	„	Sardu	Şardu, „	1	Balan Iuon
38	„	Buda romanescu	Vechea, „	1	Muresianu Thodor
39	„	Popfaleu	Popeşti, „	1	Popescu Wassilie
40	„	Topa desiarta	Topa Mică, „	1	Lariu Ioan
41	„	Stana	Stana, j. Sălaj	1	Hornea Ioane
42	„	Fenesu	Floreşti, j. Cluj	2	Popu Nicolae Jantianu Iuon
43	„	San Michaiu	Mihăeşti, „	1	Lariu Simion
44	„	Sumurducu	— — „	1	Popoviciu Ioane
45	„	Suciagu	— — „	1	Lupuceanu Georgiu
46	„	Topa Sankrai	Sîncraiu Almaşului, j. Sălaj	1	Popu Iuon
47	„	Teutiu	Tăuţi, j. Cluj	1	Cerga Simion
48	„	Totelecu	Gălăşeni, j. Sălaj	1	Man Iuon
49	„	Tyurea	Turea, j. Cluj	1	Gorcea Demeter
50	„	Stoboru	— — j. Sălaj	1	Broina Thodor
51	„	Zam St.-Crai	Sîncrai, j. Cluj	1	Gitiu Iosif

III. PROTOPOPIATUL TURDA

52	Turda	Turda mica	Turda Nouă [58], j. Cluj	1	Rusu Wassilie
53	„	Turda vechia	Turda (oraş), „	1	Mezei Georgiu
54	„	Copandu	Copăceni, „	1	Oana Samuilă
55	„	Turu	Tureni, „	1	Florian Iosef
56	„	Petridu de sus	Petreştii de Sus, „	1	Medanu Iuone
57	„	Sandu	Săndulesti, „	1	Popa Ioane
58	„	Comiczig	Comşeşti, „	1	Hossu Wassilie
59	„	Samartin	Mărtineşti, „	1	Mocan Manuele
60	„	Ciurila	— — „	1	Peslean Iuon
61	„	Petridulu mijloc	Petreştii de Mijloc „	1	Todea Maxim
62	„	Petridulu de jos	Petreştii de Jos, „	1	Balica Gabrielu
63	„	Sacelu	Săcel, „	1	Aron Nic.

[57] Azi cartier al oraşului Cluj.
[58] Înglobat Turda; cf. C. Suciu, *op. cit.*, II, p. 207.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
64	„	Salicia	Sălicea, „	1	Mankatiu Gratian
65	„	Rachiciu	Vălişoara, „	1	Bosian Necita
66	„	Rita român.	Lita, „	1	Hideg Paul
67	„	Silivasu	Pruniş, „	1	Hoszu Stefan
68	„	Micusu	Miceşti, „	1	Popp Alexander
69	„	Cianu micu	Ceanu Mic, „	1	Poruţiu Augustin

IV. PROTOPOPIATUL MAROS-UJVAR (UIOARA) [OCNA MUREŞ]

70	Alba de Jos	Cechelaca	Cecălaca, j. Mureş	—	neocupat
71	„	Ciunga	Ciunga [59], j. Alba	1	Nicore Basil
72	„	Ciucia	Stîna de Mureş, „	—	neocupat
73	„	Cisteulu ung.	Cisteiu de Mureş, „	—	neocupat
74	„	Gabud	Găbud, „	1	respectivul cantor [sic]
75	„	Kaptalan	Căptălan, „	1	Lazar Iuon
76	„	Gezse	Gheja, j. Mureş	1	Crăciun Iuon
77	„	Kopandu	Copand, j. Alba	1	respectivul cantor
78	„	Noslaku	Noşlac, „	1	Grîndian Alex.
79	„	Silvasu rom.	Silivaş, „	1	Lengyel Moise
80	„	Uioara	Ocna Mureş, „	1	Mureşan D-tru

V. PROTOPOPIATUL VAJDÁKUT [VAIDACUTA]

81	Tîrnava	Bernadie	Bernadea, j. Mureş	1	Tieran Wassilie
82	„	Cierghidu mare	Cerghid, „	—	neocupat
83	„	Cierghidu mic	Cerghizel, „	1	Hancu Gregoriu
84	„	Chirileu	— — „	1	Tolan Emanuel
85	„	Choroiu	Coroi, „	1	Ustia Ştefan
86	„	Tirinyia mare	Tirimia, „	1	Sütö Mihaele
87	„	Tirinyia mică	Tirimioara, „	1	Tolan Moise
88	„	Vaidacut	Vaidacuta, „	1	Rogosan Iuon
89	„	Vamos Odorheju	Odrihei, „	1	Popovits Theodor

VI. PROTOPOPIATUL BAGÓ [BĂGĂU]

90	Alba de jos	Ascinipu	Asinip, j. Alba	1	Ratiu Iuon
91	„	Bagó	Băgău, „	1	Campian Iuon
92	„	Ciugudielu	Ciuguzel, „	1	Florian Iuon
93	„	Hopertu	Hopîrta, „	1	Docea Iuon
94	„	Maros St. Crai	Sîncrai, „	1	Dragosiu Macavei
95	„	Miszriacu	Maşcreac, „	1	Ratiu Nic.
96	„	Kapud	Căpud, „	1	Vatincu Benjamin
97	„	Ocnisoara	Ocnişoara, „	1	Vatincu George
98	„	Petielca	Petelca, „	1	Domzsa Dumitru
99	„	Timpahaza	Rădeşti, „	1	Fodor Iuon
100	„	Vadveremu	Odverem, „	1	Gerasimu Aron

[59] Vezi nota 35.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
		VII. PROTOPOPIATUL KATONA [CĂTINA]			
101	Cluj	Catina	Cătina, j. Cluj	1	Mureşianu Gabriel
102	„	Kiseu	Chesău, „	1	Scoptanean Eremia
103	„	Tigsioru	Tîrguşor, „	1	Nemes Wassilie
104	„	Petea	— — „	1	Rotar Indrei
105	„	Legin	Legii, „	1	Santejudan Petru
106	„	Girisu	Ghirişu Român, „	1	Pasceanu Gregoriu
107	„	Camarasiu	Vaida-Cămăraş, „	1	Palatsian Michaile
108	„	Gadalina	Gădălin, „	1	Ososulu Iosefu
109	„	Jisa	Vişea, „	1	Ionescu Davidu
110	„	Zsuku de sus	Jucu de Sus, „	1	Suciu Ioane
111	„	Zsuku de jos	Juc-Herghelie, „	1	Lupsie Gabriele
112	„	Czág	Ţagu, j. Bistr.-Năs.	1	Miclea Wassilie
		VIII. PROTOPOPIATUL FARAGÓ [FĂRĂGĂU]			
113	Cluj	Archindu	Archiud, j. Bistr.-Năs.	1	Marcu Elia
114	„	Boitia	Băiţa, j. Mureş	1	Pop David
115	„	Budurleu	Budurleni, j. Bistr.-Năs.	1	Rusu Ioane
116	„	Bratfaleu	Brăteni, j. Bistr.-Năs.	1	Moldovanu Nic.
117	„	Cosma	Cosma, j. Mureş	1	Trutia Andreu
118	„	Comlodu	Comlod, j. Bistr.-Năs.	—	neocupat
119	„	Craifalu	Crăieşti, j. Mureş	1	Trutia Nicolae
120	„	Ercea-mare	Ercea, „	1	Catranu Theodor
121	„	Faragau	Fărăgău, „	1	Thoma Gregoriu
122	„	Filpisiu mic	Filpişu Mic, „	1	Ratiu Alex.
123	„	Harastesu	Frunzeni, „	1	Bucur Iacob
124	„	Logicu	Logic, „	1	Graur Efremu
125	„	Milasiu-mare	Milaş, j. Bistr.-Năs.	1	Butian Artimon
126	„	Mileselu	Milăşel, j. Mureş	1	Hansia Eliseu
127	„	Oknitia	Ocniţa, j. Bistr.-Năs.	1	Horga Basil
128	„	Oroasfia	Orosfaia, „ „	1	Simborean Nic.
129	„	Pinticu	— — „ „	1	Pop Timoteu
130	Cluj	Pesmus	Posmuş, „ „	1	Sibian Stefan
131	„	Szfintu	Sîntu, j. Mureş	1	Chuistu Wassilie
132	„	Sacolu	Socolu de Cîmpie, j. Mureş	1	Popu Wassilie
133	„	Sziplak	Goreni, „	1	Mera Iuon
134	„	Stupini	— — j. Bistr.-Năs.	1	Bucur Georg.
135	„	Ujfalau	Lunca, j. Mureş	1	Toncianu Geraszim
		IX. PROTOPOPIATUL MARÓTLAKA [MORLACA]			
136	Cluj	Morlaca	— — j. Cluj	1	Pop Simion
137	„	Molosigu	Brăişoru, „	1	Stirbu Iuon
138	„	Fidu de jos	Fildu de Jos, j. Sălaj	1	Suru Ignatz

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
139	Cluj	Fidu de sus	Fildu de Sus, „	1	Poruţiu Iuliu
140	„	Fidu de mijloc	Fildu de Mijl., „	1	Popp Ioan
141	„	Hodisu	Hodişu, j. Cluj	1	Lung Andreas
142	„	Egeriste	Vînători, „	1	Stirbu Stefan
143	„	Bologa	— — „	1	Unguru Aurelu
144	„	Secneu	Săcueu, „	1	Csasi Wassilie

X. PROTOPOPIATUL SIBIU

145	Alba de sus	Bórta	Boarta, j. Sibiu	1	Oprisiu Iuon
146	„	Buia	— — „	1	Andreiu Iuon
147	Sibiu	Brad	Bradu, j. Sibiu	1	Rociu Irimie
148	Alba de sus	Kelvaszer	Călvasăr, j. Sibiu	1	Fratile Nic.
149	Sibiu	Casioltiu	Caşolţ, j. Sibiu	1	Radu Petru
150	„	Colunu	Colun, „	1	Ticaciu Nic.
151	Alba de sus	Ghisasa de sus	Ghijasa de Sus, j. Sibiu	1	Gamgiu Ion
152	Sibiu	Gura-rîului	Gura-Rîului, j. Sibiu	1	Plaste Iuon
153	„	Hamba	— — „	1	Christu Iuon
154	Mediaş	Ibisdorf	Ighişu Nou, j. Sibiu	1	Oros Nic.
155	„	Mosna	Moşna, „	1	Tufa Vaszile
156	Miercurea	Ludosiu mare	Ludoş, j. Sibiu	—	neocupat
157	Alba de sus	Migindolu	Mighindoala, j. Sibiu	1	Darlatzi Nic.
158	„	Metisdorf	Metiş, „	1	Jurca Iuon
159	„	Nucetu [60]	Nucet, „	—	neocupat
160	Sibiu	Orlatu (şcoala capitală)	Orlat, j. Sibiu	1	Pop Nicolae
161	„	Răsinari	Răşinari, „	—	neocupat
162	„	Szadu	Sadu, „	—	neocupat
163	„	Revaselu	Răvăşel, „	1	Bala Iuon
164	„	Sacadatu	Săcădate, „	1	Theodor Iuon
165	„	Szeliste	Săliişte, „	—	neocupat
166	Alba de sus	Sólean	Şoala, j. Sibiu	1	Jurka Pavel
167	Sibiu	Siura mica	Şura Mică, j. Sibiu	1	Dragomir Danile
168	„	Slimnicu	Slimnic, „	1	Fontana Coman
169	Alba de sus	Stenea	Ştenea, j. Sibiu	1	Muntijan Wassilie
170	„	Vecerdu	Vecerd, „	1	Oprisch Nicolae
171	Sibiu	Vestemu	Veştem, j. Sibiu	1	Georgu [?]
172	„	Ocna Sibiului	— — „	1	Oprisioru Isaia

[60] Vezi nota 44.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
		XI. PROTOPOPIATUL KÚTFALVA [CUT]			
173	Alba de jos	Berghianu	Berghin, j. Alba	—	neocupat
174	„	Boz	Boz., „	1	Millia Petru
				2	Nistor Michai
175	„	Cutu	Cut, „		Nistor George
176	Tîrnava	Daia	Daia, j. Mureş	1	Poppu Nic.
177	Miercurea	Doburca	Dobîrca, j. Sibiu	1	Begiu Nic.
178	Alba de Jos	Drasou	Draşov, j. Alba	1	Popp Iuon
179	„	Drambariu	Drîmbar, „	1	David C-tin
180	„	Dumitru	Dumitra, „	1	Pataki Isidor
181	„	Gîrbova	Gîrbova de Jos, „	1	Pop Iuon
182	„	Heningu	Henig, „	1	Dorgo George
183	„	Seusa	Şeuşa, „	1	Hantigaru Thoma
184	„	Szingetinu	Singătin, j. Sibiu	1	Nedella Nic.
185	„	Şpring	— — j. Alba	1	Hulea Nic.
186	„	Strázsá	Straja, „	1	Stan George
187	„	Totoiu	Totoi, „	1	Muntyán Nichiforu
188	„	Ungurei	— — „	1	Braşovean Nic.
		XII. PROTOPOPIATUL MAGYOR-BÉNYA [BÎIA]			
189	Tîrnava	Bia	Bîia, j. Alba	1	Iuon [?]
190	„	Balkacsiu	Bălcaciu, „	1	Florian Nic.
191	„	Facset	Făget, „	1	Siaulea Iacob
192	„	Feisa	— — „	1	Ratiu Iuon
193	„	Tutun	Glogoveţ, „	1	Aron Iuon
194	„	Hussuseu	Valea Lungă, „	1	Aron Basil
195	Dobîca	Iclodu	Iclozel, j. Cluj (?)	1	D. Basil
196	Tîrnava	Kepelna	Căpîlna de Jos, j. Alba	1	Popescu Iuon
197	„	Chesleru	Chesler, j. Sibiu	1	Consia Iuon
198	„	Creciunelu sup.	Crăciunelu de Sus, j. Alba	1	Calugaru Sofron
199	„	Lodromanu	Lodroman, „	1	Trifu Iuon
200	„	Lunca	— — „	1	Radoviciu Nic.
201	„	Mikeszasza	Micăsasa, j. Sibiu	1	Moldovan Iosef
202	Tîrnava	Panadea	Pănade, j. Alba	1	Balasian Iuon
203	„	Sanmikleusiu	Sinmiclăuş, „	1	Pacaun Iuon
204	„	Sanicelu	Sîncel, „	1	Panadian Samuel
205	„	Santa Maria	Sîntămărie, „	1	Cirigudianu Iuon
206	„	Spini	Lunca Tîrnavei, „	1	Bonia Nicolae
207	„	Tatarlau	Tătîrlaua, „	1	Todia Elia
208	„	Tauni	Tăuni, „	1	Moldovan Iuon
209 A	„	Veseutiu	Veseuş, „	1	Comsia Dumitru
209 B	„	Zsidueu	Jidvei, „	1	Saulea Augustin

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6

XIII. PROTOPOPIATUL RADNÓTH [IERNUT]

210	Alba de jos	Acintisiu	Aţîntiş, j. Mureş		Moldovan Wassilie
211	„	Besineu	Valea Izvoarelor, j. Mureş		Popp Filon
212	Tîrnava	Bobohalma	— — j. Mureş	1	Popp Basil
213	„	Bordu	Bord, „	1	Veda Danila
214	„	Csepeu	Cipău, „	1	Pap Michaile
215	„	Cucerdea	— — „	1	Morar Michaile
216	„	Diág	Deag, „	—	neocupat
217	„	Ernutu	Iernut, „	1	Veda Iosef
218	„	Futacu	Şomoştelnic, „	1	Bogdan George
219	„	Giulusiu	Giuluş, „	1	Bucur Georg.
220	„	Lascudu	Lăscud, „	1	Nistor Iuon
221	„	Ogra	— — „	1	Deaku Wassilie
222	„	Selcudu	Sălcud, „	1	Frutia George
223	„	Seutia	Săuşa, „	1	Adamescu Nic.
224	„	Subpadure	Sub Pădure, „	1	Cherna Wassilie
225	„	Petrilaca	— — „	1	Rusu Samson

XIV. PROTOPOPIATUL CLUJ

226	Cluj	Cianu mare	Ceanu Mare, j. Cluj	1	Boca Aron
227	Turda	Rediu	— — j. Cluj	1	Crisianu Iuon
228	Cluj	Aiton	— — j. Cluj	1	Placintariu Marcu
229	„	Corpade	Corpadea, „	1	Popoviciu Elia
230	„	Cosogna	Cojocna, „	1	Scomlia Alex.
231	„	Juriu de cîmpie	Iuriu de cîmpie, „	1	Crisianu Alex.

XV. PROTOPOPIATUL BISTRA

232	Alba de jos	Abrudu	Abrud, j. Alba	1	Nemesiu Vintientiu
233	„	Bistra	— — „	1	Caltor August
234	„	Bucium	Bucium, „	1	David Simion
235	„	Cîmpeni	— — „	1	Aiudeanu Clementu
236	Turda	Lupsia	Lupşa, „	1	Sabeu C-tin
237	Alba de jos	Musca	Muşca, j. Alba	1	Horga Paul
238	„	Petrosianu	Pătrîngeni, „	1	Tomatisiu Andrei
239	„	Rosia	Roşia Montană, „	1	Suciu Iuon
240	„	Sohodolu	Sohodol, „	1	Sicoe Dionisie
241	„	Zlathna	Zlatna, „	1	Blasianu Gedeon

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
		XVI. PROTOPOPIATUL ELEKES [ALECUŞ]			
242	Alba de jos	Alicuşiu	Alecuş, j. Alba	1	Decian Augustin
243	Tîrnava	Chinciu	Chinciuş, j. Mureş	1	Nan Iuon
244	Alba de Jos	Faraulu	Fărău, j. Alba	1	Pop Thodor
245	„	Gombutiu	Gîmbuţ, j. Mureş	1	Olariu Wassilie
246	„	Nandra	— — „	1	Trifu Iosif
247	„	San-Benedik	Sînbenedic, „	1	Chrisianu Grigore
248	„	Silia ungurească	Şilea, „	1	Lucca Iuon
249	„	Spalanka	Şpălnaca, „	1	Castan Iuon
250	Tîrnava	Valea Sasului	Valea Sasului, j. Alba	1	Damian Isacu
		XVII. PROTOPOPIATUL PALATKA [PĂLATCA]			
251	Cluj	Arancutu	Aruncuta, j. Cluj	1	Vamosiu Alex.
252	„	Balda	— — j. Mureş	—	neocupat
253	„	Bothaza	Boteni, j. Cluj	1	Deacu Iuon
254	„	Csistelik	Vişinelu, j. Mureş	1	Vamoş Theodor
255	„	Frata	— — j. Cluj	1	Moldovan Iuon
256	„	Mehesu	Miheşu de Cîmpie, j. Mureş	1	Floria Thodor
257	„	Neviu	Năoiu, j. Cluj	1	Taldi Thoma
258	„	Palatca	Pălatca, j. Cluj	1	Sülösi D-tru
259	„	Pusta-Kameraş	Cămăraşu, „	1	Mocianu Iuon
260	„	Sermaşu Mare	Sărmaşu, j. Mureş	1	Micu Daniel
261	„	Sermasiu mic	Sărmăşel, „	1	Popoviciu Iuon
262	„	Sombatelnicu	Sîmboleni, j. Cluj	1	Gravu Thodor
263	„	Sovatu superior	Suatu, „	1	Chioran Stefan
264	„	Teuthaza	Crişeni, „	1	Candia Wassilie
265	„	Velkeriu	Răzoare, „	1	Dani Iuon
		XVIII. PROTOPOPIATUL SOMFALVA [CORNEŞTI]			
266	Tîrnava	Somfaleu	Corneşti, j. Mureş	1	Popescu Petricu
267	„	Adamusiu	Adămuş, „	1	Kováts Iosifu
268	„	Blaşielu	Blăjel, j. Sibiu	1	Bratian Iuon
269	„	Boianu	Boian, „	1	Glioviciu Emanuel
270	„	Bosiasu	Boziaş [61], j. Mureş	1	Popp Iuon
271	„	Cetate de baltă	Cetatea de baltă, j. Alba	1	Popoviciu Simion
272	„	Craifaleu	Crăieşti, j. Mureş	1	Hanca Georgiu
273	„	Custelnicu	Cuştelnic. „	1	Popoviciu Wassilie
274	Tîrnava	Abusiu	Abuş, „	1	Hancu Iuon
275	„	Dicse-San-Martin	Tîrnăveni, „	1	Pop Demeter
276	„	Gamfalu	Găneşti, „	1	Duianu Thodor
277	„	Haranglau	Hărănglab, „	1	Popoviciu Nicolae
278	„	Seuca	— — „	1	Lupu Michai

[61] Înglobat Tîrnăveni; cf. *Bul. Of.*, p. 992.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
		XIX. PROTOPOPIATUL POCSÁGA [POŞAGA DE JOS]			
279	Turda	Baisoara	Băişoara, j. Cluj	1	Baca Iuon
280	„	Berchisu	Borzeşti, „	1	Cuciu Florea
281	„	Bicalacu	Bicălatu, „	1	Lupu Michai
282	„	Iara inf.	Iara, „	1	Hideg Gavrila
283	„	Indotu	Deleni, „	1	Macse Alexandru
284	„	Magura [62]	Măguri, „	1	Manie Gligoru
285	„	Pociaga infer.	Poşaga de Jos, j. Alba	1	Berza Thoma
286	„	Sciopu	Livada, j. Cluj	1	Hoszu Iacob
287	„	Surducu	Surduc, „	1	Biutu Nicolae
		XX. PROTOPOPIATUL POGÁCSA [POGĂCEAUA]			
288	Turda	Bela	Băla, j. Mureş	1	Müller Ioan
289	„	Moisza	Moişa, „	1	Varheghi Wassilie
290	„	Budiu	Papiu Ilarian, „	1	Maiaru Wassilie
291	„	Gerbinisiu	Grebinişu de Cîmpie, „	1	Harsany Wassilie
292	„	Kimitelnicu	Chimitelnic, „	1	Puncu Ambrus
293	„	Pogacea	Pogăceaua, „	1	Marianu Filo[n]
294	„	Rits	Rîciu, „	1	Pop Iuon
295	„	Seulia	Şăulia, „	1	Borz Alex.
296	„	Sacalu	Bărboşi, „	1	Seciu Alex.
297	„	Singel de pe Cîmpie	Sînger, „	1	Frutea Iuon
298	„	Zau	Zau de Cîmpie, „	1	Pop Petru
299	„	Peuca	Păingeni, „	1	Viciu Iuon
300	„	Almasiu	Merişoru, „	1	Papp Thodor
301	„	Orheiu	Orheiu-Bistriţei, j. Bistr.-Năsăud	1	Csisianu Iuon
		XXI. PROTOPOPIATUL FĂGĂRAŞ			
302	Făgăraş	Dridiff	Dridif, j. Braşov	1	Grama Iuon
303	„	Voila	— — „	1	Sierbanu Moise
304	„	Dragusiu	Drăguş, „	1	Codrea George
305	„	Besimbacu	Olteţ, „	1	Laluţiu Zevedeu
306	„	Ucsa de josu	Ucea de Jos, „	1	Barbatu Nicolae
307	„	Arpas de jos	Arpaşu de Jos, j. Sibiu	1	Palci Bogdan
308	„	Cartia sasască	Cîrţa, „	1	Bocilu Isacu
309	Făgăraş	Scorei	Scoreiu, j. Sibiu	1	Stoika George
310	„	Serata	Sărata, „	1	Balia Iuon
311	„	Porumbacu de jos	Porumbacu de Jos, j. Sibiu	1	Comsiutia Stefan
312	Sibiu	Racovitia	Racoviţa, j. Sibiu	1	Serbanescu Iuon
313	„	Sebes	Sebeşu de Sus, „	1	Serbanescu Iuon

[62] Aparţinea Comit. Cluj; cf. Sp. Fetti, *op. cit.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
314	Făgăraş	Bucsumu	Bucium, j. Braşov	1	Dobrin Iacob
315	„	Ohaba (şcoală capitală)	— — „	1	Canianu Iuon
316	„	Sinka veche	Şinca Veche, „	1	Matheu Iuon
317	„	Vaadu	Vad, „	2	Damian Isaia Damian Manosia
318	„	Siercaie	Şercaia, „	1	Langa Iuon
319	„	Veneţia de jos	Veneţia de Jos, „	1	Sassebisiu Georgiu
320	„	Comana de jos	Comana de Jos, „	1	Halmagianu Iuon
321	„	Riusiuru	Rîuşor, „	1	Comsiulea Simion
322	„	Ileni	— — „	1	Cornea Sierbanu
323	„	Sescioru	Săsciori, „	1	Leabu Visalom
324	„	Sevestreni	Săvăstreni, „	1	Bilibocu Michai
325	„	Easiu	Iaşi, „	1	Buciu D-tru
326	„	Ludişor	Ludişor, „	1	Sierbanu Iuon
327	„	Posiorta	Pojorta, „	1	Gusicila Iuon
328	„	Lisa	— — „	1	Savu Moise
329	„	Netotu	Gura Văii, „	1	Wissoly Niculae
330	„	Desiani	Dejani, „	1	Popradu Spiridon
331	„	Telekirece	Recea Nouă [63], „	1	Baieru Illie
332	„	Vaidarece (şcoală capitală)	Recea, „	1	Petrişoru Iuon
333	„	Berivoiu mic	Berivoii mici [64], „	1	Szilagyi Zachiu
334	„	Berivoiu mare	Berivoii mari [65], „	1	Szilagyi Zachiu
335	„	Copacielu	Copăcel, „	1	Fogaraşianu Nic.
336	Rupea	Cohalma	Rupea, j. Braşov	1	Popoviciu George
337	„	Homorodu	Homorod, „	1	Wladu Iuon
338	„	Tecusiu romanesc	Ticuşu Nou, „	1	Mesia Iuon
339	„	Tecusiu săsesc	Ticuşu Vechi, „	1	Coglocaru Georgiu
340	„	Siona	Şona, „	1	Bia Iuon
341	Cincu Mare	Barcutu	Bărcut, j. Braşov		Andrei Michai

XXII. PROTOPOPIATUL MEREGYÓ [MĂRGĂU]

342	Cluj	Almasiu mare	Almaşu, j. Sălaj	1	Stirbu Andrei
343	„	Babgiu	Băbiu, „	1	Brandes Wassilie
344	„	Berchesiu	Berchieşu, j. Cluj	1	Mastan Gabriel
345	„	Bociu	Bociu, „	1	Ungur Iuon
346	„	Bogdana	— — j. Sălaj	1	Negreanu Iuon
347	„	Czudu	Ţăudu, „	1	Pop Wassilie
348	„	Ciula	Ciuleni, j. Cluj	1	Pop Gligor
349	„	Cutiesu	Cutiş, j. Sălaj	1	Pop George
350	„	Cuzaplacu	Cuzăplac, „	1	Recea Luca
351	„	Margău	Mărgău, j. Cluj	1	Unguru Petru
352	„	Niertia	Mierţa, j. Sălaj	1	Pop Lázár
353	„	Restoltiu	Răstolţ, „	1	Cucu George
354	„	Zutori	Sutoru, „	1	Fekete Wassilie
355	„	Niresu	Mesteacănu, „	1	Ciupea Iuon

[63] Înglobat Recea; cf. *Bul. Of.*, p. 916.
[64] Azi: Berivoi; cf. *Bul. Of.*, p. 916.
[65] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
		XXIII. PROTOPOPIATUL MAROS-LUDOS [LUDUŞ]			
356	Turda	Idenczulu	Ideciu de Jos, j. Mureş	1	Szuri Petru
357	„	Bogatu	Bogata, „	1	Groza Basiliu
358	„	Datisiu	Dătăşeni, „	1	Gurza Georgiu
359	„	Lechintia	Lechinţa, „	1	Marginianu Nic.
360	„	Ludusiu	Luduş, „	1	Bogyer Iuon
361	„	Căpusiu	Căpuşu de Cîmpie, j. Mureş	1	Maioru Michael
362	„	Dileu Mare	Dileul Vechi „	1	Mercuciu Antimon
363	„	Uroiu	Oroiu [66], „	1	Pop Andrei
		XXIV. PROTOPOPIATUL CZIGENDÁL [ŢICHINDEAL]			
364	Nocrich	Altina	Alţîna, j. Sibiu	1	Bersanu Iuon
365	„	Illenbacu	Ilimbav, „	1	Lucca Iuon
366	Alba de sus	Noul românesc	Noul Român, j. Sibiu	2	Lucca Iuon Pampu Iuon
367	„	Noul săsesc	Noul Săsesc, „	1	Dupu Nic.
368	„	Rucoru	Rucăr, j. Braşov	1	Graman Iuon
369	„	Saseusiu [67]	Săsăuş, j. Sibiu	1	Pop Iuon
370	Cincu mare	Torcla,	Toarcla, j. Braşov	1	. . . . .
371	Sibiu	Vurperu	Vurpăr, j. Sibiu	1	. . . . .
		XXV. PROTOPOPIATUL BORZOVA			
372	Dobîca	Agrisiu	Agrij, j. Sălaj	1	Ciupe Dumitru
373	„	Astileul inf.	Aşchileu Mare, j. Cluj	1	Andrei Gavrila
374	„	Bucium	Buciumi, j. Sălaj	1	Marginianu Ananic
375	„	Ciumerna	Ciumărna, „	1	Giurutianu Simion
376	„	Lupuie	Lupoaia, „	1	Matheiu Iuon
377	„	Pusta Sîn-Mihai	Sînmihaiu Almaşului, „	1	Vlajk Thodor
378	Cluj	San-Georgiu	Sîngeorgiu de Meseş, j. Sălaj	1	Gavrillutiu Dionisiu
379	Dobîca	Rastoltiu mare	Răstolţ, j. Sălaj	1	Vlajk Iuon
380	„	Titiziu	Tetişu, „	1	Radine Wassilie
381	„	Ugrutiu	Ugruţiu, „	1	Popoviciu Illie
		XXVI. PROTOPOPIATUL ALBA IULIA			
382	Alba de jos	Alba Iulia	— — j. Alba	2	Popiu Iuon Besanu Basil
383	„	Benicu	Benic, „	1	Crisie Wassilie
384	„	Cosilariu	Coşlariu, „	1	Vladu Nicolae
385	„	Crican	Cricău, „	1	Angelu Iacob
386	„	Galda inf.	Galda de jos, „	1	Beldian Simion
387	„	Galthiu	Galţiu „	1	Simoneti Iuon

[66] Compusă din contopirea localit. Oroiu de Cîmpie şi Oroiu Secuesc (poz. 423); cf. C. Suciu, *op. cit.*, II, p. 19.

[67] Aparţinea Scaun. Nocrich; cf. Sp. Fetti, *op. cit.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
388	Alba de Jos	Ighiu	— — „	1	Acelianu Avram
389	„	Oiesidia	Oiejdea, „	1	Poppa Wassilie
390	„	Siardu	Şard, „	1	Haprianu Thoma
		XXVII. PROTOPOPIATUL ÖRMÉNYSZÉKES [ARMENI]			
391	Alba de Jos	Alamoru	Alămor, j. Sibiu	1	Geleriu Wassilie
392	„	Armeni	— — „	1	Serbu Iuon
393	„	Besinau	Secăşel, j. Alba	1	Popescu Nic.
394	„	Tiapu	Ţapu, j. Sibiu	1	Dorian Iuon
395	„	Dorstadt	Doştat, j. Alba	1	Popa C-tin
396	„	Ohaba	— — „	—	neocupat
397	„	Presaca	— — j. Sibiu	1	Popa Iuon
398	„	Roşia	Roşia de Secaş, j. Alba	1	Lupecu Samoilă
399	„	Sorostin	Şoroştin, j. Sibiu	1	Haţieganu Iuon
		XXVIII. PROTOPOPIATUL NAGY-ENYED [AIUD]			
400	Alba de Jos	Csugudu infer.	Ciugudu de Jos, j. Alba	—	neocupat
401	„	Feleudu	Aiudu de Sus [68] „	1	Dochitia Iuon
402	„	Cacova	Livezile, „	1	Ioanasu Theodoru
403	„	Lopadea rom.	Lopadea Veche, „	1	Nemes Basil
404	„	Magina	Măgina [69], „	1	Maioru Simion
405	„	Muresu Beldu	Beldiu, „	1	Radu Gligoru
406	„	Garbovitia	Gîrboviţa, „	1	Stancelu Nic.
407	„	Poena	Poiana Aiudului, j. Alba	1	Secusianu Basil
408	Turda	Valé	Vălişoara, j. Alba	1	Craiu Samoilă
		XXIX. PROTOPOPIATUL MAROS-VÁSARHELY [TÎRGU MUREŞ]			
409	Mureş	Bardas	Bărdeşti, j. Mureş	1	Moraru Iuon
410	„	Mederas	Păsăreni, „	1	Fagarasiu Iosif
411	„	Buzedu	Bozed, „	1	Borosz George
412	„	Ciavasu	Ceauşu de Cîmpie, „	1	Sandor Wasile
413	„	Hartiau	Hărţău, „	1	Cosma Iuon
414	„	Culpiu	— — „	1	Borna Iuon
415	„	San-Giorgiu	Sîngeorgiu de Mureş, „	1	Kurechiusiu George
416	„	Sant-Ana	Sîntana de Mureş, „	1	Comisu George
417	„	Osorheiu	Tîrgu Mureş, „	1	Thomas Stefan
418	„	Madaraşu de cîmp.	Mădăraş, „	1	Muraru Iuon
419	„	Samsoudu	Şincai, „	1	Fogarasu Iacob
420	„	Nirasteu	Ungheni, „	1	Visiu Alesiu
421	„	Haromsagu	Troiţa, „	1	Oprea Nic.
422	„	Tofoleu	Tofalău, „	1	Laszlu Nic.
423	„	Uroiu	Oroiu, „	1	Cadarcea Iuon
424	„	Sordu	Şardu Nirajului „	1	Muresianu Iuon

[68] Înglobat Aiud; cf. *Bul. Of.*, p. 866.
[69] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
		XXX. PROTOPOPIATUL REGINU [REGHIN]			
425	Turda	Abafaia	Apalina [70], j. Mureș	1	Scridon Wassilie
426	„	Adrian	— — „	1	Ludosianu Thodor
427	„	Ursiu infer.	Urisiu de Jos, „	1	Besa Basil
428	„	Chicheru infer.	Chiheru de Jos, „	1	Harsianu Filon
429	„	Bereczku	Breaza, „	1	Mera Alex.
430	„	Szekalu	Pădure, Săcalul de	1	Duma George
431	„	Flafaleu	Suseni, „	1	Pinte Eremia
432	„	Chicheru superior.	Chiheru de Sus, „	1	Matheu Thodor
433	„	Solovestru	Solovăstru, „	1	Hurducanu C-tin
434	„	Hordacu	neidentificat „	1	Mera Simion
435	„	Szabenitia	Jabenița, j. Mureș	1	Puscariu Petru
436	„	Gurgiu	Gurghiu, „	1	Thodorianu Iuon
437	„	Habsicu	Habic, „	1	Crainicu Gregor.
438	„	Casva	Cașva, „	1	Moraru Filip
439	„	Kintsisiu	Comori, „	1	Mayer Iuon
440	„	Kekus	Căcuciu, „	1	Marcusiu Wassilie
441	„	Sedriasu mic	Mura Mică, „	1	Csorba Simion
442	„	Curtefoia	Periș, „	1	Grauru Dumitru
443	„	Ibănești	Ibănești, „	1	Rakacz Iuon
444	„	Dumbrava	— — „	1	Oprea Thodor
445	„	Hudacu	Hodac, „	1	Maier Wassilie
446	„	Filpismare	Filpișu Mare, „	1	Roman Iuon
447	„	Sedriasiu mare	Mura Mare, „	1	Demeter Wassilie
448	„	Beca românească	Beica de Sus, „	1	Bonde Simion
449	„	Nadașia	Nadășa, „	1	Mathei Nic.
450	„	Rusava	Orșova, „	1	Fruti Wassilie
451	„	Petelea	— — „	1	Butnaru Iuon
452	„	Iernatfaia	Iernuțeni [71], „	1	Bogdan C-tin
453	„	Serbeni	Șerbeni, „	1	Pop Dorofteu
454	„	Sarpatacu	Glodeni, „	1	Szebesan Iuon
455	„	Reghin (școală capitală)	— — „	3	Hartianu Nic. Dumbrava Wassilie Mantea Nic.
456	„	San Michai Telicu	Sînmihai de Pădure, „	1	Kürtös Nicolae
457	„	Teletu	Teleac, „	1	Padura Iuon
458	„	Toldalu	Toldal, „	1	Mera Isidor
459	Dobîca	San-Ivanu	Ivănești, j. Mureș(?)	1	Nicolescu Iuon
		XXXI. PROTOPOPIATUL IBISFALEU [DUMBRĂVENI]			
460	Alba de sus	Agristeu	Agrișteu, j. Mureș	1	Vintiu Beneditu
461	Tîrnava	Deusiu	Deaj, j. Mureș	1	Papp Filon
462	„	Varolea	Gogan-Varolea, j. Mureș	1	Baila Nic.
463	„	Gogan	— — „	1	Precup Zacharia
464	„	Zsakisiu	Giacăș, j. Sibiu	1	Danlosianu Michaila

[70] Înglobat Reghin; cf. *Bul. Of.*, p. 992.
[71] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
465	Tîrnava	Hundorf	Viişoara, j. Mureş	1	Pop Avram
466	„	Elisabetopoli	Dumbrăveni, j. Sibiu	1	Bumbea Nic.
467	„	Lipindia	Lepindea, j. Mureş	1	Popovici Nic.
468	„	Smigu	Şmig, j. Sibiu	1	Feteanu Iuon
469	„	San-Iuon	Sîntioana, j. Mureş	1	Roman Dionisie
470	Mediaş	Siarosiu	Şaroş pe Tîrnave, j. Sibiu	1	Vladt Wassilie
471	Tîrnava	Cigmandru	Ţigmandru, j. Mureş	1	Nyergeşiu Michaile
472	„	Durlosu	Dîrlos, j. Sibiu	1	Natu Iuon
		XXXII. PROTOPOPIATUL KIS-BÁNYA [BĂIŞOARA]			
473	Turda	Gyris	Ghiriş [72], j. Cluj	1	Căpuşianu Wassilie
474	„	Luna	— — „	1	Pop Ilie
475	„	Beiu	Boian, „	1	Timbusiu Michaile
476	„	Czicutu	Valea Largă, j. Mureş	1	Matheiu Iacob
477	„	Grind-Kristur	Grindeni, „	1	Natcu Atanasie
478	„	Ketzu	Cheţani, „	1	Pocurariu Iuon
479	„	Kok	Pădureni, „	1	Butzarka D-tru
480	„	Haderau	Hădăreni, „	1	Pop August
481	„	San-Jacobu	Sîniacob, „	1	Procop Eremie
482	„	San-Martin	Sînmărtin, j. Cluj (?)	1	Ducca Iuon
483	„	Tritiu infer.	Tritenii de Jos, „	1	Ludosianu Pavel
484	„	Tritiu super.	Tritenii de Sus, „	1	Bucur Pantelimon
485	„	Urea	Urca, „	1	Pop Andreiu
		XXXIII. PROTOPOPIATUL DERZSE [DÎRJA]			
486	Dobîca	Dirsea	Dîrja, j. Cluj	1	Pop C-tin
487	„	Panticeu	— — „	1	Popovici Gabriel
488	„	Cernucu	Cernuc, j. Sălaj	1	Roman Iuon
489	„	Calacea	Călacea, „	1	Flore Iuon
490	„	Poptelicu	Popteleac, „	1	Popp Gabrielu
491	„	Sotielicu	Sărata, j. Cluj	1	Juga Thoma
		XXXIV. PROTOPOPIATUL ARANYOS [ARIEŞ]			
492	Arieş	Boginu	Bădeni, j. Cluj	1	Ducca Alex.
493	„	Cigan	Cicău, j. Alba	1	Stanciu Gabriel
494	„	Dumbreu	Dumbrava, „	1	Geladi Ştefan
495	„	Inoku	Inoc, „	1	Pecurariu Cipuianu
496	„	Muhasu	Măhăceni, „	1	Lazar Iuon
497	„	Mischeu	Cheia, j. Cluj	1	Papp Thodor
498	„	Ormenis	Ormeniş, j. Alba	1	Pop Georgiu
499	„	Poiana Ariesului	Poiana, j. Cluj	1	Oltyan Michail
500	„	Sinfaleu	Corneşti, „	1	Gagia Basil
501	„	Varfaleu	Moldoveneşti, „	1	Pop Iuon
502	„	Veresmartu	Unirea, j. Alba	1	Metheia Login

[72] Înglobat Cîmpia Turzii; cf. C. Suciu, *op. cit.*, I, p. 260.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
		XXXV. PROTOPOPIATUL GYERGYÓ-SZENT-MIKLOS [GHEORGHENI]			
503	Ciuc	Bilboru	Bilbor, j. Harghita	1	Mera Avram
504	„	Corbu	— — „	1	Baida Georgiu
505	„	Damucu	Dămuc, j. Neamţ	1	Cuttia Iuon
506	„	Ginosu	Ghimeş-Făget, j. Bacău	1	Koltsár Nic.
507	Turda	Maroslacau	Maioreşti, j. Mureş	1	Blandu Nicolae
508	Ciuc	Tölgyes	Tulgheş, j. Harghita	1	Sciopu Basil
509	„	Varnics	Cîmpu Cetăţii, j. Mureş	1	Dobranu Vassilie
510	„	Valea Zsadanu	Valea Jidanului [73], j. Neamţ	1	Mucenicu Iuon
511	„	Vaslab	Voşlobeni, j. Harghita	1	Puscariu Petru
		XXXVI. PROTOPOPIATUL SZENT-MÁRTON [SÎNMĂRTINU DE CÎMPIE]			
512	Cluj	Budatelicu	Budeşti, j. Bistr.-Năsăud	1	Moldovan Grigorie
513	„	Kibulcutu	Fîntînişa, „	1	Contin Iuon
514	„	Chiciudu	Miceştii de Cîmpie, „	1	Panga Filon
515	„	Dîmbu	— — j. Mureş	1	Batraniu Basil
516	„	Fiscuti	Sălcuţa, j. Bistr.-Năsăud	1	Rusu Georgie
517	„	Lumperdu	Zoreni, „	1	Caliani Georgie
518	„	Ormenis	Urmeniş j. Mureş	1	Maica Iuon
519	„	San Georgiu	Sîngeorgiu de Cîmpie, „	1	Pap Petru
520	„	San Martini	Sînmartinu de Cîmpie, „	1	Manoile Basil
521	„	San Michaiu	Sînmihaiu de Cîmpie, j. Bistr.-Năsăud	1	Angel Nic.
522	„	San Petru	Sînpetru de Cîmpie, j. Mureş	1	Nobile Neane
523	„	Silvasu	Silivaşu de Cîmpie, j. Bistr.-Năsăud	1	Bota Simion
524	„	Siopteriu	Şopteriu, j. Bistr.-Năsăud	1	Simion Michaila
525	„	Tusinu	Tuşinu, j. Mureş	1	Galion Demeter
526	„	Uilacu	Uila, „	1	Trifu Macarie
527	„	Uliesu	Ulieş, „	1	Cotian Wassilie
528	„	Visuia	— — j. Bistr.-Năs.	1	Catone Anton

B. EPISCOPATUL LUGOJULUI

I. PROTOPOPIATUL NAGYÁG [NOJAG]

1	Hunedoara	Cigmeu	Cigmău, j. Hunedoara	1	Budai Petru
2	„	Giogiu inferior.	Geoagiu, „	1	Farcasiu Luca

[73] Înglobat Bicazu Ardelean; *Ibidem*, II, p. 228.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
		II. PROTOPOPIATUL HÁTSZEG [HAŢEG]			
3	Hunedoara	Farcadiu infer.	Unirea, j. Hunedoara	1	Maxin Georgiu
4	„	Farcadiu super.	Fărcădin, „	1	Roman Michaila
5	„	Ciula mare	Ciula Mare, „	1	Pop Stefan
6	„	Lunca cernei	Lunca Cernii de jos. „	1	Zepa Iuon
7	„	Peclisa	Păclişa, „	1	Muntyan Alex.
8	„	Parosin	Jiu-Paroşeni [74], „	1	Popp Michaila
9	„	Rechitora	Răchitova, „	1	Dragos Petru
10	„	Riu-Albu	Rîu Alb, „	1	Stoicutiu Stoika
11	„	Salasiu super.	Sălaşi de Sus, „	1	Itul Petru
12	„	Sereliu	Şerel, „	1	Miksa Stefan
13	„	Orlea sub cetate	Subcetate, „	1	Mensu Iuon
		III. PROTOPOPIATUL SILY [?]			
14	Hunedoara	Baru Mare	Baru, j. Hunedoara	1	Traianu Lazar
15	„	Pui	Pui, „	1	Matheiu Danila
16	„	Urik	Uric, „	1	Danciu Florea
17	„	Valea Lupului	Valea Lupului, „	1	Nici Iuon
18	„	Bontiariu inf.	Băuţaru Inferior, j. Caraş-Severin	1	Angliceru David
19	„	Bontiariu sup.	Băuţaru Superior, j. Caraş-Severin	1	Bugariu Georgiu
20	„	Panceneşti	Păucineşti, j. Hunedoara	1	Gratian Stefan
21	„	Gradisce	Sarmizegetusa, „	1	Mosoni Iuon
22	„	Pestis inf.	Peştişu Mare „	1	Banbescu Iuon
23	„	Ohaba Sibiselu	Ohaba-Sibişel, „	1	Popescu Simion
24	„	Riu de mori	Rîu de Mori, „	1	Popa Georgiu

C. EPISCOPATUL SZAMOS-UJVÁRI [GHERLEI]

		I. PROTOPOPIATUL ALPARET [BOBÎLNA]			
1	Solnoc inter.	Bezded	— — j. Sălaj	1	Badea Alex.
2	„	Budusu [75]	Buduş, j. Bistr.-Năs.	1	Ungur Stefan
3	„	Cetanu	Cetan, j. Cluj	1	Sianka David
4	„	Zopirtiu	Băbdiu, „	1	Munzatu Danilu
5	„	Husmeseu	Valea Luncii, „	1	Cosma Iuon
6	„	Maia	— — „	1	Fülep Wassilie
7	„	Siomcutul	Şomcutu Mic [76], „	1	Cosma C-tin.
8	„	Suia	Răzbuneni, „	1	Danu Adam
		II. PROTOPOPIATUL BETHLEN [BECLEAN]			
9	Solnoc inter.	Agrielu de jos	Agrieş, j. Bistr.-Năs.	1	Zagreanu C-tin
10	„	Kicsfaleu	neidentificat	1	Moldovanu Iacob
11	„	Bethleanu	Beclean, „	1	Moldovanu Simion

[74] Înglobat Vulcan; cf. *Bul. Of.*, p. 864.
[75] Aparţinea Comit. Dăbîca; cf. Sp. Fetti, *op. cit.*
[76] Înglobat Dej; cf. *Bul. Of.*, p. 929.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
12	Solnoc inter.	Baucza	Baţa, „	1	Stanciu George
13	„	Csiga	Figa, „	1	Matentan Procopiu
14	„	Cosiu	Cociu, „	1	Mureşianu Matheiu
15	„	Lusica	Luşca [77], „	1	Chitta Iuon
16	„	Malina	Malin, „	1	Ciocanu Andrei
17	„	Mogosmertu	Mogoşeni, „	1	Agrisanu Stefan
18	„	Minthiu	Mintiu, „	1	Russ Dimitrie
19	„	Nimigia rom.	Nimigea de Sus „	1	Ureşianu Bartol.
20	„	Nimigia ung.	Nimigea de Jos, „	1	Istrate Iosif
21	„	Prislopu	Liviu Rebreanu, „	1	Popp Dimitrie
22	„	Rusul de Jos	Rusu de Jos, „	1	Natu Theodoru
23	„	Rusü de Sus	Rusu de Sus, „	1	Ambrosiu Isidor
24	„	Osorheiu	Oşorhel, j. Cluj	1	Muntianu C-tin
25	„	Sinkereagu	Şintereag, j. Bistr.-Năs.	1	Rusu Iuon
26	„	Teurea	Tăure, „	1	Marintiu Toma
27	„	Siriagu	Floreşti, „	1	Rusu Alex.
		III. PROTOPOPIATUL BISTRICZULUI [BISTRIŢEI]			
28	Bistriţa	Bistriţa	— — j. Bistr.-Năs.	1	Siorobetea Erimia
29	Dobîca „	Megerus	Sieu-Măgheruş j. Bistr.-Năsăud	1	Sighmiaianu Stefan
30	„	Cristuri Sicula	Cristur-Şieu „	1	Popu Iuon
31	„	Sirióra	Şirioara, „	1	Simion Iuon
32	„	Chiralesiu	Chiraleş, „	1	Deac Iuon
33	„	Feleacu,	Feleac, „	1	Tomsia David
34	„	Sanjacobu	Sîniacob, „	1	Sighmiaianu Iuon
35	„	Tiganu	Ţigău, „	1	Rogozanu Toagyer
36	„	Arcalea	Arcalia, „	1	Poruţiu Iuliu
37	„	Saratielu	Sărăţel, „	1	Popu Iuon
38	„	Herina	— — „	1	Bileganu Iuon
39	„	Somfaleu	Sărata [78], „	1	Suciu Wassilie
40	„	Bileagu	Domneşti, „	1	Tohati Athanasie
41	„	Netiu	Neţeni, „	1	Campianu Thodor
42	Solnoc inter.	Barleu [79],	Bîrla, j. Bistr.-Năs.	1	Timaru Iuon
43	„	Soimusiu	Şoimuş, „	1	Feldrihanu Elia
44	„	Ardanu	Ardan, „	1	Szima Gavrila
45	„	Frisiu	Lunca, „	1	Szima Gavrila
46	„	Sebiesul de sus	Sebiş, „	1	Miltianu Iuon
47	„	Ruscioru	Ruştior, „	1	Miltianu Iuon
		IV. PROTOPOPIATUL BUDAK [BUDACU DE SUS]			
48	Năsăud	Budaculu român	Budacu de Sus, j. Bistr.-Năs-	1	Rulianu D-trie
49	„	Ragla	— — „	1	Pacurariu Wassilie
50	„	Nusifaleu	Nuşeni, „	1	Bartoşi Iuon

[77] Înglobat Năsăud; *ibidem*, p. 907.
[78] Înglobat Bistriţa; *ibidem*.
[79] Aparţinea Comit. Dăbîca; cf. Sp. Fetti, *op. cit.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
51	Năsăud	Santioana	Sîntioana, „	1	Chitterlea Gavrila
52	„	Siicutiu	Şieuţ, „	1	Suciu Georgiu
53	„	Monoru	Monor, „	1	Puntea Michaile
54	„	Gledinu	Gledin, „	1	Onegasiu D-trie
55	„	Morareni	Morăreni, j. Mureş	1	Moldovan Iuon
56	„	Rusu-munt.	Ruşii-Munţi, „	1	Patrinsielu Danile
		V. PROTOPOPIATUL BUZA			
57	Dobîca	Apathiu	Apatiu, j. Bistr.-Năs.	1	Deak Michaile
58	„	Bidiu	— — „	1	Sasu Dimitriu
59	„	Budiesu	Bozieş, „	1	Demianu Dionisie
60	„	Bungard	— — „	1	Crestenianu Wassilie
61	„	Buza	— — j. Cluj	1	Klassy Ambrosiu
62	„	Cencea	Ţentea, j. Bistr.-Năs.	1	Radu Gregorie
63	„	Copru	— — j. Cluj	1	Muresianu Theodor
64	„	Enei	Enciu, j. Bistr.-Năs. (?)	1	Muresianu Wassilie
65	„	Fedliora	Feldioara, j. Cluj	1	Wassianu Florianu
66	„	Lacu	— — „	1	Heremanu Simion
67	„	Manicu	Manic, j. Bistr.-Năs.	1	Vladu Iuon
68	„	Morutiu	Moruţ, „	1	Popa C-tin
69	„	Zimboru	Jimbor, j. Cluj	1	Radulu Iosifu
70	„	Szin Micleusu	Sînmihaiu de Cîmpie, j. Bistr.-Năs.	1	Moldovan Gregoriu
71	„	Jusiu	Fîntînele, „	1	Szilásy Alex.
72	„	Noulu	neidentificat	1	Popu Wassilie
73	„	Veriháza	Strugureni, j. Bistr.-Năs.	1	Szilásy Soilu
74	„	Vitia	Viţa, „	1	Runcanu Danile
		VI. PROTOPOPIATUL ENTREDAM [JIDOVIŢA]			
75	Solnoc inter.	Ogna Desiului	Ocna Dejului [80] j. Cluj	1	Georgie Stefan
76	„ „	Dezs	Dej, „	1	Sintheiu Basiliu
77	„ „	Urisioru	Urişor, „	1	Popu Wassilie
78	„ „	Catican	neidentificat	1	Boldaru Nic.
79	„ „	Capelna	Căpîlna, j. Sălaj	1	Valsianu Onisie
80	„ „	Glodu	Glod, „	1	Oniga C-tin
81	„ „	Selisca	Sălişca, j. Cluj	1	Christe Iuon
82	„ „	Dobriczel	Dobricel, j. Bistr.-Năs.	1	Hensiu Georgiu
83	„ „	Ileanda	— — j. Sălaj	1	Getiu Iuon
84	„ „	Ilva mare	Vina Mare, j. Maramureş (?)	1	Thecarlu Iuon
85	„ „	Ragusesci	Rugăşeşti, j. Cluj	1	Ciupe Iuon
86	„ „	Burseu	Bîrsăul Mare, j. Sălaj	1	Rednik Dimitrie
87	„ „	Dealemare	Dealu Mare, j. Maramureş	1	Hatatiu Wassilie

[80] Înglobat Dej; cf. *Bul. Of.*, p. 929.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
		VII. PROTOPOPIATUL KÖZÉPFALVA, TIUZA [CHIUZA]			
88	Solnoc inter.	Agrisu	Agrisu de Jos, j. Bistr.-Năs.	1	Mutiu Michaele
89	„ „	Borleasca	Borleasa, „	1	Misganu Maftei
90	„ „	Krisztur	Cristurul Mic [81], j. Bistr.-Năs.	1	Laurentiu Georgiu
91	„ „	Tiuza	Chiuza, „	1	Oprea Wassilie
92	„ „	Caianu mare	Căianu Mare, „	1	Klepsia Iuon
93	„ „	Caianu micu	Căianu Mic, „	1	Vidicanu Wassilie
94	„ „	Dobriculu mare	Dobric, „	1	Fosmuiu Gavrile
95	„ „	Pétra	Piatra, „	1	Precup Iuon
96	„ „	Sasarmu	Săsarm, „	1	Cainar Iuon
97	„ „	Spelu-mezeu	Spermezeu, „	1	Papu Pavel
98	„ „	Sita	— — „	1	Maximilian Iuon
99	„ „	Tirlisianu	Tîrlişua, „	1	Popu Petru
100	„ „	Miresiu	Mireş, „	1	Branea Simion
		VIII. PROTOPOPIATUL SZAMOS-UJVÁR [GHERLA]			
101	Solnoc inter.	Arpasinteu	Braniştea, j. Bistr.-Năs.	1	Szekely Anania
102	„ „	Botin	Batin, j. Cluj	1	Mazzak Dimitrie
103	„ „	Benedincu	Mănăstirea, „	1	Moldovan Wassilie
104	„ „	Ceabia	Ceaba, „	1	Szeszermán Iuon
105	„ „	Ciopu	Top, „	1	Hodosiu Iacob
106	„ „	Fizes Gerlei	Fizeşu Gherlii, „	1	Poppu Simion
107	„ „	Malutiu	Măluţ, j. Bistr.-Năs.	1	Oprea Dimitrie
108	„ „	Mica	— — j. Cluj	1	Kosma Iuon
109	„	Mintiulu Gerlei	Mintiu Gherlii, j. Cluj	1	Niamtiu Gregoriu
110	Dobîca	Sinthicu	Şoimeni, j. Cluj	1	Bahaiu Petru
111	„	Ujfaleu	Vultureni, „	1	Curtsianu Niceforu
112	„	Válaszút	Răscruci, „	1	Veres Ilie
113	„	Dragu	— — j. Sălaj	1	Olariu Iuon
114	„	Babutiu	Băbuţiu, j. Cluj	1	Vesianu Gavrilă
		IX. PROTOPOPIATUL MAGYAR-LÁPOS [TÎRGU LĂPUŞ]			
115	Solnoc inter.	Suciu de jos	Suciu de Jos, j. Maramureş	1	Coman Iuon
116	„ „	Batiz poiana	Poiana Botizii, „	1	Barkas Simon
117	„ „	Boiereni	— — „	1	Man Aurelu
118	„ „	Larga	— — „	1	Bozgo Nucu
119	„ „	Lapusiu roman	Lăpuş, „	1	Ciceu Axentie
120	„ „	Lapusiu ungar	Tîrgu Lăpuş, „	3	Moldovan Iuon Rodaru Isidor Rosiu Isidor
121	„ „	Rohia	— — „	1	German Theodor
122	„ „	Grosi	Groşi, „	1	Popu Iuon

[81] Înglobat Cristur-Şieu; cf. C. Suciu, *op. cit.*, I, p. 175.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
		X. PROTOPOPIATUL LÓSÁRD [LUJERDIU]			
123	Solnoc inter.	Kecsed	Aluniş, j. Cluj	1	Vermesian Thodor
124	„ „	Cublesia ung.	Cubleşu Someşan j. Cluj	1	Nemeş Iuon
125	„ „	Doboca	Dăbîca, „	1	Nemes Aron
126	„ „	Iclodu mare	Iclod, „	1	Mora Iuon
127	„ „	Ineu	Fundătura, „	1	Buciaru Iacob
128	„ „	Luna	Luna de Jos, „	1	Cosma Iuon
129	„ „	Lujerdiu	Lujerdiu, „	1	Arca Isidor
130	„ „	Stoianu	Stoiana, „	1	Pataki Georg.
131	Dobîca	Teoculu de jos	Tiocul de Jos, j. Cluj	1	Raduly Iuon
132	„	Tyoltyuri	Tioltiur, „	1	Talos Teodor
133	„	Valea (Teutiu)	Vale, „	1	[vacant]
		XI. VICARIAT RADNA [RODNA]			
134	Năsăud	Neszeudu [82]	Năsăud, j. Bistr.-Năs.	4	Nascutiu Iuon Muresan Basil Cucma Anki Muscan Andrei
135	„	Zagra [83]	— — „	1	Pop Roman
136	„	Telciu	— — „	1	Ionasu Iuon
137	„	San Georgiu	Sîngeorzu Nou, „	1	Georgitza Iosif
138	„	Bikisiu	Bichigiu, „	1	Miron Iuon
139	„	Feldra	Feldru, „	1	Popu Iacob
140	„	Gaureni	Alunişul, „	1	Boiaru Andrei
141	„	Hardeu	Coşbuc, „	1	Rusu Procopiu
142	„	Ilva mare	Ilva Mare, „	1	Tomi Clementu
143	„	Ilva mică	Ilva Mică, „	1	Nechitta Gavrilă
144	„	Lesiu	Leşu, „	1	Malaiu Michaiu
145	„	Kirlibaba	Cîrlibaba, j. Suceava	1	Lázár Danila
146	„	Maieru	— — j. Bistr.-Năs.	1	Domide Michaile
147	„	Magura	Măgura Ilvei, „	1	Isak Danila
148	„	Mocodu	Mocod, „	1	Bulbuk Alexa
149	„	Mititeu	Mititei, „	1	Tirilla Gavrilla
150	„	Muresiani	Mureşenii Bîrgăului,	1	Rusu Nic.
151	„	Nassad	Năsăud, „	1	Antonu Nic.
152	„	Nepos	— — „	1	Tofanu Petru
153	„	Parva	— — „	1	Stuigaru Wassilie
154	„	Pojen	Poienile Zagrei, „	1	Popu Iacob
155	„	Rebra mare	Rebra, „	1	Catarigu Zacharie
156	„	Rebrisora	Rebrişoara, „	1	Lázár Iuonu
157	„	Rudna noua	Şanţ, „	1	Chitul Cosma
158	„	Rudna vechia	Rodna, „	1	Popp Zacharie
159	„	Strimba	Strîmba, „	1	Ferentz Iuon
160	„	Runcu	Runcu Salvei, „	1	Pavelia Stefan
161	„	Salva	— — „	1	Mutu Georgiu
162	„	Poiana	Poiana Ilvei, „	1	Popp Basiliu

[82] Şcoală „capitală" (principală); vezi V. Şotropa şi N. Drăganu, *Istoria şcoalelor năsăudene*, Năsăud, 1913, p. 25—59.

[83] Localităţile Zagra şi Telciu sînt consemnate şi la poziţiile 166, resp. 164. Le-am considerat ca avînd fiecare o singură şcoală cu 2 învăţători.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
163	Năsăud	Suptlaiu	Sulpai, j. Bistr-Năs.	1	Celsiu Samson
164	„	Telciu	— — „	1	Ikesu Georgiu
165	„	Tiha Bergoului	Tiha Bîrgăului, „	1	Frunzila Georgie
166	„	Zagra	— — „	1	Maniu Macedon

XII. PROTOPOPIATUL ORMÁNY [ORMAN]

167	Dobîca	Hasdatu	Hăşdate, j. Cluj	1	Muresianu Ion
168	Solnoc inter.	Tireu	— — j. Mureş	1	Horgosiu Georgiu
169	„ „	Dendeleagu	Livada, j. Cluj	1	Baieru Iuon
170	„ „	Girolt	Ghirolt, „	1	Borbely Wassilie
171	„ „	Pinticul rom.	Pintic [84], „	1	Moraru C-tin
172	„ „	Ormanu	Orman, „	1	Poppu Marcu
173	„ „	Dichisiulu de sus	Jichişu de Sus, „	1	Albert Iuon
174	„ „	Dichisiulu de jos	Jichişu de Jos, „	1	Duka Alexiu
175	„ „	Kodor	Codor, „	1	Campanu Georgiu
176	„ „	Nima	— — „	1	Leschianu Iuon
177	„ „	Seplacu	Buneşti, „	1	Leschianu Aron
178	„ „	Gherla	— — „	1	Szaleo Georgiu

XIII. PROTOPOPIATUL RETTEG [RETEAG]

179	Solnoc inter.	Keczkeu	Cîţcău, j. Cluj	1	Podaru Dimitrie
180	„ „	Kuzdriora	Cuzdrioara, „	1	Ilesu Gabrielu
181	„ „	Retteagu	Reteag, j. Bistr-Năs.	1	Suciu Alex.
182	„ „	Negrileşti	Negrileşti „	1	Ioga Georgiu
183	„ „	Lelesti	Leleşti, „	1	Cosma Iuon
184	„ „	Strimbu	Strîmbu, j. Cluj	1	Gyorgyan Atanasie
185	„	Mihaileşti	Ciceu-Mihăeşti, j. Bistr.-Năs.	1	Pinte Gabor

XIV. PROTOPOPIATUL SZÉK [SIC]

186	Dobîca	Bontiu	Bonţ, j. Cluj	1	Campanu Wassilie
187	„	Giolcz	Ghiolţ, „	1	Puşcariu Theodoru
188	„	Szilvasu	Silivaş [85] „	1	Kacay Alexia
189	„	Djiulateleku	Coasta, „	1	Asztalos Petru
190	„	Székuláj	Săcălaia, „	1	Gliga Iuon
191	„	Szin Zsude	Sîntejude, „	1	Grama Petru
192	„	Szava	Sava, „	1	Osianu Petru
193	„	Neszlau	Năsal, „	1	Muresianu C-tin
194	„	San Martinu	Sînmărtin, „	1	Mezey Iuon
195	„	Mikola	Nicula, „	1	Juga Iuon
196	„	San Ioanu	Sîntioana, „	1	Morar Thodor
197	„	Sziku	Sic, „	1	Farkas Iuon
198	„	Marokasza	Tăuşeni, „	—	neocupat
199	„	Puinu	Puini, „	—	neocupat

[84] Înglobat Dej; cf. *Bul. Of.*, p. 929.

[85] Înglobat Gherla; *ibidem*, p. 930.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1	2	3	4	5	6
		XV. PROTOPOPIATUL SZURDUK [SURDUC]			
200	„	Szukutánd	Sucutard, „	1	Popp Iuon
201	„	Gîmbou	Gîrbou, „	1	Mureşianu Iosif
202	„	Mahalu	Măhal, „	1	Asztalos Petru
203	Solnoc inter.	Briglesiu	Brîglez, j. Sălaj	1	Popu Iosif
204	„ „	Ceaca	— — „	1	Raasnemisiu Iuon
205	„ „	Codmenisiu	Cormeniş „	1	Hoszszu Iuon
206	„ „	Krisztolcsel	Cristolţel, „	1	Tiermunea Iuon
207	„ „	Kristolcsel mare	Cristolţ, „	1	Petran Simion
208	„ „	Muncelu	Muncel, „	1	Muresianu Iuon
209	„ „	Regna	Rogna, „	1	Raffa Iuon
210	„ „	Szálona	Solona, „	1	Brebanu Simion
211	„ „	Surducu	Surduc, „	1	Dancu Wassilie
212	„ „	Saloman	Solomon, „	1	Tite Wassilie
213	„ „	Szalha	Zalha, „	1	Garboianu Alexiu
		XVI. PROTOPOPIATUL VÁÁD [VAD]			
214	Solnoc inter.	Rusu	Rus, j. Sălaj	1	Chiforu Ananie
215	„ „	Fodora	— — „	1	Albertu Iuon
216	„ „	Hazmasu	Hăşmaş, „	1	Popp Pantelimon
217	„ „	Simisnea	Şimişna, „	1	Banu Nicolae
218	„ „	Valea-grosilari	Valea Groşilor j. Cluj	1	Gavrisu Iuon
219	„ „	Dobrocsina	Dobrocina, j. Sălaj	1	Gavrisu Wassilie
220	„ „	Bogata rom.	Bogata de Jos, j. Cluj	—	neocupat
221	„ „	Bogata ung.	Bogata de Sus, „	—	neocupat
222	„ „	Váád	Vad, „	1	Gregoriu Michaile

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

T A B

privind numărul şcolilor elementare româneşti şi al

Comitatul, districtul, scaunul	Numărul şcolilor principale (capitale)			Numărul şcolilor populare (triviale)			din care: Şcoli populare cu 1 învăţător			Şcoli populare cu 2—3 învăţători			Şcoli populare cu locuri vacante			Nr. total al şcolilor româneşti (col. 2+3)		
	Gr. or.	Gr. cat.	Total	Gr. or.	Gr. cat.	Total	Gr. or.	Gr. cat.	Total	Gr. or.	Gr. cat.	Total	Gr. or.	Gr. cat.	Total	Gr. or.	Gr. cat.	Total
1	2			3			4			5			6			7		
Solnoc inter.	—	—	—	52	122	174	52	119	171	—	1	1	—	2	2	52	122	174
Dăbîca	—	—	—	32	74	106	32	71	103	—	—	—	—	3	3	32	74	106
Cluj	—	—	—	41	132	173	41	129	170	—	1	1	—	2	2	41	132	173
Turda	—	1	1	48	99	147	48	99	147	—	—	—	—	—	—	48	100	148
Alba de Jos	—	1	1	89	94	183	88	84	172	—	2	2	1	8*	9	89	95	184
Hunedoara	1	—	1	107	24	131	107	24	131	—	—	—	—	—	—	108	24	132
Tîrnava	—	—	—	29	71	100	29	69	98	—	—	—	—	2	2	29	71	100
Alba de Sus	—	—	—	35	15	50	34	13	47	2	1	3	—	1	1	35	15	50
Făgăraş	1	2	3	48	30	78	46	29	75	2	1	3	—	—	—	49	32	81
Năsăud	—	1	1	6	39	45	5	37	42	1	2	3	—	—	—	6	40	46
Braşov	2	—	2	39	—	39	25	—	25	14	—	14	—	—	—	41	—	41
Bistriţa	—	—	—	—	1	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Trei Scaune	—	—	—	15	—	15	14	—	14	1	—	1	—	—	—	15	—	15
Ciuc	—	—	—	—	8	8	—	8	8	—	—	—	—	—	—	—	8	8
Odorhei	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mu eş	—	—	—	9	16	25	9	16	25	—	—	—	—	—	—	9	16	25
Arieş	—	—	—	3	11	14	3	11	14	—	—	—	—	—	—	3	11	14
Orăştie	—	—	—	14	—	14	14	—	14	—	—	—	—	—	—	14	—	14
Sebeş	—	—	—	11	—	11	10	—	10	1	—	1	—	—	—	11	—	11
Miercurea	—	—	—	11	2	13	7	1	8	4	—	4	—	1	1	11	2	13
Sibiu	2	1	3	35	17	52	31	14	45	4	—	4	—	3	3	37	18	55
Mediaş	—	—	—	18	3	21	17	3	20	1	—	1	—	—	—	18	3	21
Sighişoara	—	—	—	14	—	14	13	—	13	1	—	1	—	—	—	14	—	14
Nocrich	—	—	—	12	2	14	11	2	13	1	—	1	—	—	—	12	2	14
Cincu Mare	—	—	—	21	2	23	20	2	22	1	—	1	—	—	—	21	2	23
Rupea	—	—	—	15	5	20	15	5	20	—	—	—	—	—	—	15	5	20
TOTAL:	6	6	12	704	767	1471	671	737	1408	33	8	41	1	22	23	710	773	1483

* Dintre acestea, 2 posturi ocupate de cantori bisericeşti.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

învăţătorilor din Transilvania în anul 1865.

Nr. învăţătorilor în şcolile principale			Nr. învăţătorilor în şcolile populare			Învăţători care deservesc 2 şcoli în localităţi diferite			Nr. învăţătorilor care deservesc 2 şcoli în aceeaşi localitate grade diferite			Învăţători care deservesc 2 şcoli în aceeaşi localitate, confesiuni diferite			Nr. total al învăţătorilor (col. 8+9)			Nr. localit. cu şcoli principale şi populare	din care: Localităţi cu şcoli de ambe confesiuni
Gr. or.	Gr. cat.	Total	Gr. or.	Gr. cat.	Total	Gr. or.	Gr. cat.	Total	Gr. or.	Gr. cat.	Total	Gr. or.	Gr. cat.	Total	Gr. or.	Gr. cat.	Total		
8				9		10			11			12			13			14	15
—	—	—	50	118	168	2	2	4	—	—	—	×	×	2	50	118	168	168	4
—	—	—	32	71	103	—	—	—	—	—	—	×	×	—	32	71	103	106	2
—	—	—	40	131	171	1	—	1	—	—	—	×	×	—	40	131	171	168	6
—	3	3	42	97	139	6	—	6	—	—	—	×	×	2	42	100	142	134	12
—	1	1	82	85	167	4	—	4	—	—	—	×	×	3	82	86	168	161	23
3	—	3	105	24	129	2	—	2	—	—	—	×	×	—	108	24	132	131	1
—	—	—	29	67	96	—	—	—	—	—	—	×	×	2	29	67	96	92	17
—	—	—	37	14	51	—	—	—	—	—	—	×	×	—	37	14	51	44	4
3	2	5	48	26	74	—	1	1	2	—	2	×	×	4	51	28	79	63	16
—	4	4	7	41	48	—	—	—	—	—	—	×	×	—	7	45	52	6	—
11	—	11	66	—	66	—	—	—	3	—	3	×	×	—	77	—	77	39	—
—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	×	×	—	—	1	1	1	—
—	—	—	16	—	16	—	—	—	—	—	—	×	×	—	16	—	16	15	—
—	—	—	—	8	8	—	—	—	—	—	—	×	×	—	—	8	8	8	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	×	×	—	—	—	—	—	—
—	—	—	9	16	25	—	—	—	—	—	—	×	×	—	9	16	25	25	—
—	—	—	3	11	14	—	—	—	—	—	—	×	×	—	3	11	14	14	—
—	—	—	13	—	13	1	—	1	—	—	—	×	×	—	13	—	13	14	—
—	—	—	12	—	12	—	—	—	—	—	—	×	×	—	12	—	12	11	—
—	—	—	15	1	16	—	—	—	—	—	—	×	×	—	15	1	16	11	2
7	1	8	39	13	52	1	1	2	—	—	—	×	×	—	46	14	60	46	10
—	—	—	19	3	22	—	—	—	—	—	—	×	×	—	19	3	22	19	2
—	—	—	15	—	15	—	—	—	—	—	—	×	×	—	15	—	15	14	—
—	—	—	13	2	15	—	1	1	—	—	—	×	×	—	13	2	15	12	3
—	—	—	22	2	24	—	—	—	—	—	—	×	×	—	22	2	24	22	1
—	—	—	15	5	20	—	—	—	—	—	—	×	×	—	15	5	20	17	3
24	11	35	729	736	1465	17	5	22	5	—	5	×	×	13	753	747	1500	1341	106

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

STATISTISCHE BEITRÄGE ZUR LAGE DER RUMÄNISCHEN SCHULEN SIEBENBÜRGENS IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES 19. JAHRHUDERTS

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Arbeit zeigt anhand unveröffentlichten Materials die Lage der rumänischen Schulen Siebenbürgens und ihrer Lehrer im Jahre 1865.

Die statistischen Angaben sind in zwei nach den Glaubensbekenntnissen getrennt angelegten Verzeichnissen enthalten, die von den kirchlichen Oberbehörden dem siebenbürgischen Gubernium eingereicht wurden. Das Gubernium genehmigte diese Verzeichnisse am 3. August 1865 und liess sie im Druck den siebenbürgischen örtlichen Verwaltungsbehörden zugehen, die nur den in diesen Listen enthaltenen Lehrern Befreiung vom Militärdienst gewähren konnten.

Aus den Verzeichnissen geht hervor, dass es 1865 in den 26 Verwaltungsbezirken des damaligen Grossfürstentums Siebenbürgen (Komitate, Stühle und Distrikte) 12 rumänische Hauptschulen und 1471 Volksschulen gab. 704 der Letzteren waren griechisch-ortodox und 767 griechisch-katholisch.

An den Hauptschulen wirkten 35 Lehrer, an den Volksschulen 1465. Von den Volksschullehrern waren 729 griechisch-ortodox und 736 griechisch-katholisch.

Insgesamt gab es im Jahre 1865 in 1341 Ortschaften Siebenbürgens rumänische Haupt- und Volksschulen, davon in 106 Ortschaften Schulen beider Konfessionen.

Durch die authentische und umfassende Dokumentation stellt die Arbeit einen wertvollen Beitrag zur Erforschung der Geschichte des rumänischen Schulwesens in Siebenbürgen in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts dar.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Semicentenarul unirii Transilvaniei cu România (1918–1968)

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

GLASUL ARDEALULUI

— ziarul braşovean al unirii naţionale de la 1 decembrie 1918 —

de ION NICOARĂ

În toamna anului 1918 lupta de veacuri a poporului român din Transilvania pentru libertate şi *unitate deplină politică* intră în faza sa finală. Mişcarea revoluţionară burghezo-democratică, care se desfăşura în toată monarhia austro-ungară, a cuprins şi Transilvania. Lupa revoluţionară a proletariatului pentru revendicări proprii de clasă şi a ţărănimii pentru pămînt, se îmbina cu lupta pentru unirea Transilvaniei cu România.

În fruntea acestei lupte se afla burghezia naţională, în special intelectualitatea progresistă legată de masele populare. Ca organ reprezentativ al poporului român din Transilvania s-a format Consiliul Naţional Român central din Arad, din 6 reprezentanţi ai Partidului Naţional Român, şi 6 ai Partidului Social-Democrat [1].

În judeţe şi comune, în cadrul unor adunări populare se constituiau consilii naţionale judeţene şi comunale, iar pe lîngă acestea şi sub îndrumarea acestora, se alcătuiau gărzi naţionale româneşti.

În Ţara Bîrsei şi la Braşov, mişcarea revoluţionară a început la sfîrşitul lunii octombrie. Dorind să îndrume mişcarea revoluţionară pe calea intereselor lor şi a menţinerii vechiului stat maghiar, adaptat la noile condiţii aşa-zise „democratice", vîrfurile conducătoare maghiare şi săseşti ale judeţului şi oraşului Braşov, au format un consiliul naţional judeţean din cîte 2 reprezentanţi ai maghiarilor, saşilor, românilor şi ai social-democraţilor, consiliu pus sub preşedinţia vice-comitelui L. Servatius [2].

Delegaţii populaţiei româneşti din Braşov, V. Saftu şi N. Garoiu, au declarat în prima şedinţă a consiliului, că poporul român nu recunoaşte nici o autoritate în Transilvania decît Consiliul Naţional Român central şi că românii braşoveni rămîn credincioşi declaraţiei făcute de către Partidul Naţional Român în parlamentul din Budapesta la 18 octombrie 1918 [3]. La 1 noiembrie 1918 fruntaşii populaţiei româneşti din Braşov au hotărît convocarea unei adunări populare pentru ziua de 2 noiembrie, adunare la care au participat locuitori ai

---

[1] Miron Constantinescu, în *Desăvîrşirea unificării statului naţional român, Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1968, p. 370.

[2] „Gazeta Transilvaniei", nr. 120/1918.

[3] „Kronstädter Zeitung", nr. 256/1918.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Braşovului şi ai judeţului. Adunarea a ales din sînul său un consiliu naţional, care s-a intitulat „Sfatul naţional român din Ţara Bîrsei“ [4].

Format din 35 membri, din care 23 reprezentau comunele din judeţ, consiliul şi-a designat un comitet executiv al cărui preşedinte era protopopul V. Saftu, secretar, P. Munteanu, iar ca membri: T. Brediceanu, I. Cristea, P. Debu, Gh. Dima, Ov. Dante German, I. Peteu, C-tin A. Popovici, Şt. Popovici, I. Prişcu şi Dr. N. Stinghe [5]. Faptul că din aceştia, 5 erau profesori ai şcolilor române centrale din Braşov, demonstrează caracterul progresist şi contribuţia acestor şcoli la lupta pentru revendicările naţionale.

Curînd după aceea s-au creat, în cadrul unor adunări populare, consilii naţionale în toate comunele din Ţara Bîrsei: la 6 noiembrie în Cohalm (Rupea), la 10 noiembrie în Bran, la Doboli şi Tohanul Vechi în 12 noiembrie, la Dobîrlău şi Zărneşti în 16 noiembrie 1918 ş. a. Numărul membrilor varia de la comună la comună. Astfel la Doboli era compus din 7 membri, în timp ce la Tohanul Vechi din 24, iar la Zărneşti din 70 membri [6]. Fiind formate din reprezentanţi ai tuturor claselor şi păturilor sociale ale poporului român, aceste consilii erau organe democratice, care aveau drept scop lupta pentru înfăptuirea principalelor sarcini care reveneau revoluţiei burghezo-democratice din acea etapă: dezmembrarea Austro-Ungariei şi unirea Transilvaniei cu vechea Românie pentru desăvîrşirea unităţii politice, unire care avea caracter de legitate.

Membrii consiliilor naţionale româneşti erau vechi luptători pentru cauza românească. Unii din ei ca: V. Saftu, Gh. Dima, I. Iosif din Rupea şi alţii erau de-abia întorşi din închisorile şi temniţele în care i-a aruncat ocîrmuirea habsburgică. P. Dan din Zărneşti, R. Cristoloveanu din Rîşnov şi N. Hamzea din Tîrlungeni, fuseseră condamnaţi la moarte şi au scăpat doar în ultimele ore înaintea execuţiei, datorită precipitării evenimentelor şi începutului revoluţiei în Austro-Ungaria [7], la 25 oct. 1918, după trei ani şi trei zile de temniţă grea [8].

Într-o adunare populară, din 3 noiembrie 1918, s-a înfiinţat garda naţională din Braşov, şi apoi, treptat, în toate comunele. Pentru organizarea şi conducerea gărzilor naţionale a fost constituit un consiliu militar, comandantul acestuia fiind profesorul Aurel Ciortea [9]. Aceeaşi adunare a hotărît ca activitatea Sfatului naţional din Ţara Bîrsei să fie susţinută printr-un ziar. Deoarece *Gazeta Transilvaniei*, începînd din 10 oct. 1916, adică după retragerea armatei române din Braşov, a fost cumpărată de către Tisza prin agenţi de ai săi şi desfăşura a activitate ostilă intereselor româneşti, adunarea a opinat pentru pre-

---

[4] „Gazeta Transilvaniei“, nr. 121/1918.

[5] „Glasul Ardealului“, nr. 1/1918.

[6] *Ibidem*, nr. 2, 5, 8, 10 (Toate numerele „Glasului Ardealului“ au apărut în anul 1918. De aceea nu mai repetăm anul).

[7] T. Albani, *Douăzeci de ani de la unire*, Inst. de arte grafice „Grafica“, Oradea, 1938, I, p. 57—58.

[8] *Ibidem*, p. 62.

[9] „Glasul Ardealului“, nr. 15; I. Nicoară, *Aspecte privind contribuţia braşovenilor la lupta pentru desăvîrşirea unităţii naţionale a poporului român (1918)*, în *Studii şi articole de istorie*, XI, 1968, p. 185—210.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

luarea ziarului *Gazeta Transilvaniei* de la proprietarul său, Arsenie Vlaicu. Profesorii Ilie Cristea, Dante German şi Romulus Dragomir au fost însărcinaţi să trateze cu acesta. Arsenie Vlaicu pretindea însă o sumă mare de bani [10]; de aceea Consiliul naţional român din Ţara Bîrsei a hotărît editarea altui ziar. Acesta a fost *Glasul Ardealului,* înlocuind propriu-zis *Gazeta Transilvaniei,* care îşi înceta, temporar, apariţia, la 12 noiembrie 1918. Primul număr al ziarului *Glasul Ardealului* a apărut în 9 noiembrie 1918, sub redacţia unui comitet din care amintim pe Ilie Cristea şi Dante German, care erau şi membri ai Comitetului executiv.

Ziarul apărea zilnic, în format normal, cu 4 pagini. Unele numere au apărut cu anexe. În total au apărut 49 de numere, între 9 noiembrie şi 30 decembrie 1918.

În cuvîntul său „Către cititori", apărut în primul număr, redacţia ziarului mărturiseşte şi precizează scopurile urmărite: „luminarea poporului nostru asupra intereselor sale imediate, îndrumarea lui în această clipă — o scînteiere cu valoare deosebită — care trebuie bine gîndită şi folosită" [11]. *Glasul Ardealului* apărea deci ca o necesitate imediată, pentru a lămuri şi mobiliza conştiinţele româneşti în acel moment istoric prin care trecea poporul nostru. Era un ziar al unirii şi o expresie a tumultului revoluţionar din noiembrie—decembrie 1918, desfăşurat în jurul celei mai importante dintre problemele românismului: unirea. Apariţia şi existenţa acestui ziar, întreg conţinutul său, dovedesc încă o dată că unirea Transilvaniei cu România n-a fost rezultatul unui hazard, nici o manifestare spontană a unui popor obidit, care ieşit deodată la lumina libertăţii şi, orbit de strălucirea ei, a făcut un pas dictat de momentul respectiv. Hotărîrea de unire a fost un act firesc, ca şi rezultatul unei intense activităţi de pregătire, de lămurire, rezultatul unei gîndiri îndelungi a cărei maturitate avea la bază veacuri de muncă, de năzuinţe, de lupte şi suferinţe comune. Într-unul din numerele sale, *Glasul Ardealului* îndruma poporul ca înainte de adunarea de la Alba Iulia să-şi concentreze gîndurile pentru a fixa în veşnicie principiul politic al unirii naţionale, întocmai ca sculptorul genial crezul său în marmură [12].

Ca hotărîrea de unire să poarte pecetea maturităţii, ziarul a desfăşurat o activitate intensă pentru organizarea de comitete şi gărzi naţionale româneşti în toate oraşele şi comunele din Ţara Bîrsei. De aceea el publică Apelul Consiliului naţional român din Ţara Bîrsei intitulat „Fraţi români", o chemare însufleţită, adresată poporului pentru a se strînge în jurul Consiliului naţional român, şi totodată un îndemn hotărît la organizare: „Români din toate unghiurile ţării, organizaţi-vă! Alegeţi în fiecare cerc sfat naţional, care să fie mijlocul de înţelegere între partidul naţional român şi popor" [13]. Publică convocările adunărilor populare din diferitele localităţi, ca şi hotărîrile acestora, componenţa comitetelor şi gărzilor naţionale. Dar nu ca un scop în sine, ci

---

[10] Arsenie Vlaicu, *Memorii,* mss, Arh. st. Braşov, f. n., p. 8.
[11] „Glasul Ardealului", nr. 1.
[12] *Ibidem,* nr. 16.
[13] *Ibidem,* nr. 1.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

pentru ca prin ele poporul să-şi poată exprima şi realiza năzuinţele de libertate şi unitate „... ca atunci cînd ni se va cere, fie şi mîine, ca un singur om să se ridice toată suflarea românească întru proclamarea drepturilor sale“ [14].

În acea vreme de prefaceri revoluţionare, *Glasul Ardealului* a fost o adevărată tribună de luptă pentru deplina unitate politică a poporului român, de mobilizare conştientă şi însufleţită a tuturor forţelor populaţiei româneşti din Braşov şi Ţara Bîrsei la acţiune pentru realizarea statului unitar român. Aceasta era ideea centrală a tuturor articolelor de fond ale ziarului.

Astfel, în numărul al doilea, în articolul intitulat „Stat naţional“ [15], redacţia ziarului, după ce analizează întreaga dezvoltare istorică a poporului nostru, conchide că unirea Transilvaniei cu România şi formarea statului unitar este o urmare firească a acestei dezvoltări şi o condiţie pentru mersul ei înainte. În numărul următor, articolul de fond cerea adunării naţionale a Transilvaniei care va fi convocată „Să desăvîrşească statul naţional unitar“. „Voinţa noastră“ [16] este intitulat un alt articol de fond, care se încheie cu exprimarea categorică a dorinţei de unire: „... Lozinca noastră este: Unirea tuturor românilor într-un singur stat!“. În numărul al optulea relatează că adunarea naţională a sătenilor din Şercaia, Veneţia şi Vlădeni, de la 13 noiembrie, a cerut să se convoace urgent o adunare naţională a Transilvaniei „pentru a decreta alăturarea Ardealului la România“ [17]. În acelaşi scop, paginile sale sînt pline de studii şi materiale referitoare la trecutul istoric al poporului, la unitatea de origine, de limbă, de obiceiuri, de viaţă economică, de luptă pentru apărarea libertăţii şi independenţei sale. Nu lipsesc versurile unor scriitori consacraţi ca: Vasile Alecsandri, Andrei Mureşianu, Octavian Goga, Andrei Bîrseanu, George Coşbuc, dar şi versuri ale unor entuziaşti ai vremii de unire [18].

Începînd de la 15 noiembrie, după ce Comitetul Naţional Român central a hotărît convocarea Adunării Naţionale la Alba Iulia, fiecare număr al ziarului publică chemări către popor, invitîndu-l la măreaţa adunare pentru a-şi afirma cu tărie drepturile [19]. O chemare în versuri intitulată „Români fericiţi“, publicată de prof. Pavel Percea, se impune prin sensibilitate, cît şi prin folosirea imperativelor „veniţi“, „cîntaţi“, „grăbiţi“, adresate nu numai strămoşilor, bunicilor, eroilor, bărbaţilor, femeilor, ci şi munţilor, dealurilor, rîurilor, valurilor, trezind cititorului imaginea legăturii indestructibile dintre popor şi plaiurile

---

[14] *Ibidem.*

[15] *Ibidem,* nr. 2.

[16] *Ibidem,* nr. 16.

[17] *Ibidem,* nr. 8.

[18] În numărul 2 al ziarului sînt publicate versurile „Neam liber“ semnate de I. Prişcu, din care reproducem primele două strofe:

În groaznice vărsări de sînge
Jertfitu-s-au atîţi voinici,
Răscumpărînd viaţa noastră
Prin moartea lor de mucenici.

Aproape-i vremea proorocită
Sub ale izbăvirii zori
Cutremurat se simte neamul
De-ai bucuriei calzi fiori.

[19] „Glasul Ardealului“, nr. 13.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ardelene. Natura este şi ea chemată la adunare. Dante German, în articolul intitulat „La Alba Iulia", cu accente de un patriotism dinamic, cheamă la Alba Iulia — să-şi îndrume nepoţii — figurile strălucitoare ale lui Mihai Viteazul, Horea, Cloşca şi Crişan, ca şi ale conducătorilor adunării din 3/15 mai 1848 de la Blaj. *Glasul Ardealului* urmăreşte ca unirea să fie exprimarea firească a voinţei fiecărei clase şi păturI sociale a poporului român, „o unire de bună voie, într-o deplină armonie" [20].

În acelaşi timp cu propaganda naţională din perioada de pregătire a Adunării Naţionale de la Alba Iulia [21], ziarul duce o luptă neîncetată împotriva reacţiunii austro-ungare, ca şi împotriva tuturor celor care vor să dezbine poporul român din Transilvania şi să împiedice, într-un fel sau altul, unirea. Această luptă este plină de vervă, de multe ori incisivă şi necruţătoare. Se remarcă, cu deosebire articolele lui Ilie Cristea. Unele semnate, altele nesemnate, dar a căror paternitate este uşor de recunoscut, după combativitate, după logica strînsă a argumentării şi claritatea ideilor. Cităm articolele intitulate „Je sais mon histoire" [22], „Să fie lumină" [23], „La liman [24]", „Zvîrcoliri neputincioase" [25], „Încercări disperate" [26], „Licvidare" [27] etc.

În aceste articole este demascată şi combătută politica noului guvern maghiar al lui Károlyi, care urmărea menţinerea Ungariei în fostele sale hotare medievale, ceea ce ar fi lipsit popoarele nemaghiare de libertatea naţională. El cere noului guvern să vadă realitatea şi să rupă cu vechea politică a lui Tisza şi Apponyi faţă de Transilvania, să fie cu adevărat un guven democrat [28].

Întreaga agitaţie a cercurilor conducătoare ale Ungariei şi campania de presă desfăşurată de ele împotriva politicii de deplină unitate şi independenţă politică pe care a adoptat-o poporul român din fosta împărăţie dualistă, este pentru cercurile de la *Glasul Ardealului*, o expresie a furiei neputincioase „... mînia lupului căruia îi scapă oaia" [29]. Reproşează foştilor stăpînitori incapacitatea de a înţelege cerinţele vremii, de a sta împotriva voinţei popoarelor şi a cursului istoriei, care nu-şi dau seama că „pămîntul aparţine celor ce-l locuiesc" [30], deci poporului român.

După eşuarea tratativelor de la Arad, purtate de către Comitetul Naţional Român central şi delegaţii guvernului maghiar, Oszkár Jászi [31] a contestat

---

[20] *Ibidem*, nr. 15.
[21] Miron Constantinescu, *op. cit.*, p. 378.
[22] „Glasul Ardealului", nr. 15.
[23] *Ibidem*, nr. 6.
[24] *Ibidem*, nr. 15.
[25] *Ibidem*, nr. 13.
[26] *Ibidem*, nr. 17.
[27] *Ibidem*, nr. 7.
[28] *Ibidem*.
[29] *Ibidem*, nr. 12. Articolul este intitulat „La liman" şi semnează Ilie Cristea, exclamînd, plin de bucurie, că „sîntem liberi ... după o mie de ani! ... O mie de ani din gîfîitul pieptului nostru le-am făcut (stăpînitorilor străini) muzică alinătoare de dureri, din bobii grei de sudori, băutură chemătoare de plăceri, iar din hecatombele de cadavre, temelii pentru palate".
[30] *Ibidem*, nr. 13.
[31] Miron Constantinescu, *op. cit.*, p. 380—384. În discuţiile de la Arad, delegaţia guvernului ungar cerea românilor, în condiţiile anilor 1917—1918, să renunţe la drepturile de autodeterminare, la independenţa şi suveranitatea de stat.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

hotărîrile Comitetului Național Român central sub pretextul că n-ar reprezenta întreg poporul român. Răspunzîndu-i, redactorul ziarului, Ilie Cristea, face o expresivă caracterizare a unității politice a națiunii române transilvane: „sub raport politic sîntem o singură voință“ [32]. Consideră grija guvernului ungar față de secui, sași și țăranii români din Transilvania, în cazul cînd aceasta s-ar uni cu România oligarhică și boierească, drept o politică de dezbinare, de spargere a rîndurilor poporului român, sortită însă eșecului, fiindcă poporul român în primul rînd este interesat în a-și crea statul său unitar, „apoi va ști să mături înaintea casei sale proprii și cu puțină osteneală va curăți putregaiul ce-l mai are într-însa“ [33].

Cu accente de revoltă se ridică *Glasul Ardealului* împotriva atrocităților la care se dădeau cele mai reacționare elemente ale fostei stăpîniri. Au fost lansate în acest scop și liste de subscripție, cum a fost cazul pentru familia preotului Ioan Opriș din Cristiș [34].

Periodicul brașovean se pronunța pentru înțelegere între toate naționalitățile, pentru respectarea omului de orice nație ar fi.

Spiritul de umanitate care caracterizează poporul nostru se desprinde din toate materialele publicate. Ziarul critică, acuză, combate, dar nu vorbește de răzbunare și nu părăsește calea legalității, nici față de foștii asupritori, nici față de aceia dintre români care au mers pe un drum ostil unirii și poporului.

Redactorii *Gazetei Transilvaniei* [35], care au colaborat cu guvernul reacționar al lui Tisza, au fost pedepsiți prin ostracizarea publică „... ruperea oricăror legături politice și sociale cu aceștia“ [36].

Atitudinea plină de umanism a consiliilor naționale române reiese și din următorul caz. În ținutul Rupea primpretorul Tampa István a săvîrșit numeroase abuzuri și nedreptăți și a dispus arestarea multor luptători, care au fost aruncați în temnița de la Sopron. În perioada revoluției, președinte al Consiliului național român din Rupea a fost tocmai unul din cei arestați de către Tampa István, prof. I. Iosif. Populația ținutului și președintele consiliului național s-au abținut de la răzbunare și au dispus arestarea acestuia și predarea lui organelor în drept a-l judeca [73].

Consiliile românești îndemnau masele să se ferească de răzbunări, căutau să liniștească și să calmeze furtuna [38] care amenința să mature toate rămășițele trecutului asupritor. Într-unul din articole, referindu-se la conducătorii reacționari ai monarhiei habsburgice se scrie că „urgisitei armate de lăcuste, pe care în chip de osîndă am purtat-o lungi veacuri în spinare nu-i cerem socoteală. Cu ce-ar putea plăti marea de sînge ce ne-au supt-o? Nu le cerem socoteală, dar trebuie s-o îndepărtăm de pe corpul nostru“ [39].

---

[32] „Glasul Ardealului“, nr. 13.
[33] *Ibidem*, nr. 16.
[34] *Ibidem*, nr. 6 și 26.
[35] Arsenie Vlaicu, *op. cit.*, p. 9.
[36] Glasul Ardealului, nr. 1.
[37] Dr. Ioan Iosif, *1918 în ținutul Cohalmului, Amintiri*, în „Astra“, nr. 4/1968, p. 7
[38] „Glasul Ardealului“, nr. 17.
[39] *Ibidem*, nr. 6.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Scriitorul Emil Isac cheamă şi el la înţelegere printr-o antiteză în care „neamul românesc, ascuns şi ruginit, umilit şi chinuit, cu sînge pe buze şi cu răni în spate, cu părul zbîrlit şi cu glasul răguşit de foame şi boală, cu chimeşa sfîrtecată şi cu spinarea arată de biciu, îşi ridică ameninţînd toroipanul, dar nu loveşte, nu vrea să lovească, vrea pace tuturor“ [40].

Cercurile de la *Glasul Ardealului* desfăşoară, de asemeni, o politică de atragere a saşilor şi a maghiarilor alături de poporul român şi critică, acele vîrfuri ale secuilor care nu vedeau cu ochi buni activitatea de unire [41]. Însăileazǎ cu bucurie în paginile sale faptul că o bună parte a membrilor gărzii naţionale maghiare din Săcele, care s-a autodizolvat, s-au înrolat în garda naţională română.

Saşii sînt invitaţi să participe la adunarea de la Alba Iulia, de la 1 decembrie, să se bucure şi ei de măreaţa zi, căci „nu li se va cere nici avutul, nici legea, nici graiul; copiii lor nu vor fi nici bătuţi, nici legaţi în lanţuri de robi, aşa ceva fiind străin poporului nostru” [42]. Cum unii conducători ai saşilor manifestau nehotărîre şi oscilau în problema unirii, *Glasul Ardealului* îi critică şi-i acuză de trădare a intereselor propriei populaţii [43].

Pentru a strînge legăturile cu socialiştii şi muncitorimea română şi pentru a contracara tentativele de dezbinare întreprinse printre muncitori de către duşmanii libertăţii noastre naţionale, sînt publicate revendicările adoptate de către Consiliul Naţional Român central în privinţa muncitorilor, în care se prevede şi „socializarea mijloacelor de producţie în mod evolutiv“ [44], chemînd totodată muncitorii „cu frăţeasca strîngere de mînă“ să participe la adunarea de la Alba Iulia.

Numărul în care este publicată hotărîrea de unire adoptată de adunarea de la Alba Iulia, unde ziarul a fost reprezentat oficial prin Dante German, a apărut în chenar tricolor. Pe toată pagina întîi se află articolul lui Ilie Cristea, „Înviere“, articol plin de entuziasm şi de bucuria victoriei, fiindcă „după 18 veacuri de împilare neamul românesc învie” [45]. Înfăptuirea unităţii politice este considerată ca începutul unei noi şi luminoase epoci în viaţa poporului român, „căci membrele care aveau pînă acum un singur suflet, vor constitui de-acum şi un singur corp” [46].

Glasul Ardealului relevă rolul maselor şi al luptei acestora în înfăptuirea unirii; „... la baza eliberării naţionale stă lupta de veacuri a poporului“ [47], „voinţa neamului românesc de pretutindeni“ [48], năzuinţa celor „frînţi pe roată“, sau „loviţi în temniţe“ [49], „... cununa biruinţei s-a împletit din sudoarea de ghiaţă a celor ce-au murit“. Reacţiunii maghiare, care susţinea că unirea

[40] *Ibidem*, nr. 9.
[41] *Ibidem*, nr. 37.
[42] *Ibidem*, nr. 14.
[43] *Ibidem*, nr. 15 şi 26.
[44] *Ibidem*.
[45] *Ibidem*, nr. 19.
[46] *Ibidem*, nr. 43.
[47] *Ibidem*, nr. 19.
[48] *Ibidem*, nr. 20.
[49] *Ibidem*, nr. 4 şi 5.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ar fi fost impusă sub ameninţarea baionetelor armatei române, îi răspunde imediat şi prompt că „unirea ne-a fost impusă de porniri categorice şi irezistibile“ [50].

O preocupare constantă a ziarului *Glasul Ardealului* a fost problema caractorului statului românesc creat prin unirea Transilvaniei cu România. Discuţiile şi materialele aflate în paginile lui, cu privire la acest aspect al problemei româneşti, ni se par pline de interes. Pentru cercurile din jurul *Glasului Ardealului* lupta pentru unire era în acelaşi timp o luptă pentru democraţie.

Încă înainte de 1 decembrie 1918, militînd pentru unire şi pentru statul naţional, *Glasul Ardealului* îşi exprimă şi părerea despre noul stat: „statul pe care-l clădim prin unire va avea ca lege conştiinţa, iar ca armă dreptatea“ [51]. El urmărea cu insistenţă politica guvernelor României unde se agita problema agrară şi cea electorală, pronunţîndu-se categoric împotriva dominaţiei boiereşti, pentru curăţirea putregaiului boieresc şi realizarea democreaţei, căci poporul român „popor de proletari cu braţele sau condeiul“, are dreptul de a înscrie pe drapelul său „dreptate socială“ [52]. Se declară de asemni, împotriva vechilor partide politice din România aşa-zise „istorice şi patriotice“ dar care administrau „pe buzunar“ averea ţării. În interesul naţiunii, ziarul se pronunţă pentru înlăturarea şi reducerea acestora la neputinţă, căci „unirea tuturor românilor — scrie el, nu este numai un ideal, ci şi un postulat al democraţiei“ [53]. Cînd s-a constituit noul guvern liberal al lui Brătianu, cu aceiaşi oameni politici de pînă atunci, dar care vorbeau de reforme, ziarul face reflecţia că înnoirile sînt imposibile atîta timp cît politicienii respectivi nu şi-au refăcut conştiinţa; el cerea guvernanţilor României să treacă la democratizarea ţării, „şi cu fapta, nu numai cu vorba” [54]. Pentru însănătoşirea vieţii politice, propune, de asemeni, curmarea nepotismului şi a „clicăriilor politice”, buruieni care trebuie smulse pînă nu este prea tîrziu [55]. De remarcat că cercurile politice braşovene din jurul *Glasului Ardealului*, în mai multe rînduri, afirmă că transilvănenii au datoria să ajute reformarea şi democratizarea ţării [56].

Ziarul critică nu numai stările de lucruri din România veche şi pe conducătorii ei, ci şi Consiliul Dirigent de la Sibiu, „constituit din 15 ministere”, tot atîtea cîte are Marea Britanie, dar care, deşi au trecut mai multe săptămîni de la formarea lui, n-a întreprins nici o acţiune în direcţia consolidării unirii

---

[50] *Ibidem*, nr. 20.

[51] *Ibidem*, nr. 6.

[52] *Ibidem*, nr. 28.

[53] *Ibidem*, nr. 48.

[54] *Ibidem;* în acest articol, purtînd titlul sugestiv „Nedumerire“, autorul — parafrazînd pe M. Kogălniceanu — se întreabă: „pentru vremuri noi, de ce nu vin şi oameni noi?“.

[55] *Ibidem*, nr. 34.

[56] *Ibidem*, nr. 38. Articolul este intitulat „Atitudinea noastră“ şi consideră că „transilvănenii care ar sprijini pe vreunul din partidele istorice de dincolo ar săvîrşi un act de cea mai mare trădare de neam“.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

și a statului. Crede că e timpul ca „festinurile" și „serbările" în cinstea unirii să înceteze și să înceapă munca de organizare, de refacere. Consideră că organele politice create în focul revoluției — consiliile naționale și gărzile naționale — au corespuns momentului respectiv, dar după înfăptuirea unirii se impune reorganizarea sau înlocuirea lor cu organe noi, corespunzătoare sarcinilor impuse de eliberarea națională și constituirea statului unitar [57]. Condamnă pe cei în goană „după căpătuială" sub pretextul că ei au suferit mult, ca să conchidă că „toți am suferit și cu toții sîntem născuți pentru muncă după vrednicia noastră . . ." [58].

Nu lipsesc nici propuneri mai concrete asupra felului cum redacția de la *Glasul Ardealului* vede conducerea noului stat și chiar bazele lui. Uneori susține că țara ar putea fi regenerată de către partidul țărănesc ajutat de ardeleni; alteori că acesta împreună cu partidul național-democrat și cu Liga Poporului [59]. În orice caz, din articolele publicate pe această temă se desprinde neliniștea și zbuciumul pentru aflarea celui mai potrivit drum pe care să apuce statul deplin unificat și concluzia că el trebuie să dovedească „capacitatea de a munci dezinteresat pentru binele obștesc" [60]. Și *Glasul Adealului* consideră că această capacitate ar avea-o „intelectualii . . . care n-au făcut politică" [61]. În concepția și viziunea autorului (articolele sînt nesemnate) acest intelectual era Nicolae Iorga: „. . . în șirul celor mai conștii și neobosiți îl găsim pe Nicolae Iorga... numai el va putea crea o Românie democratică" [62]. Era vremea în care marele nostru cărturar începea să se afirme nu numai pe tărîm științific, ci și politic. Intelectualii brașoveni îl apreciau ca om de cultură, care a poposit de multe ori pe meleagurile Transilvaniei și a scris cu pricepere și entuziasm despre istoria și oamenii ei [63]; de aceea poziția lor era subiectivă și după cum a dovedit realitatea viitoare, greșită.

Unele articole și materiale apărute în *Glasul Ardealului* vădesc o orientare socialistă, desigur incompletă și reformistă. Astfel, în unul din articolele ziarului citim că „programul socialismului cinstit, care, avînd în vedere dezvoltarea istorică și legile evoluției, tinde la reformarea și primenirea societății printr-o revoluție lentă, îl îmbrățișează fiecare suflet românesc de dincoace de Carpați" [64].

Crezul politic de viitor, orientarea socialistă, este și mai categoric exprimată în articolul sugestiv intitulat „Noua Românie", în care se afirmă că întreaga organizare a societății, a patriei, trebuie să se facă pe baze socialiste și că „pămîntul României va fi solul cel mai prielnic pentru sămînța nouă a vremii, în scopul rodului bogat pe care îl dorim cu toții" [65]. O

---

[57] *Ibidem*, nr. 29 și 35.
[58] *Ibidem*, nr. 40.
[59] *Ibidem*, nr. 42.
[60] *Ibidem*, nr. 34.
[61] *Ibidem*, nr. 31 și 34.
[62] *Ibidem*, nr. 41.
[63] *Ibidem*.
[64] *Ibidem*, nr. 28.
[65] *Ibidem*, nr. 48.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

previziune! O previziune care s-a realizat. Pe pămîntul României sămînța socialismului a răsărit, a crescut și poartă rodul bogat despre care vorbea articolul de mai sus.

De remarcat că aceste articole — toate cele apărute în ziar după proclamarea unirii — nu mai sînt semnate. După verva, combativitatea și causticitatea articolelor, ca și după orientarea ideologică generală, autorul lor era profesorul Ilie Cristea, redactor al revistei „Spre stînga" [66], viitorul luptător antifascist de la revistele „Cuvînt nou" și „Cuvîntul liber" din perioada apariției pericolului fascist în țara noastră.

La *Glasul Ardealului* a colaborat și Emil Isac; un singur articol este semnat și conține o previziune. Plin de fericirea libertății naționale cucerită, el descrie cu accente de tăria oțelului și cu siguranța unui crez mare, înfățișarea Ardealului după 100 de ani: „... mii de trenuri, mii de fabrici, mii de școli pretutindeni ... Țăranii tăi vor fi sătui și cuminți, navele tale vor purta aur, glasul tău va răsuna în toată lumea. Ardealule, tu vei fi o podoabă a lumii, și românule, tu vei fi popor de frunte ..." [67]. Previziunea scriitorului s-a realizat întocmai, dar nu după 100 de ani, ci doar după 50 de ani. Aniversarea a 50 de ani de la desăvîrșirea unirii găsește România, așa cum spunea Emil Isac, înfloritoare din punct de vedere economic, cunoscută și stimată peste hotare, iar poporul ei este liber, mai liber ca oricînd, căci clasa muncitoare în frunte cu partidul său de avangardă — P.C.R. — a ridicat pe o treaptă superioară lupta revoluționară a poporului, grăbind transformarea României.

Ziarul *Glasul Ardealului* și-a încetat apariția sub acest nume în 30 decembrie 1918 (12 ian. 1919); în ultimul său număr anunța pe cititori că în urma acordului dintre Consiliul național român din Țara Bîrsei și Consiliul Dirigent, de la 1 ianuarie 1919, va apare sub numele vechi de *Gazeta Transilvaniei* [68].

Glasul Ardealului a fost, așa cum aprecia *Gazeta Transilvaniei* renăscută la începutul anului 1919, „o improvizație provocată de memorabilele evenimente" [69] din lunile noiembrie, decembrie 1918. El reflectă în paginile lui această epocă „fulgerătoare și tumultoasă în sentimente și fapte" și este o „oglindă fidelă pentru cercetătorul iscusit" [70], al acestei ultime faze din lupta pentru desăvîrșirea unității politice, în general, și pentru cea din Țara Bîrsei, în special. De asemeni, profilul de luptător al lui Ilie Cristea ar fi incomplet fără cunoașterea activității lui la acest ziar, activitate care se va dezvolta sub influența P.C.R. și se va orienta tot mai mult spre democrație și socialism.

---

[66] Tudor Teodorescu-Brănișteanu, *Un luptător pasionat*, în „Astra", nr. 6/1967, p. 3; I. Nicoară, *Ilie Cristea la „Glasul Ardealului"*, în „Astra", nr. 6/1967, p. 3.

[67] „Glasul Ardealului", nr. 9.

[68] *Ibidem*, nr. 49.

[69] „Gazeta Transilvaniei", nr. 1/1919.

[70] *Ibidem*.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Anul I. Braşov, Vineri, 16 (29) Noemvrie 1918. Nr. 16.

Redacţia Str. Prundului 39-41. Administraţia Str. Prundului Nr. 4.

GLASUL ARDEALULUI

Apare zilnic sub conducerea unui comitet de redacţie.

Organul Sfatului Naţional Românesc din Braşov

Voinţa noastră

Braşov, 29 Nov. 1918.

Înaintea adunării dela Alba-Iulia e bine să ne concentrăm puţin gândurile, lăsând ca un sculptor genial în marmoră principiul nostru politic unitar.

Dezideratul nostru este: *Unirea tuturor Românilor într'un singur stat naţional*, în care toate puterile sociale ţinând spre aceeaşi ţintă, se cuţese fiecare şi de bună voie, într'o deplină armonie, conform ideilor moderne de constituţionalism şi economie naţională.

Nu mai cheltuim cerneala pe înşirarea inutilă a cetăţilor din manifestul şi protestele ungureşti, căci în prima linie ne preocupă pregătirea locului ce vom să-l ocupăm în cadrul statului naţional român, care, asigurăm pe fraţii socialdemocraţi, că nu va fi o adunătură nefirească de naţi sau un conglomerat subred şi pe [illegible] principiul lui Wilson sau a marelui economist Lloyd George.

[illegible] neînchipuit, ca în dosul [illegible] a unei oligarhii [illegible] şi boerie, ar [illegible] fără constituţie şi [illegible] de [illegible] în [illegible] şi [illegible] de [illegible] şi [illegible] de [illegible] şi [illegible] de

Anul I. Brașov, Luni-Marți, 20 Nov. (3 Dec.) 1918 Nr. 19.

GLASUL ARDEALULUI

Apare zilnic sub conducerea unui comitet de redacție.

Organul Sfatului național românesc din Țara Bârsei

INVIERE.

După 18 ceasuri de împilare neamul românesc învie!

Sunt 18 sute de ani de când Împăratul Traian nu-o scăzut pe aceste plaiuri sfantinda și pavăza a legiunilor dela Roma.

Pe-atunci cimitirele și-o dăruiesc infaliile Lui adânceuri și ne lăsăm de glia-mamei și se ne-ngropăm în hăurile munților noștri a Carpaților.

Dar numai de puțeni, chemate de legi eterne și neclintite din adâncul necunoscutului, mamele de la sate cari au a numărat pașii, s-au făcut drumul peste noi: puhoiu după puhoiu s'a revărsat peste culmile Carpaților pentru ca în vele mănoase tolgnoile sa se incruciseze cu furie, doborand mai ultaiu valurile apei zbierând cu furie și lăcăimi.

Tocerea nopții și repausul mormântului au asternut peste noi vălul orbei uitări...

Dupa ilustrarea cumplitului uragan, aceleași legi eterne și neclintite ne-au chemat la viață.

De sub nămolul îngrozitorului potop au inceput a răsări sfioase fiincele de iarba, cari au crescut și s'au indesat ca-n-nova.

Un Corvin cu nume și sânge de Arhanghel a unit aceste ținuturi sub un singur sceptru.

Sfânta și cu [illegible] adânceu sunt și oplanoșii în suflete, și-n depărtat îndepărtat, căci nimeni n'o știu, numai mai cunoștea taina și cei, cărora le-adăcea semnul sulin, nu erau pregătiți s'o primească.

Iscana și dulce și luminoasă a corvinului în suflete. Ce cât se părea mai departe acest ris, cu cât îmbrățișarea lui cerea mai multe jertfe, cu atât devenea mai drag și mai scump. El intrupă toate soapte ale neamului, toate dorințele și toate nădejdile.

Țăranul plecat pe coarnele plugului, în sluba gâlei sfrâmă, privea la dânsul cu aceeași arderare cu care se uită condamnatul la o îndepărtată licărire de speranță.

El era tot atât de sfânt și strălucitor, ca și răsărit adus de Christ schilor, căci s'a născut din aceleași suspine nădăjduite. Din aceeași căldură fierbinte a lacrimelor, cari nu curg în afara de sânge reinlare în suflet...

Eterne și neclintite legi ale Destinului!

A sosit plinirea vremii!

Azi stea dulce și fermecătoare îți cunoaștem taina! *Azi* știm de ce-ți era legată venirea!

Azi, cei, cărora le-aduci solia, sunt pregătiți pentru primirea ta.

Azi darul tău se revărsă nu numai asupra noastră, ci cuprinde cu razele ei alinătoare de dureri, pe toți, cei ce au suferit.

Azi venirea ta înseamnă sărbătoarea tuturor celor asupriți.

Azi un mânt omenesca îți orânduiește venirea, căci numai voința mai presus de-a noastră a putut săvârși minunea, ca 14 milioane de suflete să fie pătrunse deodată de acelas gând.

Azi, cei, ce coborâ piscurile Carpaților nu mai au mana liberatoare *ca iusa*; prinsă în cătușe.

Azi sunt optzeci de mii de oameni adunați la aceeași Alba-Iulie, unde cu 820 ani mai înainte și facuse intrarea triumfală Adunatorul, care nici el nasus nu-și bănuiea taina.

Azi cei adunați vestesc umplerea cuvântă a visului. Optzeci de mii de glasuri cutremură văzduhul și pătrunzând adânceu de piepturi, răspunzând la acea gigantical freamăt sparge tăriile.

Azi putere omenească nu mai e în stare ca tăsunge dintre noi.

Ce bucuri, ca n-ai venit pe neașteptate, căci neagrele inimi nu-s'ar fi tăgăduit subporara smintirii!

E. Cristea.

Fig. 2. — Glasul Ardealului, nr. 19 din 20 noiembrie (3 dec.) 1918, publică pe prima pagină articolul semnat de Ilie Cristea „Înviere", scris după proclamarea unirii. Articolul este încadrat în chenar tricolor.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

„GLASUL ARDEALULUI“ DIE ZEITUNG DER NATIONALEN VEREINIGUNG VOM 1. DEZEMBER 1918

(ZUSAMMENFASSUNG)

Im Herbst 1918 erfasst die revolutionäre bürgerlich-demokratische Bewegung, die in ganz Siebenbürgen verbreitet war, auch Braşov (Kronstadt) und das Burzenland (Ţara Bîrsei). Am 2. November 1918 wurde im Rahmen einer grossen Volksversammlung ein rumänischer nationaler Kreisrat gegründet, der sich „Rumänischer Nationalrat des Burzenlandes“ (Sfatul naţional român din Ţara Bîrsei) nannte, und am 3. November 1918 die Rumänische Nationalgarde (Garda naţională română). Der rumänische Nationalrat des Burzenlandes war aus 35 Mitgliedern gebildet. Darunter waren: Dr. V. Saftu, Vorsitzender, Dr. T. Brediceanu, Gh. Dima, I. Cristea, Dante German, I. Pricu, Dr. N. Stinghe, P. Munteanu u. a. In den ersten Tagen des November wurden rumänische Nationalräte und Nationalgarden in allen Gemeinden des Burzenlandes gegründet.

Die Nationalräte waren in ihrer Mehrheit aus Bauern, Arbeitern, Handwerkern und volksverbundenen Intellektuellen gebildet. Sie hatten einen demokratischen Charakter und waren berufen die wichtigste Aufgabe dieser Etappe der bürgerlich-demokratischen Revolution zu verwirklichen, nämlich die Befreiung vom Habsburger Joch und die Vorbereitung für die Vereinigung mit Rumänien, „eine jahrhundertelange Sehnsucht des rumänischen Volkes und eine gesetzmässige Notwendigkeit der Entwicklung der rumänischen Gesellschaft“, die Genosse Nicolae Ceauşescu gelegentlich des 45. Jahrestages der Gründung der Rumänischen Kommunistischen Partei ausführte.

Um seiner grossen Aufgabe gewachsen zu sein, beschloss der Rumänische Nationalrat des Burzenlandes eine Zeitung herauszugeben. Dies war die Zeitung „Glasul Ardealului“ (Die Stimme Siebenbürgens), die zwischen dem 9. November und dem 30. Dezember 1918 erschien und von einem Kollektiv junger Professoren des rumänischen Gymnasiums aus Braşov (Kronstadt), an der Spitze mit Ilie Cristea und Ovidiu Dante German, redigiert wurde.

Die Zeitung „Glasul Ardealului“ war eine wahre Tribüne des Kampfes für die vollständige politische Einigung des rumänischen Volkes, für die bewusste und beseelte Heranziehung aller Kräfte der rumänischen Bevölkerung

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

aus Kronstadt und dem Burzenland, für die Verwirklichung des einheitlichen rumänischen Staates. In Beiträgen wie „Der Nationalstaat" und „Unser Wille" wird der Wunsch nach Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien entschieden ausgesprochen. Zur Unterbauung dieses Wunsches sind die Spalten der Zeitung voll von Abhandlungen und Beiträgen über die Vergangenheit des Volkes, über die Einheit seines Ursprunges, seiner Sprache, seiner Kultur, seiner Bräuche, seines Wirtschaftslebens, seines Kampfes für die Verteidigung der Freiheit und seiner Unabhängigkeit. Nach dem 15. November veröffentlicht die Zeitung flammende Aufrufe an das Volk in möglichst grosser Anzahl an der historischen Volksversammlung teilzunehmen, die für den 1. Dezember 1918 nach Alba Iulia berufen war. Die Zeitung führte in ihren Spalten einen scharfen, schonungslosen Kampf gegen die österreichisch-ungarische Reaktion, die um jeden Preis die Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien verhindern wollte. Die Zeitung entlarvt die neue ungarische Regierung Károlyi, die unter der Maske des Demokratismus die Aufrechterhaltung der territoriellen Integrität des alten dualistischen Ungarn verfolgte. Mit Empörung wendet sich die Zeitung gegen die Greueltaten, die von den reaktionärsten Vertretern der gewesenen habsburgischen Herrschaft begangen wurden. Im Gegensatz dazu wird die humane Einstellung des rumänischen Volkes hervorgehoben. Die Ausgabe der Zeitung, in der der von der Volksversammlung in Alba Iulia gefasste Beschluss der Vereinigung veröffentlicht wurde, erschien mit blau-gelb-rotem Rand.

Ein dauerndes Anliegen der Zeitung „Glasul Ardealului" war die Frage der Demokratisierung des neuen rumänischen Einheitsstaates, der „als Gesetz das Gewissen und als Waffe die Gerechtigkeit" haben sollte. Aus den Spalten der Zeitung lässt sich eine sozialistische Tendenz erkennen, die — gewiss — Ilie Cristea zuzuschreiben ist, dem späteren kommunistischen und antifaschistischen Kämpfer. Nachdem die Zeitung „Glasul Ardealului" zur Widerspiegelung der denkwürdigen Geschehnisse aus dem November und Dezember 1918 geschaffen war, stellte sie ihr Erscheinen ein, als am 1. Januar 1919 die „Gazeta Transilvaniei" wieder herausgegeben wurde.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. — „Glasul Ardealului", Nr. 16 vom 29. November 1918, veröffentlicht den Beitrag „Unser Wille": „Die Vereinigung aller Rumänen in einen einzigen Nationalstaat", ferner den Aufruf „Nach Alba-Iulia".

Abb. 2. — „Glasul Ardealului", Nr. 19 vom 3. Dezember 1918, veröffentlicht auf der ersten Seite den Artikel „Auferstehung" von Ilie Cristea, der nach der Ausrufung der Vereinigung geschrieben wurde. Der Artikel ist in den rumänischen Nationalfarben blau-gelb-rot eingerahmt.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

UNELE PRINCIPII ALE DECLARAŢIEI DE LA ALBA IULIA

de EMIL POENARU

Hotărîrea de unire — folosind expresia comunistului braşovean Ilie Cristea — *„... ne-a fost impusă de porniri interioare, categorice şi irezistibile"* [1], era consecinţa ineluctabilă a unui proces legic.

Înfăptuirea unităţii de stat, pe care manifestul convocator al adunării de la Alba Iulia o numea *„cauza mare şi sfîntă"* [2], organul Partidului Social-Democrat din Transilvania: *„unul din visele noastre cele mai frumoase"* [3], iar actul denumit *Hotărîrea noastră*: *„... tot ce au dorit strămoşii noştri, tot ce ne încălzeşte pe noi cei de faţă şi tot ce va înălţa pururea pe fiii şi nepoţii noştri"* [4] — răspundea unor aspiraţii fundamentale ale poporului român.

Rezultat al unei necesităţi istorice, la care face referire şi Vasile Goldiş în discursul ţinut în faţa adunării de la Alba Iulia *„Legea tainică a firii* (care n. n.) *cu necesitate de fier îndrumă întîmplările omeneşti pe cărarea civilizaţiunii ce duce spre desăvîrşire"* [5], cît şi primarul Braşovului K. E. Schnell în convorbirea sa cu trimisul lui Wilson: *„Saşii apreciază deci unirea tuturor românilor ca rezultat al unui proces firesc şi legitim"* [6], momentul unirii era apreciat de către „Gazeta poporului" din Sibiu ca fiind *„Clipa pe care strămoşii noştri o întrezăreau în visele lor şi părinţii îşi întorceau numai cu sfială gîndul către dînsa"* [7], sau *„Ziua sfîntă şi mare a reînălţării"* [8], de către Sfatul naţional din Săcele. Acest moment a avut loc în contextul de evenimente cînd secularul imperiu al Vienei trăia clipele dezmembrării sale. Chiar contele Ottokar Czernin, fost ministru de externe în guvernul care s-a străduit zadarnic să stăvilească procesul de prăbuşire a monarhiei dualiste, imediat după încheierea păcii s-a văzut constrîns să recunoască faptul că *„ceasul monarhiei austro-ungare sunase . . .*", adăugîndu-şi *„convergerarea"* cu referire la influenţa

---

[1] „Glasul Ardealului", Braşov, I, nr. 10 din 3 decembrie 1918.

[2] Arh. st. Braşov, Fondul „Astra" Braşov, nr. 9930.

[3] „Adevărul" din 27 noiembrie 1918.

[4] Arh. st. Braşov, Fondul „Astra" Braşov, nr. 9948.

[5] Vasile Goldiş, Discurs rostit la 1 decembrie 1919 la Alba-Iulia, în Marea Adunare Naţională întrunită la Alba-Iulia, Acte şi documente, 1920, p. 9.

[6] K. E. Schnell, *Aus meinem Leben*, Braşov, 1934, p. 193 (după Carol Göllner, *Semnificaţia adunării saşilor din Mediaş*, în „Astra", Braşov, III, nr. 11/1968).

[7] Citat după Liviu Maior, *Tribuna Unirii*, în „Tribuna", Cluj, nr. 40 din 30 octombrie 1968.

[8] Gheorghe Dragoş, *Participarea săcelenilor la acţiunea de pregătire a unirii*, în „Astra", Braşov, III, nr. 10 din 1968.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

primului război mondial „... *că descompunerea monarhiei s-ar fi produs și fără acest război*“ [9].

Caracterizînd spiritul epocii pe care o trăia, președintele Wilson declara în celebrul său discurs din 11 februarie 1918 că „*Autodeterminarea nu este o simplă frază. Ea este un principiu operativ de acțiune pe care în viitor oamenii de stat nu-l vor ignora în detrimentul lor*“ [10].

Socialiștii popoarelor oprimate, care s-au întîlnit într-o Conferință internațională la Londra în 20 septembrie 1918, publică o declarație care sublinia că „*Datoria proletariatului mondial este de a determina în diferitele țări o politică fermă de recunoaștere a dreptului popoarelor la autodeterminare*“. Din partea „Secției socialiste române din Transilvania“ declarația era semnată de Ioan Borteș.

Acest drept, de a-și hotărî singur destinul și-l revendica poporul român — alături de atîtea alte națiuni menținute cu forța baionetelor între granițele imperiului habsburgic — într-o impresionantă unanimitate și cu vigoarea specifică rostirii adevărului.

La Darnița, pe teritoriul Rusiei unde revoluția din octombrie plămădea primul stat al muncitorilor și țăranilor, corpul voluntarilor români declara: „*cu jertfa vieții noastre sîntem gata să intrăm în luptă pentru împlinirea idealului nostru: de a uni tot poporul, tot teritoriul românesc din monarhia austro-ungară în una și nedespărțită Românie liberă și independentă*“ [11].

Legiunile prizonierilor români constituite în Franța și Italia, cei peste 500 de marinari români care participă la răscoalele marinărești de la Fiume, regimentele românești care la Praga se declară la dispoziția Comitetului național ceh, insurecția regimentelor din Viena, voluntarii din America dovedesc prin fapte că, indiferent de coordonatele geografice pe care se află, românii sînt unanim însuflețiți de idealul exprimat la Alba Iulia.

Dreptul popoarelor de a-și hotărî propria soartă, l-a exprimat Vasile Goldiș, în fața mulțimii la Alba Iulia: „*Națiunile trebuie să fie libere, ca astfel, între egale drepturi și condițiuni să poată încheia acea mare unire a popoarelor, care va fi chemată să reprezinte o concepție superioară pe scara civilizației și să sporească astfel fericirea omenească pe pămînt*“ [12].

În numele acestui drept sacru și inalienabil de a-și hotărî soarta, poporul a decretat în ziua de 1 decembrie, unirea. Acest drept a fost magistral exprimat în dorința Adunării naționale cuprinsă în art. IV al Declarației, în sensul de a se înfăptui „... *comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă...*“ [13]. Aplauzele frenetice de pe cîmpul lui Horea, izbucnite la citirea declarației, aminteau glasul zecilor de mii de țărani, care cu ani în urmă, la Blaj — pe Cîmpia libertății strigaseră: „Noi vrem să ne unim cu Țara!“.

---

[9] Citat după C. Sassu, *Românii și Ungurii*, București, Editura Cugetarea, 1940, p. 159.

[10] W. Wilson, *Messages, discours, documents diplomatiques relatif à la guerre mondiale*, Paris, Editions Bossard, 1919, II, p. 249.

[11] *Declarația voluntarilor români din Rusia — Darnița*, Arh. st. Brașov, Fondul „Astra“ Brașov, nr. 9956.

[12] Vasile Goldiș, *op. cit.*

[13] Marea Adunare Națională întrunită la Alba-Iulia, Acte și documente, p. 11.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Comentînd evenimentul, Nicolae Iorga spunea: *„Foarte frumos s-a făcut ce s-a făcut la Alba-Iulia, foarte frumos au făcut-o cărturarii, foarte frumos; dar mai frumos au strigat țăranii afară... și cu vijelia de sub ferestrele de la Alba-Iulia nu se puteau ține multe ședințe. A fost una și hotărîtoare"* [14].

Este realitatea pe care o întrezărea medicul brașovean Pompiliu Nistor, cînd în aprilie 1917, reclactînd *Manifestul* care a precedat declarația voluntarilor români din Rusia preciza: *„Am convingerea că soarta popoarelor și a statelor și rolul conducător în facerea păcii viitoare, încet-încet scapă tot mai mult și mai decisiv în mîna insăși a maselor"*, pentru ca în spre finalul aceluiași act să afirme că *„...azi și în viitor tot mai mult soarta lumii se decide în casa țăranilor și în atelierele muncitorilor..."* [15].

Este adevărul pe care îl exprimă ziarul sibian al unirii — „Gazeta poporului": *„Țăria și reazemul nostru zace în milioanele de brațe muncitoare ale sărăcimii noastre treze și înțelepte"* [16].

Participarea *decizorie* a maselor la desăvîrșirea unității de stat a României s-a reflectat nu numai în proclamarea principiului asigurării libertății natiunilor, ci și în alte principii care au fost fixate ca *„fundamentale la alcătuirea noului stat român"*.

Și chiar dacă dorința exprimată de V. Goldiș în fața Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia — în sensul ca *„...să prăbușim în noul nostru stat orice privilegiu și să statornicim ca fundament al acestui stat: munca și răsplata ei integrală"* [17], nu a rămas decît un deziderat — în condițiile statului burghez — influența exercitată de masele populare și îndeosebi de cei peste 10.000 de muncitori prezenți la Alba Iulia, care arboraseră pe steagurile tricolore și o banderolă roșie cei din Orăștie aveau și steaguri roșii — s-a reflectat prin includerea în declarație a unor principii avansate pentru acea vreme.

Înserarea în art. 1, punctul III din Declarație a principiului privind *„deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare"*, subliniat de vorbitorii care accentuau: *„Voim ca fiecare natiune să se poată cultiva în limba ei, să se roage lui Dumnezeu în credința ei și să ceară dreptate în limba ei"* [18], corespundea unei stări de spirit generale a populației românești care cunoscuse secole la rînd amarul prigoanei și nedreptăților, alături de masa populației maghiare și săsești.

În manifestul emis la 9 noiembrie 1918, de Consiliul național din Sibiu, se preciza la punctul 5 că *„Fiecare român să țină cu tărie la neamul său și să nu se lase jignit în sentimentele sale naționale, dar în același timp să respecteze demnitatea de om și să nu jignească sentimentele naționale ale altora"* [19].

---

[14] Nicolae Iorga, *Comemorarea unirii Ardealului și rolul istoric al unirii în Dacia*, Cuvintări ținute la București, 1933, p. 6—7.

[15] Arh. st. Brașov, Fondul „Astra" Brașov, nr. 9957.

[16] Liviu Maior, *op. cit.*

[17] Vasile Goldiș, *op. cit.*, p. 8.

[18] Marea Adunare Națională întrunită la Alba-Iulia. Acte și documente, p. 10—11.

[19] Arh. st. Brașov, Fondul „Astra" Brașov, nr. 9936.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Într-un alt manifest emis de acelaşi organ la 1.XI. 1918, se cerea: *„Cu sfinţenie să respectăm persoana şi averea tuturor concetăţenilor noştri de orice naţie şi de orice lege“* [20].

În circulara emisă de către mitropolitul Blajului către cler şi popor se preciza: *„Dacă sînt în satul ori în oraşul nostru locuitori de alt neam ori de altă lege, înţelegeţi-vă cu ei frăţeşte...“* [21], în timp ce ziarul „Unirea“ din Blaj scria în articolul *„Prima solie“: „Din Ţara Românească ne-a sosit o solie... Ei ne-au spus că armata română a trecut Carpaţii... că vin să ne îmbrăţişeze cu dragoste şi frăţie şi să anunţe şi locuitorilor străini de pe planurile româneşti că vin în numele păcii şi libertăţii tuturor neamurilor...“* [22].

În apelul lansat de Comitetul naţional român din plasa Cohalm (Rupea), punctul 4 prevedea: *„Cu sfinţenie să respectăm persoana şi averea tuturor concetăţenilor noştri de orice naţiune şi de orice lege vor fi ei (...). Deviza noastră să fie: Libertate, egalitate, fraternitate“* [23]. „Glasul Ardealului“, ziarul braşovean al unirii, invită toate naţionalităţile să participe la adunarea de la Alba-Iulia, dînd garanţii asupra egalităţii în tratament a tuturor cetăţenilor ţării.

În jurămîntul rostit de membrii gărzilor naţionale române din Săliişte se preciza obligaţia de a apăra viaţa şi cinstea cetăţenilor *„fără deosebire de neam“* [24].

Sînt cunoscute nenumărate cazuri de conlucrare între sfaturile şi gărzile naţionale româneşti şi maghiare. Au fost însă şi localităţi — ca în comuna Brad, jud. Sibiu, unde de la început aceste organe au fost mixte, sau altele ca de exemplu, comuna Săcele unde garda maghiară s-a autodizolvat şi membrii ei s-au încadrat în garda română [25].

Dreapta furie a poporului revărsată împotriva reprezentanţilor administraţiei austro-ungare, împotriva moşierilor şi profitorilor de război nu a făcut distincţie între naţionalităţi. Astfel ţăranii din comunele Ticuşul, Crihalma, Dacia, Racoş şi Paloş au judecat cu aceeaşi asprime pe potentaţii maghiari, pe notarul român necinstit Taflan, cît şi pe comerciantul speculant sas Heinrich Lahni [26].

Iată cîteva fragmente din rapoartele înaintate Mitropoliei Blajului de Vasiliu Pop, protopop al Almaşului şi Geoagiului de Mureş.

„În întreg ţinutul nostru poporul a fost cu cea mai mare necruţare faţă de notari şi primari, şi pe drept cuvînt, căci aceştia sub război au făcut averi pe toate căile, — în împărţirea ajutoarelor pentru familiile ostaşilor, la recrutări, împărţirea de făină, petrol şi zahăr au fost neconştiincioşi şi lacomi. Un notar de lîngă Crasna cînd s-au căit femei că flămînzesc cu pruncii, le răspundea: „... e primăvară, mergeţi la cîmp şi paşteţi ...“.

În Almaşul Mare români-unguri s-au răsculat pe domeniul statului romano-catolic ardelean, au golit curtea, au dus bucate (...).

---

20 *Ibidem*, nr. 9944.
21 Arh. st. Blaj, Fondul Mitropolici gr. cat., Blaj, dosar 5800/1918.
22 „Unirea“ (Blaj) din 24 noiembrie 1918.
23 Ioan Iosif, *1918 în ţinutul Cohalmului*, în „Astra“, Braşov, III, nr. 4, din 1968.
24 Arh. st. Braşov, Fondul „Astra“ Braşov, nr. 9936.
25 Ioan Iosif, *op. cit.*
26 *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

„În Avrig au silit pe evrei să le împartă bucate, vica cu 3 criţari (...)".

„Preotul din Rustolţul Mare a fost somat să renunţe la lactical, zile de lucru, la 12 jugăre din eclejie, luîndu-i-se cheile bisericii" (...)[27].

Voinţa poporului de a realiza unirea în condiţii de egalitate şi libertate a naţionalităţilor conlocuitoare se răsfrînge şi asupra atitudinii cercurilor conducătoare ale reprezentanţilor naţionalităţilor.

Astfel, la 1 ianuarie 1919, Consiliul Naţional Săsesc, reprezentat prin Rudolf Brandsch, ia act de *„aderarea delegaţilor poporului român întruniţi la Alba-Iulia la statul român"*, iar Consiliul Dirigent *„constată cu bucurie recunoaşterea de către saşi a noii orînduri politice, socotind-o ca veşnică"* [28].

Salutul către *„Fraţii germani din Transilvania"* pe care îl publică Amos Frîncu în „Kronstädter Zeitung", sau articolele de stimă şi încredere, apărute în „Telegraful român", „Gazeta Transilvaniei", „Neamul Românesc", „Viitorul", „Gazeta Poporului", în care se vorbeşte despre faptul că *„românii şi saşii îşi întind mîna şi se înfrătesc pentru a-şi zidi o viaţă mai fericită"* [29], întîlneşte calde răspunsuri în acelaşi ziar şi în „Mediascher Zeitung", în „Wahrheit" etc., dintre care cităm doar un singur exemplu: *„Înaintea poporului nostru stă un nou ideal: patria nouă. Acesteia îi vom pune la dispoziţie forţa şi voinţa noastră în muncă"* [30].

Intelectuali saşi, ca A. Schullerus, R. Brandsch, R. Schuller şi A. Polony, care au transmis şi motivat atît de firesc adeziunea saşilor la actul Unirii; ca primarul Braşovului K. Schnell, care în octombrie 1918 refuză să execute ordinul guvernului maghiar de a evacua Braşovul în faţa înaintării trupelor române; ca C. Gündisch şi H. Kelmer, care în ianuarie 1919 explică la Viena, unor membri ai delegaţiei americane la conferinţa de pace, poziţia saşilor care au adoptat hotărîrea de la Medias, ne amintesc de Stephan Ludwig Roth, care în 1848 a luptat în fruntea iobagilor români.

La 20 ianuarie, la Timişoara, adunarea şvabilor şi a unor elemente progresiste maghiare preciza: *„În numele tuturor şvabilor din Banat declarăm că vedem în manifestul* (declaraţia, n. n.) *de la Alba-Iulia o garanţie că vom putea asigura viitorul nostru naţional, dorim ca Banatul să fie alipit României"* [31].

Dincolo de efectele politicii de învrăjbire, promovate de Viena după clasicul principiu al opresorilor: „divide et impera", dincolo de manifestările şovine ale elementelor care îşi vedeau periclitate moşiile şi privilegiile de clasă, o convergenţă a intereselor şi dorinţelor de unire s-a manifestat deci larg în rîndurile populaţiei Transilvaniei.

Evident, adevărata şi efectiva rezolvare a problemei naţionale va avea loc doar în anii socialismului.

Principiul *„necesităţii reformei agrare radicale"* şi a unei politici care să ducă la *„promovarea nivelării sociale"* şi la *„potenţarea producţiunii"* a fost şi

---

[27] Arh. st. Blaj, Fondul Mitropoliei gr. cat., Blaj, dosar nr. 6029/1918.
[28] Carol Göllner, *op. cit.*
[29] „Gazeta poporului" din 26 ianuarie 1919.
[30] Carol Göllner, *op. cit.*
[31] „Renaşterea română", nr. 170 din 19 august 1919.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

cel întipărit în Declarație, ca urmare a unei realități sociale pe care nu o puteau ignora nici chiar reprezentanții burghezici. *„Nu este sat și nu este plugar* — scrie „Gazeta poporului" în acele zile — *care să nu-și întoarcă privirea spre Sibiu și să nu aștepte vestea cea bună. Este cu neputință ca lucrările să rămînă tot așa precum au fost"* [32].

Mișcările revendicative țărănești cuprinseră întreaga Transilvanie. Sînt deosebit de numeroase documentele care atestă această stare de lucruri. Mai puțin cunoscut este însă documentul redat mai sus, din care rezultă unitatea de acțiune între țăranii români și unguri, precum și faptul că țăranii se răfuiau în egală măsură cu reprezentanții aparatului de stat — notari, primari, șefii posturilor de jandarmi, cu marii proprietari și cu comercianții speculanți.

Un manifest al socialiștilor maghiari către „Frații români" se adresează astfel: *„. . . voi care sînteți cei mai huduliți și necăjiți plugari și muncitori de pe suprafața pămîntului . . ."* [33]

Ioan Mihuțiu, care vorbește la Alba Iulia în numele social-democraților, precizează că *„acel țăran care vine aici, vine cu gîndul să aducă de aici pămînt și drepturi și pe baza aceasta vrea să se unească; asupreala pe care a îndurat-o îl îndemnă să vină aici pentru ca să fie om liber"*, adăugînd apoi *„. . . o vrem simplu, ca să fie dată condiția că nici posibilitatea asupririi țăranului să nu mai fie"* [34].

Aceleași voci, ale muncitorilor, țăranilor și intelectualilor legați de popor au impus consacrarea și a altor principii democratice în Declarația de la Alba, cum ar fi: *„Înfăptuirea desăvîrșită a unui regim curat democratic pe toate terenele vieții publice. Votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional pentru ambele sexe . . ."*, sau: *„Desăvîrșită libertate de presă, asociere și întrunire; libera propagandă a tuturor gîndurilor omenești"*.

Se regăseau în aceste principii speranțele maselor largi, exprimate de ziarul brașovean al unirii, în sensul că actul de la 1 decembrie *„nu este numai un ideal, ci și un postulat al democrației"* [35], sau atît de limpede spuse de profesorul brașovean, comunistul Ariton Pescariu: *„. . . unirea trebuie să ducă la o republică socialistă română (. . .) Nu trebuie numai să ne unim, ci trebuie să schimbăm întreaga structură social-economică a noului stat"* [36].

Înfăptuită însă în condițiile regimului burghezo-moșieresc, unirea nu a adus satisfacerea revendicărilor sociale pentru care luptaseră clasa muncitoare, țărănimea, intelectualii legați de popor. Călăuzite de interesele lor înguste de clasă, burghezia și moșierimea au folosit unirea pentru a-și consolida dominația economică și politică.

Va fi nevoie de alte decenii de lupte și jertfe pentru ca idealul unei republici socialiste române să devină realitate și să se împlinească cele mai îndrăznețe visuri ale înaintașilor.

---

[32] Liviu Maior, *op. cit.*

[33] Arh. st. Brașov, Fondul „Astra" Brașov, nr. 9935.

[34] Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 161.

[35] „Glasul Ardealului", Brașov, nr. 48 din 1918.

[36] A. Keleti, *Pescariu Ariton*, în „Tribuna" (Cluj), din 26 noiembrie 1957.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

EINIGE PRINZIPIEN DER ERKLÄRUNG VON ALBA IULIA

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Vollendung der staatlichen Einheit Rumäniens am 1. Dezember 1918, die die jahrhundertelangen Einheitswünsche des gesamten Volkes krönte, war das Ergebnis des Kampfes breitester gesellschaftlicher Kräfte, in dem die Volksmassen die ausschlaggebende Rolle innehatten. Die entscheidende Teilnahme der Volksmassen, an der Spitze mit der Arbeiterklasse, spiegelt sich in den für die damalige Zeit sehr fortschrittlichen Prinzipien der Erklärung von Alba Iulia (Karlsburger Beschlüsse) wieder.

Auf Grund des Selbstbestimmungsrechtes proklamierte das rumänische Volk — gleichzeitig mit der Konstituierung des einheitlichen und souveränen Staates — die Rechtsgleichheit aller Staatsbürger und die Brüderlichkeit mit den mitwohnenden Nationalitäten. Aus der Untersuchung von teilweise ungedruckten Quellen geht hervor, dass der Grundsatz der Rechtsgleichheit eine Widerspiegelung der Interessengemeinschaft und einer Stimmung für Verständigung und Zusammenarbeit ist. Diese Stimmung hatte sich im Laufe der Jahrhunderte zwischen den Bewohnern Siebenbürgens, besonders zwischen den breiten Massen der Bevölkerung der verschiedenen Nationalitäten, gebildet und gefestigt. Die Urkunden bezeugen den Beitritt der Vertreter der mitwohnenden Nationalitäten zur Vereinigung.

Weitere Ergebnisse des in Alba Iulia (Karlsburg) und in Sieben bürgen zum Ausdruck gebrachten Willens der Volksmassen ist die Festlegung der Prinzipien der Notwendigkeit einer Agrarreform, Rechte für die Arbeiterklasse und des Rechtes der freien Meinungsäusserung in der Erklärung von Alba Iulia.

Später verrieten die von ihren engen klassenbedingten Interessen geleitete Bourgeoisie und die Grossgrundbesitzer die Prinzipien der Erklärung von Alba Iulia, die ihre Erfüllung erst nach Jahrzehnten des Kampfes und der Opfer in den Jahren des Sozialismus erlebten.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

CONTRIBUŢII PRIVIND LUPTA NAŢIONAL-POLITICĂ A LUI POMPILIU DAN

de MIRCEA BĂLTESCU

În lupta pentru eliberarea Transilvaniei de sub dominaţia străină şi pentru unirea ei cu România, un rol important a jucat intelectualul patriot Pompiliu Dan, exponent de frunte al mişcării naţionale şi politice, din perioada premergătoare desăvîrşirii unificării statale.

Prin întreaga sa activitate politică, pedagogică şi publicistică, a dovedit că militează de pe poziţiile forţelor politice înaintate, fiind unul din intelectualii care şi-au pus întreaga energie şi potenţialul spiritual în slujba idealului naţional.

În viaţa politică şi naţională a românilor din Transilvania în perioada 1848—1918, un rol însemnat l-au jucat dascălii şcolilor din comunele şi satele judeţului Braşov.

Merită să relevăm pe baza documentelor existente în arhivele locale [1] că viaţa şi opera multor învăţători a fost închinată luptei pentru formarea conştiinţei naţionale a poporului şi realizării actului Unirii de la 1 decembrie 1918.

Printre slujitorii devotaţi ai şcolii româneşti din judeţul Braşov care s-au dăruit luptei pentru unitate politică, amintim: Ioan Iosif Puşcariu din Bran, Romulus Cristoloveanu din Rîşnov, Pompiliu Dan din Zărneşti.

În studiul nostru vom sublinia în mod deosebit aportul lui Pompiliu Dan [2], la realizarea actului Unirii Transilvaniei cu România şi vom menţiona contribuţia lui Ioan Iosif Puşcariu şi Romulus Cristoloveanu la lupta pentru ridicarea nivelului de cultură şi politic al poporului român, factor intern al desăvîrşirii unităţii statale.

Şcolile româneşti din Braşov, Rîşnov, Zărneşti, Bran, prin corpul didactic, în mare parte învăţători, au luptat pentru împlinirea idealului naţional, pentru cultivarea limbii, literaturii, istoriei, a tradiţiilor eroice de luptă a poporului

---

[1] În Arhiva Muzeului şi a Bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului (fond Consiliul Naţional al Ţării Bîrsei) se găsesc listele gărzilor naţionale din Ţara Bîrsei, precum şi actele referitoare la activitatea lui Ioan Iosif Puşcariu, Romulus Cristoloveanu şi Pompiliu Dan.

[2] Activitatea bogată şi multilaterală a lui Pompiliu Dan o putem cunoaşte din arhiva sa care cuprinde corespondenţă, procese verbale, manifeste, declaraţii, memorii etc., referitoare la istoria Transilvaniei.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

român şi a sentimentelor patriotice în rîndul elevilor şi a maselor populare româneşti, pentru canalizarea energiilor lor împotriva dominaţiei monarhiei habsburgice, pentru recunoaşterea revendicărilor şi drepturilor naţiunii române [3].

În toate aceste şcoli, s-a pus accent pe educarea naţională a tinerei generaţii, în vederea realizării ţelurilor politice ale poporului român, pentru apărarea fiinţei naţionale şi a sădirii dragostei faţă de valorile culturale româneşti.

În rîndurile numeroase ale luptătorilor naţionali din Ţara Bîrsei, la un loc de frunte se situează Ioan Iosif Puşcariu care prin fapta, gîndul şi scrisul său şi-a conceput menirea de reprezentant al poporului, fiind prezent în slujba cauzei patriei.

În cariera sa didactică, Ioan Iosif Puşcariu [4], a îndemnat pe elevii săi, fiii de ţărani, să urmeze şcoli înalte pentru a deveni intelectuali care să militeze spre ridicarea maselor la civilizaţie şi cultură. Timp de trei decenii s-a simţit răspunzător de destinele elevilor săi şi i-a orientat spre învăţătură şi slujirea neamului. Aşa se explică de ce Branul dă o serie de profesori, avocaţi, medici, economişti, de prestigiu în viaţa culturală a României.

Cu pregătire profesională multilaterală, Ioan Iosif Puşcariu, a fost creator de caractere, de oameni devotaţi muncii, iubitori de adevăr şi cultură, cu multă dragoste faţă de poporul din mijlocul căruia s-a ridicat.

Între anii 1914—1916, Ioan Iosif Puşcariu, desfăşoară o bogată activitate naţională în zona de frontieră a Branului cu România, dînd informaţii armatei române privind poziţiile fortificaţiilor şi armamentului din regiunile mărginene şi mai ales a satelor brănene, a puterii de luptă a trupelor imperiului austro-ungar, dislocate în zona Branului pînă la Făgăraş [5].

Cunoscînd din copilărie zona Branului şi toate potecile munţilor „cele vămi ale cucului", Ioan Puşcariu le trece noaptea dînd informaţii comandamentului armatei române despre tot ce se petrecea din punct de vedere militar în zona amintită mai sus. Datorită şi acestor informaţii, ca şi aportului activ adus, în noaptea de 15 spre 16 august 1916, trupele române eliberează toată regiunea Branului cu pierderi minime, ştiut fiind că întreaga zonă era puternic fortificată.

Imediat după eliberarea satelor brănene de către trupele române, în august 1916, Ioan Puşcariu este numit primar al Branului cu puteri depline pentru a se ocupa de problemele administraţiei. Se retrage apoi cu armata română în urma contraofensivei din toamna anului 1916, a trupelor germane, în Moldova. Pentru atitudinea sa patriotică, comandamentul militar austro-ungar îl trimite în faţa tribunalului militar care-l condamnă la moarte prin împuşcare fără o altă judecată oriunde se va afla [6].

---

[3] Vasile Popeangă, *Lupta corpului didactic din Transilvania pentru realizarea Unirii de la Alba-Iulia*, în „Revista de pedagogie", anul XVII, nr. 9, septembrie 1968, p. 100—106.

[4] *Memoriul de activitate al lui Ioan Iosif Puşcariu* (manuscris în posesia autorului).

[5] În anul 1917, unul din jandarmii comunei Bran (Sighety) confirmă viitoarei soţii a învăţătorului Ioan Puşcariu, ordinul de condamnare la moarte a acestuia (vezi Memoriul de activitate al lui Ioan Iosif Puşcariu).

[6] Certificat comunal eliberat de Notariatul Branul de Jos lui Ioan Iosif Puşcariu cu nr. 565/1938.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

După terminarea primului război mondial, se reîntoarce în Transilvania și face parte în 1918 din conducerea gărzilor naționale din zona Branului împreună cu alți intelectuali și țărani [7]. În același timp organizează o cooperativă pentru țăranii din Bran, înființează o bancă agricolă și o școală elementară în Moeciu de Jos.

Între anii 1918—1920, Ioan Iosif Pușcariu se ocupă de administrarea comunei, asigurarea ordini și buna aprovizionare a locuitorilor, fiind respectat și prețuit pentru cinstea sa, spiritul de dreptate și sîrguința depusă în dezvoltarea economică și culturală a satelor brănene [8].

După o activitate didactică de 54 de ani, Ioan Iosif Pușcariu se stinge din viață la 27 martie 1968, rămînînd în memoria noastră ca un intelectual care s-a integrat organic în lupta poporului român pentru unitate și libertate.

În galeria dascălilor brașoveni care au militat pentru făurirea actului unirii de la 1 decembrie 1918, se numără și Romulus Cristoloveanu (1868—1924).

Activitatea sa este legată mai ales de orașul Rîșnov, județul Brașov, unde a participat nemijlocit la lupta pentru pregătirea unității politice.

Provenit dintr-o familie de intelectuali modești, Romulus Cristoloveanu a învățat de la tatăl său, tot dascăl, să lupte pentru eliberarea națională a românilor din Transilvania.

S-a născut la Rîșnov în anul 1868 urmează cursurile școlii elementare în Rîșnov, apoi 4 clase la liceul românesc din Brașov și Școala Pedagogică din Sibiu. În anul 1897 este numit învățător la școala elementară din Rîșnov unde funcționează pînă în anul 1924. În toată această perioadă a fost și directorul școlii, bucurîndu-se de aprecierea maselor de români și a naționalităților conlocuitoare din oraș. Prezența lui Romulus Cristoloveanu în viața culturală și politică a Rîșnovului, se face simțită încă din primii ani. Ia atitudine împotriva legilor școlare votate în parlamentul regimului burghezo-moșieresc maghiar destinate intensificării asupririi naționale.

A avut o atitudine curajoasă, militantă, în privința păstrării tradițiilor maselor românești din Rîșnov, acordînd atenție emancipării locuitorilor, predării limbii și literaturii române, cultivării dragostei față de România, patria comună a tuturor românilor.

Între anii 1916 și 1918 intensifică lupta sa pentru mobilizarea maselor în sprijinul cauzei unirii și are legături cu intelectualitatea progresistă din județ care participă la înfăptuirea deziderateor poporului, unirea Transilvaniei cu România.

Pentru atitudinea sa militantă in favoarea Unirii, este arestat în cursul anului 1915 de autoritățile austro-ungare și închis pînă în octombrie 1918.

---

[7] Lista gărzii rurale naționale române din comuna Bran, în Arhiva Muzeului și Bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului. Consiliul Național din comuna Bran era forma din: dr. Aurel Stoian, dr. Iosif Pușcariu, Nicolae Boboc, Ioan Munteanu, Emil Popovici, Ovidiu Popovici, Ioan Iosif Pușcariu, Iosif Goganu și alții. Consiliul a trimis o delegație la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, compusă din: dr. Aurel Stoian, dr. Iosif Pușcariu, Nicolae Boboc, Ioan Munteanu, Ovidiu Popovici și Emil Popovici.

[8] *Memoriul de activitate al lui Ioan Iosif Pușcariu.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

După eliberarea din închisoare își continuă activitatea în învățămînt, acționînd cu energie pentru prosperitatea poporului nostru în condițiile formării statului național unitar. Semnificativ este faptul că a dovedit un spirit larg democratic apropiindu-se cu căldură de intelectualii maghiari și germani înaintați, susținînd necesitatea egalității tuturor cetățenilor, o convieţuire pașnică și prietenească între români, maghiari și germani. Viața și întreaga activitate a lui R. Cristoloveanu constituie un exemplu de dascăl generos, patriot, legat de destinele poporului, care a luptat cu deosebit devotament pentru luminarea maselor și desăvîrșirea unității politice [9].

Viața și opera lui Pompiliu Dan o cunoaștem din memoriile scrise de el în anul 1951. În aceste memorii se referă la toate acțiunile politice mai însemnate din istoria Transilvaniei, prezintă contribuția intelectualilor dăruiți luptei pentru unitate statală și arată activitatea sa pentru afirmarea culturii românești, răspîndirea ei în popor și luminarea maselor.

El acordă în lucrarea sa memorialistică un loc aparte istoriei Brașovului, mai ales vieții sale spirituale, subliniind participarea largă a maselor populare la lupta pentru realizarea Unirii Transilvaniei cu România.

Pompiliu Dan s-a născut la 2 februarie 1871, în Zărnești, județul Făgăraș [10]. Tatăl său, Nicodim Dan, a funcționat 44 de ani ca învățător și director în Zărnești, a dat dovadă de multă pricepere pedagogică și comportare morală, participînd la opera de educare patriotică a țăranilor români de pe acele meleaguri, iar mama sa, Maria Pîrvu, originară din ținutul Săcelelor a provenit dintr-o veche familie de mocani săceleni [11].

Școala primară o urmează Pompiliu Dan la Zărnești avînd ca învățători pe tatăl său Nicodim Dan și pe Nicolae Pană [12].

Studiile secundare le face între anii 1880—1888, la Liceul ortodox român din Brașov, iar bacalaureatul îl susține în iulie 1888.

În perioada cît urma studiile liceale la Brașov, îndură lipsuri materiale, dar se dovedește un elev sîrguincios, vrednic, demn de prestigiul școlii, însușindu-și cunoștințe vaste și militînd pentru nobilele idealuri de progres și libertate.

Dînd dovadă de calități literare se declară încă de tînăr în favoarea luptei poporului român pentru drepturi și pentru eliberare socială și națională. Poziția sa în această problemă se reflectă în articolele publicate în foaia

---

[9] *Memorii*, Romulus Cristoloveanu, învățător dirigent, Rîșnov, județul Brașov (manuscris în posesia autorului).

[10] Pînă în 1918, localitatea Zărnești a făcut parte din județul Făgăraș, iar după noua împărțire administrativă a trecut la județul Brașov.

[11] Arborele genealogic al familiilor Nicodim Dan și Ioan Grigore, a fost alcătuit la 1 martie 1951 de către Pompiliu Dan (manuscris în arhiva Pompiliu Dan).

[12] Aptitudinile lui Pompiliu Dan spre cariera didactică s-au manifestat de timpuriu: „Încă de cînd eram în clasa a III-a primară în anul școlar 1877—1878, mi-am început cariera de învățător dînd lecții de scris și cetit în limba română și germană fiului de 6 ani al magistrului poștal din Zărnești, neamț de origine, care îmi plătea 3 florini pe lună onorariu, bani frumoși de argint". Vezi Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 5 (Manuscris în arhiva Pompiliu Dan).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

studenţească „Expresul". Această foaie la care Pompiliu Dan era redactor a fost editată de elevii liceului românesc din Braşov [13].

În timpul cît a funcţionat ca redactor al foii studenţeşti „Expresul", Pompiliu Dan a publicat articole cu conţinut politic, reportaje din viaţa elevilor, diferite studii pe teme naţionale, informaţii privind evenimentele mai importante ce aveau loc la Braşov. Se remarcă deci o prezenţă activă a sa la lupta naţională şi o afirmare în publicistica românească încă din timpul studiilor de la Braşov [14].

După terminarea liceului (1888) din Braşov, Pompiliu Dan obţine o bursă de la fundaţia „Emanoil Gojdu", din Budapesta pentru a urma cursurile Universităţii din Cluj [15].

Pompiliu Dan este student timp de 4 ani de zile la Facultatea de litere şi filozofie a Universităţii din Cluj (1888—1892).

La sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, studenţii români care studiau la universităţile din Cluj, Pesta, Viena, Berlin, Paris, Graz, au intensificat lupta lor pentru unire, încadrîndu-se în avîntul mişcării naţionale din ţinuturile româneşti aflate încă sub dominaţia monarhiei austro-ungare [16].

Printre studenţii români care s-au situat în avangarda luptei naţionale şi politice în diferite centre universitare ale Europei se numără şi Pompiliu Dan. Din primii ani de studiu la Universitatea din Cluj şi Viena, Pompiliu Dan, s-a manifestat pe linia cultivării dragostei tineretului academic faţă de limba şi literatura română, a activat în cadrul asociaţiilor studenţeşti şi a urmărit afirmarea în viaţa culturală a studenţilor, organizînd întruniri politice, serbări culturale, editarea unor publicaţii, legături trainice între studenţii din ţară şi de peste hotare.

Ca un prim rezultat al preocupării sale pe linia cultivării şi răspîndirii ideilor de unitate politică sub forma culturii naţionale, Pompiliu Dan susţine conferinţe în faţa studenţilor din Cluj, creînd un climat favorabil pentru desfăşurarea unei lupte naţionale active.

---

[13] Pompiliu Dan a dovedit încă de pe băncile şcolii că are o concepţie democratică avansată, care va sta la baza activităţii sale ulterioare de militant contra asupririi sociale şi naţionale a românilor din Transilvania.

[14] Existenţa foii studenţeşti „Expresul", nu ne este semnalată în anuarele liceului „Andrei Şaguna" sau în studiile de specialitate. Rolul lui Pompiliu Dan la această „Foaie" redactată în conspirativitate de către elevii cursului superior al liceului românesc din Braşov ne este cunoscut din memoriile sale. Editarea „Foii", ne arată încă o dată că şcolile româneşti din Braşov erau focare de rezistenţă naţională, iar profesorii lor acordă o mare atenţie educaţiei naţionale a tineretului, modelînd pe viitorii absolvenţi, după cerinţele impuse de dezvoltarea societăţii româneşti din Transilvania. Educat în acest spirit al necesităţii realizării unirii politice şi naţionale ale poporului român, Pompiliu Dan va milita pînă în 1918, pentru înfăptuirea aspiraţiilor majore ale maselor.

[15] Pompiliu Dan obţine o bursă de 200 florini, valută austriacă pe un an universitar pentru a urma cursurile la Universitatea din Cluj. Pînă la terminarea Facultăţii de litere şi filozofie pe care Pompiliu Dan a frecventat-o la Cluj, bursa acordată a fost mărită la 300 florini anual.

[16] V. Curticăpeanu, în *Desăvîrşirea unificării statului naţional român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1968, p. 328; V. Curticăpeanu, *Mişcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1968, p. 140—147.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În conferințele susținute de el „Avem dreptul să ne mîndrim cu numele de român?" și „Educația națională"[17] răspîndește idei politice avansate, arată tradițiile glorioase de luptă ale poporului împotriva asupritorilor interni și externi, susține drepturile românilor din Transilvania și promovează ideea Unirii cu România, ridică problema contribuției studenților la dezvoltarea culturii naționale și la răspîndirea ei în popor. În conferința „Avem dreptul să ne mîndrim cu numele de român" ținută în luna martie 1899, la Casina Română din Cluj, în fața studenților, se face un istoric al originii faptelor și virtuților poporului nostru, se scoate în evidență rolul patriei în fortificarea conștiinței maselor. De asemeni se referă la originea latină a limbii și a poporului român, la faptele de vitejie ale bărbaților de seamă de-a lungul secolelor. Cu multă căldură menționează ce înseamnă să te mîndrești cu numele de român, contribuția care trebuie adusă de intelectuali în opera de educare a poporului: „Să lucrăm cu toții umăr la umăr, unindu-ne în cuget și simțiri, iar edificiul ce are acum o bază solidă, la edificiul culturii noastre românești, să ne iubim unul pe altul, să ne iubim națiunea și patria. Atunci trecutul și prezentul vor da mîna cu viitorul, atunci numai vom corespunde chemării noastre, atunci va triumfa fala numelui de român, atunci vom putea numai exclama dimpreună „Pînă cînd român vei fi, nu te teme că-i pieri"[18].

Aceste conferințe sînt menite să mobilizeze pe studenți la lupta întregului popor pentru desăvîrșirea unității statale, să facă o propagandă activă pentru dezvoltarea spiritului de colaborare în interesul maselor și să stabilească rolul tinerimii universitare în mișcarea național-politică.

Pompiliu Dan are meritul că în centrul universitar din Cluj unde se aflau peste 70 de studenți români, s-a manifestat deschis pentru unitatea cultural-națională a tuturor românilor fiind la înălțimea comandamentului major al epocii sale[19].

În lupta pentru realizarea inaltelor deziderate sociale și naționale ale poporului român, un rol activ l-a jucat „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor", înființată la București în decembrie 1890 și care își începe activitatea în mod oficial la 24 ianuarie 1891[20]. Ea atrage în rîndurile sale cele mai proeminente figuri ale vieții sociale și culturale românești care militează pentru făurirea statului politic unitar român. „Liga" a fost creată la inițiativa studenților din București cu scopul de a susține lupta de eliberare națională a

---

[17] Conferințele se găsesc în arhiva Pompiliu Dan și au fost publicate în ziarul „Telegraful Român" din Sibiu.

[18] Manuscris în arhiva Pompiliu Dan.

[19] Pompiliu Dan referindu-se la activitatea sa în această perioadă scrie: „Ca absolvent al Liceului român din Brașov, eram animat de puternice sentimente naționale. Lucram din răsputeri, la consolidarea conștiinței naționale, la cei peste 70 de studenți români", (*Memorii*, p. 5).

[20] Barbu Teodorescu, *Date istorice din viața Ligii Culturale*, în „Boabe de griu", an I (1930), nr. 8; Idem, *Nicolae Iorga și educația maselor*, București, 1967, p. 71—76; V. Netea, *Les antécédents et la lutte de la „Ligue Culturelle" pour l'unité nationale*, în „Revue Roumaine d'Histoire", IV (1965); Șt. Pascu, în *Desăvîrșirea unificării statului național român . . .*, p. 52—53; George Moroianu, *Unirea de la 1859 și contribuția vechiului regat la Unirea cea mare*, Conferință completată și adnotată, Cluj, Tip. Ardealul, 1927.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

românilor din Transilvania, în vederea dezvoltării mișcării pentru unire. Mișcarea de eliberare a românilor transilvăneni intră într-o fază nouă în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, o dată cu elaborarea unor programe politice sau a unor memorii cu caracter național, prin care se cerea recunoașterea națiunii române ca egală în drepturi cu celelalte națiuni din Transilvania, demonstrîndu-se cu argumente istorice, lingvistice și etnice, continuitatea poporului român pe teritoriul României, dreptul să se pronunțe asupra viitorului Transilvaniei și necesitatea desăvîrșirii unității politice [21]. O primă manifestare de răsunet european a „Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor", a fost elaborarea și publicarea în țară și străinătate a „Memoriului studenților universitari români privitor la situația românilor din Transilvania și Ungaria" [22].

În memoriu se arăta intensificarea asupririi naționale și sociale a românilor din Transilvania după încheierea pactului dualist, atrăgînd atenția Europei asupra nedreptăților din imperiul austro-ungar, el fiind susținut de o bogată documentare.

„Memoriul studenților universitari români privitor la situația românilor din Transilvania și Ungaria", se adresa universitarilor din Europa, fiind discutat de asociațiile și societățile studențești, publicat în presă și susținut de oameni politici și de cultură din Anglia, Franța, Belgia etc. [23]

Printre oamenii politici care au arătat în occident importanța luptei poporului român pentru unire a fost și lordul Gladstone [24] care a apreciat pozitiv memoriul studenților din București.

Ca răspuns la Memoriul studenților români din București, puternic manifest de luptă, studenții maghiari din Cluj, alcătuiesc și ei un memoriu în iulie 1891, conceput de profesorul Moldovan Gherghely [25].

Apariția memoriului studenților maghiari din Cluj, prin care se contestă drepturile românilor din monarhie la o viață națională și culturală proprie, determină apariția „Replicii junimii academice române de la universitățile din

---

[21] I. Gheorghiu și C. Nuțu, *Adunarea Națională de la Alba-Iulia, 1 decembrie 1918*, Editura Politică, București, 1968, p. 45—47; Const. Nuțu și G. D. Iscru, *Continuitate, unitate, libertate națională în programele politice ale românilor din Transilvania*, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, sub redacția prof. univ. D. Berciu, București, Editura Academiei R.S.R., 1968, p. 272—273, 282—283.

[22] *Memoriul studenților universitari români privitor la situația românilor din Transilvania și Ungaria*, București, 1891; Barbu Teodorescu, *Rolul tineretului universitar la întemeierea Ligii Culturale*, în *Anuarul Universității din București*, 1931, p. 323—328; *Statutele Ligii pentru Unitatea culturală a tuturor românilor*, București, 1893.

[23] G. Moroianu, *Les Luttes des Roumains de Transylvanie pour la liberté et l'opinion européene*, Paris, 1933, p. 70—76; Memoriul a fost tradus în patru limbi și răspîndit în 1300 de exemplare. Reacția opinici publice progresiste din Europa s-a manifestat imediat; în publicațiile din diferite țări au apărut articole de simpatie pentru cauza românilor din Transilvania.

[24] Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, Cluj, 1968, p. 156—157.

[25] *Les Roumains hongrois et la nation hongroise. Réponse au mémoire des étudiants universitaires de Roumanie*, Budapest, juillet, 1891. În acest memoriu studenții maghiari se referă la constituția cu caracter liberal al Ungariei și contestă drepturile naționale și politice ale românilor din Transilvania.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Viena, Budapesta, Graz şi Cluj", cunoscută sub numele de „Cestiunea română în Transilvania şi Ungaria" [26].

„Replica" junimii academice române din Transilvania şi Ungaria „a fost un document de mare însemnătate, un program politic şi naţional, prin care se argumenta dreptul istoric asupra pămîntului românesc pe care îl locuiau românii de secole, o necesitate a unităţii politice şi a libertăţii naţionale, se dezvolta pe larg concepţia privind unitatea de stat şi independenţa" [27].

„Replica" a fost elaborată de studenţii români din centrele universitare Viena, Budapesta, Graz şi Cluj, sub conducerea lui Aurel C. Popovici [28]. Ea a fost răspîndită în 12.000 de exemplare în ţările Europei şi publicată în limbile română, franceză, germană, engleză, spaniolă şi italiană.

„Replica" era un studiu istoric şi politic cuprinzînd 180 de pagini cu un conţinut identic cu cel al memoriului studenţilor universitari din Bucureşti, prin care tînăra generaţie de intelectuali români care se forma la universităţile din Europa, în contact cu ideile politice avansate ale epocii, exprima aceeaşi identitate de vederi, solidaritate şi unitate în lupta pentru libertate şi independenţă.

La elaborarea „Replicii" un aport preţios l-a avut Pompiliu Dan [29]. În anul universitar 1891—1892, Pompiliu Dan a condus lucrările comitetului studenţesc din Cluj pentru colecţionarea de documente ce aveau să fie publicate în „Replica junimii academice române din Transilvania şi Ungaria". Dovedind multă iniţiativă, pasiune, pentru cunoaşterea istoriei poporului român, Pompiliu Dan a adunat un bogat material documentar referitor la opresiunea naţională a românilor din partea regimului burghezo-moşieresc maghiar şi consecinţele politicii duse de guvernanţii monarhiei faţă de românii din Transilvania, asuprirea naţionalităţilor nemaghiare şi negermane. Cercetînd arhivele, bibliotecile din Cluj şi alte localităţi, Pompiliu Dan a strîns date importante care au servit luptei protestatare a românilor şi au asigurat o largă propagandă a justeţei cauzei poporului român din Transilvania în faţa opiniei publice europene, determinînd ca „Replica" redactată sub conducerea lui Aurel C. Popovici, să devină un memoriu naţional, serios, convingător şi bine argumentat exprimînd clar lupta poporului pentru unitatea de stat [30].

---

[26] *Cestiunea română în Transilvania şi Ungaria. Replica junimii Academice Române din Transilvania şi Ungaria la „Răspunsul" dat de junimea academică maghiară „Memoriului" studenţilor universitari din România cu o hartă etnografică a Austro-Ungariei şi României*, Viena, Budapesta, Graz, Cluj, 1891.

[27] Const. Nuţu şi G. D. Iscru, *op. cit.*, în *Unitate şi continuitate în istoria poporului român*, Bucureşti, 1968, p. 265—266.

[28] Aurel C. Popovici (1863—1917) om politic, istoric şi publicist, a fost unul din conducătorii P.N.R. din Transilvania. A urmat liceul la Braşov şi Beiuş, iar studiile universitare la Viena şi Graz. A avut corespondenţă cu Pompiliu Dan, colaborînd în cadrul societăţilor studenţeşti şi pentru crearea unui climat de afirmare a culturii româneşti şi a unităţii statale. Pentru elaborarea „Replicii", Tribunalul militar din Cluj l-a condamnat pe Aurel C. Popovici la 4 ani temniţă de stat. Vezi C. Diaconovici, *Enciclopedia Română*, tomul III, p. 750 şi Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 7 bis.

[29] Replica a fost redactată de un comitet din care făceau parte pentru Centrul Universitar Cluj: Gavrilă Precup, Ioan Podor, Iuliu Maniu şi Pompiliu Dan.

[30] Const. Nuţu şi G. D. Iscru, *op. cit.*, în *Unitate şi continuitate . . .*, p. 282—283; Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 156; idem, *Răsunetul procesului memorandist în masele populare*, Sibiu, 1944, p. 4.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Pompiliu Dan, referindu-se la activitatea depusă de studenţii români de la Universităţile din Viena, Budapesta, Graz şi Cluj pentru elaborarea Replicii, scria în memorii: „Am colindat pe valea Someşului, diferite localităţi. Am redactat şi trimis un apel către protopopii români din Ardeal ca să ne trimită date pentru regiunile ungureşti care date aveau să fie publicate în replică. A fost o muncă uriaşă“ [31].

Cu patos şi convingere participă Pompiliu Dan la toate momentele mai importante ale luptei poporului român pentru unirea politică. Astfel, el este prezent în slujba cauzei naţionale şi în perioada petrecută ca student la universitatea din Viena (1892—1893). Este epoca memorandistă care are un puternic ecou în inimile tinerimii universitare. Împreună cu alţi studenţi români care studiau la Viena, Pompiliu Dan, participă la primirea memorandiştilor în capitala imperiului austro-ungar, exprimîndu-şi adeziunea faţă de acţiunile lor şi susţinînd constituirea comitetului format din studenţi români care avea ca scop să primească delegaţia care aducea „Memorandul românilor din Transilvania şi Ungaria adresat Curţii Imperiale“ [32]. Tinerimea universitară română din Viena în semn de solidaritate cu actul istoric de mare semnificaţie naţională a memorandiştilor, a editat un manifest la alcătuirea căruia o contribuţie de seamă a avut-o Pompiliu Dan [33].

Manifestul este un document important al mişcării naţionale a studenţilor români care studiau la Viena, arată răspunderea şi dinamismul lor, contribuţia adusă la susţinerea memorandului, sprijinul dat intelectualilor şi oamenilor politici înaintaţi, solidaritatea cu lupta naţională a poporului român.

Studenţii din Viena se adună la 16 iunie 1893, sub preşedinţia dr. Bodea, unde discută atitudinea lor faţă de intenţiile guvernului maghiar de a intenta un proces memorandiştilor. La această consfătuire ei îmbrăţişează cauza dreaptă a românilor din Transilvania, hotărăsc să editeze un manifest în sprijinul revendicărilor naţionale şi condamnă Curtea Imperială de la Viena care a dovedit indiferenţă faţă de memorandul românilor [34]. Prin acest manifest, studenţii români încurajau lupta memorandiştilor, subliniau necesitatea unităţii, exprimau simpatia lor faţă de conducătorii politici români din Transilvania. Manifestul elaborat de studenţii români din Viena, a fost intitulat: „Către poporul român din Ardeal şi Ţara Ungurească“ [35]. La Consfă-

---

[31] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 7 bis.

[32] *Ibidem*, p. 10—11. Pentru specializarea sa la Viena, Pompiliu Dan nu a mai obţinut bursa de la Fundaţia Gojdu, deoarece guvernul maghiar nu aproba ca bursierii să frecventeze şi cursurile altor universităţi. Cu sprijinul preotului militar român, George Vlase din Viena, Pompiliu Dan, în timpul liber a dat ore de limba română la unii elevi germani (Rudolf Eigel, candidat de profesor şi Mizi Hoffman, fiica unui consilier aulic) care aveau interese familiale să înveţe limba română (Vezi Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 10—11).

[33] Manuscris în arhiva Pompiliu Dan. A fost semnat de Pompiliu Dan, student în filozofie; Dumitru Lupan, student în filozofie; Iuliu Maniu, student în drept; Alexandru Vaida Voevod, student în medicină; Mihai Teliman, candidat profesor; dr. Lazăr Popovici; dr. Nicolae Comşa; dr. Lupu Teofil.

[34] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 11.

[35] Manuscris în arhiva Pompiliu Dan.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

tuirea amintită a studenţilor români din Viena s-a hotărît elaborarea unor manifeste de către tineretul studios din Pesta, Graz şi Cluj; separat de cei de la Cernăuţi, şi cei din Franţa, Elveţia. S-a prezentat la această consfătuire un proiect de manifest de către Pompiliu Dan şi Iuliu Maniu care a fost acceptat. Manifestul „Către poporul român din Ardeal şi Ţara Ungurească", a fost larg difuzat, tipărit în 300 de exemplare şi răspîndit în toate centrele universitare din Europa. Studenţii Liviu Tilea şi Pompiliu Dan au fost trimişi de către tinerimea universitară română din Viena, cu manifestul la Pesta, Oradea şi Cluj, pentru mobilizarea tineretului studios de aici la acţiunea iniţiată de ei [36]. În manifest se arăta revolta faţă de conducătorii monarhiei austro-ungare care au intentat un proces memorandiştilor. „Cumplită indignare ne-a cuprins inimile! Comitetul executiv al partidului naţional este tras în faţa judecătorilor din cauza „Memorandului". Dar acest comitet este al nostru, al tuturora, iar „Memorandul" este cartea durerilor şi a plîngerilor noastre, evanghelia drepturilor şi a postulatelor, şi crezul fericirii noastre naţionale. Acuzarea comitetului şi darea în judecată a memorandului, înseamnă acuzarea şi prigonirea întregului popor din Ardeal şi Ţara Ungurească. Sărmanul popor român! Zile de grea încercare ai ajuns! A-ţi pretinde respectarea drepturilor tale, a-ţi manifesta voinţa, a-ţi arăta plîngerile tale, este o crimă? O crimă aruncată în faţa unui popor! Oare nu este aceasta cea mai josnică calomnie, cea mai crudă denigrare a demnităţii naţionale? Da! Tocmai aceasta o şi ţintesc duşmanii noştri. Asta e scopul infernal a domnilor din stăpînire. Dar de atîta batjocură să fii vrednică, tu mărită naţiune română? Asta să-ţi fie răsplata glorioaselor fapte prin care întotdeauna ai strălucit, răsplata sacrificiilor grele ce le-ai adus cu atîta dragoste pe altarul patriei comune?" [37]

În cuprinsul manifestului autorii au dovedit o curajoasă atitudine, situîndu-se pe linia aspiraţiilor poporului. Protestînd împotriva acţiunii judiciare intentate împotriva întregului comitet al Partidului Naţional Român şi a politicii de deznaţionalizare a românilor din Transilvania, se spunea în manifest: „Noi, junimea română, ridicăm solemn protest şi ne declarăm trup şi suflet solidari cu comitetul naţional, nu numai înaintea tribunalelor, ci şi a întregii lumi civilizate" [38].

„... Sîntem siguri, că întreg poporul român, ca un singur om va şti a răspunde violenţei tiranului în tonul unui popor conştient de drepturile şi de vrednicia lui naţională ... Toţi românii mic şi mare, tînăr şi bătrîn, vor alcătui o singură falangă ca într-un gînd şi o simţire ridicîndu-şi vocea, să pună stavilă asupririi". Şi mai impresionantă este încheierea manifestului: „Însă scris este că un popor pătruns de credinţa în puterea şi destinul său, unui popor setos de libertate, oricît de crunte ar fi prigonirile ce el le înfruntă, trebuie să răzbească biruitor că dreptatea este cu el" [39].

---

[36] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 11—12.

[37] Manuscris în arhiva Pompiliu Dan.

[38] *Ibidem.*

[39] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Conținutul acestui manifest arată că lupta românilor din Transilvania pentru drepturi politice și culturale, pentru poziții în raport cu importanța și numărul lor în viața economică și de stat, era sprijinită de tinerimea universitară, care s-a dovedit la înălțimea timpului și avînd aceeași corespondență cu ideile poporului. Eforturile studenților români au generat creșterea în intensitate a luptei intelectualității pentru unitatea poporului. Entuziasmul patriotic și efervescența lui Pompiliu Dan s-a manifestat și în cazul procesului lui Aurel C. Popovici pentru elaborarea replicei. Situîndu-se pe aceeași linie, studenții români din Viena publică o declarație de solidaritate pentru sprijinirea lui Aurel C. Popovici împotriva autorităților monahiei austro-ungare. Pompiliu Dan este din nou autorizat să plece la Pesta, Cluj, Oradea, pentru strîngerea semnăturilor și pe această declarație [40].

La Conferința Națională a Partidului Național Român, care s-a desfășurat între 23 și 24 iulie 1893, participă și delegați ai studenților care studiau la universitățile din monarhia austro-ungară. Din partea centrului universitar Viena este delegat Pompiliu Dan: „Ultima mea manifestație politică ca student universitar, a fost participarea mea activă la congresul național ținut la Sibiu în zilele de 23 și 24 iulie la umbra celor trei drapele naționale" [41]. Conferința națională s-a desfășurat într-o atmosferă caldă, optimistă, patriotică, fiind urmărită de întregul popor întrucît se discuta raportul comitetului P.N.R. cu privire la Memorandul românilor din Transilvania și Ungaria. Conferința a constituit o importantă manifestație politică a românilor din Transilvania, dezbătîndu-se importante probleme: Raportul comitetului de 25 despre împlinirea mandatelor primite privind trimiterea Memorandului Curții de la Viena; alegerea unei comisiuni de 40 pentru studierea raportului comitetului și a alteia de 25 privind studierea propunerilor delegațiilor etc. [42]

Întreaga presă românească a dezbătut rolul conferinței în istoria luptei politice și naționale a poporului român, adeziunea totală a poporului față de acțiunea memorandiștilor, subliniind că s-au adoptat hotărîri în spiritul intereselor națiunii [43].

---

[40] Manuscris în arhiva Pompiliu Dan. Conținutul declarației era: „Subscrișii, ascultători la Universitatea din Dresda, declarînd solemn și replica studenților universitari români din Transilvania și Ungaria s-a lucrat și s-a tipărit cu învoiala și concursul nostru al tuturora". Declarația este semnată de studenții care învățau la universitățile din Europa: George Morariu, Florian Munteanu, Ioan Petrovici, Alexandru Marcu, Valeriu Domșa, Aurel Cosma, Ioan Bunea, Andrei Pop, Corneliu Pop, George Oprea, George Iuga etc. Pentru conformitate declarația este semnată de Pompiliu Dan, Andrei Pop și Ioan Cifrea. Și această declarație este un document al solidarității manifestate de studenții români, un apel vibrant adresat pentru apărarea lui Aurel C. Popovici și o ilustrare a faptului că „Replica", a fost rezultatul creației colective a fruntașilor mișcării naționale românești. Fermitatea cu care studenții își exprimau opinia în elaborarea „Replicii" subliniază rolul tinerimii universitare, rol de mare însemnătate în viața culturală și în cea național-politică. Vezi Pompiliu Dan, *Memorandul din 1892*, conferință expusă în luna iunie 1942 la Zărnești (Manuscris în arhiva Pompiliu Dan, p. 13—15).

[41] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 14—15.

[42] „Tribunai", X, nr. 153 din 13/25 iulie 1893.

[43] *Ibidem*, nr. 151 din 22 iulie 1893.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

La Conferinţa Naţională a P.N.R. din iulie 1893 s-a adoptat în unanimitate moţiunea de solidarizare fără rezerve cu conţinutul memorandului şi prezentării lui la împărat, precum şi cu activitatea comitetului care a susţinut cu mult spirit de sacrificiu şi abnegaţie interesele poporului român. În timpul desfăşurării lucrărilor Conferinţei Naţionale, în oraşul Sibiu au avut loc întruniri politice, manifestaţii publice de simpatie pentru conducătorii P.N.R., la care au participat reprezentanţi ai universităţilor din Iaşi şi Bucureşti, ai ligii culturale, personalităţi politice, exprimîndu-se încă o dată solidaritatea deplină a tuturor românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor, cu lupta memorandiştilor, determinînd întărirea conştiinţei naţionale şi a unităţii de acţiune în vederea realizării aspiraţiilor juste ale maselor.

După Conferinţa Naţională, în grădina Hermann din Sibiu a avut loc o recepţie la care au luat cuvîntul Gheorghe Bogdan Duică şi Pompiliu Dan.

Tînărul student Pompiliu Dan a vorbit despre deplina solidaritate a junimii academice cu autorii memorandului, a făcut referiri la programul Partidului Naţional care cerea: autonomia Transilvaniei, şcoli româneşti, folosirea limbii române în administraţie, recunoaşterea drepturilor naţiunii române etc. Ambii vorbitori au arătat că mişcarea naţional-politică a românilor cunoaşte un progres continuu, evidenţiind sprijinul dat de oamenii politici din România fraţilor lor din Transilvania, ecoul puternic al evenimentelor legate de lupta memorandiştilor, declarînd că şi studenţii vor lupta alături de întregul popor pentru biruinţa cauzei unităţii [44].

Efervescenţa politică şi naţională care a avut loc la Sibiu, a continuat în rîndul tineretului şi cu prilejul întîlnirii din 30 iulie 1893 de la Predeal, unde au participat reprezentanţi ai studenţilor din Bucureşti, Iaşi şi din imperiul austro-ungar, precum şi ai Ligii culturale. Cu ocazia deschiderii lucrărilor Conferinţei Naţionale de la Sibiu, ţinută în sala Gesellschaftshaus, s-a acordat atenţie decorării ei. Totul a fost împodobit cu brad, plante exotice, flori, peste care atîrnau patru steaguri dedicate conferinţei de către tineri, unul roşu cu inscripţia aurie („Totul pentru naţiune"); unul galben („Trăiască poporul român"); unul alb („Uniţi-vă în cuget şi-n simţiri") şi unul de culoare albastră („Pe voi vă urmăm").

Steagul de culoare albastră exprima simbolul unirii tuturor românilor [45].

Sub steaguri se aflau prezidiul şi comitetul P.N.R., delegaţii ligii culturale, ai presei.

Autorităţile monarhici exprimînd teamă faţă de participarea în masă a românilor de pretutindeni la lucrările conferinţei, au cerut ca steagul albastru să fie arborat afară. Gheorghe Cantacuzino, reprezentant al ligii culturale din România, a făcut propunerea ca steagul albastru să fie predat tineretului universitar de peste munţi care să-l arate întregului popor şi să militeze pentru solidaritatea naţională. Gîndurile exprimate de Gheorghe Cantacuzino au

---

[44] *Ibidem*, nr. 154 din 14/26 iulie 1893.

[45] *Ibidem*.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

fost susținute și de ziarul „Tribuna" din Sibiu, ele exprimînd aceleași intenții comune pentru eliberarea națională și aceleași formulări pentru unirea Transilvaniei cu România [46].

Pe baza propunerilor făcute la Sibiu, cele două steaguri care au împodobit sala unde s-au desfășurat lucrările conferinței naționale (roșu și albastru), au fost duse de o delegație a studenților din Transilvania, la Predeal. Din delegația studenților români din monarhia austro-ungară făceau parte: Pompiliu Dan, Lazăr Popovici, Valeriu Branișteș, Rusu Șirianu și alții [47]. La Predeal, în ziua de 30 iulie 1893, se întîlnesc studenții din România și cei din provinciile românești încorporate la imperiul austro-ungar, în prezența delegaților „Ligii culturale", în frunte cu profesorul universitar și savantul istoric. V. A. Urechea, unul din principalii susținători ai luptei naționale și politice a românilor din Transilvania. Scopul acestei întruniri era de a întări unitatea de luptă a românilor de pe întreg teritoriul patriei. Delegații studenților români din Transilvania și Ungaria, predau două din cele trei părți ale tricolorului național român, tinerimii universitare din România: steagul albastru, studenților din București; iar steagul cel roșu studenților de la Iași; steagul cel galben „Auriu ca mîndrul soare" rămînînd în Transilvania [48].

Cu prilejul predării steagurilor la Predeal, istoricul V. A. Urechea, președintele Ligii culturale, a ținut un discurs în care a relevat semnificația păstrării celor trei părți din steagul tricolor de către tineretul universitar din București, Iași și din centrele universitare din imperiul austro-ungar (Transilvania și Ungaria) pînă cînd ele vor forma steagul României unite, pînă cînd se va realiza unitatea politică și culturală a tuturor românilor: „Comitetul executiv al Ligii pentru unitatea culturală a națiunii române, primește din mîinile junimii române ardelene acest labarum care simbolizează unitatea națiunii române. Drapelul este al unei junimi de la care națiunea așteaptă căldură, înțelepciune și devotament". În cuvîntul său, V. A. Urechea a arătat însemnătatea acțiunii întreprinsă de studenții români, spunînd: „Pe voi vă urmăm, a scris junimea din Transilvania pe drapelul său". Aceasta e dorința întregului popor. Drapelele roșu și albastru au fost date spre păstrare pentru ca studenții din București și Iași să le poarte la sărbători și ocazii solemne și să fie în primele rînduri, dovedind cutezanță în lupta pentru unitate politică [48a].

Cele trei părți din steagul național însemnau revendicarea drepturilor națiunii române de a trăi cu individualitatea sa în cadrul unui stat unitar.

Pompiliu Dan a avut un rol de frunte în pregătirea manifestației de la Predeal, organizînd întreaga acțiune și susținînd în numele studenților români din Transilvania și Ungaria, identitatea de vederi în lupta pentru eliberarea națională și unire.

---

[46] *Ibidem*, nr. 156 din 16/29 iulie 1893.

[47] Valeriu Branișteș, *Memorii* (în curs de apariție la Editura pentru literatură).

[48] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 14—15; Programul Recepțiunei la Predeal a Drapelului Istoric de la Congresul de la Sibiu din 11 și 12 iulie 1893, în arhiva Pompiliu Dan.

[48a] „Tribuna", X, nr. 161 din 23 iulie/4 august 1893.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

La festivitatea predării steagurilor în oraşul Predeal s-au rostit jurăminte şi legăminte întărite prin împărţirea drapelelor la delegaţii din cele trei provincii româneşti. Delegatul studenţimii universitare din Iaşi, Constantin Răşcanu, a subliniat că acţiunea în sine pornită de la conferinţa naţională din Sibiu, este unul din actele importante politice ale tinerimii universitare: „Tot de aceia tinerime sînt trimişi aici spre a primi falnicul drapel din mîinile colegilor mei români din Ardeal şi Ungaria“ [49].

Referindu-se la programul tinerimii universitare, spunea în continuare: „Din Sibiu se aduce drapelul unde este scris cu litere de aur „Totul pentru naţiune”. Tinerii noştri studenţi cer libertate, egalitate şi unirea Transilvaniei cu România [50].

Activitatea lui Pompiliu Dan în timpul lucrărilor Conferinţei Naţionale din iulie 1893, Sibiu, unde a susţinut politica conducerii P.N.R. privind Memorandul şi predarea steagurilor la Predeal, arată propaganda făcută de el în sprijinul cauzei româneşti şi a recunoaşterii legitimităţii drepturilor ei, subliniind necesitatea legăturilor strînse dintre forţele intelectuale din întreaga ţară pentru o politică naţională militantă.

Pompiliu Dan are meritul de a fi manifestat la diferite conferinţe şi congrese ale studenţilor hotărîrea de a lupta pentru unirea politică, ca între diferite centre universitare să se stabilească legături strînse, să se comunice preocupările în domeniul vieţii culturale şi politice, să se organizeze acţiuni comune cu reprezentanţii din toate provinciile române, contribuindu-se şi pe această cale, la consolidarea conştiinţei naţionale.

În septembrie 1892, Pompiliu Dan este delegat la Congresul studenţesc care s-a ţinut la Roman [51].

La Congresul studenţilor români care s-a ţinut la Roman au participat reprezentanţi ai universităţilor din Bucureşti, Iaşi, Cluj, Viena, Budapesta. Delegaţii studenţilor din centrele universitare existente în monarhia austro-ungară, au fost primiţi cu multă bucurie şi simpatie. Pe tot parcursul drumului cu trenul, delegaţia studenţilor români veniţi de la universităţile din Cluj, Pesta, Viena, Graz, condusă de Pompiliu Dan a fost primită cu mult entuziasm: „Delegaţia condusă de mine era alcătuită din următorii studenţi:

---

[49] *Ibidem*, nr. 162 din 24 iulie/5 august 1893.

[50] *Ibidem*. Steagul albastru a fost primit de studentul I. Grădişteanu, care a rostit şi el o cuvîntare, evocînd aceleaşi idealuri de luptă care unesc pe români şi care arată că graniţe politice nu există. În timpul banchetului care a avut loc la Predeal după festivitatea predării steagurilor, au rostit cuvîntări: Rusu Şirianu, Ioan Slavici, Vasile Mangra, care au menţionat însemnătatea Conferinţei Naţionale de la Sibiu, şi anume: unirea strînsă a poporului român, întărirea legăturilor politice şi culturale ale românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor, colaborarea strînsă a popoarelor asuprite şi oprimate din imperiul austro-ungar, în lupta pentru drepturi.

[51] Congresul anual al studenţilor universitari români a avut loc între 6—8 septembrie 1892 la Roman. Ideea unui congres studenţesc a apărut încă din 1868, dar problema a fost pusă hotărît mai ales cu prilejul evenimentelor legate de sărbătorirea de la Putna (1871). Primul congres anual al studenţilor s-a ţinut la Focşani în 1879, iar apoi în fiecare an într-unul din oraşele României, dezbătîndu-se mai ales probleme naţionale şi culturale. Vezi „Tribuna“, IX, nr. 105 din 13/25 septembrie 1892.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

George Moroianu, Anton Pușcariu, George Proca, Romul Pop, Romul Dobo, Aurel Muntean. Am fost primiți cu căldură la București de către Grigore T. Brătianu președintele Ligii culturale" [52].

Congresul de la Roman s-a deschis la 6/18 septembrie 1892 în sala teatrului din oraș sub președinția lui V. G. Morțun, deputat. Studentul D. Gurescu a propus congresului să salute pe studenții ardeleni prin sculare în picioare. 300 de studenți, participanți la congres, se ridică în picioare, ovaționînd pe reprezentanții românilor din Transilvania, menționîndu-se că scopul tinerimii universitare este de a recunoaște și de a fi, a milita pentru idealul de unitate politică [53].

Și acest congres al studenților de la Roman a fost o manifestație națională, mulți delegați au ținut discursuri [54], a fost organizată o excursie la Mircești [55], au avut loc întruniri. S-a subliniat de către cei care au luat cuvîntul rolul studenților în mișcarea pentru făurirea idealului național: s-au pus bazele unei cooperări active pe tărîmul muncii științifice, s-au intensificat acțiunile prin presă, adunări, întruniri, în sprijinul ideii de unitate.

În prima zi a lucrărilor congresului, a luat cuvîntul și Pompiliu Dan. „Domnul Dan Pompiliu, unul din delegații ardeleni, ia cuvîntul și mulțumește studenților pentru buna primire ce i s-a făcut dumisale și camarazilor săi. Sfîrșește salutînd congresul în numele studenților români din Cluj, Graz, Pesta și Viena, pe cînd tunete de aplauze îi înecau glasul" [56].

Discursul lui Pompiliu Dan se încheie cu cuvintele: „Trăiască România Mare și independentă" [57].

Efectul participării delegației de studenți români din imperiul austro-ungar la congresul anual al studenților de la Roman a fost întărirea mișcării studențești unitare. Ideile dezbătute în discursurile delegaților, s-au răspîndit în toate centrele, dezvoltîndu-se activitatea pe tărîm literar și propagandistic, încurajîndu-se apariția unor publicații și pentru cultivarea dragostei față de trecutul bogat al poporului nostru. Întorși de la congresul de la

---

[52] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 13—14.

[53] „Tribuna", IX, nr. 105 din 13/25 septembrie 1892.

[54] Congresul studenților din Roman a fost salutat de Aurel Iliescu, în numele societății universitare „Unirea"; Emil Antonescu în numele „Ligii Culturale"; Mihail Dumitrescu Cucu a dezvoltat conferința despre poetul Andrei Mureșianu, prezentîndu-i și biografia.

[55] La Mircești au fost primiți de văduva poetului Vasile Alecsandri. Au vorbit Tătușescu, președintele congresului și delegați ai studenților din Iași, București etc. Mircea Petrescu, student în București, a vorbit despre poetul Vasile Alecsandri și a mulțumit văduvei poetului pentru primirea caldă făcută. În ziua a 2-a a lucrărilor Congresului studenților, se hotărăște să se ofere doamnei Alecsandri, un album iscălit de 101 delegați, în semn de omagiu pentru marele patriot care a fost Vasile Alecsandri.

[56] „Tribuna", IX, nr. 105 din 13/25 septembrie 1892. Președintele congresului studenților, Tătușescu, mulțumește lui Pompiliu Dan pentru frumoasele cuvinte spuse delegațiilor, mărturie a dorinței de unitate, de organizare comună a manifestărilor studențești și subliniază că preocupările tuturor reprezentanților de la universitățile din Europa, sînt legate de realizarea idealului național.

[57] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 13—14.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Roman, delegaţii ardeleni au arătat sprijinul pe care îl acordă tinerimea universitară din vechea Românie şi au afirmat că prezenţa lor la congresele studenţeşti, devine tot mai mult un simbol al unirii politice a tuturor românilor.

Pompiliu Dan, reprezentant al intelectualităţii progresiste, a militat împotriva şovinismului, pentru egalitate socială şi naţională. Subliniind activitatea desfăşurată de oamenii de cultură maghiari şi germani, pentru susţinerea revendicărilor naţionale ale românilor, el se referă la năzuinţele comune de colaborare şi apreciază rolul jucat de profesorul universitar Szabó Károly, reprezentant clarvăzător al poporului maghiar care a susţinut drepturile maselor româneşti şi continuitatea de viaţă pe meleagurile patriei noastre [58].

Relatarea de către Pompiliu Dan a poziţiei acestui intelectual progresist maghiar, ne demonstrează încă o dată că reprezentanţii de seamă ai maghiarilor, de o orientare mai radicală, militau pentru unirea tuturor forţelor înaintate, pentru a asigura egalitatea deplină în drepturi a tuturor locuitorilor din Transilvania, precum şi pentru reforme democratice.

Activitatea celor mai înaintaţi oameni politici şi de cultură români, maghiari şi germani, pentru o acţiune coordonată a tuturor naţionalităţilor asuprite, pentru eliberare socială, reforme şi drepturi, a fost unul din obiectivele principale ale vieţii şi operei lui Pompiliu Dan, de-a lungul întregii sale existenţe. Aceasta demonstrează o tendinţă de mare însemnătate şi anume că Pompiliu Dan vedea edificiul statului unitar român bazat pe drepturile egale ale naţionalităţilor conlocuitoare cu poporul român şi pe dezvoltarea lor liberă, economică, politică şi culturală.

Un episod important în desfăşurarea luptei poporului român pentru unificarea statală l-a constituit apariţia unor organe de presă ale studenţilor români din diferite centre universitare ale Europei. Rezultat al colaborării celor mai de seamă exponenţi ai mişcării naţionale şi politice studenţeşti din Europa a fost apariţia la 1 martie 1893, a „Chartei rotunda". Acest organ de presă scris cu mîna a fost o manifestare a solidarităţii tuturor studenţilor români din centrele universitare ale Europei care voiau să aducă la cunoştinţa personalităţilor vieţii politice, ştiinţifice şi culturale voinţa românilor din Transilvania de a-şi păstra fiinţa lor naţională şi de a se uni cu România. „Charta rotunda" a fost un organ al studenţimii române care a apărut cîteva luni în cursul anului 1893

[58] Szabó Károly era profesor la Universitatea din Cluj. El preda cursul de istorie a Ungariei şi era unul din oamenii de ştiinţă maghiari cu vederi largi, prieten sincer al poporului român. De la tribuna catedrei universitare el declara deseori în faţa studenţilor români şi maghiari, caracterul străvechi al unităţii geografice, etnice, de limbă, economice şi culturale a celor 3 provincii româneşti şi continuitatea populaţiei autohtone pe teritoriul patriei noastre: „Românii au locuit necontenit de cînd i-a adus aci împăratul Traian, orice ar zice Unfalvy". Vezi Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 9—10. Húnfalvy Pál, istoric şi filolog maghiar, era susţinător al teoriei roesleriene, nega continuitatea de viaţă a populaţiei dace şi daco-romane pe teritoriul României. Cărturarul maghiar Szabó Károly era originar din ţinuturile secuieşti şi a manifestat tot timpul o atitudine binevoitoare faţă de studenţii români care studiau la Universitatea din Cluj, se apropia de ei cu multă căldură, le înţelegea păsurile, îi ajuta să iubească şi să preţuiască istoria şi cultura poporului maghiar, cultivînd prin cursurile sale necesitatea solidarităţii tuturor popoarelor împotriva împilării şi asupririi naţionale.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

dezbătînd în coloanele sale obiectivele ce stăteau în fața luptei naționale și politice a tinerimii universitare. La apariția acestei publicații studențești, un aport prețios l-a avut Pompiliu Dan student în acel timp la Viena, care a dovedit inițiativă, curaj și s-a făcut remarcat prin calitățile sale organizatorice prin mobilizarea celorlalți studenți pentru susținerea și expedierea acestei foi.

În pluralitatea modalităților luptei studențimii române, „Charta rotunda" a ocupat un loc aparte și inedit, avînd în vedere atît felul în care a fost concepută, cît și faptul că pana istoricilor nu a notat pînă azi, în cronica frămîntărilor naționale și acest ingenios organ de luptă.

Lansată din Paris, ea urma o mișcare circulară. Din cuprinsul articolelor „Chartei" se desprinde ardentul patriotism al unor tineri ca: Pompiliu Dan, Simion Mehedinți, George Moroianu, Romul Pop, G. Candrea și alții, care își coordonau toate eforturile spre realizarea dezideratului major al desăvîrșirii unirii, în limitele gîndirii lor social-politice, limite evidente în ce privește insuficienta abordare a problemelor de ordin social, unele exagerări legate de rolul bisericii, nesublinierea rolului maselor ca factor hotărîtor al dezvoltării istoriei.

„Salutăm ideea fratelui Mehedinți. Paginile acestea vor deveni istorice. După împlinirea dorului nostru vor scruta savanții să afle a cui scrisoare e ceia și ceia și vor recunoaște cît de invențioasă e iubirea, mai ales iubirea de neam. Credem că se va chiar perfecționa această Chartă devenind cu timpul organul tinerimii academice tipărite". Rîndurile scrise de corespondentul „Chartei rotunde" din orașul universitar Graz, exprimă ideea centrală care a stat la baza acestui organ de presă al tinerimii universitare române: „Dragostea fierbinte față de poporul român, de patrie" [59].

Prin denumirea de „Charta rotunda", se înțelege o corespondență între studenții români de la universitatea din Paris, Viena, Graz, Budapesta, Cluj, București, Cernăuți, München, Strasbourg, Anvers și Berlin. Titlul acestei foi studențești a fost dat de Simion Mehedinți: „Am botezat această foaie „Charta rotundă" și pentru că face un ocol și pentru că este Charta poporului nostru românesc și a țării" [60].

Stabilindu-i programul, Simion Mehedinți a urmărit să stimuleze interesul studenților români pentru studiul istoriei și a limbii poporului român, pentru atragerea lor la dezbaterea problemelor contemporane, pentru formarea unei atitudini militante în problemele apărării intereselor naționale ale națiunii române din Transilvania.

Scopul suprem al foii studențești „Charta rotunda" era promovarea ideii eliberării de sub dominația imperiului austro-ungar și unirea Transilvaniei cu România. În cadrul ei un loc important îl ocupa critica asupririi naționale a poporului român din Transilvania, înfierarea abuzurilor și persecuțiilor, sărbătorirea evenimentelor mai importante din istoria poporului nostru, discutarea largă a problemelor fundamentale care frămîntau în acea epocă pe toți locuitorii imperiului austro-ungar [61].

---

[59] Mircea Băltescu, „Charta rotundă", Astra, 1968, III, nr. 7(26) iulie, p. 2.
[60] *Ibidem.*
[61] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Simion Mehedinţi ne oferă şi explicaţiile necesare pentru a înţelege mecanismul difuzării acestei foi studenţeşti în toate centrele universitare: „1) În fiecare lună foaia aceasta va pleca din Paris şi va urma un itinerar fix; 2) În luna a doua, nr. 1 va însoţi pe numărul 2, pentru ca să-l cunoască; în luna a treia numărul 2 va însoţi pe numărul 3, 3 pe 4 şi aşa mai departe; 3) Fiecare cum îl primeşte scrie ce are de scris şi repede îl trimite la staţia următoare, recomandat; 4) Fiecare scrie ce crede că e de interes pentru cunoaşterea stării noastre: de exemplu, ce articole s-au scris pentru ori contra românilor, ce număr de români ori studenţi români sînt în cutare oraş, cîţi renegaţi şi cîţi credincioşi avem, ce propuneri sînt de făcut, etc. etc. etc. 5) Arhiva se va păstra la Paris. Mai tîrziu vom lărgi itinerariul. Băgaţi de seamă la adrese şi anunţaţi din vreme staţia precedentă cînd se schimbă domiciliul“ [62].

Corespondenţii „Chartei rotunde“, au fost:

Viena: Pompiliu Dan — Wäring

Gürtelstrasse no. 4, II, 10.

Graz: C. Nyes, Universität: Aurel C. Popovici.

Budapesta: Elie Cristea, Ulöi Ut 20 föld. 18.

Cluj: Romul Pop, Belmonostor u. 17 a.

Bucureşti: dr. Staicovici şi dr. Nan Muscel, strada Primăverii.

Berlin: Simion Mehedinţi, Doroteenstrasse N. W. 70.

În primul număr al „Chartei rotunde“, Simion Mehedinţi a dat indicaţii privind modul cum trebuie să se acţioneze pentru succesul acţiunii şi încheie cu cuvintele: „... Gîndiţi-vă că dacă întreţinem forma aceasta de corespondenţă, vom şti în orice moment cum bate pulsul întregei noastre naţiuni“ [63].

„Charta rotunda“ a apărut în luna martie 1893 şi a durat pînă în luna iunie cînd a fost sistată din cauza persecuţiilor stăpînirii austro-ungare şi a urmăririi corespondenţilor de către poliţie.

„Charta rotunda“ a constituit o pagină de seamă pentru apărarea intereselor naţionale fundamentale ale poporului român, o oglindă fidelă a frămîntărilor politice, literare, ştiinţifice din epoca memorandistă, un document al luptei pentru unitate statală.

•
• •

Activitatea didactică, Pompiliu Dan, o începe la 1 sept. 1893, ca profesor la şcolile secundare din Braşov (liceu, şcoala reală şi şcoala comercială), dovedind de la început multă conştiinciozitate, corectitudine, îndrumînd tineretul studios pe linia luptei naţionale şi a slujirii devotate a poporului [64].

---

[62] Manuscris în arhiva Pompiliu Dan.

[63] *Ibidem.*

[64] Avem puţine date biografice despre Pompiliu Dan, mai ales din perioada referitoare la timpul funcţionării sale ca profesor la Braşov. Din memoriile scrise de el cunoaştem că după obţinerea „Absolutoriului“, a fost numit profesor la şcolile secundare din Braşov (1893—1898). Vezi Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 15—16.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Ca profesor, așa după cum declară: „Am continuat lupta pentru emanciparea națională a românilor din Transilvania“ [65]. El a menținut un contact nemijlocit cu luptătorii patrioți din Transilvania, luînd atitudine împotriva persecuțiilor politice la care erau supuși românii din partea organelor de stat ale imperiului austro-ungar, colaborînd la ziarele din Brașov.

Din cauza participării sale active la lupta națională și politică, Pompiliu Dan a fost nevoit să părăsească postul de profesor la liceul românesc din Brașov, după 5 ani de activitate [66].

La 1 ianuarie 1901, Pompiliu Dan este chemat ca redactor al ziarelor „Tribuna“ și „Foaia poporului“ din Sibiu, aflate sub conducerea lui Silvestru Moldovan. La aceste foi a funcționat opt luni de zile, pînă la 1 septembrie 1901, cînd la stăruințele energice ale lui Vasile Goldiș, prieten și colaborator apropiat, Pompiliu Dan este numit ca rector al internatului de pe lîngă Liceul confesional greco-catolic din Beiuș unde a funcționat timp de doi ani de zile [67].

*
* *

Participant activ la făurirea statului național unitar român, Pompiliu Dan a militat neobosit pentru dezvoltarea progresivă a societății românești din Transilvania, fiind un reprezentant al gîndirii social-economice, care s-a impus la sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX.

Reprezentanții acestei gîndiri susțineau lichidarea stării de înapoiere economică a Transilvaniei în raport cu celelalte provincii ale imperiului austro-ungar, criticau politica economică oficială a Curții de la Viena, îndreptată împotriva intereselor poporului român, susțineau necesitatea dezvoltării unei agriculturi raționale și intensive, a meseriilor și a industriei, ca o cerință legitimă a națiunii române și ca singurul mijloc de progres.

Oameni de cultură și economiști transilvăneni, printre care și Pompiliu Dan, au făcut largi investigații în realitățile economice ale Transilvaniei, susținînd dezvoltarea legăturilor economice dintre cele trei provincii românești, expresie a necesității obiective de creare și dezvoltare a unei piețe unice și naționale, corespunzătoare stadiului de dezvoltare a capitalismului în România și tradițiilor istorice. În cadrul activității științifice și practice, generația de economiști transilvăneni (unde un loc aparte îl ocupa și Pompiliu Dan) a înfățișat în studii, articole, lucrări de mai mare extensiune cu multă competență și de pe poziția intereselor naționale a întregii Românii: necesitatea formării unei clase burgheze române, ca rezultat al dezvoltării meseriilor și comerțului, a creșterii rolului burgheziei industriale și comerciale în viața economică a Transilvaniei, impunerea orașelor românești în ansamblul relațiilor eco-

[65] *Ibidem.*

[66] *Ibidem.*

[67] *Ibidem*, p. 16—17.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

nomice, lichidarea rămînerii în urmă în domeniul economic a poporului român, necesitatea apariţiei unor asociaţii şi reuniuni care să stimuleze evoluţia economică şi progresul industriei, a agriculturii, a învăţămîntului economic.

Pompiliu Dan a fost exponent al acestor principii, al gîndirii economice şi sociale din Transilvania, care a dovedit preocupări şi strădanii merituoase în această direcţie, pentru a contribui la rezolvarea justă a problemelor fundamentale legate de dezvoltarea economică a Transilvaniei, încadrată în economia României, ceea ce reprezenta o necesitate vitală pentru poporul român. A acordat un interes continuu teoriilor economiştilor din România (D. P. Marţian, P. S. Aurelian, A. D. Xenopol) care susţineau aceleaşi puncte de vedere cu ale reprezentanţilor gîndirii social-economice din Transilvania.

Tărîmul principal de afirmare a lui Pompiliu Dan în gîndirea economică românească din Transilvania, l-a constituit articolele publicate în ziarul „Tribuna" în anul 1901, cînd a îndeplinit funcţia de redactor [68].

Activitatea publicistică şi mai ales preocupările lui Pompiliu Dan pe linia gîndirii economice sînt mai puţin cunoscute. Analizînd suita de articole publicate în cursul anului 1901 în ziarul „Tribuna" din Sibiu putem pune în lumină liniile şi principiile călăuzitoare ale acestui om politic şi de cultură în ce priveşte dezvoltarea economică a României problematica economică abordată de el, concepţia sa privind unitatea economiei naţionale româneşti. În articolele scrise de Pompiliu Dan pe teme economice găsim un bogat şi variat material informativ, pentru dezvoltarea social-economică a României de la începutul secolului XX, cunoaştem opiniile exprimate în jurul problemei orientării economice a României moderne. Pornind de la analiza realităţilor româneşti din Transilvania de la sfîrşitul secolului XIX şi începutul secolului XX, Pompiliu Dan arată critic că de fapt nu există o burghezie numeroasă a poporului român, desprinzînd o concluzie care arată viziunea sa clară asupra viitorului: „Noi avem popor destul, avem şi pătură cultă, clar ne lipseşte cheagul social între aceste două clase, ne lipseşte clasa de mijloc, cu ajutorul căreia am putea forma şi noi o naţiune completă, întreagă" [69].

Răspunsul teoretic pe care îl dă Pompiliu Dan la problemele ridicate de dezvoltarea economică a Transilvaniei şi de orientarea în general a politicii naţionale este legat de necesitatea dezvoltării meseriilor şi negoţului, condiţia progresului economic şi social, a formării burgheziei, forţa socială interesată în dezvoltarea noilor relaţii de producţie capitaliste şi în evoluţia economică a întregii ţări. Referindu-se la starea negoţului şi a meseriilor în Transilvania, Pompiliu Dan consideră că nu există un plan general pentru dezvoltarea acestor sectoare de activitate economică la românii din Transilvania din partea autorităţilor monarhiei austro-ungare, apreciind că aceasta este rezultatul politicii claselor dominante din imperiu, care frînează dezvoltarea forţelor de producţie şi a progresului economic al poporului românesc. Apreciind politica economică a guvernanţilor monarhiei, Pompiliu Dan scrie că în Transilvania

[68] *Ibidem.*

[69] „Tribuna", XVIII, nr. 21 din 1/14 febr. 1901.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

lipsesc școlile de ucenici, nu există o preocupare pentru educarea și îndrumarea ucenicilor, unele reuniuni de meseriași nu acordă suficientă atenție instrucției școlare pentru ucenici și calfe, arătînd căile și direcțiile de dezvoltare a societății românești din Transilvania, care trebuie să fie o preocupare centrală a Partidului Național Român [70].

Pompiliu Dan demonstrează că problemele apărării intereselor economice ale poporului român, ale dezvoltării industriei, trebuie să fie un deziderat major al activității Partidului Național Român. Stabilind direcția de dezvoltare a economiei românești din Transilvania în strînsă interdependență cu cea din România, Pompiliu Dan arată rolul organelor de presă din Transilvania, menirea lor de a sublinia pozițiile reprezentanților forțelor progresiste în privința dezvoltării industriei și a agriculturii, necesitatea activizării uniunilor de meseriași pentru cultivarea dragostei poporului în vederea dezvoltării micii industrii" [71].

Preocupat de problema lărgirii și dezvoltării industriei, Pompiliu Dan devine exponentul burgheziei industriale în proces de formare în Transilvania, cerînd să se creeze fabrici, să crească producția industrială, să se îmbunătățească situația materială a „clasei industriale". „Felul acesta de lucrare, care trebuie făcută cu inima caldă și cu cel mai deplin devotament este într-adevăr greu, dar adevărații amici ai poporului nostru n-au să se-nspăimînte, trebuie să se afle bărbați care să-și ieie osteneala asupra lor" [72].

Atitudinea lui Pompiliu Dan privind necesitatea dezvoltării industriei, a meseriilor și a agriculturii era strîns legată de dezvoltarea învățămîntului economic, a școlilor de ucenici, a liceelor comerciale, industriale, în concepția sa, înlăturarea înapoierii economice era condiționată de ridicarea nivelului de cultură a poporului, de dezvoltarea culturii și a științei.

Consecvent acestei atitudini, Pompiliu Dan arată că în școlile din fondul regesc sînt 1431 de ucenici sași; 538 români; 288 maghiari, ceea ce este prea puțin în raport cu populația românească: „Noi credem că-n proporție cu numărul locuitorilor, trebuia să fie cu mult mai mare numărul ucenicilor români" [73]. Astfel, Pompiliu Dan, sesizează problema rămînerii în urmă din punct de vedere al dezvoltării învățămîntului economic, dă soluții pentru ieșirea din această situație prin înmulțirea școlilor de meserii care va asigura un avînt al economiei. În istoria gîndirii economice din Transilvania, Pompiliu Dan se înscrie ca un reprezentant al ideii de dezvoltare a industriei naționale pe baza valorificării bogățiilor, aducînd argumente în sprijinul acestei teze, înțelegînd just problemele privind industrializarea României ca o condiție a rezolvării problemelor agrare, a ridicării nivelului de trai a întregii populații, a creșterii prestigiului țării întregi pe plan european. Ideea dominantă care străbate de la un capăt la altul articolele pe teme economice publicate în „Tribuna", este aceea a libertății economice și industriale în Transilvania, a

[70] *Ibidem.*

[71] *Ibidem,* nr. 23 din 6/19 febr. 1901.

[72] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

lichidării inegalității pe tărîm economic, dintre români și celelalte naționalități, a colaborării dintre români, maghiari și sași pe tărîm economic, cerînd și protejarea intereselor burgheziei românești, respectarea principiului democratic al egalității în viața economică, politică și culturală a tuturor popoarelor din imperiul austro-ungar. Apărînd cu curaj drepturile istorice ale poporului român din Transilvania, Pompiliu Dan s-a situat și pe poziția respectării naționalităților conlocuitoare, a promovării unor relații economice bazate pe interese reciproce și, în funcție de interesele fiecărei naționalități, subliniind rolul prieteniei între români, sași și maghiari, dorința întregului popor de a trăi în pace și pe baza unei activități comune în producție. Combate articolele publicate în presa din Transilvania care arată că intensificarea activității economice a românilor ar amenința pe sași pe tărîmul industriei: „Noi datorăm multă recunoștință vecinilor sași, care în multe privințe și mai ales în privința industrială ne-au fost și ne sînt încă cei mai pricepuți și mai siguri învățători“ [74].

Condus de sentimentul recunoștinței poporului român față de sași, Pompiliu Dan scrie: „Românul își încredințează cu inima liniștită copilul său maestrului sas că nu se teme că în atelierul lui își va pierde simțul și limba sa românească“ [75]. În continuare combătînd pe unii reprezentanți ai teoriilor reacționare economice din Transilvania, care spuneau că înviorarea activității economice a poporului român ar fi detrimentul populației săsești, Pompiliu Dan menționa că existența orașelor săsești este și a noastră, cea mai intimă dorință și că sîntem convinși că apropierea românilor de viața economică a acestor orașe este în interesul comun și cere elementelor care dirijează procesul de dezvoltare economică să aibă în vedere și formarea burgheziei industriale românești care lipsește poporului român.

În cadrul aspectelor economice care l-au preocupat pe Pompiliu Dan, un loc aparte l-a avut analiza critică a situației existente în privința industriei și a meseriilor din Transilvania: „Lipsa industriei și a meseriilor sînt una din cauzele de căpetenie, că noi românii, orice am face și am drege, ne învîrtim într-un cerc vicios și nu putem ajunge la rezultate mai îmbucurătoare în nici o direcțiune. Fără industrie și meserii nu poate fi vorba de-o adevărată bunăstare materială, nici de civilizațiune și nici nu se pot cîștiga și conserva libertățile publice“ [76].

Plecînd de la această apreciere publicată într-o revistă economică din Sibiu, Pompiliu Dan arată că-n politica națională, crearea burgheziei industriale și comerciale e o problemă arzătoare, arată necesitatea propagandei în această direcție, ca masele de muncitori și țărani să-și trimită copiii la școlile de meserii pentru a forma o „clasă numeroasă de meseriași“ români: „Drept aceea fiecare comună românească să se îngrijească de a-și crește pe seama sa tot felul de meseriași, precum rotari, făurari, croitori, cizmari, măsari și măcelari“ [77].

---

[70] *Ibidem.*

[71] *Ibidem,* nr. 26 din 16/28 febr. 1901.

[75] *Ibidem.*

[76] „Tribuna“, XVIII, nr. 28 din 18/26 febr. 1901.

[77] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

De asemenea, Pompiliu Dan aduce argumente în sprijinul propagandei în rîndurile poporului român pentru cultivarea și dezvoltarea meseriilor la români, evidențiind rolul învățătorilor de la sate care prin intermediul școlii să trimită fiii de țărani la școli de meserii, iar după calificarea lor să revină în comună unde să contribuie pe plan mai larg la creșterea numărului meseriașilor, la diversificarea meșteșugurilor și la specializare. Acordînd prioritate problemelor legate de propaganda în rîndul populației românești pentru dezvoltarea meseriilor și a industriei în raport cu numărul populației românești din Transilvania, Pompiliu Dan arată rolul presei românești, al „Astrei", crearea de fonduri, acordarea de burse, crearea unei largi mișcări din partea intelectualității pentru dezvoltarea industriei, comerțului, agriculturii, pentru asigurarea posibilităților de creștere a unei generații noi de negustori, meseriași, lucrători români [78].

Idei pozitive exprima Pompiliu Dan, în articolele sale și în ce privește rolul „Astrei" în susținerea ideii de dezvoltarea industrială a Transilvaniei, arătînd în același timp neajunsurile rezultate din lipsa de înțelegere a conducătorilor acestei asociații față de problemele economice: „Dacă în punctul luptei economice, programul nostru național politic este defectuos, am putea cere cu tot dreptul ca asociațiunea, în virtutea programului său înscris în statute, să ia în mîinile sale conducerea și organizarea muncii pe terenul meseriilor" [79]. „. . . în sînul asociațiunii ar trebui anume instituită o secțiune pentru cultură industrială".

„Astra" — spune Pompiliu Dan în acest articol — ar putea aduce o serioasă contribuție pe tărîmul economic pentru coordonarea și dirijarea societăților românilor de meseriași. Pompiliu Dan subliniază în mod foarte serios rolul „Astrei" în dezvoltarea unei industrii naționale, în înlăturarea înapoierii economice a Transilvaniei, în crearea premiselor pentru organizarea meseriașilor, în susținerea intereselor lor, a ridicării nivelului profesional; o acțiune generală de organizare sprijinită și de un organ al meseriașilor ar grăbi mult ajungerea scopului ce-l urmărim de a crea odată burghezia românească și ar ridica în mod neașteptat prestigiul națiunii române. Expunînd concepția sa cu privire la dezvoltarea industrială a țării, Pompiliu Dan pleca și de la faptul că „trebuie să avem în vedere aptitudinile poporului român, talentul său, că se creează condiții mai bune materiale pentru dezvoltarea culturii și a științei a întregii societăți, se asigură libertatea și independența țării, ridicarea întregii economii".

Semnificative sînt și articolele publicate de Pompiliu Dan, privind dezvoltarea la un nivel înalt, pe întreaga Transilvanie a problematicii legate de progresul meseriilor la poporul român. În felul acesta el creează cadrul necesar pentru înțelegerea de către toți factorii de răspundere a problemei importanței meseriilor în viața economică și face cunoscut opiniei publice românești situația existentă, cere expoziții economice anuale, învățămînt pentru meseriași și măsuri corespunzătoare în această direcție. Pornind de la această problematică, Pompiliu Dan arăta necesitatea convocării unui congres al

[78] *Ibidem*, nr. 29 din 14/28 febr. 1901.

[79] *Ibidem*.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

meseriaşilor români din Transilvania şi Ungaria. Sugerînd convocarea acestui congres arată rolul burgheziei române, al Partidului Naţional Român, al „Astrei" care să coopereze la formarea culturii economice a poporului român prin editarea de publicaţii, broşuri, prelegeri, crearea de şcoli profesionale, întocmirea de situaţii statistice, răspîndirea ideilor economice avansate din Europa. Propune ca organizarea congresului să aparţină „Astrei" care să dovedească competenţă, iniţiativă în realizarea acestei idei [80].

Situînd pe prim plan necesitatea convocării acestui congres al meseriaşilor români, Pompiliu Dan se referă şi la năzuinţele de organizare a meseriaşilor români, la crearea condiţiilor pentru introducerea unei tehnici superioare în atelierele meşteşugăreşti, precum şi la colaborarea dintre asociaţiile meseriaşilor din diferite centre. Afirmă cu claritate că la congres trebuie să fie invitaţi toţi reprezentanţii meseriaşilor şi comercianţilor din Braşov, Sibiu, Cluj, Sebeş, Blaj, Alba-Iulia, acţiunea avînd şi un larg caracter patriotic: „Astra" trebuie să contribuie la închegarea burgheziei române, înfiinţarea unei case naţionale, ea este terenul comun unde se pot aduna românii doritori de cultură" [81].

Scrisul său l-a folosit Pompiliu Dan pentru culturalizarea maselor. În articolele publicate în coloanele ziarului „Tribuna" se reflecta doctrina economică a lui Pompiliu Dan a cărei esenţă consta în dezvoltarea armonioasă a tuturor ramurilor economiei Transilvaniei, în mod deosebit a industriei şi meseriilor, înfăptuirea unor transformări progresiste şi democratice cu consecinţe asupra evoluţiei economice şi sociale a societăţii româneşti din Transilvania, crearea unor organizaţii profesionale ale meseriaşilor, care să promoveze meseriile la români.

Astfel, Pompiliu Dan apare ca un reprezentant de frunte al vieţii culturale din Transilvania, care a înţeles să sprijine lupta pentru progresul poporului român. Deşi are merite în abordarea unor probleme economice, el nu a înţeles rolul în acţiunea largă pentru progres a proletariatului român, a mişcării muncitoreşti, nu a subliniat consecinţele negative pe plan social a dezvoltării industriale în capitalism şi nu a reliefat necesitatea apărării intereselor maselor muncitoare. Contribuţia sa în acest domeniu este însă importantă, el situîndu-se alături de forţele înaintate ale societăţii de la începutul secolului XX, care au militat pentru progres, pentru industrializare, pentru asigurarea independenţei şi suveranităţii patriei.

La stăruinţele insistente ale lui Vasile Goldiş, care se afla la Arad [82], Pompiliu Dan primeşte postul de rector al internatului diecezan greco-ortodox român, de pe lîngă liceul confesional din Beiuş, unde funcţionează timp de doi ani [83].

---

[80] „Tribuna", XVIII, nr. 119 din 26 iunie/9 iulie 1901.

[81] *Ibidem*, nr. 121 din 28 iunie/11 iulie 1901.

[82] Pompiliu Dan, Memorii, p. 17—18.

[83] *Ibidem*. În timpul funcţionării sale ca profesor la Beiuş, Pompiliu Dan s-a remarcat printr-o activitate pedagogică bogată. Scopul acestei activităţi era să dezvăluie tineretului studios lupta de secole dusă de poporul român, de cărturari şi marii gînditori ai săi pentru eliberare socială şi naţională. În colaborare cu dr. Gavril Cosma şi Pavel Pop, intelectuali din Beiuş, Pompiliu Dan, s-a preocupat atent de organizarea activităţii Reuniunii Meseriaşilor. În această direcţie ei au susţinut ridicarea culturală a meseriaşilor români din Beiuş.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Atras de meleagurile natale și dornic de a fi folositor locuitorilor din Zărnești, Pompiliu Dan revine în domeniul activității școlare, fiind numit la 1 septembrie 1904, învățător și director al școlii primare confesionale ortodoxe române din Zărnești, unde funcționează pînă la 1 februarie 1919, cînd este numit de către Consiliul Dirigent din Sibiu, inspector școlar al orașului și județului Brașov [84].

În calitate de director al școlii primare din Zărnești, Pompiliu Dan, a organizat în condiții noi cursurile școlii economice de repetiție pentru pregătirea fiilor de țărani, pentru înarmarea lor cu cunoștințe agricole, contribuind astfel la dezvoltarea unei agriculturi raționale și intensive, la introducerea unor mijloace și unelte agricole mai perfecționate.

Pompiliu Dan a funcționat 15 ani ca învățător și director în orașul Zărnești, stabilind un contact nemijlocit cu masele de țărani și lucrători din acest centru al județului Făgăraș, mobilizîndu-le să lupte cu entuziasm pentru înfăptuirea actului unirii Transilvaniei cu România.

A împletit permanent munca de la catedră cu cea de cercetare științifică, studiind la bibliotecile și arhivele din Zărnești, Făgăraș, Brașov, probleme referitoare la istoria Transilvaniei, elaborînd monografii și studii. Ca studii elaborate în această perioadă amintim: „Patronagiile școlare", „Mișcarea literară pedagogică românească în 1910—1911", „Geografia pentru școlile primare cu limba de predare română", „Monografia comunei Vlădeni" (în manuscris), care au fost tipărite și răspîndite în județul Făgăraș, Brașov și în alte părți ale Transilvaniei [85].

De asemeni Pompiliu Dan a adunat un bogat material documentar pentru elaborarea monografiei comunei Zărnești, pe care a și scris-o dar s-a pierdut.

Din informațiile pe care le avem, rezultă că Pompiliu Dan a dovedit în activitatea didactică, prestigiu și autoritate, a fost un om cu preocupări intelectuale, a adus contribuții la dezvoltarea științei pedagogice din Transilvania.

În toate conferințele sale, studiile și articolele publicate a arătat necesitatea dezvoltării unui învățămînt național al poporului român, răspunderea ce revine cadrelor didactice în educarea patriotică a elevilor.

Datorită politicii sale militante pe tărîm național, economic și cultural, Pompiliu Dan a fost suspendat în anul 1910 din învățămînt de către guvernul maghiar pentru că a susținut alegerea juristului dr. Nicolae Șerban ca deputat al județului Făgăraș contribuind la victoria acestuia împotriva candidatului gu-

---

[84] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 18—19. La Zărnești, Pompiliu Dan a venit la insistențele lui Ioan Meșianu, mitropolit al Transilvaniei, care încă din anul 1901, i-a cerut să primească conducerea școlii, oferindu-i și funcția de inspector al școlilor confesionale române din districtul Branului, cu centrul la Zărnești. Pompiliu Dan a acceptat această propunere în 1904, dedicîndu-se definitiv muncii didactice, pînă la sfîrșitul vieții.

[85] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 20.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

vernamental [86]. În urma unor intervenţii energice ale intelectualilor din judeţul Făgăraş, a opiniei publice din Transilvania, Pompiliu Dan a fost reintegrat în şcoală.

Apărător al intereselor naţionale şi politice ale poporului român, Pompiliu Dan a fost ales deputat în Congregaţia Comitatului Făgăraş, de către circumscripţia electorală Tohanul Vechi. Cu ocazia dezbaterilor periodice din cadrul congregaţiei, Pompiliu Dan a arătat situaţia şcolilor româneşti din zona Săcele, lipsa unei baze materiale corespunzătoare unui proces de învăţămînt ştiinţific, abuzurile care se fac din partea organelor de stat faţă de cadre didactice, măsurile represive care se iau împotriva dascălilor care contribuie la educarea elevilor români, cerînd insistent folosirea limbii şi literaturii române în şcoală, justiţie, administraţie, condamnînd nedreptăţile regimului burghezo-moşieresc maghiar faţă de populaţia românească din Transilvania [87].

Pompiliu Dan s-a distins şi printr-o bogată activitate extraşcolară, obşteasca, mai ales în cadrul „Astrei". Timp îndelungat a fost secretar al despărţămîntului „Astra" din Zărneşti, acţionînd pentru consolidarea unităţii culturale a poporului român. A expus conferinţe la serbările „Astrei", pentru ridicarea cunoştinţelor economice ale ţăranilor şi introducerea unei tehnici moderne în agricultură, conferinţe legate de tradiţiile glorioase de luptă ale poporului român pentru libertate şi dreptate, conferinţe pe teme pedagogice. A răspîndit broşurile, ziarele, lucrările tipărite de „Astra" pentru culturalizarea maselor, urmărind emanciparea politică şi culturală a locuitorilor din Zărneşti. A susţinut dezvoltarea activităţii bibliotecii şi a casei ţărăneşti din Zărneşti, organizînd serbări culturale, corul locuitorilor comunei, reuniuni, expoziţii permanente sau temporare, reprezentaţii teatrale, schimburi de experienţă între diferite centre din judeţul Făgăraş; a participat cu regularitate la adunările generale anuale ale „Astrei" [88].

În cadrul „Astrei" Pompiliu Dan a acordat o deosebită atenţie sprijinului Reuniunii de Meseriaşi din Braşov, dezvoltării meseriilor şi a susţinut o bogată propagandă economică [89].

Intrarea României în război, la 15 august 1916, de partea Antantei, a determinat din partea guvernului maghiar, o intensificare a asupririi naţionale a populaţiei româneşti. Muncitori, ţărani, şi mai ales mii de intelectuali sînt arestaţi, judecaţi, închişi în lagăre, sub acuzaţia de „trădare" sau „agitaţie" contra monarhiei austro-ungare. După retragerea trupelor române din Transilvania, în toamna anului 1916, s-a dezlănţuit un val de persecuţii şi teroare

---

[86] *Ibidem*, p. 21. În iulie 1910, Pompiliu Dan a luat parte activă la lupta desfăşurată de populaţia românească din judeţul Făgăraş, pentru alegerea de deputat dietal în circumscripţia Făgăraş a candidatului dr. Nicolae Şerban, care se opunea reprezentantului partidului de guvernămînt Werner Gyula. Susţinerea cu ardoare de către Pompiliu Dan, a candidatului dr. Nicolae Şerban, i-a adus o serie de persecuţii din partea inspectorului şcolar Szabó Elemér, care l-a şi suspendat din oficiu pe un an de zile. În favoarea reintegrării lui Pompiliu Dan în învăţămînt, după suspendarea sa a acţionat mai ales, dr. Ioan Şenchea, avocat în Făgăraş.

[87] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 20—21.

[88] *Ibidem.*

[89] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

împotriva maselor populare românești, mulți intelectuali fiind nevoiți să se refugieze peste Carpați. A fost aplicată o legislație de război care a nemulțumit profund masele populare din Transilvania și a determinat puternice demonstrații de masă, greve, răscoale ale țăranilor [90].

La 22 octombrie 1915, Pompiliu Dan este arestat de organele de stat din Brașov. Arestarea lui s-a produs concomitent cu a încă 19 intelectuali din diferite județe ale Transilvaniei, majoritatea fiind din Țara Bîrsei, ca urmare a măsurilor represive luate împotriva intelectualității românești care în condițiile izbucnirii primului război mondial, a agravării contradicțiilor sociale, a intensificat mișcarea de eliberare națională și lupta pentru formarea unui stat național unitar român [91].

Preocupați de această coordonată fundamentală a vieții poporului român de pe ambele versante ale Carpaților — formarea statului național unitar român — intelectualii patrioți din Țara Bîrsei au afirmat între anii 1914—1916, drepturile poporului român la o existență de sine stătătoare, au relevat dreptul la autodeterminare a națiunii române, importanța Unirii Transilvaniei cu România. Datorită acestei poziții intransigente, a propagandei desfășurate în rîndul maselor în favoarea formării statului național unitar român, Pompiliu Dan este arestat.

Procesul de înaltă trădare a patriei intentat lui Pompiliu Dan și tovarășilor săi, de către guvernul maghiar, constituia o expresie a politicii cercurilor conducătoare reacționare de la Budapesta îndreptată împotriva exponenților burgheziei române ai Partidului Național Român, care se situau pe o poziție consecventă de unire a Transilvaniei cu România. Scopul acestui proces a fost să lipsească masele românești, mai ales din comune și sate, de posibilitatea organizării luptei pentru unire, să ridice din mijlocul poporului pe învățătorii, profesorii și preoții militanți ai cauzei unirii, care contribuiau la fortificarea conștiinței maselor.

Procesul intentat în anul 1915 unui grup de peste 20 de intelectuali români (Ioan Popovici preot Sf. Gheorghe; Ioan Sociu șef portărel Tribunalul Brașov; Nicolae Hamzea învățător Ghimbav; Gheorghe Negoescu preot Întorsura Buzăului; Victor Pop farmacist Sibiu; dr. Zaharia Munteanu avocat Alba-Iulia; Romul Popescu funcționar Banca Albina Sibiu; Ioan Modroiu preot Vama-Buzăului; Ioan Nan preot Sînpetru; D. Greceanu preot Hărman; Ioan Coman preot Sita Buzăului; Romul Cristoloveanu învățător Rișnov; dr. Spiridon Boita

---

[90] C. Nuțu, în *Desăvîrșirea unificării statului național român*, p. 130, 132—133, 135; Ludovic Vayda, *Mișcările țărănești desfășurate în Transilvania în anul 1918 și rolul lor în destrămarea puterii locale de stat austro-ungare*, în *Analele Institutului de științe istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.*, anul XIV, nr. 6/1968, p. 12, 14, 18; Brașov, fondul Făgăraș, subprefectura, anul 1918, dosarul nr. 11 681, fila 1; Dosarul nr. 11 546, fila 1; I. Kovács și V. Popeangă, *Lupta țărănimii din Transilvania, din toamna anului 1918 pentru unirea cu România*, în *Studii*, Tom 21, 1968, nr. 6, p. 1084—1085. I. Nicoară, *Aspecte privind contribuția brașovenilor la lupta pentru desăvîrșirea unității naționale a poporului român*, în *Studii și articole de istorie*, an. XI, 1968, p. 208.

[91] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 21—22; idem, *Un monstruos proces de spionaj de la Cluj* (amintiri), manuscris în arhiva Pompiliu Dan.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

avocat Braşov; Coman Baca preot Poplaca Sibiu; Pompiliu Dan învăţător Zărneşti; David Pop învăţător Hărman etc.) a fost pus la cale de prim-ministrul Ungariei contele Stefan Tisza, cu scopul de a compromite pe intelectualii români patrioţi, de a arăta Curţii de la Viena că ei sînt trădători şi în felul acesta să dovedească împăratului german Wilhelm al II-lea că nu este necesar să se acorde autonomie românilor din Transilvania [92].

Prin procesele numeroase înscenate intelectualilor români din Transilvania şi Banat, prim-ministrul Ungariei, contele Tisza urmărea să demonstreze că fruntaşii vieţii politice şi naţionale din Transilvania erau trădători, agitatori şi spioni în slujba României care ducea război împotriva monarhiei austro-ungare şi că în consecinţă poporul român nu merită încredere din partea guvernanţilor [93].

Lupta naţional-politică a lui Pompiliu Dan a nemulţumit organele de stat, încă din perioada studenţiei sale cînd a cules material documentar pentru „Replica" elaborată sub conducerea lui Aurel C. Popovici, pentru participarea sa la congresul studenţilor români de la Roman, unde a ţinut un discurs înflăcărat şi mai ales pentru că a fost un susţinător ardent al acţiunii memorandiste. Legătura strînsă a lui Pompiliu Dan cu masele româneşti din Zărneşti şi atragerea lor la lupta de eliberare naţională, a fost încă o cauză a arestării sale în 1915 [94].

Pompiliu Dan a fost închis cu tovarăşii săi timp de 3 ani la închisorile din Braşov, Cluj şi Oradea. În anii 1916—1917, procesul de spionaj şi trădare intentat lui Pompiliu Dan s-a dezbătut la Curtea Marţială din Cluj şi a durat 3 luni de zile [95]. Sentinţa Curţii Marţiale din Cluj a fost pronunţată la

---

[92] *Ibidem.* Pompiliu Dan scrie în *Memorii:* „În timpul războiului mondial cînd soldaţii români au fost împărţiţi pe toate fronturile, către Italia, către Rusia, către Serbia, unguri le-a dat voie să poarte culorile naţionale ale steagului atît de dorit. Văzînd apoi eroismul lor în luptă au început a se teme ca nu cumva împăratul Germaniei, Wilhelm, să insiste ca după încetarea ostilităţilor, să capete dreptul de naţiune în statul Austro-Ungar. Atunci au înscenat o parodie de spionaj prin oamenii lor din poliţia din Braşov, vîrînd la închisoare 16 români intelectuali. Toate acestea spre a dovedi că poporul român din Ardeal nu e sincer şi deci nu merită libertatea".

[93] Pompiliu Dan, *Memorii,* p. 21—22; idem, *Un monstruos proces de spionaj* ..., p. 1—6; I. Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România,* Cluj, Editura revistei *„Societatea de mîine"*, 1926, p. 142—144; „România nouă" din 11 martie 1938, p. 4 (Cluj); „România nouă" din 14 martie 1937, p. 2 (Cluj); Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la unire,* vol. I, 1938, Institutul de arte grafice „Grafica" Oradea, p. 52—70; „Cosînzeana" din 10 ianuarie 1923, p. 17—20; „Adevărul" din 10 febr. 1924, p. 2; „Gazeta de vest" (Oradea) din 6 martie 1937.

[94] Pompiliu Dan, *Memorii,* p. 21—22.

[95] Pompiliu Dan a fost închis 1100 de zile în celula 51 de la închisoarea militară din Cluj, fără să aibă legături cu familia sa sau cu luptătorii naţionali. Procesul s-a dezbătut în faţa tribunalului militar din Cluj şi a durat între 5 decembrie 1916—6 martie 1917 cînd s-a pronunţat sentinţa, condamnare la moarte prin spînzurătoare: „La 1 mai 1916, maiorul Boycka Pal, procurorul honvezimei din Cluj, prin actul de acuză nr. 3127/1915, care se întindea pe 130 pagini scrise, a ridicat asupra noastră pîră de trădare de patrie şi spionaj. Eram 16 pîrîţi. Dezbaterea procesului s-a tot tărăgănat, cum nu se prea obişnuieşte cu spionii din cauza evenimentelor de război, noi fiind un fel de ostateci faţă de România. La 9 septem-

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

5 martie 1917, fiind condamnați la moarte prin spînzurătoare: Nicolae Hamzea învățător în Ghimbav, Victor Pop farmacist la Sibiu, dr. Zaharia Munteanu avocat Alba-Iulia, Ioan Coman preot Sita Buzăului, Romulus Cristoloveanu învățător Rîșnov, Spiridon Boita avocat Brașov, David Pop învățător Hărman, Coman Baca preot Poplaca Sibiu și Pompiliu Dan învățător Zărnești, pentru relații de colaborare cu o putere străină, România, pentru spionaj în favoarea armatei române [96].

Sentința Curții Marțiale din Cluj a fost publicată în ziarele din întreaga Europă (maghiare, austriace, germane, franceze etc.); opinia publică mondială a luat atitudine în favoarea patrioților români, cerînd achitarea lor și arătînd netemeinicia acuzațiilor judecătorilor tribunalului militar din Cluj [97].

În timpul procesului, Pompiliu Dan a avut o atitudine demnă, curajoasă, a cerut o viață liberă și independentă pentru poporul român din Transilvania, a dovedit spirit de sacrificiu [98].

Grupul celor 9 intelectuali români condamnați la moarte de Tribunalul militar din Cluj, a făcut recurs la Tribunalul Suprem Militar Maghiar de la Budapesta care însă a fost respins [99].

---

brie 1916, toți cei 16 pîrîți fură transportați în lanțuri de la temnița hoților din Cluj, în temnița hoțească din Oradea, de unde la 5 decembrie 1916, furăm iarăși readuși la Cluj. Pe drum către Oradea, prinseserăm de veste că România intrase în război. La 5 decembrie 1916, a început dezbaterea procesului în fața tribunalului de honvezi. Dezbaterile au fost conduse de colonelul Szabo Alexandru. Acuza a susținut-o maiorul Boycka Páll și lt. Biro Balazs." Vezi Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 22—23.

[96] *Ibidem.*

[97] „România nouă", din 11 martie 1937, p. 4. Memoriul înaintat de Pompiliu Dan în 1946, guvernului de largă concentrare democratică dr. Petru Groza (manuscris în arhiva Pompiliu Dan); Pompiliu Dan, *Un monstruos proces de spionaj de la Cluj* (amintiri) manuscris în arhiva sa. Referiri la ecoul în presa europeană a procesului Pompiliu Dan se fac în caetul nr. 9 (manuscris) în arhiva Pompiliu Dan. Descrierea procesului Pompiliu Dan o face în 22 de caiete scrise cu mîna (în arhiva Pompiliu Dan).

[98] În memoriile sale Pompiliu Dan notează asprimea sentinței: „Acest mijloc de a pedepsi se vede că era obicinuit, deoarece în Brașov și Sibiu, precum și în alte localități eu am văzut tăblițe de străzi cu numele de strada furcilor. Condamnații au supraviețuit mai bine de un an cu groază că la noapte vor aduce preotul să-i spovedească, duși la vreo pădure sau în piață în fata unui public bine ales, și ridicați în furci". Vezi Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 22—23. Președintele Curții Marțiale din Cluj l-a întrebat pe Pompiliu Dan dacă știe ungurește, acesta i-a răspuns că da: „Dar atunci cînd sînt acuzat și condamnat la moarte, nu pot să mă apăr decît în limba română". La această afirmație a lui Pompiliu Dan, președintele, colonel Szabó Alexandru, i-a spus că este un valah extremist și l-a întrebat dacă este vinovat. Din nou Pompiliu Dan răspunde: „Vina mea nu este că am făcut spionaj, ci că sînt un bun român". Vezi Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 22—23. Răspunsurile date de Pompiliu Dan dovedesc că el era un intelectual ferm cu multă stăpînire de sine, un exemplu de înaltă conștiință cetățenească, impresionînd și pe președintele tribunalului. În Memoriile sale, precum și în caietele scrise cu privire la dezbaterile procesului, Pompiliu Dan arată că unii din intelectualii români acuzați au exagerat prea mult activitatea lor în sprijinul statului austro-ungar și îi critică; de altfel el a fost singurul acuzat care a cerut președintelui să i se citească sentința de condamnare la moarte în limba română, ceea ce s-a și făcut.

[99] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 23—24.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În ultimele zile de existență a anacronicului imperiu austro-ungar, la 25 octombrie 1918, s-a anunțat oficial grațierea celor nouă intelectuali români condamnați la moarte prin spînzurătoare [100].

Eliberarea s-a făcut în aceeași zi spre satisfacția generală a întregului popor român semnificația acestui act a fost relatată și de presa progresistă din Europa [101].

Pompiliu Dan revine în comuna Zărnești, primit cu entuziasm de către populație și conducătorii luptei de eliberare națională și socială din partea locului [102].

În toamna anului 1918, imperiul austro-ungar se destramă, în condițiile luptei revoluționare a clasei muncitoare, a luptei maselor populare pentru drepturi democratice și a luptei națiunilor pentru independență și unitate politică [103]. Factorii hotărîtori ai prăbușirii imperiului austro-ungar, au fost izbucnirea revoluției burghezo-democratice și hotărîrea popoarelor de a-și lua soarta în propriile mîini, înfrîngerile suferite de către puterile centrale din partea Antantei [104].

Prăbușirea imperiului habsburgic a creat condiții favorabile pentru intensificarea luptei întregului popor român în vederea Unirii Transilvaniei cu România pentru desăvîrșirea unității politice.

În aceste împrejurări istorice, și în contextul evenimentelor care se precipitau, reprezentanții P.N.R. întruniți în conferința națională la 12 octombrie 1918, la Oradea, hotărăsc să proclame dreptul de autodeterminare a națiunii române, pe temeiul dreptului firesc al fiecărei națiuni de a dispune și a hotărî singură și liberă de soarta sa. Această declarație de autodeterminare a fost citită la 18 octombrie 1918, de reprezentantul comitetului executiv al P.N.R. în parlamentul de la Budapesta prin care se anunța de fapt despărțirea teritoriilor locuite de români de imperiul austro-ungar [105].

---

[100] În apărarea intereslor celor 16 intelectuali români judecați de Tribunalul militar din Cluj, un rol important l-au avut avocații dr. Ioan Erdély din Budapesta și dr. Eugne Ausch din Cluj. Ei au menținut strînse legături cu personalitățile progresiste maghiare și române în favoarea eliberării, informînd opinia publică de pretutindeni despre adevărata stare a lucrurilor, despre nevinovăția celor 9 condamnați la moarte prin spînzurătoare. În grațierea celor 9 intelectuali români condamnați la moarte prin spînzurătoare de Tribunalul militar din Cluj, un rol important l-a avut și C. Isopescu-Grecul, deputat în parlamentul Austro-Ungariei care a ținut un discurs în acest înalt for, arătînd nevinovăția intelectualilor români, demascînd justiția monarhiei habsburgice și actele de represiune față de poporul român. Presa democratică și progresistă din Austria a militat de asemenea pentru grațierea intelectualilor români. Aspecte ale acestui proces au fost relevate și în presa din România. Vezi „Dimineața" din 7 febr. 1934; „Dimineața" din 22 nov. 1934; „România Nouă" din 14 martie 1937 etc.

[101] Caietul nr. 9 (manuscris în arhiva Pompiliu Dan).

[102] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 23—25.

[103] Ștefan Pascu, *Desăvîrșirea statului național român unitar — încununare victorioasă a unei lupte seculare*, în *„Lupta de clasă"*, anul XLVIII, nr. 11, noiembrie 1968, p. 22—23.

[104] *Ibidem.*

[105] *Ibidem*, 22—25; Constantin Nuțu, *Partidul Național Român din Transilvania și problema Unirii*, în *„Studii"*, 1968, tom 21, nr. 6, p. 1010—1013.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Declarația de o deosebită însemnătate istorică a avut un larg ecou asupra întregii opinii publice din România, monarhia austro-ungară și întreaga Europă; a fost un document care a stabilit programul de luptă în vederea desăvîrșirii statului național român.

Pentru aplicarea programului de luptă al românilor din Transilvania stabilit în declarația de autodeterminare a națiunii române, adoptată la 12 octombrie în ședință la Oradea și citită în parlamentul de la Budapesta în 18 octombrie, s-a constituit la inițiativa socialiștilor români Consiliul Național Român Central, format pe bază de paritate, din 6 reprezentanți al P.N.R. și din 6 reprezentanți ai Partidului Social-Democrat cu sediul la Arad [106].

Consiliul Național Român Central devine organul principal, cel mai înalt for al luptei poporului român pentru desăvîrșirea unității statale, pentru făurirea statului național unitar, reprezentînd un guvern al maselor. El se face recunoscut ca for central de guvernămînt peste toate teritoriile locuite de românii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș [107].

Timp de o lună de zile Consiliul Național Român Central va îndeplini funcțiile unui adevărat guvern românesc asupra teritoriului Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Maramureșului [108].

În cursul lunii noiembrie 1918, se constituie în plină efervescență revoluționară și a desfășurării revoluției burghezo-democratice, consilii naționale locale și gărzi naționale, în toate comitatele, în toate orașele și satele românești, subordonate Consiliului Național Român Central și care devin organe de guvernămînt ale națiunii române, ocupîndu-se de probleme administrative, economice, juridice, financiare și militare.

Consiliile naționale județene, comunale erau organe politico-administrative, formate din reprezentanți ai tuturor păturilor și categoriilor sociale (muncitori, țărani, intelectuali, meseriași, reprezentanți ai burgheziei etc.). Ele exprimau voința poporului român de a-și lua soarta în propriile mîini, de a înlătura opresiunea socială și națională, de a exercita guvernarea pe baza drepturilor istorice, el reprezentînd majoritatea populației din Transilvania. Peste tot se desfășura procesul de destrămare a vechiului regim politic al monarhiei austro-ungare, își încetau activitatea vechile organe administrative, autoritatea jandarmerici, armatei, poliției erau înlăturate sau lichidate, creîndu-se condiții favorabile desfășurării luptei maselor populare pentru unirea Transilvaniei cu România pe calea democratică. Consiliul Național Român Central, Consiliile Naționale județene și comunale, se sprijineau pe masele populare. În scopul asigurării ordinii și a siguranței locuitorilor, a combaterii haosului, anarhiei s-a

---

[106] Nicolae Petreanu, *Consiliile naționale române și rolul lor în pregătirea și înfăptuirea Unirii Transilvaniei cu România*, în *Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.*, anul XIV, nr. 6, 1968, p. 25—26; Șt. Hurmuzache, I. Adam, *Consiliile Naționale Române în lupta pentru unirea Transilvaniei cu România*, în „Revista Arhivelor", anul XI, nr. 2, 1968, p. 137—138.

[107] Șt. Hurmuzache, I. Adam, *loc, cit.*

[108] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

constituit Consiliul Naţional Militar, cu organizaţiile sale locale: Gărzile Naţionale judeţene şi comunale [109].

La baza activităţii Consiliului Naţional Român Central, a Consiliului Militar, a consiliilor şi gărzilor naţionale judeţene şi comunale au fost puse principii democratice, dorinţa de colaborare cu toate popoarele, de respectare a drepturilor şi libertăţilor lor, de relaţii bazate pe prietenie, de acordare a deplinei egalităţi în faţa legilor.

În ultimatum-ul redactat de Vasile Goldiş, în numele Consiliului Naţional Român Central şi adresat la 10 noiembrie 1918 Consiliului Maghiar Naţional, se cerea trecerea deplină a puterii de guvernare asupra teritoriilor locuite de români printre judeţele revendicate pentru guvernare deplină fiind şi Făgăraşul, Braşovul etc. [110]. În aceste judeţe, masele populare au exprimat dorinţa lor de unire, prin întruniri populare care au avut loc la Braşov, Făgăraş, Zărneşti etc. [111].

La 28 noiembrie 1918, Consiliul Naţional Român al judeţului Făgăraş a declarat că problema administraţiei româneşti se rezolvă de comitet şi că în acest judeţ, cu excepţia plăşii Făgăraş, întreaga conducere aparţine Consiliului Naţional.

Răspunzînd apelului Consiliului Naţional Român Central, în judeţul Făgăraş se constituie Consiliul Naţional Judeţean [112], consiliile şi gărzile cercuale şi comunale pe baza unor întruniri populare, prilej de sărbătoare şi entuziasm patriotic, unde în unanimitate reprezentanţii maselor cereau unirea Transilvaniei cu România [113].

La întrunirea din Zărneşti, pentru constituirea Consiliului Naţional Comunal şi a gărzii naţionale, a fost ales ca preşedinte Pompiliu Dan, cunoscut pentru activitatea sa naţional-politică şi ca militant pentru unirea Transilvaniei cu România [114].

Consiliul Naţional din Zărneşti, condus de Pompiliu Dan exprimă hotărîrea de unire a maselor de ţărani, muncitori, meseriaşi şi intelectuali, se ocupă de organizarea vieţii administrative, politice şi militare, garantează recunoaşterea drepturilor naţionalităţilor conlocuitoare, stabileşte măsuri concrete pentru desfăşurarea normală a întregii activităţi economice din ţinut [115].

La adunarea de alegere a delegaţilor pentru Adunarea Naţională de la Alba Iulia convocată la 20 noiembrie de Consiliul Naţional Român pentru 1 decembrie 1918, în cercul Tohanul Vechi este ales Pompiliu Dan (învăţător), Aron Pană (notar), Niculae Rîmbeţ (notar), care pleacă împreună cu delegaţii Ţării Bîrsei şi ai Făgăraşului.

---

109 *Ibidem.*

110 Miron Constantinescu, *Tendinţe social-politice şi curente de idei în Transilvania în anii luptei pentru unire*, în „Lupta de clasă", A. XLVIII, nr. 11, 1968, p. 36—37; Ştefan Pascu, *op. cit.*, p. 24—25.

111 Nicolae Petreanu, *op. cit.*, p. 23, 30; Şt. Hurmuzache, I. Adam, *op. cit.*, p. 139, 141, 143, 144.

112 Şt. Hurmuzache, I. Adam, *op. cit.*

113 *Ibidem.*

114 Pompiliu Dan, Memorii, p. 25—26.

115 *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

La Alba-Iulia, Pompiliu Dan, găzduit de Zaharia Munteanu împreună cu Vasile Goldiş se alătură hotărîrilor luate de reprezentanţii poporului: unirea românilor din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramures cu România [116].

La Adunarea Naţională de la Alba Iulia participă zeci şi sute de muncitori, ţărani, intelectuali din Ţara Bîrsei şi judeţul Făgăraş care aduc cu ei dorinţa sinceră de unire, hotărîrea de a impune reforme democratice, înflăcărarea şi patriotismul, conştiinţa drepturilor naţiunii române. Din cei 1228 de delegaţi (deputaţi, de drept sau aleşi) judeţul Braşov avea 25 de reprezentanţi din 5 cercuri, iar judeţul Făgăraş 21 de deputaţi din 4 cercuri [117].

După adoptarea rezoluţiei unirii de către Adunarea Naţională de la Alba Iulia se constituie Marele Sfat Naţional format din 212 membri, o adunare legislativă provizorie, reprezentativă a poporului român şi Consiliul dirigent, alcătuit din 15 membri, un guvern provizoriu al Transilvaniei, pînă la unificarea definitivă a administraţiei. Din Marele Sfat Naţional, ales de Adunarea Naţională de la Alba Iulia la 1 decembrie 1918, a făcut parte şi Pompiliu Dan care a participat la toate dezbaterile, la adoptarea hotărîrilor şi legilor, aducînd o contribuţie activă la îndeplinirea misiunii acestui organ legislativ [118]. Pompiliu Dan a contribuit şi la organizarea manifestaţiilor şi întrunirilor care au avut loc la Braşov, Făgăraş, Zărneşti etc. de sprijinire a actului istoric de la 1 decembrie, de adeziune totală la măreţul act al unirii, de aducerea la cunoştinţă maselor că s-au înfăptuit năzuinţele de veacuri ale poporului.

În anul 1919, Consiliul Dirigent îl numeşte pe Pompiliu Dan inspector la judeţul Braşov.

Între anii 1918—1926, Pompiliu Dan se ocupă în calitate de inspector cu organizarea şcolilor primare româneşti, încadrarea lor cu cadre didactice calificate, asigură o îndrumare permanentă a instituţiilor de învăţămînt, publică studii privind dezvoltarea învăţămîntului primar din România [119].

În anul 1922, Pompiliu Dan publică studiul: „Problema unificării învăţămîntului primar şi normal. Situaţia învăţămîntului din judeţul Braşov", în care expune esenţa relaţiilor românilor cu naţionalităţile conlocuitoare bazate pe principiul deplinei egalităţi, pe dezvoltarea lor liberă culturală, pe participarea lor la viaţa politică şi economică [120].

Pompiliu Dan acordă o atenţie deosebită şcolilor de ucenici în studiul său: „Problema unificării învăţămîntului primar şi normal" arătînd că proprietarii fabricilor şi uzinelor neglijează instrucţia viitoarelor lor cadre, îi lasă la întîmplare pe ucenici şi nu dovedesc un spirit umanitar, nu creează condiţiile unei temeinice pregătiri profesionale [121].

---

116 *Ibidem*, p. 27—28.

117 Ştefan Pascu, *Desăvîrşirea unităţii de stat a poporului Român*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, XI, 1968, p. 119—120.

118 *Ibidem*, p. 120—126, 128—129.

119 Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 29—33.

120 Pompiliu Dan, *Problema unificării învăţămîntului primar şi normal. Situaţia învăţămîntului din judeţul Braşov*, tipografia fraţii Antal-Braşov, 1923.

121 *Ibidem*.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Pompiliu Dan a criticat regimul burghezo-moşieresc pentru indiferenţa manifestată faţă de condiţiile materiale ale şcolilor de ucenici, faţă de pregătirea lor profesională şi morală, prezentînd un tablou real al dezvoltării învăţămîntului profesional din Transilvania. Cărturar cu vederi înaintate, Pompiliu Dan a criticat pe reprezentanţii claselor dominante care după formarea statului naţional român unitar, nu se preocupă de dezvoltarea învăţămîntului industrial şi comercial, punct de plecare pentru constituirea unei categorii numeroase de meseriaşi români atît de necesari pentru progresul economic şi nu folosesc noile condiţii create în această direcţie [122].

În centrul atenţiei activităţii pedagogice a lui Pompiliu Dan a stat problema educării tineretului, a instruirii poporului în general, subliniind rolul familiei, al şcolii, al societăţii în ridicarea nivelului de cultură al tineretului şcolar [123].

Pompiliu Dan a fost un adversar hotărît al cosmopolitismului, cerînd dezvoltarea culturii naţionale româneşti, organizarea învăţămîntului pe baze realist ştiinţifice, răspîndirea în rîndul tineretului a ideilor avansate, menţionînd rolul culturii în formarea profilului spiritual al tinerei generaţii [124].

Observaţii preţioase a făcut Pompiliu Dan şi în ce priveşte rolul muncii de îndrumare şi control a cadrelor didactice, competenţa de care

---

[122] *Ibidem.* În această operă apare un aspect important şi anume lupta desfăşurată de Pompiliu Dan şi după făurirea statului naţional român unitar pentru apropierea între români, maghiari şi germani şi deplina lor egalitate: „Prin proclamarea dreptului limbii materne în şcoala primară, ne-am arătat la înălţimea misiunii noastre culturale şi pedagogice, şi că în şcoală nu urmărim tendinţe de asuprire şi desnaţionalizare, ci exclusiv scopuri de bună educaţie pentru toţi locuitorii ţării noastre". Referindu-se la nepăsarea regimului burghezo-moşieresc faţă de instruirea şi educaţia ucenicilor, Pompiliu Dan scria în lucrarea sa citată: „Ei sînt lăsaţi în grija patronilor, care le exploatează puterile trupeşti, fără a se interesa de cultura lor spirituală şi morală. În actualele şcoli de ucenici întreţinute din partea statului şi a patronilor, instrucţiunea şi educaţiunea este sub orice critică. Cursurile serale care se ţin cu ucenicii în cîteva ceasuri sînt mai mult o pierdere de timp şi un prilej ca ucenici la întunericul serilor să se dea la deprinderi imorale. Unii dintre patroni nu-i lasă pe ucenici să urmeze regulat nici la aceste cursuri, ci îi ţin în atelier sau acasă spre a le face servicii. Unele căminuri înfiinţate anume pentru ocrotirea ucenicilor au rămas goale, deoarece patronii refuză să plătească taxele de întreţinere şi în genere nu vor să-i lase pe ucenici a locui la cămin. Organizarea şi programa analitică a acestor şcoale, nu este unitară, în vechiul regat ele ţin de ministerul industriei, în Ardeal de ministerul instrucţiunei. Se impune deci o reformă şi o unificare urgentă, care să aibe la bază tot principiile naţionale şi pedagogice".

[123] Pompiliu Dan, *op. cit.*, p. 11. Referindu-se la cele mai bune principii pedagogice care trebuiau aplicate în şcoala românească, Pompiliu Dan scria: „Grîul curat al sufletului românesc, trebuie deci plivit şi ajutat să se ridice deasupra neghinei şi a buruienilor străine care l-au copleşit pînă acum. Trebuie să sistematizăm pedagogia naţională scoasă din comorile nestemate ale sufletului unui popor, chemat să-şi îndeplinească rolul de cultură şi civilizaţiune în această parte a continentului european. Această pedagogie se va turna nefalsificată în sufletul tineretului român de pe tot rotogolul pămîntului românesc. Aşa înţelegem noi problema unificării învăţămîntului, problema şcoalei unitare româneşti ... precum poporul nostru de pretutindenea are una şi aceiaşi obîrşie, una şi aceiaşi limbă, tot asemenea şi educaţia lui, cultura sufletului trebuie să se facă după unul şi acelaşi sistem naţional".

[124] Pompiliu Dan, *op. cit.*, p. 10.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

trebuie să dea dovadă inspectorii școlari, conținutul activității inspectoratelor școlare [125].

În 1926, Pompiliu Dan pleacă din Brașov fiind numit inspector școlar în județul Bihor. La plecarea sa din orașul Brașov el adresează corpului didactic și autorităților administrative la 22 februarie 1926, o circulară în care își expune principiile după care s-a călăuzit fără întrerupere de la 1 februarie 1919 pînă în anul 1926 în calitate de inspector școlar al județului Brașov [126].

Concepția sa privind rolul dascălului în procesul de învățămînt și în educarea maselor, este exprimată în circulara trimisă cadrelor didactice din județul Brașov. Rezultă din principiile enunțate că Pompiliu Dan a fost un intelectual progresist, un pedagog demn, a desfășurat o intensă activitate pentru buna înțelegere între români, maghiari și germani, a lărgit aria preocupărilor sale de ordin cultural, asigurînd dezvoltarea și ridicarea spirituală a județului Brașov.

Autor a numeroase articole și studii, Pompiliu Dan a colindat județul Brașov pentru a lămuri masele despre obiectivele programului de învățămînt, a supus criticii concepțiile greșite pedagogice, a fost un slujitor devotat al școlii românești.

În centrul Bihorului la Oradea, Pompiliu Dan a activat ca inspector al școlilor de ucenici din Transilvania și ulterior ca inspector al școlilor primare din județele Bihor, Sălaj, Satu Mare și Maramureș, funcționînd cu începere de la 1 septembrie 1926 și pînă la pensionarea sa în 1931 [127].

O latură importantă a activității pedagogice a lui Pompiliu Dan o constituie elaborarea de manuale școlare, împreună cu alți colaboratori din țară, tipărite în general în editura „Scrisul Românesc" din Craiova [128].

Cercetînd atent manualele școlare elaborate de Pompiliu Dan, putem observa participarea sa creatoare la viața științifică, pedagogică a țării, ceea ce i-a sporit și mai mult autoritatea și prestigiul.

---

[125] *Ibidem*, p. 16. Subliniind rolul inspectorului școlar, Pompiliu Dan scria: „De aceea funcțiunea de inspecție școlară nu poate fi încredințată decît elementelor cele mai selecte ale corpului didactic. Organele de inspecție școlară, au următoarele atribuțiuni: Să observe pînă în cele mai mici amănunte referințele interne ale școalei, în special situarea educației și a învățămîntului cu toate cerințele lor; să exerciteze o influență culturală binefăcătoare asupra puterilor didactice prin mijlocirea direcțiunilor școlare; să contribuie la îndeplinirea programei legale; respectînd însă cît mai mult libertatea metodică a învățătorului și prestigiul lui înaintea școlarului și a societății. În vederea importanței sale misiuni culturale, inspectorul școlar trebuie înainte de toate să posede o temeinică experiență, să fie o personalitate morală, plină de tact pedagogic și de o caldă însufletire pentru interesele școalei și a slujitorilor ei".

[126] Circulara din 22 febr. 1926 (manuscris în arhiva Pompiliu Dan).

[127] Pompiliu Dan, *Memorii*, p. 35—40.

[128] Proces-verbal din 23 august 1930, privind elaborarea unor manuale școlare de către Traian Teodorescu, Petre Petrescu și Pompiliu Dan (manuscris în arhiva Pompiliu Dan). Contract de editură, între Editura „Scrisul Românesc" din Craiova, privind elaborarea de manuale școlare de către un colectiv de autori: Traian Teodorescu, Pompiliu Dan, Ioan Dumitrașcu, Petru Petrescu, Victor Papacostea (manuscris în arhiva Pompiliu Dan). Pompiliu Dan împreună cu autorii mai sus menționați a elaborat între 1919—1940 următoarele manuale școlare: Abecedar partea I-a și a II-a; Citirile cl. II—VII; Geografiile cl. III—VII. Gramaticile cl. III—VII; Aritmeticile cl. I—VII; Caietele de caligrafie și desen cl. II—VII.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Este prezent şi în publicistica pedagogică a timpului cu articole, studii, recenzii, colaborînd mai ales la „Revista pedagogică a învăţătorilor din Sălaj", „Revista învăţătorimii române din Buzău", precum şi la ziarul „Gazeta de Vest" din Oradea. După o activitate bogată şi multilaterală, pedagogică, publicistă şi ştiinţifică, Pompiliu Dan iese la pensie în anul 1931 [129], continuîndu-şi activitatea mai ales pe frontul culturii în cadrul unor asociaţii şi societăţi din Oradea [130].

În anul 1954 Pompiliu Dan decedează, rămînînd în conştiinţa noastră ca un dascăl militant braşovean participant activ la procesul de unire a Transilvaniei cu România.

*

* *

În concluzie, Pompiliu Dan s-a afirmat în toată viaţa şi activitatea sa politico-naţională ca un luptător dîrz pentru apărarea drepturilor naţiunii române din Austro-Ungaria. El a luat parte activă la mişcarea studenţimii române din Europa pentru unire, la pregătirea Adunării Naţionale de la Alba Iulia, la exercitarea rolului Consiliului Naţional din comuna Zărneşti, militînd pentru eliberarea naţională a românilor de sub dominaţia austro-ungară. A fost exponentul burgheziei române din Transilvania şi mai ales a acelei părţi care susţinea hotărît unirea Transilvaniei cu România, desăvîrşirea unităţii de stat a României, fiind partizanul unor reforme democratice, a recunoaşterii deplinei libertăţi şi egalităţi a naţionalităţilor conlocuitoare. Cu toate aceste merite, Pompiliu Dan nu a înţeles rolul mişcării muncitoreşti şi socialiste în înfăptuirea unităţii politice; după înfăptuirea actului Unirii de la 1 decembrie 1918, el s-a situat pe linia intereselor de clasă a burgheziei române, iar în ultimii ani ai vieţii a avut şi o uşoară alunecare spre concepţii mistice, activînd în cadrul unor asociaţii religioase. Meritul lui este că între anii 1919—1940, a luptat cu convingerea că odată înfăptuit idealul naţional, trebuie să se asigure progresul României în toate domeniile de activitate. Dar nu a înţeles şi necesitatea eliberării sociale a clasei muncitoare şi a poporului, susţinînd realizarea unor reforme de către regimul burghezo-moşieresc. Pompiliu Dan n-a sesizat contradicţiile social-politice tot mai ascuţite din perioada dintre cele două războaie mondiale din România, nici faptul că clasa muncitoare s-a afirmat pe arena vieţii politice cerînd prefaceri adînci şi punînd problema răsturnării regimului burghezo-moşieresc. Cu toate aceste limite manifestate în gîndirea şi concepţia sa, mai ales după formarea statului naţional unitar român, Pompiliu Dan, rămîne în conştiinţa contemporanilor ca reprezentant al poporului român căruia i-a apărat interesele fundamentale, situîndu-se ferm pe linia luptei pentru formarea statului naţional unitar român, pentru dezvoltarea economică şi culturală a întregii ţări, pentru înlăturarea asupririi naţionale.

---

[129] Pompiliu Dan, *Memorii,* p. 35—40.
[130] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Autobiografia lui Pompiliu Dan

M'am născut în ziua de 3 Februarie 1871 în comuna Zărnești din cercul Branului comitetul Făgăraș, care comună după unirea Ardealului cu România a trecut la ședețul Brașov.

Tatăl meu Nicolae Dan, fiul marelui cărturiu Zărneștean Bratu Dan și el Stanchii Bratu Dan, născ. Bran, fost învățat timp de 44 ani dela anul 1860 până la anul 1904, dintre cari 4 ani la școala primară confesională din Bran și 40 ani la școala primară confesională gr. or. [illegible] din Zărnești, în care timp îndelungat, s'a distins totdeauna prin zel exemplar, vrednic de recunoștință, prin pricepere pedagogică, prin purtare morală, precum dovedește certificat o inal eliberat de oficiul protopresbiteral la inspectorat al școalelor confesionale gr. or. [illegible] din Bratul Bran sub N° 194 din 10 Mai 1904.

Tot asemenea în mod elogios s'a expr[illegible]

Fig. 1. Fragment din memoriile lui Pompiliu Dan.

Testimoniu scolasticŭ.

Pompiliu Danu, [illegible] Zărnesci cottulu [illegible] a [illegible] la [illegible] Bine

[illegible] corespunditoare legilor scolastice

[illegible] bine

[illegible] suficiente

Spartulŭ în amănunte special obligate:

[illegible]	forte bine
[illegible]	bine
[illegible]	forte bine
[illegible]	forte bine
[illegible]	bine
[illegible]	forte bine
[illegible]	forte bine
[illegible]	[illegible]
[illegible]	bine
[illegible]	[illegible]
[illegible]	bine
[illegible]	bine
[illegible]	bine
[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]

La obiectele relative obligate:

[illegible]	[illegible]
[illegible]	bine
[illegible]	bine
[illegible]	legitimă
[illegible] 27 de ore sensate	

[illegible] 19 [illegible] lui Maiu [illegible]

Nicolau Sillia
prof. de [illegible]

Fig. 2. — Certificat școlar al lui Pompiliu Dan, eliberat de Liceul românesc din Brașov.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Avem dreptu să ne fălim cu numele de Românu?

O întrebare în timpulu modernu la ordinea zilei. O întrebare la care orice poporu, orice natiune trebue să răspundă. Dăci fiecare are unu trecutu, pe care se ba vesă pentru a aspira la unu viitoru. Ș acesta formeza fata, mândria sa. Natiunea romana nică are unu la cutu, natiunea romana nică la vrăstu în viitoru și ama are aspiratiuni. Priemu nică dela începutulu lu cutu răspunde categoricu „Românulu este mândru de ... și mândru de numele celu pătu. Să vedemu nică ce trecutu o avutu elu, în trăsăturu generale și dacă ... ala, ceu mărunțeză.

Istoria e cartea vieței, întrênsa se reglindeză originea faptele, virtutile unui poporu, este ... este icona timpului trecutu. — Ș ... unu istoria nationala romanesca ne ... poporu romanu îș trage originea din ... strălucita și puternica unui ... din depărtănțile de odinioară ... Romanii, ... la a. 106 ... Ch., ... din mânile ... timpurile ... din ... ... și colonisti, cari amestecându-se cu indigeni rămași, dăteni ... poporu romanesu ... adevărata ... despre originea nostra atât de strălucita ... nostra romanesca, ... a limbei ... romanu ... romanice ... funcțiuni ... italiana ... Ș ... nică ne înălță și trebue să ne înalțe mai multu. Fala nostra este ... că limba nostra, ei singure, îi rămâne ...

Fig. 3. — Conferință ținută de Pompiliu Dan la Cluj, în fața studenților: „Avem dreptul să ne fălim cu numele de român?"

PROGRAMUL

Recepțiunei la Predeal a Drapelului ISTORIC de la Congresul de la Sibiiu, din 11 și 12 Iulie 1893.

1). Duminecă 18 Iulie ora 3 p. m. sosesc în Predeal cele două din trei Drapele, la umbra cărora s'a ținut în Sibiiu admirabila conferință a Românilor din Ardeal, Banat și Ungaria. Unul dintre acele trei Drapele din Drapelul național a rămas în Transilvania; al doilea va fi încredințat pentru conservare junimei universitare din Iași și al treilea celei din București. Aceste reliquie scumpe, care vor fi transmise generațiunilor viitore, vor constitui un nou LABARUM al junimei romane și va fi purtat în fruntea ei la ori-ce ocasiuni solemne și festivități naționale, în cari va fi posibilă reintrunirea a tustrele colorile Drapelului național prin întâlnirea frățească a representanților diverselor Universități, cari conservă câte o fâșie din el.

2). La predarea de către aducători a Drapelelor, în mânile delegațiunilor Universitare din București și Iași, cari vor veni pentru aceasta Duminecă în Predeal, vor asiste: Liga din Predeal, representanți din Comitetul executiv al Ligei și Doamnele și Domnii din Sinaia, Bușteni și Predeal, cari vor bine voi să onore solemnitatea cu presența lor și să dea acest semn de patriotismul lor.

3). Desfășurarea celor doue Drapele se va saluta de cântări naționale. Predarea lor în mânele delegațiunilor se va face de Presedintele Ligei, insoțindu-le cu o scurtă alocuțiune, la care esemene vor răspunde delegații primind depositul.

4). La 4 ore se va servi un prânz Studienților.

5). În tot parcursul trenului până la București, Comitetele Ligilor respective sunt rugate a întâmpina pe la stațiunile gărilor Junimea Universitară, care se întorce cu Drapelele cu ultimul tren de Duminecă.

Fig. 4. — Programul Recepțiunei la Predeal a Drapelului Istoric de la Congresul de la Sibiu din 11 și 12 iulie 1893.

http://cimec.ro - http://istorielbv.ro

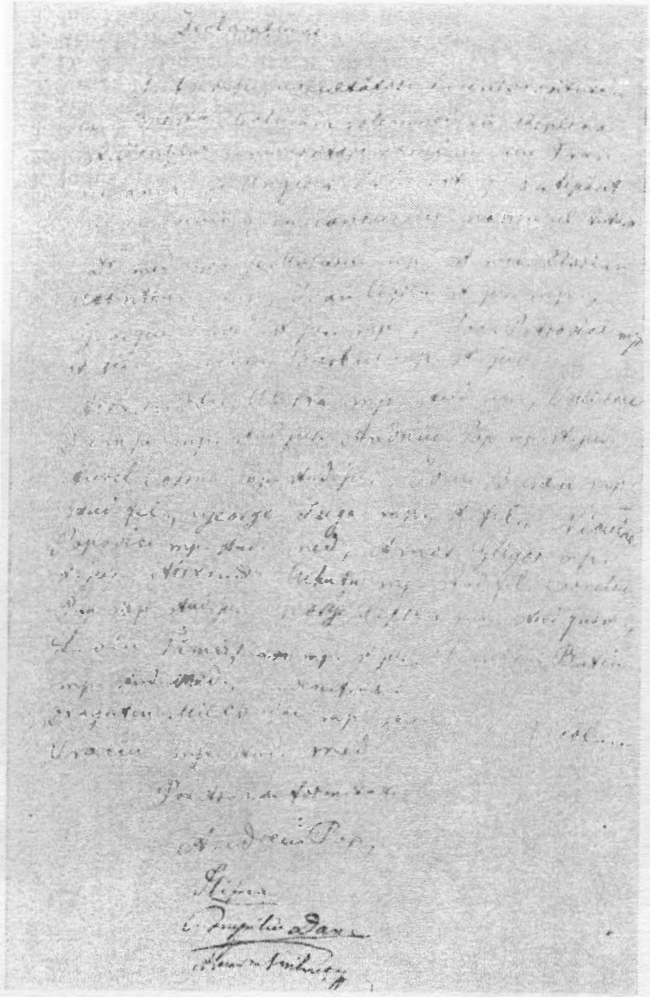

Fig. 5 — Declarația de solidaritate a studenților români din Dresda, Viena, cu replica Junimii academice române, redactată de Aurel C. Popovici.

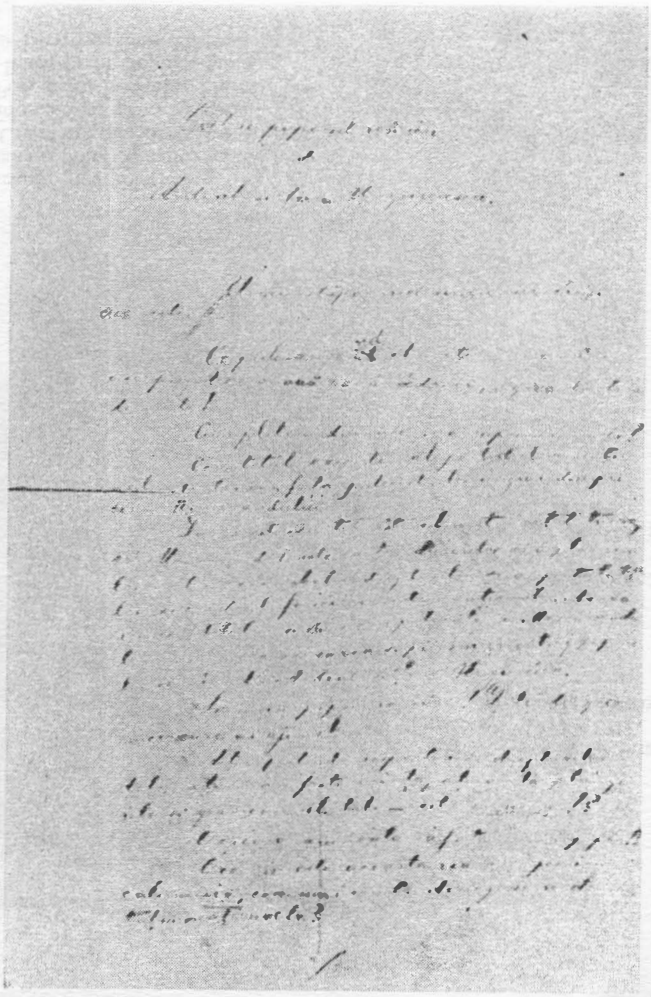

Fig. 6 — Manifestul: „Către poporul român din Ardeal și Țara Ungurească", al studenților români din Viena, în sprijinul acțiunii memorandiste.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

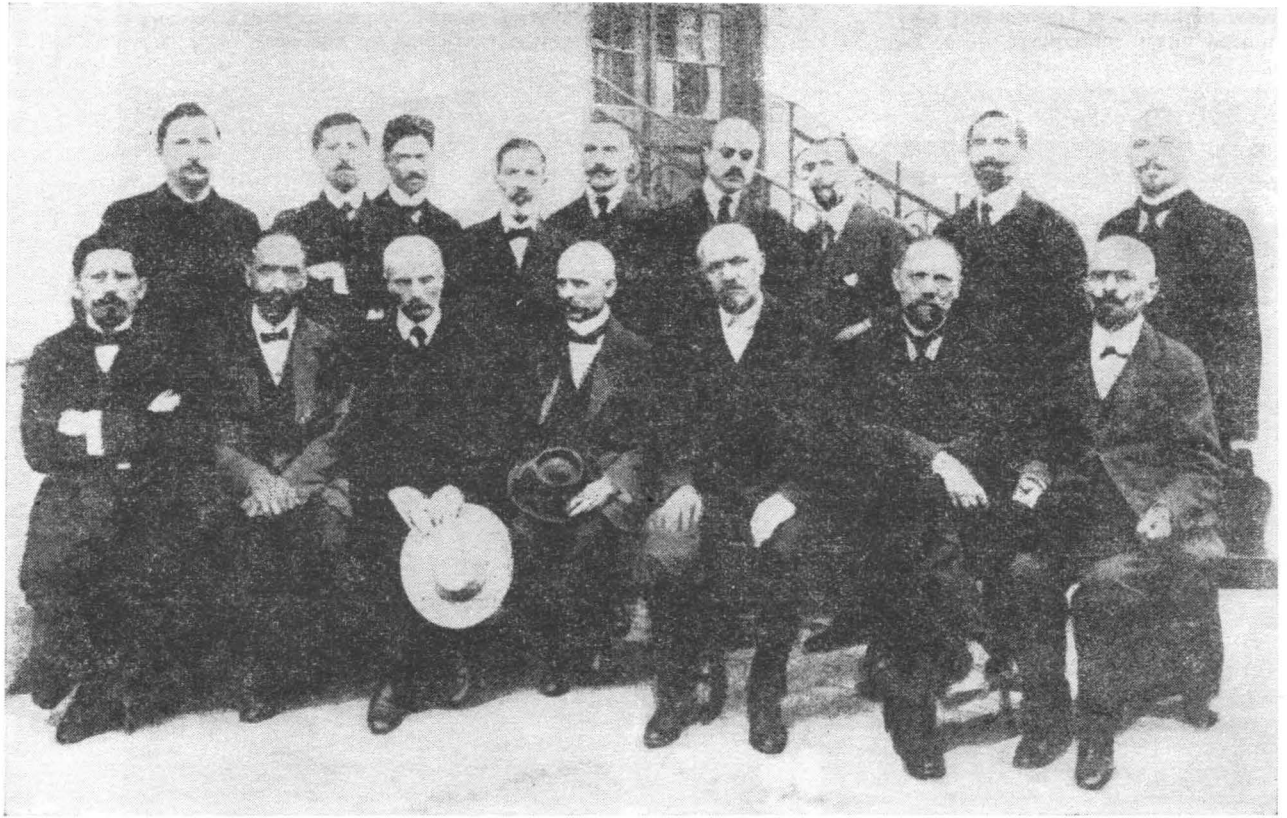

Fig. 7. — Cei 16 intelectuali, din procesul 1915—1917, intentat de autorităţile austro-ungare.

Cei de la numerele 3, 5, 6, 11, 12, 13, 14, 15 şi 16 au fost condamnaţi la moarte prin spînzurătoare.

De la stînga la dreapta de sus:

1. Ioan Popovici, preot Sf. Gheorghe
2. Iona Sociu, şef portărel tribunalul Braşov
3. Nicolae Hamzea, învăţător Ghimbav
4. Gh. Negoescu, preot Întorsura Buzăului
5. Victor Pop, farmacist Sibiu
6. D. Zah. Munteanu, avocat Alba-Iulia
7. Romul Popescu, funcţionar banca „Albina"-Sibiu
8. Ion Modroiu, preot, înv. Vama Buzăului
9. Ioan Nan, preot Sînpetru

Şirul de jos:

10. D. Greceanu, preot Hărman
11. Ioan Coman, preot Sita Buzăului
12. Romul Cristoloveanu, învăţător Rîşnov
13. D. Spiridon Boiţa, avocat Braşov
14. David Pop, preot-învăţător Hărman
15. Coman Baca, preot Poplaca-Sibiu
16. Pompiliu Dan, inspector Zărneşti

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Conziliul național român din

Zernești

Bilet de liberă circulație

Subsemnatul certific că locuitorul Pompiliu Dan
director școlar, președinte al conziliului național
român comunal și membru al Marelui Sfat Național

de naționalitate român domiciliat în comuna

Zernești, jud. Făgăraș în etate de 47 ani, este

cunoscut de noi personal și are voe să meargă la Brașov, Săcuieni, Sibiu, București (și și retour) pentru afaceri oficioase

Zernești în 5 Ianuarie 1919

P. Dan
pres. f.

Fig. 8. — Bilet de liberă circulație a lui Pompiliu Dan în 1919.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

23

Lista
Gărzii Naționale Române
din
Zărnești

La urma procesului de dato 17/XII-1918, am onoare a vă înainta următoarele.

1. Garda națională română din comuna noastră s-a înființat la 8 Noiembrie st. n. 1918, din 60 membri, precum urmează.

1 Constantin Cuntan comandantul gărzii
2 Ioan Rusu sub-comandant
3 Ioanie Grigore
4 Ioan Grigoraș
5 George I. Ianovici
6 Iosif Mărculescu
7 George I. Răimăsor
8 Dumitru Mocu
9 Ioan I. Grigore
10 Ioan I. Ionescu
11 Vasile I. Iulian
12 Ioan St. Ciocu
13 Ioan Bucur
14 Ioan Bucur
15 Ioan I. Iulian
16 Ioan Zaharia
17 George Iulian
18 George Iulian
19 Nicolae N. Bucur
20 George Tr. Dumitru
21 George I. Dumitru
22 Ilie Ioan Nicola
23 Dumitru Ș. Iulian
24 Alexandru Nicolaescu
25 Ioan I. Mărculescu
26 Nicolae N. Drăguțescu
27 Ioan I. Nica
28 Zaharia Eudu
29 George G. Bordeianu
30 George V. Bordeianu
31 Vasile G. Bordeianu
32 Nicolae I. Oprea
33 Nicolae St. Rușețiu
34 Dumitru Ciocu
35 George N. Ciocu
36 Nicolae Iulian
37 Ioan I. Rușețiu
38 Nicolae Drăguțescu
39 George I. N. Dumitru
40 George Iulian
41 Ioan I. N. Dumitru
42 George Nica Ciocu
43 George R. Ciocan
44 Ioanan Mărculescu
45 George G. Bordeianu
46 Ioan N. Mărculescu
47 Ioan N. Bumacu
48 George B. Ciocu
49 Ioan I. St. Mărculescu
50 Ioan N. B. St. Iulian
51 George I. Gabor
52 Avram Ciocu
53 George G. Răimăsor
54 George G. L. Ciocan
55 Ioanne I. Grigore
56 Ioan Ruscu
57 Nicolae Răimăsor
58 Ioan R. Solomon
59 Ioanan Moleș
60 Ioan Nițu

Gardiști.

Este gardiști nu există nici un ofițer și nici un subofițer.

Gardiștii au primit soldea de 3 Cor. b. z. din 19 Nov. până la 30 Nov. inclusive, adică pe 12 zile, cari de atunci încoace în lipsă de parale soldea este în restanță.

2. Garda națională din loc dispune de 40 bucăți pași militare sistem Mauricher, 4 pușci 20 baionete, 6 cercle de mașină și 300 glonțe de pușcă.

Dintre puștii una singură are necesitate de reparație, celelalte toate sunt în stare foloșitoare.

3. Ordonanța referitoare la înarmarea populației și altor semeni de armă, ce s'au aflat la primărie — a fost publicată de 2 ori în comună — și publicului i-a transmis conținutul acestei importante dar cu toate acestea puștii nu a înaintat și respective nu dat în lăuntru numerele; acesta și explică prin faptul, că puștile au fost strânse de oficiile administrative deja din 1914, și astfel nici o persoană îndreptățită nu dispune de armă.

/

cari din 21/IV - 31/XII de câte 15 Cor. fac decade III a lui Decb. IV. singur stegarul 2 Dect. a fost plătit cu câte 20 Cor. la zi. Reg. a intrat, și acesta numai și se restituie Cons. nat. rom. din Zărnești.

Zărnești, la 3 Ianuarie 1919

GARDA NAȚIONALĂ ROMÂNĂ ZERNEȘTI

Ștefan Ionescu
Comandantul G. N. R.

A adverso mărturiei conspectului acestuia suma de 26.110 coroane a plătito Consiliul Național din Zărnești respective comuna din bani luați împrumut, care trebuiesc restituiți. Reg. deci lămurește acestă sumă pe seama Consiliului Nat. Rom. din Zărnești.

Zărnești, 4 Ianuarie n. 1919

CONSILIUL NAȚIONAL ROMÂN ZERNEȘTI

Pompiliu Dan
pres.

Fig. 9. — Lista Gărzii Naționale din Zărnești în anul 1918.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

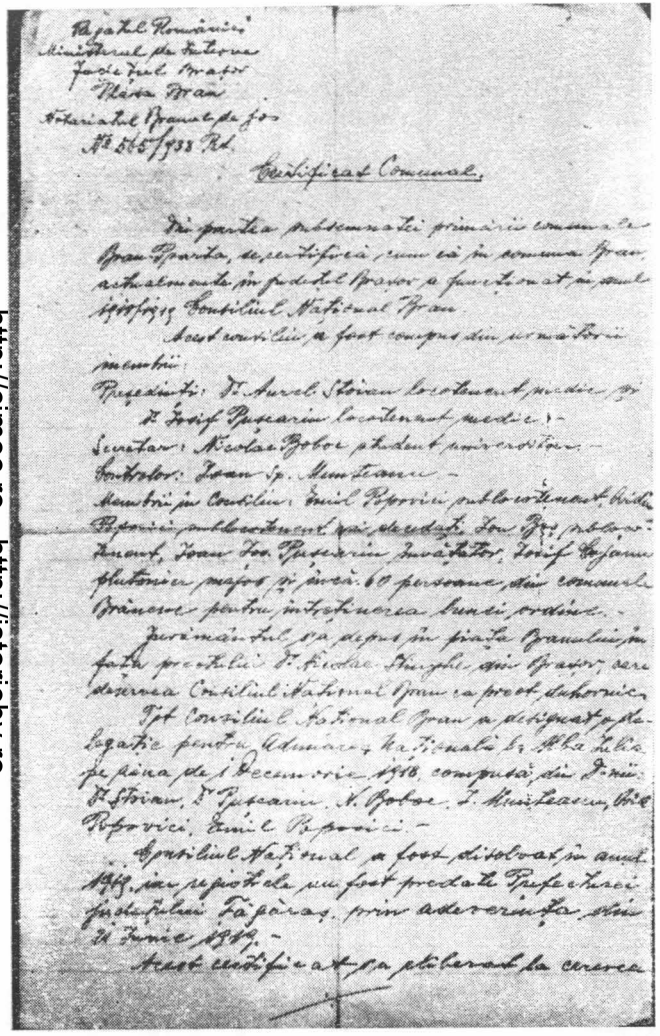

Regatul Romaniei
Ministerul de Interne
Judetul Maior
Maria Bran
Interiatul Granelor de fos
Nr. 565/933 Rd.

Certificat Comunal.

Din partea subsemnatei primarii comunei de Bran Sparta, se certifica, cum ca in comuna Bran, actualmente in judetul Sparor a funcionat pe anul 1918/19 Consiliul National Bran.

Acest consiliu a fost compus din urmatorii membri:

Presedinti: Dr. Aurel Stoian locotenent medic, si Dr. Iosif Puscariu locotenent medic.

Secretar: Nicolae Boboc student universitar.

Contrator: Ioan Sp. Munteanu.

Membrii in Consiliu: Emil Popovici, publ. locotenent, Vidu Popovici, publ. locotenent, Ion Bos, publ. locotenent, Ioan Ios. Puscariu, invatator, Iosif Bojan plutonier major si inca 60 persoane din comunele Branene pentru intretinerea bunei ordine.

Primariul s'a depus in piata Branului, in fata preotului Dr. Nicolae Stoghie din Sparor, care dezvoltarea Consiliul National Bran ca preot, duhovnic.

Tot Consiliul National Bran a delegat o delegatie pentru Adunarea Nationala la Alba Iulia pe data de 1 Decemvrie 1918, compusa din domnii: Dr. Stoian, Dr. Puscariu, N. Boboc, I. Munteanu, Vid. Popovici, Emil Popovici.

Consiliul National a fost disloat in anul 1919, iar repistrele au fost predate Prefectului fostului Tara Bârsei, prin adeverinta din 21 Iunie 1919.

Acest certificat s'a eliberat la cererea d. lui Ioan Ios. Puscariu, invatator pensionar, pe merite pe Sparor si in fata a douaspre zece oameni din acest oficiu, care s'au gasit la postul Primariei si anume: Una adeverinta a Consiliului National Bran din 1 Februarie 1933 si adeverinta Consiliului National Roman Fagaras Nr. 214/933.

Bran-Sparta la 12 Februarie 1933.

Primar: Notar:
M. D. Stoian M. M. Moroiu

Cetăţ. Taxe:
Ioan I. Luscariu
Bran
TARIF:
Autenticarea 10 lei
Taxa de timbru —
Timbru 41 —
Total 51 lei
Zadar Lucian
notar public

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 10 — Certificat comunal eliberat lui Ioan Iosif Puşcariu, privind lupta sa naţională.

Bilet de liberă trecere!

Domnul Ioan Puşcariu inv. făcând parte din consiliul comunal al comunei colective Bran este autorizat a supraveghea buna administraţie a comunei contra ori cărei devastator fie civili sau militari cerând concursul celei mai apropiate trupe, care a este obligată ~~[illegible]~~ necesar, pentru ca nu cumva neregulele comise să fie imputate armatei.

Contravenienţii vor fi arestaţi şi aspru pedepsiţi de autoritatea militară.

Bran la 16 August 1916

Comandantul Brigazei 6a

Colonel [illegible]

Fig. 11 — Bilet de liberă circulaţie a învăţătorului Ioan Iosif Puşcariu în 1916.

33

Onoratului

Oficiu Pretorial

în Zărneşti

Vin a face cunoscut despre formarea gardei n. r. din Tohanul nou cum că dela înfiinţarea gardei n. r. şi până la 1 decembre 1918 au fost în număr 48 oameni pe zi cu 20 cor. ear dela 1 decembre sau redus numărul gardistilor la 20 oameni pe zi cu 10 cor. până la 15 decembre st. n. 1918. ear dela 15 decembre fiind tot 20 oameni dar făcând serviciu numai 2 oameni pe zi cu câte 8 coroane, ear Comandantul gardei începând din 15 dec. st. n. cu 60 cor. lunar.

Deci până acum încă nu sa plătit nimic.

Alte accidente nu sau întâmplat.

Tohanul nou la 20/2 Ianuarie 1919

[illegible]

Comand. gardei n. r.

Fig. 12 — Constituirea gărzii Naţionale în Tohanul Nou.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 13 — Proces verbal luat în adunarea electorală a cercului electoral Făgăraş din comitatul Făgăraş, ţinută în 27 noiembrie la Făgăraş 1918, privind alegerea lui Pompiliu Dan ca delegat la Adunarea Naţională de la Alba-Iulia.

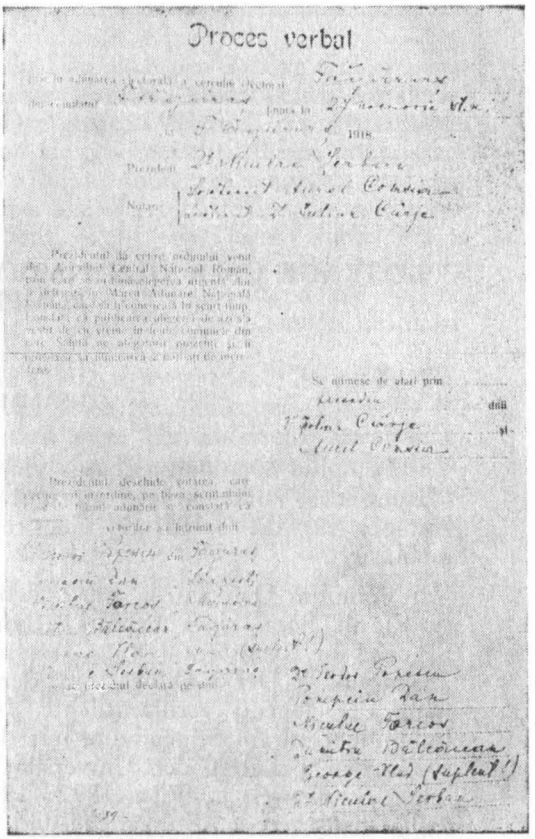

Proces verbal

Fig. 14. — „Credenţional, subsemnaţii adeverim că în cercul electoral al Tohanului Vechi din comitatul Făgăraşului s-au ales astăzi ca delegaţi ai acestui cerc electoral, Pompiliu Dan, la Adunarea Naţională de la 1 dec. 1918 la Alba-Iulia".

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

BEITRÄGE ÜBER DEN NATIONAL-POLITISCHEN KAMPF VON POMPILIU DAN

(ZUSAMMENFASSUNG)

Pompiliu Dan hat sich als ein treuer Diener der Schule für die Aufklärung des Volkes eingesetzt, und die Bevölkerung des Burzenlandes zum Kampfe für die Schaffung eines einheitlichen rumänischen Nationalstaates mobilisiert.

Pompiliu Dan wurde am 2. Februar 1871 in Zărnești bei Brașov (Kronstadt) als Sohn eines Lehrers geboren. Als Schüler des Lyzeums „Andrei Șaguna" in Kronstadt (1880—1888) war er Redakteur der Schülerzeitschrift „Expresul" („Der Eilbote"). in der er Beiträge über die nationale Erziehung der Jugend veröffentlichte. Nach Beendigung des Lyzeums erhielt Pompiliu Dan ein Stipendium, mit dessen Hilfe er 1888—1892 an der Philosophischen Fakultät der Universität Cluj (Klausenburg) studierte. Während seiner Studienzeit in Wien, 1892—1893, wirkt er für die Stärkung des Nationalbewusstseins der Studenten und wirkt auch für die Aufklärung des Volkes. Als begeisterter Patriot wirkte er für den Zusammenschluss der rumänischen Studenten an den europäischen Hochschulen. In den Vorträgen „Wir haben das Recht auf den Namen Rumänen stolz zu sein" und „Nationale Erziehung" verbreitete er unter den Studenten fortschrittliche Ideen und zeigte den Sinn des Kampfes des Volkes in Siebenbürgen gegen die nationale und soziale Unterdrückung auf.

Pompiliu Dan leitet auch die Arbeiten des Klausenburger Studentenkomitees zur Sammlung von dokumentarischen Belegen zu der vom Publizisten und Patrioten Aurel C. Popovici (einem ehemaligen Schüler des Kronstädter rumänischen Lyzeums) herausgegebenen „Replik der rumänischen Studenten aus Siebenbürgen". Gemeinsam mit anderen Studenten sammelte Pompiliu Dan historische und statistische Daten aus den Archiven und Bibliotheken Siebenbürgens zwecks Dokumentierung der „Replik", die in rumänischer, französischer, englischer, italienischer und deutscher Sprache erschien und in den politischen und kulturellen Kreisen von ganz Europa einen tiefen Eindruck hervorrief. Die „Replik" war eine Denkschrift über die tatsächlichen Verhältnisse in Siebenbürgen, über die soziale und nationale Unterdrückung der Werktätigen durch das bürgerlich-gutsherrliche ungarische Regime.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

In seinen Erinnerungen zeigt Pompiliu Dan auch den Beitrag einiger ungarischer und anderer Intellektuellen — ausser dem des rumänischen Volkes — zum Kampfe für die Vereinigung auf. Der gerechte Wunsch des rumänischen Volkes nach Vereinigung wurde auch von einigen fortschrittlichen ungarischen Intellektuellen unterstützt, wie z. B. vom Klausenburger Universitätsprofessor Szabó Károly, der in seiner Vorlesung über die Geschichte Ungarns ausführte: „Die Rumänen haben stets in diesem Lande gelebt, seit Dazien durch Trajan kolonisiert wurde." Dieser grosse Gelehrte zeigte den rumänischen Studenten gegenüber stets eine wohlwollende Zuneigung, näherte sich ihnen mit Wärme, verstand ihre Bedrängnisse und lehrte sie die Geschichte des Kampfes des ungarischen Volkes für Gerechtigkeit und Freiheit.

Während seiner Wiener Studienjahre (1892—1893) wirkte Pompiliu Dan für die Verteidigung der Führer der Rumänischen Nationalpartei, die 1894 für die Ausarbeitung des „Memorandums" und seine Unterbreitung am Wiener Hofe verurteilt wurden. Seiner und der Initiative anderer rumänischer Studenten ist es zu verdanken, dass ein Manifest zur Unterstützung des nationalen Kampfes des Volkes erschien, das eine Sympathiekundgebung und eine Solidaritätserklärung für die Verfasser des „Memorandums" darstellt. Auf Initiative von Pompiliu Dan geben die jungen rumänischen Studenten aus Wien, Graz und Budapest eine Solidaritätserklärung für Aurel C. Popovici ab, der wegen der Ausarbeitung der „Replik" in einem Prozess von den österreichisch-ungarischen Behörden zu vier Jahren Gefängnis und zu einer Geldstrafe von 5000 Gulden verurteilt wurde. Diese Erklärung fand einen grossen Widerhall in der öffentlichen Meinung, die verlangte, dass dem rumänischen Volke das Recht auf staatliche und kulturelle Einheit zugestanden werde.

Am 1. März 1893 begann in Paris eine Zeitschrift der rumänischen Studenten von den Universitäten Paris, Graz, Budapest, Klausenburg, Bukarest, München, Strassburg, Antwerpen und Berlin, — „Charta rotundă" (Die runde Charta) ihr Erscheinen, die vom damaligen Studenten Simion Mehedinți, dem späteren Hochschulprofessor und Gelehrten herausgegeben wurde. Durch das Programm der „Charta rotundă" wollte Simion Mehedinți das Interesse der rumänischen Studenten für das Studium der Geschichte und der Sprache des Volkes erwecken, wollte sie zur Diskussion aktueller Gegenwartsfragen heranziehen, und die Bildung einer kämpferischen Einstellung zur Verteidigung der gerechten Interessen der rumänischen Nation in Siebenbürgen unterstützen. Der Hauptzweck dieser Studentenzeitschrift war die Verbreitung des Gedankens der Befreiung von der Herrschaft Österreich-Ungarns und die Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien. Die Zeitschrift erschien zwischen März und Juni 1893, musste dann aber wegen eintretender Schwierigkeiten ihr Erscheinen einstellen.

Die „Charta rotundă", an der Pompiliu Dan von Wien aus mitarbeitete, und bei der er einer wichtigsten Urheber ihrer Herausgabe war, sellt einen Markstein in der Verteidigung der Grundinteressen des rumänischen Volkes dar. „Charta rotundă" ist treues Spiegelbild der politischen, literarischen und wissenschaftlichen Bewegungen aus der Zeit des „Memorandums" und ein Zeugnis des Gedankens der staatlichen Einheit,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Ein weiterer bedeutender Abschnitt der Tätigkeit von Pompiliu Dan ist seine Mitarbeit an der Zeitung „Tribuna" (Die Tribüne) in Sibiu (Hermannstadt) im Laufe des Jahres 1901, und zwar als Redakteur. Seine gewandte Feder und sein scharfer kritischer Geist wurden von der Leitung der Zeitung zur Hebung des kulturellen Niveaus der Volksmassen verwendet, zwecks Bildung einer richtigen Einstellung der rumänischen Öffentlichkeit der wirtschaftlichen Entwicklung gegenüber, und zwar besonders auf dem Gebiete der Industrie. In seinen in der „Tribuna" veröffentlichten Beiträgen behandelt Pompiliu Dan die Frage der kulturellen Einheit aller Rumänen, die Frage der engen Verbundenheit zwischen den Intellektuellen und dem Volk. Er hob die Notwendigkeit des industriellen Fortschritts als Grundbedingung für die Emanzipierung des rumänischen Volkes hervor.

Auf dem Gebiete der wirtschaftlichen Entwicklung Siebenbürgens und des Banats bewies er eine Voraussicht, indem er für die Entwicklung des Gewerbes bei den Rumänen, für die Entwicklung der Industrie und des Handels eintrat. Er veröffentlichte eine Artikelserie, in der er die Bedeutung des wirtschaftlichen Fortschritts hervorhob und die Stellung einiger Vertreter des rumänischen Bürgertums kritisierte, die diesen Fortschritt nicht unterstützten. Diese Reihe von wirtschaftlichen Artikeln weist Pompiliu Dan als Vertreter des fortschrittlichen wirtschaftlichen Denkens seiner Zeit aus, als gebildeten Intellektuellen und gründlich vorbereitet, der die objektive Notwendigkeit der Entwicklung der Industrie richtig erkannte, die eine grundlegende Vorbedingung für die wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung des Landes war. Der Politik des Wiener Hofes und der bürgerlichen ungarischen und österreichischen Kreise gegenüber, die mit Gesetzen und beschränkenden Massnahmen die wirtschaftliche Entwicklung des rumänischen Volkes in Siebenbürgen und dem Banat zu hindern suchten, nahm Pompiliu Dan eine unnachgiebige Haltung ein.

In den Jahren 1904—1918 wirkte Pompiliu Dan als Lehrer und als Direktor in seiner Heimatstadt Zărnești, inmitten des Volkes dem er entstammte, und zeichnete sich als ein Lehrer mit viel Würde, als Verfasser von Lehrbüchern und als Triebfeder des kulturellen Lebens aus.

Indem er für die Verwirklichung des nationalen Ideals kämpfte, leistete er einen wichtigen Beitrag im Rahmen der „Astra" (Gesellschaft für die Literatur und Kultur des rumänischen Volkes in Siebenbürgen), einer Gesellschaft mit kulturellem und patriotischem Charakter, die für die Entwicklung des Nationalbewusstseins des rumänischen Volkes kämpfte. Pompiliu Dan hielt Vorträge über nationale, politische und soziale Fragen, organisierte Veranstaltungen die dem Kampf für die Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien gewidmet waren, und förderte die Liebe zum kulturellen und künstlerischen Schaffen des rumänischen Volkes.

Während dem Ersten Weltkrieg, nach einem Prozess, der ihm und anderen Intelektuellen — meist Lehrern — aus dem Burzenlande von den konservativen Behörden der österreichisch-ungarischen Monarchie anhängig gemacht wurde, wurde Pompiliu Dan verhaftet und für drei Jahre eingesperrt. Im Jahre 1917 wurde er zum Tode verurteilt, aber in den letzten Tagen

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

des Bestehens der österreichisch-ungarischen Monarchie, dank des nationalen und sozialen Befreiungskampfes der Volksmassen und des Protestes der Weltöffentlichkeit begnadigt.

Nach seiner Entlassung aus dem Gefängnis, am Ende des Monats Oktober 1918, kehrte er nach Kronstadt zurück und nahm an der Gründung des rumänischen Nationalrates in Zărnești teil, ebenso an der Aufstellung der Nationalgarde, und wurde in den Rumänischen Nationalrat des Burzenlandes gewählt. In dem Wahlkreis von Tohanul Vechi (Alt-Tohan) wurde er zum Abgeordneten für die Nationalversammlung von Alba Iulia (Karlsburg) gewählt. Wegen seiner Verdienste im nationalen und politischen Kampfe wurde er von der Nationalversammlung in Alba Iulia am 1. Dezember 1918 in den Grossen Rumänischen Nationalrat von Siebenbürgen, dem Banat, der Crișana (Kreischgebiet) und der Maramureș gewählt. Vom Consiliul Dirigent („Leitender Rat", d.h. die vom Grossen Rumänischen Nationalrat eingesetzte Regierung) wurde er 1919 als Schulinspektor des Kreises Kronstadt ernannt, und wirkte als solcher bis 1926. In dieser Zeit war er für die Einrichtung rumänischer Volksschulen und ihre fachgerechte Anleitung tätig, veröffentlichte pädagogische Abhandlungen und Lehrbücher.

Als alter Kämpfer aus den Reihen der fortschrittlichen rumänischen Intellektuellen aus Siebenbürgen war er auch in dieser Zeit ein eifriger Verfechter der Annäherung zwischen den rumänischen, ungarischen und deutschen Werktätigen, für die Verwirklichung ihrer Bestrebungen. Pompiliu Dan forderte volle nationale Freiheit und bürgerliche Rechte für alle mitwohnenden Nationalitäten. Er verlangte die Entwicklung der Volksschulen mit ungarischer und deutscher Unterrichtssprache und die Schaffung von günstigen Bedingungen für den kulturellen Fortschritt der mitwohnenden Nationalitäten. Wiederholt wendet er sich gegen Tendenzen zur nationalen Unterdrückung und erklärt, dass der neue rumänische Einheitsstaat für die ungarischen und deutschen Werktätigen eine besondere Sorge tragen muss.

1926—1931 war Pompiliu Dan Schulinspektor im Kreise Bihor, wo er auch in den Ruhestand tritt.

Als Schulmann, kämpferischer Schriftsteller und Jugendführer war Pompiliu Dan einer der führenden Intellektuellen Kronstadts, der durch seine Tätigkeit mit Treue dem rumänischen Volke in seinem edlen Kampfe für die staatliche Einheit gedient hat.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. — Seite aus den „Erinnerungen" von Pompiliu Dan.

Abb. 2. — Vom rumänischen Lyzeum in Braşov (Kronstadt) ausgestelltes Schulzeugnis für Pompiliu Dan.

Abb. 3. — Erste Seite des Manuskriptes des Vortrages „Dürfen wir auf den Namen ‚Rumäne' stolz sein?", den Pompiliu Dan vor den Klausenburger Studenten hielt.

Abb. 4. — Programm für die Übergabe der Fahnen des Kongresses der Rumänischen Nationalpartei in Sibiu (Hermannstadt) am 11. und 12. Juli 1893 an die Vertreter der Universitäten von Bukarest und Jassy, in Predeal.

Abb. 5. — Die von Aurel C. Popovici verfasste Solidaritätserklärung der rumänischen Studenten aus Dresden und Wien mit der „Replik" der Rumänischen Akademischen Jugend.

Abb. 6. — Erste Seite des Aufrufes „An das rumänische Volk aus Siebenbürgen und Ungarn", der von den rumänischen Studenten in Wien zugunsten der Bewegung für das „Memorandum" erlassen wurde.

Abb. 7. — Die 16 rumänischen Intellektuellen, gegen die die österreichisch-ungarischen Behörden den Prozess von 1915—1917 anstrengten. Zum Tode verurteilt wurden die den Nummern 3, 5, 6, 11, 12, 13, 14, 15 und 16 der Erklärung des Bildes entsprechenden Personen.

Abb. 8. — Vom Rumänischen Nationalrat aus Zărneşti ausgestellter Passierschein für Pompiliu Dan (1919).

Abb. 9. — Liste der Mitglieder der Rumänischen Nationalgarde aus Zărneşti 1918—1919.

Abb. 10. — Ortsämtliches Zeugnis über den nationalen Kampf von Ioan Iosif Puşcariu.

Abb. 11. — Passierschein für den Lehrer Ioan Iosif Puşcariu (1916).

Abb. 12. — Bericht über die Gründung der Rumänischen Nationalgarde in Tohanul Nou.

Abb. 13. — Protokoll über die Wahl von Pompiliu Dan zum Vertreter des Wahlkreises Făgăraş bei der Nationalversammlung in Alba Iulia.

Abb. 14. — Abgeordnetenmandat des Wahlkreises Tohanul Vechi für Pompiliu Dan zur Nationalversammlung in Alba Iulia am 1. Dezember 1918.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ISTORIE CONTEMPORANĂ

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

UNELE CONSIDERAŢII PRIVIND ACTIVITATEA, DOCTRINA ŞI IDEOLOGIA PARTIDULUI ŢĂRĂNESC ÎN PERIOADA 1918—1921

de MIRCEA MUŞAT

Partidul ţărănesc se constituie oficial în 5 decembrie 1918. Apariţia lui, ca de altfel şi a altor grupări şi partide politice, imediat după terminarea primului război mondial reflectă puternicele frământări social-politice care au cuprins România în primii ani postbelici. Imensele pierderi materiale şi umane suferite în timpul războiului, dezorganizarea vieţii economice, întregul cortegiu de lipsuri şi suferinţe ale maselor populare, înrăutăţirea condiţiilor de viaţă au determinat creşterea avîntului lor revoluţionar. Clasa muncitoare, masele largi populare, doreau ca desăvîrşirea unităţii statului naţional român să fie însoţită de înfăptuirea năzuinţelor secundare: împroprietărirea ţărănimii, drepturi şi libertăţi democratice, o viaţă mai bună. Dintre problemele social-economice ce se cereau rezolvate, una dintre cele mai arzătoare, de care depindea mersul înainte al României întregite, era problema agrară.

În atmosfera ce se crease după război, puternice frămîntări ale celor ce muncesc pentru pămînt şi drepturi democratice, neputinţa claselor dominante de a mai stăpîni masele, de a mai acţiona prin rotativa celor două partide — liberal şi conservator, de izolare şi zdruncinare a poziţiilor vechilor partide ale burgheziei şi moşierimii române, reapare ideea înfiinţării unui partid ţărănesc [1], care să reprezinte interesele ţărănimii. În acelaşi timp, prăbuşirea imperiului habsburgic, ca urmare a luptei maselor şi a înfrîngerilor militare suferite de coaliţia puterilor centrale, precum şi destrămarea imperiului ţarist sub loviturile Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, au răsunat ca un puternic îndemn la luptă pentru forţele progresiste din întreaga lume, au impulsionat apariţia unor mari mişcări sociale şi naţionale, care au determinat profunde transformări revoluţionare cu repercusiuni asupra evoluţiei ulterioare a numeroase state din Europa.

În acest cadru, de ridicare la luptă a maselor din aproape toate ţările lumii pentru o viaţă mai bună, se încadrează şi mişcarea ţărănească ce cuprinsese statele din centrul şi sud-estul Europei, ţări în care problema agrară

[1] Ideea făuririi unui partid ţărănesc îşi are rădăcini cu mult în urmă. Încă în 1881 se face o încercare în acest sens; apoi, la începutul secolului al XX-lea, sînt întreprinse acţiuni repetate pentru constituirea partidului ţărănesc.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

rămăsese încă nerezolvată. Referindu-se la acest aspect G. Ionescu Siseşti scria: „fenomenul distrugerii marii proprietăţi şi lărgirea celei mici, a luat în Orientul şi Centrul Europei un caracter cataclismatic, tocmai din pricina anomaliilor pe care regimul din această parte a lumii le înfăţişa în raport cu situaţia normală“ [2].

Aşadar, lupta pentru reforma agrară, vot universal şi alte drepturi şi libertăţi democratice, generase o puternică mişcare ţărănească în toată Europa răsăriteană ce se desfăşura sub egidă revoluţionară impulsionată de lupta clasei muncitoare care a determinat creşterea conştiinţei politice a ţărănimii, dorinţa ei de organizare, fapt ce a dus la apariţia partidelor ţărăneşti, care au adoptat, după exemplul programelor politice ale clasei muncitoare, principiile luptei de clasă.

Acesta a fost în linii mari cadrul evenimentelor interne şi internaţionale în care se constituie şi Partidul ţărănesc din România. Crearea sa nu trebuie privită unilateral, simplist, aşa cum au făcut-o, din interese de clasă unii politicieni burghezi, care considerau apariţia Partidului ţărănesc ca „un capriciu al maselor influienţate vremelnic de tragedia războiului“ sau un „simplu accident electoral“ [3], „produsul speculaţiei unor intelectuali ambiţioşi fără alt azil politic“ [4], etc.

O analiză atentă a tuturor componentelor vieţii social-economice şi politice ne duce la concluzia că Partidul ţărănesc a luat naştere în procesul de puternice frământări social-politice şi de regrupări ale forţelor politice ce au avut loc în acea perioadă în viaţa societăţii româneşti.

Făcîndu-se exponent al ţărănimii, care reprezenta peste 80% din populaţia ţării, Partidul ţărănesc va juca în acest timp un rol important pe arena politică, contribuind, alături de forţele înaintate ale societăţii româneşti, îndeosebi ale Partidului socialist, la înfăptuirea unor reforme cerute de dezvoltarea statului român. „Rezultat al profundelor frămîntări pentru pămînt şi libertări democratice „ţărănismul — spunea Madgearu — încerca să răspundă acestor cerinţe şi schimbări ce aveau loc în structura noastră social-agrară“ [5].

Partidul ţărănesc era în acelaşi timp expresia profundelor frămîntări existente în sînul claselor dominante, frămîntări ce se reflectau în partidele lor politice, în desprinderea din rîndul acestora a unor grupări şi personalităţi politice care acţionau independent sau urmăreau să creeze partide proprii. Referindu-se la acest fapt un politician burghez remarca faptul că în conducerea Partidului ţărănesc se găseau cadre care făcuseră parte din partidul liebarl şi conservator. Acestea fiind nemulţumite de politica dusă de marea burghezie financiară şi de moşierimea care nu numai că nu le reprezenta interesele, dar le şi lezau, au acţionat pe linia constituirii unui partid propriu. „Cadrele acestui

---

[2] G. Ionescu-Siseşti, *Problema agrară şi producţiunea*, Bucureşti, 1925, p. 5.

[3] Tancred Constantinescu, *Efectele legii electorale şi învăţămintele ce decurg din alegerile făcute după război*, Bucureşti, 1927, p. 7.

[4] Mihail Manoilescu, *Rostul şi destinele burgheziei româneşti*, Bucureşti, 1921, p. 219.

[5] V. Madgearu, *Regimul dictaturii laşe*, Bucureşti, 1926, p. 8.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

partid (partidului ţărănesc n. n.) — scria un fruntaş liberal — sînt aproape exclusiv recrutate din mica burghezie, din elemente care pînă ieri erau cu şi pentru partidul liberal" [6].

În rîndurile Partidului ţărănesc au activat, la început, şi numeroşi intelectuali cu vederi înaintate, parte dintre ei influenţaţi de ideile socialiste, sincer ataşaţi intereselor celor ce muncesc, ceea ce se va face simţit în programele politice ale partidului.

Apariţia partidelor ţărăneşti în noul stat naţional unit, dovedea, aşa cum aprecia *Socialismul* în 1919 „prin vitalitatea lor, o necesitate istorică în statele unde ţărănimea reprezintă elementul cel mai numeros. Pentru partidul socialist, organizarea ţărănimii în partid de clasă, poate să fie de un mare folos. Între noi rămîne un punct comun: lupta împotriva claselor stăpînitoare, lupta împotriva exploatatorilor" [7].

Introducerea în program a unor reforme cu caracter larg democratic nu însemna că liderii acestui partid erau hotărîţi să soluţioneze problemele fundamentale ce preocupau masele muncitoare, mai ales ţărănimea. În fond ei urmăreau să-şi lărgească baza socială, care să le permită înlăturarea de la conducerea unor sectoare economice importante şi chiar de la conducerea ţării a principalilor rivali, marea burghezie financiară şi marea moşierime grupate în partidele liberal, conservator şi naţional român.

Abia format, Partidul ţărănesc a fost atacat cu o violenţă neobişnuită de toţi ideologii partidelor politice burghezo-moşiereşti. Aceştia contestau necesitatea existenţei lui, ajungînd pînă la afirmaţia că prezenţa Partidului ţărănesc în viaţa ţării „este o monstruozitate politică" [8], care „împinge la descompunerea organismului social şi naţional şi aşa destul de puţin consolidat".

De fapt, ţinta atacurilor acestora, era determinată de încercarea conducătorilor Partidului ţărănesc de a elabora o platformă teoretică-doctrinară a ţărănismului, de a-şi fundamenta teza după care ţărănimea formează o clasă unică, omogenă şi să Partidul ţărănesc, organizat pe principiul luptei de clasă, reprezintă interesele acestei clase [9]. Liderii acestui partid considerau că nu este posibil ca o clasă socială de însemnătate economică şi politică ca aceea a ţărănimii noastre, care după desăvîrşirea exproprierii urma să stăpînească 85% din suprafaţa arabilă a ţării, să nu-şi aibă o organizaţie politică proprie, un partid de clasă, prin care „să-şi realizeze revendicările ei şi să influenţeze politiceşte ordinea de stat" [10].

Pornind de la faptul că societatea capitalistă este împărţită în clase antagonice [11], că ţăranul are interese specifice faţă de celelalte categorii sociale „în

---

[6] D. Drăghicescu, *Partidele politice şi clasele sociale*, Bucureşti, 1922, p. 93.

[7] Socialismul, an IX, nr. 83, din 14 mai 1919.

[8] Mihail Manoilescu, O *mărturisire de credinţă*, Bucureşti, 1926, p. 41.

[9] Virgil Madgearu arată că elementele constitutive ale unei doctrine politice sînt două: o concepţie asupra situaţiei sociale şi a evoluţiei ei şi un ideal social. *Doctrina ţărănistă*, Bucureşti, 1923, p. 4.

[10] *Ibidem*, p. 21.

[11] *Normele de organizare ale partidului ţărănesc*, în „Ţara nouă", anul II, nr. 193, din 2 octombrie 1920.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

întreaga sa calitate de producător, consumator, cetăţean" [12], liderii ţărănişti au declarat Partidul ţărănesc ca fiind organizat pe principiul luptei de clasă. Dar, această lozincă pe care o agitau frecvent în acea vreme, era destul de contradictorie, chiar şi în înţelesul ei burghez. Astfel, se afirma că Partidul ţărănesc „nu urmăreşte distrugerea celorlalte clase, în afară de distrugerea oligarhiei ca clasă şi a marilor proprietari ca clasă parazitară" [13]. În realitate era vorba — aşa cum arăta I. Mihalache — de lupta pentru desfiinţarea vechilor partide burgheze. „Partidul ţărănesc are o atitudine vădită de clasă împotriva vechilor partide, şi luptă pentru ca la conducerea ţării să vină masele populare", adică, în fond, preluarea puterii în stat de către ei ca exponenţi ai partidului.

Doctrina ţărănistă, referitoare la lupta de clasă, era rezumată de un fruntaş al partidului ţărănesc la următoarele:
a) „Un partid de clasă trebuie să lupte în contra claselor parazitare, dar nu pentru a le extermina ucigîndu-le, ci pentru a le cuceri, înglobîndu-le în rîndurile categoriilor productive şi făcîndu-le, astfel, socialmente utile;
b) Un partid de clasă trebuie să înlesnească colaborarea cu celelalte clase sociale, care au un rol productiv în corpul naţiunii şi cu care laolaltă formează un sistem economic" [14].

Pentru a contracara atacurile tot mai vehemente declanşate de reprezentanţii burgheziei şi ai marii moşierimi, adepţi ai aşa-zisei „armonii sociale", care-i acuzau pe ţărăniştii de „bolşevism", de „anarhism", de „cîrdăşie cu internaţionalismul roşu" [15], de revoluţie şi dezechilibru social, ideologii Partidului ţărănesc se străduiau să explice că „prin lupta de clasă ţărănismul nu face decît o apărare de clasă, şi tinde nu la crearea unui nou dezechilibru ci la restabilirea echilibrului social, acela al majorităţii care decide" [16], că „ţărănismul îşi dă seama de desfăşurarea violentă a forţei pentru cucerirea puterii politice şi crede numai în revoluţiile paşnice" [17] etc. Aşadar, ideea luptei de clasă care îşi găsea loc la început destul de des în programele şi tezele Partidului ţărănesc, era de fapt conceptul unei acţiuni defensive, mai mult de o solidaritate politică de clasă, în lupta împotriva burgheziei financiare, a marii moşierimi şi a partidelor lor politice. Chiar şi mai tîrziu această teză va avea în doctrina ţărănistă semnificaţia apărării intereselor micii burghezii şi ale burgheziei mijlocii, împotriva pericolului ce-l reprezenta marea burghezie şi moşierime, avînd tăişul îndreptat, în primul rînd, contra Partidului liberal. Semnificativă în acest sens este declaraţia unui frutaş ţărănist: „Urîm pe liberali fiindcă nu există idee politică sau vreun ideal social concretizat în vreo reformă dorită de mase, pe care prin felul lor de realizare, să n-o fi prostituat în ultimele decenii" [18].

În esenţă, din punct de vedere ideologic şi doctrinar, ideea luptei de clasă constituia pentru liderii Partidului ţărănesc o manevră, folosită cu abili-

---

[12] „Patria", anul II, nr. 165 din 1 august 1920 — „Cuvîntul lui I. Mihalache la mesajul regal".
[13] „Viitorul", anul XIII, nr. 3952 din 20 mai 1921, art. *Ţărănismul*.
[14] Petre P. Suciu, *Pentru ţărănism*, Bucureşti, 1926, p. 22.
[15] Virgil Madgearu, *Ţărănismul*, Bucureşti, 1921, p. 31.
[16] Petre P. Suciu, *op. cit.*, p. 24.
[17] „Patria", anul I, nr. 145, din 16 august 1919.
[18] Şt. Popescu Filutza, *Tragedia ţărănismului*, Ploieşti, 1934, p. 45.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

tate în scopul de a ajunge la putere, indiferent prin ce mijloace, cu ce programe şi în ce combinaţii politice ar fi intrat. Tocmai de aceea, se spunea pe bună dreptate că Partidul ţărănesc „avea din toate celelalte partide cîte ceva, dar era în acelaşi timp în contra tuturor“ [19].

Treptat ideea luptei de clasă — mai ales după anul 1921 — se face tot mai rar auzită în cuvintele şi documentele Partidului ţărănesc; conţinutul ei va ajunge în scurt timp să se identifice cu o luptă politică burgheză.. Partidul ţărănesc va abandona ideea luptei de clasă, mai ales cu ocazia fuziunii sale cu Partidul naţional român din 1926, pentru „a face plăcere ciocoimii care nu trebuia jignită nici măcar cu o sperietoare“ [20]. De fapt rezultatul bizar al fuziunii a făcut — aşa cum sublinia revista *Săptămîna politică* — „ca două ideologii, două doctrine în loc să se întărească, s-au neutralizat una pe alta“ [21].

Cu toate acestea, lozinca „luptei de clasă“ folosită de Partidul ţărănesc în primii ani după înfiinţare, a ajutat la gruparea şi solidarizarea unor forţe democratice destul de largi, care vor impune, alături de celelalte forţe sociale, înfăptuirea unor reforme democratice.

Tocmai de aceea, organizarea ţărănimii într-un partid propriu care punea la bază ideea luptei de clasă, a coalizat împotriva sa toate partidele burgheziei şi moşierimii române, care-şi vedeau ameninţată însăşi baza existenţei lor. Liderii acestora încercau să demonstreze că, după înfăptuirea reformei agrare şi a votului obştesc, existenţa unui partid politic ţărănesc în România „este o greşeală de logică politică, o creaţie şi un mijloc de sădire a discordiei înăuntru ţării“ [22]. Mihail Manoilescu scria: „Partidul ţărănesc, a apărut după ce rolul său istoric, care era acela de a obţine împroprietărirea şi votul universal era virtual sfîrşit“ [23], iar Ştefan Zeletin, exprimînd punctul de vedere al burgheziei scria: „ţărănimea este o masă care n-a stăpînit niciodată, ci întotdeauna a avut nevoie de un stăpîn“ [24], „rolul ei în mişcările sociale a fost secundar şi neexistent în mişcările politice“ [25].

Acesta era de fapt răspunsul la încercările ideologilor ţărănişti de a fundamenta necesitatea partidului de clasă al ţărănimii, care trebuie să ducă lupta deschisă împotriva marii burghezii financiare. „Adversarul nostru — spunea V. Madgearu — este cunoscut: partidul liberal şi organizaţiile politice similare lui prin structură şi tendinţă“ [26].

Dar, încercînd să fundamenteze teoretic principiul luptei de clasă, ideologii Partidului ţărănesc porneau de la concepţia greşită după care ţărănimea for-

---

[19] „Patria“, anul I, nr. 145, din 16 august 1919.

[20] Şt. Popescu Filutza, *Tragedia ţărănismului*, Ploieşti, 1934, p. 45.

[21] „Săptămîna politică“, anul I, nr. 16 din 1927.

[22] „Viitorul“, anul XI, nr. 3255 din 8-21 februarie 1919.

[23] Mihail Manoilescu, *Ţărănism şi democraţie*, Bucureşti, 1922, p. 55. El afirma că admite ţărănismul dar cu trei condiţii: „să nu agite lupta de clasă, să facă o educaţie politică maselor şi să se recunoască ca un partid cu interese limitate fără pretenţii de a guverna singur“.

[24] Ştefan Zeletin, *Neoliberalismul*, Bucureşti, 1927, p. 174.

[25] Ştefan Zeletin, *Burghezia română*, originea şi rolul ei istoric, Bucureşti, 1925, p. 166.

[26] V. Madgearu, *Ţărănismul*, Bucureşti, 1921, p. 47.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

mează o clasă unică, omogenă, care se poate sprijini pe un partid unic al ei. Imaginîndu-şi un sat omogen, fără contradicţii în sînul său, în cuvîntările conducătorilor partidului era trecută sub tăcere contradicţia de interese dintre moşierime şi ţărănime care se făcea tot mai puternic simţită în lumea satelor. Se încerca o demonstrare a faptului că existenţa contradicţiilor îşi are izvorul numai în afara vieţii satelor, între burghezia financiară şi masa populaţiei rurale. În mod voit, liderii ţărănismului urmăreau prin aceasta să orienteze nemulţumirea generală a ţărănimii împotriva Partidului liberal, pentru îngustarea bazei sociale şi electorale a acestuia.

Dacă înainte de război, I. Mihalache susţinea că ţărănimea este o clasă unică, ale cărei interese sînt opuse moşierimii [27], între 1918—1921, în condiţiile accelerării procesului de dezvoltare capitalistă a ţării, ideologii ţărănismului schiţează şi ideea după care ţărănimea este o clasă unică şi prin aceea că interesele întregii ţărănimi vin în conflict cu capitalismul în domeniul creditului bancar, al politicii fiscale, al tarifelor vamale şi de transport etc. Această idee, ca şi etatizarea B.N.R., preconizate în programul Partidului ţărănesc, oglindea revendicările proprii nu numai ţărănimii muncitoare, ci şi burgheziei săteşti şi micii burghezii orăşeneşti faţă de marele capital [28].

Încercînd să fundamenteze ideea unei clase „unice" ţărăneşti, liderii Partidului ţărănesc nu negau în mod absolut faptul că în sînul populaţiei rurale existau diferite categorii de ţărani: unii înstăriţi, care exploatau munca altora, alţii independenţi care îşi munceau ei cu familiile lotul lor de pămînt, precum şi ţărani cu gospodării mici, care aveau pămînt prea puţin şi în sfîrşit proletariatul agricol. Dar, remarcau ei, fiecare categorie poate exista într-o proporţie mai mare sau mai mică potrivit structurii agrare: „acestea — spunea însă V. Madgearu — sînt numai etape de tranziţie şi trepte" spre organizarea dreptului de proprietate, de muncă; tipul dominant va fi ţăranul independent care-şi munceşte cu familia lotul propriu de pămînt" [29].

Cu alte cuvinte, ideologii ţărănismului nu sesizau faptul că extinderea relaţiilor capitaliste la sate, nu duceau la simplificarea antagonismelor, la omogenizarea clasei ţărăneşti, ci din contră ele adînceau şi mai mult procesul de diferenţiere a ţărănimii, şi determinau ascuţirea contradicţiilor de clasă. Încercînd să găsească un element de continuitate şi de solidaritate a ţărănimii, ei căutau să facă din muncă o trăsătură generală şi chiar distinctă, o caracteristică a ţărănimii, care o opune celorlalte categorii, constituind elementul care o uneşte şi o face pivotul noii dezvoltări sociale.

Deşi programul şi doctrina ţărănistă aveau pentru condiţiile de atunci ale României, o semnificaţie progresistă, prin revendicările cu caracter burghezo-democratic destul de largi, totuşi ideea că ţărănimea era o clasă unitară, omogenă care trebuie să aibă un partid unic, opus celorlalte partide politice, inclusiv partidului revoluţionar al clasei muncitoare, ascundea ţărănimii muncitoare faptul că ea era supusă exploatării de către moşierime şi chiaburime, ceea ce

[27] Vezi I. Mihalache, *Partidul ţărănesc*, Bucureşti, 1914, p. 7.

[28] Vezi *Studii*, vol. III, 1966, p. 454.

[29] V. Madgearu, *Doctrina ţărănistă*, Bucureşti, 1923, p. 23. Aşa după cum o să vedem, ei susţineau că prin cooperaţie se realizează o solidaritate deplină între masele ţărăneşti.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

frîna lupta ei împotriva exploatării, împingea masele la remorca burgheziei săteşti, împiedica realizarea alianţei dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare.

Pornind de la faptul că Partidul ţărănesc trebuie să reprezinte interesele micii burghezii rurale şi orăşeneşti, liderii săi considerau că viaţa economică trebuie să se bazeze pe dezvoltarea micii proprietăţi şi a cooperaţiei, pe dezvoltarea băncilor populare ca instrumente de rezistenţă împotriva capitalului bancar, care ar cuprinde şi comerţul de la sate şi oraşe. Pe această bază ideologii ţărănismului au încercat să fundamenteze teoretic programul agrar al partidului.

Prezentîndu-se a fi sau a deveni exponent integral şi exclusiv al intereselor ţărănimii, Partidul ţărănesc a considerat problema agrară, baza programului său politic.

Doctrina ţărănistă, expusă în programul agrar al partidului pornea de la două teze de bază, şi anume: evoluţia „naturală" a proprietăţii agricole urmează o linie opusă procesului de concentrare şi centralizare, care caracterizează industria capitalistă şi de aici deduceau teza înlocuirii marii proprietăţi cu mica proprietate şi a doua, că în condiţiile micii proprietăţi ţărăneşti exploatarea capitalistă poate fi evitată total prin intermediul cooperaţiei.

Referindu-se la prima teză, V. Madgearu — afirma că „evoluţia în agricultură, duce cu o forţă elementară către biruinţa proprietăţii mici ca formă superioară de producţie agricolă, contrară evoluţiei industriale şi a celorlalte ramuri de activitate economică" [30], iar I. Mihalache spunea: „în evoluţia proprietăţi agricole se petrece un fenomen contrar celui observat în evoluţia industrială: în loc ca cele mici să se concentreze în proprietăţi mari, cele mari se fărămiţează în mici, dar pe cale lentă" [31].

Aşadar, prima problemă la care trebuie să răspundă programul agrar al Partidului ţărănesc — ca şi al celorlalte partide —, în condiţiile în care rezolvarea problemei agrare era la ordinea zilei, era aceea a repartiţiei proprietăţii funciare. Teza ţărănistă privind transformarea marii proprietăţi în mica proprietate — cu toate limitele ei — reflecta totuşi o cerinţă economică şi socială reală a stadiului de dezvoltare a societăţii româneşti din acea vreme, una din cerinţele fundamentale ale ţărănimii muncitoare — împroprietărirea. Acest fapt este reflectat în perioada de care ne ocupăm în logica de bază după care concepea Partidul ţărănesc să rezolve problema proprietăţii funciare, aceea a transformării integrale a marii proprietăţi în mică proprietate, bazată pe muncă. „Ceea ce înţelegem noi — spune I. Mihalache — prin o mică proprietate, este acea întindere de pămînt cultivabil potrivită capacităţii de muncă a plugarului şi a familiei sale" [32].

Setea de pămînt a ţărănimii, pentru care s-a ridicat la luptă veacuri de-a rîndul, pentru care a plătit tributul de sînge în războiul de independenţă, în marile răscoale din 1907, în lupta pentru desăvîrşirea statului naţional unitar

[30] V. Madgearu, *Doctrina ţărănistă*, Bucureşti, 1923, p. 15.
[31] I. Mihalache, *Noul regim agrar*, Bucureşti, 1925, p. 5.
[32] I. Mihalache, *op. cit.*, p. 6.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

român, a fost preluată de Partidul ţărănesc şi folosită în scopuri politicianiste. Încă în programul anunţat la constituire (5 decembrie 1918), Partidul ţărănesc arăta că va face ca „toate moşiile să intre în mîinile ţăranilor care le muncesc, la preţuri care să le înlesnească înstărirea lor“ [33].

Ideea menţinerii micii proprietăţi în condiţiile capitalismului, pe care o susţineau ideologii Partidului ţărănesc, urmărea pe lîngă scopurile politice (lărgirea bazei sale de masă şi menţinerea influenţei asupra alegătorilor) şi dorinţa acestora de a ascunde diferenţierea socială ce există în rîndurile ţărănimii, dorinţa lor de a avea o ţărănime conservatoare, de a elimina de la sate existenţa proletariatului agricol, care constituia partea cea mai avansată a ţărănimii şi cea mai uşor de atras în lupta revoluţionară dusă de clasa muncitoare împotriva exploatării, pentru făurirea unei noi orînduiri sociale — orînduirea socialistă. Semnificativ în acest sens sînt cele spuse de I. Mihalache: „Singura formă de proprietate, care, pe de o parte, nu provoca conflicte sociale, iar, pe de altă parte, asigură maximum de producţie, este mica proprietate. Pe aceasta construieşte partidul ţărănesc edificiul agrar al noii producţiuni“ [34].

Principiul transformării marii proprietăţi în mica proprietate ţărănească îşi găseşte, în perioada anilor 1918—1922, un loc central în programele şi activitatea liderilor ţărănişti, dusă pentru întocmirea unei legislaţii agrare.

În „Declaraţia de principii a partidului ţărănesc“ se preciza, ca o cerinţă de bază pentru ţărănime: „Înscrierea în constituţie a principiului de expropriere fără nici o margine şi folosirea exproprierii pentru împroprietărirea sătenilor în scopul ca întreg pămîntul ţării să ajungă în mîna celor ce-l muncesc“ [35].

Acest lucru este susţinut şi în programul din octombrie 1920, iar în proiectul de program din 1921 se spune: „Condiţia preliminară a oricărei activităţi prospere în agricultură, este întocmirea unui regim agrar, călăuzit de ideea că pămîntul trebuie să fie al celui care-l munceşte“ [36].

Fără îndoială că acest principiu era destul de avansat pentru etapa de dezvoltare a României şi aplicarea lui integrală ar fi dus la transformarea democratică, radicală a raporturilor de proprietate de la sate, la desfiinţarea moşierimii ca clasă. „Din punct de vedere istoric, — scria Ştefan Zeletin — parcelarea totală a marii proprietăţi însemna forma cea mai radicală şi totodată ultima de lichidare a vechiului regim agrar“ [37]. Apreciind că, de obicei acest eveniment istoric se înfăptuieşte prin mişcarea violentă a maselor ţărăneşti, el sublinia că a fost „o mare binecuvîntare pentru ţara noastră, că la noi această prefacere s-a putut înfăptui pe cale paşnică“ [38].

Pentru a defini raportul dintre promisiunile propagandistice şi intenţiile reale ale nucleului conducător al Partidului ţărănesc, privind rezolvarea problemei

---

[33] Vezi *Actul constitutiv al partidului ţărănesc*, „Izbînda“, anul I, nr. 43, din 11/24 decembrie 1918.

[34] I. Mihalache, *op. cit.*, p. 17.

[35] Vezi „Ţara nouă“, anul I, nr. 17, din 3/26 octombrie 1919.

[36] „Aurora“, nr. 25 din 21 noiembrie 1921.

[37] Ştefan Zeletin, *Burghezia română, originea şi rolul ei istoric*, Bucureşti, 1925, p. 212.

[38] *Ibidem*, p. 213.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

agrare, precum şi poziţia şi evoluţia lui în raport cu celelalte partide politice, considerăm necesar să ne oprim puţin asupra proiectului de lege agrară elaborat de I. Mihalache şi prezentat adunării deputaţilor la începutul lunii martie 1920. Pornind de la faptul că 3/4 din numărul ţăranilor au proprietate mai mică de 5 ha [39], proiectul prevedea „lărgirea exproprierii şi integrarea ei economică prin putinţa pe care trebuie să o dea celui împroprietărit de a-şi valorifica pămîntul arabil avînd şi izlaz şi păduri" [40]. Plecînd de la aceasta, proiectul de lege al Partidului ţărănesc prevedea [41]:

a) Expropierea pe proprietar a tuturor moşiilor care trec de 100 ha pămînt arabil, a proprietarilor care nu au fermă (gospodărie şi inventar propriu în măsura a-şi munci moşia), iar celor care au fermă li se lasă în măsura dezvoltării acesteia pînă la 250 ha., în regiunile cu populaţie densă şi 500 ha, în regiunile cu populaţie rară (regiuni de colonizare).

b) Moşiile arendate pe timp de 10 ani pînă în 1916 se expropriază în întregime.

c) Proprietăţile rămase după expropriere nu vor putea fi arendate decît obştiilor [42].

Deşi proiectul mai prevede şi alte excepţii (constituirea de loturi pînă la 50 ha) care favorizau dezvoltarea chiaburimii şi deci întărirea bazei de clasă la sate a Partidului ţărănesc, totuşi, programul agrar al acestui partid mergea mult mai departe decît ale celorlalte partide ale burgheziei şi moşierimii române, avînd un caracter mai democratic, mai avansat, răspunzînd în mai mare măsură necesităţilor obiective şi năzuinţelor maselor ţărăneşti.

Strîngînd în jurul său o parte din forţele democratice ale ţării, Partidul ţărănesc — aşa după cum vom vedea — şi-a adus un aport substanţial la înfăptuirea reformei agrare care a fost una din cele mai radicale reforme, legiferată după primul război mondial în ţările din răsăritul şi centrul Europei. Legea reformei agrare, trecînd de la proprietari în mîinile celor 12 milioane de

---

[39] Situaţia se prezenta astfel:

Cu mai puţin de 2 ha erau 476.649, reprezenta 42% din populaţia ţărănească,
între 2—5 ha erau 441.336, reprezenta 39% din populaţia ţărănească;
între 5—10 ha erau 101.550, reprezenta 14,3% din populaţia ţărănească;
între 10—25 ha erau 42.996, reprezenta 3,8% din populaţia ţărănească;
între 25—50 ha erau 5.697, reprezenta 0,5% din populaţia ţărănească;
între 50—100 ha erau 1.554, reprezenta 0,1% din populaţia ţărănească;
între 100—500 ha erau 2.377, reprezenta 0,2% din populaţia ţărănească;
Cu peste 500 ha erau 1.043, reprezenta 0,1% din populaţia ţărănească.

Vezi *Almanahul financiar industrial şi comercial al României 1918—1919*, p. 60, sau Trancu Iaşi, *Reforma agrară şi electorală*, Iaşi, 1918.

[40] *Dezbaterile Adunării Deputaţilor, sesiunea 1919—1920*, p. 1035 şi urm.

[41] Decretul „Duca" din 14 dec. 1918, prevedea ca „exproprierea se face pe trup de moşie, nu pe proprietar", astfel ca în fiecare trup de moşie se rezerva proprietarului o suprafaţă de 100 ha. Mai mult, proprietarii care aveau mai multe moşii puteau să-şi comaseze părţile ce le rămîneau într-o singură moşie (art. 14) vezi *Dezvoltarea constituţională a statului român*, Bucureşti, 1957, p. 223.

[42] Dezbaterile adunării deputaţilor, *ibidem*.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ţărani mai bine de 65% din suprafaţa cultivabilă a ţării [43], a ridicat acum o nouă problemă de mare importanţă, atît pentru structura economiei agrare, cît şi pentru consolidarea României întregite, aceea privitoare la organizarea proprietăţii şi intensificării producţiei agricole.

În perioada de început a rezolvării problemei agrare, cînd pe prim plan stătea contradicţia dintre ţărănime şi moşierime, iar diferenţierea socială a satului era mai puţin pronunţată, sistemul teoretic al „doctrinei ţărăniste" înfăţişa Partidul ţărănesc ca pe un apărător al intereselor întregii ţărănimi. În cursul aplicării reformei agrare şi mai ales ulterior, cînd procesul diferenţierii sociale la sate se intensifica, întărindu-se poziţiile economice şi politice ale burgheziei săteşti, liderii partidului vor căuta să revizuiască doctrina ţărănistă privind „satul omogen", fără contradicţii, „uniformitatea socială bazată pe proprietate de muncă", „înghiţirea proletariatului agricol" de aşa numitele industrii ţărăneşti etc., în sensul evoluţiei ei spre interesele burgheziei rurale.

În acest scop îşi fac loc tot mai mult teze privind „dispariţia proprietăţii pitice", „selecţionarea bunilor cultivatori", circulaţia pămîntului" etc., ceea ce reflecta clar o orientare spre sprijinirea „vîrfurilor satelor".

Iată ce se spunea în raportul cu privire la reforma agrară: „Desăvîrşind fărîmiţarea marii proprietăţi, va trebui ca legiuirile viitoare să aibă în vedere selecţionarea bunilor cultivatori şi atunci cînd se va face o justă selecţionare, legea să dea voie ca unii ţărani să cumpere mai mult pămînt" [44]. I. Mihalache scria: „În programul agrar al partidului ţărănesc se vor lua măsuri care să înlesnească dispariţia proprietăţii pitice, se va lăsa libertatea circulaţiei pămîntului dat ţăranilor în scopul selecţionării naturale a plugarilor sănătoşi" [45]. O altă idee de bază a „doctrinei ţărăniste", care se va dezvolta mai tîrziu, era aceea referitoare la faptul că, întrucît în condiţiile micii proprietăţi ţărăneşti exploatarea capitalistă se realizează în forme şi prin canale diferite de cea din industrie, este posibilă evitarea completă a acestei exploatări prin intermediul cooperaţiei.

Lozinca cooperaţiei la sate, limitată la cooperaţia de aprovizionare, desfacere, credit, asigurare mutuală etc. era o metodă capitalistă de soluţionare a unor probleme reale ale ţărănimii, de apărare a unor interese economice ale ei.

Încercînd să ofere o a treia cale de dezvoltare a României „între socialism şi capitalism", tezele privind cooperaţia au devenit cheia de boltă în doctrina ţărănistă. „Între cele două sisteme economice, cel capitalist şi cel socialist, ca extreme — spunea un fruntaş ţărănist — necesităţile sociale au creat şi au făcut să se dezvolte chiar în sînul societăţii burgheze sistemul cooperatist, un sistem pus pe alte baze cu totul noi" [46].

Ideologii ţărănişti susţineau că organizarea producţiei în regimul micii proprietăţi se bazează pe „obligaţiunea sau datoria cultivatorului de a munci lotul, pe cooperaţie, pe educaţie şi pe organizarea desfacerii produselor" [47].

---

[43] Constantin C. Damian, *Reforma agrară din 1918—1921*, Bucureşti, 1928, p. 31.
[44] „Aurora" nr. 331, din 30 noiembrie, 1922, p. 2.
[45] Ion Mihalache, *op. cit.*, p. 29.
[46] Monitorul Oficial, „Adunarea deputaţilor", nr. 19/1923, p. 274.
[47] Vezi I. Mihalache, *Noul regim agrar*, Bucureşti, 1925, p. 11.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

„Creşterea condiţiilor pentru ridicarea producţiei naţionale şi a agriculturii ţărăneşti — spunea V. Madgearu — se face prin credit, cooperaţie şi şcoală“ [48].

Dintre ele însă, cooperaţia era considerată instrumentul specific de organizare a producţiei agricole bazată pe mica proprietate, de emancipare reală a micului producător, faţă de exploatarea capitalistă, a trusturilor bancare şi a intermediarilor în genere. Acest mod de organizare şi sporire a producţiei, cooperaţia trebuie să-l rezolve prin: procurarea de capital şi organizarea creditului necesar, prin procurarea directă, de la fabrici, a articolelor importante necesare producţiei agricole, prin crearea de industrii, cooperative cu caracter agricol şi prin organizarea şi raţionalizarea culturilor agricole [49]. În acelaşi timp, prin comparaţie, conducătorii ţărănişti urmăreau, pe lîngă latura economică, şi latura politică şi socială a ei, adică aşa cum spunea I. Mihalache, „o ţărănime liberă economiceşte, devine liberă şi politiceşte... cu alte cuvinte are mijlocul prin numărul şi rolul ei, să devină clasă stăpînitoare“ [50].

Enunţînd cîteva idei de bază ale doctrinei ţărăniste privind cooperaţia, trebuie să precizăm că, frămîntările pentru găsirea celei de-a treia căi de dezvoltare a statului ţărănist se vor afirma şi lărgi mai mult în timpul şi după criza economică din anii 1929—1933.

Mişcarea cooperatistă, apărută la sfîrşitul secolului trecut, ca un mijloc de ridicare economică, culturală şi politică a ţărănimii, era dominată şi dirijată, în perioada anilor 1918—1922, de interesele burgheziei liberale. Legînd cooperaţia de Casa Centrală, aflată în mîna statului, şi căutînd să înlăture din conducerea ei elementele aparţinînd burgheziei săteşti, intrate în marea lor majoritate în Partidul ţărănesc, guvernarea liberală a transformat cooperaţia într-o anexă a intereselor ei. Legarea creditului Casei Centrale de bunăvoinţa exclusivă a Băncii Naţionale — citadelă a trustului bancar liberal, însemna în realitate rămînerea cooperaţiei la discreţia „băncilor capitaliste”. Aşa, de exemplu, în această perioadă „băncile capitaliste au primit credit de peste 12 miliarde lei, pe cînd întreaga cooperaţie din România, reprezentînd 14 milioane de ţărani, abia a primit 500 milioane lei“ [51].

Scoaterea cooperaţiei de sub influenţa liberală, organizarea ei pe o bază autonomă, opusă interesului marelui capital, a fost, în primii ani după război mobilul luptei teoretice şi practice a conducătorilor Partidului ţărănesc. „Atîta vreme cît ţărănimea nu are în mînă această armă economică (cooperaţia — n.n.) — arăta I. Mihalache — ea rămîne învinsă economiceşte şi slabă politiceşte” [52]. Analiza destul de succintă a ideilor ţărăniste privind organizarea cooperaţiei ne duce la concluzia că aceasta trebuia să slujească, în primul rînd, intereselor burgheziei săteşti şi ale micii burghezii orăşeneşti,

---

[48] Virgil Madgearu, *Agrarism, capitalism*, Bucureşti, 1936, p. 101.

[49] Vezi I. Mihalache, *op. cit.*, p. 14.

[50] *Ibidem*, p. 16.

[51] Şt. Popescu Filutza, *Tragedia ţărănismului*, Ploieşti, 1934, p. 70; vezi şi I. Mihalache, *op. cit.*, p. 18.

[52] I. Mihalache, *op. cit.*, p. 19.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

adică ale elementelor care formau baza socială a Partidului ţărănesc, să le unească şi solidarizeze în lupta împotriva marii burghezii financiare şi, în al doilea rînd, constituia un antidot al revendicărilor socialiste la sate, al modului în care socialiştii şi comuniştii concepeau rezolvarea problemei agrare. Cu toate aspectele ei negative, cu tot învelişul demagogic pe care îl îmbracă uneori, ideea cooperaţiei, fără a constitui un mijloc universal de eliberare a ţărănimii de exploatarea capitalistă — aşa cum susţineau doctrinarii ei — , putea fi totuşi o cale de luptă pentru soluţionarea unor probleme reale ale ţărănimii, pentru apărarea intereselor sale economice şi politice.

Unele dintre laturile cele mai contradictorii ale doctrinei ţărăniste, care au generat frămîntări şi curente opuse atît în rîndurile ideologilor Partidului ţărănesc, cît şi în sociologia românească din perioada interbelică, au fost acelea ale poziţiei Partidului ţărănesc faţă de industrializarea României, ale raportului dintre agricultură şi industrie, ale căilor şi metodelor de înfăptuire a ei.

Deşi aceste teze, destul de controversate, vor căpăta o pondere şi o formulare mai precisă în anii ce vor urma, totuşi şi în perioada de care ne ocupăm problemele social-economice şi politice care trebuiau să decidă calea dezvoltării statului naţional unitar român, structura socială a ţării, poziţia partidului faţă de celelalte partide şi grupări politice burgheze, atît din Vechiul Regat cît şi din celelalte provincii, au determinat pe liderii Partidului ţărănesc să-şi formuleze, încă de acum, deşi destul de vag, puncte de vedere privitor la rezolvarea acestor probleme.

Pornind de la teza că România rămîne şi în noile sale graniţe „un stat agrar industrial“ [53] în care populaţia rurală va alcătui mai mult de trei pătrimi din totalul populaţiei, iar sursa principală şi naţională [54] de venit este agricultura, reprezentanţii ţărănismului au promovat ideea ridicării social-economice a ţării prin intensificarea agriculturii şi printr-o oarecare industrializare, fiind adepţii statului agraro-industrial. De altfel, încă înainte de primul război mondial, V. Madgearu făcea constatarea că „cele mai viabile sînt statele agraro-industriale“ şi preciza că „teza prin care se susţine că ţara noastră este „eminamente agricolă“ nu se mai potriveşte astăzi cu realitatea“ [55].

Deşi prin cooperaţie liderii ţărănişti încercau să „depăşească” capitalismul, dar să facă şi socialismul „de prisos”, ei nu erau împotriva orcărui fel de industrializare. Prin teoria statului agraro-industrial ei încercau de fapt să subordoneze agriculturii dezvoltarea industriei. I. Mihalache, de exemplu, scria: „Industria este o necesitate din însuşi punctul de vedere al interesului noului regim agrar: pentru absorbirea şi utilizarea braţelor ce prisosesc agriculturii. Dar, Partidul ţărănesc concepe însă altfel de industrie decît

[53] „Ţara Nouă“, anul I, nr. 17 din 26/13 oct. 1919.

[54] Virgil Madgearu socotea că celelalte surse de venit — bogăţiile naturale — se găseau în bună parte în mîinile capitaliştilor străini încă din prima fază a dezvoltării capitalismului industrial din România (*Politica partidului naţional-ţărănesc*, Bucureşti, 1932, p. 31).

[55] V. Madgearu, *Ocrotirea muncitorilor în România*, Bucureşti, 1915, p. 3.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

aceea artificială și parazitară creată pe contul statului pentru partizanii politicii" [56].

De fapt mulți dintre fruntașii țărăniști se declarau în primul rînd ca adepți ai dezvoltării unei industrii de prelucrare a produselor agricole (fabrici de conserve, mori, brutării, fabrici de brînzeturi, uscătorii de fructe, topitorii de cînepă etc.) care trebuia să rezolve șomajul agricol, în special a celui sezonier, și să „scoată țărănimea de sub influența speculei" [57].

Alții însă nu limitau procesul industrializării numai la prelucrarea produselor agricole, a industriei casnice sau a meseriilor, deci la mica industrie. V. Madgearu, de pildă, spunea: „Nu văd nici un dezacord între dezvoltarea agriculturii țărănești și a întreprinderilor industriale mari, ci din contră, între ele există o întregire reciprocă" [58]. Aceștia condamnau însă întreținerea din bugetul statului a unei industrii parazitare, artificiale, bugetivoră — cum o denumeau ei — susținînd ideea unei „industrii normale, sănătoase, care găsește condiții de existență prielnice în țară: brațe de muncă și materii prime" [59].

Declarînd o parte a industriei românești „parazitară", „antinațională", „o afacere pur burgheză" etc. și militînd pentru o anumită industrializare, ca un mijloc de absorbire a surplusului de brațe și de ridicare a satelor, doctrinarii țărănismului urmăreau să satisfacă în primul rînd interesele burgheziei sătești și ale elementelor orășenești legate de ei și în același timp să lovească în partidul liberal ca exponent al burgheziei industriale, comerciale și bancare. Așa se explică de ce în programele Partidului țărănesc din această vreme își face loc tot mai des ideea „socializării" pădurilor, minelor, carierelor, petrolului, etatizarea Băncii Naționale etc. [60], revendicări destul de radicale, menite să lovească în pozițiile marelui capital.

În acest scop, după ce arăta că țărănimea este direct interesată în încurajarea și propășirea unei puternice industrii naționale, V. Madgearu sublinia că „țărănimea sprijinea socializarea oricărei ramuri de producție, care este sau tinde a deveni un monopol privat, în special a izvoarelor de energie (petrol, cărbune, gaze naturale, lemn și a industriilor de bază). Monopolul privat trebuie înlocuit prin monopolul de stat, cu caracter de socializare. Tot asemenea se va proceda și cu industriile de bază, ca de pildă cu industria fierului" [61].

Susținînd teza industrializării țării în limitele concepției lor de subordonare a industriei de către agricultură, ideologii țărănismului nu negau că avem nevoie și loc pentru industrie, dar numai pentru o anumită industrie și o politică industrială care să satisfacă, în primul rînd, interesele elementelor care formau baza socială și de clasă a Partidului țărănesc. Nici chiar mai tîrziu, cînd ideea

---

[56] I. Mihalache, *Noul regim agrar*, București, 1925, p. 25.
[57] V. Madgearu, *Țărănismul*, București, 1921, p. 24.
[58] V. Madgearu, *Doctrina țărănistă*, București, 1923, p. 51.
[59] Ion Mihalache, *op. cit.*, p. 26.
[60] Vezi „Țara Nouă", anul II, nr. 193 din 2 oct. 1920. „La Congresul din 1921 liderii țărăniști au scos punctele referitoare la etatizarea subsolului și pădurilor, introducînd în schimb cererea de a se apela la împrumuturi externe, conturîndu-se de pe acum poziția lor de adepți ai politicii porților deschise". Vezi proiectul de program al partidului țărănesc din România, 1921, p. 42.
[61] V. Madgearu, *Țărănismul*, București, 1923, p. 25 și 57.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

statului ţărănesc căpătase o largă circulaţie, liderii ţărănismului nu negau necesitatea dezvoltării unor ramuri industriale. „Noi nu afirmăm — spunea unul dintre ei — că România este o ţară eminamente agricolă, deoarece susţinem însemnătatea pe care o au pentru economia naţională: industria petrolului, a lemnului şi a altor cîtorva ramuri industriale. O bună folosire a producţiei agricole cere, în oarecare măsură, industrializarea. De asemenea, zăcămintele de petrol şi toate materiile prime cer o industrializare cît mai activă şi mai largă“ [62].

Pornind de la faptul că baza existenţei statului este economia naţională, în a cărei pondere rolul hotărîtor revine agriculturii, ca singura sursă principală de creare a capitalismului naţional, ideologii ţărănismului vedeau în orientarea ţărilor agrare spre industrializare, o tendinţă de a-şi asigura independenţa economică şi politică. „Singura industrie pentru care merită să facem sacrificii bugetare — spunea I. Mihalache — este industria legată de apărarea ţării“ [63], iar V. Madgearu scria mai tîrziu: „Pierderea independenţei economice este numai preludiul a celei politice“ [64].

Deşi, în esenţă, doctrina ţărănistă vedea just ideea interacţiunii dintre industrie şi agricultură, aceasta era umbrită de încercarea susţinătorilor ei de a inversa raporturile dintre ele, împotriva procesului obiectiv de dezvoltare socială şi istorică a ţării noastre.

Acestea sînt numai cîteva din principalele aspecte ale doctrinei ţărăniste, privind poziţia lor faţă de dezvoltarea industrială a României, care după cum am văzut, îmbrăca un aspect destul de neomogen şi contradictoriu încă de la geneza ei. Încercînd să fundamenteze concepţia unui capitalism „democratizat“, „îmbunătăţit“, „corijat“, în care agricultura are rolul viorii întîi, liderii Partidului ţărănist încercau, de fapt, să satisfacă interesele economice şi politice ale elementelor destul de eterogene care se găseau sub influenţa directă a partidului şi să atragă şi alte forţe sociale sub steagul lor de luptă.

Situîndu-se pe o linie care nu corespundea procesului obiectiv de dezvoltare capitalistă a ţării, ideologii ţărănismului, în rîndul cărora se înregimentează şi elemente care doreau în mod sincer ridicarea materială şi culturală a ţărănimii, au provocat prin poziţia lor o serie de confuzii în rîndul maselor ţărăneşti şi ale micii burghezii orăşeneşti, întîrziind procesul de grupare a lor sub steagul de luptă al clasei muncitoare condusă de P.C.R.

În acelaşi timp, precizăm faptul că tezele de bază ale doctrinei ţărăniste privind lupta de clasă, industrializarea, socializarea etc., elaborate în primii ani postbelici, precum şi afişarea dorinţei lor de a colabora cu Partidul socialist pentru înfăptuirea unor obiective imediate ca: dreptul de grevă, recunoaşterea asociaţiilor profesionale ale proletariatului etc., purtau pe lîngă aspectul politic şi demagogic al lărgirii bazei electorale, aparenţa directă a influenţei pe care o exercita asupra conducătorilor Partidului ţărănesc programul de luptă revoluţionară al clasei muncitoare. Apreciind acest fapt, V. Madgearu nota: „Dez-

---

[62] Ernest Ene, *Spre statul ţărănesc*, Bucureşti, 1932, p. 11.

[63] Ion Mihalache, *op. cit.*, p. 25.

[64] V. Madgearu, *Independenţa economică*, nr. 4—6, 1938, p. 13.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

voltarea normală a raporturilor sociale nu se va asigura fără o politică muncitorească conștientă" [65]. Dar, prin această politică muncitorescă „conștientă", liderii țărănismului înțelegeau de fapt o politică „reformistă", de reglementare juridică a raporturilor dintre capital și muncă în cadrul statului burghez. „Punctul de plecare al unei politici muncitorești — spunea V. Madgearu — trebuie să fie recunoașterea sinceră a asociațiilor profesionale, înlocuirea definitivă a politicii de constrîngere prin forța armată, printr-o acțiune sistematică de conciliere și arbitraj între capital și muncă" [66].

Afișînd dorința de colaborare cu Partidul socialist, principalii exponenți ai țărănismului aveau în vedere socialismul reformist, care trebuia să-și reducă programul de luptă numai la revendicări economice și imediate ale proletariatului, problemele țărănimii urmînd să fie rezolvate exclusiv de Partidul țărănesc. Cu alte cuvinte, așa cum preciza I. Mihalache, „în fața aceluiași ‚inamic', țăranii și muncitorii trebuie să se ajute reciproc" [67], iar V. Madgearu arată că: „atitudinea țărănismului față de industrie, față de socializare, precum și concepția generală politică . . . demonstrează că nimic nu poate zădărnici o cooperare politică între aceste două categorii sociale" [68]. Exprimînd punctul de vedere al elementelor care formau baza sa politică, exponenții țărănismului încercau să pună semnul egalității, sau de multe ori să subordoneze interesele clasei muncitoare celor ale țărănimii încercînd prin aceasta să împiedice înfăptuirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, să îndepărteze țărănimea muncitoare de lupta revoluționară a proletariatului.

În prima etapă a activității, Partidul țărănesc, apărînd ca un partid al țărănimii și al micii burghezii orășenești, a expus în programele sale o serie de revendicări democratice destul de avansate și pentru muncitori, prin care încerca de fapt să creeze iluzia că reprezintă interesele „întregii lumi muncitoare" [69], pe care o conduce în lupta împotriva burgheziei financiare pe un drum cu totul nou, menit să evite atît capitalismul cît și socialismul. În cuvîntări și programele partidului, liderii țărăniști includeau teza prin care se declarau adepți ai înlocuirii definitive a politicii de constrîngere a muncitorilor prin forța armată, pentru recunoașterea asociațiilor profesionale, dreptul la grevă, rezolvarea unui sistem de măsuri de politică socială: ocrotirea muncii minorilor și femeilor, ziua de 8 ore, repaus duminical, higiena și siguranța muncii, asigurarea muncitorilor etc. De asemenea, se declarau pentru rezolvarea colectivă a contractelor de muncă cu colaborarea sindicatelor și comisiilor muncitorești, introducerea minimului de salariu, mai ales pentru industriile în care lucrătorii sînt dezorganizați etc. [70]. Aceste prevederi, destul de avansate, privind problemele muncitorești, cît și alte asemenea revendicări, reflectau, pe lîngă aspectele arătate mai sus, și poziția economică pe care o ocupa Par-

[65] V. Madgearu, *Țărănismul*, București, 1923, p. 66.
[66] *Ibidem*, p. 68.
[67] Ion Mihalache, *op. cit.*, p. 26.
[68] V. Madgearu, *op. cit.*, p. 57.
[69] „Țara Nouă", anul I, nr. 17 din 26/13 oct. 1919.
[70] Vezi „Țara Nouă", anul II din 2 oct. 1920 și „Aurora", din 20—21 nov. 1921. *Proiectul de program al partidului țărănesc din România*, București, 1921, p. 13. V. Madgearu, *Țărănismul*, București, 1923, p. 66.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

tidul ţărănesc în cadrul statului burghezo-moşieresc. Îndeplinirea acestor puncte programatice nu leza direct poziţiile economice şi politice ale fruntaşilor Partidului ţărănesc, ci, din contră, asigura acestuia o premisă pentru lărgirea bazei lui de masă în lupta pentru subminarea poziţiilor marii burghezii şi ale moşierimii.

Analiza cîtorva dintre tezele de bază ale doctrinei ţărăneşti privind lupta de clasă, problema agrară, cooperaţia, industrializarea ţării, problemele muncitoreşti etc. ne duce la concluzia că deşi în această perioadă de început ea prezenta o serie de laturi contradictorii, de căutări, de tendinţe dintre cele mai variate, exprima în esenţă poziţia economică, politică şi ideologică a burgheziei săteşti, a unei părţi a burgheziei mijlocii şi a micii burghezii orăşeneşti, care în această perioadă formau nucleul principal al Partidului ţărănesc.

Întreaga doctrină ţărănistă era străbătută de ideea găsirii unor căi şi mijloace de soluţionare a problemelor economice şi social-politice care să ducă la consolidarea acestor elemente. De aici, încercările lor de a fundamenta din punct de vedere teoretic o cale de mijloc care să ducă, pe de o parte, la subminarea poziţiilor marii burghezii şi moşierimi, iar pe de altă parte, să împiedice masele ţărăneşti de a înfăptui programul revoluţionar al clasei muncitoare şi al partidului ei marxist-leninist — de făurire a unei noi orînduiri sociale, lipsite de exploatare, orînduirea socialistă.

Afişarea unor programe de reforme democratice, uneori destul de vagi şi incorecte, exprima, pe de o parte, încercări de a satisface interesele bazei sociale destul de eterogene a Partidului ţărănesc, care, aşa cum am văzut oscila între elemente ale ţărănimii şi muncitorimii ajungînd pînă la vîrfuri ale burgheziei financiare şi agrare, iar pe de alta, tendinţa lor de a capta prin aceste programe energia maselor muncitoare, cu ajutorul cărora să facă presiuni asupra celorlalte grupări politice ale burgheziei, pentru a ajunge în timp cît mai scurt la conducerea ţării. În fond, esenţa doctrinei şi a programelor electorale ale Partidului ţărănesc, manevrele politice ale liderilor, întreaga lor activitate se reducea la găsirea celui mai scurt drum către putere.

Folosindu-se de conjunctura internă şi internaţională creată imediat după război, folosind frămîntările şi starea de nemulţumire generală a maselor populare, conducătorii ţărănişti au deschis în preajma alegerilor din noiembrie 1919 o campanie asiduă împotriva vechilor partide politice, în special a Partidului liberal, fluturînd în mod demagogic lozinci ca cele referitoare la lupta de clasă, deplina egalitate în drepturi a ţărănimii şi muncitorimii, înfăptuirea unor reforme, unele dintre ele radicale [71].

În rapoartele trimise Ministerului de Interne de către organele locale, erau semnalate acţiunile intense desfăşurate de Partidul ţărănesc pe întreg cuprinsul ţării pentru atragerea maselor de partea lor. Astfel, prefectul de Tulcea raporta că I. Mihalache „... propaga în mod făţiş şi în cuvinte de o violenţă netăgăduită lupta de clasă, împreună cu un întreg cortegiu de idei, care, cred că nu trebuie să formeze crezul politic al unui partid ţărănesc, dar nici chiar al bolşevismului celui mai pur“ [72]. Acelaşi lucru îl semnalau unităţile de jandarmi

[71] Vezi „Ţara Nouă“, anul I, nr. 14 şi 17 din 13 şi 28 octombrie 1919.

[72] Arh. st. Bucureşti, Arh. istorică centrală, fond M.A.I., dosar nr. 105, fila 9.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

din compania Olt care raportau că: „învăţătorii ţărănişti facă o intensă propagandă pentru împărţirea moşiilor proprietarilor la ţărani în mod gratuit, desfiinţarea jandarmeriei etc.“ [73]

Caracterul demagogic al activităţii liderilor Partidului ţărănesc rezultă şi din raportul prefectului de Vaslui în care semnala că deputatul ţărănist Ion Tiron „proprietar de felul său, fost liberal, azi ţărănist, a făgăduit alegătorilor exproprierea totală şi gratuită, după ce domnia sa şi-a vîndut pămîntul la locuitori cu aproape 6 000 lei falcea“ [74]. Pe bună dreptate, N. Iorga remarca în 1921 că „un partid ţărănesc cere o conştiinţă ţărănească. Aceasta se va realiza atunci cînd partidul ţărănesc va fi al ţăranilor, pentru ei, iar nu al ţăranilor pentru noi“ [75].

În scopul de a-şi asigura succesul în alegeri, pe lîngă lozincile demagogice pe care le lansau, liderii Partidului ţărănesc acţionau şi pe linia înţelegerii cu toate partidele şi grupările politice, care se declarau împotriva liberalilor şi conservatorilor. Aşa de exemplu la consfătuirea ţinută la Bucureşti, în preajma alegerilor, la care au participat şi reprezentanţi judeţeni ai Partidului naţionalist-democrat de sub conducerea lui N. Iorga, s-a stabilit că Partidul ţărănesc va întări legăturile cu partidul naţionalist, fără nici o condiţie, în lupta împotriva ciocoilor. În acelaşi timp, se sublinia că, acolo unde va fi nevoie, el se poate întovărăşi şi cu oamenii lui Averescu, care nu sînt ciocoi, dar nu va face nici o alianţă cu partidele liberal şi conservator [76]. Acest fapt reflectă, pe de o parte, eforturile liderilor ţărănişti de a grupa sub influenţa lor o parte a forţelor democratice în lupta împotriva vechilor partide politice ale burgheziei şi moşierimii române, iar, pe de altă parte, interesul electoral, care, de multe ori, îi făcea să renunţe la principiile programatice şi doctrinare înscrise în programul Partidului ţărănesc. Ziarul *Patria*, sesizînd acest aspect, scria în 1919: „cu suişuri şi coborîşuri, cu înaintări şi retrageri, partidul ţărănesc se instalează încetişor pe piaţă, avînd în toate partidele cîte ceva, dar fiind în acelaşi timp în contra tuturor“ [77].

Aceasta era în linii mari situaţia Partidului ţărănesc în preajma alegerilor parlamentare din noiembrie 1919, la care Partidul ţărănesc n-a reuşit, nici din punct de vedere organizatoric (existau partide ţărăniste în vechea Românie şi în unele provincii) şi nici din punct de vedere doctrinar să prezinte un program comun unitar de revendicări, care să satisfacă interesele generale ale tuturor celor ce muncesc, îndeosebi ale ţărănimii în noul cadru al statului unitar român.

Cu toate acestea, ca rezultat al neîncrederii maselor în vechile partide, ca şi a activităţii demagogice desfăşurate de liderii ţărănişti, primele alegeri pentru parlament, desfăşurate pe baza votului obştesc, au adus Partidului ţărănesc: 3.608.888 voturi, ceea ce reprezenta 46,3% din numărul total al voturilor şi 130 de mandate [78].

---

[73] Arh. st. Bucureşti, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 30/1919, fila 105.
[74] *Ibidem*, fond M.A.I., dosar nr. 87/1919, fila 15.
[75] „Neamul românesc“, an XVI, nr. 271, din 26 noiembrie 1921.
[76] Vezi „Ţara Nouă“, an I, nr. 13 din 14 septembrie 1919.
[77] „Patria“, an I, nr. 145 din 16 septembrie 1919.
[78] Vezi M. Ivan, *Evoluţia partidelor noastre politice 1919—1932*, Sibiu, 1934.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Dacă avem în vedere faptul că şi în alegerile din 1920 şi 1922, Partidul ţărănesc a obţinut 13,47% din voturi şi 44 de mandate, respectiv 19,42% şi 40 mandate [79], majoritatea acestora în vechiul Regat, ajungem la concluzia că în această parte a ţării el era cel mai puternic partid de opoziţie. În acelaşi timp, analiza statisticilor electorale din această perioadă, ne indică gradul de organizare a acestuia, influenţa pe care o exercita asupra maselor în diferite provincii, în comparaţie cu celelalte partide politice. Acest succes electoral a permis Partidului ţărănesc să participe — alături de alte partide coalizate în Blocul parlamentar — la prima guvernare a statului român unitar alcătuit în faza sufragiului universal.

De fapt, guvernarea de aproape patru luni a Blocului parlamentar — în care Partidul ţărănesc a avut un rol destul de important prin prezentarea proiectului de reformă agrară, de desfiinţarea jandarmeriei, a legii chiriilor etc. — a însemnat o confruntare directă a noilor grupări politice cu vederi mai democratice şi vechile partide politice care urmăreau să păstreze şi să lărgească în România poziţiile burgheziei şi moşierimii române. Este adevărat că alcătuirea Blocului parlamentar, din fracţiunile politice ale diferitelor provincii, între care nu exista o tradiţie de luptă comună şi cu atît mai puţin o afinitate de idei şi programe politice, cu ideologii şi doctrine deosebite, a dat naştere la multe disensiuni şi controverse, care, în cele din urmă, au înlesnit manevrele opoziţiei dirijată de liberali, pentru înlăturarea guvernului.

La 13 martie 1920 se instaurează un nou guvern, în fruntea căruia se găsea generalul Averescu. Aducerea lui la putere a fost determinată de spaima creată în sînul claselor dominante de lupta revoluţionară a clasei muncitoare, de frica revoluţiei. „În martie 1920 — scria C. Argetoianu — pericolul comunist ameninţa însăşi existenţa statului; pentru a judeca starea de îngrijorare a oamenilor în acel moment, e destul să reamintesc că Brătianu, care de obicei îşi lua toate răspunderile de a guverna, a recurs la Averescu, singurul în stare, prin popularitatea lui şi prin autoritatea de care se bucură, în armată, să facă faţă pericolului“ [80].

În 16 martie 1920 s-a constituit din Partidul ţărănesc, Partidul naţionalist-democrat al lui N. Iorga şi gruparea independentă a dr. Lupu, „Federaţia democraţiei naţionale“, în frunte cu Iorga [81], în care fiecare partid îşi păstra organizaţia proprie, iar programul era comun — programul blocului parlamentar [82].

Deşi aceste partide afişau un program comun în cadrul Federaţiei, ele se prezentau ca grupări distincte prin originea lor, prin baza socială şi concepţia lor politică. Într-un interviu din 21 martie 1920 I. Mihalache spunea: „Partidul ţărănesc român, partid de clasă îşi va duce mai departe această luptă cît timp va dura procesul de lichidare a vechii oligarhii agrare, politice şi financiare“ [83], fapt ce-l face pe N. Iorga să afirme că I. Mihalache „face greutăţi Federaţiei, vorbind de necesitatea partidului de clasă“ [84].

---

[79] *Ibdem*, p. 43.
[80] Arh. C.C. al P.C.R.: C. Argetoianu, *Memorii*, p. 128.
[81] Vezi „Ţara Nouă“, an II, nr. 38 din 17 martie 1920.
[82] *Ibidem*, nr. 42, din 21 martie 1920.
[83] *Ibidem*, an II, nr. 42, din 21 martie 1920.
[84] N. Iorga, *Memorii*, vol. II, p. 370.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Gruparea acestor partide în Federaţie constituia o încercare de a răsturna guvernul Averescu. N. Iorga relata, mai tîrziu, că „singura dorinţă a participanţilor la Federaţie era aceeea de a pune mîna pe putere, indiferent de coaliţiile de moment în care intrau“ [85].

Speculînd, în timpul campaniei electorale din 1920, întregul cortegiu de greutăţi şi neajunsuri ale maselor şi în primul rînd întîrzierea aplicării dispoziţiilor de reformă agrară, Partidul ţărănesc, care prin programul şi doctrina sa se situa la stînga „Federaţiei“, a pornit o campanie deschisă împotriva Partidului poporului a lui Averescu şi a coaliţiei strînse în jurul lui. Numeroase sînt documentele care atestau şi de astă dată intensificarea activităţii acestui partid pentru atragerea maselor de partea sa. Într-un raport al Prefecturii Olt, de exemplu, se spunea că „propaganda foştilor parlamentari ţărănişti este cît se poate de dăunătoare ordinii şi liniştii publice. Aceştia au atras de partea lor majoritatea învăţătorilor şi intelectualilor satelor“ [86].

Urmărind satisfacerea revendicărilor economice şi politice legate de interesele lor şi în primul rînd pentru a-şi asigura un nou succes electoral, care să-i readucă la guvernarea ţării, liderii ţărănişti, profitînd de starea revoluţionară a maselor, fluturau din nou programe electorale, care în general corespundeau nevoilor maselor populare. Obiectivul principal al luptei lor devenise înfăptuirea imediată şi fără plată a reformei agrare, făcîndu-i răspunzători de nerealizarea ei pe actualii guvernanţi.

Profitînd de extinderea propagandei socialiste la sate, de influenţa crescîndă a lozincilor de luptă revoluţionară ale Partidului socialist în rîndurile ţărănimii, liderii ţărănişti, în scopuri demagogice şi electorale, s-au declarat adepţi ai programului socialist şi îndemnau ţărănimea la ocuparea cu forţa a terenurilor neexpropriate [87], precum şi la alte acţiuni şi manifestaţii deschise impotriva guvernului. Cu toate acestea, dîndu-şi seama de influenţa pe care generalul Averescu o avea în acea vreme la sate, o serie de organizaţii locale, cereau conducerii Partidului ţărănesc să se abţină de la alegeri şi să determine în acest sens întregul „Bloc opoziţionist“ [88].

Apreciind însă, că abţinerea de la alegeri ar echivala cu desfiinţarea Partidului ţărănesc, prin pierderea influenţei abia cîştigate asupra unor pături sociale de la sate, liderii Partidului ţărănesc, ca de altfel întreaga Federaţie, au hotărît să participe la alegeri, însă fiecare partid pe liste separate.

Deşi alegerile din mai 1920 au dat cîştig de cauză Partidului poporului, care a obţinut aproape jumătate din numărul voturilor şi al mandatelor, ele au

---

[85] N. Iorga, O *viaţă de om*, Bucureşti, 1932, vol. III, p. 38.

[86] Arh. st. Bucureşti, Arh. istorică centrală, fond M.A.I., dosar 259/1920, fila 2.

[87] O adresă a Preşedinţiei comitetului agrar, aducea la cunoştinţă guvernului că în unele comune din jud. Tutova, ţăranii au luat cu forţa în folosinţă terenuri neexpropriate, la îndemnul deputaţilor ţărănişti care cutreierau satele promiţînd pămînt gratis ţăranilor (*ibidem* dos. 122 şi 208/1920, f. 81). În judeţul Bistriţa 300 ţărani au atacat în ziua de 23 mai prefectura, după care au intrat cu forţa pe moşii (*ibidem* şi 22 fond. cons. dirigent, dos. 1365/1920. fila 539).

[88] Într-o scrisoare adresată lui I. Mihalache, un număr însemnat de membri ai Partidului ţărănesc din Buzău cereau să se abţină de la alegeri — atît partidul cît şi întregul Bloc din opoziţie —: „o adunare naţională din care ar lipsi Iorga, Vaida, Lupu, Mihalache, Maniu, Halippa şi socialiştii ar fi, după părerea noastră, lipsită de autoritate morală necesară“. Arh. st. Bucureşti, fond nr. 2 de provenienţă personală, dosar 5.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

confirmat în acelaşi timp influenţa de care se bucura în acel timp Partidul ţărănesc în rîndul maselor, spulberînd şi cu această ocazie legenda după care acesta obţinuse voturile, în primele alegeri, speculînd numele generalului Averescu. Acest succes a făcut ca în timpul guvernării averescane, Partidul ţărănesc să aibă cel mai numeros şi mai radical grup opoziţionist în parlament, care alături de alte forţe democratice, bazîndu-se pe avîntul revoluţionar al maselor să oblige guvernul lui Averescu să realizeze unele reforme cu un conţinut democratic mai larg.

Înţelegînd că „Federaţia" nu poate oferi perspectiva închegării unui partid cu o ideologie şi un program politic bine conturat şi nici măcar — aşa cum arăta N. Iorga „un mijloc comun de luptă azi, sau o viitoare bază de guvernare mîine" [89], liderii ţărănişti au pus la ordinea zilei lupta pentru închegarea unui partid ţărănesc unitar, prin fuzionarea partidelor ţărăneşti din noile provincii, cu partidul ţărănesc din regat. Existenţa unui partid ţărănesc unitar, care să-şi desfăşoare activitatea în graniţele României corespundea mult mai bine scopurilor urmărite. De altfel, I. Mihalache, răspunzînd la întrebarea cînd consideră că Partidul ţărănesc poate lua „puterea", spunea: „numai după ce va deveni unitar" [90].

Aşa se face că paralel cu lupta pe care o duceau, alături de întreaga opoziţie, împotriva guvernării Averescu, liderii ţărănişti au pornit şi acţiunea de reorganizare şi unificare a partidului.

Astfel, după ce în septembrie 1920, conducerea acestei grupări a anunţat reînceperea acţiunilor de înscriere în Partidul ţărănesc, pe baza noilor statute [91], la 3 octombrie oficiosul partidului publica noile norme de organizare a Partidului ţărănesc [92], declarînd că: „partidul ţărănesc este partidul ţărănimii, care se organizează politicește prin lupta de clasă în scopul cuceririi puterii politice" [93], că: „partidul ţărănesc are drept scop să organizeze politicește ţărănimea din cuprinsul României, s-o pună astfel în stare să-şi dobîndească prin lupta ei proprie un rol în stat" [94].

În aceste condiţii, ale făuririi Partidului ţărănesc unitar, se impunea liderilor săi să elaboreze un nou program care să exprime poziţia unitară a partidului faţă de principalele probleme ale dezvoltării ţării. Această sarcină a revenit primului Congres care s-a desfăşurat la Bucureşti în noiembrie 1921.

Scopul Congresului — aşa cum arată Paul Bujor — era de a fixa principiile programului partidului care fusese discutat în comisii şi care acum trebuia supus spre aprobare Congresului general [95]. Proiectul de program cuprindea punctul de vedere al Partidului ţărănesc în cele mai vitale probleme politice, economice şi sociale ale României: problema agrară, industrială, economia

---

[89] N. Iorga, *O viaţă de om*, vol. III, Bucureşti, 1934, p. 63.

[90] „Curierul", anul III, nr. 791 din 14 septembrie 1921.

[91] „Ţara Nouă", anul II, nr. 121 din 30 sept. 1920.

[92] *Ibidem*, nr. 194 din 3 octombrie 1920.

[93] *Ibidem*, nr. 197 din 8 octombrie 1920, publică programul Partidului ţărănesc din Vechiul Regat dat la 20 noiembrie 1919.

[94] *Ibidem*, nr. 194 din 3 octombrie 1920, „Norme de organizare a partidului ţărănesc".

[95] Se hotărîse ca programul să fie discutat şi adoptat de Congres, apoi difuzat în 100.000 exemplare la sate şi numai după aceea să se voteze definitiv.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

naţională, politică şi financiară, socială, administrativă, justiţia, dezvoltarea învăţămîntului etc. [96].

Anteproiectul de program al Partidului ţărănesc tutelat în mare parte de concepţiile lui C. Stere, era o încercare de a teoretiza în formule sociologice, concepţia ţărănistă a rolului muncii, precum şi armonizarea intereselor mişcării cu acelea ale proletariatului atît pe plan intern cît şi internaţional. Astfel după ce se încerca să se justifice cauzele istorice ale prăbuşirii dominaţiei capitaliste se arată că „Sarcina de a clădi o nouă ordine morală şi socială revine claselor muncitoare, care după războiu întruchipau interesele generale ale naţiunii" [97]. Dar cum la noi majoritatea populaţiei o formează ţărănimea „statul nu poate să fie decît un stat ţărănesc pentru că poporul român e un popor de ţărani şi munca ţărănească condiţionează întreaga viaţă economică şi socială"[98].

Această frază exprima de fapt concepţia primatului clasei ţărăneşti şi al agriculturii în viaţa statului nostru, care ar condiţiona şi dezvoltarea industriei, implicit a proletariatului. „Proprietatea, rolul social şi puterea politică a muncitorimii orăşeneşti — spun ei — este în funcţie de prosperitatea şi puterea politică a ţărănimii; dat fiind însemnătatea covîrşitoare a acesteia în producţia naţională", deci „muncitorii oraşelor nu pot fi decît fraţii de luptă ai ţăranilor".

Totuşi sub influenţa luptei revoluţionare a clasei muncitoare, care dusese la crearea în mai 1921 a Partidului Comunist Român, precum şi datorită intrării în rîndurile Partidului ţărănesc a unor noi intelectuali cu vederi mai democratice, ca C. Stere, dr. Lupu ş. a., care avuseseră legături şi manifestau simpatie faţă de mişcarea muncitorească, fapt ce a întărit nucleul aripii de stînga a Partidului ţărănesc, a determinat pe liderii ţărăniştii să înscrie în acest program ideea potrivit căreia „chiar dacă muncitorimea orăşenească va rămîne organizată în vederea intereselor ei specifice într-un partid politic distinct, acesta nu poate fi faţă de partidul ţărănesc, decît un corp de avangardă cu care va duce lupta comună pentru emanciparea şi înălţarea întregii muncitorimi"[99].

Încercînd să stabilească o linie de comunicaţie în poziţia Partidului ţărănesc faţă de celelalte grupări burgheze, în program se spunea că faţă de grupările de stînga „îl poate despărţi cel mult metoda de luptă şi programul de realizare imediată, pe cînd de cele din dreapta îl desparte atît deosebirea fundamentală de concepţie cît şi substratul social pe care se reazimă acţiunea sa politică" [100].

---

[96] Printre altele Congresul a trebuit să discute: Principiile generale ale anteproiectului de program, raportor C. Stere; Constituţia, raportor C. Stere; Administraţia, raportor N. Iorga; Justiţia, raportor Gr. Iunian; reforma agrară, raportor I. Mihalache; economia naţională, raportor V. Madgearu, finanţe şi valută, raportor I. Răducanu; Politica socială, raportor V. Madgearu; politica externă, raportor N. Lupu; Statul şi organizarea partidului, chestiuni privitoare la politica partidului („Aurora", an I, nr. 25 din 21 nov. 1921).

[97] Vezi „Aurora" an I, nr. 25 din 21 nov. 1921 sau *Proiectul de program al partidului ţărănesc din România* . . ., broşură apărută în Ed. „Viaţa românească", Soc. Anonimă, 1921.

[98] Iată însă cum vedea Bogdan Duică problema statului ţărănesc „vrem un stat ţărănesc ideal, clădit pe principiul echilibrului social, dar nu rupînd brusc echilibrul de azi căci asta ar însemna revoluţie şi noi nu vrem revoluţie, ci schimbare treptată, pas cu pas. „Aurora", an I, nr. 26, din 23 nov. 1921.

[99] *Proiectul de program al partidului ţărănesc din România*, Bucureşti, 1921.

[100] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Abordînd din nou principiul luptei de clasă, programul Partidului ţărănesc aprecia că ea constituie un factor hotărîtor în evoluţia socială şi politică. „Numai lupta de clasă stabileşte raportul real de putere între clase". Teoria armoniei sociale este în interesul claselor exploatatoare: „cîtă vreme vor exista clase sociale cu interese opuse, lupta de clasă nu poate înceta" [101].

Dar, principiul luptei de clasă era înţeles într-un spirit reformist, aceasta urmînd să fie dusă în limitele concepţiei claselor cărora aparţineau. Dem. Dobrescu de pildă, spunea: „Prin lupta de clasă nu voim să facem revoluţie, ci doar vrem să oprim exploatarea. Vrem numai organizare de clasă şi sîntem împotriva războiului de clasă" [102]. Mai mult, în încheierea expunerii de motive, se precizează că: „Nici un partid din România nu-şi poate îngădui o politică revoluţionară, fiindcă România nu poate avea pretenţia de a o lua înaintea altor ţări cu vechime în civilizaţie" şi consideră că „partidul ţărănesc este partidul reformelor sociale şi democratice, prin care va preveni orice uragan" [103].

De fapt, aceasta era esenţa programului Partidului ţărănesc prin care fruntaşii ţărănişti încercau să găsească şi să teoretizeze o linie a intereselor burgheziei mijlocii şi a micii burghezii orăşeneşti, opusă atît marii burghezii şi moşierimii, cît şi socialismului. Totuşi, putem aprecia că revendicările înscrise în programul Partidului ţărănesc, aveau în general un caracter burghezo-democrat.

Pentru prima dată, în programul din 1921, liderii ţărănişti — acuzaţi că prin propovăduirea luptei de clasă vor să distrugă „organismul social-naţional" — îşi precizau poziţia lor faţă de ideea independenţei şi suveranităţii naţionale. Astfel, se arată că numai aşezîndu-se pe terenul luptei de clasă, Partidul ţărănesc „serveşte ideea naţională în forma ei cea mai înaltă" [104] şi că „Principiul suveranităţii naţionale care s-a afirmat în actele de unire, trebuie să-şi aibă urmarea firească în dreptul naţiunii unite de a hotărî liber, prin reprezentanţii săi liber aleşi, principiile de organizarea şi normele de funcţionare a întregului aparat de guvernămînt" [105].

Expunînd punctul de vedere faţă de problemele muncitoreşti şi ale minorităţilor naţionale, programul prevedea că Partidul ţărănesc va cere înscrierea în Constituţie a normelor de organizare a sindicatelor profesionale „spre a asigura muncitorimii apărarea intereselor ei economice" şi „recunoaşterea dreptului minorităţilor de a se constitui în comunităţi spre a-şi îngriji, în cadrul vieţii statului român, interesele cultului şi ale învăţămîntului în limba maternă" [106].

---

[101] *Ibidem*, p. 13.

[102] „Aurora", an I, nr. 26 din noiembrie 1921 — „Dezbaterile Congresului general al partidului ţărănesc".

[103] *Programul partidului ţărănesc din România*, Bucureşti, 1921, p. 18.

[104] *Ibidem*.

[105] *Ibidem*, p. 17.

[106] *Ibidem*, p. 21. În esenţă expunerea problemelor constituţionale din programul lor se reducea la găsirea mijloacelor celor mai adecvate pentru stabilirea unui regim de legalitate şi a răspunderilor pentru încălcarea principiilor constituţionale.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În problema agrară, care ocupa un loc central în preocupările conducerii Partidului ţărănesc, programul se axa pe trei teze principale şi anume: producătorul să fie stăpîn pe mijloacele de producţie, regimul să fie al micii proprietăţi individuale, iar baza producţiei s-o formeze cooperaţia.

Ţelul final urmărit de Partidul ţărănesc în întocmirea regimului agrar era să creeze „un regim de mică proprietate redus la atît cît poate munci un gospodar cu familia sa — pe regiuni — care să facă cu putinţă dezvoltarea unor gospodării agricole de sine stătătoare, în sate înzestrate cu izlazuri, păduri, bălţi etc." [107]. Se menţine ideea că numai prin cooperaţie se poate ridica producţia agricolă dar se adaugă „O cooperaţie scoasă de sub politică, de sub acţiunea de tutelare a statului şi a băncilor private, căreia să i se asigure cea mai deplină autonomie" [108]. În realitate era vorba de scoaterea cooperaţiei de sub influenţa politică şi economică a Partidului liberal şi trecerea ei sub influenţa Partidului ţărănesc.

Pentru întregirea producţiei agricole, pentru ridicarea bunăstării satelor şi sporirea producţiei naţionale — spuneau ei — „trebuie puse bazele unei industrii ţărăneşti adaptată condiţiilor naturale şi social agrare, care să folosească mijloacele tehnice cele mai economice şi foloasele organizării cooperatiste" [109]. În program îşi făcea loc din nou ideea desfiinţării jandarmiei şi înlocuirea ei în măsura necesară cu o miliţie populară. Deşi din programul adoptat la Congresul din 1921 liderii ţărăneşti au scos punctele referitoare la etatizarea subsolului şi pădurilor şi au introdus cererea de a se apela la împrumuturi externe — la capitalul străin [110], totuşi menţinerea unor prevederi ca: impozitul pe capital şi pe îmbogăţiţii de război, confiscarea marilor averi, desfiinţarea impozitului pe consumaţie care loveşte în săraci, introducerea monopolului de stat asupra alcoolului şi a dezvoltării industriei petrolului şi a derivatelor lui [111] aveau menirea să le asigure popularitatea în rîndul unor cercuri ale burgheziei, cu ajutorul cărora urmăreau să exercite presiuni asupra grupării liberale.

Acestea au fost principalele teze susţinute şi aprobate de Congresul general al Partidului ţărănesc din noiembrie 1921. Ele exprimau sinteza tuturor programelor, ideilor şi doctrinei ţărăniste, elaborate pînă acum, încheind în acelaşi timp prima etapă a procesului de constituire a Partidului ţărănesc din România. Programul adoptat în 1921 a stat în linii mari la baza activităţii Partidului ţărănesc pînă la fuziunea sa cu Partidul naţional român, care a avut loc în 1926, cînd — aşa cum arăta M. Manoilescu — „caracterul de clasă al fostului partid ţărănesc s-a decolorat, s-a atenuat, prin unirea regionalismului social cu regionalismul geografic al partidului naţional din Ardeal" [112].

---

[107] „Aurora", anul I, nr. 25, din 21 noiembrie 1921.

[108] *Ibidem.*

[109] *Ibidem.* Printre altele se cerea sindicalizarea ţăranilor pentru exportul cerealelor.

[110] *Proiectul de program al partidului ţărănesc din România, 1921*, p. 42. Aceasta pentru a satisface cercurile burgheze care sprijineau partidul ţărănesc şi se opuneau cercurilor şi politicii preconizate de partidul liberal „prin noi înşine" declarîndu-se pentru politica „porţilor deschise".

[111] *Ibidem*, p. 51.

[112] M. Manoilescu, *op. cit.*, p. 62.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Apărut în cursul procesului regrupării forţelor de clasă ce au avut loc în anii postbelici, a necesităţii de înnoire a vieţii noastre politice, ca urmare a compromiterii vechilor partide ale burgheziei şi moşierimii române, Partidul ţărănesc a fost expresia politică a frămîntărilor ce au avut loc în sînul păturilor burgheziei mijlocii, a celei săteşti şi a micii burghezii orăşeneşti, care doreau să-şi asigure un organism propriu împotriva marii burghezii şi moşierimi pentru apărarea intereselor lor economice şi politice într-o epocă de profunde frămîntări social-economice.

Declarîndu-se exponenţi ai intereselor maselor ţărăneşti, pentru înfăptuirea unor reforme cu un caracter larg democratic, proclamînd că la baza activităţii sale va sta principiul luptei de clasă, precum şi alte lozinci copiate din programul revoluţionar al partidului socialist şi comunist, liderii acestei grupări au reuşit să-şi asigure o bază socială şi electorală destul de largă.

În ciuda unor limite şi aspecte contradictorii care se manifestau în programul şi doctrina Partidului ţărănesc din această perioadă, el rămîne totuşi prin varietatea problemelor cuprinse, prin modul lor de abordare şi realizare, un program cu caracter burghezo-democratic, care corespundea în primul rînd bazei sociale formată în cea mai mare parte din păturile burgheziei săteşti, a micii burghezii orăşeneşti, a burgheziei mijlocii şi a unor intelectuali legaţi de interesele acestora.

Urmărind programul şi doctrina Partidului ţărănesc din acest timp, compoziţia nucleului său conducător, precum şi baza socială pe care se sprijinea, ajungem la concluzia că Partidul ţărănesc se prezenta în această perioadă ca un partid al intereselor burgheziei săteşti şi al micii burghezii orăşeneşti situîndu-se la stînga forţelor politice burgheze din România.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

BETRACHTUNGEN ÜBER DIE TÄTIGKEIT, DIE DOKTRIN UND DIE IDEOLOGIE DER BAUERNPARTEI (PARTIDUL ŢĂRĂNESC) IN DEN JAHREN 1918—1921

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Bauernpartei (Partidul ţărănesc) entstand im Laufe der Bewegungen und der Umgruppierungen der politischen und sozialen Kräfte nach dem Ersten Weltkrieg, als als Folge der Kompromittierung der alten bürgerlich-gutsherrlichen Parteien eine Erneuerung des politischen Lebens in Rumänien nötig war. Die Bauernpartei ist das politische Ergebnis der Bewegungen in den Gesellschaftsschichten der dörflichen Bourgeoisie und des städtischen Kleinbürgertums, die sich eine eigene politische Organisation schaffen wollten, die in dieser Zeit der umwälzenden sozialen und wirtschaftlichen Bewegung ihre wirtschaftlichen und politischen Interessen mit grösserer Treue und Entschiedenheit vertreten sollte.

Den Führern dieser neuen politischen Gruppierung gelang es ziemlich schnell sich eine breite soziale Grundlage zu schaffen und sich einen grossen Wählerkreis zu sichern, da sie sich als Vertreter der Interessen der Bauernmassen ausgaben. Ihr Kampf war auf die Durchführung einiger Reformen mit demokratischerem Charakter ausgerichtet, und die Bauernpartei übernahm auch aus dem revolutionären Kampfprogramm der Sozialistischen Partei den Grundsatz des Klassenkampfes gegen die alten Parteien sowie auch andere Schlagworte.

Im Programm und in der Lehre der Bauernpartei zeigten sich in dieser Zeitspanne eine Reihe von Einschränkungen und Widersprüchen, betreffend das Prinzip des Klassenkampfes, die „Einheitspartei" der Bauernschaft, das „homogene" Dorf ohne Gegensätze, die Frage der Vergenossenschaftlichung, der Industrialisierung, usw. Trotzdem ist das Programm der Bauernpartei wegen der Vielfalt der aufgeworfenen Fragen und deren Behandlung ein breiteres bürgerlich-demokratisches Programm, das in erster Reihe der sozialen Grundlage der Partei entsprach, die zum grössten Teil aus den Schichten der dörflichen Bourgeoisie, des städtischen Kleinbürgertums und aus Intellektuellen bestand, deren Interessen mit jenen verbunden waren.

Eine Untersuchung des Programms und der Doktrin der Bauernpartei aus jener Zeit, die Zusammensetzung der Führung sowie die soziale Grundlage und der Wählerkreis auf die sie sich stützte, zeigt, dass die Bauernpartei in dieser Zeit eine kleinbürgerliche Partei war, die den linken Flügel der bürgerlich-gutsherrlichen politischen Kräfte in Rumänien innehatte.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

TRĂSĂTURILE GENERALE ALE DEZVOLTĂRII ROMÂNIEI ÎN PRIMUL DECENIU INTERBELIC

PARTEA I

de ARON PETRIC

Capitolul I : Viaţa economică şi social-politică în perioada 1918—1927

Încercînd să sintetizeze trăsăturile evoluţiei economice şi social-politice a omenirii în primii ani ai perioadei interbelice, cunoscutul filozof şi cercetător în domeniul ştiinţelor politice P.P. Negulescu stăruia asupra eforturilor depuse de majoritatea popoarelor — învingătoare dar mai ales învinse în primul război mondial — de a reface economia în mare parte distrusă şi a statornici un echilibru politic în lumea răvăşită de atîtea contradicţii şi contrarietăţi, în care egoismul naţional, mai ales al statelor mari, urmărea să se impună cu o forţă tot mai apăsătoare [1]. Pe acest fond se dezvoltase un anumit pesimism care cuprinsese nu numai pe numeroşi oameni politici reuniţi în conferinţe şi congrese internaţionale încheiate adeseori cu rezultate neîncurajatoare, dar şi pe mulţi istorici şi sociologi.

O astfel de stare de spirit l-a determinat, spre exemplu, pe Raymond Poincaré, fost preşedinte al republicii franceze şi apoi prim-ministru să declare în anul 1922 că „De la armistiţiu încoace, însă, fiecare din popoarele care combătuseră alături a pierdut puţin cîte puţin nu, desigur, amintirea frăţiei de arme, dar noţiunea exactă a solidarităţii politice . . .“ [2].

Istoricul Maurice Baumont arată că sfîrşitul primului război mondial a fost însoţit de o atmosferă de pronunţată speranţă şi optimism, care a lăsat, însă, curînd locul unei tot atît de evidente îngrijorări provocate de ciocnirea intereselor economice, de modul atît de diferit de a vedea nu numai organizarea statului şi sistemul relaţiilor internaţionale, ci însăşi bazele şi structura ordinei sociale [3]. Exprimînd aceeaşi idee a instabilităţii politice, ca urmare a faptului că tratatele de pace încheiate la sfîrşitul primului război mondial n-au putut „să răspundă decît în parte nevoilor profunde — adeseori contradictorii — ale

---

[1] P. P. Negulescu, *Partidele politice*, Cultura Naţională, Bucureşti, 1926, p. 7 şi urm.
[2] *Ibidem*, p. 9.
[3] Maurice Baumont, *La Faillite de la Paix (1918—1939)*, troisième édition, Presses universitaires de France, Paris, 1951, p. 1.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

popoarelor şi guvernelor, J. B. Duroselle şi-a intitulat prima parte a lucrării sale, cuprinzînd perioada 1919—1933, „Pacea iluzorie“ [4].

În această atmosferă de incertitudine şi suspiciuni reciproce, cercurile financiare şi militare din Germania au găsit teren prielnic pentru propaganda lor revanşardă şi pentru punerea pe picioare a unei noi armate la a cărei echipare au contribuit şi atîtea grupuri monopoliste din Occident, pe care teama de comunism le făcea să uite pericolul pe care-l reprezenta adversarul de ieri [5].

În astfel de condiţii însăşi temeliile Societăţii Naţiunilor se clătinau, cel puţin în ceea ce priveşte îndeplinirea rolului fundamental ce-i fusese încredinţat: păstrarea sistemului politic statornicit la sfîrşitul primului război mondial şi, pe această bază, salvgardarea păcii.

Dar coordonata principală pe care s-a axat evoluţia istorică începînd cu anii războiului şi continuînd în întreaga perioadă ce i-a urmat a fost, fără îndoială, accelerarea proceselor sociale şi ridicarea lor la un nivel superior de înţelegere din partea maselor care, aruncate cu milioanele pe cîmpurile de luptă, au fost împinse nu numai în condiţii de aspre lipsuri materiale şi de grave primejdii, ci totodată în situaţii care le-au făcut să vadă mai limpede adevăratele mobiluri aflate în dosul atîtor fraze voit patriotice.

Avînd tot mai vie conştiinţa că au purtat pe umerii lor cea mai mare parte a greului războiului, că reprezintă adevăratul suport al edificiului social, masele populare şi-au întărit convingerea că li se cuvenea mai mult atît în domeniul economic, cît şi social-politic. O astfel de convingere fusese, de altfel, alimentată în mare parte de promisiunile pe care, în momente grele, înşişi guvernanţii le făcuseră celor aflaţi în tranşee, în fabrici sau pe ogoare, cu scopul de a întreţine un moral pe care războiul îndelungat îl măcina zi de zi.

Dar anii grei de haos economic, de mari privaţiuni şi de asuprire a oamenilor muncii aveau să aducă acestora o aspră dezamăgire, ceea ce a dus la creşterea avîntului lor revoluţionar. Ideile socialiste au dobîndit, astfel, un teren deosebit de fertil şi cele mai prielnice condiţii de rodire.

Victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie a exprimat, în gradul cel mai înalt, acest fenomen, marcînd începutul trecerii societăţii omeneşti de la capitalism la socialism, iar revoluţiile izbucnite în alte ţări, ca Austro-Ungaria, Germania etc. erau dovada aceluiaşi proces de radicalizare a maselor muncitoare, afirmarea lor cu mai multă forţă pe arena istoriei.

a) Cadrul nou al dezvoltării poporului român după desăvîrşirea statului naţional

Pentru România, desfăşurarea vieţii economice şi social-politice în perioada dintre cele două războaie mondiale a stat într-o mare măsură sub semnul

[4] J. B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, deuxième édition, Paris, 1957, p. 15.

[5] Vezi şi Jacques Pirenne, *Histoire de l'Europe, du traité de Versailles au Pacte Atlantique*, t. IV, Bruxelles, 1962, p. 12.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

influenţei pe care a exercitat-o desăvîrşirea procesului de constituire a statului nostru naţional.

Realizată în împrejurări internaţionale favorabile, unitatea naţională a poporului român a fost rezultatul luptei maselor populare de pe întreg teritoriul ţării şi al exercitării dreptului şi voinţei de autodeterminare a populaţiei aflată pînă atunci sub stăpînire străină. Făurirea statului naţional unitar a constituit un act istoric necesar şi progresist, care a avut o mare importanţă şi a determinat adînci consecinţe pentru dezvoltarea ulterioară a poporului nostru.

S-a realizat, astfel „... cadrul naţional şi social-economic pentru dezvoltarea mai rapidă a forţelor de producţie; înmănuncherea laolaltă a energiilor şi capacităţilor creatoare ale poporului nostru a creat condiţii favorabile activităţii forţelor progresiste ale societăţii, mişcării muncitoreşti revoluţionare" [6].

Exercitarea, vreme îndelungată, a stăpînirii străine asupra unor întinse teritorii româneşti, jefuirea multor resurse naturale ale ţării şi asuprirea poporului contribuiseră în mare măsură la frînarea progresului economic şi a evoluţiei vieţii social-politice. Noul cadru geografic şi politic a asigurat condiţii prielnice dezvoltării societăţii noastre în toate domeniile, chiar dacă această evoluţie a purtat amprenta regimului burghezo-moşieresc, cu limitele inerente unei orînduiri bazate pe exploatarea oamenilor muncii. Totodată, desăvîrşirea unităţii statului român a asigurat ţării noastre un loc nou, mai favorabil, în ansamblul relaţiilor internaţionale, cu toată poziţia de „stat cu interese limitate" pe care i-o rezervaseră marile puteri învingătoare în primul război mondial.

Epoca istorică ce începea odată cu sfîrşitul primului război mondial a fost însoţită totdeodată de numeroase prefaceri de ordin social-politic, datorită în primul rînd interesului sporit pentru problemele privind organizarea statului şi a instituţiilor sale, voinţei hotărîte spre înnoire, căreia clasele dominante au trebuit să-i dea răspuns, dacă nu întotdeauna prin acţiuni cu caracter progresist, de ordin burghezo-democratic (ca în cazul votului universal, al reformei agrare, al unei anumite legislaţii a muncii), cel puţin prin promisiuni menite să înlăture pericolul pentru ele al răsturnărilor revoluţionare, prin revizuirea parţială a însăşi programelor partidelor politice, ca o condiţie a supravieţuirii lor.

Dezvoltarea mai rapidă pe cale capitalistă a României în urma unificării pieţii sale interne a dus la creşterea numerică şi a conştiinţei de clasă a proletariatului; pe fondul adîncirii contradicţiilor social-economice ale regimului burghezo-moşieresc în anii războiului şi al înrăutăţirii condiţiilor de viaţă ale maselor largi populare, s-au dezvoltat avîntul impetuos şi combativitatea revoluţionară a clasei muncitoare, care s-a afirmat ca o forţă socială şi naţională capabilă să-şi asume rolul conducător în lupta întregului popor pentru transformarea radicală a societăţii noastre.

---

[6] Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român, al tradiţiilor mişcării muncitoreşti şi socialiste din România*, Editura Politică, Bucureşti, 1966, p. 21.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Făurirea Partidului Comunist Român ca detaşament de avangardă al clasei muncitoare a avut loc în condiţiile în care *se înfăptuise unificarea mişcării socialiste pe întregul teritoriu al ţării;* el a devenit, astfel, purtătorul de steag al intereselor *întregului popor român,* care îşi desăvîrşise cu puţin timp înainte unitatea sa politică.

b) Trăsăturile dezvoltării economiei româneşti în primul deceniu interbelic

Încheierea procesului de formare a statului naţional unitar român a marcat, pe plan economic, întregirea pieţii interne, sudarea complexului economiei naţionale la scara întregii ţări [7]. În mod corespunzător s-au întărit poziţiile economice ale burgheziei industrial-bancare, proces favorizat şi de reforma agrară din 1921, care a slăbit simţitor suportul social-economic al moşierimii. S-a creat, astfel, teren favorabil intensificării procesului de industrializare capitalistă a ţării, în ciuda unor mari piedici care au trebuit învinse, legate îndeosebi de dezorganizarea economiei naţionale.

În adevăr, primul război mondial provocase României pierderi materiale uriaşe, evaluate la peste 72 miliarde lei aur [8]; avusese loc o dezorganizare generală a producţiei industriale şi agricole, redusă sub nivelul celei din 1913, a transporturilor, finanţelor şi serviciilor publice. La oraşe şi sate bîntuiau foametea şi epidemiile, se agrava inflaţia monetară; ţara era cuprinsă de un adevărat haos economic, care s-a prelungit, în linii generale, pînă în anul 1922 [9], atrăgînd după sine o înrăutăţire a condiţiilor de viaţă ale maselor muncitoare.

Pentru România, ca şi pentru multe alte ţări, una din problemele fundamentale ce se punea în anii următori primului război mondial era refacerea şi punerea în funcţiune a potenţialului industrial existent, concomitent cu înfiinţarea unor noi întreprinderi. Rezolvarea ei era deosebit de dificilă, atît din cauza distrugerilor masive pe care le suferise ţara în anii războiului, cît şi datorită structurii economice dezavantajoase, în care agricultura — cu persistenţa unor rămăşiţe feudale — avea un caracter precumpănitor. Se adăuga la aceasta prezenţa capitalului străin, deţinător de importante poziţii, şi mai ales presiunea exercitată de existenţa unei ridicate datorii publice interne şi externe, care a ajuns să totalizeze în anul 1921 suma 20.741.700.000 lei [10]. Aceşti factori

---

[7] A se vedea pentru aceste probleme, *Studii privind situaţia economică a României,* vol. I, Editura Acad. R.P.R., 1961; V. Axenciuc, *Evoluţia economiei româneşti în anii 1918—1938,* în „Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", 1966, nr. 6.

[8] Gh. M. Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice şi financiare a României şi împrumuturile contractate, 1823—1933,* Bucureşti, 1934, p. 477.

[9] A se vedea datele în: *Ancheta industrială din 1920,* publicată în *Buletinul industriei,* nr. 7—9, 1921; *Anuarul statistic al României, 1922,* Bucureşti, 1923; *Analele statistice şi economice,* nr. 5—6 (mai-iunie), 1922; cf. N. N. Constantinescu (Sub redacţia lui . . .), *Situaţia clasei muncitoare din România, 1914—1944,* Bucureşti, 1966, (Capitolul al II-lea) — îndeosebi pentru consecinţele de ordin social.

[10] Gh. M. Dobrovici, *op. cit.,* p. 382—384.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

au acţionat în mod negativ asupra procesului de redresare economică a ţării care s-a desfăşurat într-un ritm lent şi inegal în diferitele compartimente la care se raporta.

Cea mai arzătoare problemă economico-socială care se punea în acea etapă şi a cărei soluţionare nu mai putea fi amînată era înfăptuirea reformei agrare.

Deşi în realizarea ei era interesată în general şi burghezia, discutarea proiectului legii agrare a prilejuit o aprigă dispută în parlament, în presă şi în sînul partidelor politice. În cele din urmă, sub imperiul unor necesităţi obiective şi îndeosebi sub presiunea revoluţionară exercitată de mase, a pericolului pentru clasele dominante ca ţărănimea să se unească în luptă cu proletariatul — ceea ce ar fi putut pune în primejdie însăşi soarta regimului burghezo-moşieresc — în iulie 1921 a fost adoptată legea de reformă agrară, în baza căreia au fost expropiate peste 6 milioane hectare teren, reprezentînd aproximativ 66% din marea proprietate moşierească, din care mai mult de jumătate a trecut în stăpînirea ţăranilor.

Deşi reforma agrară nu a desfiinţat moşierimea ca clasă şi nici nu a lichidat resturile de relaţii feudale în agricultură, iar în aplicarea ei s-au comis numeroase abuzuri, totuşi ea a dus la extinderea pieţii interne pentru capitalul industrial, a redus rolul economic şi social-politic al moşierimii, clasa cea mai reacţionară a societăţii, constituind astfel un act progresist, cu numeroase consecinţe de ordin social-politic. Departe de a reprezenta încheierea unui proces, reforma agrară din 1921, cu numeroasele sale implicaţii legate mai ales de modul de aplicare, a continuat să fie una dintre problemele cele mai frămîntate din întreaga perioadă interbelică.

Interesată în refacerea economiei în vederea obţinerii unor profituri sporite, burghezia a adoptat o serie de legi şi măsuri de limitare şi apoi de lichidare treptată a haosului economic în sfera producţiei şi a circulaţiei mărfurilor, ca şi în domeniul financiar. Multe dintre aceste măsuri aveau un caracter de protejare a industriei naţionale şi de unificare a legislaţiei econonomice pe scara întregii ţări.

Prin astfel de măsuri s-a ajuns ca, îndeosebi după anul 1922, să se poată trece la accentuarea dezvoltării industriale, în aşa fel încît în anul 1924 să se termine în linii generale procesul de refacere economică, atingîndu-se nivelul producţiei antebelice în principalele ramuri ale industriei. O astfel de politică a fost promovată mai ales de Partidul naţional liberal, venit la conducere, pentru o lungă perioadă de guvernare, la începutul anului 1922 [11].

Unul din rezultatele dezvoltării economice postbelice cu accent pe creşterea relativă a ponderii producţiei industriale în raport cu situaţia anterioară a fost şi intensificarea procesului de concentrare şi centralizare a capitalului,

---

[11] Exprimînd orientarea acestui partid, Victor Slăvescu scria în anul 1922 că „De la caracterul covîrşitor agricol ce avea pînă la război România... cu modeste începuturi de afirmare industrială, trecem la o situaţie nouă, în care economia naţională a României va purta tot mai mult caracterul agrar-industrial (...) avînd drept bază solidă avuţiile naturale ale solului şi subsolului ţării, puse în valoare prin braţele unei populaţii în continuă sporire" (Victor Slăvescu, *Capitaluri de colaborare şi capitaluri de exploatare*, „Viitorul", 12 ian. 1922).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

al cărui corolar îl constituia întărirea poziţiei marii burghezii industriale şi bancare în viaţa economică şi politică. A crescut, de asemenea, ponderea industriei în realizarea produsului social şi a venitului naţional, ajungîndu-se astfel ca în anul 1926 producţia industriei şi a meseriilor să reprezinte 37% din valoarea totală a producţiei, iar venitul naţional pe cap de locuitor să crească în 1928 cu 59% faţă de anii 1913-1914.

Progresele realizate în dezvoltarea industriei au fost însoţite de fenomenul diversificării producţiei, de apariţia de noi ramuri, subramuri şi întreprinderi.

Aceste fenomene aveau loc în condiţiile încercărilor cercurilor imperialiste de a-şi întări poziţiile lor în economia României, îndeosebi în acele sectoare care dobîndiseră o importanţă mai mare după război, prin dezvoltarea pe scară largă a maşinismului, ca: industria petrolieră, siderurgică şi metalurgică. În acest scop imperialiştii străini au folosit prevederile cuprinse în tratatele de pace referitoare la situaţia capitalurilor aparţinînd statelor foste inamice şi cetăţenilor acestora, precum şi împrumuturile acordate statului român. Acestor tendinţe le-au opus rezistenţă cercurile capitaliste autohtone interesate ca noul stat român — unitar — să dispună de o independenţă economică, de natură să faciliteze dezvoltarea capitalurilor proprii.

Astfel de tendinţe şi acţiuni, cuprinse în general sub expresia de „naţionalism economic", nu au caracterizat poziţia întregii burghezii din România, sau cel puţin nu au caracterizat-o în mod egal. Cei care au reprezentat mai hotărît această politică au fost exponenţii grupărilor industriale şi bancare aflate în conducerea sau gravitînd în jurul Partidului naţional liberal, adept al formulei dezvoltării economice „prin noi înşine", definită încă în programul adoptat în 1921 ca fiind „dezvoltarea bogăţiilor ţării în primul rînd prin munca, iniţiativa şi capitalurile româneşti" [12].

P.N.L. nu a preconizat, totuşi, excluderea participării capitalului străin în economia naţională, ci numai îngrădirea acesteia în anumite limite, stabilite de altfel prin legea minelor din 1924 la maximum 40%, iar apoi, prin modificarea acesteia, la cel mult 49,9% care să asigure capitalului autohton un rol predominant.

Cedarea, în parte, de la principiul dezvoltării economiei prin forţe proprii s-a datorat în mare măsură presiunii — uneori brutale — exercitată de cercurile imperialiste străine, nemulţumite de îngustarea posibilităţilor lor de participare la exploatarea bogăţiilor ţării noastre şi de obţinere, pe această cale, a profitului capitalist [13].

În aplicarea politicii „prin noi înşine", conducătorii P.N.L. au căutat să favorizeze finanţa liberală şi clientela acestui partid, ceea ce a înăsprit raporturile cu grupările financiare adverse, care atacau atît favoritismul, cît

---

[12] *Istoricul P.N.L. de la 1848 şi pînă astăzi*, Bucureşti, 1923, p. 233.

[13] Arh. st. Bucureşti — Arhiva Istorică Centrală — (În continuare A.I.C.) Fond Casa Regală, Dosar nr. 15/1923, fila 423.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

şi bazele însăşi ale politicii liberale [14]. Nedispunînd de un suport economic propriu, comparabil cu cel al Partidului liberal, aceste grupări mai noi ale burgheziei, concentrate îndeosebi în jurul Partidului naţional ţărănesc, au căutat sprijinul capitalului străin pentru a învinge dominaţia bancaro-industrială a liberalilor, preconizînd o colaborare cît mai strînsă cu acesta, mergînd pînă la desfiinţarea oricărei restricţii. Formula „porţilor deschise" îmbrăţişată de aceste cercuri a fost contrapusă politicii „prin noi înşine", şi a servit ca principală monedă în propaganda desfăşurată de P.N.Ţ. atît în ţară cît şi îndeosebi în străinătate, în vederea slăbirii poziţiilor şi a doborîrii guvernului liberal.

Analiza conţinutului şi consecinţelor politicii economice „prin noi înşine" promovată de P.N.L conduce la concluzia că ea a jucat un rol pozitiv în dezvoltarea forţelor de producţie interne şi în fixarea poziţiei României în ansamblul relaţiilor internaţionale. Sub acest raport trebuie reconsiderate unele formulări simpliste prezente într-o serie de studii de economie şi istorie, în care această politică era înfăţişată ca o simplă demagogie, lipsită de orice conţinut concret şi intenţie de realizare, ca o mască în spatele căreia se ascundea tendinţa de a vinde capitalului străin bogăţiile naţionale. În locul unor astfel de afirmaţii se impune constatarea că formula „prin noi înşine" a reprezentat o *politică reală* — ca intenţie şi în parte ca realizare — prin care *marea burghezie românească a urmărit consolidarea dominaţiei sale asupra pieţii interne, prin limitarea sferei de activitate a capitalului străin.* În raport cu cealaltă formulă, a „porţilor deschise", ea era fără îndoială mai avansată, mai legată de promovarea intereselor naţionale [15].

Aplicarea acestei lozinci s-a făcut în cadrul mai larg al întregii politici a guvernului liberal, care în anii stabilizării vremelnice a capitalismului a intensificat exploatarea oamenilor muncii, în scopul creşterii profiturilor burgheziei. În acelaşi sens au fost comise numeroase fraude şi afaceri veroase pe seama bugetului statului, care aveau drept urmare o „capitalizare fără producţie", justificată uneori prin aceea că ar duce la acumularea „unui capital naţional" [16].

Legînd consecinţele pe plan social-politic de situaţia în domeniul economiei, Ştefan Zeletin sesiza faptul că „...evoluţia istorică a finanţei noastre a avut de urmare că dominaţia politică a fost însuşită de o singură fracţiune a marii finanţe, anume cea naţional-liberală. Aceasta produce în sînul celorlalte fracţiuni financiare o vie îndîrjire. Frămîntările vieţii noastre sociale şi politice de azi ... sînt urmarea rivalităţilor din sînul oligarhiei financiare însăşi" [17].

---

[14] Vezi şi N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, Bucureşti, 1939, p. 452.

[15] La acest aspect se referea, între alţii, Nicolae Titulescu în anul 1926, afirmînd că „Politica «prin noi înşine», pe care mulţi ar voi să o ridiculizeze, este, după mine, singura politică rodnică pentru ţara noastră. Aceasta nu înseamnă un zid chinezesc, dar o reală stăpînire de către noi a destinelor româneşti" (*Viitorul*, 16 iunie 1926).

[16] Şt. Zeletin, *Neoliberalismul*, Bucureşti, 1927, p. 163.

[17] Şt. Zeletin, *Burghezia română. Originea şi rolul ei istoric*. Bucureşti, 1925, p. 159.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Această apreciere, justă în esență, se mărginește la luarea în considerare a contradicțiilor dintre diferitele grupări ale burgheziei. Tabloul se cere întregit, însă, cu acele elemente care au constituit contradicțiile fundamentale ale societății românești din acea perioadă și care situau pe poziții antagonice proletariatul și masele țărănești pe de-o parte, burghezia, moșierimea și chiaburimea pe de altă parte. Întărirea puterii economice a marii burghezii industrial-bancare s-a împletit cu întărirea dominației ei politice, cu accentuarea caracterului reacționar al puterii de stat.

c) Viața social-politică în perioada 1918—1927

În perioada ce a urmat încheierii primului război mondial s-au produs transformări adînci în structura socială și în viața politică a României. Slăbirea considerabilă a pozițiilor economice ale moșierimii, îndeosebi ca urmare a reformei agrare, și întărirea pozițiilor burgheziei s-au reflectat în mod nemijlocit și în raporturile pe plan politic dintre cele două clase. Pe de altă parte, dezvoltarea industriei a dus la o importantă creștere numerică a clasei muncitoare, la concentrarea acesteia în centre industriale mai mari, fenomene care au influențat în sens pozitiv și creșterea conștiinței de clasă a proletariatului, a combativității sale revoluționare.

În același timp, odată cu obținerea votului universal, pe arena vieții politice au pătruns cu impetuozitate masele țărănești, prezența lor alături de clasa muncitoare ridicînd probleme noi, care vizau însăși căile de dezvoltare a țării și necesitatea înfăptuirii unor profunde transformări social-politice.

În funcție de poziția adoptată față de aceste probleme, s-au definit însăși fizionomia și programele diferitelor partide politice, care au trecut printr-un acut proces de adaptare la noile cerințe, nereușita în această acțiune echivalînd cu dispariția de pe arena politică, ca în cazul Partidului conservator.

În primii ani ai epocii interbelice, corespunzînd perioadei de haos economic, a existat o pronunțată *instabilitate politică* exprimată prin dese schimbări și remanieri de guvern, fenomene de pulverizare și regrupare a partidelor politice burgheze, concomitent cu creșterea avîntului revoluționar al proletariatului După 1922, în condițiile stabilizării vremelnice a economiei capitaliste, s-a produs și o *consolidare a pozițiilor politice ale burgheziei,* concomitent cu un anumit reflux în mișcarea muncitorească.

Încă înainte de a se fi încheiat primul război mondial și apoi în anii ce au urmat, s-au produs schimbări profunde în viața vechilor partide politice; cea mai semnificativă dintre acestea a constituit-o fără îndoială, *dispariția Partidului conservator* de sub conducerea lui Al. Marghiloman. Lovit în principala sa bază de clasă, moșierimea, și în parte compromis politicește prin atitudinea filo-germană și prin colaborarea cu ocupanții a unora dintre conducătorii săi, Partidul conservator a intrat într-un rapid proces de destrămare.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Încercarea de a-şi prelungi existenţa prin adoptarea denumirii de „Partidul conservator progresist" nu a putut schimba situaţia, cu atît mai mult cu cît noul program adoptat [18] nu renunţa la o serie de prevederi retrograde, ca arendările obligatorii, iar problema ţărănească era considerată ca o problemă închisă.

Încercările lui Al. Marghiloman de a căuta o ieşire prin stabilirea de înţelegeri politice cu alte partide, ca Partidul conservator-naţionalist condus de Take Ionescu, cu Partidul naţional, cu Partidul ţărănesc şi cu Liga poporului s-au soldat printr-un eşec, conducătorii acestor partide considerînd astfel de alianţe ca fiind compromiţătoare [19].

Alegerile parlamentare din 1922, în care Partidul conservator progresist nu a obţinut nici un mandat de deputat, au consemnat dispariţia sa practică din viaţa politică a României, fapt explicat de Marghiloman ca datorîndu-se „inaptitudinii partidului de a se pleca la cerinţele politice noi" [20]. Ultimele sale resturi au trecut, după moartea lui Marghiloman, la Partidul poporului. Cealaltă ramură conservatoare — *Partidul conservator naţionalist* (denumit din octombrie 1919 „Partidul democrat-unionist"), grupînd cu precădere elementele moşiereşti legate de dezvoltarea capitalistă a ţării, avea o orientare mai realistă în raport cu cerinţele de înnoire social-politică, declarîndu-se pentru votul universal, împărţirea pămîntului expropriabil ţăranilor pe bază de despăgubire către moşieri, ziua de muncă de 8 ore etc. Pe această bază, el a reuşit să se mai menţină o vreme în actualitatea politică, Take Ionescu prezidînd chiar guvernul efemer instaurat în decembrie 1921, după care partidul s-a destrămat, ultimii săi aderenţi trecînd în anul 1923 la Partidul naţional.

O evoluţie diferită a avut *Partidul naţional liberal,* ale cărei poziţii s-au consolidat ca urmare a creşterii rolului burgheziei în viaţa economică şi social-politică.

Expunînd principiile politicii sale în programul adoptat la congresul din 27 noiembrie 1921, Partidul naţional liberal se pronunţa pentru „desăvîrşirea democratizării izvorîtă din expropriere şi din votul obştesc" [21], dar vedea înfăptuirea acesteia printr-o întărire a „ordinii" existente şi prin promovarea „înfrăţirii sociale", adăugînd că socoteşte „propovăduirea urei de clasă ca o primejdie naţională şi se va împotrivi din toate puterile lui politicii care trăieşte din aţîţarea unor asemenea dezbinări" [22]. Acest conservatorism social şi politic a fost exprimat şi în alte documente programatice elaborate ulterior, ca în Manifestul-program din iunie 1927, în care se arăta că propăşirea statului român putea fi asigurată „numai printr-un regim monarhic şi constituţional în-

---

[18] „Steagul", 26 octombrie 1919.

[19] Alexandru Marghiloman, *Note politice,* vol. IV, Bucureşti, 1927, p. 396.

[20] „Steagul" anul VII, 4 aprilie 1922.

[21] *Istoricul P.N.L. de la 1848 şi pînă astăzi, Bucureşti,* 1923, p. 231.

[22] *Ibidem.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

temeiat pe democraţie, ordine şi înfrăţire socială" [23]. Pe o astfel de bază programatică fusese elaborată şi Constituţia din 1923 şi tot ea servise ca justificare măsurilor cu caracter terorist îndreptate împotriva luptei revoluţionare a maselor.

Dispunînd de un suport economic solid, de un nucleu închegat de cadre [24] şi stăpînind toată gama de mijloace de care uza democraţia burgheză, bazate cînd pe forţă, cînd pe demagogie şi frazeologie patriotardă, din care nu lipsea pretenţia de a fi principala forţă care a făurit „România mare", Partidul naţional liberal a reuşit să-şi asigure supremaţia în viaţa politică a României de-a lungul primului deceniu interbelic.

În acelaşi scop Ion I. C. Brătianu, şeful necontestat al Partidului liberal a folosit şi puternica influenţă pe care el şi cumnatul său Barbu Ştirbey o aveau asupra Palatului, exercitînd în parte însăşi prerogativele monarhiei.

Pe aceeaşi linie a întăririi poziţiilor politice ale P.N.L. se situează şi acţiunea întreprinsă la sfîrşitul anului 1925 şi concretizată prin actul de la 4 ianuarie 1926, în baza căruia Ion C. Brătianu, folosind nemulţumirea provocată de viaţa aventuroasă şi imorală a principelui Carol, a obţinut acceptarea renunţării acestuia la drepturile de moştenitor al tronului, îndepărtînd astfel o prezenţă ce se dovedise incomodă pentru tendinţele dictatoriale ale Brătienilor [25]. Regenţa instituită pentru perioada minoratului lui Mihai era destinată să servească, mai ales prin regentul Buzdugan, ţelurilor politice ale liberalilor.

Manifestarea tendinţelor de autocratism ale lui Ion I. C. Brătianu şi ale altor conducători ai P.N.L. a determinat creşterea acţiunilor întreprinse de partidele de opoziţie, coalizate în cadrul unei largi platforme antiliberale. În lupta care devenea tot mai acerbă — şi care ascundea, în fapt, concurenţa pentru putere — opoziţia a folosit şi şantajul aducerii în ţară a lui Carol, stabilind în acest scop şi legături cu ex-prinţul şi cu camarila din jurul său.

Moartea lui Ion I. C. Brătianu, survenită în noiembrie 1927, a fost de natură să slăbească şi ea poziţia P.N.L., preluarea funcţiilor de şef al partidului şi al guvernului de către Vintilă Brătianu nereuşind să suplinească autoritatea de care se bucurase fratele său. Devenise evident că perioada de dominaţie a

---

[23] *„Viitorul"*, 25 iunie 1927.

[24] Această situaţie a îndreptăţit pe unii oameni politici şi chiar cercetători istorici contemporani să numească perioada dintre anii 1918—1927 ca „decada brătienistă", în care s-a exercitat un gen de „despotism liberal" (N. N. Petraşcu, *Evoluţia politică a României în ultimii douăzeci de ani (1918—1938)*, Bucureşti 1939, p. 11). La o astfel de situaţie se referea şi C. Stere atunci cînd scria că „factorul voinţei naţionale în formarea şi schimbarea guvernelor a fost cu desăvîrşire eliminat. Şi, la drept vorbind, însăşi exerciţiul prerogativelor regale a fost mistificat, în folosul unui singur partid" (C. Stere, *Preludii: Partidul naţional ţărănesc şi „cazul Stere"*, Bucureşti, 1930, p. 82).

[25] *Acte şi corespondenţă relative la renunţările la tron ale fostului principe moştenitor (1918—1919—1925)*, A.I.C., Fond Casa Regală, Dosar nr. 4/1927, filele 14—15; *Ibidem*, Dosar nr. 5/1927, filele 27—40; cf. N. Iorga, op. cit., p. 453.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

liberalilor se apropia de sfîrşit, în atmosfera de nemulţumire a maselor faţă de politica de îmbogăţire a oligarhiei liberale [26] şi de restrîngere a libertăţilor democratice practicată de aceasta.

Dintre vechile partide care şi-au continuat activitatea în cadrul statului naţional român, un loc important l-a avut *Partidul naţional* (pînă la Unirea din 1918 — Partidul naţional român).

Apărut ca un mijloc de luptă naţională a românilor din Transilvania, asupriţi în cuprinsul monarhiei austro-ungare, el strînsese în rîndurile sale reprezentanţi ai aproape tuturor claselor şi păturilor sociale, cu excepţia muncitorilor care îşi aveau un partid propriu. Cele cîteva decenii de luptă făcuseră ca acest partid să acumuleze un important capital politic, iar conducătorii săi: Vasile Goldiş, Ştefan Cicio-Pop, Iuliu Maniu, Alexandru Vaida, Mihai Popovici, Sever Dan şi alţii să fie priviţi de o mare parte a populaţiei transilvănene ca exponenţi ai luptei de unitate naţională.

După 1918, însă, aceşti factori care favorizaseră creşterea influenţei Partidului naţional au încetat să mai acţioneze, ceea ce i-a şubrezit pîrghiile de susţinere, punînd într-o anumită măsură sub semnul întrebării însăşi raţiunea sa de a fi.

Pe de altă parte componenţa de clasă a principalelor cadre ale partidului — formate cu precădere din exponenţi ai burgheziei şi moşierimii — a contribuit şi ea la scăderea influenţei sale în mase; în adevăr, dacă în condiţiile existenţei monarhiei austro-ungare lupta împotriva oprimării naţionale făcuse să se estompeze diferenţierile sociale, acum, odată încheiată această luptă, aceste diferenţieri au fost împinse pe primul plan.

Se contura, astfel, pericolul îngustării bazei de masă şi a influenţei Partidului naţional, tocmai, într-o vreme în care noul cadru în care se desfăşura viaţa politică a României cerea, din contră, o extindere a activităţii sale [27].

În acele condiţii şi-a făcut tot mai mult loc tendinţa ieşirii din cadrul îngust regional, fie pe calea coaliţiilor sau chiar a fuziunii cu alte partide, avînd zona de acţiune în vechea Românie. O astfel de coaliţie a fost constituită în decembrie 1919 cu partidele ţărănesc, naţionalist-democrat şi gruparea condusă de dr. N. Lupu, coaliţie denumită Blocul parlamentar, transformat în anul următor în Federaţia democraţiei naţionale [28], care n-au avut, însă, consistenţa necesară spre a supravieţui puternicelor frîcţiuni politice care le despărţeau.

Tatonări şi tratative îndelungate în vederea unei fuziuni au avut loc şi cu conducătorii P.N.L., fără însă a se ajunge la vreun rezultat.

În schimb, în 1923 Partidul naţional a fuzionat cu rămăşiţele fostului partid conservator de sub conducerea lui Take Ionescu, ceea ce i-a dat un impuls spre dreapta, iar la începutul anului 1925, cu *Partidul naţionalist al popo-*

---

[26] N. Iorga, *op. cit.*, p. 452.

[27] Vezi şi Grigore Anghelescu, *Partidul naţional ţărănesc în politica ţării*, Bucureşti, 1944, p. 5.

[28] V. Liveanu, *Situaţia politică internă a României în momentul creării Partidului Comu-*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

rului, rezultat din unirea Partidului naţionalist democrat condus de Nicolae Iorga cu gruparea lui Constantin Argetoianu. În acelaşi timp, conducătorii Partidului naţional purtau tratative în vederea fuziunii cu Partidul ţărănesc, acţiune ce se va încheia în anul 1926 prin crearea Partidului naţional-ţărănesc.

La sfîrşitul primului război mondial mai existau, în afara acestor partide considerate ca mari, şi unele grupări politice dispunînd de o bază de masă restrînsă şi de cadre mai puţin numeroase. Astfel *Partidul naţionalist-democrat,* sprijinindu-se pe mica burghezie şi cu precădere pe intelectualitate, ieşise din acţiunea celor ce colaborau la „Neamul Românesc" şi reprezenta o organizaţie ce nu nutrea numaidecît planuri de guvernare. Avînd ca animator pe Nicolae Iorga, acest partid se întemeia pe o concepţie tradiţionalist-organică, în baza căreia nu elementele de ordin material şi economic determină evoluţia socială, ci ordinea morală, literatura, arta, şcoala [29]. Preconizînd votul universal şi reforma agrară în scopul ridicării maselor ţărăneşti, socotite ca principala forţă socială, Nicolae Iorga, deşi înainte avusese legături cu mişcarea socialistă, ale cărei idealuri continuă să le preţuiască, se pronunţa împotriva luptei revoluţionare, considerînd că transformările înnoitoare pot veni numai pe calea reformelor şi a armoniei între clase [30]. Alături de N. Iorga, dar reprezentînd o concepţie aparte, în cadrul acestui partid se afla A. C. Cuza, care milita de pe poziţii naţionalist-şovine, predominant antisemite. Aceste deosebiri de concepţie şi metodă în lupta politică au dus în cele din urmă la plecarea grupului lui A. C. Cuza, care a întemeiat un partid nou — „Partidul naţionalist-democrat-creştin", denumit apoi „Liga apărării naţionale creştine" (L.A.N.C.), din care avea să se desprindă organizaţia fascistă cu caracter terorist şi diversionist, „Legiunea arhanghelului Mihail" (1927) [31], transformată după doi ani în „Garda de Fier".

Dar vechile partide politice, cu toate adaptările făcute în programele şi metodele de acţiune, reuşeau tot mai greu să răspundă tendinţelor de înnoire ce se manifestau cu atîta putere. S-a creat, astfel, teren favorabil pentru apariţia unor noi partide şi grupări, de natură să polarizeze în mai mare măsură astfel de năzuinţe.

Unul dintre acestea, avînd iniţial o largă popularitate, a fost *Liga poporului* (din 1920 „Partidul poporului"), grupată în jurul generalului Alexandru Averescu [32], alături de care se aflau o serie de alţi generali şi oameni politici provenind din Partidul conservator sau din Partidul naţional (Constantin Argetoianu, Matei Cantacuzino, Th. Mihali etc.).

Programul acestui partid cuprindea o serie de prevederi de natură să atragă mase largi de alegători, ca: aplicarea reformelor preconizate încă în anul 1917, stabilirea răspunderilor şi pedepsirea celor vinovaţi de înfrîngerile suferite în război, descentralizarea administrativă etc.

---

[29] N. Iorga, *România contemporană de la 1904 la 1930. Supt trei regi* (în continuare, *Supt trei regi*), Bucureşti, 1932, p. 321.

[30] „Neamul Românesc", 6 ianuarie 1919.

[31] Arhiva Ministerului Afacerilor Interne, Dosar nr. 110.237, vol. nr. 13, fila 00405.

[32] „Îndreptarea", 14 aprilie 1918.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Prestigiul cîştigat de generalul Averescu pe front, în timpul primului război mondial, a constituit fără îndoială, principalul suport politic al Ligii poporului, iar legiferarea reformei agrare în timpul primei sale guvernări i-a adăugat un spor de popularitate şi a contribuit la ştergerea — în parte — a amintirii tragicelor evenimente din 1907, cînd el fusese instrumentul de forţă al cruntei reprimări a răscoalelor ţărăneşti.

Dar guvernarea din anii 1920—1921, în cursul căreia concomitent cu acordarea unor concesii maselor muncitoare au fost luate o serie de măsuri teroriste, printre care arestarea a numeroşi conducători ai grevei generale din octombrie 1920 şi apoi a delegaţilor la congresul Partidului Sosialist din mai 1921, au dat pe faţă adevăratele ţeluri, reacţionare şi contrarevoluţionare, ale acestui partid. De altfel Averescu dispreţuia însăşi regimul parlamentar, socotindu-l nepotrivit pentru ţara noastră [33].

Afacerile şi jaful în avutul public practicat de numeroşi politicieni aflaţi în anturajul preşedintelui cu prilejul unificării monetare, al naţionalizării unor întreprinderi etc. au dus la pierderea popularităţii de care se bucurase iniţial Averescu şi, în parte, Partidul poporului, proces care s-a conturat şi mai mult în timpul guvernării din anii 1926—1927.

Organizaţia politică cea mai caracteristică pentru noile stări de lucruri şi curente care şi-au făcut loc în rîndurile burgheziei mici şi mijlocii, a numeroase păturі ţărăneşti şi a intelectualităţii săteşti a fost Partidul ţărănesc. Avîndu-şi rădăcini mai vechi, coborînd pînă la gîndirea lui Ion Ionescu de la Brad şi mai tîrziu la cea a lui C. Dobrescu-Argeş şi a altor învăţători şi preoţi grupaţi în jurul acestuia, concepţia ţărănistă s-a conturat tot mai mult, tinzînd spre crearea unui partid politic cu caracter de clasă; Ion Mihalache, fost preşedinte al Asociaţiei învăţătorilor, a acţionat în această direcţie încă din anii premergători primului război mondial şi pînă la încheierea acestuia, cînd climatul revoluţionar, favorabil unor prefaceri în însăşi structura socială a ţării, indica posibilitatea înfăptuirii lui.

Hotărîrea constituirii Partidului ţărănesc a fost luată la 5 decembrie 1918 [34]. Programul, publicat în octombrie 1919, conţinea o serie de prevederi democrate, unele chiar cu caracter revoluţionar: exproprierea fără limită a moşiilor, cu despăgubire plătită pe jumătate de către stat; „socializarea" pădurilor, minelor, petrolului; etatizarea Băncii Naţionale; sprijinirea cooperaţiei populare; libertate sindicală; înlocuirea jandarmerici prin miliţie comunală; impozite proporţionale cu averea etc.[35]. Un nou program, adoptat în octombrie 1920, adăuga desfiinţarea impozitelor indirecte pe bunurile de larg consum,

---

[33] Unul dintre colaboratorii săi cei mai apropiaţi, Constantin Argetoianu, avea să scrie: „... În acea perioadă, partidul nostru era un partid de dictatură, aşa-l vedeam şi aşa-l vream eu pe faţă, aşa-l vrea şi Averescu, dar camuflat sub culorile unei false democraţii". (C. Argetoianu, *Pentru cei de mîine. Amintiri din vremea celor de ieri* (Memorii), partea a IV-a, Arhiva C.C. al P.C.R., Fond nr. 104, fila 757).

[34] „Ţara nouă", 29 iunie 1919.

[35] *Ibidem*, 7 octombrie 1919.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

garantarea dreptului la grevă, dezvoltarea asigurărilor sociale, iar pe planul relaţiilor externe — alianţă cu Franţa şi Anglia şi normalizarea relaţiilor cu Rusia Sovietică [36]. Concomitent cu fixarea programului, operă mai ales a lui Constantin Stere căruia i se datorau îndeosebi accentele sociale, s-a conturat mai bine şi doctrina ce stătea la baza noului partid, doctrina ţărănistă, exprimată prin concepţia lui I. Mihalache, căreia i-a dat o anumită haină economist-filozofică Virgil Madgearu. În perioada de început a activităţii Partidului ţărănesc, conducătorii acestuia au căutat să stabilească opoziţia lor faţă de partidele „oligarhice", cît şi delimitarea în raport cu Partidul naţionalist-democrat, de care era legat prin multe fire ce duceau la Poporanism şi Semănătorism, dar faţă de care se deosebea în primul rînd prin concepţia că nu solidaritatea, ci lupta de clasă trebuie pusă la baza alcătuirii sociale. În acelaşi timp se făcea precizarea că, fiind un partid „de clasă", Partidul ţărănesc nu urmăreşte distrugerea celorlalte clase sociale, afară de distrugerea oligarhiei ca clasă politică conducătoare şi a marii proprietăţi [37].

Manifestînd înţelegere pentru lupta proletariatului, conducătorii Partidului ţărănesc cereau respectarea dreptului de grevă şi îşi exprimau dorinţa colaborării cu Partidul socialist în vederea împlinirii obiectivelor imediate. Pe această linie Virgil Madgearu declara că ţărănimea şi proletariatul au interese şi ţeluri comune şi că „Acţiunea politică a ţărănimii nu se poate mişca decît în cadrul concepţiei democratice muncitoreşti" [38]. În acelaşi timp, însă, pornind de la teza că ţărănimea ar fi fost o clasă unitară şi omogenă, „cu un rol definit şi preponderent în societăţile agrare, ca factor de transformare socială" [39], Virgil Madgearu şi ceilalţi conducători ţărănişti considerau că numai acesteia îi revenea menirea de a cuceri puterea în stat, „pentru a întemeia cea mai temeinică democraţie agrară" [40], şi că ţărănimea va trebui în aşa fel transformată, încît „să nu mai fie un aluat în mîinile unei eventuale încercări de dictatură proletară" [41]. Prin aceasta, Partidul ţărănesc era, în fapt, contrapus Partidului revoluţionar al proletariatului. Supraevaluînd rolul ţărănimii şi capacitatea ei de „acţiune politică de sină stătătoare", programul Partidului ţărănesc conchidea că „statul român nu poate fi decît un stat ţărănesc".

Prevederile programatice cu caracter demagogic, atrăgătoare mai ales pentru ţărănime, îmbrăţişarea unor obiective de interes larg democratic şi orientarea anti-oligarhică a noului partid au fost de natură să-i creeze curînd o largă popularitate şi să determine adeziunea a numeroase grupuri sociale şi cercuri politice, cuprinzînd în primul rînd ţărănimea, dar şi importante categorii ale burgheziei mici şi mijlocii, strîmtorate de apăsarea marei finanţe liberale.

---

36 *Ibidem*, 26 octombrie 1920.

37 *Statutul Partidului ţărănesc*, Bucureşti, 1920, p. 2; vezi şi „Ţara nouă", 20 octombrie 1920.

38 Virgil Madgearu, *Doctrina ţărănistă*, în *Doctrinele partidelor politice*, Tiparul „Cultura naţională", Bucureşti 1924, p. 81.

39 *Ibidem*, p. 79.

40 *Statutul Partidului ţărănesc*, p. 2.

41 „Ţara nouă", 26 octombrie 1919.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Cele mai multe adeziuni le-a întrunit Partidul țărănesc în Muntenia, în special în județele de deal unde se găseau numeroși țărani înstăriți, chiaburimea constituind principala bază de clasă din care se recrutau cadrele noului partid [42].

În anul 1919, rîndurile Partidului țărănesc au crescut prin fuzionarea cu așa-numitul „Partid muncitor", format la Iași de un grup de intelectuali democrați, printre care profesorii universitari Paul Bujor, Ion Borcea, Constantin I. Parhon, apoi prin alăturarea grupării dr. N. Lupu și a grupării țărăniste aflate sub conducerea lui C. Stere și Pan Halippa, elemnete care vor reprezenta aripa de stînga în partid [43]. În același timp alți conducători ai Partidului țărănesc ca Ion Răducanu, director la Banca Blank, Grigore Iunian, membru în consiliul de administrație al aceleiași bănci, Grigore T. Coandă, membru în consiliul de administrație al Băncii de Scont din București etc. reprezentau aripa de dreapta; față de cele două curente. I. Mihalache ocupa o poziție de centru.

Deși Partidul țărănesc întrunea — pe plan programatic și al bazei de masă — elementele necesare spre a imprima societății românești o evoluție spre democrație, cursul urmat a fost diferit. Angajați în lupta pentru cucerirea puterii în stat, conducătorii acestui partid, exprimînd în mare măsură interesele burgheziei industriale și bancare și îndeosebi ale chiaburimii, au căutat aliați nu la stînga — în mișcarea revoluționară —, ci la dreapta, în combinații cu diferite partide burgheze, ceea ce l-a dus în cele din urmă la fuziunea cu Partidul național [44].

Așa cum, mai înainte, poporanismul alunecase spre albia Partidului liberal, de data aceasta țărănismul — din cauza predominării elementelor chiabureşti în rîndurile cadrelor sale — a mers în direcția unirii cu Partidul național.

Tratativele în vederea fuziunii au fost îndelungate și anevoioase. Începute în 1924, ele au eșuat, pentru a fi reluate în 1926, în condițiile luptei împotriva „legii electorale" și a încheierii cartelului electoral în alegerile comunale și parlamentare din anul 1926. Aceasta a constituit preludiul fuziunii celor două partide, înfăptuită la 10 octombrie 1926 [45].

A luat, astfel, ființă *Partidul național țărănesc*, care avea să joace un rol important în viața politică a țării, îndeosebi în perioada anilor 1928—1933.

Programul Partidului național țărănesc, purtînd o amprentă demagogică, conținea o serie de prevederi cu caracter democratic, care reflectau, în mare măsură, năzuințele maselor largi ale poporului.

Referindu-se la Constituție, se preciza că ea „trebuie să izvorească din consensul voinței cetățenilor, liber manifestat" și să cuprindă „toate garanțiile drepturilor și libertăților cetățenești, precum și mijloacele de apărare legale împotriva oricărui abuz de putere" [46]. Programul preconiza înfăptuirea reformei

---

[42] Vezi și C. Enescu, *Viața politică a României sub Ferdinand I*, în *Enciclopedia României*, vol. I, *Statul*, (f. a.), p. 940.

[43] C. Stere, *Preludii: Partidul național țărănesc și „cazul Stere"*, București, 1930, p. 68 sq.

[44] Stanciu Stoian, *Fazele dezvoltării țărănismului*, București (f. a.), p. 27.

[45] Armand Călinescu, *Memorii*, Arhiva centrală a C.C. al P.C.R., Fond nr. 104, Dosar nr. 10.017, filele 4, 9, 10.

[46] „Adevărul", 13 octombrie 1926.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

administrative bazată pe principiul descentralizării şi autonomiei locale [47], lupta contra analfabetismului, dezvoltarea învăţămîntului primar şi înfiinţarea a numeroase şcoli cu caracter agricol, înfiinţarea unor instituţii de credit rural, organizarea cooperaţiei ţărăneşti, libertatea exportului pentru produsele agricole şi dezvoltarea ramurilor industriale legate de valorificarea acestor produse. Cu privire la reforma agrară, se părăsea lozinca unei noi legi, cu caracter radical, pe care o agitase Partidul ţărănesc, prevăzîndu-se numai reducerea suprafeţelor terenurilor neexpropriabile, înlăturarea abuzurilor comise cu prilejul aplicării legii de reformă agrară şi încheierea cît mai grabnică a lucrărilor de împroprietărire. Căutînd să tempereze revoluţionarismul propagandei Partidului ţărănesc, programul menţiona că „Interesele producţiei naţionale pretind ca o supremă necesitate să se introducă linişte şi siguranţă în raporturile de proprietate. Interesaţi în captarea sprijinului capitalului străin, conducătorii P.N.Ţ. preconizau „egalitatea de tratament a capitalurilor străine ca şi a capitalurilor româneşti în faţa legii şi administraţiei" [48].

În general, fuziunea Partidului naţional cu Partidul ţărănesc a însemnat, pe plan programatic, renunţarea la o serie de prevederi cu caracter mai radical care figuraseră în programul Partidului ţărănesc şi predominarea elementelor prezente în programul Partidului naţional; de altfel, această concluzie este valabilă şi în ceea ce priveşte problema cadrelor noului partid, în care „naţionalii" şi-au asigurat, în primul rînd prin Iuliu Maniu, un rol preponderent.

Fuziunea Partidului naţional şi a Partidului ţărănesc nu a fost acceptată fără a produce nemulţumiri, izvorîte din rezervele ce se manifestau de o parte şi de alta.

Astfel dr. N. Lupu, nesatisfăcut de rolurile rezervate ţărăniştilor de către Iuliu Maniu şi de renunţarea la unele prevederi programatice cu caracter burghezo-liberal, a părăsit, în februarie 1927, P.N.Ţ. reînfiinţînd Partidul ţărănesc, considerat de el ca reprezentînd tradiţia ţărănistă. În adoptarea acestei hotărîri un rol important a jucat şi oferta de colaborare ce i-a fost adresată de I. C. Brătianu, ceea ce avea să se şi concretizeze în participarea dr. N. Lupu în guvernele prezidate de Barbu Ştirbey şi de Ion I. C. Brătianu.

Nemulţumiri legate de fuziune s-au produs şi în rîndurile partidelor politice unite cu Partidul naţional în lupta împotriva liberalilor. Astfel, N. Iorga a contestat valabilitatea actului de fuziune şi a exprimat rezerve în legătură cu garanţia ce o putea oferi P.N.Ţ. că va fi un factor de ordine şi un sprijinitor al monarhiei. Ca urmare, gruparea condusă de el s-a constituit în *Partidul naţional*, considerînd că prin fuziunea cu ţărăniştii Maniu s-a situat în afara partidului în care colaboraseră [49]. De asemenea C. Argetoianu, nemulţumit de fuziunea cu ţărăniştii, pe care îi considera, însă, prea de stînga şi înclinaţi spre revoluţionalism, a refuzat să intre în Partidul naţional ţărănesc şi şi-a oferit, la începutul anului 1927, serviciile sale Partidului naţional liberal, răsplătite prin numirea sa ca ministru în guvernele prezidate de Barbu Ştirbey şi de Ion I. C. Brătianu.

---

[47] *Ibidem.*
[48] *Ibidem.*
[49] C. Argetoianu, *op. cit.*, filele 147, 205.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Cu toate că fuziunea Partidului țărănesc cu Partidul național a dus la sacrificarea unor prevederi cu caracter democratic care caracterizează programul țărănesc [50], totuși P.N.Ț. ocupa o poziție mai avansată în raport cu alte partide politice burghezo-moșierești, iar faptul că nu fusese încă la conducerea statului era și el de natură să trezească speranțe în rîndul unor largi păturii ale populației, apăsată de dominația oligarhiei liberale.

În tabloul vieții politice din România după desăvîrșirea unității sale naționale, un anumit rol au jucat și partidele naționalităților conlocuitoare, deși în multe cazuri ele nu s-au manifestat ca forțe politice independente, ci au gravitat în jurul partidelor de guvernămînt cu care încheiau acorduri electorale și de colaborare parlamentară.

Dintre aceste partide, cel care a avut o bază politică mai largă și care dispunea și de un program propriu mai bine conturat a fost *Partidul maghiar*. După ce s-a manifestat, în mod sporadic, în anii 1919—1920, activitatea sa politică s-a intensificat, cea mai mare parte a conducătorilor săi avînd o orientare reacționară și șovină, secondînd politica revizionistă a cercurilor revanșiste din Ungaria [51], care la rîndul lor erau stimulate de încurajările primite din partea guvernului fascist italian și a unor cercuri prorevizioniste din Anglia, grupate în jurul lordului Rothermere. Treptat, însă, în rîndurile acestui partid s-a format o grupare cu vederi progresiste, care s-a orientat spre o conlucrare mai strînsă cu poporul român. La congresul Partidului maghiar de la Gheorghieni (octombrie 1926), conducătorul acestei aripi, Bánffy Miklós, a fost pus, însă, în minoritate, președinte al partidului fiind ales Bethlen György [52], cunoscut pentru reacționarismul și poziția sa revanșardă, stimulată apoi și de semnarea, la 5 aprilie 1927, a pactului italo-maghiar [53]. Totuși, gruparea condusă de Bánffy Miklós a continuat să militeze pentru o cale mai democrată și pentru o tot mai strînsă apropiere între populația maghiară și cea română.

În alegerile parlamentare din anul 1926, Partidul maghiar a încheiat un acord electoral cu Partidul poporului, iar în 1927 a făcut cartel cu Partidul german, formînd *„Blocul germano-maghiar"*.

În ceea ce privește *Partidul german*, după o participare sporadică la alegerile din 1919—1922 pe liste mai mult individuale, în 1926 încheie cartel electoral cu Partidul poporului, aflat la guvern, iar în 1927, cu Partidul maghiar. Militînd pentru o anumită „unitate națională" a populației germane [54], conducătorii acestui partid urmăreau pe de o parte estomparea diferențierilor sociale existente și în rîndurile populației germane, iar pe de altă parte obținerea unor poziții avantajoase în cadrul colaborărilor stabilite cu guvernele și cu celelalte partide politice.

---

[50] *Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1923—1928*, vol. al II-lea, Editura pentru literatură politică, 1953, p. 581.

[51] Vezi și N. Iorga, *Supt trei regi*..., p. 332—333.

[52] L. Bányai, *Contribuții privind misiunea contelui Bánffy Miklós la București în iunie 1943*, în „Studii", tom 20, 1967, nr. 4, p. 712.

[53] L. Bányai, *Din lupta unită a oamenilor muncii români și de alte naționalități sub conducerea P.C.R. (1933—1944)*, în „Studii" nr. 3/1966.

[54] N. Iorga, *op. cit.*, p. 333.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Evreii şi-au avut, la început, mai multe grupări politice, ca *Blocul evreiesc*, care a participat şi la alegerile din 1920, obţinînd unele rezultate limitate la cîteva judeţe. Treptat, diferitele grupări s-au unit în cadrul *Partidului evreiesc*, care şi-a constituit organizaţii într-o serie de regiuni ale ţării, unde se afla populaţia evreiască. Printre coducătorii acestuia mulţi aveau o orientare sionistă, în vederea realizării căreia au şi căutat colaborarea şi sprijinul Partidului naţional liberal.

*

Privit în ansamblu, tabloul pe care-l ofereau partidele politice ale claselor dominante, apare ca deosebit de complex şi nestabil, cu programe şi orientări care mergeau de la evidente poziţii conservatoare şi retrograde, pînă la note de pronunţat radicalism. Pe această întinsă gamă s-au produs numeroase deplasări şi regrupări de forţe social-politice, în care se surprinde cantonarea mai spre stînga în primii ani postbelici şi apoi alunecarea spre centru şi dreapta în perioada de reflux a mişcării revoluţionare.

Tendinţe asemănătoare s-au manifestat şi pe alte coordonate ale vieţii politice, ca în domeniul activităţii guvernamentale, parlamentare etc.

Dar, cu toată efervescenţa ce a caracterizat viaţa politică îndeosebi în primii ani interbelici, marile probleme care în mod obiectiv se cereau rezolvate şi care reprezentau năzuinţe ale celor mai largi mase ale poporului român erau departe de a-şi fi primit soluţiile aşteptate.

Reformele adoptate sub presiunea maselor erau ciuntite prin prevederi limitative, se aplicau cu întîrziere sau se ştirbeau prin măsuri administrative şi prin abuzuri; însăşi Constituţia, care trebuia să asigure libertăţile şi drepturile fundamentale ale cetăţenilor, era încălcată prin legi şi regulamente sau se aplica prin discriminare în favoarea claselor stăpînitoare. Regimul parlamentar burghez era ros de numeroase vicii, din care unele erau congenitale — ţinînd de limitele claselor şi partidelor politice care îl reprezentau. Ieşirea din acest impas nu putea veni de la clasele sociale interesate în exploatarea oamenilor muncii şi de la partidele politice ale acestora. Soluţia o puteau oferi numai acele clase care, prin poziţia lor de făuritoare ale bunurilor materiale şi spirituale, erau interesate în transformări social-politice de natură să descătuşeze energiile creatoare ale poporului, să-i asigure progresul. Lupta revoluţionară a proletariatului, a maselor ţărăneşti şi a gînditorilor înaintaţi se impunea, astfel ca forţa cea mai înaintată a dezvoltării societăţii noastre.

Ascuţirea contradicţiilor de clasă în anii războiului şi în perioada imediat următoare acestuia, creşterea gradului de conştiinţă a clasei muncitoare, a hotărîrii de luptă pentru transformări democratice au determinat schimbări hotărîtoare în organizarea şi formele de acţiune ale proletariatului.

În acele împrejurări, în mişcarea socialistă — unificată pe scară naţională în cadrul Partidului Socialist — s-a produs un proces de clarificare ideologică şi politică, a cărui esenţă consta în ruperea cu oportunismul şi reformismul Internaţionalei a II-a şi trecerea pe poziţii revoluţionare. Rezultatul acestui proces a fost transformarea Partidului Socialist în *Partidul Comunist Român*, moment de cea mai mare însemnătate pentru istoria proletariatului din ţara noastră şi a poporului român în ansamblul său.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Aşa cum arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu, „Partidul Comunist Român şi-a cucerit poziţia de forţă conducătoare în patria noastră prin grele lupte revoluţionare, desfăşurate de-a lungul întregii sale existenţe, împotriva claselor reacţionare, pentru eliberarea celor ce muncesc de exploatare şi asuprire, pentru progresul şi prosperitatea României" [55].

În adevăr, P.C.R. a abordat cele mai arzătoare probleme care stăteau în faţa ţării noastre, atît pe plan economic, cît şi social-politic, combătînd atît reacţionarismul făţiş cît şi demagogia pseudo-revoluţionară şi patriotardă şi arătînd necesitatea unirii forţelor proletare şi ţărăneşti în lupta pentru libertate şi progres. Congresele II, III şi IV ale Partidului Comunist Român oglindesc preocupările pentru dezbaterea şi clarificarea acestor probleme, pentru stabilirea liniei politice, a strategiei şi tacticii partidului. Dar condiţiile grele în care a trebuit să-şi desfăşoare activitatea, limitele moştenirii ideologice a vechii mişcări socialiste precum şi unele practici ale Cominternului de a numi cadre de conducere din afară şi a da directive care nu porneau de la cunoaşterea realităţilor ţării noastre au făcut ca procesul de clarificare ideologică în rîndurile Partidului Comunist să se desfăşoare anevoios, într-o serie de probleme de bază ca cea agrară, naţională şi a alianţelor proletariatului să se manifeste confuzii şi greşeli, ale căror consecinţe s-au răsfrînt negativ asupra influenţei mişcării muncitoreşti în masele largi ale poporului.

Partidul Comunist a găsit, însă, întotdeauna forţa necesară de a depăşi acest impas şi a trece apoi la clarificarea confuziilor ideologice, la legarea mai strînsă de masele proletare şi la organizarea unor mari bătălii de clasă.

În primul deceniu interbelic, mişcarea muncitorească a avut mult de suferit de pe urma lipsei de unitate pe plan ideologic, politic şi organizatoric. Încă din perioada creării Partidului Comunist, gruparea de dreapta din mişcarea socialistă a trecut la constituirea unui partid propriu — *Federaţia Partidelor Regionale Socialiste din România* (iunie 1921), la care s-a alăturat apoi Partidul Socialist din România (august 1922), organizat de centrişti (unitari) care votaseră cu rezerve afilierea la Internaţionala a III-a Comunistă. În fapt, în cadrul Federaţiei existau 5 partide cu caracter regional. Ele s-au unit pe deplin abia mai tîrziu, în cadrul Congresului ce a avut loc la Bucureşti, în 7—9 mai 1927, cînd s-a constituit *Partidul social-democrat* [56]. Dacă pe plan organizatoric această acţiune a marcat un pas înainte spre unificarea mişcării socialiste, din punct de vedere ideologic şi politic s-a făcut un pas înapoi, întrucît a dus la întărirea aripei de dreapta.

Programul P.S.D. preciza că partidul „stă ferm pe platforma socialismului democratic, considerînd că lupta de emancipare a clasei muncitoare se poate pregăti şi desfăşura în modul cel mai eficace şi sigur pe baza democraţiei" [57]. El preconiza dreptul de vot pentru toţi cetăţenii de la 20 de ani în

---

[55] Nicolae Ceauşescu, *Rolul conducător al partidului în etapa desăvîrşirii construcţiei socialismului*, Editura politică, Bucureşti, 1967, p. 7.

[56] Const.-Titel Petrescu, *Socialismul în România*, Biblioteca socialistă, (f. a.), p. 398.

[57] *Programul şi statutul Partidului social-democrat din România*, Tipografia „Gutenberg", Cluj, p. 1.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

sus „fără deosebire de neam, religie, sex", libertatea deplină a presei şi a asocierii, descentralizarea administrativă, gratuitatea învăţămîntului etc.

Din Comitetul Executiv al partidului au făcut parte Ilie Moscovici, Const.-Titel Petrescu, Dr. L. Ghelerter, Lothar Rădăceanu, Ioan Fluieraş etc. Majoritatea acestora se situau pe poziţii oportuniste şi reformiste; de asemenea, ei se pronunţau împotriva colaborării cu Partidul Comunist, ceea ce a contribuit — alături de poziţia sectarist-stîngistă a unor activişti ai P.C.R. — la frînarea procesului de făurire a frontului unic muncitoresc, atît de necesar în lupta pentru apărarea intereselor oamenilor muncii.

Sciziunea s-a resimţit şi în activitatea *sindicatelor*. După unificarea şi centralizarea acestora pe plan teritorial în cadrul congresului de la Sibiu (iunie 1922) — fapt care a contribuit la creşterea numărului muncitorilor şi funcţionarilor organizaţi în sindicate şi la obţinerea unor importante succese în lupta cu patronatul — în septembrie 1923, la Congresul de la Cluj, s-a ajuns la sciziune. Ca urmare, în perioada următoare au existat atît sindicate afiliate la Federaţia Internaţională Sindicală de la Amsterdam, cu orientare reformistă, cît şi Sindicate Unitare, care îşi propuneau ca ţel principal refacerea unităţii sindicale şi apărarea, prin lupta revoluţionară, a intereselor clasei muncitoare [58]. Dar, în ciuda sciziunii existente în mişcarea sindicală, muncitorii au acţionat în multe cazuri în mod unit, înfăptuind pe plan local frontul unic muncitoresc şi cucerind — fie şi numai parţial — o serie de revendicări.

În lupta împotriva reacţiunii burghezo-moşiereşti, pentru apărarea drepturilor maselor muncitoare, un rol important a jucat *Blocul Muncitoresc Ţărănesc*, organizaţie de masă legală creată la sfîrşitul anului 1925 din iniţiativa Partidului Comunist Român şi în care au intrat comunişti, social-democraţi şi membri ai aripei de stînga din Partidul ţărănesc.

Programul B.M.Ţ. cuprindea obiective de interes larg democratic, ca anularea legislaţiei reacţionare, garantarea drepturilor şi libertăţilor pentru toţi cetăţenii, amnistie generală politică şi militară, exproprierea fără plată a întregului pămînt şi împărţirea lui fără plată către ţăranii muncitori, naţionalizarea, sub controlul muncitorilor, a tuturor fabricilor mari, a băncilor, a căilor ferate, guvern muncitoresc-ţărănesc etc. [59]. Deşi programul includea unele lozinci neadecvate, ca cele referitoare la naţionalizări, sau care erau greşite din punct de vedere tactic, el reflecta în general cerinţele presante ale maselor muncitoare, în rîndurile cărora a cîştigat numeroase aderiuni.

O altă organizaţie înfiinţată din iniţiativa Partidului Comunist şi cu sprijinul a numeroşi intelectuali democraţi, în frunte cu C. G. Costaforu, a fost *Liga drepturilor Omului* (1923). Manifestul lansat cu prilejul creării Ligii preciza că aceasta va trebui să fie „... o vastă asociaţie de apărare mutuală, în contra celor care vor să întindă peste tot cuprinsul României mari domnia nefastă a opresiunii, a urii şi a întunericului" [60].

---

[58] Vezi N. Petreanu, *Sindicatele unitare şi rolul lor în lupta P.C.R. pentru apărarea intereselor celor ce muncesc şi refacerea unităţii mişcării sindicale, 1923—1929*, „Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", nr. 3/1963, p. 73 sq.

[59] *Programul Blocului Muncitoresc-Ţărănesc*, „Dezrobirea", anul I, nr. 3, 22 aprilie 1926.

[60] Const.-Titel Petrescu, *op. cit.*, p. 385.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Activitatea desfășurată de partidele și organizațiile clasei muncitoare și în primul rînd de P.C.R., a determinat luări de poziție și acțiuni ale claselor dominante care — într-un fel sau altul — au trebuit să dea răspuns cerințelor presante ale maselor. Prezența și activitatea mișcării revoluționare și democratice au constituit principalul ferment de progres în viața țării noastre.

Un aspect important al situației politice în primul deceniu interbelic l-a constituit situarea țării noastre în ansamblul relațiilor internaționale, raporturile sale cu diferite state.

Dacă pe planul politicii interne între diferitele partide au existat divergențe uneori profunde, care au dat naștere unor dispute aprinse, în problemele de politică externă a existat un acord *aproape unanim*, potrivit căruia atît guvernele cît și opoziția se orientau spre închegarea și întărirea unui sistem de alianțe care să asigure menținerea integrității teritoriale a țării, rezultată din voința liber exprimată a poporului și consfințită prin tratatele de pace. Această coordonată majoră a determinat participarea țării noastre la activitatea Societății Națiunilor, ca și la închegarea Micii Înțelegeri — organism internațional cu caracter regional menit să se opună politicii revizioniste desfășurată mai ales de cercurile revanșarde din Ungaria, cu sprijinul Italiei și apoi al Germaniei. O poziție apropiată au avut guvernele și partidele burghezo-moșierești și în problema raporturilor cu Uniunea Sovietică. Manifestînd, în general, adversitate față de regimul sovietic și temîndu-se de influența pe care o exercita acesta asupra mișcării revoluționare internaționale, guvernele României s-au aliniat politicii antisovietice dusă de marile puteri occidentale. Cu toate acestea, între cele două țări vecine au existat contacte și tratative în vederea normalizării relațiilor diplomatice și a stabilirii de raporturi de bună vecinătate, ceea ce corespundea năzuințelor celor două popoare, interesate în crearea unui climat de pace și bună înțelegere. Pentru promovarea unor astfel de relații a militat cu consecvență Partidul Comunist Român, care a făcut din prietenia cu Uniunea Sovietică, piatra unghiulară a poziției sale în domeniul politicii externe, ca și unele cercuri ale burgheziei și oameni politici proeminenți, care au aprecit în mod realist interesele naționale și ale menținerii păcii în lume.

DAS WIRTSCHAFTLICHE UND SOZIAL-POLITISCHE LEBEN IN RUMÄNIEN IM ERSTEN JAHRZEHNT NACH DEM ERSTEN WELTKRIEG (1918—1927) (I. TEIL)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die gesellschaftliche Entwicklung Rumäniens in den ersten zehn Jahren der Zwischenkriegszeit war in hohem Masse durch die Vereinigung Siebenbürgens mit Alt-Rumänien geprägt. Dieses „historische Ereignis von einschneidender Bedeutung in dem Leben unseres Volkes", wie es Nicolae Ceaușescu

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

bei der Jubiläumstagung der Grossen Nationalversammlung zur Feier der Vereinigung Siebenbürgens mit Rumänien, am 29. November 1968, charakterisierte, hatte tiefgehende Folgen in allen Tätigkeitsbereichen. Tatsächlich ermöglichte der neue geographische und sozial-politische Rahmen das wirtschaftliche Zusammenwachsen im Landesmassstabe und eröffnete günstigere Aussichten für die schnellere Entwicklung der Produktivkräfte, für das Gedeihen von Wissenschaft und Kultur, und für die Verstärkung der revolutionären Bewegung der Arbeiterklasse und der anderen fortschrittlichen Kräfte der Gesellschaft.

Unter dem Druck der Arbeiterbewegung und der objektiven Notwendigkeit von demokratischen Neuerungen, die nicht mehr übergangen werden konnten, sahen sich die herrschenden Klassen gezwungen die Durchführung einiger Massnahmen, die die Aktionsmöglichkeiten der Massen erweiterten, zu versprechen, und teilweise auch zu verwirklichen. Dazu gehörten die Agrarreform und die Einführung des allgemeinen Wahlrechtes. Da in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen die Bourgeoisie und die Gutsherren die Macht im Staate innehatten, versuchten sie, die sich aus der Vereinigung Siebebürgens mit Rumänien ergebenden Vorteile zur Verstärkung ihrer Klassenposition auszunützen. Deshalb wurden die geschaffenen günstigen Bedingungen nur teilweise ausgenützt und die grundlegenden gesellschaftlichen Fragen Rumäniens konnten damals nicht gelöst werden.

Unter diesen Gegebenheiten entfalteten die werktätigen Massen mit dem Proletariat an der Spitze gewaltige soziale und politische Kämpfe, die in den ersten Jahren nach dem Weltkriege besonders heftig waren. Das wichtigste Ergebnis dieser Kämpfer war die Umwandlung der alten Sozialistischen Partei in die Rumänische Kommunistische Partei, den Vortrupp der Arbeiterklasse. Diese eröffnete dem gesamten Volk die Aussicht auf revolutionäre Umgestaltung der Gesellschaft, auf ihre Befreiung von dem Joch der Ausbeutung und der Unterdrückung.

Die Untersuchung der sozial-politischen Entwicklung in Rumänien im ersten Jahrezehnt der Zwischenkriegsperiode macht eine Reihe von Umgestaltungen betreffend die Struktur und die Rolle der verschiedenen Klassen und Gesellschaftsschichten augenscheinlich. Veränderungen erfährt auch die Tätigkeit der verschiedenen politischen Parteien und Gruppen, in deren Reihen zahlreiche Spaltungen und Umgruppierungen stattfanden, gleichzeitig mit dem Auftreten neuer Verbände. Im grossen und ganzen wurde das politische Leben von der National-Liberalen Partei beherrscht. Diese Partei vertrat die Interessen der Grossbourgeoisie aus der Industrie und dem Bankwesen und hatte in dieser Zeit fast eine politische Monopolstellung inne, die von Zeitgenossen — nach den Führern dieser Partei, die alle der Familie Brătianu angehörten — als das „Brătianu — Jahrzehnt" bezeichnet wurde.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ARTĂ POPULARĂ ŞI ETNOGRAFIE

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

BORDA, DĂRDAICA ŞI MULŢĂMITA — TREI OBICEIURI AGRARE DIN FELDIOARA (ŢARA BÎRSEI)

de CONSTANTIN CATRINA

„Spre nordul Ţării Bîrsei, către culoarul pe care Oltul l-a săpat printre culmile Baraoltului şi Perşanilor, făcînd loc şi căii ferate" ce leagă Bucureştiul de partea de sus a Transilvaniei, pe şoseaua care pînă la Măcruş merge în paralel cu drumul de fier, întîlnim venind de la Braşov, localităţile Bod şi Feldioara, „pe şesul altădată presărat cu pîlcuri de pădure şi bălţi" [1].

Cunoscută printre altele prin solemnitatea cetăţii — acum în ruine — ce veghează de veacuri întinsa cîmpie a Ţării Bîrsei, ca şi prin produsele ce le dă fabrica de cărămidă de aici, Feldioara este o aşezare pe care documentele o pomenesc în anul 1240 [2].

Cetatea Feldioara a constituit o principală întăritură a cavalerilor teutoni din Ţara Bîrsei cît şi o piedică puternică în pătrunderea năvălitorilor spre inima Transilvaniei.

În secolele XIII—XV, Feldioara se întrecea ca importanţă cu Braşovul şi Codlea. Cu timpul însă Braşovul a devenit cea mai importantă aşezare din Ţara Bîrsei, Feldioara rămînînd o localitate a cărei populaţie se ocupă în mod deosebit cu agricultura, creşterea vitelor şi cu variatele meşteşuguri [3].

La tîrgurile anuale ce aveau loc aici, se adunau oameni, veniţi din toată Ţara Bîrsei.

Azi, comuna Feldioara reprezintă o aşezare înfloritoare. Cu o populaţie de 2812 locuitori [4], această localitate constituie un exemplu prin felul cum ţăranii cooperatori de aici, români şi germani, ştiu să lucreze cu dăruire pămîntul, pentru obţinerea de recolte bogate.

Acest fapt îl putem aprecia atît prin valoarea ridicată a nivelului de trai al ţăranilor muncitori cît şi prin fondul de bază al cooperativei agricole de producţie de aici, care trece peste zece milioane lei [5]. Cele peste 2000 hectare

---

[1] Gh. Epuran, *Ţara Bîrsei*, Bucureşti, 1962, p. 174.

[2] *Documente*, C, Transilvania, veac XI, XII, XIII, vol. I, 1951, p. 319.

[3] Ştefan Pascu, *Meşteşugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1954, p. 243.

[4] Rezultatele preliminarii ale recensămîntului populaţiei din 15 martie 1966, D.C.S., Bucureşti, 1966.

[5] *Regiunea Braşov în cifre şi fapte*, Braşov, 1967, p. 30.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

teren agricol sînt lucrate azi cu multe mijloace mecanizate creînd o viaţă sporită cooperatorilor feldioreni.

Vorbind despre existenţa obiceiurilor — în general — ca şi despre cele din Feldioara în special — putem aprecia că acestea sînt de origine foarte veche.

Virgiliu spune că la sărbătorile romane ale lui Bachus, la fel ca şi la cele dionysiace, se petrecea zgomotos, cu măşti pe faţă, rîsete, glume, grimase [6], iar Horaţiu arată că la sărbătorile culesului recoltelor de pe ogoare era frecventă stihuirea glumelor şi ironiilor [7].

„Dionisiacele, bahicele, saturnaliile şi alte sărbători, închinate lui Osiris, Adonis, Demetra, Dionisos etc., le găsim transmise, într-o formă sau alta, modificate sau adaptate de multe ori şi la noi, întregind şi multitudinea obiceiurilor izvorîte din viaţa şi munca poporului nostru" [8].

Cercetările întreprinse de noi în localitatea Feldioara, privind obiceiurile de muncă de peste an, ne-au pus în faţa unor vii şi interesante aspecte ale problemei, mai ales din cauză că studiile şi materialele elaborate pînă acum nu au reuşit să concretizeze aria de răspîndire şi bogăţia de variante privind desfăşurarea acestor seculare manifestări spirituale. S. Fl. Marian şi Tudor Pamfile, prezentînd în lucrările lor o parte din obiceiurile de muncă, folosindu-se în general de informaţiile obţinute prin corespondenţă sau de bibliografia existentă, au analizat doar ţinuturile mai întinse (Moldova, Transilvania etc.) şi nu zone, subzone etnografice sau chiar localităţi cu feluritele lor obiceiuri.

Pe baza cercetărilor de teren privind obiceiurile prilejuite de muncă şi întîlnite la populaţia românească din Feldioara, vom prezenta îndeosebi obiceiurile: „borda", „dărdaica" şi „mulţămita".

„Borda" sau „boarda" [9] în înţelegerea localnicilor înseamnă coroană, coroniţă sau cununiţă. Obiceiul studiat nu este altceva decît străvechea sărbătoare desfăşurată la terminarea secerişului, obicei întîlnit şi prin părţile Năsăudului cu denumirea de „Cunună" [10], sau „Dealul Mohului" în Ţara Oltului [11], precum şi „Buzduganul" în Mărginimea Sibiului [12].

---

[6] Virgiliu, *Georgice*, II. Apud: Barbu Theodorescu, Octav Păun, *Folclor literar românesc*, Bucureşti, 1964, p. 93.

[7] *Ibidem.*

[8] Barbu Theodorescu, Octav Păun, *op. cit.*, p. 93; Valeriu Butură, *Credinţe în legătură cu cultura grîului la românii din Transilvania*, în *Sociologie românească*, 7—8, 1937, p. 358—362.

[9] Inf. Achim Mercheşan 84 ani, comuna Feldioara, judeţul Braşov (16.X.1966, 17.IX.1967).

[10] Elisabeta Moldoveanu-Nestor, *Cununa — sărbătoare a secerişului*, în *Revista de etnografie şi folclor*, 1965, p. 43; Teodor Burada, *Cîntecul cununii la poporul român din Transilvania*, în *Convorbiri literare*, 1880—1881, p. 306—307; W. Schmidt, *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Rumänen Siebenbürgens*, Sibiu, 1866, p. 19.

[11] *Dealul Mohului. Ceremonie agrară a cununii, în Ţara Oltului*, Bucureşti, 1943; G. I. Pitiş, *Obiceie de-ale plugarilor din Ţara Oltului*, în *Convorbiri literare*, XXVI, 1892, p. 177—182.

[12] Octav Stoia, *Buzduganul sau obiceiul de seceriş, Mohu, Sibiu*, în *Hunedoara noastră*, nr. 2, 1943—1944, p. 3—5; Valeria Coliban, *Tezaurul datinilor*, în „ASTRA" (Braşov), I, nr. 4, 1966, p. 12.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

La Feldioara obiceiul avea loc în aceeaşi zi în care un gospodar al satului organiza clacă pentru secerat. Despre acest aspect al muncii subliniem că „Ajutorul reciproc pe care ţăranii noştri şi-l dădeau la şezători şi clăci era de origine străveche, probabil din timpul orînduirii gentilice. El nu trebuie confundat cu claca în folosul boierului sau pus în legătură cu prestaţia prefeudală. Aceasta presupunînd o obligaţie, pe cînd forma de muncă colectivă folosită de ţăranii noştri, era în fond o colaborare, o formă de cooperaţie" [13].

În desfăşurarea obiceiului „borda", desprindem următoarele momente: a) făcutul bordei şi alegerea fetei sau femeii ce va duce această cunună, b) drumul ceremonial începînd de la locul de muncă al secerătorilor către casă, c) ospăţul de la gazdă, organizat pentru persoanele care au luat parte la ziua de muncă, la secerat.

„Borda" (cununa) se împletea către seară de femeile şi fetele secerătoare, din cele mai frumoase spice şi flori din grîu. Alegerea fetei sau a femeii ce trebuia să poarte cununa se făcea ţinînd seama de însuşirile morale ale acesteia. Cînd se gătea fata sau femeia cu „borda", celelalte femei secerătoare ziceau că „fac o mireasă", pentru care alegeau şi un mire dintre feciorii care luau parte la clacă. Feciorul (mirele) îndeplinea şi ceremonia de aşezare a „bordei" pe capul „miresei". În felul acesta, „borda", urmată de întreg alaiul participant la acea zi de muncă, pornea către sat chiuind şi strigînd. Pe parcursul drumului, ca şi la trecerea „bordei" pe la porţile gospodarilor, aceasta era stropită cu apă. La intrare în curte, alaiul cînta „Hora Unirii" şi desfăşura o horă cu paşi obişnuiţi. După acest moment, urma masa. Toţi secerătorii, fără deosebire de vîrstă, se aşezau la masa ce se afla de obicei în curtea gospodarului. Pentru început, mesenii serveau mai întîi rachiu, după care: ciorbă de fasole, ardei umpluţi, păpară şi bulz. Obiceiul „bordei" avea loc — în trecut — la toate gazdele care aveau lucrători pe o zi de secerat. „Borda", aşa cum am descris-o, rămînea la gazdă, iar aceasta o agăţa într-un cui pe un perete din interiorul casei. Pe parcursul anului, spicele din „bordă" se foloseau la confecţionarea „vîstrei" purtată de feciori la pălărie sau căciulă şi pentru mîncare la păsări ca să fie ouătoare.

La data cercetărilor noastre nu am avut posibilitatea reconstituirii vreunei melodii sau a unor versuri referitoare la ceremonialul amintit. Asemănarea însă dintre momentele principale ale „bordei" cu unele părţi ale ceremonialului de nuntă, dintre care amintim alegerea miresei şi a mirelui, gătitul „bordei", stropitul cu apă, masa de la gazdă, jocul şi chiuitul, „ne oferă posibilitatea să presupunem că în ritualul nupţial se includeau practici din ceremonialul agrar, avînd ca element comun ideea de fecunditate" [14].

Azi, datorită noilor condiţii social-economice, a cooperativizării agriculturii, sărbătoarea secerişului o întîlnim sub noi aspecte ca: sărbătoarea frunta-

[13] Karl Bücher, *Arbeit und Rhythmus*, ed. a VI-a, Lipsca, 1924, p. 304—309. Apud; II. Mihăescu, *Cîntecul de muncă la greci şi romani*, în *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, 3, 1954, p. 63—73.

[14] Elisabeta Moldoveanu-Nestor, *op. cit.*, p. 63.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

şilor în agricultură, petreceri pe echipe, brigăzi, manifestări care în unele momente se suprapun obiceiului tradiţional „borda".

Prezentat mai întîi de Dimitrie Cantemir sub denumirea de „drăgaică" [15], obiceiul — la Feldioara „dărdaică" sau „dîrdaică" — pare să fi fost foarte răspîndit atît în Moldova, Ţara Românească, cît şi în Transilvania [16].

La 24 iunie, adică la sînziene, perioada „cînd dă grîul în copt", băietele, adică fetiţele de 9—10 ani de pe aceeaşi uliţă organizate în ceată [17], se vorbesc cu cîteva zile înainte de sînziene pe care dintre ele „s-o aleagă dărdaică" [18]. De obicei se alegea băiata cea mai tînără, care prin tradiţie trebuia să meargă cu „dărdaica" trei ani la rînd. Nerespectînd acest legămînt, se spunea că „dărdaica" va muri. Prin 1939 se precizează că la Feldioara „se făcea aproape pe fiecare uliţă cîte o dărdaică" [19].

Gătitul „dărdaicei" avea loc într-o casă încăpătoare — că se adunau şi mamele băietelor ce însoţeau pe „dărdaică". Îmbrăcămintea „dărdaicei" pentru acea zi consta din rochie de nevastă sau băiată mai mare. La brîu, rochia se lega cu o împletitură de iarbă şi flori. Se îmbrăca ia cu rîuleţe şi fluturi, lucrată din pînză de bumbac, ţesută în război de casă. „Aşa o ie gătită avea numai dărdaica" [20]. Celelalte fetiţe însoţitoare purtau ii tot cu rîuleţe dar fără fluturi. Peste ie „dărdaica" purta „lăibărică din catifea şi tivită pe margine cu pantică şi fluturi" [21]. La gît, mărgele albe mărunte în 3—4 şiruri, legate la spate cu o pantică roşie ce era lăsată apoi în jos către brîu.

Găteala capului la „dărdaică". Mai întîi se făcea un cerculeţ din sîrmă pe care se prindeau bucheţele de flori diferite: rujuliţe, nemţoaice, bujori, trandafiri. Lîngă un bucheţel de flori se prindea apoi un fir de grîu pîrguit: „Pentru grîu, cînd mă făceam eu dărdaică ne suiam colea la monument şi alegeam cele mai bogate şi frumoase spice, aşa cît a cuprinde într-o mînă, şi de alea cu ţăpuci" [22]. Atît bucheţelele de flori cît şi firele de grîu se aşezau pe acel cerculeţ de sîrmă şi se legau în cununiţă cu aţă de cînepă sau in, răsucită. De cununiţă se prindea apoi o panglică roşie, lată cam de 3—4 degete şi lungă de peste un metru şi jumătate.

Această panglică, mult mai lungă decît cea de la mărgele, era lăsată pe spate pînă în dreptul genunchilor. Cu aşezarea cununiţei spre creştetul capului, cu cozile lăsate pe spate şi părul puţin frezat pe frunte, se termina găteala capului la „dărdaică".

În picioare „dărdaica" purta papuci (ghete) sau „ghete cu ţuc" (ghete cu elastic). Celelalte băiete, 4—5, erau gătite la fel, însă aşa cum am mai menţionat, purtau ii fără fluturi.

---

15 Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Bucureşti, 1965, p. 240—241.

16 Tudor Pamfile, *Sărbătorile de vară la români*, Bucureşti, 1910, p. 91—93.

17 Traian Herseni, *Drăguş (un sat din Ţara Oltului) — Făgăraş. Unităţi sociale (cetele de copii)*, Bucureşti, 1944, p. 11.

18 Inf. Rafira Mailat, 74 ani, comuna Feldioara, judeţul Braşov (12.VIII.1966).

19 Vezi nota 9.

20 Vezi nota 18.

21 Inf. Maria Mercheşan, 62 ani, comuna Feldioara, judeţul Braşov (17.IX.1967).

22 Vezi nota 18.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Frumos îmbrăcate, fetițele împreună cu „dărdaica" ieșeau apoi în curtea gazdei unde au fost gătite și ajutate de către o femeie pricepută într-ale cîntecului, și făceau o „probă" care de altfel era și cîntarea pentru gazdă.

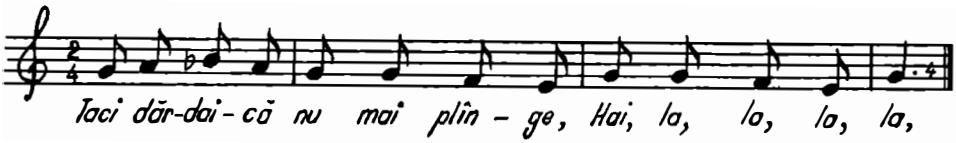

Taci dărdaică nu mai plînge,
Hai, la, la, la, la,
Că pe tine tot te-om duce
Unde boii nu te-o-mpunge
Nici tu lapte nu-i mînca
Să te doaie inima.
Vai săraca dărdaica
Cum o dor picioarele
C-a călcat ogoarele;
Cum o dor și mînele
C-a frămîntat moldele,
Moldele cu chitele [23].

„Cîntarea o ziceau toate băietele, numai dărdaica sta smerită" [24]. Pe aceeași melodie se și juca împreună cu „dărdaica", făcîndu-se trei pași înainte și trei înapoi. În acest fel se umbla pe la toate casele oamenilor fie români, germani sau maghiari, începînd de dimineața și pînă seara cînd „dărdaica" se întorcea la gazda de unde a plecat, pentru ca acum să împartă banii și bomboanele primite de la fiecare casă. Împărțeala se făcea în mod egal, numai „dărdaica" pentru faptul că „a fost mai înhăinurată și că a obosit mai mult" primea în plus, bani și bomboane. Așa s-a desfășurat acest obicei al „dărdaicei" pînă către anul 1966. Azi, nu se mai întîlnește în localitatea cercetată.

Din această suită de obiceiuri agrare face parte și „mulțămita" sau „de mulțămită" cum îi mai spun țăranii cooperatori din Feldioara.

Toamna, o dată cu terminarea muncilor agricole, adică cele aparținînd recoltatului, ca: strînsul cartofilor, al sfeclei, culesul porumbului etc., șefa de echipă „discută cu fiecare din noi și hotărîm ca să facem o masă de mulțămită cu toți oamenii din echipa noastră: bărbați și femei" [25]. Pentru buna desfășurare a petrecerii, fiecare familie contribuie cu „ce e de lipsă" [26]. Una aduce pîine, alta slănină, carne etc. [27] Mîncărurile servite la această petrecere sînt: friptura , plăcinta, cozonacul. Ca băutură se servește rachiu și vin. „Așa se organizează mulțămita la noi! Peste pădure — adică pe Țara Oltului și Hîrnave — poate altcumva. Da la noi e tare frumos" [28].

---

[23] Vezi nota 18.
[24] Vezi nota 21.
[25] Inf. Rafira Vișan, 56 ani, comuna Cristian, județul Brașov (12.VIII.1966).
[26] Vezi nota 18.
[27] Vezi nota 21.
[28] Vezi nota 9.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Asemănătoare obiceiului prezentat mai sînt şi alte manifestări populare întîlnite în Transilvania — ca de altfel şi în multe locuri din ţară — printre care amintim petrecerile pe echipe şi brigăzi, iniţiate cu ocazia terminării însămînţărilor sau strînsului recoltei [29].

În practicarea obiceiului prezentat, momentul principal îl constituie petrecerea, în care masa şi jocul dau amploare veseliei şi mulţumirii, trăiri închinate unui an care şi-a împărţit roadele prin munca unită a ţăranilor cooperatori.

Obiceiurile prezentate, ca şi celelalte manifestări asemănătoare întîlnite în Ţara Bîrsei ori în alte zone etnografice din ţara noastră, ne oferă posibilitatea de a trage cîteva concluzii.

1. Dezvoltarea unei agriculturi intense, ca şi creşterea vitelor a generat de-a lungul veacurilor o succesiune de obiceiuri ce reflectă preocuparea oamenilor pentru o cît mai bogată rodire a pămîntului. Fiecare dintre aceste obiceiuri dedicate fertilităţii pămîntului, constituie mărturii ale vieţii poporului român, ale ocupaţiilor sale de veacuri. Căci diversitatea obiceiurilor de muncă reprezintă diversitatea îndeletnicirilor oamenilor şi preocuparea acestora de a găsi noi modalităţi în ceea ce priveşte rodirea şi înmulţirea produselor agricole şi animaliere.

2. Găsirea unor trăsături asemănătoare între diferitele zone etnografice apropiate şi îndepărtate în ceea ce priveşte obiceiurile de muncă, ne oferă posibilitatea înţelegerii mai profunde a aspectului unităţii poporului român. Cu prezentarea obiceiurilor din Feldioara, în special „borda" şi „dărdaica", ne apropiem de aceleaşi pămînturi româneşti ale Banatului, Năsăudului, Munţilor Apuseni, Tîrnavelor, Mărginimii Sibiului etc., unde întîlnim de asemenea străvechi obiceiuri comune printre care „cununa", „tînjaua", „împreunatul oilor" şi altele [30].

3. Din punct de vedere al conţinutului, unele din aceste obiceiuri însă, nu mai corespund mentalităţii oamenilor de azi. Paparuda, calendarul agricol, nu pot convieţui cu descoperirile ştiinţei agrotehnice, cu ştiinţa în general. Dar o parte a obiceiurilor ca „mulţămita", „plugarul" şi alte obiceiuri străvechi trec, în condiţiile culturii socialiste, printr-un proces de integrare în viaţa satului socialist, căpătînd o nouă funcţionalitate ce accentuează valoarea lor artistică, scoţînd mai bine în relief caracterul lor spectaculos [31].

Cercetările viitoare vor sublinia noi aspecte în ceea ce priveşte evoluţia unui obicei sau altul, inspirate din munca şi năzuinţele oamenilor muncii.

---

[29] Monica Brătulescu, *Contribuţii la cercetarea creaţiei noi de strigături*, în *Revista de folclor*, VI, 1961, 1—2, p. 98.

[30] T. Frîncu şi G. Candrea, *Românii din Munţii Apuseni*, Bucureşti, 1888, p. 137—139; Il. Cocişiu, *Folclor muzical din Tîrnava Mare*, în *Monografia judeţului Tîrnava Mare*, Sighişoara, 1943, p. 403; C. Brăiloiu, *Dealul Mohului, cîntec ritual la claca secerişului, cînd se face „Buzduganul"*, în *Sociologie românească*, nr. 1—2, februarie, 1936, p. 10; C. Catrina, *Materiale folclorice* (în ms).

[31] Mihai Pop, *Cîntecul popular nou*, prefaţă la culegerea *Folclor poetic nou*, Bucureşti, 1965, p. 10; Florin Georgescu, *Folclorul şi mişcarea artistică de amatori*, în *Revista de folclor*, 1959, 1—2, p. 97.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

„BORDA", „DĂRDAICA" UND „MULȚĂMITA", DREI BÄUERLICHE BRÄUCHE AUS FELDIOARA (MARIENBURG IM BURZENLAND)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Im Norden des Burzenlandes, beim Durchbruch des Altflusses zwischen dem Baraolt-Gebirge und dem Perșaner Höhenzug (Geisterwald), auf der von Brașov (Kronstadt) nordswärts führenden Chaussee und Eisenbahnlinie liegen die Ortschaften Bod (Brenndorf) und Feldioara (Marienburg).

Die Marienburg war eine Hauptfestung des Deutschen Ritterordens und wird 1240 urkundlich erwähnt.

Die Volksbräuche im Allgemeinen — und diejenigen von Marienburg im Besondern — sind sehr alten Ursprungs.

Auf Grund der Untersuchungen über die Volksbräuche im Zusammenhang mit der Arbeit bei der rumänischen Bevölkerung von Marienburg werden besonders die Bräuche „Borda", „Dărdaica" und „Mulțămita" beschrieben.

„Borda" oder „Boarda" heisst bei den Ortsbewohnern eine Krone, ein Kranz. Der beschriebene Brauch ist das alte Fest bei Beendigung des Schnittes, ein Brauch der in der Gegend von Năsăud (Nassod) unter der Bezeichnung „Cunună" (=Krone), im Alttal als „Dealul Mohului" (=der Berg von Moichen; Mohu — Moichen, Ortschaft bei Sibiu), und in der Umgebung von Sibiu (Hermannstadt), in der sogenannten „Mărginime" als „Buzduganul" (=Streitkolben) bekannt ist.

Der Brauch „Drăgaica" — in Marienburg „Dărdaica" oder „Dîrdaica" — wurde erstmals von Dimitrie Cantemir (im 18. Jahrhundert) beschrieben und war anscheinend sowohl in der Moldau und Walachei, wie auch in Siebenbürgen sehr verbreitet.

Zum 24. Juni, dem Johannistag, in der Zeit „wenn der Weizen reift", besprechen die 9—10 jährigen Mädchen aus derselben Gasse — zusammengeschlossen in einer Schar — welches von ihnen zur „Dărdaica" (Schönheitskönigin) gewählt werden soll. Am Johannistag zieht die schön gekleidete Mädchenschar — besonders geschmückt ist die „Dărdaica" — von Früh bis Abend singend von Tor zu Tor zu allen Bauern: Rumänen, Deutschen und Ungarn.

Zu den landwirtschaftlichen Bräuchen gehört auch die „Mulțămita", ein Erntedankessen. Im Herbst, nach Beendigung der Kartoffel-, Zuckerrüben- und Maisernte, bespricht die Gruppenleiterin mit allen aus der Arbeitsgruppe wann

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

das Erntedankessen mit allen Mitgliedern der Gruppe — Männer und Frauen — statfinden wird.

Ähnliche Bräuche sind auch andere volkstümliche Feste aus Siebenbürgen — wie auch in anderen Landesteilen — wie zum Beispiel die Feier der Beendigung der Aussaat oder Ernte durch die Arbeitsgruppen und Brigaden.

Die beschriebenen Bräuche, wie auch die anderen Volksbräuche aus dem Burzenland oder in andern ethnographischen Zonen Rumäniens, erlauben uns die Feststellung, dass sich durch die Beschäftigung mit Landwirtschaft und Viehzucht im Laufe der Jahrhunderte eine Reihe von Bräuchen herausgebildet haben, die die Bemühungen der Landwirte um einen möglichst hohen Ernteertrag widerspiegeln. Alle diese der Fruchtbarkeit gewidmeten Bräuche sind Zeugnisse vom Leben des rumänischen Volkes und seinen jahrhundertelangen Beschäftigungen. Die Vielfalt der Arbeitsbräuche weist auf die Verschiedenheit der Beschäftigungen der Menschen und ihre Bestrebungen hin, neue Wege zur Vermehrung der landwirtschaftlichen — pflanzlichen und tierischen — Erzeugnisse zu finden.

Künftige Forschungen werden neue Aspekte über die Entwicklung verschiedener Bräuche feststellen können, die von der Arbeit und den Hoffnungen der Werktätigen eingegeben wurden.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

CONTRIBUŢII LA STUDIUL PORTULUI DIN ŞCHEII BRAŞOVULUI

de OLIVIA MORARU

În studiul de mai jos, ne vom ocupa de portul acelora pe care N. Iorga îi numea „ardeleni cu zeghe albă şi căciulă pătrată mare“ [1].

Încă înainte de sfîrşitul secolului al XIX-lea se atrăgea atenţia asupra faptului că: „Portul bătrînesc al trocarilor (al românilor din Şchei) se pierde pe zi ce merge şi se înlocuieşte cu hainele nemţeşti (orăşeneşti) numai ici şi colea mai poţi zări azi (este vorba de anul 1898) în zi de sărbătoare cîte un moşneag îmbrăcat în portul străvechi de sărbătoare al părinţilor săi“ [2].

Cu patru decenii în urmă, geograful N. Orghidan spunea că acest cartier românesc, revărsat spre capătul de sud al văii Braşovului, pe terenul mai accidentat şi din ce în ce mai îngust, cuprinde case de obicei de proporţii reduse, în majoritate construite din lemn şi acoperite cu şindrilă, ce se înşirau ca mărgelele de-a lungul văilor adîncite, situîndu-se pe „costiţe“ în dorinţa de a beneficia cît mai mult de razele soarelui [3].

Lipsa terenurilor arabile mai întinse pe de o parte şi aşezarea şcheienilor în imediata vecinătate a bogatelor păşuni pe de altă parte, au determinat desigur, pe aceşti locuitori să se ocupe în primul rînd cu creşterea vitelor, la început, a oilor şi caprelor, şi mai tîrziu a vitelor mari. Pe lîngă acestea, încă din anul 1503 îi găsim pe şcheienii braşoveni amintiţi în număr mare, în registrul de vamă, ocupîndu-se cu cărăuşitul şi negoţul, mai ales de peşte, făcînd din aceste ocupaţii, secole de-a rîndul sursa principală de venituri. Datorită acestor ocupaţii ajung la situaţii materiale înfloritoare, condiţii ce vor aduce modificări esenţiale şi în port. Nu putem trece nici peste munca istovitoare pe care o depuneau şcheiencele la lucratul straielor [4] şi găitanelor [5], atît pentru uz propriu cît şi pentru comerţ. Producţia de găitane şi straie

---

[1] N. Iorga, *Braşovul şi românii*, Bucureşti, 1905, p. 361 (861).

[2] N. Sulică, *Cîteva reflexiuni asupra originei românilor braşoveni*, în „Gazeta Transilvaniei“, 1898, nr. 192.

[3] N. Orghidan, *Ţara Bîrsei*, în Colecţia *Cunoştinţe folositoare*, seria C, nr. 28, p. 28—29.

[4] Materia primă în confecţionarea straielor era lîna ţurcană. De la curăţatul lînii de impurităţi şi pînă la ţesutul straiului în război, procesul de producţie se desfăşoară în aşa-numitele slonuri, şuri pe trei laturi închise. După ce straiele erau ţesute se duceau la dîrstit în Dîrste, de unde straiul se aducea înapoi finisat. Şcheiencele lucrau straiele fie în Şchei, fie ca angajate în Dîrste.

[5] Găitanele se lucrau din fire de lînă seină vopsite negru sau din fire de mătase de

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ajunsese pe la începutul secolului al XIX-lea atît de însemnată încît valoarea producţiei pe an se ridica la 399.000 fl. [6].

După cum se ştie Şcheii constituie o comunitate românească [7], avînd multă vreme caracter rural, aparţinînd din punct de vedere administrativ oraşului Braşov.

Din cîte cunoaştem, cele mai vechi menţiuni literare cu privire la portul şcheienilor au fost publicate de către G. Bariţiu [8] încă în primul an de apariţie a revistei „Transilvania", precum şi de I. G. Pitiş, primul care a dat amănunte asupra portului femeiesc şi bărbătesc în „Gazeta Transilvaniei" din anul 1888 [9]. Mai amintim menţiunile sau descrierile cu privire la acelaşi port rămase de la N. Popu [10], N. Iorga [11], Maria Baiulescu [12], V. Sfetea [13], I. Podea [14], precum şi a fraţilor Ion Muşlea [15] şi Candid Muşlea [16].

Aşa după cum se ştie, portul ca element de cultură materială, oglindeşte modul de viaţă şi totodată nivelul artistic al poporului în procesul său de dezvoltare.

În studiul privind portul din Şcheii Braşovului se poate vorbi de un port mai vechi şi unul mai nou. Cel vechi s-a menţinut pînă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor, perioadă de apogeu în starea materială înfloritoare a locuitorilor şcheieni din epoca feudală. Încă din anul 1792 breslaşii tîmplari braşoveni se plîng Comisiei Guberniale contra negustorilor „valahi" din Şchei şi spun că aceştia în urma unor libertăţi obţinute în practicarea negoţului, au ajuns atît de bogaţi încît „dărîmă casele pe care le-au locuit strămoşii lor şi îşi construiesc aproape palate şi nu mai merg în căruţe ordinare ca mai înainte ci în trăsuri" [17].

---

asemeni negre, importate. Pentru confecţionarea acestora se folosea troaca de găitan pe care femeile o aşezau pe genunchi şi de care se prindeau 8—10 ciocănele cu ajutorul cărora împleteau firul.

[6] L. J. Marienburg, *Geographie des Grossfürstenthums Siebenbürgen*, Sibiu, 1813, I, p. 109.

[7] P. P. Panaitescu, în *Istoria României*, II, 1962, p. 1043.

[8] G. Bariţiu, *Despre portul ardelenilor*, în „Transilvania", I, 1868, 15 iulie.

[9] I. G. Pitiş, *Nunta în Schei pînă la 1830*, în „Gazeta Transilvaniei", 1888, nr. 66—67—68—69.

[10] N. Popu, *Schiţă din istoria Braşovului cu specială considerare la români*, Braşov, 1883, p 15—26.

[11] N. Iorga, *op. cit.*, p. 361 (861).

[12] Maria Baiulescu, *Femeia română din Scheiul Braşovului*, în „Gazeta Transilvaniei", XCII, nr. 44, din 28 aprilie 1929.

[13] V. Sfetea, *Monografia comunei bisericeşti române ortodoxe a sft. Treimi din Braşov-Tocile*, Braşov, 1930, p. 17—32. Cartierul românesc Şchei era împărţit în cinci vecinii: a Roamurilor, a Năsipului, Cacova, Tocile, Coasta. Fiecare vecinie era condusă de cîte un tată de vecin.

[14] I. Podea, *Monografia Judeţului Braşov*, I, Braşov, 1938, p. 70—71.

[15] Ion Muşlea, *Obiceiul Junilor braşoveni*, în *Studiu de folclor*, Cluj, 1931, p. 3—74.

[16] Candid C. Muşlea, *Biserica Sft. Nicolae din Şcheii Braşovului*, I, Braşov, 1943, p. 15—47.

[17] Elena Limona, Colecţia *Acte în legătură cu breslele braşovene*, în volumul „Arhivele Statului: 125 de ani de activitate 1831—1956", Bucureşti, 1957, p. 331.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

O dovadă şi mai grăitoare despre buna stare la care ajunsese o parte a populaţiei din Şchei, este însăşi înfiinţarea la 1827 a „Gremiului Român de Comerciu Levantin". Separîndu-se de „Compania greceasca", desigur că negustorii români s-au bazat pe starea lor materială înfloritoare.

Tocmai această situaţie a permis pătrunderea în port a acelor piese, confecţionate din stofe şi mătăsuri scumpe, din care harnicele şi pricepute şcheience şi-au lucrat originalul costum românesc, pe care Maria Baiulescu îl descrie astfel: „o minunată podoabă este acest port cu rochiile largi şi din brocate de mătăsuri grele, cu veste gătite cu bumbi preţioşi, cu marama sau ştergarul de borangic, subţire ca firul de păianjen, cu brînele minunate încheiate în paftale de metal şi semănate cu pietre scumpe, cu salbe de galbeni la gît, cu mantale de atlasuri grele, gătite cu blănuri, aşa numitele malotele" [18].

Este perioada în care locul „androacelor" de postav ţesut în casă, îl iau, pentru zilele de sărbătoare, „sumnele" din cele mai fine brocaturi din mătase naturală, cărora li se zicea că sînt „în pielea şarpelui", iar locul ştergarelor de cap dintr-un fir de tort şi unul de borangic, îl iau numai cele de borangic.

În portul bărbătesc, saricile miţoase cu mîneci lungi pînă la călcîi, cu laţele în afară, albe sau seine, sînt treptat înlocuite cu „spenţălul" căptuşit, sau cu cel cu vulpi.

Dacă în vechiul costum şcheian, predominau culorile alb, negru, albastru-închis, în cel mai nou constatăm diferenţieri sensibile, mai ales între costumul femeiesc, şi cel bărbătesc. Ultimul, am putea spune că rămîne la acelaşi colorit, pe cînd în cel femeiesc apar culori în nuanţele cafeniului şi verdelui.

Atît din costumul femeiesc, cît şi din cel bărbătesc se degajează puternic impresia de originalitate pe care vechii locuitori ai „oraşului de sus", au ştiut să o imprime fiecărei piese în parte.

Portul românesc din Şcheii Braşovului, deşi asemănător cu cel al populaţiei băştinaşe din zona Săcele, pînă la o anumită perioadă, reprezintă în linii mari, un fenomen particular, provenit din diversificările tipului iniţial, care considerăm că a fost tocmai cel săcelean.

În procesul de transformare au intervenit schimbări, întîi în portul femeiesc şi apoi în cel bărbătesc.

Femeile şcheience purtau părul împletit în două cozi lăsate pe spate, înfăşurate în gimbirul ce acoperea capul şi care la rîndul lui în zile de sărbătoare era ascuns în parte, de frumoasele ştergare de borangic, cu care se îmbrobodeau cu atîta migală. Şcheiencele îşi procurau această podoabă a capului de la femeile săcelence, cu deosebire de la cele din Satulung. Locul de întîlnire şi schimb era „tîrgul straielor din Braşov", unde şcheiencele comandau ştergarele sau le cumpărau pe cele aduse gata de vînzare, preferînd motivele din decorul căpătîielor: „prescura", „păhărelul", „şetranca" sau „şetrăncuţa", „cornul berbecului", „floarea dintre speteze", „puiul ăl mărunt", „măseaua" şi „trandahirul şcheienesc".

---

[18] Maria Baiulescu, *op. cit.*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Nu putem trece peste descrierea succintă a gătelii capului fără să amintim „conchiul pus la ceafă", „nici prea sus nici prea jos", realizat dintr-un covrig de nuiele și înfășurat, pentru a-i da grosimea necesară, cu diverse panglici. Tot cu ajutorul unei panglici prinsă în două laturi și trecută peste frunte, conchiul era fixat așa cum am arătat mai sus.

Iia, din pînză de olandă de culoare albă, avea mînecile și uneori și piepții din „șimizet" (tull brodat). La bentița din jurul gîtului și la gură, iia era ornamentată cu „șpițură" (dantelă), iar la mîini cu „pumni" din catifea roșie brodați cu fir auriu, la costumul mai nou, pînă în prima jumătate a secolului al XIX-lea pumnii fiind din pînză albă brodați cu mătase. Se legau cu panglică roșie și erau demontabili. Nici în portul mai vechi și nici în cel mai nou nu se întîlnește iia cu poale, ci numai așa-zisul „ciupag" a cărui distincție o dau mînecile bogat brodate și lungimea deosebită a acestora, de aproximativ 1 m.

Despre iia miresii I. G. Pitiș spunea: „mireasa era îmbrăcată cu iia pe umere cu brătări de firu, întocmai ca pumni la mîneci pe piept cu flori tot de firu, cusute de anumite cusătorese cum era pe acea vreme „Făgărășanca" și Duloica. Și mînecile la iie erau lungi de cînd se încheie mai întîi învîrtea mîneca pe braț și apoi o încheia cu pumni de firu de băier. Unele și în piept aveau la ii brățare și se încheia pe dindărăt pentru că erau numai ciupagu, adecă fără poale" [19].

Peste iie, indiferent de anotimp se purta laibărul, făcut întotdeauna din același material ca și sumna și șurțul. Piepții laibărului se încheiau, dar numai la mijloc, în cîrligițe de metal lăsînd libere extremele, cea de sus fiind decorată cu 4—5—6 perechi de „sponce" (nasturi din metal, argint, argint aurit sau aur).

Am amintit în partea introductivă două denumiri de fustă: androcul și sumna, sau „rochia măcărăloaie" cum i se mai spunea acesteia din urmă [20].

Androcul pentru zilele călduroase se confecționa din „bogasîu" (pînză vînătă) iar pentru cele friguroase din postav țesut în casă și din „prizălu" (stofă de lînă cu fir negru și cu unul „mohorîtu").

Sumna, fusta din brocaturi de mătase naturală începe să se poarte din prima jumătate a secolului al XIX-lea, la început numai în zile de sărbătoare și numai de către femeile mai înstărite. Lungimea ei era determinată de înălțimea persoanei care o purta, trebuind să bată călcîiele. Cele șase sau opt foi de brocat erau prinse în talie într-o bantă lată, în pliseuri necălcate. Întotdeauna, căptușită cu pînză în patru ițe în același ton cu fața, se tivea la poale cu panglică din pluș sau cu șiret la culoare. Sumna se purta cu șurț și fără șurț. La cele cu șurț foaia din față se punea din materialul căptușelii. În cazul acesta peste sumnă se lega șurțul, din trei foi, de asemeni prins în banta de purta. Motivele ornamentale preferate la mătăsurile din care își lucrau costumul, un ansamblu de piese ce da o deosebită notă de măreție și siguranță celei ce îl purta. Motivele ornamentale preferate la mătăsurile din care își lucrau costumul, erau „trandahirul", „lăcrămioara" și „schicul".

---

[19] I. G. Pitiș, *op. cit.*, în „Gazeta Transilvaniei", nr. 69.

[20] Elena Badea, informatoare în vîrstă de 68 de ani, Brașov-Șchei, str. Anton Pann, nr. 11; sept. 1964.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În zilele de sărbătoare deosebite, la nunţi şi serbările Junilor [21] nevestele tinere se încingeau peste laibăr cu brîul de argint, uneori suflat cu aur, cu cîte 9—10 sau chiar 12 rozete din argint cu „lumini" (rubine, sticle colorate), numtie nafte. Ambele capete ale brîului fiind prevăzute cu cîte o pafta ce se petrecea una lîngă cealaltă, se legau cu şiret şi panglici, ce atîrnau pe toată lungimea sumnei.

Încălţămintea consta, pentru iarnă, din ciorapi de lînă, numiţi „şolovari", din cizme negre cu potcoavă, iar mai tîrziu cu „copor", un fel de toc de lemn îmbrăcat în piele, la mijloc cu gît „. . . mai subţiri sus şi jos mai late şi cu potcoavă de fier" [22].

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea femeile purtau în anotimpurile mai reci: scurteica, giubeaua şi maloteaua.

Prima se îmbrăca mai mult primăvara şi toamna şi se confecţiona dintr-o mătase groasă de culoare neagră, fără mîneci, căptuşită cu mesadă de hîrciogi sau cu postav de culoare închisă. La forma mînecilor cît şi la guler şi pe piept avea aplicată blană de jder sau de vidră. Cu ajutorul celor două buzunare aplicate pe partea superioară în dosul piepţilor, scurteica era ţinută pe spate şi nu îmbrăcată pe mîini.

Tot îmbrăcate pe umeri, adică „împlăşcate" [23] se purtau şi maloteaua şi giubeaua. Din acelaşi material ca şi scurteica, maloteaua şi giubeaua erau însă lungi pînă la călcîi. Ambele căptuşite cu blană se deosebeau prin decorul de la gît al malotelei, mîneci şi piepţi, confecţionat din blană de jder, sau de vidră, piesă ce aparţinea numai femeilor mai înstărite.

O piesă din îmbrăcămintea şcheiencelor de asemenea pentru anotimpurile reci, despre care în cercetările noastre nu am mai putut culege date precise este ghebuţa. Din cercetările anterioare însă asupra portului din Şcheii Braşovului, efectuate de Louise Netoliczka aflăm că ghebuţa era asemenea giubelei însă mai scurtă, de culoare albastru-închis, mai mult de influenţă săceleană, dispărută de timpuriu din port [24].

Portul fetelor şi fetiţelor era aproape identic cu cel al femeilor. Pe la 14—15 ani fetele începeau să fie scoase la joc. Dacă fata avea zestrea pregătită pentru măritat ieşea la joc în haine de mătase, gătită la cap cu „conchiu", cu floare de mireasă, cu o singură coadă lăsată pe spate. Părul, fiind mîndria fetei cea mai de preţ, în cazul în care nu era bogat, se recurgea chiar la cozi false. Cînd fata nu era „gata de măritat", ieşea la joc în androc şi laibăr de postav, „şi care nu era gătită numai o ţîră frezată şi tot cu două coade, era şi cu panclică pe cap legată şi cu cîte o floare cu garoafa şi cu un trandahir" [25]. În portul fetelor întîlnim piese aparte şi anume „vizita" sau bluza, fie din mătase, fie din pluş, precum şi „boarta" (iia de jos), din mati-

[21] Nu ne ocupăm în lucrarea de faţă de portul bărbătesc al junilor din Şcheii Braşovului, port ce apare o dată cu serbările de primăvară şi care se folosea numai în perioada cît se desfăşurau acestea.

[22] I. G. Pitiş, *op. cit.*, în „Gazeta Transilvaniei", nr. 69.

[23] Elena Badea, informatoare.

[24] Louise Treiber-Netoliczka, Fişe privind etnografia mai ales a Ţării Bîrsei, fişa nr. 328 (Arhiva Bisericii Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului).

[25] *Ibidem*, fişa nr. 502.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

polon (pînză). În picioare fetele purtau vara „conduri" din piele și pîslă sau numai piele, cu tocul înalt din lemn, împodobiți cu panglică și cu un nasture alb, iar iarna cizme roșii sau galbene cu copuri, cu carîmbul înalt și tare, formînd un burduf în jurul gleznei.

Femeile trecute de 60—65 de ani nu mai purtau hainele de mătase, ci androcul de postav, zăbunul negru, iar în loc de ștergar, o cîrpă neagră pe cap. Dată fiind greutatea giubelei și malotelei (se considera un act de curaj la o femeie în vîrstă dacă mai îmbrăca giubeaua), în zilele friguroase purtau doar scurteici cu jachete din postav.

Mireasa, în ziua cununiei purta aceleași haine de mătase, sumna, șurțul, laibărul și giubeaua dacă era iarnă. Abia în ziua cununiei fata se încingea pentru prima dată cu brîul de argint cu paftale. În jurul anului 1900, mireasa mergea la cununie cu „procovul" pe care nașa i-l așeza pe cap. De forma unei glugi, partea mai lungă atîrna pe spate, iar gluga propriu-zisă era așezată astfel încît „mireasa cu procovul în cap mergea la biserică, ea nu vedea decîtu josu, nu vedea pe unde merge ci o scotea și o ducea nașa de mînă" [26].

Asupra modului în care bărbații șcheieni purtau părul, G. Barițiu spunea: „toți bărbații ardeleni fără nici o distincțiune de clasă trebuie să-și lase bărbile îndată de la cununia și pînă la moarte iar pe capu se rădea mai toți, lăsîndu-și numai cîte un moțiu în ceafă precum vediurămu pe seceleni și pe locuitorii din suburbiulu de sus alu Brasiovului pînă la revoluțiune" [27].

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cînd intervin modificări în port, bărbații șcheieni încep să-și radă bărbile și „moțiul" din ceafă, iar pe frunte își lasă să crească părul, rotunjindu-l numai.

Dacă în portul mai vechi existau unele asemănări între cel femeiesc și cel bărbătesc, în sensul materialelor din care erau confecționate piesele principale (pînza de bumbac și țesături din lînă), în portul mai nou apar diferențieri remarcabile. Se menține pînza de bumbac la confecționarea cămășilor, precum și țesăturile de lînă la hainele de iarnă din zilele de lucru. Pentru cele de sărbătoare vor fi utilizate postavurile fine. Vara bărbații purtau pe cap pălării negre, rotunde, din filț (pluș), cu boruri late, tivite cu aceeași panglică ripsată neagră cu care era înconjurată și calota. Iarna purtau căciuli din blană neagră de miel, înalte, drepte, potrivite pe cap. Cei mai săraci purtau căciuli albe, mai scurte și rotunjite la partea superioară.

Același acoperămînt al capului îl găsim și la feciori și la băieți, cu deosebirea că părinții purtau în zi de lucru pălării din postav țesut în casă. În portul mirelui se remarcă căciula de barșon cu margine de jur împrejur din vidră, numită „zagara" [28].

Partea superioară a corpului era îmbrăcată cu cămașă din pînză de bumbac, fără guler, cu mîncci largi împodobite la marginea de jos cu motive ornamentale geometrice, cusute direct pe pînză, la fel ca și la poala cămășii. În portul mai nou, mîneca își păstrează lărgimea, fiind adunată, însă, în

---

26 I. G. Pitiș, *op. cit.*, în „Gazeta Transilvaniei", nr. 67.
27 G. Barițiu, *loc. cit.*
28 Elena Colacea, informatoare în vîrstă de 65 de ani, Brașov-Șchei, str. Podragu, nr. 4; martie 1965.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

creţuri sau pliseuri, prinse în manşeta întoarsă şi încheiată cu doi nasturi. Gulerul întors ca şi manşetele se încheiau în doi nasturi marcînd în unele cazuri starea socială din care făcea partea persoana respectivă. Între cămaşa de lucru şi cea de sărbătoare se constată deosebiri de croi. Ultima, avea trecut mai jos de mijloc, printr-o „veacă" un şiret cu ajutorul căruia se strîngea în jurul mijlocului, astfel încît lungimea să nu depăşească genunchii, formînd, totodată, un sîn care ţinea loc de buzunare.

Peste cămaşa strînsă, la bărbaţii tineri, în curea cu ţinte, iar la cei mai în vîrstă cu brîul alb de lînă şi şerparul colorat, cu buzunar, în zilele mai puţin friguroase se îmbrăca ilicul din barchet alb cu găitane negre pe piept şi apoi zăbunele, fără mîneci, din acelaşi material şi cu acelaşi decor, realizat din găitan negru. Iarna, în zilele de sărbătoare, îmbrăcau laibărul ce se încheia pînă sus cu nasturi din găitan, alternînd cu nasturi din metal, al căror singur rol era să împodobească haina, iar peste acesta puneau spenţălul căptuşit sau spenţălul cu vulpi. Lucrat din acelaşi material şi cu acelaşi decor ca şi laibărul, spenţălul se deosebea, însă, de acesta prin faptul că era mai lung şi prevăzut cu mîneci. Găsim deosebiri în croi şi între spenţălul de vară şi cel de iarnă, primul avînd revere, iar ultimul încheindu-se pînă sus.

Aceeaşi încălţăminte o purtau în toate anotimpurile anului. Cizmele, a căror înălţime atingea genunchiul, se făceau din piele de oaie şi capră, pentru zilele de lucru şi din piele de viţel pentru zilele de sărbătoare. Partea din faţă, a cărei margine superioară are tăietura în acoladă, este prevăzută cu o rozetă din metal. Locuitorii mai în vîrstă îşi amintesc şi de „călţunii cu carîmb larg şi înalt pînă la jumătatea fluierului piciorului, cu potcoave înalte şi înguste" [29].

În continuare, ne vom ocupa, pe scurt, despre cele trei piese din îmbrăcămintea bărbătească ce acopereau corpul pînă jos şi anume: dulămiţa, gheba şi bunda.

În zilele de sărbătoare, nu prea reci, peste laibărul şi spenţălul căptuşit, bărbaţii îmbăcau dulămiţa albă din postav, lungă pînă aproape de călcîie, mai mult largă decît apropiată de corp, cu mîneci lungi, care se purta descheiată. Decorul aplicat, din găitan negru la mîneci, pe piept şi pe cusătura de sub braţ pînă la mijloc, dădea acestei haine eleganţă şi sobrietate, trăsături ce caracterizează de altfel întregul port bărbătesc din Şchei.

Gheba, din postav de culoare închisă şi căptuşită se încheia la gît cu un nasture din găitan şi se îmbrăca numai pe umeri, adică se împlăşca, cu toate că, la fel ca şi maloteaua, avea mîneci.

Pentru lungile drumuri pe care şcheienii le străbăteau cu cărăuşitul şi negoţul, bunda avea rolul să-i protejeze de intemperii. Ca şi gheba, bunda era lungă, însă căptuşită cu blană de miel în interior, iar pe feţele piepţilor, două fîşii de blană de vulpe alcătuiau singurul decor. În dreptul buzunarelor, cele două tăieturi ce permiteau scoterea braţelor şi susţinerea bundei pe umeri, erau de asemeni împodobite cu blană.

---

[29] Giuvelcă Gheorghe, informator în vîrstă de 71 de ani, Braşov-Şchei, str. Pe Tocile, nr. 124; sept. 1965.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Studiind portul din Șcheii Brașovului constatăm că, inegalitatea economică dintre înstăriți și cei mai săraci, iese la iveală nu numai sub aspectul cantitativ ci și sub cel calitativ al materialelor din care populația își confecționa îmbrăcămintea.

În sprijinul celor afirmate, dăm mai jos cîteva denumiri de piese din îmbrăcămintea șcheienilor, menționate în tabelul hainelor și prețurilor din 1794, pe care țechiul croitorilor români din Șchei îl păstra în lada breslei:

„7 chiurc mai bun — 8 chiurc mai prost (bundă)
21 dulamă bună — 22 dulamă mai proastă
23 giubea de postav — 24 giubea mai proastă“ [30].

În urmare cele „mai bune“ haine erau destinate oamenilor mai înstăriți iar cele „mai proaste“, celor mai săraci.

Studierea multilaterală însă a portului românesc din Șchei, mai ales a gătelii capului și podoabelor, temă ce va constitui subiectul unei alte lucrări, ne va permite să scoatem în evidență printr-o mai amplă exemplificare diferențierea socială destul de accentuată a locuitorilor acestei vechi așezări românești.

Din contactele îndelungate în timp, cu satele din jurul Brașovului și cu naționalitățile conlocuitoare au rezultat unele împrumuturi și influențe reciproce.

Astfel, românii au împrumutat în portul femeiesc brîul metalic lucrat de meșterii brașoveni. Acest împrumut n-a fost o simplă preluare mecanică, ci ca în majoritatea preluărilor creatoare, românceie au manifestat preferințe pentru brîul mai lat, la care rozetele sînt așezate pe bandă aurie, pe cînd la brîul săsoaicelor ele sînt dispuse pe bandă argintie.

În portul bărbătesc, spențălul, atît prin denumire cît și prin croi indică influența săsească.

De altfel, cum era și natural, naționalitățile conlocuitoare au preluat la rîndul lor unele aspecte de cultură populară din portul românilor. Atît în portul ceangăilor din Săcele, care au preluat aproape în întregime portul bărbaților români, cît și în portul mai vechi al sașilor au pătruns cioarecii românești, fapt explicabil și prin calitatea excepțională a pănurii din care erau confecționați.

Populația românească din Zărnești a împrumutat din portul șcheienilor piesele de îmbrăcăminte cu aceleași denumiri, deosebindu-se însă prin materialele mai dure și mai ieftine din care și le lucrau. Aceasta se explică prin contactul direct, ocazionat de practicarea de-a lungul secolelor a aceleiași ocupații: cărăușitul.

Cu toate că, așa cum am mai arătat, portul din Șcheii Brașovului începe să dispară de pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea (unele piese unicate păstrîndu-se în colecțiile Muzeului din Brașov, ca de exemplu bunda), se mai pot vedea încă și azi, în zilele de sărbătoare de peste an, bărbați, dar mai ales femei, îmbrăcate în costumul tradițional românesc.

---

[30] Ion Colan, *Contribuții la cunoașterea țechiurilor românești brașovene*, Brașov, 1946, p. 13.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 1 — Şcheiancă în port de sărbătoare, legată la cap cu gimbir.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 2 — Femeie din Şcheii Braşovului în portul de sărbătoare cu maramă de borangic, iie cu pumni, laibăr cu sponce, cordon metalic cu nalte, sumnă şi şurţ.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 3 — Şcheiancă în port de sărbătoare; marama de borangic cu motivul „trandahirul şcheienesc".

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 4 — Spenţăl bărbătesc fără vulpi, cu nasturi din argint.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

BEITRÄGE BETREFFEND DIE VOLKSTRACHT AUS DER OBEREN VORSTADT (ŞCHEI) BEI BRAŞOV (KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Verfasserin gibt eine kurze Darstellung des landschaftlichen Rahmens und der geschichtlichen Bedingungen, die bestimmte Besonderheiten der Volkstracht beeinflußt haben und geht dann auf die ältesten und wichtigsten Schilderungen (von Gheorghe Bariţiu 1868 u. a.) der Volkstracht aus der Oberen Vorstadt Şchei von Braşov (Kronstadt) ein.

Diese Volkstracht hat im Laufe der Zeit zahlreiche Wandlungen erfahren.

Eine Untersuchung der Trachtenstücke ergibt, daß es bis zum Ende des 18. und bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts — in einer Zeit des Wohlstandes der Bewohner der Oberen Vorstadt (Şchei) in der feudalen Epoche — eine sogenannte „ältere Tracht" gab.

In dieser Zeit dringen an Stelle der hausgewebten Tuche die feinsten Seiden- und Wollstoffe — eingeführt durch die Kronstädter Kaufleute bzw. durch die Fuhrleute aus Săcele, Zărneşti u. a. — in die Tracht ein. Diese feinen Gewebe verleihen der „neueren Tracht" der Oberen Vorstadt eine besondere Würde.

In der „älteren Tracht" herrschten die Farben weiss, schwarz und dunkelblau vor, in der „neueren Tracht" kommen dazu braune und grüne Farbtöne in allen Abstufungen vor.

Die Wandlungen der Tracht vollzogen sich zuerst in der Frauentracht, und dann in der Männertracht.

Zur Frauentracht gehören ein Kopftuch („Gimbir") und ein „Ştergar" genanntes seidenes Schleiertuch zur Bedeckung des Kopfes; dann ein Hemd („Iia"), bei dem nicht nur das „Spiţură" genannte Spitzenmaterial charakteristisch ist, sondern noch mehr der Schnitt und die ungewöhnlich langen Ärmel, die in Manchetten („Pumni" = Fäuste genannt) aus rotem Samt mit Goldfaden endigen. Das Leibchen („Laibăr") mit Spangen („Sponce"), der Rock („Sumna") und die Schürze („Şorţ") sind alle aus Naturseidenbrokat gearbeitet. An den grossen Feiertagen des Jahres trugen die jungen Frauen über dem Leibchen einen Gürtel aus Silber, der manchmal auch vergoldet war.

In der kalten Jahreszeit trug man zusätzlich im Freien pelzgefütterte Kleidungsstücke aus feinem Wolltuch, wie z. B. die kurze Jacke „Scurteica", den mit Schaffell gefütterten Mantel „Giubeaua" und eine Art Mantel der

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

mit Fuchs gefüttert und mit Marderfellen verbrämt war und „Maloteaua" hiess.

Die Männertracht war einfacher als die Frauentracht. Sie bestand aus einem langen weissen Baumwollhemd mit Umlegekragen und mit gestickten Manchetten, das über dem Gürtel gebauscht über der Hose getragen wurde; aus einem mit Litzen versehenen Wollstoffwams („Ilic"), einem kurzen ärmellosen Barchentkittel „Zăbunel" und einer enganliegenden dunkelbraunen Stoffjacke „Şenţel" (Spenzer) die pelzgefüttert und oft mit Fuchskragen versehen war.

An kalten Tagen trug man einen langen weissen Stoffmantel („Dulămiţa") bei festlichen Gelegenheiten, oder den Pelzmantel „Gheba" aus Fuchsfell. Auf langen Fahrten und als Alltagsmantel zur Wirtschaft diente die „Bunda" aus Schaffell.

Aus der Untersuchung der Volkstracht der Oberen Vorstadt (Şchei) ergibt sich eine Verschiedenheit der Tracht nach sozialer Zugehörigkeit, Alter und Stand, sowie die wechselseitigen Einflüsse und Beziehungen zu den Trachten der mitwohnenden Nationalitäten.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1 — Frau aus der Oberen Vorstadt (Şchei) in Feiertagstracht mit dem Kopftuch „Gimbir".

Abb. 2 — Frau aus der Oberen Vorstadt von Braşov (Kronstadt) in Feiertagstracht mit dem seidenen Schleiertuch, dem Hemd mit Manchetten, dem Leibchen mit Spangen, dem Gürtel aus Edelmetall mit Edelsteinen.

Abb. 3 — Frau aus der Oberen Vorstadt mit Seidenschleiertuch mit dem Ziermotiv „Vorstädter Rose" (Trandahirul şcheienesc).

Abb. 4 — Stoffjacke „Şenţăl" (Spenzer) ohne Fuchskragen, mit Silberknöpfen.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ARTĂ PLASTICĂ

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

PORTRETUL ÎN PLASTICA BRAŞOVEANĂ

de DINU VASIU

Se spune că omul este un rezumat al universului şi imaginea sa, portretul, poartă în intima sa structură, tîlcul adînc şi cuprinzător al temerarei afirmaţii.

Mai adăugăm că toată mişcarea umană, către un ţel de fericire întotdeauna destul de aproximativ înţeles, dar dorit mereu cu ardoare, nici nu poate fi portretizată altfel decît cu trăsăturile promotorilor ei, trăsăturile omeneşti.

Omenescul, ca sinteză a lumii înconjurătoare, ca ideal către care converg inevitabil şi necesar toate tendinţele, iată ce tezaur inepuizabil de expresii ne oferă portretul.

Într-o plimbare prin muzeul Luvru, spre exemplu, întîlnim trei portrete cu semnificaţii fundamental diferite, capodopere de prestigiu mondial, cu atît mai semnificative prin valoarea lor artistică.

Este portretul sculptură al Scribului egiptean, cu figură şi mai ales privire de o uluitoare vitalitate. Privire deschisă larg, vie şi concentrată, scrutează şi întreabă. Necunoscutul bine interogat va răspunde întotdeauna. Omul descifrează astfel un crîmpei din enigma vieţii, a naturii.

Ne oprim apoi lîngă portretul Monalisei del Gioconda de Leonardo da Vinci, misterios, complex şi contradictoriu, transfigurat şi adîncit în splendoarea sa enigmatică. Ce taine ascunde? Este omul, enigmă el însuşi, ce se cere dezlegată.

Nu departe în spaţiul expoziţiei, la distanţă de două secole în timp, ne întîmpină „Dantelăreasa" olandezului Ver Meer van Delft, în care este evocată liniştea şi farmecul căminului. Clipă modestă dar de nepreţuit din viaţa de toate zilele. Prin fineţea execuţiei şi omenescul interpretării, pare o lacrimă de cristal desprinsă din dragostea de viaţă şi compasiunea artistului pentru semeni.

Străbătînd astfel veacurile, întruchipînd ipostazele diferite de concepţie, preferinţe şi sentiment, portretul rămîne în ultimă definiţie emblemă a spiritualităţii umane.

Să urmărim şi în cadrul mai restrîns al plasticii braşovene, reuşitele portretistice, care nu sînt puţine şi nici de mică importanţă, purtînd ca o marcă distinctivă seriozitatea gîndirii, sinceritatea şi discreţia manifestării.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Albiei largi a șuvoiului în care toți sînt cuprinși, cei mai dotați și originali dintre artiști, reușesc chiar să-i îmbogățească configurația cu noi meandre, absolut personale.

Pentru țara noastră, pentru spațiul Brașovului în speță, dacă extindem investigațiile pînă către izvoarele artei noastre naționale, putem găsi portretul cuprins în repertoriul motivelor plastice decorative, cu care artistul țăran își împodobea cadrul său de viață.

Portretul, ca element decorativ de artă populară, nu intră în preocupările prezentării de față. Amintim numai în treacăt, că chipul omului, așa cum se ivește din scoarțele țărănești, cusături, crestături, păpuși de lut sau turtă dulce, ca o floare cu ochi sau alt ornament umanizat, în viziunea țăranului reprezenta o concepție despre lume, personifica mai ales virtuțile primare ale naturii.

Din această străveche origine de gîndire și viziune plastică își trage semnificația, transmutată în arta cultă modernă, celebra statuetă a lui Brâncuși „Cuminția Pămîntului".

O medievală origine, în care portretul așa cum îl înțelegem astăzi, își află strămoșul, este portretul votiv, din frescele bisericești. Sînt chipurile de ctitori bizantin-decorative, desprinse de materie prin stilizare, înveșmîntate spiritual în strălucitoare ornamente aurite, venerabile siluete alăturate sfinților, în sfera imaginară a transcendentului.

*

Țara noastră nu trece prin marea mișcare culturală și artistică a „Renașterii" secolelor XV și XVI. Alcătuirea medievală și arta sa de stil bizantin este atotputernică la noi pînă la începutul secolului XIX. Slabele ecouri care pătrund pînă în spațiul nostru aparțin perioadei de decadență artistică de după Renaștere cînd, prin imitația servilă a antichității și rutina meșteșugului ridicată la rangul de ideal artistic, se ajunge la neoclasicismul academic, steril și convențional.

În cetatea de coroană a Brașovului, cu producția de mărfuri și comerțul său înfloritor, conducătorii de breaslă, dregătorii orașului, țin să lase posterității chipul lor.

Artiștii timpului execută impunătoare și severe portrete în stilul neoclasic academic, foarte potrivit ca să înfățișeze cu bogăție de amănunte vestimentare, în atitudini marțiale, uneori întregind imaginea cu steme heraldice și inscripții, pe ambițioșii juzi brașoveni.

Muzeul județean Brașov deține o importantă colecție de portrete cu juzi brașoveni, portrete efigie, menite să glorifice puterea lumească a bogăției și rangului social.

Perucile în grele plete ondulate, albele jabouri din jurul gîtului, sacourile de catifea roșie sau albastră, după moda franceză de rafinată galanterie ce se impunea peste tot în Europa, sînt purtate cu demnitate și austeritate, figurile desprinzîndu-se monumental din negrul fondului.

Cele mai vechi portrete sînt din secolul al XVII-lea, realizate de meșteri necunoscuți.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Il vedem pe Johann Traugott Seuler von Seulen, „judex Coronensis" cu trăsături cărnoase şi energice, privire scrutătoare.

Tot din neamul Seulerilor, ne impresionează tinereţea şi distincţia lui Joseph Gottlieb Seuler von Seulen, mort foarte tînăr, înfăţişat în uniforma de student la Jena.

Un alt judecător, consilier gubernial Samuel Herbert von Herbertsheim este o apariţie înalt aristocrată, cu chipul subţire, ascetic, spre deosebire de fiul său Samuel Herbertsheim, de o mai opulentă vigoare.

Sever şi încruntat este chipul lui Georg Franz Klompe care a mai deţinut la începutul secolului al XIX-lea demnitatea de „Oberrichter".

Singurul nume de pictor cunoscut de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea este J. M. Stock (1742—1800) de la care avem portretul lui Samuel Joseph von Seulen, căpitan de grenadieri.

Un pictor renumit de la începutul secolului al XIX-lea este Fr. Neuhauser (1763—1831).

Portretele sale de bărbat şi femeie, personaje din lumea breslaşilor de vază, sînt de o prezenţă atît de vie, cu umor şi pătrunzătoare observaţie, încît depăşesc limitele convenţionalului şi le putem asemui cu umanisticele şi savantele portrete ale unui Holbein.

Apartenenţa la Braşov, a acestor vechi pictori cunoscuţi sau anonimi este trecătoare, dar prin opera lăsată aici, prin influenţa cultural-artistică exercitată, se integrează firesc în patrimoniul artistic braşovean.

Secolul XIX este perioada de formare a statului naţional român şi de cucerire a independenţei sale cînd tînăra intelectualitate hrănită cu idealurile umanitare ale revoluţiei franceze, dădea o nobilă orientare către un ţel social şi naţional mişcării artistice, abia înfiripate din vremea lor.

Pictorii braşoveni Mişu Popp (1827—1892) şi Constantin Lecca (1807—1887) participă cu însufleţire la evenimentele care au culminat cu revoluţia din 1848 şi Unirea Principatelor din 1859, făcînd din arta lor un îndemn la emancipare naţională, pentru unire şi libertate.

Amîndoi artiştii, într-o măsură mai mare Mişu Popp, au realizat portrete investite cu un mesaj social şi patriotic evident. În primul rînd ca intenţie, zugrăvind chipuri de oameni de seamă din istoria patriei şi din viaţa socială şi culturală contemporană. Prin pilda înfăptuirilor lor, rămîn exemple vrednice de urmat, înfăţişate marelui public, îndemnuri subînţelese pentru noi eforturi pe calea propăşirii naţionale.

Mijloacele de exprimare sînt tot cele convenţional-academice, dar o scînteie din avîntul revoluţionar cu care au fost concepute se aprinde în priviri, dă viaţă figurilor.

Din colecţia foarte bogată a muzeului în opere de Mişu Popp, înfăţişăm figura vulturească, oţelită a lui Mihai Viteazul, cu cuşmă pe cap şi mantie înfăşurîndu-l maiestuos peste armură, chipurile supte, osoase, dîrze, de martiri ai neamului ale lui Horea, Cloşca şi Crişan, pe Avram Iancu în uniformă militară, pe Alexandru Ioan Cuza întruchipînd demnitatea şi hotărîrea unui popular conducător de ţară, figura inteligentă, de o generoasă

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

bonomie a lui Mihail Kogălniceanu, chipul luminos al marelui poet naţional Vasile Alecsandri.

În trăsăturile lor artistul s-a străduit să imprime virtuţile morale şi de caracter ale unor modele considerate ideale, cu mijloace plastice ingrate, mai mult descriptive decît evocatoare, aşa cum stilul academic şi mentalitatea vremii îi permiteau.

Imperativul social al artiştilor de a realiza în opera lor un larg dialog cu marele public, dă artei plastice un caracter popular. Pictorii descoperă curînd frumuseţea aspectelor obişnuite de viaţă şi ia astfel naştere pictura de gen.

În portret sînt imortalizate trăsăturile inedite, pitoreşti, bogate în expresie ale oamenilor simpli, din lumea meseriaşilor, negustorilor, ţăranilor, cu multă afecţiune pentru modelul pictat, cu o nevoie elementară de poetic, născută din farmecul particular al lucrurilor.

Este ceea ce numim într-un termen generalizat „capul de expresie", mult înrădăcinat în obişnuinţa pictorilor, pînă în zilele noastre.

Pictura de gen a uşurat artiştilor depăşirea graniţelor academismului, către exprimarea tot mai liberă a realismului modern.

Dintre vechii pictori braşoveni, cel dintîi care ne-a lăsat admirabile capete de expresie este pictorul Friedrich Miess (1854—1935).

El însuşi ridicat din mediul muncitoresc (a fost pielar în tinereţe şi pictura a deprins-o mai mult ca autodidact), Miess lucrează pentru o clientelă modest înstărită, portrete de sinceră şi pătrunzătoare observaţie şi pentru tipologia figurii şi pentru amănuntul semnificativ, pentru culoarea locală, sau mediul înconjurător.

În unele din portretele în mărime naturală vedem femei sărbătoresc împodobite, pozînd în grădină, alături de tulpina unui trandafir înflorit. Asemănarea sugestivă a trandafirului cu frăgezimea de roză petală a obrazului feminin este sesizantă. Dar cel mai mişcător portret de Miess din patrimoniul muzeului este un profil gingaş de tînără săsoaică.

Blondul specific germanic al figurii, cu aureola argintie a părului strîns în coc, duioşia necăutată a expresiei, intimitatea şi familiaritatea ţinutei, pepitul măiestrit redat al îmbrăcămintei, finisajul de bijuterie, fac din acest portret o capodoperă a artistului.

Din aceeaşi perioadă, Fritz Kimm ne-a lăsat portrete în pictură şi desen de frumoasă şi calmă expresie, într-o factură tehnică originală şi superioară.

Mai amintim de precocele şi uimitorul talent care a fost Tamás Imre, fiu de muncitori săraci, mort la vîrsta de numai 25 ani. Puţinele portrete, dar mai ales autoportretele sale, cu expresia unei eroice dar niciodată mărturisită suferinţă, de romantică visare şi nădejde, pot sta alături de cele ale maeştrilor olandezi ai picturii de gen.

Alţi creatori de capete de expresie au fost Emil Maximilian, fratele cunoscutului acuarelist Valeriu Maximilian, de la care deţinem cîteva viguroase desene în cărbune şi Tarasov Stavru (1883—1963), care şi-a petrecut ultimii ani la Braşov.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Dintre contemporani, majoritatea pictorilor vîrstnici rămîn credincioşi capului de expresie, potrivit concepţiei şi facturii la care s-a fixat fiecare.

Nemes Andrei, cu fineţe şi exactităţi miniaturale, Conrad Veleanu, cu un sobru sentiment al culorii, Ştefan Mironescu, un moderat impresionist, în largi şi măiestrite îmbinări de tuşe.

În acelaşi cadru se cuvine aşezaţi artişti ca Hübner Carol, Wegg Eugen, Leiter Artur, Zincovschi Grigore, Mihai Petrescu.

Pe lîngă observaţia liniştită şi contemplarea plină de afecţiune, în artă s-a menifestat în toate timpurile şi mai ales în epoca noastră, zbuciumul interior al artistului, neliniştile sale, aspiraţiile sale către un ideal nelămurit.

A răspunde la întrebări chinuitoare, a căuta soluţii la nevoi imperioase ţin de drama existenţei. Reflectarea dramei în artă a creat modalitatea expresionistă.

Este o accentuare, o exaltare a expresiei, ca să mărească puterea de impresionare a imaginii; cînd formele capătă sinuozitatea stărilor sufleteşti, culorile devin înflăcărate şi evocatoare.

Cum am mai spus, expresionismul aparţine tuturor timpurilor, ca o trăsătură specific şi permanent umană, dar cu pregnanţă aparţine momentelor celor mai intens dramatice prin care a trecut omenirea.

În arta evului mediu, însuşi goticul, cu severitatea, excesiva monumentalitate şi copleşitoarea sa aspiraţie către înălţimile cerului este expresionist.

În epoca modernă, cu tragedia celor două războaie mondiale, cu crize economice, cu mişcări sociale, expresionismul renaste ca un denunţ plastic şi mărturie a tuturor vicisitudinilor, ca un disperat şi nobil efort de a ieşi din impas.

Pentru Braşov, reprezentanţi ai expresionismului în portret sînt Hans Eder (1910—1960) şi contemporanul Friedrich Bömches.

Hans Eder, coleg de generaţie cu expresionistul austriac Oscar Kocoscka, a studiat la München şi a adapta violenţele de culoare şi formă ale expresionismului german la o viziune personală mai echilibrată, de un viguros realism.

Portretele lui Eder sînt compoziţie, atitudine, un mod de a fi. Este portretist de caractere accentuat conturate.

Îl pasionează portretele de personalităţi, care printr-o îndelungată practică a profesiunii lor ajung să o mărturisească cu întreaga lor înfăţişare, ca şi prin intime gesturi semnificative.

Astfel prind viaţă portrete tipologice de scriitori, ingineri, arhitecţi, medici, actori, regizori, pictori, arătaţi într-un cadru adecvat, împreună cu uneltele profesiunii lor, într-un moment de concentrată activitate creatoare.

Sînt remarcabile şi bine cunoscute portretele lui Octavian Goga, Păstorel Teodoreanu, arhitectul Schuller, doctorului Depner şi ale multor altor personalităţi.

Pe regizorul Simionescu, portret din patrimoniul muzeului, îl vedem aşezat la o măsuţă în foaierul teatrului, gesticulînd nervos, preocupat şi antrenat în dinamica punerii în scenă, furat parcă de curgerea interioară a acţiunii dramatice.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Expresionismul lui Hans Eder constă în dinamismul frămîntărilor lăuntrice pe care le exprimă cu trăsături nervoase, energice, cu un colorit dogoritor și sobru.

La pictorul Friedrich Bömches, mai romantic și mai poetic, expresionismul ține mai mult de fantezie decît de aprofundare psihologică și sentiment.

Contemplativ și înzestrat cu o mare sensibilitate a tușei, personajele sale apar oarecum fantomatic dintr-un misterios crepuscul, sau promițătoare zori de zi.

Clarobscurul său este pictural. Negrul atît de mult îndrăgit de artist nu apasă ci invită parcă la o călătorie în adîncimi necunoscute. Este ca o nocturnă populată cu visele și aspirațiile artistului.

Portretele: chipuri de fetițe, femei tinere sau în vîrstă, bătrîni pescari, sudori în baia de lumină dogoritoare din fața cuptoarelor, sînt prinse în trăsături spontane, rezumative, frînturi de viață întregite de atmosfera ce le-o creează ca o părere, ca o bănuială.

Mare parte din tensiunea dramatică a imaginilor sale stă dincolo de aspecte, în ceea ce lasă să se întrevadă, să se ghicească.

Foarte reprezentativ pentru acest fel de expresionism nostalgic, mai mult de sugestie, nedureros, este portretul expus în muzeu „Femeia cu ceașcă".

Dintr-un fond negru, cu rezonanțe roșii albăstrui, în toaletă neagră de seară, se desprinde silueta elegantă a unei femei. Figura poartă pecetea unor amare experiențe de viață, de mult trecute. Acum privește cu pătrundere și blazată înțelegere.

Evoluția firească a reprezentării plastice duce de la aspectul particular către caracterizări și definiții largi, de la ceea ce deosebește un lucru de altul, la ceea ce este comun tuturor lucrurilor, sau unei categorii de lucruri.

Acest proces de sinteză plastică este la noi în țară orientat către conturarea noilor realități și împliniri, către prefigurarea plastică a unui ideal social, la împlinirea căruia sînt mobilizate cu un mare avînt, toate energiile fizice și spirituale de care dispune poporul nostru.

Ia astfel naștere portretul de sinteză spirituală, prin care se definește o întreagă categorie socială, o generație, un ideal de viață.

În acest gen de portret trăsăturile umane nu se mai referă la o persoană anumită, ci întruchipează o concepție, o idee, au valoare de simbol.

Din Brașov, pictorul Mattis-Teutsch (1884—1960), artist de avangardă, unul din creatorii abstracționismului de fond, de spiritualitate, alături de Kandinschi și Klée împreună cu care a lucrat și expus, în ultima sa perioadă, mai ales după 1944, dă conținut și expresie socială, înaltelor abstracțiuni plastice la care a ajuns.

În concepția sa, diferitele modalități sociale, intelectualitate, muncă manuală, avînt constructiv, solidaritate umană, maternitate etc., au corespondențe plastice în forme și proporții specifice, în sensuri ale liniilor, în nuanțări cromatice.

Viziunea sa plastică o cunoaștem din numeroase studii de compoziție cu teme sociale, menite realizării unor mari fresce și din cîteva portrete, mai bine spus portretizări.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Tot în sfera portretizărilor, pentru o mai aprofundată înţelegere, amintim doar tangenţial şi de poeticele imagini numite de artist „flori sufleteşti", de asemenea portretizări, apelîndu-se la frăgezimile şi purele armonii florale, pentru a da chip văzut, prin analogie, celor mai candide sentimente.

Portretizările propriu-zise îmbină monumentalul geometric şi filozofic din studiile pentru fresce, cu metafora poetică şi puritatea coloristică din flori sufleteşti.

„Medicul" este o evocare în alb a unei profesii ce ţine de alb prin misiunea de a vindeca, de a veghea la păstrarea curată, albă a sănătăţii. Portretul reprezintă o femeie, semnificînd şi aspectul participării femeii la cele mai responsabile îndeletniciri. Generozitatea şi calmul spiritualizat al figurii, al ţinutei, în simplitatea geometriei sale, sînt evocatoare pentru însuşirile general-profesionale.

„Celistul", reprezintă muzica, nu în procesul de creaţie ci executată şi ascultată. Comunicarea şi împărtăşirea muzicii, deci muzica fapt social. Executantul, celistul, ca şi ascultătorii din jur, portretizează transfigurarea trăirii în comun a fenomenului muzical. Culorile sînt aeriene şi au rezonanţe muzicale ca nişte sunete ce plutesc.

„Oratorul" portretizează într-un fel complex o multitudine de ipostaze oratorice de la gigantesc, pînă la miniatural, sugerînd mişcarea, agitaţia, puterea de impresionare şi mobilizare a cuvîntului rostit.

Într-o siluetă de tînăr bărbat văzut din spate, cu exactităţi anatomice aproape academice, Mattis-Teutsch arată concepţia sa despre proporţiile ideale pentru omul epocii moderne, cu forme alungite, suple şi energice, musculatură mai mult calitativă decît cantitativă, organism capabil să asculte şi să execute cu eficacitate comandamentul spiritual: — cu minimum de efort, maximum de efect.

Pictorii din generaţia mai tînără, găsesc în arta lui Mattis-Teutsch stimulentul şi orientarea cea mai compententă, pentru propria lor evoluţie către modernitate.

Au preluat de la Mattis-Teutsch nu maniera sa, ci autoritatea şi spiritul de independenţă faţă de prejudecăţi înrădăcinate, înclinarea pentru introspecţie spirituală şi gustul metaforei plastice.

Diferă de la un artist la altul rezultatele aceloraşi eforturi de sintetizare plastică.

Pe Ludovic Boroş îl menţionăm cu precădere pentru o pictură de meditaţie, de forţă epică şi sobră distincţie coloristică.

Artistul scoate la suprafaţă schema lăuntrică a lucrurilor, structura lor tare iar din decorativitatea şi sensurile lor estetice îşi alcătuieşte limbajul plastic.

Un asemenea limbaj este cu necesitate epic, pe măsura poemelor şi epopeelor. Culoarea nu mai aparţine lucrurilor, ci însoţeşte gîndul şi îl subliniază.

Din îmbinări în avîntate configuraţii de structuri ale imaginilor contemporane din ţara noastră, se nasc astfel desfăşurări plastice de poem eroico-

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

social, ca în compoziţiile „Freamăt", „Activitate", sau simbolicul portret de muncitor cu soarele pe umăr.

Definitorii pentru categoria socială ce o reprezintă sînt şi portretele din patrimoniul muzeului, „Muncitor strungar" şi „Ţăran", în care conştiinţa de clasă, responsabilitatea angajării lor sociale, îşi găsesc expresia plastică în fermitatea şi amploarea cu care forma circumscrie ideile.

Expresive caracterizări de tipologie socială reuşesc Bianca Podea în felul său lapidar şi sensibil, conturînd capete de ţărani ale vechilor răscoale, cu trudita lor înţelepciune şi rezistenţă, Gheţie Hilohi cu o pornire mai afectivă şi intelectuală poetizare a figurilor de fruntaşe din fabrică sau de pe ogoare, Blănuţă Zina cu intenţionată simplificare a formei şi culorii, cu exprimare directă şi declamatorie, în figuri de ţărani şi muncitori, ceea ce apropie pictura sa de manifestul politic.

Dacă epica picturală braşovcană îşi găseşte un rodnic domeniu de manifestare în socialul zilelor noastre, tendinţele lirice se apropie mai mult de specificul naţional, de folclor.

Este firesc să fie aşa. În literatură, în plastică sau în muzică, epicul cîntă acţiunea, devenirea, finalitatea. Lirică este frumuseţea intrinsecă a lucrurilor, a naturii, a vieţii.

Pe o strună lirică este acordată şi paleta lui Eftimie Modîlcă.

În culori de o seninătate bucolică, de spaţiu mioritic, adunînd albul zilei, alături de curcubeul florilor cîmpului, de griurile înserării şi albastrul nopţii, amestecîndu-le în felul decorativ şi rustic al meşterului popular, Modîlcă încheagă uimitoare şi graţioase apariţii de tinere ţărănci, pe care le numeşte „pădurence".

Metafora nu constă numai în denumire ci şi în procedeul plastic.

Comparînd ceva cu altceva, pentru o mai deplină definire, „Pădurencele" lui Modîlcă sînt plastic zămisliste din referinţe la elementele şi aspectele naturii.

Sînt astfel integrate plastic naturii în care trăiesc. Aluziile şi comparaţiile artistului par să ne mai spună că împărtăşesc, firesc şi senin, destinul de naştere, iubire şi moarte al naturii, ceea ce este însăşi substanţa filozofică a folclorului nostru, de înfrăţire cu natura şi împăcare cu destinul de întoarcere prin moarte în sînul naturii.

Din alte portretizări ale lui Modîlcă, mai puţin folclorice, dar tot atît de lirice şi cu aceeaşi nevoie de a plămădi cu impresii peisagistice, menţionăm un portret de băiat, realizat cu largi tuşe, generos colorate, într-o manieră mai cubistă.

Către o pictură de sugestie şi intimă poezie tinde şi Hadiac Ana în ultimele sale evocări portretistice.

Un alt gen de portret, născut din sintetizări succesive, găsim în pictura Emiliei Apostolescu. Îl putem numi portret colectiv, portret global, sau colectivitate portretizată.

Un grup de figuri care aparţin aceleiaşi colectivităţi, întrunite în aceeaşi imagine, nu mai este arătat cu individualitatea fiecărei figuri în parte.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Artista reduce figurile la trăsăturile comune întregului grup, specifice colectivităţii din care fac parte; acestora le dă putere de evocare şi de viaţă prin subliniere şi concizie a desenului, apoi întrepătrunde figurile pînă realizează o unică reprezentare, ca o unică figură a întregului grup. Este un portret alcătuit din mai multe portrete înrudite, portretul complex al unei colectivităţi.

De acest fel sînt portretizările „Generaţie", „Fraţi", „Constructorul", „Marame".

Imaginea ce rezultă este desigur o convenţie plastică, în care elementele figurii (nas, gură, ochi) îşi schimbă, uneori, locul cunoscut, după nevoile estetice de sintetizare, de concentrare într-o singură reprezentare, ele fiind, cum am spus, comune întregului grup.

Dar convenţia sa plastică reuşeşte într-adevăr să fie un portret global, are vitalitate, este deosebit de ornamentală şi poetică, în culori de fină tapiserie, cu largile arabescuri ale desenului.

În grafica contemporană braşoveană nu găsim portretul ca preocupare de sine stătătoare, dar graficieni de prestigiu ca Weiss Helfried, Stürmer Victor Meschendörfer Harald, fac din figura şi prezenţa umană elementul de căpetenie al compoziţiilor lor.

Weiss Helfried cu un romantism poetic rafinat, Stürmer Victor cu ascuţit sarcasm folosind simboluri expresioniste şi suprarealiste, Meschendörfer Harald cu înţeleaptă şi savantă moderaţie.

Prin importanţa şi seriozitatea problematicilor ce le impune, portretul a fost şi rămîne pentru artişti o piatră de încercare, prilej de afirmare a maturităţii lor artistice.

Avem astfel prilejul, urmărind realizările braşovene în anevoiosul şi temerarul meşteşug al portretului, să cunoaştem partea cea mai temeinic valoroasă din plastica braşoveană.

Ne lasă o puternică impresie şi încercăm un sentiment de mîndrie şi încredere, făcînd bilanţul plastic al portretisticei braşovene, şirul impunător de valori de artă din timpurile trecute şi pentru epoca modernă, contribuţiile originale, cu modalităţi noi de reprezentare plastică — îmbogăţind patrimoniul artistic naţional.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

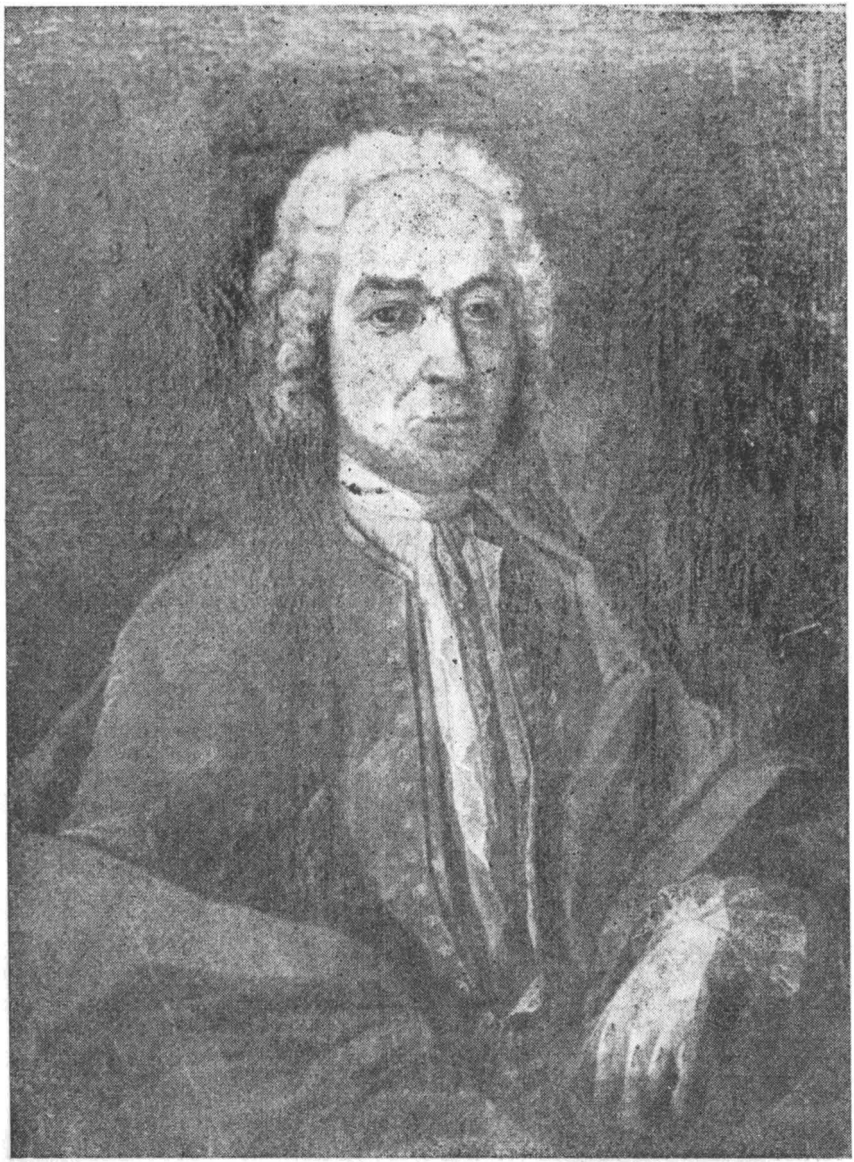

Fig. 1 — **Portretul efigie.** Anonim sec. XVIII: Samuel Herbert von Herbertsheim (Judex Coronensis). **Colecţia Muzeului jud. Braşov.**

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 2 — **Portretul social-patriotic.** Mişu Popp: Mihail Kogălniceanu. Colecţia Muzeului jud. Braşov.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 3 — **Portretul de gen** (cap de expresie). Friedrich Miess: Tînără săsoaică. Colecţia Muzeului jud. Braşov.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

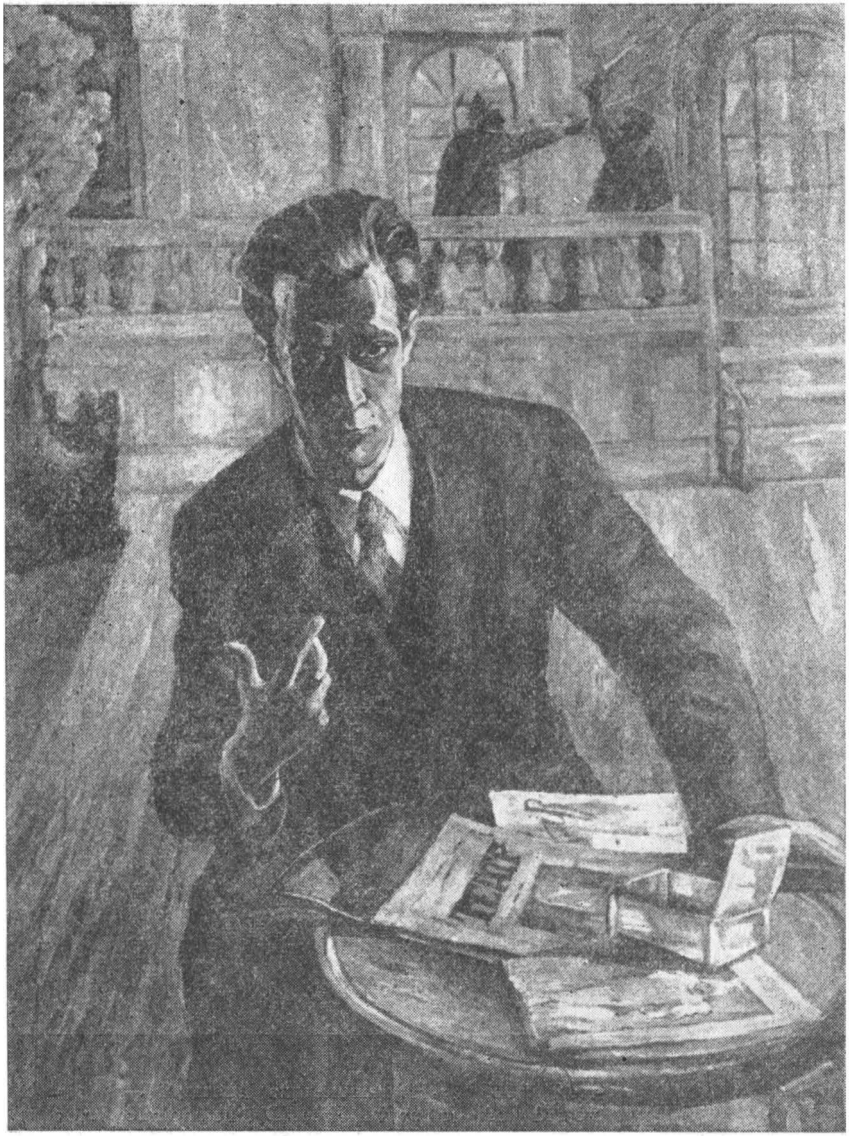

Fig. 4 — **Portretul expresionist.** Hans Eder: Regizorul Simionescu. Colecţia Muzeului jud. Braşov.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 5 — **Portretul expresionist.** Friedrich Bömches: Oţelar. Colecţia Muzeului jud. Braşov.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

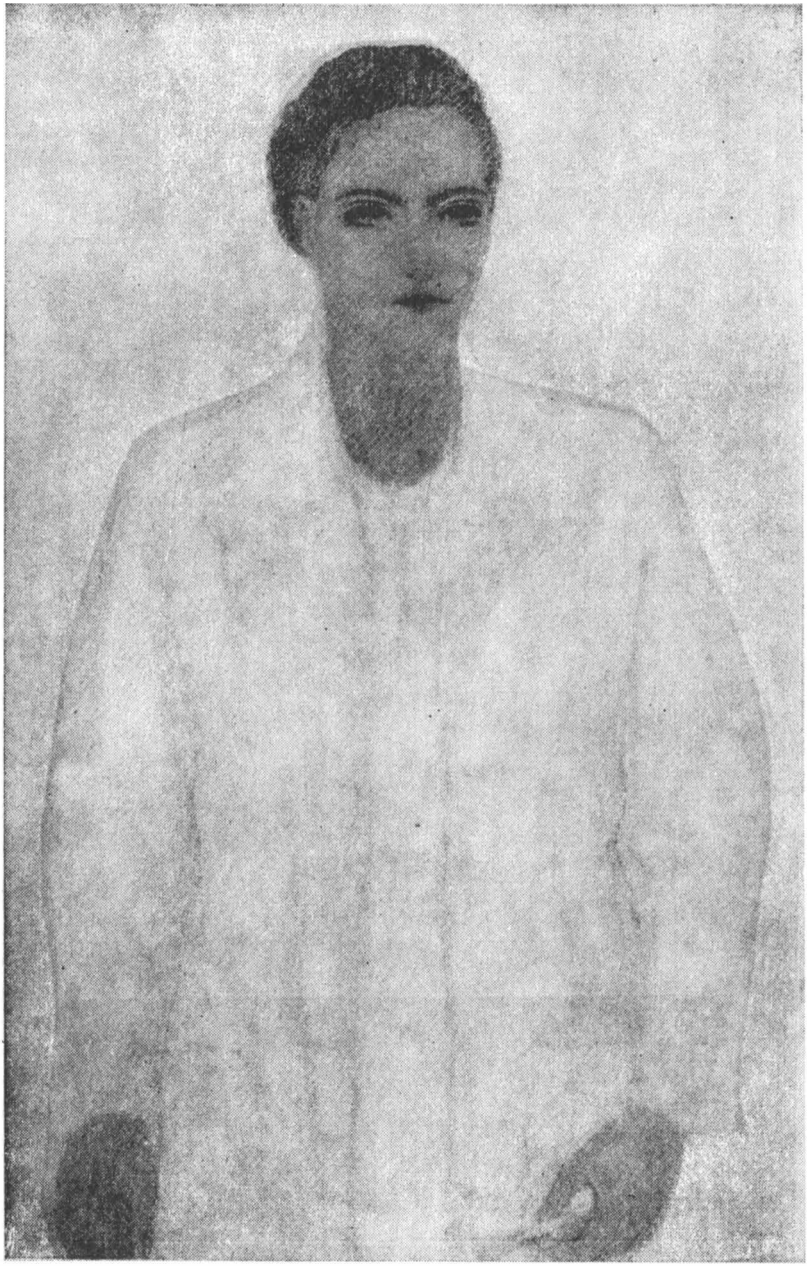

Fig. 6 — **Portretul de sinteză social-filozofică.** Mattis-Teutsch: Medicul. Colecţia Muzeului jud. Braşov.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 7 — **Portretul de sinteză social-filozofică.** Ludovic Boroş: Ţăran. Colecţia Muzeului jud. Braşov.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 8 — **Portretul liric folcloric.** Eftimie Modîlcă: Pădureanca. Colecţia Muzeului jud. Braşov.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 9 — **Portretul global.** Emilia Apostolescu: Marame. Colecţia Comitetului judeţean pentru cultură şi artă Braşov.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

DAS PORTRÄT IN DER BILDENDEN KUNST VON BRAŞOV (KRONSTADT)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Das Menschliche als Synthese der umgebenden Welt, als Ideal zu dem notwendigerweise alle Bestrebungen zusammenlaufen, ist die unerschöpfliche Quelle von Ausdrucksmöglichkeiten, die uns das Porträt bietet.

Im Laufe der Jahrhunderte ist das Porträt letztlich Sinnbild der menschlichen Geistigkeit, das das Wesen der Auffassungen, des Geschmacks und des Gefühls verkörpert.

Aus dem achtzehnten und vom Anfang des neunzehnten Jahrhunderts besitzt das Kreismuseum von Braşov (Kronstadt) die Bildnisse von Kronstädter Stadtrichtern und Zunftvorstehern in neuklassischem akademischem Stil, Bildnisse, die die weltliche Macht des Reichtums und der gesellschaftlichen Stellung verherrlichen sollen.

In der Entstehungszeit des rumänischen Staates, mit Höhepunkten zur Zeit der Revolution von 1848 und der Vereinigung der Fürstentümer von 1859, malten die beiden Kronstädter Maler Mişu Popp und Constantin Lecca Bildnisse der bedeutenden Männer, sowohl aus der vaterländischen Geschichte, als auch aus dem sozialen und kulturellen Leben ihrer Gegenwart, die eine deutliche soziale und patriotische Aussage vermittelten.

Dank der engeren Fühlungsnahme der Künstler mit Öffentlichkeit, dringen in die Malerei Aspekte aus dem täglichen Leben und malerische, ausdrucksvolle Gestalten einfacher Menschen. Es entwickelt sich die Genremalerei, in der Porträtmalerei der „Charakterkopf".

Die Kronstädter Vertreter dieser Richtung sind Friedrich Miess, Fritz Kimm, Tamás Imre, Emil Maximilian, Stavru Tarasov, sowie die heutigen Maler Nemes András, Conrad Veleanu, Ştefan Mironescu, Karl Hübner, Eugen Végh, Artur Leiter, Grigore Zincovschi, Mihai Petrescu.

Der aus den bewegten Ereignissen des 20. Jahrhunderts heraus entstandene Expressionismus mit seinen ausdrucksstarken Bildern ist in der Kronstädter Porträtmalerei durch Hans Eder und durch den zeitgenössischen Maler Friedrich Bömches vertreten, bei denen sich eine gemässigtere und realistischere Einstellung bemerkbar macht.

Nach 1944 überlagert sich in der Kronstädter bildenden Kunst die realistisch — sozialistische Orientierung unserer Gesellschaftsordnung den Auffassungen von Synthetisierung und Vergeistigung, die in der modernen

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Kunst im Weltmassstab vorherrschen. Auf diese Art entsteht das Porträt der geistigen Synthese, durch das eine ganze soziale Gruppe, eine Generation, ein Lebensideal begrifflich bestimmt werden.

In Kronstadt wirkte als Gründer einer eigenen Schule Mattis-Teutsch, einer der Schöpfer der abstrakten Kunst, der in den letzten Jahren seiner Wirksamkeit den hohen künstlerischen Abstraktionen, zu denen er gelangte, sozialen Gehalt verlieh.

Seinem Beispiel folgen, indem sie die geistige Selbstbetrachtung und die künstlerische Metapher entwickeln, die Künstler mit mehr epischer Prägung: Ludovic Boroș, Bianca Podea, Alexandrina Gheție-Hilohi, Zina Blănuță die in ihren Porträts den Schwung der sozialen Errungenschaften darstellen. Eftimie Modîlcă und Ana Hadiac, die in ihrem Schaffen der Volkskunst und den nationalen Eigentümlichkeiten verbunden sind, sind lyrisch ausgerichtete Künstler, deren Bildnisschöpfungen voller Poesie sind. Wir erwähnen auch die umfassende, synthetische Darstellung von Gruppenporträts, die für die Schau von Emilia Apostolescu charakteristisch ist.

Die Kronstädter Porträtmalerei bereichert mit wertvollen und eigenständigen Beiträgen das nationale Kunsterbe.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1 — Das Bildnisporträt. Anonymer Meister aus dem XVIII. Jh.: Samuel Herbert von Herbertsheim, Stadtrichter von Kronstadt. Sammlung des Kronstädter Kreismuseums.

Abb. 2 — Das sozial-patriotische Porträt. Mișu Popp: Mihail Kogălniceanu. Sammlung des Kronstädter Kreismuseums.

Abb. 3 — Das Genreporträt (Charakterkopf). Friedrich Miess: Junge Sächsin. Sammlung des Kronstädter Kreismuseums.

Abb. 4 — Das expressionistische Porträt. Hans Eder: Der Regisseur Simionescu. Sammlung des Kronstädter Kreismuseums.

Abb. 5 — Das expressionistische Porträt. Friedrich Bömches: Der Stahlwerker. Sammlung des Kronstädter Kreismuseums.

Abb. 6 — Das sozial-philosophische Syntheseporträt. Mattis-Teutsch: Der Arzt. Sammlung des Kronstädter Kreismuseums.

Abb. 7 — Das sozial-philosophische Syntheseporträt. Ludovic Boroș: Bauer. Sammlung des Kronstädter Kreismuseums.

Abb. 8 — Das lyrisch-folkloristische Porträt. Eftimie Modîlcă: Die Waldhäuerin. Sammlung des Kronstädter Kreismuseums.

Abb. 9 — Das umfassende Porträt. Emilia Apostolescu: Frauen in Tracht mit Schleiern. Sammlung des Kronstädter Kreiskomitees für Kultur und Kunst.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ŞTIINŢELE NATURII

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

VEGETAȚIA HALOFILĂ DE LA BĂILE PERȘANI (MUNȚII PERȘANI)

de IULIU MORARIU și PANTELIMON ULARU

Sărăturile cercetate de noi se găsesc în estul depresiunii Făgărașului, în zona de contact a acesteia cu dealurile ce se continuă spre culmile Munților Perșani. Prezența cîtorva izvoare sărate în această enclavă, a determinat instalarea unei vegetații specifice. Suprafața restrînsă a sărăturii este determinată de existența în apropiere a unor izvoare de apă dulce (fig. 4). Apa sărată ce se scurge se amestecă cu cea dulce și formează un pîrîiaș care în continuare dă naștere la o baltă cu vegetație bogată.

Este de remarcat prezența în mijlocul bălții a unui izvor cu apă sărată, al cărui nivel se ridică mai sus cu cca 40 cm, într-un mamelon acoperit cu specii halofile între care predomină *Triglochin maritimum*.

Climatul are un caracter continental de dealuri. Temperatura medie anuală este de 8,2°C, în timp ce în luna ianuarie are o medie de —4,6°C, iar în luna iulie 18,7°C. Precipitațiile anuale au valori cuprinse între 600—800 mm. Bat vînturile mai ales din SE și NE. Altitudinea este 410 m, cu o ușoară înclinare (2—3°) de la est spre vest.

Apa izvoarelor sărate este ușor acidă (pH=6,4—6,7), iar a izvoarelor dulci, neutră (pH 7). Temperatura apei sărate, în 8.IX. 1965 la orele 16, oscila între 12—17°C, iar a apei dulci între 8—12°C. Concentrația în săruri (cloruri) a apei din izvoarele sărate este 9,2169 g/l*.

În apa bălții se găsește un nămol negru, folosit de localnici pentru tratamentul reumatismului. În cele două bazine se fac încă băi reci. În trecut s-au mai folosit și amenajările de băi calde, astăzi abandonate. Fo uși ele merită mai multă atenție. Sărătura nu a fost cercetată geobotanic pînă în prezent. În depresiunea Făgărașului s-au făcut cercetări, dar în alte stațiuni (5, 6, 7). Ridicările noastre s-au efectuat în 8.VI. 1965 și 10.VIII.1966. Bazinele sînt împrejmuite cu gard viu, alcătuit din *Maclura pomifera*, printre care se amestecă *Tilia cordata*, *Robinia pseudacacia* și *Prunus domestica* cu frunzele atacate intens de *Polystigma rubrum*.

Nisipul din jurul celor două bazine este acoperit destul de slab cu *Poa bulbosa*. Probabil că aceasta a fost adusă cu nisipurile, deoarece n-am întîlnit-o

---

* Analiza chimică a fost făcută de Doina Florea Ciochia de la Facultatea de silvicultură, Catedra de botanică.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

prin apropiere. Pe lîngă *Poa bulbosa* mai cresc pe nisipuri sau în marginea acestora: *Sclerochloa dura, Poa annua, Puccinellia distans, Bromus hordeaceus, B. tectorum, B. sterilis, B. inermis, Agropyron repens, Cynodon dactylon, Juncus bufonius, J. tenuis, Atriplex hastata, Spergularia salina, Salicornia herbacea, Chenopodium glaucum Lepidium ruderale, Scleranthus annuus, Lamium maculatum, L. amplexicaule, Veronica persica, V. arvensis, V. chamaedrys, Viola arvensis, Artemisia vulgaris, Chrysanthemum vulgare, Potentilla reptans, P. anserina, Erodium cicutarium, Chaerophyllum temulum, Aster tripolium, Anthriscus silvestris, Orchis coryophorus ş. a.*

Spre sud şi vest de bazine se întîlnesc patru izvoare sărate cu debit mult mai redus decît cele din bazine. Apa sărată a acestor izvoare se scurge lent, mustind pe porţiuni circulare în jurul lor. În timpul ploilor mai ales, apa sărată se scurge spre vest, determinînd zone favorabile instalării unei vegetaţii halofile.

Pe terenurile mai ridicate (spinările) dintre izvoare, unde apa sărată nu ajunge, întîlnim o vegetaţie neîncheiată încă în asociaţii din care amintim următoarele specii: *Festuca pratensis, Arrhenatherum elatius, Koeleria gracilis, Andropogon ischaemum, Bromus arvensis, Carex distans, C. tomentosa, Trifolium repens, T. fragiferum, Scabiosa ochroleuca, Centarium pulchellum, Melilotus albus, Eryngium planum, Hypericum perforatum, Echium vulgare, Thymus pullegioides ssp. chamaedrys, Salvia verticillata, Asperula cynanchica.*

Vegetaţia sărăturii constă din următoarele asociaţii: *Plantaginetum maritimae Rapaics 1927, as. Juncetum gerardi Wenzl 1934, Statice gmelini, Phragmitetum communis* (All. 1922) Pigm. 1953, *Caricetum distantis Rapaics 1927, Schoenoplectetum tabernaemontani Soó 1932, Heleocharidetum palustris Soó 1953 şi Enteromorphaetum intestinalis-Ruppietum rostellatae Westhof 1943.*

1. As. Plantaginetum maritimae

Asociaţia *Plantaginetum maritimae* se găseşte instalată sub forma unei fîşii în partea nordică a sărăturii, adică spre şosea. Înclinarea terenului este mică (2—3°).

Această asociaţie (tab. 1) se găseşte şi în sărătura de la nordul şoselei. Instalarea asociaţiei la periferia sărăturii ne arată că *Plantago maritima* preferă soluri cu salinitate redusă. Într-adevăr, în porţiunea respectivă apa sărată ajunge numai în timpul ploilor, fiind provenită fie din izvoarele sărate, fie prin creşterea nivelului bălţii.

Spre nord pînă la şosea urmează o zonă de fîneaţă pe un fost teren de cultură, pe cale de înţelenire cu următoarele specii: *Agrostis tenius, Agropyron repens, Cynodon dactylon, Arrhenatherum elatius, Carex hirta, C. vulpina, Trifolium pratense, T. montanum, Lactuca serriola, Vicia tetrasperma, V. hirsuta, Plantago lanceolata, Centaurea austriaca, C. jacea ş. a.*

2. As. Juncetum gerardi

Asociaţia *Plantaginetum maritimae* se continuă spre bălţi cu as. *Juncetum gerardi*, care ocupă o fîşie îngustă înspre băi dar se lărgeşte mult spre vest, către canalul de scurgere.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În partea mai joasă, unde apa stagnează mai mult timp, în special primăvara și toamna, crește abundent *Aster tripolium* și pîlcuri de *Puccinellia limosa* (tab. 2 rel. 5, 6, 7) care formează un facies.

Înspre baltă, *Juncus gerardi* devine din ce în ce mai rar, și mai pipernicit datorită solului compact.

Tabelul 1

Asociația Plantaginetum maritimae

E. f.	F. b.	Suprafața în m² Acoperirea în % Numărul releveului	10 100 1	10 100 2	10 100 3
Eu	H	Plantago maritima	4.5	4.5	4.5
Cp	H	Triglochin maritimum	+.2	+.1	+.3
Eua	H	Aster tripolium	+.2	+.2	+.3
C(-Eua)	H	Puccinellia limosa	+	+	+.1
Eua	Th	Centaurium pulchellum	+	+	+
P-Pan	G	Orchis elegans	+	+	+
Eua(-M-C)	H	Carex distans	+	+	+
Eu(-M)	H-G	Carex hostiana	+	+	+
Eua(-M)	HH	Carex vulpina	+	·	+
Eua(-M)	H	Trifolium repens	+	+	+
Eua(-M)	H	Trifolium fragiferum	+	+	+
Eua(-M)	H	Lotus tenuis	+	+	+
Cp	H	Juncus articulatus	·	+	+
P	H	Statice gmelini	+	·	+

Această asociație ocupă o poziție intermediară între as. *Plantaginetum maritimae și Statice gmelini.*

Asociația de mai sus o găsim și în sărătura de la nordul șoselei.

Tabelul 2

Asociația Juncetum gerardi

E. f.	F. b.	Suprafața în m² Numărul releveului Acoperirea în %	10 90 1	10 80 2	10 90 3	10 90 4	10 100 5	10 100 6	10 100 7
Eua	H	Aster tripolium	+.3	1.5	1.4	2.3	+.4	1.4	+
C(-Eua)	H	Puccinellia limosa	·	·	·	·	2.5	2.5	2.5
Cp	G	Juncus gerardi	4.5	2.5	2.5	2.4	1.5	1.4	2.3
Eu	H	Plantago maritima	+.2	+.2	+	·	·	·	·
Cosm	HH	Phragmites communis	+	+.1	+.1	+.3	·	·	·
Cp	H	Triglochin maritimus	+	+.1	+	+	+.2	+	·
Cp	H	Triglochin palustre	·	+	+.1	+.2	+.1	+	+
Cosm	HH	Bolboschoenus maritimus	·	·	·	·	+.5	+	+
Eua(-M)	HH	Schoenoplectus tabernaemontani	·	+	+.1	+	+.1	+	+
Eua	H	Agrostis canina	·	·	+	+.2	+	·	+
Eua	Th	Centaurium pulchellum	+.2	+	+	+	·	·	+
Cp	G	Scirpus silvaticus	·	·	·	·	+	+	·

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

3. As. Statice gmelini

Asociaţia *Statice gmelini* (tab. 3) ocupă o suprafaţă de teren cu un sol care în perioadele de uscăciune se întăreşte, devenind foarte compact. Terenul prezintă o uşoară înclinare spre nord-vest (2°).

Flora şi vegetaţia sînt sărace, lucru uşor de observat din gradul scăzut al acoperirii şi numărului mic de specii. Solul uscat şi sărac determină o creştere pipernicită a speciilor.

Tabelul 3

Asociaţia Statice gmelini

E. f.	F. b.	Suprafa în m² Acoperirea în % Numărul releveului	10 20 1	10 15 2	10 25 3
P	G	Statice gmelini	1.5	1.4	1.3
Cp	H	Triglochin maritimum	+.5	+.4	+.3
Cosm	Th	Salicornia herbacea	+.1	+	+
Cp	G	Juncus gerardi	+.1	+	+.1
Eua	Th	Centaurium pullchellum	+.1	+	+
C(-Eua)	Th	Suaeda maritima	+	+	+
Eu	H	Plantago maritima	+	+	.
C(-Eua)	H	Puccinellia limosa	+	.	+
Cosm	Th	Spergularia salina	+	.	+

4. As. Phragmitetum communis

Phragmitetum communis este larg răspîndită în regiunea cercetată. Ea este istalată în partea joasă a enclavei, acoperită aproape complet de apă cu salinitate redusă, provenită din amestecul apei sărate cu cea dulce (fig. 1).

Numărul mare de specii (tab. 4) cu caractere ecologice diferite din această asociaţie se explică prin slaba salinitate a apei.

Se remarcă gruparea speciilor halofile cu densitate mai mare în partea cu izvoare sărate, iar a speciilor hidrofile în cea cu izvoare dulci. Asociaţia respectivă se deosebeşte mult în privinţa compoziţiei şi structurii floristice faţă de alte staţiuni din cuprinsul luncii Oltului, testînd şi caracterul halofil suportant al speciei *Phragmites communis*.

Tabelul 4

Asociaţia Phragmitetum communis

E. f.	F. b.	Suprafa în m² Acoperirea în % Înălţimea str. HH în cm Numărul releveului	100 90 200/50 1	100 80 200/40 2	100 70 200/40 3	100 70 200/40 4	100 75 200/40 5
Cosm	HH	Phragmites communis	4.4	3.3	3.5	3.5	4.5
C (Eua)	H	Puccinellia limosa	+	.	+	+	.
Eua	H	Aster tripolium	+.3	1.3	1.1	+.3	+.2

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

(continuare)

E. f.	F. b.	Acoperirea în % / Suprafa în m² / Inălțimea str. I/II în cm / Numărul releveului	100 / 90 / 200/50 / 1	100 / 80 / 200/40 / 2	100 / 70 / 200/40 / 3	100 / 70 / 200/40 / 4	100 / 75 / 200/40 / 5
Cp	HH	Typha angustifolia	+ · 1	+ · 1	+ · 2	+ · 2	+ .3
Cp	H	Triglochin palustre	+ · 2	+ · 1	+	+	+
Cp	H	Triglochin maritimum	+	+	+	·	·
Eu	H	Plantago maritima	·	+	+	·	·
Cp	Th	Atriplex hastata	+	+	+	+	·
Eua (—M)	H—HH	Epilobium hirsutum	+	+	·	·	·
Eua (—M)	H	Epilobium parviflorum	+	+	·	·	·
Cp	H	Epilobium palustre	+	+	+	+	+
Eua (—M)		Epilobium adnatum	+	+	+	·	·
Eua (—M)	G—HH	Heleocharis uniglumis	+	+ · 1	+ · 2	+	+
Cp	H	Juncus effusus	+	·	+	·	+
Cp	H	Juncus articulatus	·	+	·	+	+
Eua (—M)	H	Juncus inflexus	+ 1	+	·	+	+
Eua (—M)	H	Myosotis palustris	+	·	·	·	+
Eua (—M)	H—G	Mentha arvensis	+ ·	+	+	+	+
Ec (—C)	H—G	Mentha longifolia	+ ·	+ · 1	+	+	+
Eua (—M)	HH	Lycopus europaeus	+ · 1	+ · 2	+	+	·
M (—Eua)	H	Potentilla anserina	+ · 1	+ · 1	+	·	·
Eua	H	Briza media	+	+	·	·	·
Cp	H	Carex pallescens	+ · 1	+	·	·	·
Cp	H	Carex leporina	+	+	·	·	·
Eua (—M)	H	Lathyrus pratensis	+	+ · 1	·	·	·
Eua (—M)	Th	Galium aparine	+	+	·	·	·
Cosm	H	Deschampsia caespitosa	+ · 2	+	+	·	·
Eua (—M)	H	Holcus lanatus	+	+	·	·	·
Eua	H	Ranunculus acer	+	+	·	·	·
Eua (—M)	H	Anthoxanthum odoratum	+	+	·	·	·
Eua	HH	Lysimachia vulgaris	+ · 1	+	+	·	-
Eu (—M)	Th—H	Linum catharticum	+	+	+	·	·
P—Pan	G	Cirsium canum	+	·	+	·	·
Eua (—M)	HH—H	Veronica beccabunga	+	+	·	·	·

5. As. Caricetum distantis

Asociația *Caricetum distantis* (tab. 5) este restrînsă și ocupă porțiunile de teren ceva mai ferite de contactul imediat cu apa sărată, fiind udate de aceasta numai în timpul ploilor. Se remarcă în spectrul floristic preponderența eurasiaticelor, iar în spectrul biologic hemicriptofitele.

6. Asociația Schoenoplectetum tabernaemontani

Această asociație este instalată în partea sudică a mlaștinii spre fîntînă.

După locul în care crește, *Schoenoplectus tabernaemontani* arată că evită salinitatea sau o suportă numai în grad redus. În această asociație s-au întîlnit următoarele specii: *Schoenoplectus tabernaemontani* 3.5, *Heleocharis palustris* 1.4, *Agrotis canina* 1.3, *Briza media*+, *Festuca pratensis*+, *Holcus lanatus*+, *Carex distans*+, *C. flava*+.2, *C. vulpina*+, *Blysmus compressus*+, *Phragmites communis*+.2r, *Orchis elegans*+, *Juncus compressus*+.3, *Cirsium rivulare*+.4, *Lythrum salicaria*+.3, *Lysimachia vulgaris*+.2, *L. nummularia*+.5, *Potentilla*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

anserina+, *Aster tripolium*+.2, *Triglochin palustre*+.4, *Ranunculus steveni*+, *R. acer*+, *Myosotis palustris*+.3.

Suprafaţa releveului a fost de 25 m², iar acoperirea 100%.

7. **Asociaţia Heleocharidetum palustris**

Asociaţia Heleocharidetum palustris se găseşte în porţiunile de mlaştină cu apă slab sărăturată, spre canalul de scurgere a bălţii.

Terenul este lipsit de înclinare, ceea ce face ca apa să stagneze multă vreme şi numai în perioade scurte seacă complet.

Asociaţia este săracă în specii: *Heleocharis palustris* 5.5, *Heleocharis uniglumis* +.3, *Aster tripolium* +.4, *Triglochin maritimum* +2, *Juncus gerardi* +, *Agrostis canina*+.

Asociaţia Caricetum distantis *Tabelul 5*

E .f	F. b.	Suprafaţa în m² Acoperirea în % Numărul releveului	60 95 1	25 100 2
Eua (—M—C)	H	Carex distans	3.5	4.5
Eu (—M)	H—G	Carex hostiana	+	+
C (—M)	H	Carex tomentosa	+.2	+.2
Eu	H	Poa compressa	1.5	.
Cp	H	Poa pratensis	.	+.2
Eua (C—M)	H	Festuca valesiaca	+	.
Eua	H	Festuca pratensis	.	+
Eua (C—M)	G	Agropyron repens	+	.
Eu (—M)	H	Sieglingia decumbens	.	+
Eua	H	Agrostis canina	+	+.1
Eua (M—C)	Th	Bromus arvensis	.	+
P	G	Statice gmelini	+.2	.
Eu	H	Plantago maritima	+	+
Eua (C—M)	TH—H	Centaurea micranthos	+	+.4
Eua (Cp)	H	Sonchus arvensis	+	+
Eua (M)	H	Prunella vulgaris	+	+.2
Eua (M)	Th	Medicago lupulina	+	+.4
Eua (M)	H	Lotus tenuis	+	+
Eua (M—C)	H	Medicago falcata	.	+
Eua (M)	H	Cichorium intybus	+.2	.
Eu	Th	Cirsium lanceolatum	+	+
Eua (M)	G	Cirsium arvense	.	+
Eua	Th	Stenactis annua	.	+
Eua	H	Chrysanthenum vulgare	+	.
Adv	H	Achillea collina	+	+
Eua (M)	TH	Daucus carota	+—1.4	+
Cp (M)	Th	Anagallis arvensis	+	+
Eua (Cp)	H	Plantago lanceolata	.	+.4
Eua	H	Plantago media	.	+
Eua (Th)	Th	Centaurium pulchellum	+.2	+.3
Eua	H	Inula britanica	+ 4	.
Eua	Th	Rhinanthus glaber	+.1	+
Cp (M)	H	Potentilla reptans	.	+
Cp	Th	Atriplex hastata	.	+
M (Eu)	G	Orchis coriophorus	+	.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Este interesant de remarcat prezența în jurul izvoarelor sărate a unor specii halofile, grupate concentric (fig. 2). Un prim inel din jurul izvorului este format din *Triglochin maritimum*, după care urmează altul alcătuit din *Aster tripolium* (fig. 3) predominant și alte specii ca: *Spergularia rubra, Suaeda maritima, Statice gmelini, Atriplex hastata, Puccinellia limosa, Salicornia herbacea, Hypericum maculatum Epilobium parviflorum.*

Vegetația este dispusă concentric în jurul izvoarelor pe un fel de mameloane ridicate cu cca 30—40 cm față de terenul din jur, formate din depuneri de resturi organice amestecate cu pămînt. Se pare că mameloanele din jurul izvoarelor sărate sînt formațiuni naturale. În trecut, din izvoarele de slatină se aproviziona populația locală. Nu se poate aprecia în ce măsură prin exploatarea slatinei a contribuit și omul la ridicarea mameloanelor.

La sud de sărătură, spre calea ferată, datorită izvoarelor difuze cu apă dulce, se află o fîneață mezo-higrofilă, în care se întîlnesc speciile: *Poa pratensis. P. trivialis, P. palustris, Festuca pratensis, Briza media, Anthoxanthum odoratum. Arrhenatherum elatius, Deschamsia caespitosa, Carex vulpina, C, flava, C. pallescens, C. leporina C. tomentosa, C. gracilis, C. fusca, Juncus effusus, J. conglomeratus, J. compressus, J. articulatus, Glyceria plicata, Scirpus silvaticus. Trifolium pratense, T. repens. T. hybridum, T. campestre, Stachys palustris Galeopsis tetrahit, G. speciosa, G. pubescens, G. bifida. Galium vernum, G. molugo, G. aparine, Rorippa silvestris, Cucubalus baccifer, Mentha arvensis, M. longifolia ssp. incana, Viscaria vulgaris, Fagopyrum dumetorum, Stellaria aquatica, S. graminaea, Salix fragilis, S. cinerea* ș. a.

Mai menționăm că în apa bălții, în special spre marginea dinspre bazine cresc diferite alge ca: *Enteromorpha intestinalis, Cladophora sp. etc., și Ruppia rostellata, (As. Enteromorpha intestinalis-Ruppia rostellata Westoff 1943).*

Din analiza fitocenozelor sărăturilor de la Perșani, rezultă că ea conține atît asociații specifice de sărătură, cît și asociații de trecere spre cele higrofile și mezofile, determinate de prezența numeroaselor izvoare de apă dulce și a izvoarelor sărate, apropiate unele de altele.

În fitocenozele halofile analizate sînt dominante: *Plantago maritima, Aster tripolium. Statice gmelini, iar în cele higrofile: Phragmites communis și Heleocharis palustris.* Alte fitocenoze ca cele dominate de *Schoenoplectus tabernaemontani, Carex distans și Juncus gerardi* au caractere ecologice intermediare, cu o halofilie suportantă. Într-o oarecare măsură, anumite porțiuni cu *Phragmites communis* intră în categoria acestora.

BIBLIOGRAFIE

[1] Borza Al., *Conspectus Florae Romaniae regionumque affinium,* I—II, Cluj, 1947—1949.

[2] Borza Al., *Pflanzengesellschaften der rumänischen Karpaten,* Biologia Casopis Slovenskej Akadémie Vied, XVIII, Bratislava, 11, 1963.

[3] Ciurchea M., *Aspecte de vegetație de pe Valea Boholțului,* Raion Făgăraș, Contr. Bot., Cluj, 1964.

[4] Ilie M., *Structura geologică a Munților Perșani,* An. Com. Geol., XXVI, Buc., 1, 1953,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

[5] Morariu I., *Contribuţii la cunoaşterea vegetaţiei litoralului Mării Negre*, Bul. St. Acad. R.P.R., Secţia Biologie şi St. Agricole (seria botanică), IX, 4, p. 361—390, 1957.

[6] Pop I., Tretiu Tr., *Contribuţii la cunoaşterea vegetaţiei de la Şinca Nouă (Munţii Făgăraş)*, Stud. şi cercet. de Biologie, Acad. R.P.R., IX, 2, X, 1, Cluj, 1958—1959.

[7] Şerbănescu I., *Cercetări geobotanice în depresiunea Făgăraşului*, Com. Geol. XXXIV, 2, Buc., 1964.

[8] Soó R., *A magyar flóra és vegetáció rendszertani- növényföldrajzi kézikönyve*, II, Akad. Kiadó, Budapesta, 1964.

[9] Todor I., *Flora şi vegetaţia de la Băile Sărate Turda*, Bul. Grăd. Bot., XXVII—XXVIII, Cluj, 1947—1948.

[10] Topa E., *Vegetaţia terenurilor sărate din R.P.R.*, Natura, 1, Buc., 1954.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

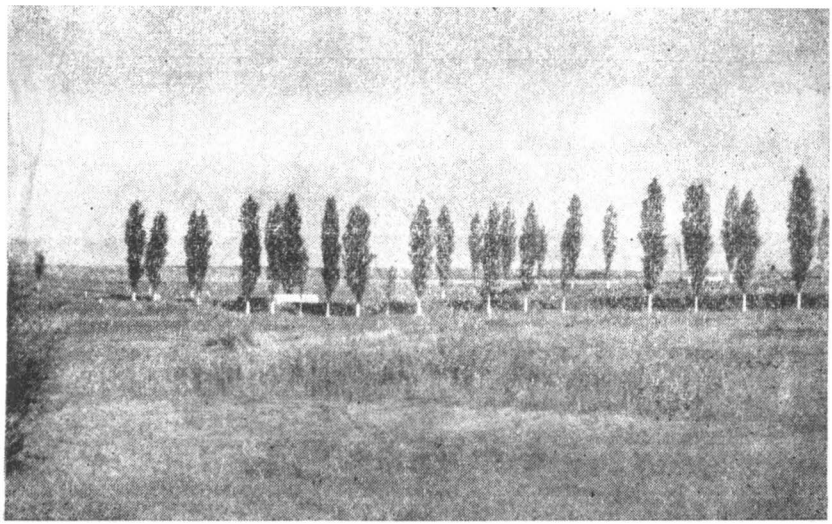

Fig. 1 — Vedere generală asupra sărăturii.

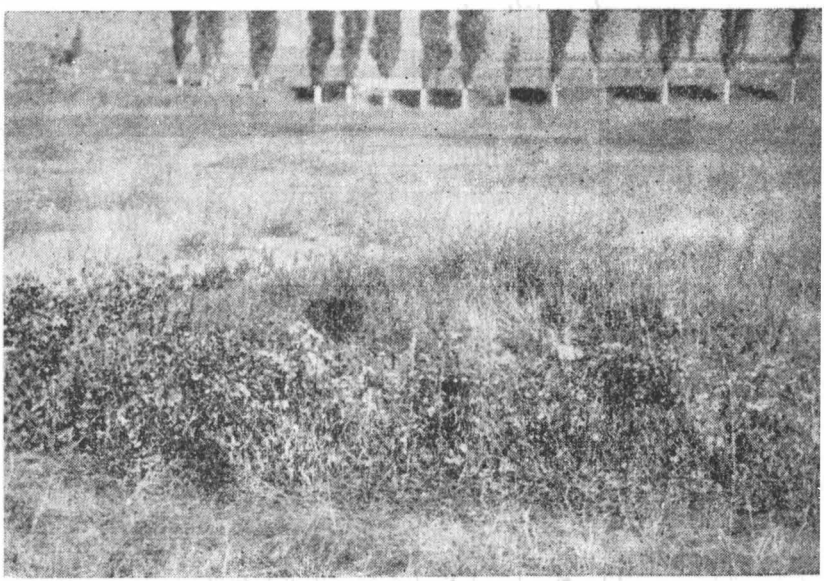

Fig. 2 — Repartizarea vegetației în jurul izvorului sărat Nr. 3.

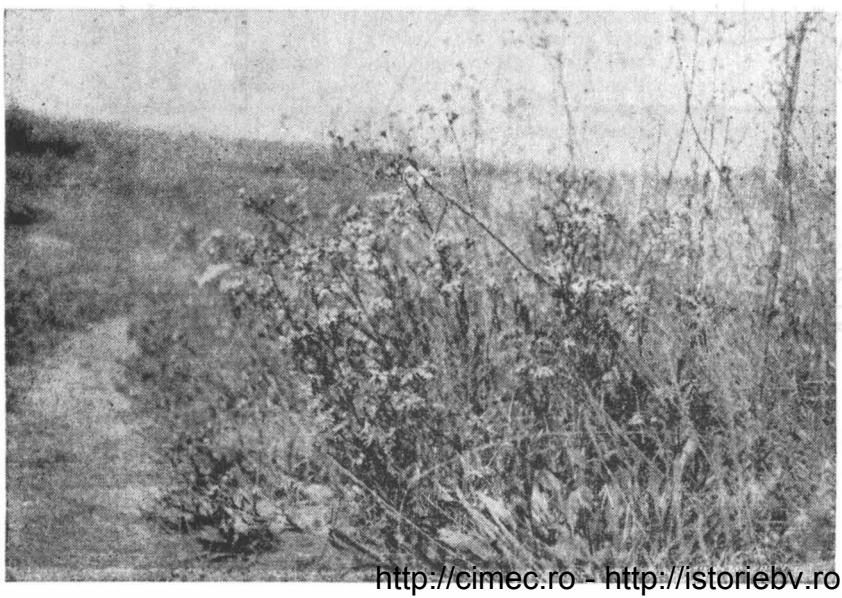

Fig. 3 — Aster tripolium.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

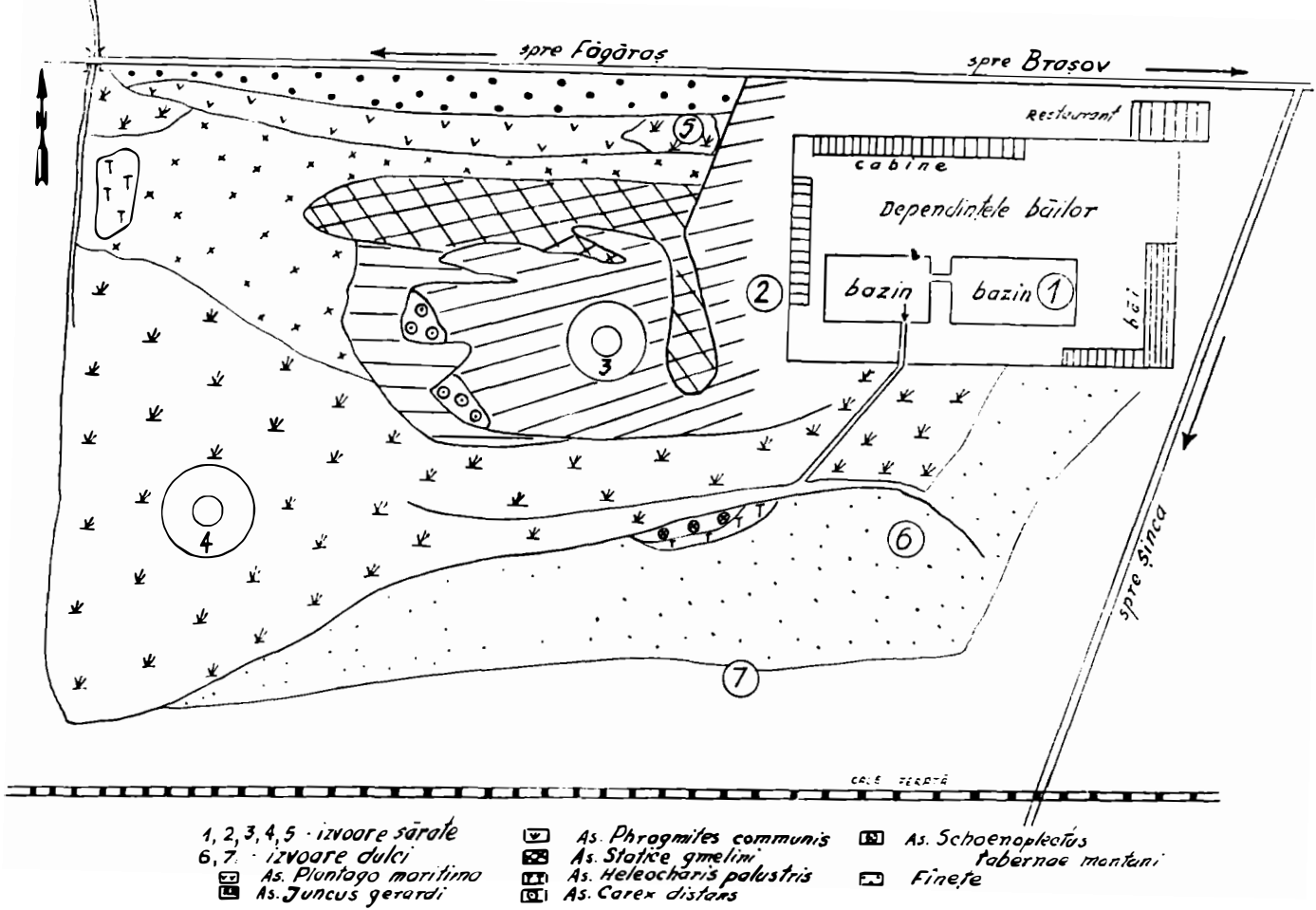

Fig. 4 — Schița repartiției vegetației sărăturii de la Băile Perșani.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

DIE VEGETATION DER SALZWIESE BEI BAD PERŞANI IM GEISTERWALD (PERŞANER HÖHENZUG)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Arbeit untersucht die bei Bad Perşani auf Salzböden vorkommenden Pflanzengesellschaften. Die Salzquellen befinden sich in einer Niederung im Grenzgebiet zwischen der Fogarascher Senke und den Ausläufern des Geisterwaldes (Perşaner Höhenzug). Das Vorhandensein einiger Süsswasserquellen in der Nähe der Salzwasserquellen in dieser Niederung bedingt besondere Merkmale einiger Pflanzengesellschaften. Auffällig ist dieses in der Gesellschaft *Phragmitetum communis*, welche zahlreiche halophile Pflanzen enthält.

Es werden die folgenden Pflanzengesellschaften beschrieben: *Plantaginetum maritimae, Juncetum gerardi, Staticetum gmelini, Phragmitetum communis, Caricetum distantis, Schoenoplectetum tabernaemontani, Heleochardidetum palustris* und *Enteromorphaetum intestinalis* — *Ruppietum rostellatae.*

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1 — Gesamtansicht des Salzgebietes.
Abb. 2 — Verteilung der Vegetation rings um die Salzwasserquelle Nr. 3.
Abb. 3 — Salzaster (*Aster tripolium*).
Abb. 4 — Lageplan des Salzgebietes bei Bad Perşani: *1, 2, 3, 4, 5*, Salzwasserquellen; *6, 7*, Süßwasserquellen; spre Făgăraş=nach Fogarasch; spre Braşov=nach Kronstadt; Restaurant=Gaststätte; Cabine=Badekabinen; Bazin=Wasserbecken; spre Şinca=nach Şinca; Cale ferată=Eisenbahn; Fîneţe=Heuwiese.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

AVENELE DIN PIATRA CRAIULUI

de FRIEDRICH THOMAS și LIVIU MUNTHIU

Datorită particularităților ei geologice, respectiv litologice, Piatra Craiului împreună cu cîteva ținuturi adiacente (fig. 1), constituie una din cele mai interesante regiuni carstice din cuprinsul țării, care își dezvăluie însă cu zgîrcenie secretele. Ea formează flancul de vest al unui sinclinal (cută a stratelor din scoarța pămîntului, a cărei concavitate este îndreptată în sus), cu axa orientată în direcția N 30° E. Flancul de est este alcătuit din culmea calcaroasă, fragmentată pe alocuri de văi adînci, care se întinde de la muntele Zănoaga și Prăpăstiile Zărneștilor pînă în regiunea comunelor Ciocanul și Dîmbovicioara. Fundamentul sinclinalului îl formează roci impermeabile: șisturi cristaline, peste care sînt dispuse calcare jurasice (titonice) de mare întindere și grosime. Culminînd în Piscul Baciului (vîrful „La Om", 2244 m), calcarele formează creasta ziimțuită a Pietrei Craiului. Peste aceste formațiuni se suprapun strate de conglomerat cretacic, care în regiunea centrală a sinclinalului ating de asemenea o grosime apreciabilă. Pe versantul de est al Pietrei Craiului stratele de conglomerat urcă în medie pînă la altitudinea de 1800—1900 m, unde cedează locul calcarelor, care străbat din adîncime (fig. 2, 3). Într-un loc, mai la sud de vîrful „La Om", la aproximativ 2200 m altitudine, conglomeratele ating chiar creasta.

Regiunea carstică a Pietrei Craiului aparține la două bazine hidrografice: bazinul „Rîului" (afluent al Bîrsei) la nord și bazinul Dîmbovicioarei (afluent al Dîmboviței) la sud (fig. 1). La acestea se adaugă la est un al treilea bazin hidrografic, mai puțin important: bazinul Turcului, prin care se colectează apele de pe platforma din sud-vestul sinclinalului. Cumpăna apelor între bazinul „Rîului" și bazinul Dîmbovicioarei se află în zona stîncei din Vlădușca (1380 m altitudine) și coincide în linii mari cu vechea frontieră. Spre deosebire de alte regiuni carstice, tipic endoreice, de exemplu în Munții Apuseni, văile care fragmentează sinclinalul Pietrei Craiului, deși, seci, nu constituie rețele hidrografice dezorganizate. Aceasta denotă că în trecut pîraiele curgeau la suprafață. Părăsind sinclinalul, apele și-au tăiat în calcar chei adînci și sălbatice, la nord Prăpăstiile Zărneștilor (fig. 4), iar la sud Cheile Brusturetului și Cheile Dîmbovicioarei. Privind o hartă a regiunii, observăm o oarecare asemănare și simetrie între bazinul hidrografic al „Rîului" și bazinul hidrografic al Dîmbovicioarei.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Astăzi, regiunea centrală a sinclinalului, lungă de aproximativ 10 km și lată de 4—5 km, este drenată exclusiv subteran. Deci apele meteoritice, care cad în acest ținut, sînt dirijate toate spre adîncime. Pe anumite porțiuni, impermeabilizate prin aluvionare, există și cursuri de apă epigee, permanente sau temporare. Trecînd pe un pat permeabil, aceste ape se pierd încetul cu încetul în propria lor albie. Trebuie arătat că în aval, datorită contribuției afluenților, aceste ape pot curge uneori din nou. Sectoarele impermeabile sînt de obicei mlăștinoase, iar în unele locuri, situate mai ales în apropierea cumpenei apelor, întîlnim turbării și mușuroaie înierbate (fig. 5).

Sînt interesante cîteva captări de ape carstice (sorburi), situate în Joaca (fig. 1) și sesizate de A. Prox in 1933. Primul sorb se află lîngă fostul pichet de grăniceri, la sud de Dealul Sasului (Dealul Popii). Capacitatea lui de absorbție a fost studiată de Prox în timpul unei ploi torențiale și apreciată la 2000 l apă pe secundă. Tentativele noastre din 1952, de a pătrunde în acest loc spre adîncime, (pe drumul apei), nu au dat rezultatele așteptate. Stînca friabilă, puternic corodată de apă, prăbușindu-se mereu, nu ne-a permis să continuăm lucrările. Un al doilea sorb este situat la 200 m spre nord față de primul. Deși capacitatea de absorbție a acestuia este mai mare, la ploi torențiale apa se stăvilește (zătonește). Perspective de pătrundere pentru om nu există. Recent, săpîndu-se un șanț (fig. 6), acest sorb a fost folosit pentru a drena apele fără scurgere ale unui mic lac de dolină. Un al treilea sorb sesizat de Prox, care s-ar afla între stîna Pietrele și stîna Vlădușca, nu l-am putut găsi încă.

Apele subterane, ajunse la suprafața de contact a calcarului cu cristalinul subiacent, impermeabil, se îndreaptă probabil spre axa sinclinalului, iar apoi, de-a lungul acesteia, spre punctele inferioare: exurgențele carstice „Fîntînile domnilor", puternicele izbucuri de lîngă Zărnești, captate astăzi în scopuri gospodărești și izvoarele abundente în amonte de „Fîntîna lui Botorog", captate în mare parte și ele, nu pot fi altceva decît exurgențe ale acestor ape. Pentru partea de sud a Pietrei Craiului situația este asemănătoare. În locul denumit „La Gîlgoaie" țîșnește impresionantul izbuc al Dîmbovicioarei, care constituie ieșirea la suprafață a apelor subterane din această parte a sinclinalului.

În ceea ce privește corelarea presupuselor goluri subterane săpate de apă, cu fenomenele carstice de suprafață, întîmpinăm mari dificultăți, deoarece morfologia exocarstică a sinclinalului propriu-zis este relativ săracă în astfel de fenomene. Apele mici de suprafață, care se infiltrează în patul lor, nu permit colorări cu fluoresceină. De aceea nu știm pînă în prezent spre care din cele trei bazine hidrografice gravitează apele ce se pierd în zona cumpenei apelor. Absența fenomenelor carstice, mai ales în zona centrală a sinclinalului, se datorește grosimii și întinderii mari a peticului de conglomerat, care, acoperind calcarul speogen, maschează efectele carstificării din adîncime. Zonele marginale, îndeosebi flancul care alcătuiește Piatra Craiului, sînt însă mai favorizate. În regiunea calcaroasă, mai ales pe versantul de vest, deși există suficiente premise, nu găsim abundența de fenomene carstice la care ne așteptăm. Considerăm că în acest sector fenomenele carstice sînt

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

mascate de depozitele deluvio-derubiale (de exemplu Marele Grohotiş), rezultate prin acţiunea energică a proceselor criogene.

Fenomenele carstice cele mai remarcabile ale Pietrei Craiului, avenele, sînt grefate în majoritate pe conglomerat, ceea ce constituie o particularitate. Ele se eşalonează pe versantul de est al masivului, de-a lungul unei fîşii între 1550—1850 m altitudine. Cauzele formării lor trebuie căutate în primul rînd în tectonizarea regiunii, care a condus fără îndoială şi la dezvoltarea unei vaste reţele de goluri în adîncime. Un alt factor îl constituie puternica înclinare (aproximativ 80°) a stratelor afectate de aceste dislocaţii. Astfel, de la o anumită adîncime în jos, avenele au secţiuni transversale în formă de paralelogram, din care două cîte două laturi (opuse una alteia) se află pe suprafeţe de dislocaţie, respectiv pe suprafeţe de strat. În apropiere de suprafaţă, din cauza gelivaţiei şi eroziunii, această configuraţie, dacă a existat, a fost demult distrusă. Pe aceste porţiuni, secţiunile avenelor apar mai mult sau mai puţin rotunjite. În evoluţia lor, avenele au trecut probabil dintr-o fază incipientă, eroziv-corozivă, într-o fază de colmatare prin prăbuşire (incasiune). Actualmente aproape toate avenele din Piatra Craiului sînt înfundate la o anumită adîncime. La aceasta au contribuit şi avalanşele, ba chiar ciobanii, care caută să le înfunde, deoarece constituie locuri periculoase pentru vite şi oi.

În cele ce urmează vom descrie şase avene cunoscute în regiunea Pietrei Craiului.

1. *Avenul de la Vlăduşca.* Gura acestui puţ (fig. 7), largă de aproximativ 2 m, se află la 1680 m altitudine, pe o culme de comglomerate care porneşte din depresiunea Vlăduşca, urcînd către abruptul crestei (fig. 3). Culmea este delimitată de două torente de grohotiş calcaros, din care cel situat la nord se evidenţiază prin mare întindere. Pereţii puţului sînt verticali, ba chiar surplombanţi. La —12 m, secţiunea puţului suferă o strangulare (fig. 8). În acest loc s-au adunat materiale de prăbuşire (lemne, pietre şi pămînt), formînd o terasă şi închizînd puţul aproape complet. Sub terasă pereţii se îndepărtează considerabil, iar secţiunea transversală este ovală. În afară de mici schimbări, această configuraţie predomină pînă la —50 m, unde secţiunea transversală devine dreptunghiulară, rămînînd apoi neschimbată pînă la fundul puţului (—64 m). Printr-o fisură în partea de SE a puţului se ajunge într-o incintă laterală spaţioasă, care continuă în sus cu un horn vertical. La aproximativ 12 m înălţime se găseşte un bloc de stîncă înţepenit. Atît podeaua puţului, cît şi a incintei laterale sînt alcătuite din materiale de prăbuşire. Pe alocuri, peretele de SE al incintei este acoperit cu frumoase cristale de calcită, iar peretele de SV cu o scurgere groasă de „montmilch".

Primul care semnalează existenţa Avenului de la Vlăduşca şi a altor asemenea „peşteri", este Anton Kurz. Conform descrierii sale din anul 1844, zgomotul pietrelor aruncate în aven s-ar auzi timp de 20—24 sec! În 1882 Julius Römer semnalează şi el existenţa acestui aven. În descriere foloseşte însă denumirea greşită de „dolină", termen care mai tîrziu este preluat şi de alţi autori. Römer aude zgomotul pietrelor numai 10—12 sec. Ambii autori sînt renumiţi pentru scrupulozitatea lor în observaţii şi descrieri. Marea deo-

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

sebire între observaţiile lui Kurz (1844) şi Römer (1882) rămîne inexplicabilă dacă nu admitem că în acest răstimp (38 ani) s-ar fi produs în aven o zăvorîre. În 1884 Albert Bielz semnalează şi el existenţa avenului. Locotenentul Josef Kolbe este primul care face o tentativă de explorare. În 1900 coboară pe o scară de frînghie pînă la o proeminenţă de stîncă, situată la 71 m adîncime, fără să atingă fundul avenului. Măsurînd din acest loc, găseşte încă 78 m, adică în total 149 m adîncime! Din păcate Kolbe nu poate continua explorarea de unul singur. O expediţie programată pentru anul 1901 este abandonată din cauza vremii nefavorabile. Între anii 1930—1936 Avenul de la Vlăduşca este explorat de echipa de speologi ai Muzeului Ţării Bîrsei din Braşov, condusă de Alfred Prox. De data aceasta avenul apare înfundat la —80 m!

Dedicîndu-ne şi noi cercetării fenomenelor carstice din regiunea Pietrei Craiului, ne-am ocupat în primul rînd de Avenul de la Vlăduşca, a cărui explorare, respectiv „desfundare" nu ne părea dificilă. Lucrările au început în anul 1952 şi au fost continuate în 1954 şi 1955 în cadrul a două expediţii. Au fost dislocaţi din fundul avenului şi depozitaţi în incinta laterală peste 20 m^3 de moloz. În ciuda strădaniilor noastre nu am reuşit însă să pătrundem mai departe.

În timpul iernii 1955/56 întreaga pădure din regiunea avenului a fost distrusă (fig. 3) de o uriaşă avalanşă. Pierzînd astfel instalaţiile de coborîre, nu am mai reluat lucrările, astfel că Avenul de la Vlăduşca continuă să-şi păstreze tainele.

Încă cîteva observaţii cu privire la acest aven. Între descrierea lui Kolbe şi realitate există uneori mari nepotriviri. Pentru altitudinea gurii avenului, Kolbe dă 1900 m, în realitate sînt însă numai 1680 m; Kolbe vorbeşte despre o terasă la —17 m, cîtă vreme terasa din Avenul de la Vlăduşca se află la —12 m. Nepotrivirea cu privire la adîncimea totală a avenului este şi mai evidentă. Astfel am ajuns la concluzia, că în descrierea lui Kolbe ar putea fi vorba de un alt aven.

2. *Avenul cu prepeleag* este situat cu aproximativ 1 km la sud de refugiul din Grind. Gura lui se află în Vîlcelul Căpăţînelor la 1590 m altitudine pe o pantă înclinată spre sud. Acest puţ, cu pereţii verticali şi secţiune mai mult sau mai puţin circulară, seamănă cu o fîntînă cioplită în stîncă. Are numai 8 m adîncime şi este complet înfundat cu materiale de prăbuşire. Din aceste motive nu are importanţă prea mare pentru cercetător.

3. *Avenul inferior* se află pe acelaşi vîlcel ca Avenul cu prepeleag, însă cu aproximativ 100 m mai jos, chiar pe firul văii. Întrucît la gură acest puţ este complet înfundat cu lemne, încă nu l-am putut cerceta. Tentativele noastre din 1955, de a scoate dopul de material, au eşuat din cauza lipsei de utilaj adecvat, de forţă de muncă şi de timp.

4. *Avenul de la Podul viţeilor.* Între Vîlcelul lui Stinghe şi Vîlcelul Grindu se ridică o culme netedă, în creştet pleşuvă: Podul viţeilor. Pe versantul de nord al acestui platou suspendat există un mic, dar interesant aven. Gura acestuia se află la 1560 m altitudine. Orientată spre nord şi camuflată de vegetaţie, ea este de obicei ferită de razele solare. Din acest motiv zăpada

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

şi gheaţa din interiorul puţului persistă tot anul. Pereţii sînt în general surplombanţi, iar în porţiunile lor inferioare pe alocuri concreţionaţi. Adîncimea este numai de 12 m. Considerînd blocul de zăpadă drept un dop al puţului, am făcut în 1953—1954 repetate încercări de a-l străpunge cu o sondă. Întrucît sub dop există materiale de prăbuşire, tentativele noastre nu au reuşit.

5. *Avenul superior de la Podul viţeilor sau Avenul nou* l-am descoperit în anul 1954, cercetînd porţiunea superioară a Vîlcelului lui Stinghe. Este singurul aven, cunoscut în Piatra Craiului, amplasat în calcar. Gura lui, situată la 1850 m altitudine, este foarte mică şi intrarea orizontală (fig. 9). Pereţii puţului sînt surplombanţi. La —12 m, pe capete de strat, există o terasă înclinată spre S. Terasa se termină cu o săritoare de 10 m adîncime, la picioarele căreia se atinge fundul puţului. Adîncimea totală este de 25 m. Fundul este format din pietre mici, căzute din tavan şi pereţi. În porţiunea de SV, pereţii prezintă scurgeri de „montmilch". Deşi avenul este deocamdată înfundat complet, credem că în viitor vom găsi totuşi posibilităţi de pătrundere în adîncime. Deasupra gurii avenului, panta de calcar este brăzdată de numeroase fisuri rămase încă necercetate.

6. *Avenul Grindului* (Gaura din Grind sau Gaura din Funduri) este pînă în prezent puţul cel mai adînc cunoscut din Piatra Craiului. El este situat cu aproximativ 2 km la sud de refugiul din Grind. Gura lui (fig. 10), largă de peste 6 m, se află într-o pădure deasă de conifere, care urcă în acest loc, spre deosebire de împrejurimi, pînă la altitudinea de 1800 m. La —25 m puţul (fig. 11) are o terasă spaţioasă, acoperită parţial cu o cantitate însemnată de materiale căzute: pietre, pămînt şi lemne. În continuare puţul suferă o treptată strangulare, atingînd diametrul minim la aproximativ —40 m. Apoi spaţiul se lărgeşte din nou, diametrele variind între 10—20 m. La —45 şi —70 m există terase mici. Coborînd de la —70 m, faciesul puţului se schimbă. Peretele de NV, de-a lungul căruia se face coborîrea, înclinat ceva mai puţin pe această porţiune, este puternic afectat de apele de şiroire. De la —90 m pînă în fundul puţului, la —110 m, peretele este din nou vertical, pe alocuri chiar surplombant. Pe această ultimă porţiune coborîrea se face printr-un horn, de-a lungul unui strat concreţionar, gros de peste 50 cm, alterat şi afectat de asemenea de apă. Spre SV se deschide o sală laterală, care s-a format datorită unor prăbuşiri mai masive. Incinta, înaltă de aproximativ 15 m, a fost denumită de Prox „peşteră".

Înclinarea avenului este determinată în cea mai mare parte de înclinarea stratelor de conglomerat. În unele locuri există însă şi anomalii. Terasele de la —25 m, —45 m şi —70 m s-au format pe capete de strat.

Fundul avenului, înclinat spre SE, este alcătuit din materiale de prăbuşire, între care întîlnim resturi scheletice de bovine. Spre deosebire de fundul avenului propriu-zis, podeaua din sala laterală este puternic ascendentă spre SV şi formată dintr-o mulţime de blocuri de prăbuşire stalagmitizate. Dărîmăturile încă nu au fost cercetate suficient. Printre acestea există deschizături care duc probabil spre adîncime.

Merită să acordăm o atenţie concreţiunilor din fundul avenului, care în unele locuri sînt destul de abundente. Putem distinge două generaţii de for-

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

maţiuni: una foarte veche, la care predomină scurgerile parietale, cu un grad avansat de îmbătrînire şi una tînără, în curs de formare, reprezentată mai mult prin stalactite şi stalagmite. O particularitate a acestor formaţiuni este dezvoltarea lor pe conglomerat.

Importanţa Avenului Grindului ca biotop nu este încă cunoscută. Trebuie sesizată însă prezenţa în număr mare a unei specii de chiroptere (Myotis myotis?), care încă nu a putu fi identificată, deoarece peretele de SE pe care-l populează, este inaccesibil.

Înainte de 1930, avenul Grindului era cunoscut numai ciobanilor. În toamna aceluiaşi an, Alfred Prox, susţinut de coechipierii săi, atinge cu mari riscuri fundul avenului. Pînă în anul 1936 Prox şi echipa sa, coboară de repetate ori în acest aven, folosind un cablu împletit din sîrmă telefonică (resturile cablului se găsesc şi astăzi în fundul puţului).

Deşi ştiam de existenţa avenului, nu am putut explora acest puţ, deoarece eram preocupaţi cu lucrările în Avenul de la Vlăduşca şi din alte regiuni. După pregătiri îndelungate am explorat în 1967 Avenul Grindului în cadrul unei mari expediţii. Cu această ocazie am descoperit în partea inferioară a sălii laterale o mică bortă, nesesizată de Prox. Pentru o pătrundere în adîncime, acest loc ne pare cel mai promiţător. Este posibil ca cercetările în Avenul Grindului să fie însoţite încă de surprize. Diferenţa mare de altitudine între gura avenului (1700 m) şi exurgenţele apelor carstice (800—900 m) pledează în favoarea unei adîncimi considerabile.

*

Din cele relatate reiese că în prezent avenele constituie singurele porţi de pătrundere spre adîncurile Pietrei Craiului. Dorim ca în viitor activitatea noastră speologică în această parte a ţării să fie şi mai intensă. Pătrunderea în ipotetica reţea subterană a Pietrei Craiului, în afară de rezultatele de interes ştiinţific şi economic pe care le-ar aduce, ar constitui şi împlinirea visului a mai multor generaţii de cercetători ai Muzeului din Braşov.

BIBLIOGRAFIE

[1] Bielz E. A., *Beitrag zur Höhlenkunde Siebenbürgens*, Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpatenvereins, IV, 1884, p. 24—25.

[2] Jekelius E., *Führer durch die Geologische Abteilung des Burzenländer sächsischen Museums*, Braşov, 1920, p. 48—50.

[3] Jekelius E., *Der Törzburger Pass*, Jahrbuch des Burzenländer Sächsischen Museums, I, 1925, p. 59—61.

[4] Kolbe J., *Die Königsteindoline (Erster Versuch der Erschliessung)*, Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpatenvereins, XXI, 1901, p. 22—26.

[5] Kurz A., *Chorographische Skizzen aus Siebenbürgen*, Blätter für Geist, Gemüt und Vaterlandkunde, 1844, p. 98.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

[6] Orghidan Tr., Puşcariu Val., Bleahu M., Decu V., Rusu T. şi Bunescu A., *Harta regiunilor carstice din România*, Lucrările Institutului de speologie „Emil Racoviţă", IV, 1965, p. 84.

[7] Prox A., *Die Erforschung zweier Naturschächte (Dolinen) im grossen Königsteingebiet*, Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpatenvereins, XLVI, 1933, p. 3—21.

[8] Prox A., *Die Dolinenschächte des Grossen Königsteins*, Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften, Jahrgang 1935/36, 1937.

[9] Thomas Fr. şi Gutt W., *Avenul grindului din Piatra Craiului*, Ocrotirea Naturii, 12, 1968, 1, p. 75—79.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 1 — Fenomenele carstice din Piatra Craiului: *1*, Avenul de la Vlădușca; *2*, Avenul cu prepeleag; *3*, Avenul inferior; *4*, Avenul de la Podul viteilor; *5*, Avenul superior de la Podul viteilor; *6*, Avenul Grindului; *7*, Fîntînile Domnilor; *8*, Izbucurile în amonte de „Fîntîna lui Botorog"; *9*, Prăpăstiile Zărneștilor; *10*, Sorbul 1 din Joaca; *11*, Sorbul 2 din Joaca; *12*, Cheile Brusturetului; *13*, Cheile Dîmbovicioarei; *14*, Izbucul Dîmbovicioarei (La Gîlgoaie); *15*, Peșterile de la „Izvoarele din Plai"; *16*, Peșterea Dîmbovicioara; *17*, Peșterea dracilor; *18*, Gaura Brusturetului; *19*, Peșterile de la Cerdacul Stanciului; *20*, Peștera din Valea Coacăzei; *21*, Peștera Mare din satul Peștera; *22*, Peștera de la Colțul Chiliilor.

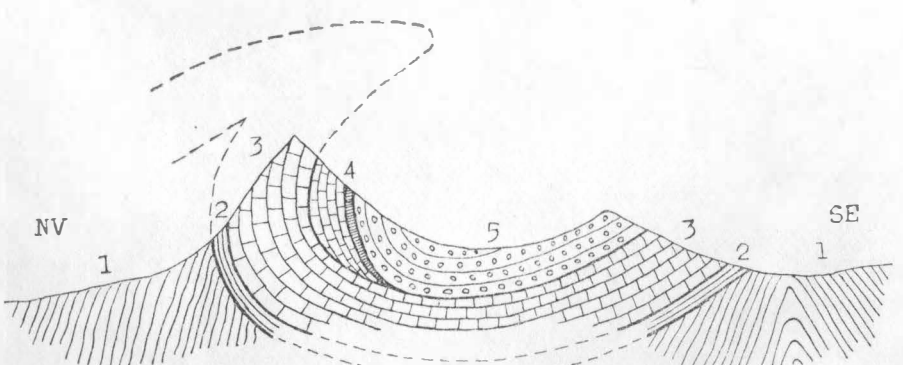

Fig. 2 — Profil geologic prin Piatra Craiului mare (după E. Jekelius): *1*, Șisturi cristaline; *2*, Dogger; *3*, Calcar jurasic; *4*, Neocomian; *5*, Conglomerat cretacic.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

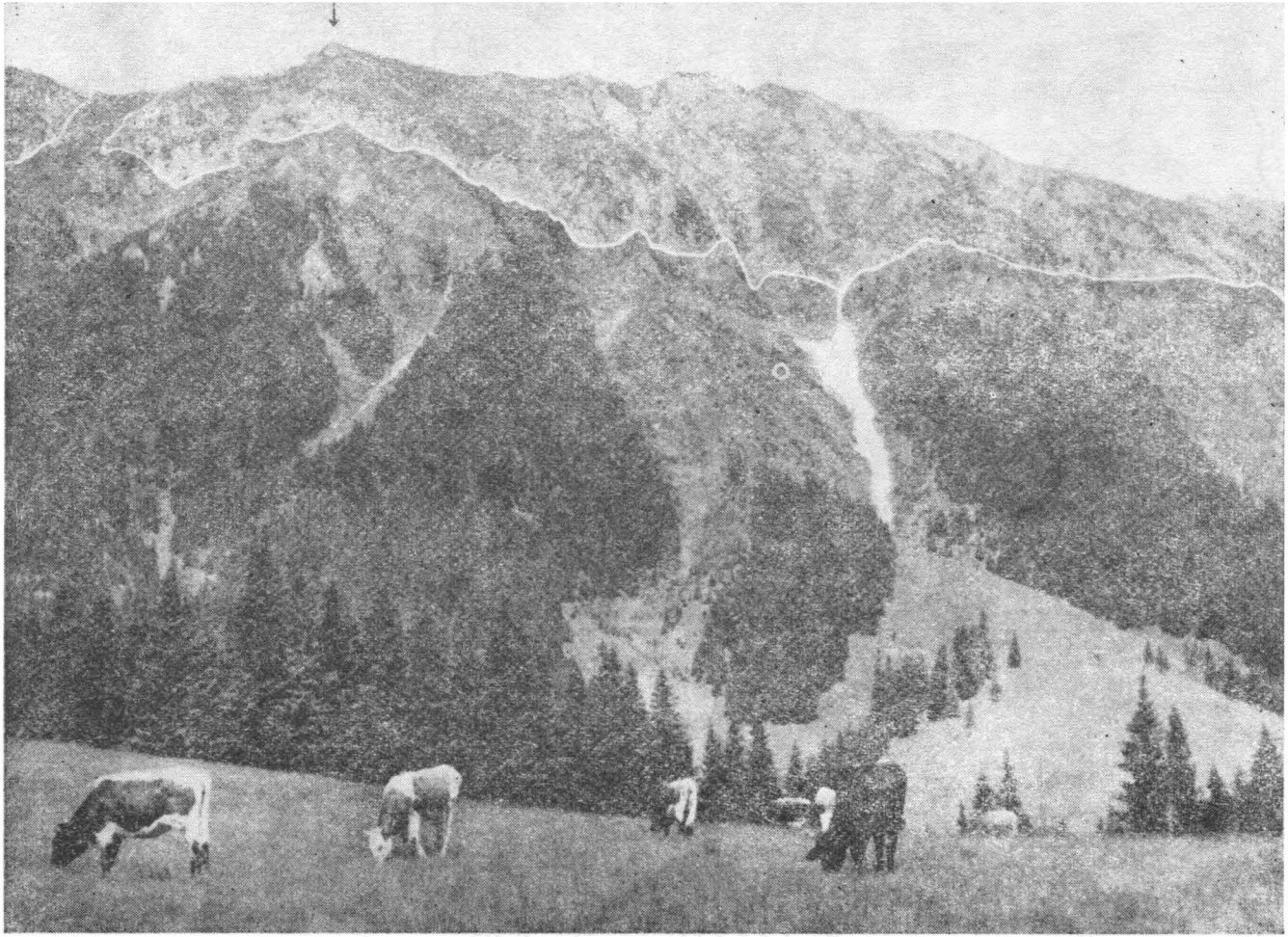

Fig. 3 — Versantul de est al Pietrei Craiului în regiunea stînii de la Vlădușca. Linia albă reprezintă granița dintre conglomerat și calcar, cerculețul indică poziția gurii Avenului de la Vlădușca, iar săgeata, vîrful „La Omul" — 2244 m (foto Fr. Thomas).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 4 — Aspect din Prăpăstiile Zărneştilor. Valea Vlăduşca în amonte de confluenţa cu Valea Cheii (foto. Fr. Thomas)

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

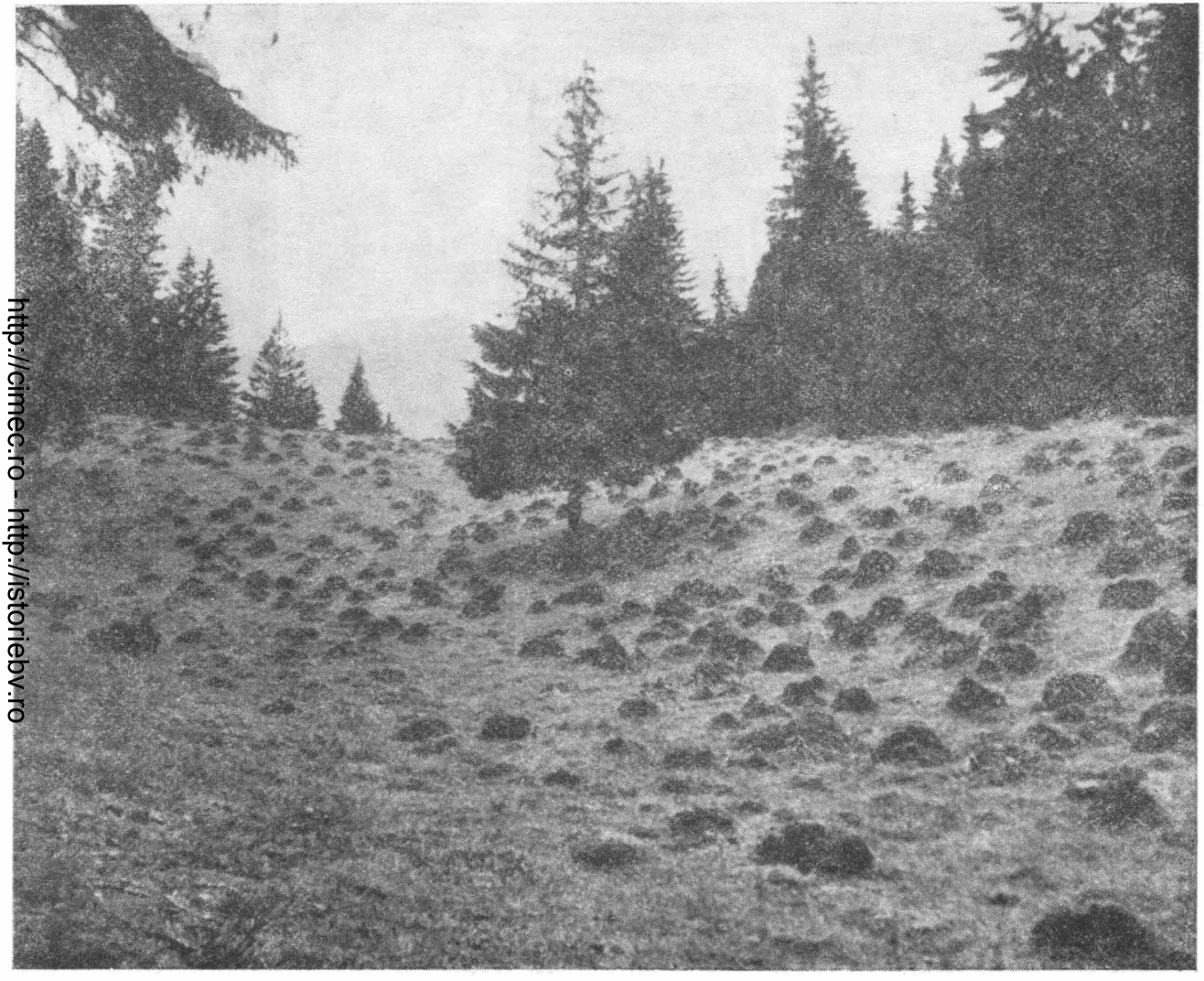

Fig. 5 — Muşuroaie înierbate în regiunea ocolului silvic „Grindu" (foto Fr. Thomas).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

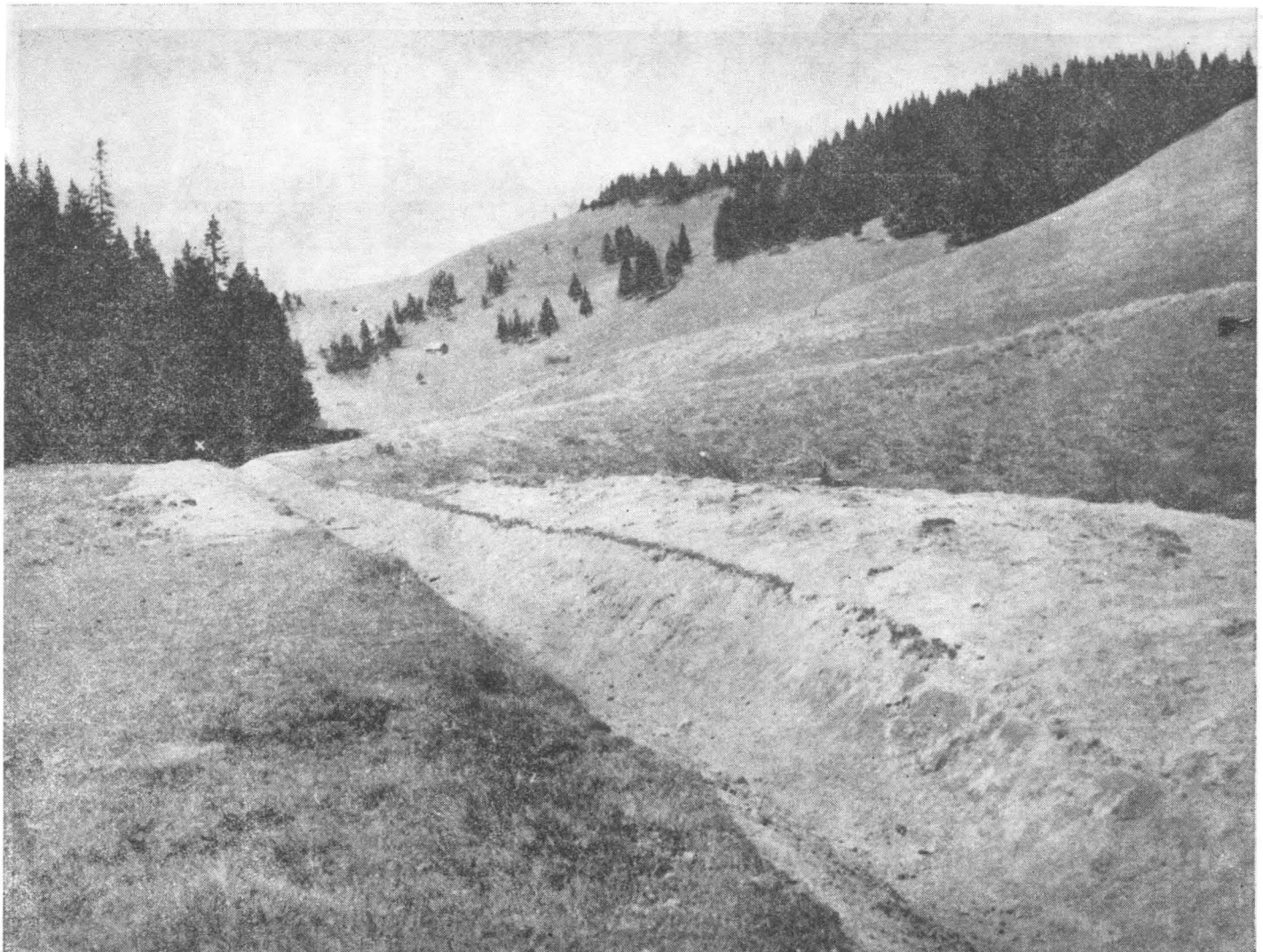

Fig. 6 — Regiunea sorburilor din Joaca. În prim-plan, şanţul de drenaj spre sorbul **2** (×)
(foto Fr. Thomas)

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

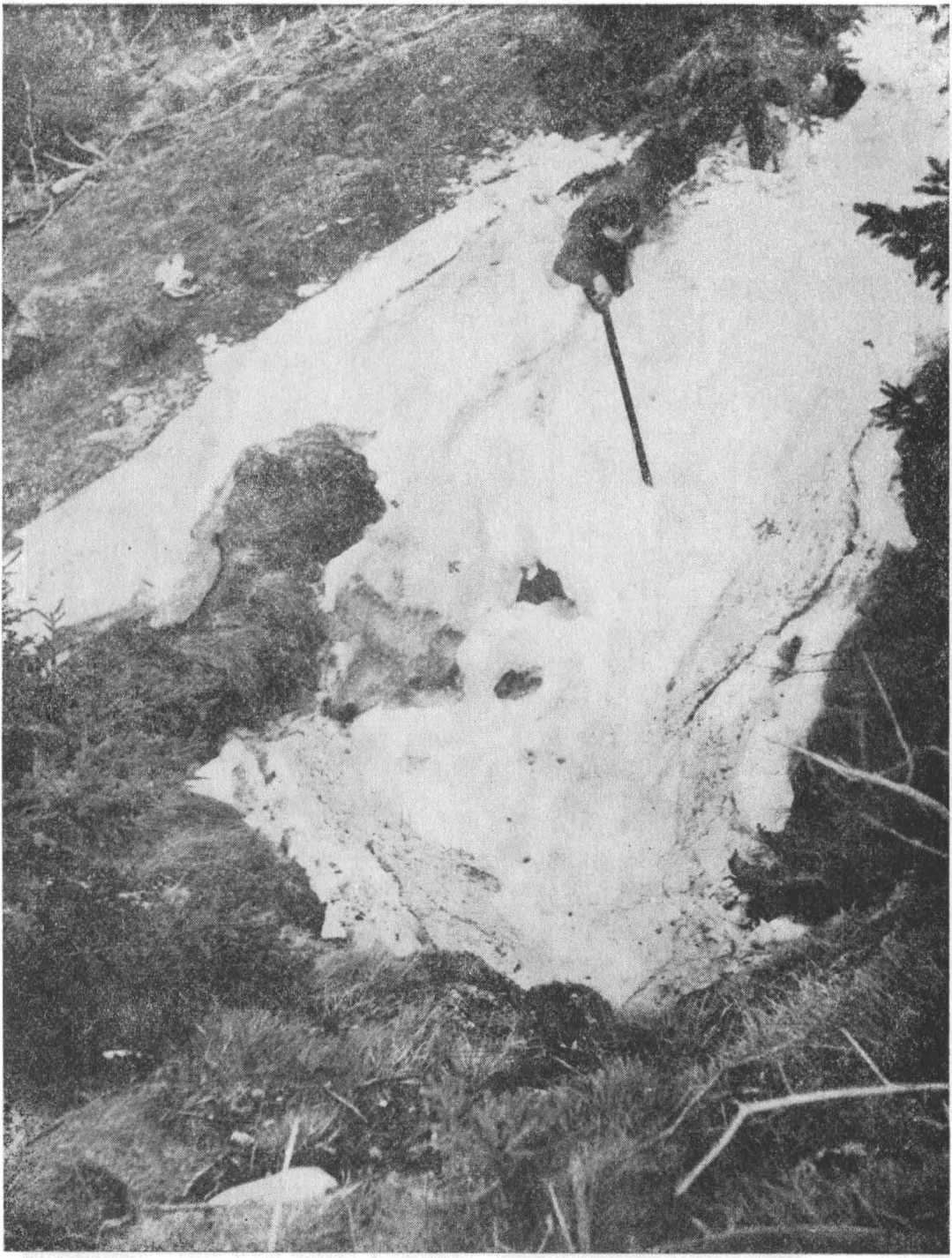

Fig. 7 — Gura Avenului de la Vlădușca înfundată cu zăpadă (foto Fr. Thomas).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

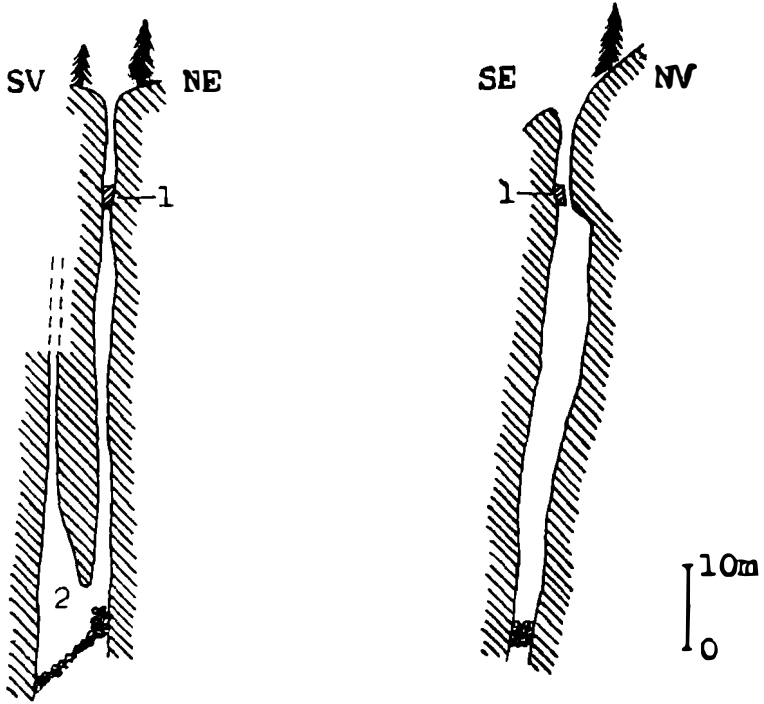

Fig. 8 — Avenul de la Vlăduşca (după A. Prox, completat de Fr. Thomas): *1*, Terasă; *2*, Puţ paralel.

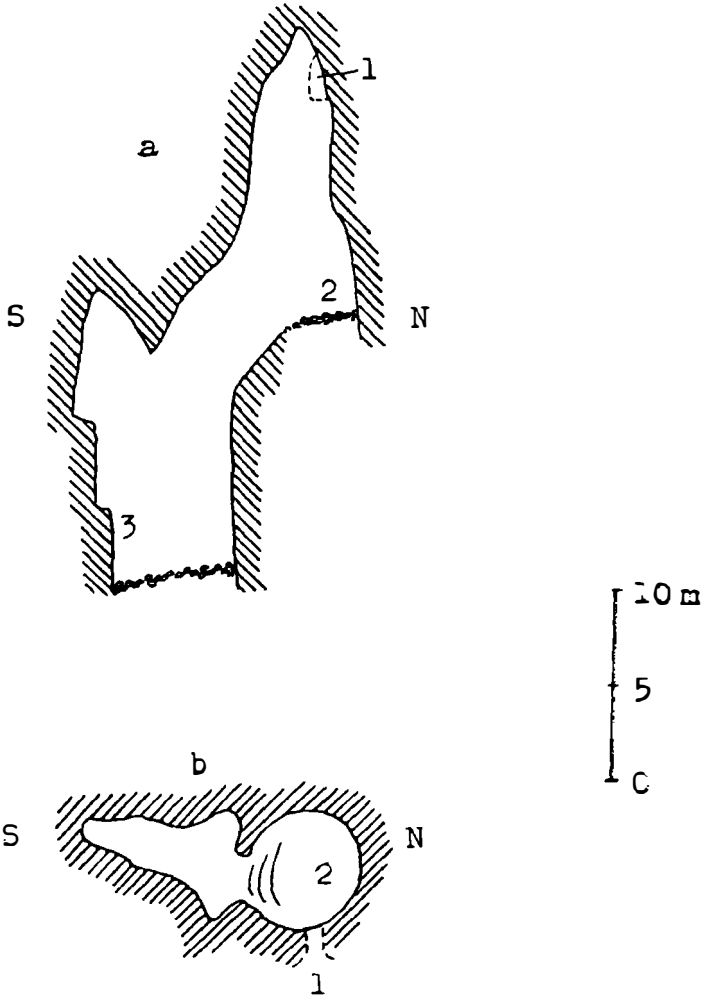

Fig. 9 — Avenul superior de la Podul viţeilor (cartat de Fr. Thomas 1954). *a)* Secţiunea verticală: *1*, Intrare; *2*, Terasă; *3*, Perete concreţionat; *b)* Secţiune transversală.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 10. — Gura Axenului din Grind (foto Fr. Thomas).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

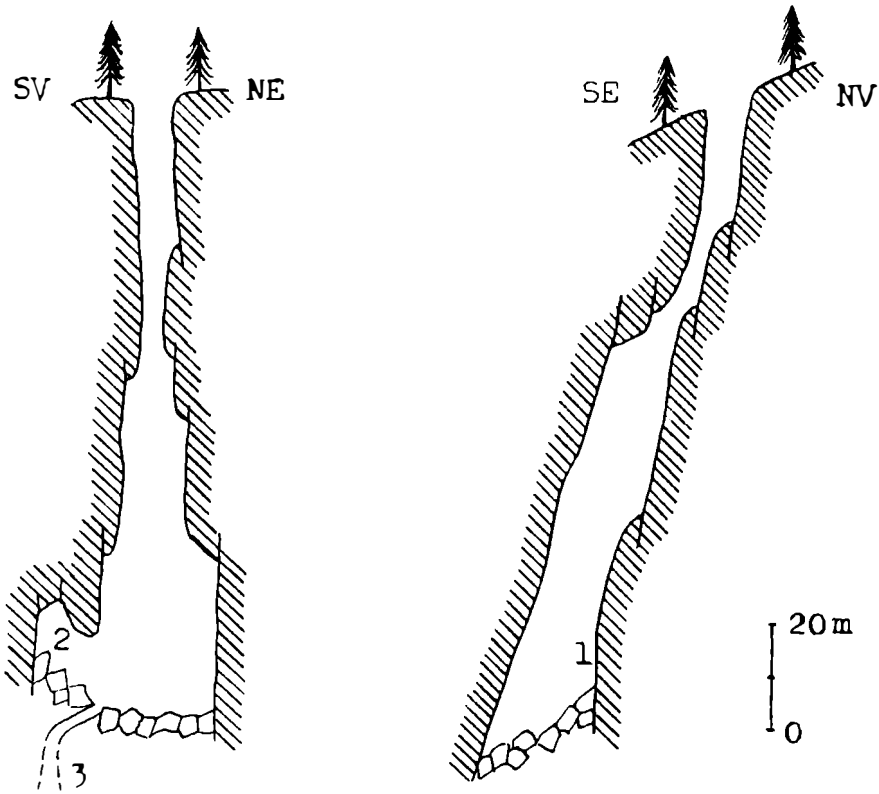

Fig. 11 — Avenul Grindului (după A. Prox, completat de Fr. Thomas): *1*, Perete concreționat; *2*, Incintă laterală; *3*, Continuare necercetată.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

DIE SCHÄCHTE DES KÖNIGSTEINS (PIATRA CRAIULUI)

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Geologie der Kalksynklinale (Mulde), aus dem Gebiet des Königsteins (Piatra Craiului), bedingt einige bemerkenswerte Karsterscheinungen. Zuunterst liegen wasserundurchlässige Gesteine (Glimmerschiefer). Darüber folgen, in grosser Ausdehnung und Mächtigkeit, Kalke der Juraformation und schliesslich, ebenfalls stark entwickelt, Kreidekonglomerate. Da der höhlenbildende Kalk meist in grosser Tiefe liegt, kommt es an der Oberfläche nur selten zur Ausbildung von Karsterscheinungen. Eine Ausnahme bilden die Randgebiete der Synklinale, vor allem die Flanke, die den Königstein aufbaut. Am Osthang des Gebirges kam es (durch Tektonik und starke Neigung der einfallenden Schichten begünstigt) zur Ausbildung einer Reihe von senkrechten Schlünden. Sämtliche Schächte, ausser einem, liegen im Gebiet des Konglomerates. Die bisher bekannten Schächte dieses Gebietes sind folgende:

1. *Der Vlăduşca-Schacht* befindet sich auf dem gleichnamigen Berghang, der etwas nördlich der Hirtenspitze (Vîrful „La Om", 2244 m) vom Kamm des Königsteins abzweigt. Die Mündung liegt in 1680 m Höhe. In 64 m Tiefe ist der Schacht durch Absturzmaterial verstopft. Ein enger Spalt führt in einen hohen Nebenraum, der ebenfalls verstopft ist.

Der Schacht wurde 1844 durch A. Kurz bekannt. Den ersten Befahrungsversuch unternimmt J. Kolbe im Jahre 1900 und gelangt bis in eine Tiefe von 71 m. In den Jahren 1930—36 wird der Schacht von den Höhlenforschern des Burzenländer Museums, unter der Leitung von A. Prox untersucht. Unsere wiederholten Versuche (1952—1955), den Schachtgrund zu durchstossen, blieben erfolglos.

2. *Der Prepeleag-Schacht* liegt in 1590 m Höhe, etwa 1 km südlich der Grind-Hütte. Da er nur 8 m tief und vollkommen verstopft ist, hat er für den Höhlenforscher nur wenig Bedeutung.

3. *Der „Untere" Schacht* befindet sich etwa 100 m unterhalb des Prepeleag-Schachtes. Seine Mündung liegt genau in der Talsohle und ist mit Ästen und Baumstämmen vollkommen verstopft. Über die Tiefe wissen wir noch nichts.

4. *Der Schacht vom Podul viţeilor* liegt in 1570 m Höhe. Da seine Mündung nach Norden gekehrt ist und von Bäumen beschattet wird, kann der Schneelotz aus dem Innern nie ganz abschmelzen. Der Schacht bildet somit

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

eine kleine Eishöhle. Da er in 12 m Tiefe vollkommen verstopft ist, hat er nur wenig Bedeutung.

5. *Der obere Schacht vom Podul viţeilor* wurde 1954 entdeckt. Er liegt als einziger im Kalk. Seine enge Mündung befindet sich in 1850 m Höhe und gleicht einem Höhleneingang. In 12 m Tiefe bildet der Schacht eine Terasse. Die Gesamttiefe beträgt 25 m. Der Steilhang oberhalb der Schachtmündung ist wild zerklüftet und noch wenig erforscht.

6. *Der Grind-Schacht* befindet sich inmitten eines alten Fichtenwaldes, ungefähr 2 km südlich der Grind-Hütte. Seine über 6 m weite Mündung liegt in 1700 m Höhe. In 25, 45 und 70 m Tiefe bildet der Schacht Terassen. Der Schachtgrund liegt in 110 m Tiefe. Im Süd-Westen befindet sich ein geräumiger, z. T. mit Trümmerwerk gefüllter, Nebenraum. Über die Fortsetzung des Schachtes in grösseren Tiefen wissen wir noch wenig. Der untere Teil des Schachtes ist stark vesintert.

Bis zum Jahre 1930 war der Schacht nur einzelnen Hirten bekannt. In der Zeit von 1930—36 unternimmt A. Prox mit seiner Gruppe mehrere, oft gefährliche Abstiege. 1967 starteten auch wir eine Forschungsexpedition.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1 — Die Karsterscheinungen im Gebiet des Königsteins: *1*, Vlăduşca-Schacht; *2*, Prepeleag-Schacht; *3*, Unterer Schacht; *4*, Schacht vom Podul viţeilor; *5*, Oberer Schacht vom Podul viţeilor; *6*, Grind-Schacht; *7*, Herrenquellen; *8*, Quellaustritte oberhalb der „Fîntîna lui Botorog"; *9*, Prăpastie-Klamm; *10*, Wasserschwinde 1 aus der Joaca; *11*, Wasserschwinde 2 aus der Joaca; *12*, Brusturet-Klamm; *13*, Dîmbovicioara-Klamm; *14*, Dîmbovicioara-Quelle (La Gîlgoaie); *15*, Höhlen von den „Izvoarele din Plai"; *16*, Dîmbovicoara-Höhle; *17*, Teufelshöhle; *18*, Brusturet-Höhle; *19*, Höhlen vom Cerdacul Stanciului; *20*, Höhle aus der Valea Coacăzei; *21*, Höhle bei dem Dorfe Peştera; *22*, Höhle vom Colţul Chiliilor (Eremitenhöhle).

Abb. 2 — Geologisches Profil durch den Grossen Königstein (nach E. Jekelius): *1*, Glimmerschiefer; *2*, Doggerschichten; *3*, Tithonkalk; *4*, Neokommergel; *5*, Kreidekonglomerat.

Abb. 3 — Der Osthang des Grossen Königsteins in der Umgebung der Vlăduşca-Sennhütte. Die weisse Linie stellt die Grenze zwischen Konglomerat und Tithonkalk dar, der Kreis bezeichnet die Mündung des Vlăduşca-Schachtes, der Pfeil die Hirtenspitze (2244 m) (Foto Fr. Thomas).

Abb. 4 — Ansicht aus der Prăpastie-Klamm (Vlăduşca-Tal oberhalb der Einmündung in die Valea Cheii) (Foto Fr. Thomas).

Abb. 5 — Durch Kryoturbation entstandene Bodenerhebungen in der Nähe des Grindu-Forsthauses (Foto Fr. Thomas).

Abb. 6 — Das Gebiet der Wasserschwinden aus der Joaca. Im Vordergrund Entwässerungsgraben zur Wasserschwinde 2 (×) (Foto Fr. Thomas).

Abb. 7 — Die Mündung des Vlăduşca-Schachtes (mit Schnee verstopft) (Foto Fr. Thomas).

Abb. 8 — Vlăduşca-Schacht (nach A. Prox, ergänzt von Fr. Thomas): *1*, Terrasse; *2*, Parallelschacht.

Abb. 9 — Oberer Schacht vom Podul viţeilor (aufgenommen von Fr. Thomas 1954). *a)* Vertikalschnitt: *1*, Eingang; *2*, Terasse; *3*, Sinterwand; *b)* Grundriss.

Abb. 10 — Die Mündung des Grind-Schachtes (Foto Fr. Thomas).

Abb. 11 — Grind-Schacht (nach A. Prox, ergänzt von Fr. Thomas): *1*, Sinterwand; *2*, Nebenraum; *3*, unerforschte Fortsetzung.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

MUZEOLOGIE

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

PREZENTAREA ISTORIEI MODERNE ŞI CONTEMPORANE ÎN MUZEE*

de ION ARDELEANU

Am deosebita cinste de a vă transmite din partea colectivului Muzeului de istorie a Partidului Comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România un călduros salut şi să urez deplin succes simpozionului muzeelor de istorie din Republica Democrată Germană.

Împărtăşesc părerea că referatele prezentate au pus în discuţie unele promulţumesc din inimă amabilelor noastre gazde pentru primire şi asigurarea condiţiilor care conferă o dată mai mult ospitalitatea poporului german.

Împărtăşesc părerea că referatele prezentate au pus în discuţie unele probleme importante ale activităţii muzeelor de istorie, legate de funcţia lor socială.

Pornind de la subiectul temelor ce ne-au fost comunicate vom reda unele aspecte ale problemelor prezentării istoriei moderne şi contemporane în muzeele din Republica Socialistă România în contextul experienţei muzeologiei contemporane. Practica a confirmat că muzeologia ca ştiinţă istorică cu posibilităţi largi de ilustrare în mod plenar a existenţei sociale a comunităţii umane pe măsura şi în ritmul progresului cercetării ştiinţifice are ca obiect prezentarea în muzee şi a istoriei moderne şi contemporane.

Din reţeaua de peste 260 de muzee din Republica Socialistă România, peste 140 sînt muzee de istorie sau mixte — istorie şi ştiinţele naturii. În cei 25 de ani care au trecut de la eliberarea patriei şi acest domeniu extrem de important în activitatea de făurire a noii conştiinţe socialiste a maselor a cunoscut profunde transformări.

Pe fondul acestei reţele de instituţii cu răspîndire echilibrată în ţară s-a conturat un proces de transformare calitativă a muzeelor ca atare, în sensul devenirii unui centru de cercetare locală, cu forme şi mijloace specifice, realizînd o comunicare aproape cotidiană şi accesibilă publicului prin intermediul exponatelor.

În deceniul al VI-lea al secolului nostru, concomitent cu dezvoltarea reţelei de muzee, a diversificării şi definirii profilului lor, am asistat la abordarea tot mai insistentă a tematicii istoriei moderne şi contemporane. Aceasta

* Comunicare prezentată la Simpozionul muzeelor de istorie, cu participare internaţională, Berlin, 13—14 nov. 1969.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

şi datorită faptului că muzeul, o insulă mai mult sau mai puţin intactă în raport cu dinamica istoriei, prin piesele sale oferă posibilităţi concrete şi directe de comparare a faptelor, îngrădeşte, delimitează ipotezele posibile, aspectul lor speculativ, de elementul realist al faptelor, al materialelor concrete intuitive. Aşa se explică rolul important al muzeului în viaţa culturală şi ştiinţifică contemporană, succesul înregistrat în rîndul celor mai diverse categorii de oameni. Credem că astăzi a mai pune problema dacă sînt sau nu utile aceste secţii este depăşită. Deschiderea la muzeele din ţara noastră a noilor secţii a fost rezultatul unor ample dezbateri ale muzeologilor, istoricilor şi altor specialişti. O problemă principală, viu dezbătută, a fost aceea a stabilirii exponatelor noilor secţii. Ca urmare a schimbului de păreri s-au definit ca exponate principale: documentele scrise şi iconografice, arme, costume, drapele, obiecte de uz personal, machete, grafice şi tabele statistice, texte, scheme etc. În muzeele de istorie este cunoscut că au prioritate documentele.

Prin stabilirea tipului de exponate s-a urmărit în prezentarea secţiilor istoriei moderne şi contemporane continuarea firească a expoziţiei prin acordarea unei priorităţi pieselor tridimensionale. Nu s-a urmărit o prezentare didactică, reeditarea sub această formă a unui tratat ci materialul muzeistic, dacă ne putem exprima astfel, chiar prin număr şi dimensiuni reduse să arate mult şi tot. Prin aceasta s-a urmărit respectarea unui principiu muzeistic care şi-a făcut tot mai mult simţită prezenţa în discuţiile noastre: vizitatorul în ambianţa mărturiilor să descopere singur exponatele ce-l interesează.

În acest context în secţiile de istorie modernă şi contemporană considerăm că nu pot lipsi curiozităţile, acele exponate care contribuie la delectarea vizitatorului, la odihnirea lui.

Varietatea exponatelor, a mijloacelor intuitive face ca muzeul să fie laborator şi cîmp de investigaţie. În Republica Socialistă România în ultimii ani s-a urmărit profilarea muzeelor, cuprinderea în muzee a tuturor orînduirilor sociale.

În organizarea şi reorganizarea unor muzee de istorie s-au avut în vedere următoarele principii:

1. Prezentarea fenomenului istoric în contextul dezvoltării economice, politice, ştiinţifice şi culturale a ţării în strînsă legătură cu progresul forţelor de producţie, cu acţiunea legilor obiective şi a diferiţilor factori interni şi externi care au influenţat istoria României.

2. Interpretarea ştiinţifică, obiectivă a evenimentelor social-politice în toată complexitatea lor în lumina materialismului dialectic şi istoric.

3. Oglindirea faptului că poporul muncitor, forţele sale revoluţionare, progresiste şi patriotice au înfăptuit toate marile transformări revoluţionare, au asigurat mersul înainte al societăţii.

4. Prezentarea activităţii diferitelor personalităţi ţinîndu-se seama de contribuţia şi de rolul pe care l-au jucat într-o anumită etapă istorică.

5. Încadrarea istoriei Partidului Comunist Român, a mişcării revoluţionare şi democratice în contextul firesc al istoriei patriei şi al mişcării muncitoreşti internaţionale.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

6. În redarea luptei eroice a oamenilor muncii, indiferent de naţionalitate, să se oglindească deopotrivă patriotismul cald şi caracterul internaţionalist al luptei clasei muncitoare, a poporului român.

În configuraţia acestor principii s-a conturat evident şi raportul istoric — obiectivitatea, rolul factorilor pozitivi şi negativi. Problema este mult mai amplă dar încercăm să o circumscriem în preocupările muzeologiei. În trecut în muzeele noastre au fost ilustrate numai elementele pozitive, acelea care au fost cumulate în coordonatele progresului. De aceea, de exemplu, personalităţi care într-o etapă a activităţii lor au săvîrşit greşeli nu erau prezentate. Aceasta fără îndoială că „a ajustat", în funcţie de conjunctură, realitatea. În muzeele din ţara noastră, avîndu-se în vedere principiile enunţate, s-a depăşit această etapă.

Pornind de la aceste principii în ţara noastră în ultimii 5 ani s-au organizat o serie de muzee de istorie. În 1966 a fost deschis Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România, pe care am cinstea să-l reprezint. În acest muzeu este prezentată cu mijloace specifice, într-o formă modernă, în principal următoarea tematică: lupta poporului român pentru eliberare naţională şi socială, mişcările revoluţionare din secolul al XIX-lea, naşterea şi dezvoltarea mişcării muncitoreşti socialiste, istoria Partidului Comunist Român, în strînsă legătură cu istoria generală, politică şi social-economică a ţării, aspectele principale ale edificării socialismului în România. Prezentarea exponatelor pe baza criteriului logic şi cronologic, prin realizarea unei problematici clare, face ca vizitatorul să parcurgă cu interes muzeul avînd satisfacţia sesizării dezvoltării istorice, a succeselor şi insuccesele luptei revoluţionare. O continuare a muzeului este expoziţia permanentă „Momente din istoria mişcării muncitoreşti internaţionale, a luptei de eliberare a popoarelor", amenajată într-o sală cu o suprafaţă de peste 400 m^2. Concepută ca parte integrantă a muzeului, expoziţia va fi inaugurată conform Hotărîrii C.C. al P.C.R. privind naşterea lui V. I. Lenin în cadrul marilor manifestări ce vor avea loc cu prilejul acestei aniversări.

Tematica expoziţiei, elaborată cu mai mulţi ani în urmă, este rezultatul participării ample a muzeografilor, specialiştilor din diferite domenii ale ştiinţelor sociale. Ea va prezenta în mod sintetic, expresiv, dinamica mişcării muncitoreşti, lupta de eliberare naţională, constituind un minunat prilej pentru a oglindi solidaritatea internaţională a clasei muncitoare internaţionale, aportul poporului român.

Prin multitudinea exponatelor, a concepţiei de organizare, acest muzeu s-a impus ca o unitate de prim ordin în reţeaua muzeelor din România.

Un alt muzeu care reflectă un alt aspect al mişcării revoluţionare, comuniste, în cadrul istoriei moderne şi contemporane a României este Muzeul Doftana, organizat în fosta închisoare specială Doftana, cunoscută şi sub denumirea de Bastilia românească. Acesta este un muzeu memorial care prezintă istoria luptei deţinuţilor revoluţionari, comunişti şi antifascişti, a luptei celor închişi. Construcţia însăşi este un muzeu. Ea este completată de două săli documentare în care prin mijloace specifice este oglindită lupta foştilor deţinuţi.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Un muzeu cu tematică specială a fost organizat în fostul lagăr de internaţi politici Tg. Jiu care cuprinde exponate privind lupta comuniştilor, antifasciştilor, patrioţilor, a altor internaţi în anii dictaturii militare-fasciste. Muzeul înfăţişează cu piese autentice, convingătoare, viaţa şi lupta grea a maselor populare din România în anii 1940—1944, asuprirea exercitată împotriva internaţilor, inventivitatea formelor de luptă ale acestora pentru apărarea demnităţii umane, munca de partid, culturală, desfăşurată în lagăr, legăturile cu mişcarea revoluţionară din ţară.

Cu o rezolvare monografică este şi „Muzeul Procesului conducătorilor muncitorilor feroviari şi petrolişti din 1933" organizat în oraşul Craiova, chiar în sălile fostului Tribunal militar, acolo unde s-a făcut auzit în pofida interdicţiilor cuvîntul Partidului Comunist Român, al reprezentanţilor muncitorilor din ţară, al delegaţilor şi protestelor mişcării muncitoreşti internaţionale. În acest muzeu, de proporţii mici, totul îndeamnă la meditaţie.

Muzeul militar din Bucureşti prezintă în cadrul tematicii de istorie a artei militare şi evoluţiei armamentului, pagini emoţionante ale istoriei moderne şi contemporane a României, subliniind eroismul armatei în lupta pentru cucerirea independenţei României, atitudinea ostilă a maselor de soldaţi şi a ofiţerilor patrioţi faţă de dictatura militară fascistă, victoria insurecţiei din august 1944, contribuţia armatei române alături de eroica armată sovietică la luptele pentru eliberarea întregului teritoriu al patriei, a Ungariei, Cehoslovaciei şi Austriei.

Muzeul de istorie a Municipiului Bucureşti înfăţişează într-o tematică judicioasă pe plan economic, social, politic, cultural, ştiinţific, istoria modernă şi contemporană. Lupta maselor populare din capitală, contribuţia lor la edificarea socialismului în România.

Pe scurt, dorim să exemplificăm, fără să epuizăm, lista unităţilor, tematica unor muzee din ţară cu profil special.

O altă unitate este Muzeul „Unirii" din Alba Iulia, în care este redată lupta de veacuri a poporului nostru pentru realizarea aspiraţiilor sale de unitate politică, lupta maselor populare din Transilvania împotriva exploatării şi asupririi sociale şi naţionale, solidaritatea naţionalităţilor conlocuitoare maghiară, germană ş. a. de pe acest teritoriu, cu lupta maselor româneşti. Pe larg sînt oglindite acţiunile ce au avut loc în secolul al XIX-lea şi în primele decenii ale secolului al XX-lea, pînă la desăvîrşirea unităţii statului naţional român la 1 decembrie 1918, o dată cu unirea hotărîtă prin adunarea populară de la Alba Iulia a Transilvaniei cu România. Muzeul redă de asemenea momentele principale ale istoriei contemporane.

O tematică mai largă are Muzeul de istorie din Cluj care redă în cadrul istoriei României istoria Transilvaniei, sau Muzeul din Braşov care înfăţişează istoria acestui vechi centru urban şi al ţinutului din care face parte, cunoscut sub numele de Ţara Bîrsei.

După aceleaşi principii sînt în curs de organizare muzeele din Iaşi, Galaţi, Craiova, Oradea etc.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Am exemplificat tematica unor muzee pentru a demonstra cadrul larg ce se acordă secţiilor de istorie modernă şi contemporană care atrag mulţi vizitatori deoarece ele consemnează date, fapte de date mai recente care sădite în conştiinţa oamenilor, îi stimulează în activitatea lor creatoare.

Prezentarea istoriei moderne şi contemporane în muzeele centrale şi judeţene din ţara noastră s-a pus şi se pune ca o problemă importantă. Organizarea la muzeele vechi, cu tradiţie, a noilor secţii se face cu discernămînt, avîndu-se în vedere colecţiile, modul în care ele s-au constituit, profilul şi personalitatea muzeului respectiv.

Acolo unde profilul muzeului este pe o temă ca de exemplu o răscoală a ţăranilor, o bătălie proletară importantă, nu este indicată organizarea secţiilor de istorie modernă şi contemporană, ci numai redarea cadrului social-economic al epocii — prin piese reprezentative — în care s-a produs evenimentul consacrat în cazul muzeelor de tip monografic.

O problemă deosebită este constituirea patrimoniului secţiilor de istorie modernă şi contemporană. În constituirea acestui fond apreciem că trebuie să avem în vedere exigenţele şi cerinţele generaţiilor viitoare, fără alte criterii subiective.

Metaforic prezentînd lucrurile, rezultă că viitorul nu se va mai gîndi la acest prezent pentru că noi nu ne-am gîndit la viitor. Adică obiectul colecţionării trebuie să fie de la creion şi hîrtie care ne surprind planurile pînă la cele mai recente maşini electronice. Că în prezent multe din aceste obiecte nu se expun decît în expoziţii temporare sau de alt gen şi faptul că ele intră în depozit considerăm că este o altă chestiune înţeleasă de aproape toţi lucrătorii muzeelor de istorie.

Desigur că nu se pot trage concluzii definitive din părerile exprimate mai sus. Considerăm însă că acestea sînt probleme de interes pentru noi toţi care lucrăm în muzee de istorie şi cercetările noastre ulterioare socotim că vor evidenţia laturi noi pentru activitatea ce o urmărim în ridicarea pe o treaptă superioară a muncii cultural-educative din instituţiile noastre.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

DIE DARSTELLUNG DER MODERNEN UND ZEITGENÖSSISCHEN GESCHICHTE IN DEN MUSEEN DER SOZIALISTISCHEN REPUBLIK RUMÄNIEN

(ZUSAMMENFASSUNG)

Der Verfasser behandelt die vielseitigen Aspekte der Organisierung der Abteilungen für moderne und zeitgenössische Geschichte in den Geschichtemuseen der Sozialistischen Republik Rumänien. Er klärt die Beziehungen zwischen der Geschichtswissenschaft und der Museumskunde (Museographie) und die leitenden Grundsätze bei der Aufstellung der Abteilungen für moderne und zeitgenössische Geschichte. Der Verfasser äussert sich über die verschiedenen Arten von Ausstellungsgegenständen, und das Verhältnis zwischen Originaldokumenten, Fotografien und Museumsstücken. Es wird auch auf die Beziehungen und das Verhältnis zwischen der Landes- und der Ortsgeschichte in den Schaustellungen der Museen eingegangen.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

MUZEUL DE ISTORIE A PARTIDULUI COMUNIST, A MIŞCĂRII REVOLUŢIONARE ŞI DEMOCRATICE DIN ROMÂNIA

DIN FONDURILE DOCUMENTARE

de HERBERT RABINOVICI

Se poate afirma cu certitudine că fondurile de documente care ilustrează trecutul unui popor constituie unul din tezaurele inestimabile de care dispune acesta, iar modul în care ele sînt păstrate şi conservate relevă strădania şi interesul generaţiilor pentru istoria ţării lor. Învăţămintele trecutului atît de bine dezvăluit de documente, vor fi întotdeauna premise pentru istoria viitorului. Studierea vestigiilor istorice, alegerea cu grijă a celor mai semnificative documente, achiziţionarea şi prelucrarea lor sub raport ştiinţific, constituie preocupări ce se impun în activitatea instituţiilor noastre.

Avînd o vechime de peste 20 de ani, Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România, este posesorul unui fond documentar apreciabil, atît din punctul de vedere al volumului de documente, obiecte sau diverse colecţii, dar mai ales prin valoarea acestora şi prin aceea că ele constituie ilustrarea celor mai importante momente ale activităţii mişcării muncitoreşti. Lupta proletariatului român pentru emancipare, înfiriparea primelor organizaţii muncitoreşti, istoria partidului comunist şi a celorlalte forţe democratice, toate acestea le vom găsi exprimate în nenumărate obiecte, fapte incrustate în obiecte, decizii sau năzuinţe imprimate pe hîrtie îngălbenită, înscrise parcă pentru eternitate. Acte oficiale, ziare ale timpului, manifeste, fluturaşi, statute sau carnete de membru, steaguri, uniforme, timbre şi insigne, casete, foiţe de ţigară şi ştampile, fotografii, albume, cărţi poştale ilustrate, toate acestea sînt mărturie vie a marilor frămîntări sociale, a luptelor desfăşurate de către întregul popor pentru menţinerea fiinţei sale, a luptei pentru o viaţă mai demnă a celor ce muncesc.

Comunicarea de faţă nu-şi propune să analizeze complexitatea problematicii ce-şi găseşte exprimarea în fondurile documentare ale muzeului şi cu atît mai puţin enumerarea documentelor ce se ridică la cifre de ordinul miilor, ci va fi o încercare de spicuire din noianul documentelor a unora care ni se par mai semnificative şi ar putea prezenta un interes deosebit pentru muzeografii din diferite centre din ţară.

Fondul conţine un important număr de documente originale, acte, exemplare din presă, precum şi reproduceri sub formă de mulaje sau fotocopii

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

după documentele în original, existente în Arhiva C.C. al P.C.R., Institutul de studii istorice şi social politice, Arhivele Statului, Biblioteca Academiei R.S.R. etc.; în el este cuprins un important fond de fotografii dintre care multe originale cu inscripţii personale, precum şi obiecte, piese tridimensionale lucrate în diferite perioade istorice. Sursa principală a realizării acestor fonduri o constituie investigaţiile; ani îndelungaţi de investigaţii în ţară a personalului ştiinţific al muzeului s-au materializat în numeroase achiziţii; cercetarea arhivelor, a presei vremii, realizată împreună cu stabilirea unui contact permanent cu diferite persoane a dus la îmbogăţirea fondurilor cu piese importante dintre care multora li s-au făcut fişe ştiinţifice. În acelaşi timp se cuvine să arătăm că realizarea propriu-zisă a muzeului în forma actuală precum şi constituirea fondului documentar este şi urmarea interesului manifestat de către multe persoane posesoare de mărturii documentare. Familiile unor persoane legate într-un fel sau altul de participarea directă la unele momente istorice, sînt de obicei deţinătoare de astfel de materiale, dar, aşa cum este firesc se despart mai greu de ele. Depinde probabil în bună măsură, de calităţile muzeografului, de priceperea, abnegaţia şi capacitatea de convingere a acestuia, gradul de concentrare în muzee a cît mai multor asemenea piese de valoare.

În fondurile Muzeului de istorie a Partidului Comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România, ne atrag atenţia multe documente legate direct de numele unora din cei mai cunoscuţi militanţi ai mişcării muncitoreşti, patrioţi ai poporului român, nume cu rezonanţă în istoria pe care o cunoaştem. Un carnet de membru al Partidului Social Democrat aparţinînd lui C. Dobrogeanu-Gherea, actul de căsătorie a lui I. C. Frimu cu Rozalia Frimu în 1901, diverse cărţi poştale trimise pe adresa lui I. C. Frimu, carnetul de membru în Partidul Socialist pe anul 1920 aparţinînd lui Iosif Nădejde, documente despre Alecu Constantinescu unul din fruntaşii mişcării muncitoreşti şi sindicale în prima jumătate a secolului nostru, materiale care vorbesc despre Mihail Gheorghiu Bujor, despre neuitatul Ilie Pintilie sau despre Józsa Béla, ucis de hortişti la Someşeni lîngă Cluj, sau documente emanînd de la dr. Petru Groza în calitate de conducător al organizaţiei democratice Frontul Plugarilor (cărţi poştale cu dedicaţia sa), fotografii ale lui Gheorghe Vasilichi, un stilou folosit în ilegalitate de A. Sencovici, şapca purtată de utecistul Petre Gheorghe, documente despre Constantin David, Andrei Prot şi atîtea altele care ne amintesc de asemenea figuri luminoase.

O mare parte a fondurilor noastre documentare o constituie colecţiile de fotografii. În mare număr originale, precum şi reproduse după ziare, reviste, albume, ele ne pun parcă mai autentic de cît în oricare altă situaţie în faţa unor fapte petrecute aievea.

Se impune precizarea că pentru toate documentele expuse pe panourile din săli, secţia de fonduri păstrează martorii respectivi potrivit perioadelor; se află în stadiul de definitivare şi pregătire pentru tipar, catalogul tuturor exponatelor muzeului cu indicarea surselor şi a felurilor documentelor. În cadrul colecţiei de fotografii o pondere însemnată o au mărturiile fotografice

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

prezentînd situaţia grea a maselor în trecut, condiţiile de viaţă şi de muncă ale muncitorilor, situaţia şomerilor; în acelaşi timp este prezentată în imagini puternica acţiune de clasă prin desfăşurarea grevelor, demonstraţiilor muncitoreşti precum şi acţiunile ţărăneşti. Fără a fi organizată într-o fototecă specială, colecţia de fotografii este variată, cuprinzînd imagini mai puţin cunoscute care se referă la aproape toate momentele din istoria ţării şi îndeosebi din istoria mişcării muncitoreşti. Dacă adăugăm la aceasta inscripţiile cu valoare de document existente pe unele din fotografiile originale atunci obţinem însemnătatea reală a acestor colecţii achiziţionate. Ar fi greu de încercat o enumerare, oricît de sumară ar fi ea, dar se impune a se vorbi cel puţin despre cîteva din ele. Muzeografii noştri au strîns fotografii originale de la Avram Iancu (strănepotul revoluţionarului paşoptist căruia îi poartă numele); acesta a fost un activ militant comunist în ilegalitate la Turda; a decedat în 1968. A fost achiziţionată o fotografie a lui C. Dobrogeanu-Gherea cu un text în tuş roşu adresat lui Avram Iancu. Se găsesc printre fotografiile muzeului cele dăruite de tovarăşul Vasilichi, înfăţişîndu-l în diferite perioade, ca soldat în armata franceză sau imediat după eliberare împreună cu alţi tovarăşi din lagărul de la Dachau. Sînt înregistrate în fonduri fotografii depuse de M. Cruceanu, unul dintre participanţii la Congresul de constituire a P.C.R. din mai 1921, dintre care menţionăm o imagine înfăţişînd un grup de arestaţi din rîndul congresiştilor. Deosebit de interesante sînt colecţiile de fotografii puse la dispoziţia muzeului de general în rezervă D. Dămăceanu, ele cuprinzînd aspecte politice diferite din preajma şi în timpul evenimentelor de la 23 august 1944 precum şi unele imagini fotografice păstrate de d-sa ca membru al delegaţiei române care a participat la conferinţa de pace de la Paris din 1946—1947. Colecţiile noastre s-au îmbogăţit anul trecut prin reproducerea unui fond special neinventariat al Bibliotecii de stat cuprinzînd un număr mare de fotografii originale începînd cu războiul de independenţă şi continuînd cu cele mai importante momente din istoria patriei, îndeosebi perioada primului şi celui de-al doilea război mondial, politica externă a ţării precum şi activitatea culturală desfăşurată în România în perioada interbelică. Socotim potrivit să ridicăm problema organizării unor fototeci bine puse la punct în mai multe muzee de istorie din ţară şi sugerăm ca aceasta să se afle în atenţia Consiliului muzeelor cu atît mai mult cu cît nu dispunem în ţară de asemenea fototeci care să prezinte cronologic imagini fotografice asupra istoriei ţării.

Un alt capitol important a angajat precupările cercetărilor îndelungate ale colectivului ştiinţific al muzeului pentru urmărirea reflectării în presa vremii a evenimentelor ce s-au succedat în procesul vieţii social-economice şi politice a României. De la „Fama Lipscăi" apărută în 1827 şi primele ziare apărute în ţară, cum ar fi „Curierul românesc", „Albina românească", „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", apoi publicaţiile paşoptiste „Pruncul român" şi „Poporul suveran", ziare din timpul războiului de independenţă „Rezboiul", „România liberă" şi pînă la publicaţiile din zilele noastre, întîlnim un număr mare de titluri din presa vechii mişcări muncitoreşti şi socialiste: „Tipograful

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

român", „Analele tipografice", „Lucrătorul român", „Socialistul", „Munca", „Lumea nouă", „România muncitoare", „Lupta", „Socialismul", apoi ziare ale Partidului Comunist şi ale mişcării democratice: „Scînteia" (primul număr original din 15 august 1931), „Tînărul leninist", „Bluze albastre", „Clopotul", „Înainte" (organ al Blocului Muncitoresc Ţărănesc), „Horia", „Zori noi", „Cazarma", ziare ilegale şi legale, majoritatea exemplare originale. Parcurgînd sălile muzeului, vizitatorului îi apar pregnante şi titlurile marilor cotidiane româneşti de epocă: „Ţara", „Universul", „Adevărul", „Dimineaţa", „Izbînda" etc.

Se păstrează la noi unele colecţii originale dintre care spicuim cîteva pe care le socotim de mare importanţă atît pentru studiu cît şi pentru a le plasa în rîndul obiectelor muzeistice. Dintre acestea amintim „Albina românească" colecţia din anii 1835—1849, „Gazeta de Moldavia" 1850—1858, „Curierul financiar" (Minovici) 1879—1916, „Telegraful român" 1879, 1908—1914, o colecţie a „Gazetei Transilvaniei" cuprinzînd exemplare din primii douăzeci de ani de apariţie a acesteia. De asemenea, „Lumea nouă" 1894—1895, 1899, „Mişcarea socială" 1897, „Adevărul" (Beldiman) 1893—1895, 1911—1912, 1916—1930. Amintim valoroasele numere ale „Scînteii" ilegale din anii 1931—1939, ale ziarului antimilitarist „Alarma" 1932, revista „Idei" 1900—1913, „Calendarul muncii" şi altele. Preocuparea continuă în direcţia achiziţionării unor numere de ziare, ediţii speciale care au consemnat evenimente deosebit de semnificative. În momentul de faţă muzeul dispune de exemplare rare, cum ar fi numerele din „Rezboiul" apărute în timpul războiului de independenţă, un exemplar de ziar în care se face relatarea discuţiilor purtate în Consiliul de Coroană din iulie 1914, numărul din „Socialismul" cuprinzînd relatarea dezbaterilor Congresului general al Partidului Socialist din mai 1921, congres care a hotărît transformarea Partidului Socialist în Partid Comunist, un exemplar din ziarul „Informaţia zilei", cu articolul „incendiar" al lui Arghezi: „Baroane", acelaşi exemplar care poartă sigilul cenzurii şi alte asemenea originale deosebit de interesante.

O cercetare sumară chiar, a fondurilor muzeului evidenţiază o dată în plus legăturile internaţionale menţinute de mişcarea muncitorească din România de-a lungul existenţei sale. Începînd cu legăturile ce le-a avut cu prima Internaţională, mişcarea muncitorească, atît cea de la sfîrşitul secolului XIX şi începutul secolului XX, cît şi continuînd cu cele dezvoltate de mişcarea muncitorească după constituirea Partidului Comunist din România, aceste relaţii principiale cu clasa muncitoare internaţională sînt reflectate de numeroase documente. Participarea la acţiuni de solidaritate cu mişcarea democratică din diverse ţări, participarea la consfătuiri internaţionale şi congrese, toate acestea le vom găsi printre exponatele din muzeu sau printre documentele din fonduri. Carnetul original al lui A. Voinov ca participant la Congresul de constituire a Internaţionalei a II-a în 1889, mulajul unei delegaţii semnată de I. C. Frimu la Congresul socialist internaţional de la Stuttgart, o carte poştală purtînd semnătura lui Lenin şi a altora adresată lui C. Dobrogeanu-Gherea, invitaţia în manuscris a lui G. Dimitrov adresată Sindicatelor din România la un Congres bulgar din 1911, acestea precum şi numeroase altele

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ne ajută să parcurgem firul relațiilor internaționale ale mișcării revoluționare românești. Cu unele evenimente de peste hotare cu răsunet în istoria omenirii își au anumite tangențe și concetățenii noștri. Se poate acum susține cu documente că la lupta armată ce a dus la proclamarea primului stat proletar — Comuna din Paris — au participat și români. Dispunem de o diplomă originală intrată în patrimoniul muzeului după 97 de ani de la proclamarea Comunei — este vorba de un document emis de Comitetul de ambulanță a presei franceze în care se confirmă participarea românului N. Georgescu la războiul franco-prusac din 1871 și la proclamarea Comunei din Paris. Se păstrează mărturii asupra zguduirilor revoluției ruse din 1905 printr-o serie de documente referitoare la epopeea crucișătorului „Potemchin" în România. „Al trei-lea echipaj marin" (de pe vasul „Potemchin"), sînt cuvintele imprimate cu litere aurii pe o panglică din rips, care alături de sigiliul marinarilor de pe vas și epoletul unuia dintre ofițeri, stau mărturie acțiunilor revoluționarilor primiți atît de entuziast în România. Revoluției din Octombrie 1917, muzeul îi acordă locul potrivit marei sale însemnătăți internaționale. Marele număr de români participanți direct la acest eveniment stă mărturie solidarității internaționale a mișcării muncitorești din țara noastră. Se păstrează documente despre entuziasmul românilor, manifeste și broșuri dar și acte care confirmă că românii au servit în armata roșie în timpul evenimentelor din 1917 și mai tîrziu pentru apărarea lui Octombrie. Pentru perioada de mai tîrziu documentele ne dau o imagine concretă privitoare la participarea românilor la lupta antifascistă, prezența lor în rîndurile brigăzilor internaționale în Spania, în rezistența franceză, belgiană etc.

Au adus mărturii oamenii acelor vremi: costumul pe care ca deținut donatorul l-a purtat la Auschwitz, o marcă pentru cantină în lagărul de la Buchenwald, sau o carte de internat civil la Mathausen. S-a păstrat cartea poștală trimisă lui Costaforu în semn de omagiu pentru curajul și umanismul său de către Henri Barbusse, același care a închinat României revoluționare cartea sa „Le boureaux".

De o deosebită importanță sînt documentele legate de pregătirea și desfășurarea actului de la 23 August 1944. Eveniment crucial în istoria poporului nostru, momentul 23 August, născut din hotărîrea poporului român de a răsturna regimul lui Antonescu, își are documentele sale, am spune laconice, sobre, dar indiscutabile și ireversibile. Sînt manifeste și fluturași de mic format cuprinzînd chemări la acțiuni ale Partidului Comunist, sînt documentele de Front Unic, de Front Antihitlerist, ale Blocului Național Democrat, sînt obiecte păstrate de la luptătorii din mișcarea de partizani: ceasornice și busole, aparate de radio, clești pentru sîrma ghimpată, mijloace de sabotare a mașinii de război fasciste. Sînt arme, acele arme al căror oțel a fost ținut strîns în pumnii luptătorilor militari sau din formațiunile patriotice în timpul evenimentelor din august 1944. Au donat muzeului, despărțindu-se cu greu de ele, arme, cartușe și alte piese, tovarășii Manole și Elena Bodnăraș, aceleași arme cu care au păzit pe Antonești arestați, pistoletul „Mauser" seria 89950 și rezervele de cartușe, multe la număr păstrate într-o sticlă. Se află depus la muzeu pistoletul fostu-

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

lui general hitlerist Hansen, comandantul armatei germane de uscat, dislocată în România, făcut prizonier de patrioți. Se păstrează în fondurile muzeului ordinul original de decorare a generalului Gheorghe Mihail, fost șef al Marelui Stat Major al Armatei: „Pentru curajul în acțiunea de la 23—27 august 1944". Muzeul a achiziționat recent aparatul care a înregistrat cuvîntarea ultimului rege rostită la radio în seara zilei de 23 august 1944 și în care se anunța că România s-a alăturat coaliției antihitleriste; această piesă va completa colecția de obiecte ce vor fi puse la dispoziția vizitatorilor.

Îmbogățirea continuă a fondurilor Muzeului de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, este rodul participării la această acțiune a întregului colectiv; vizitele în județe, orașe, comune, contactul direct cu oamenii au dat la iveală documente de cele mai multe ori inedite. În ultimul timp pregătind expoziția-tematică „50 de ani de la unirea Transilvaniei cu România", au fost vizitate cîteva sate din jurul orașului Alba Iulia și merită subliniat că a produs o surpriză plăcută faptul că oameni care apar în fotografiile de delegați participanți la Adunarea de la 1 decembrie 1918 se regăsesc ei înșiși în număr destul de mare printre cei în viață azi. Vizitată la Brașov, fiica lui Valeriu Branișteș, luptător de seamă din Transilvania, ne-a pus la dispoziție cîteva documente păstrate de la tatăl său: biletul de tren (original) cu care delegații Lugojului au călătorit spre Alba Iulia, fișe originale cu subscripții și donațiuni care susțineau material delegațiile participante la Alba Iulia și altele. De asemeni sub forma unor originale păstrate de V. Căliman, ne găsim în fața unor documente privind întregul complex al luptei de eliberare națională a populației românești din Transilvania; documente din timpul procesul Memorandului, documente privind unirea Transilvaniei cu România etc.

Pregătind acest articol au fost cercetate cataloagele muzeului cu numele persoanelor de la care s-au primit documentele ce constituie azi fondurile documentare de care dispunem. Printre sutele de nume anonime ne-au reținut atenția și multe nume care au o rezonanță în trecutul de luptă al mișcării muncitorești din istoria țării. Cu mai multe sau mai puține documente au contribuit la înzestrarea tezaurului amintit: Alexandru Buican, Eugenia Rădăceanu, Costin Nădejde, Gheorghe Vasilichi, I. Popescu-Puțuri, P. Constantinescu-Iași, Ștefan Voitec, Victor Cheresteșiu, Nicolae Goldberger, Nicolae Cioroiu, Elena Livezeanu, Pavel Bojan, Tănase Borțoi, Vasile Bîgu, Marin Florea Ionescu, Ion Pîncu, Ion Pas, general în rezervă Dumitru Dămăceanu și mulți alții. Fondurile documentare conțin și numeroase piese trimise de către diferite organe de partid din țară: Comitetele județene P.C.R. Reșița, Dobrogea, Comitetul Orășenesc Bușteni al P.C.R., Comitetul Județean U.T.C. Cluj și altele.

Se cuvin depuse eforturi tot mai susținute pentru lărgirea cadrului cercetării, depistării, colectării de documente, lărgirii cercului de persoane care pot contribui la aceasta cu toată hotărîrea și înțelegerea aportului pe care fiecare dintre noi îl poate aduce în îndeplinirea unei misiuni de atare însemnătate pentru cunoașterea trecutului.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ÜBER DIE SAMMLUNGEN DES MUSEUMS FÜR GESCHICHTE DER KOMMUNISTISCHEN PARTEI UND DER REVOLUTIONÄREN UND DEMOKRATISCHEN BEWEGUNG IN RUMÄNIEN

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Arbeit behandelt zusammenfassend die Beschreibung der Sammlungen des Museums für Geschichte der Kommunistischen Partei und der revolutionären und demokratischen Bewegung in Rumänien, mit dem Sitz in Bukarest. Das Museum besteht seit zwanzig Jahren und besitzt reiche Sammlungen, die, zahlenmässig nach Tausenden zählend, deshalb besonders wertvoll sind, weil durch sie die wichtigsten Momente aus der Tätigkeit der Arbeiterbewegung in Rumänien im Rahmen der Landesgeschichte beleuchtet werden. Die Arbeit hebt die Bedeutung der verschiedenen Museumsstücke hervor, besonders der Originale wie Fahnen, Uniformen, Abzeichen, Flugblätter, Zeitungen, Fotografien, die alle den Wert von zeitgenössischen Urkunden haben und zum grossen Teil Schenkungen von bekannten Kämpfern und politischen Persönlichkeiten sind. Diese Museumsstücke sind lebendige Zeugnisse der grossen sozialen Bewegungen, der Kämpfe des gesamten Volkes für die Erhaltung seiner Existenz, des Kampfes für die soziale Erneuerung des Landes. Die angeschafften Gegenstände und Dokumente sind Zeugnisse der revolutionären Tätigkeit unter den Bedingungen der Illegalität; viele von ihnen stammen aus Gefängnissen und Lagern; es werden die Waffen der patriotischen Kampfformationen aus der Zeit der bewaffneten Insurrektion aus dem August 1944 aufbewahrt. Verschiedene Museumsstücke betreffen die internationalen Solidaritätsaktionen: die Teilnahme rumänischer Freiwilliger am spanischen Bürgerkrieg sowie an der französischen und belgischen Widerstandsbewegung. Das Museum besitzt eine reiche Fotothek mit Lichtbildern aus den verschiedensten historischen Zeitabschnitten, seltene Zeitungsexemplare usw. Die Arbeit hebt die Nützlichkeit dieser Sammlungen zur ständigen Bereicherung der Ausstellungen des Museums hervor. Sie unterstreicht gleichzeitig die Notwendigkeit, solche Sammlungen in den geschichtlichen Museen des ganzen Landes aufzubauen.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Tiparul: Intreprinderea poligrafică Sibiu

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro